

વર્ષમાં જેકે શુદ્ધ નારોજ દરવર્ષે સ્વામીવાત્સલ્ય તેઓના તરફથી થાય તેને માટે રૂ. ૭૫૦)ની રકમ આ સમાને ભેટ કરી હતી જે રૂપૈયાના બ્યાજમાંથી અને તુટતા રૂપૈયાનું ફંડ કરી કાયમ તે પ્રમાણે સ્વામીવાત્સલ્ય થાય છે. વળી આ શુભકાર્યની નિશાની કાયમ જગવાઇ રહે તેને માટે રૂ. ૧૦૦૦)ની એક રકમ જૈન મંથો પ્રસિદ્ધ કરવાને આ સમાને તેઓએ ભેટ કરી છે; જેમાંથી ઉત્તરોત્તર વેરા હડીસંગભાષના નામની સીરીઝ તરીકે મંથો આ સમા તરફથી પ્રસિદ્ધ થશે જેમાં પ્રથમ પુષ્પ-મંથ પુસ્તક તરિકે આ શ્રાદ્ધગુણવિવરણ બાપાંતરનો મંથ છે.

આ શહેરમાં સામ્બીજ મહારાજના ઉપાશ્રયને માટે સંગવડતાનળું મ્યાન બરાબર નેહાતું તથા શ્રી સંધની માગેકાનું ઢાકર મહેતાની મેડીના નામથી જોળખાતું મકાન નવેસરથી ચણી એક સુંદર ખીસીંગ કરવામાં આવ્યું, જે સામ્બીજ મહારાજના ઉપયોગ માટે લેવાનું નથી થતાં તેમા વેરા હડીસંગભાષએ રૂ. ૩૨૫૧) શ્રી સંધને આર્પિતે ઉપાશ્રય શ્રી સંધને અર્પણ કર્યો છે અને તે ઉપાશ્રયને વેરા હડીસંગભાષની પત્ની દીવાળીબાઈ તથા મોતીબાઈ ઉપાશ્રય એમ શ્રી સંધના તરફથી નામ આપવામાં આવેલ છે.

આ જૂઠી કોન્કરન્સના મેળાવડા વખતે અત્રેના શ્રી સંધ તરફથી આ કોન્કરન્સનો વેરા હડીસંગભાષને આદેશ આપવામાં આવ્યો તે વખતે એકત્ર થયેલ શ્રી સંધ સમસ્ત અત્રેના શ્રી સંધ તરફથી કાયમના માટેનું એકનિરામિત ફંડ જોડવામાં આવ્યું હતું જેમાં રૂ. ૨૫૦૦) ની રકમ તે ફંડમાં વેરા હડીસંગભાષએ બરવાધી તેમજ આ કોન્કરન્સનો તમામ ખર્ચ તે આપતા હોવાથી અત્રેના શ્રી સંધ તરફથી સદરદુ ફંડનું નામ પણ “ વેરા હડીસંગ ડવેરચંક શ્રી જૈનનિરામિત ફંડ ” એમ રાખવામાં આવ્યું હતું અને અહીંના ખીજ મુખ્ય મુખ્ય કેટલાક આગેવાનોએ પણ સારી રકમો ભરી હતી. પરંતુ અત્રેના આગેવાનોએ અત્યાર સુધી તે ખાતું ખોલ્યું નથી તેને માટે પ્રયાસ કાંઈ પણ કર્યો નહીં, પોતે ભરેલી રકમ આપી નહીં અને વેરા હડીસંગભાષએ ભરેલી રકમ આપવા અને ફંડ ચર કરવા અનેક વખત આગેવાનોને કહ્યા છતાં તે પણ લીધી નહીં તે વખતે થયેલું ફંડ માત્ર કાગળો ઉપર લખેલું જ અત્યાર સુધી પડી રહ્યું છે.

વેરા હડીસંગભાઈ અત્યારે બાવનગર શહેરમાં સંધના અગ્રેસર ગણાય છે, સંધના દરેક કાર્યમાં તેમની સલાહ લેવાય છે. તેમનું હૃદય નિર્મળ છે. જળ, કપટ પોતે સમજતા નથી અને તેનાથી દુર રહે છે. જોકે તેઓ ઉચ્ચ જાતની ધાર્મિક કે વહેવારીક કેસરથી મેળવી સકયા નથી તથા પિ કુટુંબના ધર્મના સંસ્કારને લઈને તેઓ ધાર્મિક કાર્યોને ચાહે છે અને પ્રસંગે પ્રસંગે તેને માટે ઉદારતા બતાવે છે. વળી સાથે પોતાની કામની ઉન્નતિ કરવામાં તેઓ સારી ધક્કા ધરાવે છે અને અનેક ધર્મના કાર્યોમાં પ્રસંગે પ્રસંગે મળેલી લક્ષ્મીને સંબોધ કરે છે.

મનુષ્ય માત્રમાં ફોળે બાગે ગુણ અને દોષ બને દોષ છે, પરંતુ સન્મન મનુષ્યે દોષો ગુણ ઘડી દોષ છે. જેવી કાંઈ પણ બ્યક્તિમાં જે જે ગુણો દોષ તેનું અનુકરણ અને પક્ષપાત કરવો એ દરેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. વેરા હડીસંગભાઈનું આ જન્મવૃત્તાંત સંસ્થિતથી આપવામાં આવ્યું છે, પરંતુ હવે પછી તેઓ આ કરનાં પણ વધારે સારા ધર્મના કાર્યો કરી વધારે ગુણો સંપાદન કરી પોતાને મોક્ષ લક્ષ્મીને સરમાર્ગે બોધ કરી વધારે યશ મેળવે, એવું હૃદયથી છીયે.

પ્રકાશક.

વિધવાનુક્રમાણિકા.

નંબર.	વિષય	પૃષ્ઠ.	નંબર.	વિષય	પૃષ્ઠ.
૧	નમસ્કાર પ્રયોજનાદિ....	૧	૧૮	શુદ્ધ વહેવાર ઉપર મનપ્રેમીની કથા....	૩૭
૨	આવક શબ્દનો અર્થ....	૪	૧૯	ત્રીજા ગુણનું વર્ણન. (શિષ્યાચાર પ્રશંસા.)....	૩૯
૩	ધર્મોપદેશ દાનાવસરે યોગ્યતા વિચાર....	૭	૨૦	સદાચારનું સ્વરૂપ....	૩૬
૪	સામાન્ય જહસ્થ ધર્મ પ્રહસ્ય હેતુ....	૧૩	૨૧	સદાચાર ઉપર ચોરનું ઉદાહરણ....	૪૯
૫	સામાન્ય જહસ્થ ધર્મરૂપ પાંત્રિય સદગુણ સંગ્રહ લેણે....	૧૪	૨૨	ત્રીજા ગુણનું વર્ણન. (સમાન કુલ શીલવાળા અન્ય જોત્રી સાથે વિવાહ કરવો)....	૫૪
૬	પ્રથમ ગુણ વિવરણ (ન્યાય સંપત્તિ વિભવ)....	૧૫	૨૩	વિવાહાદિ સ્વરૂપ નિરૂપણ....	૫૪
૭	ન્યાયસંપત્તિ વિભવોદિ સ્વરૂપ....	૧૬	૨૪	આક પ્રકારના વિવાહોદિ સ્વરૂપ....	૫૪
૮	ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્ય સ્વપાત્ર વિનિયોગની અતુર્ભામીમાં પ્રથમ સ્વરૂપ....	૧૬	૨૫	વરના લક્ષણો....	૫૫
૯	પ્રથમ ભાગ સ્વરૂપ ઉપર નંદિ-લેણી કથા....	૧૭	૨૬	ત્રીજા લક્ષણો....	૫૬
૧૦	ત્રીજા ત્રીજા ભાગનું સ્વરૂપ....	૧૯	૨૭	સમાન શીલના વિવાહ....	૫૭
૧૧	ત્રીજા ચોથા ભાગનું સ્વરૂપ....	૨૦	૨૮	સમાન શીલ ઉપર સુભક્ષણ કથા....	૫૭
૧૨	ચોથા ભાગ ઉપર વંક પ્રેમીની કથા....	૨૨	૨૯	ચાર પ્રકારના પુત્રનું સ્વરૂપ....	૬૧
૧૩	વ્યવહાર શુદ્ધિ સ્વરૂપ....	૨૪	૩૦	સુકલત્રના લાભનું ફળ....	૬૩
૧૪	વ્યવહાર શુદ્ધિ ઉપર વચક પ્રેમીની કથા....	૨૬	૩૧	કુલત્ર (નકારી સ્ત્રી) ઉપર સાવિત્રીનું ફળ....	૬૬
૧૫	દેવદંબાદિ પ્રહસ્ય નિરોધાદિ....	૨૯	૩૨	વધુ (વધુ) ના રક્ષણનો ઉપાય....	૬૭
૧૬	દેવદંબાદિ પ્રહસ્ય નિરોધ ઉપર કુતકુર કથા....	૩૦	૩૩	ચોથા ગુણનું વર્ણન. (પાપભીર)....	૬૯
૧૭	ચાર પ્રકારના શુદ્ધ વ્યવહારનું સ્વરૂપ....	૩૧	૩૪	પાપભીરનું સ્વરૂપ....	૬૯
			૩૫	પાપભીર ઉપર વિમલનું આશ્વાન....	૭૦
			૩૬	પંચમ ગુણવર્ણન (પ્રસિદ્ધ દેવચાર આચરણ કરવા રૂપ)....	૭૩

૩૭ દેશાચારનું સ્વરૂપ.	૭૩
૩૮ દેશલોકાદિ વિરૂદ્ધ	૭૩
૩૯ છઠ્ઠા ગુણનું વર્ણન (કોઈના અવર્ણવાદ નાહ જોડવા રૂપ.)	૭૬
૪૦ પ્રથમકે સ્વરૂપ.	૭૬
૪૧ અવર્ણવાદને વિષે શ્રાક્ષણીનું દર્શાવ.	૭૭
૪૨ અદુર્લભ માનનીય, અવર્ણવાદિ વિપાકદર્શન.	૭૮
૪૩ તે ઉપર સીતાનું દર્શાવ.	૭૮
૪૪ સ્થાતમા ગુણનું વર્ણન (ચ-દરમે કેવા ઘરમાં રહેવું)	૮૦
૪૫ ચુદાદિ સ્વરૂપ.	૮૦
૪૬ ચુદ કરવાને વિષે મુસ્થાન સ્વ-રૂપ.	૮૦
૪૭ ચુદારણે સ્થાનનિષેધ	૮૧
૪૮ મુસ્થાનેવિષે નિરોધ ચુદ-કરણ.	૮૧
૪૯ ચુદને વિષે ભીમીચુદિ ઉપાધ.	૮૨
૫૦ ચુદ અવધા સ્વરૂપ.	૮૩
૫૧ ચુદ સ્થાન સ્વરૂપ.	૮૩
૫૨ ક્ષાતનરસા પાટિયાનું ઉપદર્શન.	૮૩
૫૩ અક્ષત પાટિયા ઉપર અભિજાનું ઉપદર્શન.	૮૪
૫૪ ક્ષાતમા ગુણનું વર્ણન (અ-ત્તર આચરણ કરવા રૂપ.)	૮૬
૫૫ ક્ષાતમાને સંજ કરવાવિષે કેટલા અક્ષર લેવનું સ્વરૂપ.	૮૬
૫૬ તે ઉપર પ્રમાણસી કથા	૮૭
૫૭ નવમી ગુણનું વર્ણન (મા-નિષ્ઠાની રૂબ કરવા રૂપ.)	૮૮
૫૮ ક્ષાતમાને અર્થની રૂબ કર-વનું સ્વરૂપ.	૮૫

૫૯ દશમા ગુણનું વર્ણન. (કે-પદ્મવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કે-રવા રૂપ.)	૧૦૧
૬૦ ઉપદ્મવવાળા સ્થાનનો ત્યાગનું સ્વરૂપ.	૧૦૧
૬૧ તે ઉપર નિર્વિચાર, રાજનું આખ્યાન.	૧૦૧
૬૨ અગીયારમા ગુણનું વર્ણન. (નિંદિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ નાહ કરવા રૂપ.)	૧૦૪
૬૩ નિંદિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ નહિ કરવા વિષે વર્ણન.	૧૦૪
૬૪ અનુચિત કાર્ય નહિ કરવા વિષે ૧૦૫	
૬૫ તે ઉપર આરોચ્છિતની કથા.	૧૦૬
૬૬ બારમા ગુણનું વર્ણન. (આ-વકના પ્રમાણમાં ખર્ચ કરવા રૂપ.)	૧૧૭
૬૭ આવક પ્રમાણે ખર્ચ રાખવા સંબંધી વિવરણ.	૧૧૭
૬૮ તે ઉપર કથ્યનું ઉદાહરણ.	૧૧૬
૬૯ તેરમા ગુણનું વર્ણન. (વે-ભવને અનુસારે વેપ રાખવા રૂપ.)	૧૨૪
૭૦ વેપવને અનુસારે વેપ રાખવા વિષે વિવેચન.	૧૨૪
૭૧ ચૌદમા ગુણનું વર્ણન. (ભુદિના આક શુભ મેળવવા રૂપ.)	૧૨૭
૭૨ ભુદિના આક શુભનું વર્ણન.	૧૨૭
૭૩ તે ઉપર નારદ પર્વતનું ઉદા-હરણ.	૧૨૬
૭૪ પંદરમા ગુણનું વર્ણન. (નિર્દેશ ધર્મને અવળ કે-રવા રૂપ.)	૧૩૧

૭૫ નિરંતર ધર્મ-કવચ-કરવા		૯૫ માળા સત્રધી ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૨
વિશે વર્ણન	— ૧૩૧	૯૬ સદેહર ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૨
૭૬ તે ઉપર મહિકાર શ્રેણી કથા	૧૩૧	૯૭ ભાર્યા સંબંધી ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૩
૭૭ સુધુપતું રૂળ.	— ૧૩૨	૯૮ પુત્ર ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૩
૭૮ સુધુપા લક્ષણ.	— ૧૩૩	૯૯ સ્વચ્છ ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૪
૭૯ તે ઉપર સુધર્મન શ્રેણી કથા	૧૩૩	૧૦૦ ધર્મચાર્વ સત્રધી ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૪
૮૦ સોળમા ગુણુનું વર્ણન.		૧૦૧ નમસ્કરનો સત્રધી ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૪
(અભિષેકમાં લોજનનો ત્યાગ કરવા રૂપ.)	— ૧૩૮	૧૦૨ પરતિર્થિત ઉચિત આચરણ ...	— ૧૧૪
અભિષેકમાં લોજન ત્યાગ કરવા વિશે વિવેચન	— ૧૩૮	૧૦૩ ઉચિત આચરણ રૂપે રાંધનનું વર્ણન ...	— ૧૧૮
સત્રધી ગુણુનું વર્ણન (કાલે લોજન કરવા રૂપ.)	— ૧૪૦	૧૦૪ તે ઉપર આચરણ રૂપે રાંધન ...	— ૧૧૮
કાલે લોજનાદિ સ્વરૂપ	— ૧૪૦	૧૦૫ વીશમા ગુણુનું વર્ણન (મિધ્યાશયનો તર કરવા રૂપ.)	— ૧૧૯
લોજન વિધિ	— ૧૪૧	૧૦૬ અભિનય (મિધ્યાશયનો તર કરવા રૂપ.)	— ૧૧૯
ત્રિલોજનનિરૂપણનું વર્ણન.	૧૪૧	૧૦૭ શ્રેષ્ઠીશાસ્ત્રનું વર્ણન (ઉપર ૧૪૮: ૧૪૯ રૂપે) ૧૧૮	
ત્રિલોજનને વિશે દોરોનું વર્ણન ...	— ૧૪૨	૧૦૮ સુધર્મ કરવા રૂપે વિશે વર્ણન ...	— ૧૧૮
ત્રીશ્રી લોજન વિધિ ...	— ૧૪૨	૧૦૯ ભાર્યાના ગુણુનું વર્ણન (કરે એ કરવા રૂપે) ૧૧૮	
ત્રીશ્રી ગુણુનું વર્ણન.	— ૧૪૪	૧૧૦ કરે એ કરવા રૂપે ૧૧૮	
ત્રીશ્રી સાધન કરવા રૂપ.) ૧૪૪		૧૧૧ ને રૂપે રૂપે ૧૧૮	
ત્રીશ્રી સ્વરૂપ.	— ૧૪૪	૧૧૨ ને રૂપે રૂપે ૧૧૮	
ત્રીશ્રી ગુણુનું વર્ણન (અતિથિ વીગેરેની બાંધ રૂપ.)	— ૧૪૭		
ત્રીશ્રી બાંધ કરવા રૂપ.	— ૧૪૭		
ત્રીશ્રી ને વિશે સુધર્મ રૂપે ૧૪૮			
ત્રીશ્રી ઉચિત રૂપે ૧૪૯			
ત્રીશ્રી સત્રધી ઉચિત રૂપે ૧૪૯			

- ખજને જાણવા રૂપ.).... ....૧૬૭
 ૧૧૩ ખજાખજ સ્વરૂપ. ૧૬૭
 ૧૧૪ તે ઉપર વક્ષણસેન નૃપની કથા. ૧૬૭
 ૧૧૫ ચોવીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (સતમાં રહેલા અને જ્ઞાનથી વૃ-
 ધ્ધોની પૂજા કરવા રૂપ.) ૧૭૧
 ૧૧૬ સતમાં રહેલા તથા જ્ઞાનથી વૃ-
 ધ્ધોની પૂજા કરવા વિષે વર્ણન. ૧૭૧
 ૧૧૭ તે ઉપર કપડીં શ્રેષ્ઠીનું દર્શાવ. ૧૭૨
 ૧૧૮ પચીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરવા
 રૂપ. ૧૭૩
 ૧૧૯ પોષ્ય પોષકનું સ્વરૂપ. ૧૭૩
 ૧૨૦ તે ઉપર સાગર શ્રેષ્ઠીની કથા. ૧૭૪
 ૧૨૧ પરમાર્થથી—નિશ્ચયથી પોષ્ય
 વિચાર. ૧૭૪
 ૧૨૨ છવીશમા ગુણનું
 (દીર્ઘદર્શીપણું.) ૧૭૬
 ૧૨૩ દીર્ઘદર્શીનું સ્વરૂપ. ૧૭૬
 ૧૨૪ તે ઉપર ધનશ્રેષ્ઠીની કથા. ૧૭૬
 ૧૨૫ સત્તાવીસમા ગુણનું વ-
 ર્ણન (વિષેષજ્ઞપણા રૂપ.) ૧૮૦
 ૧૨૬ વિષેષજ્ઞનું સ્વરૂપ. ૧૮૦
 ૧૨૭ તે ઉપર સુખુદ્ધિ મંત્રિની કથા. ૧૮૧
 ૧૨૮ બીજે પ્રકારે વિષેષજ્ઞનું સ્વ-
 રૂપ. ૧૮૨
 ૧૨૯ તે ઉપર સાગરદત્તનું આખ્યાન. ૧૮૩
 ૧૩૦ અઠાવીશમા ગુણનું વર્ણન
 (કૃતજ્ઞપણા રૂપ.) ૧૮૬
 ૧૩૧ કૃતજ્ઞનું સ્વરૂપ. ૧૮૭
 ૧૩૨ તે ઉપર ગિતારી રાજાની કથા. ૧૮૮

- ૧૩૩ પરમાર્થવટે કરીને કૃતજ્ઞનું
 સ્વરૂપ. ૧૮૯
 ૧૩૪ ઝોગાણત્રીશમા ગુણનું વ-
 ર્ણન. (લોકવલ્લભપણા રૂપ.) ૧૯૨
 ૧૩૫ લોકવલ્લભનું સ્વરૂપ. ૧૯૨
 ૧૩૬ પરલોક વિરૂદ્ધનું સ્વરૂપ. ૧૯૨
 ૧૩૭ ઉત્તમલોક વિરૂદ્ધનું સ્વરૂપ. ૧૯૩
 ૧૩૮ લોકવલ્લભ ઉપર શ્રી અમયકુ-
 મારની કથા. ૧૯૩
 ૧૩૯ ત્રીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (સતજ્ઞપણા રૂપ.) ૧૯૮
 ૧૪૦ સતજ્ઞતાનું સ્વરૂપ. ૧૯૮
 ૧૪૧ તે ઉપર શ્રી આંબડદેવનું આખ્યાન. ૧૯૯
 ૧૪૨ એકત્રીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (સદયપણા રૂપ.) ૨૦૧
 ૧૪૩ સદયતાનું સ્વરૂપ. ૨૦૧
 ૧૪૪ તે ઉપર વિક્રમરાજાની કથા. ૨૦૩
 ૧૪૫ બત્રીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (સૌમ્યપણા રૂપ.) ૨૦૫
 ૧૪૬ સૌમ્યનું સ્વરૂપ. ૨૦૫
 ૧૪૭ તે ઉપર વિરધવળની કથા. ૨૦૬
 ૧૪૮ તેનાથી વિપરીત કઠોર પ્રકૃતિ
 ઉપર લક્ષ્મણસેન નૃપનું ઉદા-
 હરણ. ૨૦૭
 ૧૪૯ તેત્રીશમા ગુણનું વર્ણન.
 (પદોપકાર કરવા રૂપ.) ૨૧૦
 ૧૫૦ પદોપકારીનું સ્વરૂપ. ૨૧૦
 ૧૫૧ ચાર પ્રકારે મનુષ્યનું સ્વરૂપ. ૨૧૧
 ૧૫૨ બે પ્રકારે ઉપકારનું સ્વરૂપ. ૨૧૨
 ૧૫૩ તે ઉપર વિક્રમાદિત્યની કથા. ૨૧૨
 ૧૫૪ ચેતન અચેતનના પદોપકારનું ઉપ-
 દર્શન. ૨૧૪

૧૫૫ પદોપકારને વિષે લખેલ શાબ્દનું	
ઉદાહરણ.	૨૧૫
૧૫૬ ચોત્રીશમા ગુણનું વર્ણન.	
(અંતરંગારિ ૫૩ વર્ગના ત્યાગ	
કરવા રૂપ.)	૨૧૬
૧૫૭ ૭ અંતરંગારિનું સ્વરૂપ.	૨૨૬
૧૫૮ કામનું સ્વરૂપ.....	૨૨૬
૧૫૯ ક્રોધનું સ્વરૂપ.....	૨૨૮
૧૬૦ લોભનું સ્વરૂપ.	૨૨૯

૧૬૧ માનનું સ્વરૂપ.	૨૩૧
૧૬૨ મદનું સ્વરૂપ.	૨૩૨
૧૬૩ હર્ષનું સ્વરૂપ.....	૨૩૪
૧૬૪ પાંત્રીસમા ગુણનું વર્ણન.	
(દ્વિત્રિયોના ૪૫ કરવા રૂપ.)	૨૩૬
૧૬૫ દ્વિત્રિયોના ૬૫ કરવાનું સ્વરૂપ.	૨૩૬
૧૬૬ બ્રથ સમાપ્ત.....	૨૩૯
૧૬૭ બ્રથકાન્તી પ્રશસ્તિ.	૨૪૦

આ સભા તરફથી અત્યારસુધીમાં જે જે અધો પ્રસિદ્ધ થયા તેનું લીસ્ટ
જે સંખ્યા કુલ ૮૨ છે.

આ સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલા સંસ્કૃત આગધી મૂળટીકાના અધો.

નં. ૧ સમવસરણ સ્તવઃ અપ-	૦ ૧૫ દેવવંદન બાધ્ય.	૦-૫-૦
દૂરી	૦ ૧૬ સિદ્ધપંચાશિકા.	૦-૨-૦
૨ મુદ્ધકતવાવકી ...	૦ ૧૭ અભાયકચક્રકુલકમ્ ...	૦-૨-૦
૩ લોકનાલિકા દ્વિત્રિશિકા	૦ ૧૮ વિચારસંપત્તિકા	૦-૩-૦
૪ ચોનિસ્તવઃ	૦ ૧૯ આપ બહુદર ...	૦-૨-૦
૫ કાલક્રમિકા	૦ ૨૦ પંચમુવમ્ ...	૦ ૬-૦
૬ રેહસ્થિતિ	૦ ૨૧ જાંબુચરિત્ર.	૦-૪-૦
૭ સિદ્ધદિકા	૦ ૨૨ રત્નપાળ નૃપકથા	૦-૫-૦
૮ કાચ સ્થિતિ ...	૦ ૨૩ મુક્તારત્નાવલી.	૦-૪-૦
૯ બાવ પ્રકરણ	૦ ૨૪ મધદુત.	૦-૪-૦
૧૦ નવતત્ત્વ બાધ્ય.	૦ ૨૫ ચેતોદુત.	૦-૪-૦
૧૧ વિચાર પંચાશિકા	૦ ૨૬ પદુવણુદાન્દિક બ્યા.	
૧૨ બંધપદ્ધત્રિશિકા.	અભાન.	૦-૬-૦
૧૩ પરમાણુ, પુદ્ગલ, નિ-	૦ ૨૭ અંધકામાલકથા.	૦-૬-૦
ગોદ પદ્ધત્રિશિકા	૦ ૨૮ સમ્યક્ત્વ કોમુદિ.	૦-૧૦-૦
૧૪ પ્રાવૃત્તતત્ત્વ પ્રકરણ	૦ ૨૯ શાદણુવિવરણ.	૦-૧૦-૦

* આવી નિઠારીવાળા અધો દિવસમાં નથી.

* આવી નિઠારીવાળા અધો સિદ્ધકથા બુદ્ધ છે.

૦ ૩૦ ધર્મરત્ન પ્રકરણ.	૦-૧૨-૦
૦ ૩૧ કંપસૂત્ર	૦-૦-૦
૦ ૩૩ ઉપદેશસંપત્તિકા.	૦-૧૩-૦
૦ ૩૪ કુમારપાળપ્રગંધ.	૦-૧૪-૦
૦ ૩૫ આચારોપદેશ.	૦-૩-૦
૦ ૩૬ રોહિણી અશોકચંદ્ર કથા.....	૦-૨-૦
૦ ૩૭ ગુરુગુણપદ્મત્રિશિકા	૦-૬-૦
૦ ૩૮ જ્ઞાનસાર.	૧-૦-૦
૦ ૩૯ સમયસાર.	૦-૮-૦

૦ ૪૦ સુકૃતસાગર	૦-૮-૦
૦ ૪૧ ધર્મિભલ કથા	૦-૨-૦
૦ ૪૨ પ્રતિમાશતક	૦-૮-૦
૦ ૪૩ ધન્ય કથાનકમ.	૦-૨-૦
૦ ૪૪ ચતુર્વિંશતિજિન સ્તુતિ સંગ્રહ.	૦-૬-૦
૦ ૪૫ મેરૂ ત્રયોદશી કથા.	૦-૧-૦
૦ ૪૫ રોહિણી ચરિત્ર.	૦-૧-૦
૦ ૫૧ શ્રી ક્ષેત્રસમાસ.	૦-૮-૦

ગુજરાતી ભાષામાં-ભાષાંતર વગેરેના ગ્રંથો, જે કે ગુજરાતી ભાષાનાં
વાંચનારાઓને ખાસ ઉપયોગી છે તેવા મંકટ થયેલા ગ્રંથો.

૧ જૈન તત્ત્વાદર્શ	૪-૦-૦	૧૬ નવતત્ત્વનો મુંદર ભોધ	૦-૧૦-૦
૨ અજ્ઞાનતિમિરભાષ્કર	૨-૮-૦	૧૭ આત્મવલ્લભ સ્તવનાવળી...	૦-૬-૦
૩ ધર્મખિન્દુ ગ્રંથ	૨-૮-૦	૧૮ જીવવિચારવૃત્તિ	૦-૬-૦
૪ આત્મપ્રભોધગ્રંથ....	૨-૮-૦	૧૯ દંડક વિચારવૃત્તિ....	૦-૮-૦
૫ ધ્યાનવિચાર.	૦-૩-૦	૨૦ નયમાર્ગદર્શક.	૦-૧૨-૦
૬ શ્રી પ્રકરણસંગ્રહ....	૦-૪-૦	૨૧ જૈનતત્ત્વસાર મૂળ તથા ભાષાંતર.	૦-૬-૦
૭ શાવક કંપતરૂ	૦-૬-૦	૨૨ સદર ભાષાંતર....	૦-૨-૦
૮ આત્મોત્તતિ	૦ ૧૦-૦	૨૩ મોક્ષપદ સોપાન....	૦-૧૨-૦
૯ પ્રકરણ પુષ્પમાલા....	૦-૬-૦	૨૪ શ્રીજંતુસ્વામી ચરિત્ર	૦-૮-૦
૧૦ વીવીધ પૂજાસંગ્રહ (શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજ તથા મુનિરાજ શ્રી વલ્લભ- વિજયજી મહારાજ કૃત.	૦-૮-૦	૨૫ નવાણું પ્રકારી પૂજા. ...	૦-૪-૦
૧૧ જૈન ધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર ૦-૮-૦	૦-૮-૦	૨૬ જૈન ગ્રંથગાઇડ	૧-૦-૦
૧૨ કુમારવિહારશતક	૧-૪-૦	૨૭ તપોરત્ન મહોદધિ (તપા- વટી) ભા. ૧,૨ જો.	૦-૮-૦
૧૩ દેવસીરાઇ પ્રતિકમણ	૦-૩-૦	૨૮ વિવિધપૂજા સંગ્રહ નવી આવૃત્તિ.	૦-૮-૦
૧૪ હંસવિનોદ	૦-૧૨-૦	૨૯ શ્રી સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ સ્તવ.	૦-૨-૦
૧૫ પ્રશ્નોત્તર પુષ્પમાળા (આ વૃત્તી બીજી)	૦-૧૪-૦	૩૦ શ્રી શાદગુણ વિવરણ ભા- ષાંતર.	૧-૮-૦

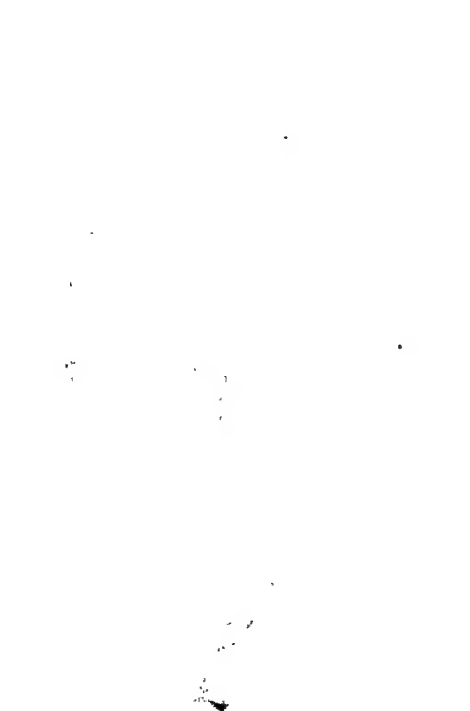
आर्यगुप्त विवरण.

(भाषांतर.)

અર્હમ્

શ્રી સર્વજ્ઞાય નમઃ

શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરપાદપદ્મેભ્યોનમઃ

પરમર્પિ શ્રીજિનમાર્જુનગણિ વિરચિત

શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ.

પ્રણમ્ય શ્રીમહાવીરં, કેવલજ્ઞાનજ્ઞાસ્કરમ્ ।

વચ્ચિમ કંચનસુશ્રાદ્ધ, —ધર્મ શર્મકકારણમ્ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—કેવલ જ્ઞાને કરી સૂર્ય સમાન શ્રીમન્મહાવીર જાગવાનને નમસ્કાર કરીને શુભના એક (અદ્વિતીય) કારણ રૂપ શુદ્ધ આવક ધર્મનું કાર્ધક (સંક્ષિપ્તરૂપ-માં) વર્ણન કરેલું. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—ભગવાન નિર્ગુણ જ્ઞાતપુત્રે મોક્ષના સાધન માટે બે પ્રકારના ધર્મો કહ્યા છે તેમાં એક મુનિધર્મ અને બીજો શ્રદ્ધસ્થ ધર્મ. તેમાંથી આ અન્યકાર જિનમ-જ્ઞાન મણી મહારાજ મુનિધર્મ માટે ન બોલતાં પ્રથમ પાયારૂપ શ્રદ્ધસ્થ ધર્મ હોવાથી તથા શ્રદ્ધસ્થ ધર્મ મુનિધર્મથી સરલ અને સુસામ્ય હોવાથી પ્રથમ તે ધર્મનું વર્ણન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરે છે. પ્રતિજ્ઞા કરતાં અન્યકાર મહારાજ કહે છે કે હું સદે પદમાં આવકોના ગુણોનું વર્ણન કરું છું. આ બંને વચ્ચેનું કારણ ઉપર મને કહ્યા સૂત્ર—
તથા—ધ.વક્રપ્રત.મ—તથા કપર્મગિણિ નકરણ—આવકકરિનરૂપ—ધર્મરતન—યોગ્યાસ-
ધર્મનિન્દુ વિગેરે બીજા અનેક શ્રેયે માં આવકોના ગુણોનું વર્ણન અનિવિરતર પૂરકે આપેલું છે. પરંતુ આ કાશના મનુષ્યોને તેવા શ્રેયો જોવાનું સામાન્ય બદ્ધ હોવાથી

તેમજ જ્ઞાનની ન્યૂનતા હોવાથી અદ્ય સમયમાં ઇચ્છિત જોષ પ્રાપ્ત થાય તેવા હેતુથી આ શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ સંક્ષેપમાં લખવાનું અંશકારે લિખિત થાયું હોય એમ લાગે છે.

મંગલાચરણમાં શ્રીમદ્વીરભગવાનને—નમસ્કાર કરવાનું કારણ શાસનના નાયક છે માટે તથા એ ભગવાને જતાવેલા આવકના ગુણોનું આ અંશમાં વર્ણન છે, કારણકે ભગવાન યુગાદિ દેવના સમયના આવકોમાં સરલતાનો ગુણ હોવાનું અંશોથી દેખાય છે તેમજ બાવીસ તીર્થંકર ભગવાનના સમયના આવકોમાં વિદ્વંસ સાથે સરલતાના ગુણો મુખ્ય હોવાનું દેખાય છે તો તે ગુણોને મુખ્યતાએ શાખીને આ અંશ લખવામાં આવેલો નથી પણ ભગવાન મહાવીર સ્વામિના સમયના આવકોના ગુણો દેવા હોવા ભેદે એ તે અત્રે દર્શાવ્યું છે, તેથી પીર ભગવાનને નમસ્કાર કર્યાનું સમજાય છે. વ્યંગ્યાર્થનો વિચાર કરતાં એમ પણ લાગે છે કે હાલના સુઆવકોને પણ—બાવીસ—તીર્થંકર મહારાજના આવકોની પેઠે પ્રાપ્ત અને જીજ્ઞાસવાની અંશકારે ખાસ સૂચના કરી છે, આ શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા ગુણો પ્રાપ્ત કરી આવકોએ જીજ્ઞાસુ તથા પ્રાપ્ત થવા ચુકવું નહીં. પ્રાપ્ત જીજ્ઞાસુ જન્મથી અને જ્ઞાનથી થઈ શકે છે અને પ્રાપ્તપણું સત્સંગથી સત્સાક્ષતા અધ્યયનથી 'શ્રવણ' મનન નિદિધ્યાસનથી (અનુભવ કરવાથી) થાય છે તો ધીમં અનેક કાર્યોમાંથી વિરામ પામી જેનાથી મુનિ માર્ગ ન સધાતો હોય તેવા સુઆવકોએ નિત્યકર્મ સાથે પોતામાં પ્રાપ્તપણું આવે તેને માટે અઢોશત્રિમાં અમુક કાલ નિયમિત કરી ઉપર દર્શાવેલા સાધનમાંથી જે સાધન મળી આવે તેનો ઉપયોગ કરી પોતાનામાં પ્રાપ્તપણું મેળવવા સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ છે. જ્યાં સુધી તેમ નહીં થાય ત્યાં સુધી કુલ પરપરાથી પ્રાપ્ત થયે. જ'જ'જ'જ' તે વાતચિત્ત આવકપણું મળાયે નહીં અને દેખાડેખીની ક્રિયાથી ક'વ'વ'વી મંદના થઈ આવકપણાને મોખ નિરપૂરતાથી થતો પરમાનન્દ મક્કરો નહીં. દેખાડેખીએ બાનંદ દ્વયે તેનો જેમને અનુભવ કરવો હોય તેમણે આવકપણાને દેખે અમરથી—પ્રાપ્ત થવા આનન્દનો અનુભવ કરવો એવો મન્યકારનો આશય દેવ એમ સંજો છે.

જયપ્રીનિદિદઃ સાધ્યો, ગુરુત્તગુહ્યમંત્રવત્ ।

તાન્વયઃ સાત્વિકૈર્ધર્મો, વિવેકિશ્રાયકોત્તમોઃ ॥ ૨ ॥

જ્ઞાન.૫—સાત્વિક અને વિવેકી ઉત્તમ આવકોએ જયપ્રીની સિદ્ધિને આપનારો અને તાન્વય (નાયક પ્રમાણે ગુરુ મુક્ત) એવો ધર્મ ગુરુશિવ ગુહ્ય મંત્રની પેઠે સૂચ્ય છે. ૫૨ ૫૩

ભાવાર્થ—આ સંસારમાં ધન ધાન્યાદિક ઈચ્છિત વસ્તુઓ અને દીવ્ય શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરવાને મનુષ્યો સદ્ગુણી સેવા કરે છે. અને જ્યારે શુદ્ધ મદારાજ આવી સેવાથી પ્રસન્ન થાય છે. ત્યારે શિષ્યને તેની યોગ્યતાનુસાર તેની આશા પૂર્ણ કરવાને મંત્ર આપે છે, આવો મંત્ર પ્રાપ્ત કરી શિષ્ય તેનું આરાધન કરે છે. અને પોતે પારલો લાભ મેળવે છે, તેજ પ્રમાણે મન્યકાર મદારાજ કહે છે કે હે ભગ્ય પ્રાણીઓ! જો તમારે મોક્ષ મુખ મેળવવું હોય તો તમે શુદ્ધ મદારાજને જતાવેલા મંત્રની પેઠે ધર્મનું આરાધન કરો કે જેથી અવિનાશી એવું આત્મિક મુખ પ્રાપ્ત થાય, સાત્વિક કહેવાનું કારણ એ છે કે, મંત્ર સાધતાં જેમ ઉપસંગો થાય છે તેમ ધર્મ સાધનમાં પણ અનેક ઉપસંગો આવે છે, આવે વખતે નિઃસર્વ પ્રાણી મનશાધને ધર્મથી શ્રદ્ધ થાય છે. અને માટે આવકોમાં એક એવા આનન્દ અને કામરેવાદિ મુદ્ધાવકોના દહાન્તો પ્રસિદ્ધ છે તે જુવો. આ મદારાજોને ધર્મથી જદ્દ કરવાને રેવોએ અનેક ઉપસંગો કર્યા છતાં ધર્મનો ત્યાગ કર્યો નહીં તો તેઓ સદ્ગતિના ભાજન થયા તેમ જો તમો પણ દહ ચિત્તથી ધર્મનું આરાધન કરશો તો તાત્કાલિક સદ્ગતિ અને પરપરાથી મોક્ષમુખને મેળવી શકશો. કહી દેાઇ એમ કહે કે સાત્વિકપણુ લાવેલું આવનું નથી. તો તે વાત યોગ્ય નથી કારણ આત્મામાં અનન્ત શુભો છે, તે જ્યાં તિરોભાવને પામેલા છે, એટલે આવરણથી અવશ્યેતા છે; પુરૂષાર્થ કરવાથી આવરણના હયોપશમ કે હાય પ્રમાણે તે શુભો પ્રગટ થાય છે. તેથી જ્યારે ઉપસંગ આવે ત્યારે વિચાર કરવો કે સાત્વિક ભાજનો ધર્મ સંપત્તિ થકે છે, મદારામાં પણ તેવો શુભ છે તો પ્રાણાને પણ દુ ધર્મને છોડીશ નહીં, અને આવે વખતે પૂર્વે થઇ ગયેલા મદર્શિઓ અને મુદ્ધાવકોએ કેવી દહનાથી ધર્મ આરાધ્યો છે તે તિયારી પોતે નિઃસર્વ થઈ ધર્મ નહીં છોડનાં સાત્વિકપણાને અવલંબી નેદુ' એવો આશય મન્યકાર મદારાજનો જણાય છે.

વિવેક વિના ધર્મ થઈ શકેનાજ નથી, સત્સદિવેક થયા વિના આત્મજ્ઞાનનો સંભવ નથી, આત્મજ્ઞાન ચિત્તવા સમ્યકરત્વ નથી અને જો મનુષ્ય શુદ્ધરત્વ ન પ્રાપ્ત ન થયું હોય તો પછી યાવકનું પંથમ શુભરથાન તેની તો વાતજ રહી તેથી જ્યાં જ નીચેએ સત્સદિવેક મેળવવા સત્યાગો અને સદ્ગુણ સેવન કરવું અને જદ્દક તન્યનું રવરૂપ સમજી પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે વિચારવું, આમ વિચાર કરતાં દુઃ મદારાજને જતાવેલા ધર્મનું આરાધન કરવાનું પોતાની યોગે જકબદો અને તેથી જ્યાંની સિદ્ધિને આપનારો ધર્મ શુદ્ધ મંત્રની જેમ આરાધવા યોગ્ય છે, એમ અનુભવમાં આવશે.

તેમાં પ્રથમ (અન્ધકાર મહારાજ) આવક રાખના અર્થ કહે છે.

“ પરલોકહિયં સમ્મં જો જિણવયણં સુણેઠ્ઠવરત્તો ।

અદ્ધતિવ્વકમ્મવિગમામુક્કો સો સાવગો एत्य ॥ ૩ ॥ અથવા,

“ શ્રદ્ધાશ્રુતાં શ્રાતિ શૃણોતિ શાસનં, ધનં વપેદાશુ વૃણોતિ દર્શનમ્ ।
કૃંતત્યપુણ્યાનિ કરોતિ સંયમં, તં શ્રાવકં પ્રાહુરમી વિચક્કણાઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—જે ઉપયોગ પૂર્વક પરલોકમાં દિવનકારી એવાં જિનેશ્વર ભગવાનનાં વચનો સમ્યક્ પ્રકારે સાંભળે અને અતિ તીવ્ર કર્મોથી [કપાયાદિથી] મુક્તિએ હોય તે આવકનો અન્ધ (અધિકાર) સમજવો કે અથવા.

જે મહાશુભલાને દ્રઢ કરે જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાને અવળ કરે, શુભક્ષેત્રમાં દ્રવ્યને શીખ વાવે (વ્યયકરે) જિન દર્શનને (સમ્યક્ત્વને) વરે, (આકરે) પાપોનો નાશ કરે અને સંયમ કરે (મન ઈંદ્રિયોને વશ કરે) તેમને વિચક્કણ પુરુષો આવક કહે છે. ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—આ અન્યમાં કેવા આવકનું વર્ણન આવનાર છે તે અધિકારી મહારાજ કહે છે. આવકો ચાર પ્રકારના શાસ્ત્રોમાં વર્ણવ્યા છે તે પૈકી અહિં આ નિયેના શુદ્ધિવાળા એટલે કે ભાવ આવકોનો મુખ્યતાએ અધિકાર છે, કારણ કુલકમાગત જેમને આવકપણું પ્રાપ્ત થયું છે તેઓ ભ્યાંમુખી મતાદિક ન લે ભ્યાંમુખી નામ આવક કહી દેવાય, અથવા કોઈ મનુષ્યનું નામ આવક હોય તેને પણ આવક કહેવાય અને તે પણ નામ આવકમાં ગણાય, એટલે તેનું અર્થે વર્ણન નથી. તેમજ ચિત્રામણકે મૂળમાં કાવકપણું રથપણું હોય તેનો પણ અર્થે અધિકાર નથી, તેવીજ રીતે હવે પડી કાવકપણું થન.ર છે તેનો પણ અહીં અધિકાર જણતો નથી. અધોપતિથી કાવકપણે અધિકાર હોવાનું ભાગે છે. પ્રથમ વિશેષણ ઉપયોગ પૂર્વક સાંભળનાર હોય છે. ખરેખર આ વિશેષણ પ્રમાણે મોટા જથ્થાના અર્થો ન સાંભળના થોડું પણ કેવળે પૂર્વક સાંભળે અને તેનું મનન કરી હોમોપારેયનો વિચાર કરી ભેદ થઈ. વર્તે તે તેઓ અદ્ય સમયમાં તત્ત્વ પ્રાપ્તિ પૂર્વક પરમશાન્તતા મેળવી અવશ્યક નહીં જુદી રહે છે. સાંપ્રતકાળમાં વાંચવા સાંભળવાનું થયું થાય છે, પણ તે રીતે પૂર્વક ન હોવાથી ભેદને તેનું કાર્યકારી થયું નથી તેથી, ઉપયોગ પૂર્વક કારણ કારણે મુજબ આવકે એ અવગવ પ્રાપ્ત કરવો ભેદાય.

એનું વિશેષણ અતિ તીવ્ર કર્મોથી મુક્તિએ હોય એવું છે આ વિશેષણથી અવગવ થઈ કાવક અને અવગવવાની કાર્યોનો નાશ કરનાર આવક હોય એમ

સૂચવે છે, અથવા તીવ્ર ક્રમોથી યુક્તચેત્વે એટલે જે ક્રમો (અવસાયાદિ) કરતાં રોદ્ધ પરિણામ ન થાય તેવાં કાર્યો કરનાર આવક હોયો જોઈએ તે પ્રાયઃ ભાવશ્રાવક-માં હોય એમ સંભવે છે.

અદાને દૃઢ કરે એટલે દ્રઢ સમ્બંધવાન હોય અથવા જેનું દર્શનની અનેક પ્ર-કારે પરીક્ષા કરી તેના ઉપર વિશેષ શ્રદ્ધા હોય. આ શ્રદ્ધા શાસ્ત્રો અવલુ કરવાથી થાય છે, તેથી ઉપયોગ પૂર્વક જિનેશ્વર ભગવાનની વાણી નિરંતર અવલુ કરે, અને આથી રીતે ભગવાનની વાણી નિરંતર અવલુ કરવાથી 'સંસારનું' અસારપણું અને લક્ષ્મીની અંધારતા બહાર પૂર્વે પુણ્યથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા ધનને શુભ ક્ષેત્રોમાં નાભાદિકની અપેક્ષા રાખ્યા વિના લાભાલાભ જોઈ વાવડે અને અપારે આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું છે એમ જાણવું. અપારે સમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ થઈ તો પછી સ્વયંએવ પાપોનો નાશ થઈ જાય છે અને ઈંદ્રિયો તથા મન સદ્ગુણપ્રયાસથી વશ થાય છે, તેથી સંયમ કરનારે આવક હોય એમ વિશેષલુ આ-પેણું છે તેથી વિચક્ષણ પુરૂષો આવા ગુણવાળાને આવક કહે છે. મતલબ કે-શાસ્ત્ર-કારે આવક શબ્દની નિરૂક્તની રીતિથી સિદ્ધિ કરતાં એક એક અક્ષરથી કેવા પ્રકારનો અર્થ થઈ શકે તે દેખાડી આવક શબ્દને સાર્થક કરી બતાવ્યો છે. જે પ્રકારે શાસ્ત્રકારે અર્થ દ્વારા આવક શબ્દ સાર્થક કરી બતાવ્યો છે તેજ પ્રકારે આવક શબ્દના ધારક મનુષ્યે મજ્જતિ દ્વારા આવક શબ્દને સાર્થક કરવો થઈ છે.

નિરુક્ત પદમંજનમ્ આ પ્રમાણે પદને તોડીને એક એક અક્ષરનો અર્થ કરવો તેને નિરૂક્ત કહે છે અને આ પ્રક્રિયા પ્રાયઃ ઘણા શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવે છે. શ્રી આવશ્યક સૂત્રની નિરૂક્તિમાં ચતુર્દશ પૂર્વધારી થીમદ્ બદ્રબાહુ સ્વામીએ મિત્રામિ છુક્કર્મ નો અર્થ એક એક અક્ષરનો જુદો જુદો વર્ણન કરેલ છે. મનુસ્મૃતિમાં માંસ શબ્દનો પણ અર્થ એજ દબથી કરવામાં આવેલ છે. તેજ રીતિથી આવક શબ્દનો અર્થ જોતે શાસ્ત્રકારે જે પ્રકારે કરી બતાવ્યો છે. શ્રદ્ધાનુભૂતિ આતિ અધ્યાને પકાવે તેને આ કહીએ.

પનં વપેન્—સાત ક્ષેત્રોમાં પોતાનું ન્યાયોપાલંત ધન વાવે (અર્થ) તેને વ કહીએ અને કૃતત્પુરુષાન્નિ એટલે અપુણ્ય (પાપ) ને હેદન કરે તેને ક કહીએ થા-વ-ક ત્રણે અક્ષરોના વર્ણન કરેલ અર્થ વિશિષ્ટ જે વ્યક્તિ હોય તેને આવક કહે-વામાં આવે છે તાત્પર્ય અધ્યા પૂર્વક સાત ક્ષેત્રોમાં પોતાનું ન્યાયથી પેહા કરેલ દ્રવ્ય અર્થ પાપનો નાશ કરે તેને વિચક્ષણ પુરૂષો આવક કહે છે. અથવા—ગૃણોતિ શા-

સનમ્ હિતકારી ભગવદ્ વચનને સાંભળે તેને શ્રા કહીએ વૃણોતિ દર્શનમ્ દર્શન (સમ્યક્ત્વ) ને વરે અંગીકાર કરે તેને વ કહીએ અને કરોતિસંયમમ્ સંયમવત અંગીકાર કરે તેને ક કહીએ તાત્પર્ય ભગવદ્વચન સાંભળી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી યથાયોગ્ય સંયમ વત નિયમાદિ આચરે તેને વિચક્ષણ પુરૂષ શ્રાવક કહે છે.

શ્રાવકનું બીજું લક્ષણ.

“શ્રવંતિ યસ્ય પાપાનિ પૂર્વવસ્ત્રાન્યનેકશઃ ।

આવૃતશ્ચ વ્રતૈર્નિત્યં શ્રાવકઃ સોઽન્નિધીયતે ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ—જેનાં પૂર્વે અનેક પ્રકારે બાંધેલાં પાપો અવિ નાથ છે (જતાં રહે છે) અને જે હુમેશાં વ્રતોથી યુક્ત હોય છે તે શ્રાવક કહેવાય છે. ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ—કર્મોના ક્ષય બે પ્રકારે થાય છે એક બાંધેલા કર્મ ભોગવી દેવાથી, એટલે કે કર્મો પોતાનું નિર્ણીત ફલ આપી ખરી નાથ છે અને બીજું પ્રત્યાખ્યાન તીવ્ર તપસ્યા જ્ઞાન ધ્યાન વિચારણા વિગેરેથી કર્મો નિર્જર છે. શ્રાવક પૂર્વે બાંધેલા પાપો ઉપર જણાવેલા બે પ્રકારથી આત્મ પ્રદેશથી દૂર કરે છે, તેમજ નવાં પાપો ન બંધાય તેને માટે નિરંતર પોતાને યોગ્ય વ્રતોથી યુક્ત હોય છે તેથી આવા ગુણ વાળાને શ્રાવક કહેવાય છે.

આ શ્રાવક ધર્મ કેવો છે તે કહે છે.

સુદેવત્વમાનુપત્વયતિધર્મપ્રાપ્ત્યાદિક્રમેણ મોક્ષસુખદાયકત્વેન સુરતરૂપમાનો યોગ્યેજ્ય એવ દાતવ્યઃ

શબ્દાર્થ—દેવપણું મનુષ્યપણું અને યતિ ધર્મની પ્રાપ્તિ વિગેરેના ક્રમે કરીને પ્રાક્ષના મુખને આપનારો હોવાથી કલ્પવૃક્ષની ઊપમાને યોગ્ય એ ધર્મ યોગ્ય પુરૂષ નેજ આપવો જોઈએ. કહ્યું છે કે,

“જં સિવદેઠ સાવય, —ધમ્મોવિક્રમેણ સેવિત્ર્યો વિહિણા ।

તમ્હા ઝુગ્ગજિયાણં, દાયવ્વો ધમ્મરસિયાણં ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—વિદિએ કરીને સેવેલો શ્રાવક ધર્મ પણ ક્રમેકરી પ્રાક્ષના હેતુ થાય છે તેથી તે શ્રાવક ધર્મ ધર્મને વિષે રસિક એવા યોગ્ય પુરૂષોને આપવો જોઈએ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—શ્રાવક ધર્મ પણ યોગ્યતા વિના કેઈને આપવો નહીં એવો પ્રથમ મહારાજનો આશય છે. અપાત્રમાં શુદ્ધ વસ્તુ નાખ્યાથી વિપર્યયને પામે છે, તે

પછી ધર્મરત્ન જેવી અમુલ્ય વસ્તુ યોગ્યાયોગ્ય વિચાર કર્યા શિવાય દરેકને આપવી યોગ્ય નથી. (આ ઉપરથી આવકધર્મથી મેલ એવા મુનિ ધર્મને તેા યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર કરી ખરેખરા પાત્રનેજ આપવો યોગ્ય છે એમ સિદ્ધ થાય છે.)

ધર્મોપદેશ આપવાના અવસરે ત્રણ યોગ્ય શોધનાં ભેદજે તે દેહે છે.

“ જુગ્ગજિયાણં વિદિણા જુગ્ગોદિં ગુરુદિં દેસિઓ સમ્મં ।

જુગ્ગો ધમ્મોવિ તદ્દા સયલ્લિક્ખિપસાહગો મણિઓ ” ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—યોગ્ય છવોને યોગ્ય ગુરુઓએ વિધિ પૂર્વક સારી રીતે ઉપદેશીયો યોગ્ય ધર્મ સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિઓને આપનારો દેહેલો છે ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ—યોગ્ય છવો એટલે મુમુક્ષુ અને આ અધર્મો આગલ દેહેવામાં આવશે તેવા લક્ષણવાળા છવો સમજવા. કરી શાસ્ત્રોક્ત લક્ષણવાળા છવો મળે પરંતુ ધર્મોપદેશ ગુરુ ક્રિયાદીન ચિયિક્ષાચારી પરિવ્રજધારી વિપરી અસંવચારી વિગેરે દુરુજિયાતુક હોય તેા તેવા પામેથી પ્રાપ્ત થયેલો આવક ધર્મ પ્રાપ્તે વધાર્થ રૂપને આપનાર થતો નથી, તેથી ગુરુઓ પણ શાસ્ત્રોક્ત ગુણોએ પુરુષ હોય તેજ આવકધર્મ આપવાને યોગ્ય છે, યોગ્ય ધર્મ કદો છે તે ધર્મ મદલ કરનારની અપેક્ષાથી છે એટલે કે છવોમાં ધર્મ પાલન કરવાની જેવી યોગ્યતા હોય તેને તેવા તેવા પ્રકારનેા ધર્મ બતાવવો ભેદજે, જેથી કરેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન મુખેથી કરી શકે. પાત્રપાત્રનો વિચાર કર્યા શિવાય ઉપયોગી પણ કદિયુ નિયમેા આપવામાં આવે નેા તેથી નિયમો લેનારનું મન પાછલથી વિહલ થાય અને સિપ્પસા નિયમોનેા જામ કરી દોષનેા પાત્ર થાય અને વખને અદા ગ્રહ થઈ ધર્મથી પરાઈનમુખ થાય, તેથી યોગ્ય ગુરુઓએ યોગ્ય છવોને યોગ્યધર્મ યોગ્યતા પ્રમાણે આપવો ભેદજે.

અયોગ્ય ગુરુને આપેલો ધર્મ વિશેષ ગુણોની પ્રાપ્તિ દર્શાવનાર થનેા નથી કહ્યું છે કે—

“ જૂતાંકુરકવલનતઃ કોક્ષિસયઃ સ્યનતિ પ્યાર, નતુ વાકઃ ।

યોગ્યસ્ય જાયતે ચ્ચત્તુ હેતોરપિ નેતરમ્ય ગુણઃ ” ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—જેમ આંખના મોરોના બાજુથી હોયલ પરંતુ મુંદરે શબ્દ કરે ને પરંતુ કંઈ કાગડો કરેના નથી, તેમ જે યોગ્ય હોય તેને તેનુથી ગુણ થાય કે, પણ બીજા અયોગ્યને થનેા નથી ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—આંખનો મોરોજ હોયલ પણ ખાય છે અને ક.મરે. પણ ખાય છે આ મોરોથી હોયલનો સ્વર મુખરે છે. અને મુંદરે પંદમ સ્વરથી તે બા.બ. વન

ને ગળવી શ્રવણ કરનારને આનંદ આપે છે. આજ મોહોર ઠાગડો ભક્ષણ કરે છે પણ તેનો દુઃસ્વર તેવોને તેવોજ રહે છે અને તે જ્યારે સખ્દ કરે છે ત્યારે શ્રવણ કરનાર ને કંટાળો આપે છે. મોહરમાં સ્વર સુધારવાની શક્તિ જગ જાહેર છે છતાં તે અપાત્રમાં પડવાથી નિષ્ફળ થાય છે, તેજ પ્રમાણે ધર્મમાં ઐહિક અને પારલૌકિક મુખ આપવાની શક્તિ છે તથાપિ અપાત્રમાં સ્થપાયેલો તે ધર્મ નિષ્ફળ જાય છે, તેથી પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરવો એ ખાસ જરૂરનું છે. ચોખ્ખાચોખ્ખને માટે અંધકાર સ્વયં મેવ ધીમં દશાંતો જવાવશે જેથી અહીં આટલું કહ્યું છે.

ચોખ્ખાતા અનેક પ્રકારની છે તે આ પ્રમાણે.

■ આન્ને નિંચે સુતીર્થે કચવરનિચયે શુક્તિમધ્યેઽહિવન્ત્રે,
ઔપધ્યાદૌ વિપદૌ ગુરુસરસિ ગિરૌ પાંચુજૂઘ્ણજૂમ્યોઃ ।
દ્વક્ષત્રે કપાયજુમવનગદ્ધને મેઘમુક્તં યથાંજ—
સ્તદ્દત્પાત્રેષુ દાનં ગુરુવદનજવં વાક્યમાયાતિ પાર્કં” ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ—જેમ વર્ષાદનું પાણી આંખમાં, લીંબડામાં, સારા તીર્થમાં, કચરામાં, છીપમાં, સર્પના મુખમાં ઔપધી વિગેરેમાં ઝેરી વૃક્ષમાં, મોટા સરોવરમાં, પર્વતમાં, પીંડી તથા કાંડી જમીનમાં, સેવડીના ક્ષેત્રમાં, કપાય વૃક્ષોના ગદ્ધન વનમાં પડવાથી જુદી જુદી રીતે પરિપાકને પામે છે તેમ ગુરુના મુખમાંથી નિકળેલું વાક્ય જેવા પાત્રમાં તેનું દાન થયું હોય તે અનુસારે પાકને પામે છે. ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ—વર્ષાદનું પાણી એકજ સ્વભાવનું છે છતાં જુદા જુદા પાત્રોમાં પડવાથી તેનું પરિણામ કેવા પ્રકારનું થાય છે તે અંધકાર મહાશયે બતાવ્યું છે. જેમકે આમ વૃક્ષમાં પડવાથી મિષ્ટ આરસ ઉત્પન્ન કરે છે. લીંબડાના વૃક્ષમાં પડવાથી કટુકરસ પેદા થાય છે. ઉત્તમ તીર્થમાં પડવાથી પવિત્રતાને પામે છે. કચરામાં પડવાથી નિદનીક થાય છે, છીપમાં પડવાથી ઉત્તમ મૌક્તિક થાય છે. સર્પના મુખમાં પડવાથી પ્રાણ ઘાતક ઝેર નિવડે છે. ઔપધિમાં પડવાથી ઔપધિ રૂપ યર્ષ અનેક પ્રાણીઓને ક્ષયદા પહોંચાડે છે. ઝેરી વૃક્ષમાં પડવાથી પાંચુ નાશક ઝેર થાય છે, સરોવરમાં પડવાથી અનેક પ્રજાઓને ઉપયોગી સ્વચ્છ જલ થાય છે. પર્વત ઉપર પડવાથી વિનાશ પામે છે, પીંડી તથા કાંડી જમીનમાં પડવાથી ધાત્મિકની વૃદ્ધિ કરે છે. સેવડીના ક્ષેત્રમાં પડવાથી ચેતડીના અનિ મધુર રસને આપનારું થાય છે. કપાય વૃક્ષોના ગદ્ધન વનોમાં પડવાથી કપાય રસ ઉત્પાદક થાય છે. તેવીજ રીતે સદ્ગુરુ મહાત્માનાં વચનામૃતો એકજ સ્વભાવ પરિણત હોય

છે તથાપિ પાત્રતાની યોગ્યથોગ્યતાને લઈને લિખ્ત લિખ્ત આશયપણે પરિણમે છે, તેથી જેને જે યોગ્ય હોય તેને તેવો ઉપદેશ આપવો એવો અંશકાર મહારાજનો ઉદ્દેશ છે.

સાંપ્રત કાલમાં ઉપદેશ દેવાનો ક્રમ પ્રાચ્યે બદલાયેલો લાગે છે. ધોતાઓનો વિચાર કર્યા વિના વાંચનાર મહારાજો પોતાના મનને ઠીક લાગે તેવા અંશે સભામાં વાંચેછે. આવક ધર્મની પણ જેને બરોબર ખબર ન હોય તેવાઓની સમક્ષ આચાર્યશ્રીઓ અતિ કડિન અંશે વાંચનામાં આવે છે આથી યોતાવકતાના કાલનો જ્ઞેષ્ઠ્યે તેવો ઉપયોગ થયો નથી, તેથી દેશ કાળ અને યોતાઓનો વિચાર કરી ઉપદેશ દેવામાં આવે તો વિશેષ લાભનું કારણ થઈ પડે.

હવે બીજી રીતે બતાવે છે.

નિરિસિર ૧ પણાદ્વ ૨ મરુયદ્વ ૩ કસિણાવનિ ૪ જલ્લહિસુત્તિ ૫ મણિસ્વાણી ૬ ધમ્મોવણસત્ત્વાસે ફલ્લજણણે જીવદિદ્દંતા ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ—અથવા જેમ પર્વતનું શિખર, પરજુણ, મરુયદ્વ, કાળી જમીન, સમુદ્રની હીપ અને મણિઓની ખાણ એના સંબંધમાં આવેલા પાણીનું જુદું જુદું પરિણામ થાય છે તેમ ધર્મોપદેશની વાસનાનું ક્રમ ઉત્પન્ન થવામાં લોકોની યોગ્યતા ઉપર આધાર રહે છે. ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—બ્યાખ્યાન અવલું કરનાર યોતાઓ પૈકી કેટલાકે જેદરકાર અને કાર્યોત્તરથી બ્યમ્મ ચિત્તવાળા કોઈ બરોબર બ્યાખ્યાન અવલું કરી વિચાર કરના નથી. ફૂદી સાચવવાને સાફબ્યાખ્યાન અવલું કરનાર અથવા માનની કે પ્રભાવનાની ઈચ્છાથી ઉપાસ્રપે જઈ કાળ ગાળનાર યોતાઓ પર્વતના શિખર જેવા છે, જેમ પર્વતના શિખર ઉપર પડેલું જળ પર્વતના શિખરને કાંઈપણ લાભકારી થતું નથી તેમ પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળા યોતાઓને ઉપદેશ ફૂધી જળ લાભકારી થતું નથી. ૧

બીજા લોકો પરજુણ જેવા છે; પરજુણ જેમ જળને ઝીલીને પોતાની પાને ન રાખતાં જમીન વાસણ અગર ટાંકામાં નાંખે છે પરંતુ પરજુણને જલની અસર થતી નથી, તેવીજ રીતે શુદ્ધ મહારાજશ્રી ઉપદેશ અવલું કરીતે ઉપદેશ બીજાઓને સંભળાવી પોતાનું પડિતપણું બદલે કરેછે; પરંતુ પોતાના આમાનું કોઈ પણ પ્રકારે દિન રાત્રી શકતા નથી; તેથી આવા પ્રભાવના લોકો પણ શુદ્ધ

મહારાજના વચનામૃતનું પાન કરવાને યોગ્ય થઇ શકતા નથી, તેથી આવા છવેને ઉપદેશ આપવા પ્રયત્ન કરવો નહીં. ૨

હવે છવેને મરુથક સાથે સરખાવવામાં આવે છે. જેમ મરુથક પાણીને મદલુ કરી લે છે તેથી તેમાં તૃણાદિક દ્રવ્ય નિસ્સ ધન્યાદિકનો પાક થાય છે; તેમ કેટલાક છવે ગુરુમહારાજનો ઉપદેશ મદલુ કરી શકે છે, પરંતુ તેવા પ્રકારની ચોખ્ખાતાના અભાવે યથાર્થપણે ધર્મની આરાધના કરી શકતા નથી તથાપિ આવા છવે ધર્મોપદેશને યોગ્ય સમજવા. ૩

કાળી જમીનની સાથે છવેની સરખામણી કરતાં જેમ કાળી જમીનમાં પડેકું પડી એ જમીનમાં રહેલા વૃક્ષાદિકને પુષ્ટ કરે છે, તેમ ગુરુ મહારાજનો આપેલો ઉપદેશ જે છવે મદલુ કરી પોતામાં રાખી બીજા છવેને તેજ ઉપદેશ રૂપે લાભ કરે છે; જેમ કાળી જમીનમાં શેત્રી, દ્રાક્ષ, શાકી, ગોધૂમ વીગેરે સરસ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ આવા છવેમાં સ્વસ્થ ઉપદેશ પણ પ્રવાહિક ઉત્પન્ન કરવાનો હેતુ રૂપે ગુરુ કૃપા દેવટે સાત આઠ ભવે જરૂર મોક્ષ આપનાર થાય છે. તેથી આવા છવે જરૂર ઉપદેશને યોગ્ય છે. ૪

લઘુકાળી છીપની સાથે સરખાવ્યા છે. છીપમાં જળ પડવાથી પરિણામ પામી જેમ લગભગ મિત્રિત રૂપે થઇ જાય અમૃત્યુ કીમતને પામે છે તેમ જ છવે ગુરુ મહારાજને ઉપદેશ મળી કરી તે પ્રમાણે પાને વર્તી પોતાના દુષ્ટાંતથી બીજા ચોખ્ખા છવેને પણ અનર્થ દોરે છે તે છવે લગભગ પ્રકારના ગળાય છે. ચીકાલી પુત્રે માત્ર ઉપદેશ, વિરોધ, અને અંગર એ પદ્ધતીનો ઉપદેશ અવલુ કરી પોતાનું દિન સાધું, તેમજ દેવપ્રમુખકાને પણ મીઠું ખાતું, મુખે મુખું, અને દોહકને પ્રિય આત્મા કરે, જ. પણ જડ અવલુ કરી તેનું અર્થ સ્વસ્થ ત્રિસોચન મંત્રી પામે અવલુ કરી તે પ્રમાણે કે મુર્ખો છે વિગેરેની નપાસ કરી પાને તેમ વર્તી મુખી થયો. તેમ જરૂર ઉપદેશ પણ બેન્ડ પાનમાં પડવાથી છીપમાં પડેલા જળ મિટુની માફક મહા મુશ્કેલી થાય છે. ૫

અવિરત અવલુ પડેલ દેવપાણીથી જેમ મહામૂલ્યવાન, તેજસ્વી, ચિન્તામણિ રત્નકિરિત પદ્મ થાય છે તેમ કે મુક છવેને યોગ્ય પણ મદાવાકર્યો મળે; લાભ યાત્રક થાય છે જેમ મેનડુ અવલુ ન મદ વીર રા. મીત્રો સ્વર્ગપદેશ નીતમાદિ અવલુ મદુર બેને જાનને અંગરથી નાશવાને અર્થ થયો; તેમ યોગ્ય પણ

ઉપરેથી મળી તેવાં હોયને અત્યંત તાલ થવાથી તેજ જલમાં તેઓ મોક્ષ પામે છે આવા હોયે ઉત્તમોત્તમ જલગુણ. ૬

શુનાશુજઙ્ગવ્યસુજાવિતા ઘટાવામ્યાઅવામ્યાશ્વ તયા ।

તય વાસિતાઃ સદર્મવાસસ્ય તથૈવ યોગ્યતાં શ્રયંતિ જીવાઃ

કતિચિત્ મુયોગતઃ ॥ ૧૧ ॥

શબ્દાર્થ—તેવી રીતે આશં દ્રવ્યોથી તથા અશબ દ્રવ્યોથી વાસિત કહેલા પ્રાણો ત્યાગવા યોગ્ય અને અત્યાગવા યોગ્ય થાય છે તથા કેટલાક પ્રાણો અવાસિત હોય છે તેવીજ રીતે હોયે કેટલાએક આશં યોગથી સદર્મવાસની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૧

યોગ્યતા અનેક પ્રકારની છે તેને માટે આગમમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.

“યન્મા હ્રિદિહા નવા જુજ્ઞા ય જુજ્ઞા હ્રિદિહા જાવિયા
અજાવિયા ય જાવિયા હ્રિદિહા પસથજાવિયા અપ્પસથ-
જાવિયા ય પસથ્યા અગુરુતુરુકાર્દ્દિહિં અપસથ્યા પદ્મંજુજ્ઞસુણ
માર્દ્દિહિં પસથજાવિયા યન્મા અવન્મા ય ત્વં અપ્પસથ્યાવિ
જે અપ્પસથ્યા અવન્મા જે ય પસથ્યા યન્મા ન તે સુંદરા દ્યૌરે
સુંદરા અજાવિયા ન કેણંક જાવિયા જવગા આવાગાઓ
ઉત્તારિતા મત્તગા ત્વં ધન્માજિજ્ઞાસિણો નવગા જે મિઠ્ઠ-
દિટ્ઠી તપ્પદમયાગાદિજંતિ । જુજ્ઞાવિ જે અજાવિયા તે
સુંદરા કુપ્પવ યણપાસથ્યેહિં જાવિયા એવમેવ જાવકુના સં-
વિગ્ગેહિં જે અપ્પસથ્યા યન્મા જે અ પસથ્યા ય સંવિગ્ગા
ય અવન્મા ત્વં હટ્ઠા

શબ્દાર્થ—યજ્ઞ જે પ્રકારના છે. નવા અને જુજ્ઞા. જુજ્ઞા જે પ્રકારના છે વાસિત અને અવાસિત. વાસિત જે પ્રકારના પ્રકારત વાસિત અને અપ્રકારત વાસિત. પ્રકારત

વાસિત તે અગર શિલારસ વિગેરે દ્રવ્યોથી વાસિત અને અપ્રશસ્ત વાસિત તે કાંઠા [કંગળી] લસણ વિગેરેથી વાસિત હોય તે. તેમાં પ્રશસ્ત વાસિતના બે ભેદ છે. એક ત્યાગવા યોગ્ય અને બીજો અત્યાગવા યોગ્ય. એવીજ રીતે અપ્રશસ્તના પણ બે પ્રકાર છે. ત્યાગ્ય અને અત્યાગ્ય. તેમાં જે અપ્રશસ્ત છતાં અત્યાગ્ય થાય તથા પ્રશસ્તમાં ત્યાગ્ય થાય તે બે સારા નથી બાકીના જે ભેદા કહ્યા છે [પ્રશસ્ત વાસિત અત્યાગ્ય થાય અને અપ્રશસ્ત ત્યાગ્ય થાય] તે પણ સારા છે. તેમજ (પ્રાચીન પદ્ય) સારા કે ખરાબ દ્રવ્યોથી જે વાસિત નથી થયા તેને અવાસિત કહે છે.

નિભાષામાંથી તત્કાળ કાઢેલા ઘડા તે નવીન કહેવાય છે. એવી રીતે ધર્માભિલાષી જીવોને પણ જાણવા, જે નવા મિથ્યાદષ્ટિઓ છે તેને પ્રથમ બોધ આપવો જીવના પદ્ય [મિથ્યાદષ્ટિઓ] જે અવાસિત છે તે સુંદર છે.

(ઉપર જે વાસિત કહ્યા છે તે વાસિત સાથી થાય છે તે કહે છે.)

કુદર્શનથી અને પાસાત્યાદિકના પરિચયથી વાસિત થાય. એવીજ રીતે ભાષ્ય ધ્યાનો [જીવો] સમજવા, જે સંવિત્ત ગુણોથી વાસિત છે તે પ્રશસ્ત છે, જે અપ્રશસ્ત છે તે વાગ્ય છે અને જે પ્રશસ્ત અને સંવિત્ત [ગુણવાતા] છે તે મનોજ્ઞ છે.

ભાવાર્થ—જીવોને યોગ્ય, યોગ્ય જાણવાને માટે ઘડા સાથે સરખાવ્યા છે. અને તેને માટે પાંચ પ્રકારના ઘડા કહ્યા છે. તેમાં પ્રથમ નવા અને જીવના બે પ્રકારના ઘડા કહ્યા છે. તેમ બે પ્રકારના જીવો જાણવા, જીવના ઘડાના બે પ્રકાર કહ્યા છે, વાસના વાળા અને વાસના વગરના વાસનાવાળા બે પ્રકારના છે એક સુખથી દ્રવ્યથી વાસિત થએલા અને બીજા દુર્ગંધી દ્રવ્યથી વાસિત થએલા. દુર્ગંધી દ્રવ્યથી વાસિત થએલા ઘટની માફક મિથ્યા શાસ્ત્રોથી જેમનાં દૃઢ્ય વાસિત થયેલાં છે અને જેઓ તે વાસનાને સહયુક્તો ઉપદેશ મળતાં પણ છેડતા નથી તે વાગ્ય છે એટલે તે જીવો ધર્મના પાત્ર નથી અને જેઓ મિથ્યા દર્શનાદિકથી વાસિત છે છતાં પણ ન્યાય બુદ્ધિવાળા સરવ દૃઢ્યના દક્કડામદ્ધો રદિન જીવો હોય તે સહયુક્તો ઉપદેશથી સહસહ વિવેકથી પૂર્વે સદૃષ્ટ કરેલા મિથ્યા દર્શનને છોડી સત્યને સદૃષ્ટ કરે તેવા જીવો અવાગ્ય છે એટલે ધર્મોપદેશને યોગ્ય છે.

પ્રથમ વાસિતના બે ભેદ છે. વાગ્ય અને અવાગ્ય. જે જીવોને પ્રથમ સમ્યગ્ દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ થયેલી છે અને જે જીવો કુચુર્વાદિકનો યોગ થતાં સમ્યગ્ દર્શનને વમી જાય તેવા છે તે જીવો વાગ્ય જાણવા, અને તેવા જીવો ઉપદેશ યોગ્ય હોતા નથી અને જે જીવોને પ્રથમથી સમ્યગ્ દર્શન ચારિત્ર દિકતી પ્રાપ્તિ થયેલી છે અને

પાછળથી કુચુર્વાદિકનો સંસર્ગ થયાં છતાં પણ સમ્યગ્ દર્શનાદિકનો ત્યાગ કરતા નથી તેવા છવેા ધર્મોપદેશને યોગ્ય ગણાય છે તે અવાગ્ય ગણવા.

જે છવેા જુના છતાં અવાસિત છે એટલે કેાઈ પણ ધર્મની વાસનાને પામ્યા નથી તે છવેા પણ ધર્મના ઉપદેશને યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે જુના ધર્મના દૃષ્ટાંતથી ધર્મોપદેશને માટે છવેાની યોગ્યતા કહી. હવે નવીન ઘટ સાથે છવેાની સરખામણી કરતાં યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર જણાવે છે.

જેમ કુંભારના નિભાડામાંથી તત્કાલ કાઢેલા ઘડને જે પ્રકારની વાસના આપીએ તે પ્રકારની વાસના મળજી કરે છે, તેમ બાદવાવરયાવાળા જે કેાઈ છવેા જેને કેાઈ પ્રકારના ધર્મનો સંસ્કાર થયેા નથી તેવા છવેાને ધર્મોપદેશ યોગ્યતા પ્રમાણે અને ન્યાય પુરસ્કર આપવાથી સીધા કાર્યકારી થાય છે, તેથી આવા છવેા ધર્મને ખરેખરા પાત્ર છે. આ પ્રમાણે મદારાજે યોગ્યાયોગ્ય બતાવવા જે આટલેા જથ્થો પરિશ્રમ લીધા છે તેનું કારણ રસ છે કે આયુધ્ય અદ્ય છે વિનેા ધણું છે, મહર્ષિઓએ પોતાનું અને અનેક જાગ્ય છવેાનું હિત કરવાનું છે તેથી અપાત્ર છવેા સાથે ધર્મોપદેશની ચર્ચા કરવાનું ઉચિત નથી, એમ ધારી ઉપદેશ આપતાં પહેલાં દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ બાજનો વિચાર કરી પાત્ર છવેાનેજ ઉપદેશ આપવા પ્રયાસ કરવેા જેથી ઉભયનું એવ થાય.

રાજધર્મ—યોગ્યાયોગ્યનું રચરૂપ પ્રતિપાદન કર્યા પછી વિશેષ ધર્મના અર્થી એવા યોગ્ય પુરુષોએ પણ પ્રથમ સામાન્ય મૂલ્યસ્થ ધર્મની વિધિમાં (નિશ્ચિન કરેલું પૂર્વાપરમાવ રૂપ વિધાન તે વિધિ) પ્રયાત્ન કરવેા જોઈએ. કથું ૩૬ કે

ભીંતના પોળવા પ્રમુખ વ્યવસ્થા કર્યા સિવાય (ભીંતના ઉપર ચિત્રેલું) ચિત્ર શોભતું નથી, વસ્ત્રને પાસ આપ્યા સિવાય તેના ઉપર રંગ રિથર થતો નથી, બેનરને બેઠા સિવાય તથા જમાણાદિ રીધા સિવાય ખીજ વપાતાં નથી. એવીજ રીતે સામાન્ય ધર્મ પૂર્વકજી બારમતાદિરૂપ વિશેષધર્મ સામાયી પ્રકાશિત થાય છે. તે કારણથી મીમંસુ દેવચંદ્રાચાર્ય પોતાના યોગસામ્રાજ્યના પ્રથમ પ્રાશની આતે ન્યાપસંપન્નવિજય કલ્યાદિક કુલ ક્રમથી આવેલ અનિંદ્ય વિભવની જનિભાગાદિ અપેક્ષાએ ન્યાયથી આચરણ કરવા રૂપ જેનું લક્ષણ છે એવો સામાન્ય ધર્મ પરમાર્થતઃ [પરમ જન] વિચાર થતુમુંખ [વિચાર કરવામાં પ્રયાસ રૂપ] રાજર્ષિ પરનારી સહોદર (પરમી બાંધવ) રૂઠી પિત ખસરમુખ [નિરવરોનું દ્રવ્ય મહજ કરવામાં વિમુખ] રાજ પિતામહ વિનેરે બિરોડે જેને મસેલાં ૩ એવા

કુમારપાલ મહારાજને સમગ્ર રાજાઓની સભા સમક્ષ ઉપદેશ કર્યો તેજ અદિ પ્રતિ-
પાદન કરે છે.

ન્યાયસંપન્નવિજ્ઞેત્યાદિ શ્લોકદશક.

ન્યાયસંપન્નવિજ્ઞવઃ ૧ શિષ્ટાચારપ્રશંસકઃ ૨
કુલ્લ શીલસમૈઃ સાર્દ્ધં કૃતોદ્વાહોઽન્યગોત્રજેઃ ૩ ॥ ૧ ॥
પાપક્ષીરુઃ ૪ પ્રસિદ્ધં ચ દેશાચારં સમાચરન્ ૫
અવર્ણવાદીનકાપિ રાજાદિયુ વિશેષતઃ ૬ ॥ ૨ ॥
અનતિવ્યક્તગુણે ચ । સ્થાનેષુ પ્રાતિવેત્સકે ।
અનેકનિર્ગમદ્વાર વિચર્જિત નિકેતનઃ ૭ ॥ ૩ ॥
કૃતસંગઃ સદાચારઃ ૮ માતાપિત્રોશ્ચ પૂજકઃ ૯
ત્યજન્તુષ્પ્સ્યુતં સ્થાન ૧૦ યમવૃત્તશ્વર્ગહિતો ૧૧ ॥ ૪ ॥
વ્યયમાયોચિતં કુર્વન્ ૧૨ વેપં વિતાનુસારતઃ ૧૩
અદૃષ્ટિર્ધોગુણૈર્ધુક્તં ૧૪ શૃણ્વાનો ધર્મખન્વહમ્ ૧૫ ॥ ૫ ॥
અજીર્ણંજોજનત્યાગી ૧૬ કાસે ચોક્તાચ સાત્ક્રમ્પનઃ ૧૭
અન્યોન્યા પ્રતિવંધેન ત્રિવર્ગ મપિ સાધરન્ ૧૮ ॥ ૬ ॥
યથાવદ્વિતર્યા સાર્ધા । દીને ચ પ્રતિપત્તિકુરુ ૧૯
મદાનજિનિવિદ્યથ ૨૦ પદ્મપાત્રી ગુણેયુચ ૨૧ ॥ ૭ ॥
અદેશાસામપોશર્પાન્યમન્ ૨૨ જાનન્ યસાપસં ૨૩
દુષ્ટમ્ ક્ષાન દુષ્ટાનાં પૂજકઃ ૨૪ પોષ્ય પોષકઃ ૨૫ ॥ ૮ ॥
દોષદર્શી ૨૬ વિશેષજ્ઞઃ ૨૭ કૃતજ્ઞઃ ૨૮ સ્ત્રોત્યશ્વજઃ ૨૯
મસજઃ ૩૦ મદયઃ ૩૧ સામ્યઃ ૩૨ પરોપકૃતિ કર્મતઃ ૩૩ ॥ ૯ ॥
અંતર્ગામિવદ્વર્ગ પરિહાર પરાયણઃ ૩૪
વત્રીકૃતંદિવપ્રાસાં ૩૫ મૃદ્ધિ ધર્માપહરણે ॥ ૧૦ ॥

દશાંજિઃ કુસરમ્

ન્યાયથી સંપન્ન ઉપાર્જિત કરનાર (૧) શિષ્ટ પુરુષોના આચારની પ્રશંસા
૨૦ [૨] ૧૪ અને શીલથી મદગ્ર અન્ય ગાંધિઓની આદિ કામ કરનાર [૩] ॥ ૧

પાપથી બધ રાખનાર [૪] પ્રસિદ્ધ દેશચારને આચરનાર [૫] કોઈના પછી રાખવામાં અર્ચવાદ નહીં બોલનાર તેમાં વિશેષ કરી રાજાદિકનો અર્ચવાદ નહીં બોલનાર (૬) ॥ ૨ ॥ જે રથાન અતિ પ્રગટ તેમ અતિ ગુપ્ત ન હોય, તેમજ સારા પાડોશી-જોએ યુક્ત હોય અને જે ઘરમાંથી નીકળવાનાં દ્વાર ધણાં ન હોય તેવા રથાનમાં વાસ કરનાર (૭) ॥ ૩ ॥ ક્રોધ આચારપાળાની સાથે અંસર્ગ કરનાર (૮) માતા પિતાની પૂજા કરનાર (૯) ઉપદ્રવવાળાં રથાનનો ત્યાગ કરનાર (૧૦) નિહિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ નહીં કરનાર [૧૧] ॥ ૪ ॥ આપકના પ્રમાણમાં અર્ચ કરનાર ૧૨ સંપત્તિને અનુસાર વેપ ધારણ કરનાર ૧૩ આઠ છુદ્ધિના ગુણોએ યુક્ત ૧૪ નિરંતર ધર્મને અવળ કરનાર ૧૫ ન પચ્ચુ હોય ત્યાં મુખી ભોજનનો ત્યાગ કરનાર ૧૬ હંમિરાના વખત પ્રમાણે પથ્યાપથ્યનો વિચાર કરી ભોજન કરનાર ૧૭ પરસ્પરના વિરોધ વગર ગળુ વર્મણુ (ધર્મ અર્થ અને કામણુ) સાધન કરનાર ૧૮ ॥ ૬ ॥ અતિથિ સાધુ અને દીન પ્રરૂપોનો યોગ્યતા પ્રમાણે સત્કાર કરનાર (૧૯) નિરંતર દુરાચલ નહીં રાખનાર ૨૦ ગુણોની અંકર (ગુણી જનોની અંકર) પક્ષ-પાત રાખનાર ૨૧ ॥ ૭ ॥ દેશ તથા કાળ (વરુદ્ધ આચરણનો ત્યાગ કરનાર ૨૨ (પાતાના) બક્ષામક્ષને ભાળનાર ૨૩ મનધારી તથા જ્ઞાનથી વૃધિની પૂજા કરનાર ૨૪ પોષણ કરવા યોગ્ય જનોનું પોષણ કરનાર ૨૫ ॥ ૮ ॥ પૂર્વાપર લાંબી નગરથી જો-નાર ૨૬ વિરોધ ભાળનાર ૨૭ કરેલા ગુણને ભાળનાર ૨૮ લોકની પ્રીતિ મેળવનાર ૨૯ શરમ રાખનાર ૩૦ કપાળુ ૩૧ સાંત પ્રવૃત્તિવાળો ૩૨ પરોપકાર કરવામાં શૂરો ૩૩ ॥ ૯ ॥ અંતરંગ લાવના ॥ રાત્રીએનો ત્યાગ કરવામાં તાપર ૩૪ ઇંદ્રિયોના સમૂ-હને વશ કરનાર (૩૫) ઉપર કહેલા પાંચીસ ગુણોવાળો જે હોય તે ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય છે. ૧૧

અહીં રવામીડોહ, મિત્રડોહ, વિશ્વાસીને કમવો, ચોરી વિગેરે નિહવા ચોચ (માંગે) દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાનું હોયીને પોતપોતાના વજીને અનુકુલ આવે તેવી રીતે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં ઉપાયરૂપ જે સદાચાર તે ન્યાય કહેવાય છે. તે ન્યાયે કરીને પ્રાપ્ત કરીએ સંપત્તિ જેણે તેને ન્યાયસંપન્નવિભવ કહેવાય છે. (ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે) શુદ્ધ વ્યવહારથી ઉપાર્જન કરેલી સંપત્તિ નિઃશંકપણે પોતાના ચરીરે કરી તેના ફલને ભોગવવામાં અને (પોતાના) મિત્ર અને રક્ષનાદિકમાં સમય પ્રકારે વહેંચણુ કરવાથી આ લોકના મુખને માટે યોગ્ય છે, જે કારણથી કહું ॥ ૩—

સર્વત્ર શુચયો ધીરાઃ સ્વકર્મવજ્રગર્વિતાઃ ।

કુર્મનિહિતાત્માનઃ પાપાઃ સર્વત્ર શંકિતાઃ ” ॥ ૧૧ ॥

પોતાના કર્મના બંધે કરી અભિમાની થએલા ધીર પુરુષો દરેક કંઈકે પ્રાપ્ત થિત થાય છે અને કુર્મની અંદર આત્માને સ્થાપન કરનારા પાપી પુરુષો દરેક કંઈકે અવશીત રહે છે ॥ ૧૨ ॥

ન્યાયોપાર્જિત વિત્તના અધિકારમાં રૂપદત્તા માટે અન્યા-

યોપાર્જિત વિત્તવાણાની સ્થિતિ દર્શાવે છે.

અહિં પુરુષને અન્યાયથી પ્રવૃત્તિ કરવામાં બે પ્રકારે અવિશ્વાસપણું પ્રાપ્ત થાય છે, એક ભોખાનું અને બીજું ભોગ્ય વિભવનું. તેમાં ભોગવનારને આ (પુરુષ) પરદોહથી પ્રાપ્ત પરદ્રવ્ય ભોગવે છે એવા દોષના દાશજવાલી આશંકા થાય, તથા એ અવસ્થામાં આ પરદ્રવ્ય છે તેને આ ભોગવે છે એવી શંકા થાય માટે અન્યાય પ્રવૃત્તિને નિરોધ કરવાથી (ન્યાય પ્રવૃત્તિમાં) તે જાને પ્રકારની શંકા ઢોલી નથી તેથી ન્યાયોપાર્જિત વિત્તમાં અભિશંકનીયતા (અવિશ્વાસપણું) નથી. અહિં અભિશંકા થયેલો છે કે ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યના વ્યય કરનાર કંપર કોઈ પણ પુરુષ કોઈ વચને હેઠા માંડ પણ શંકા કરે નથી તેથી કરીને તે [ન્યાય પ્રવૃત્તિ કરનાર] અવ્યયુષ મિત્ર અને સહી પરિવૃત્તિતાલાને આ લોકમાં પણ મદ્દાન્ મુખને લાભ થાય છે અને દરેક કોઈનું યથા અને મજાપાની પ્રાપ્તિ થાય છે. સત્પાત્રને વિશે જાણે. કારણે. ૧ થી તથા પુરુષાનુગ્રહી પુરુષની પ્રાપ્તિને હેતુ થવાથી અને જાણે કરી હોય જાન. ૧ પ્રાણીઓને દ્રવ્યાદિ આપવાથી તે પરતોડના દિનને ભરે ૬૪ છે

અહિં ન્યાયોપાર્જિત વિત્ત તથા તેનો સત્પાત્રમાં વિનિયોગ કરવાથી અનુર્જી ૬૪ છે એવી અન્યાયી પ્રાપ્તિ થયેલો પૈત્રવ અને સત્પાત્રમાં વિનિયોગ ૥૧ ॥ (આ અવ્યયુષ વૈભવને. ૨૧૫ જાણે) પુરુષાનુગ્રહી પુરુષને હેતુમુગ દોષાથી કલમ રેલજી ને. ૧ જાણે (પુરુષાનુગ્રહી) અનુપપત્તિ, સત્પાત્ર વિગેરની પ્રાપ્તિ આ અવ્યયુષ દ્રવ્ય અનુપપત્તિ થાય છે એમ પણ સાધનાદ તથા સાક્ષિમત્ર વિગેરને કહ્યું છે ૬૪ છે —

દંતુષ્ટિદક્ષિણાચર્યાચિન્તામણિ કામધેનુમાદૃષ્યં ।

દાનદાયો મહત્ત્વે વનં ધાનમથવાદેર્ણા ” ॥ ૧૩ ॥

શબદાર્થ—દાનથી ધનસાધવાતે કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિ અને કામધેનુના મહિ-
માની તુલના કરનાર મગ્ધદુતને પ્રાપ્ત કરું હવું. ॥ ૧૩ ॥

અથવા નરિયેણ વિગેરેના દૃષ્ટાંતથી પેટે—એમ કોઈક ગ્રામમાં દ્રવ્યના
સમૂહ કરી કુત્રેરની સાથે સ્પર્શ કરનાર કોઈ ગ્રાહ્યો યતના પ્રારંભમાં એક
તાપ ગ્રાહ્યજને જમાડવાનો પ્રારંભ કર્યો. તેની અંદર દાનની રૂચિવાળા કોઈ જૈન
ગ્રાહ્યજને તાપ ગ્રાહ્યોજન પૂર્ણ થયે અવરોધ રહેત તંદુલ અને વી પ્રમુખ હું તને
આપીશ, એવી પ્રતિજ્ઞા કરી તેને સદાચ કરવા માટે રાખ્યો. અનુક્રમે કદા પ્રદાતોજન
પૂર્ણ થતા અવરોધ રહેતું તંદુલ વિગેરેને નિર્દોષ અને ન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલું માની
તે નિર્ધન જન ગ્રાહ્યો વિચાર કર્યો કે જો આ (અનાદિક) કોઈ પણ સત્પાત્રને
આપવામાં આવે તો યજુઃ દ્વા યાય. કહું છે કે—

“ ન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલાં અને કલ્પનીય એવાં અન્નપાનાદિક દ્રવ્યોનું
પરમ ભક્તિએ અને આત્માને ઉપકાર થશે એવી ભુદિર્ઘ્ન સાધુઓને જે દાન
આપવું તેને પ્રાદક્ષી આપનારો અનિયમવિભાગ કહે છે. ”

તે પછી તે ગ્રાહ્યો દ્વા તથા ગ્રાહ્યર્થ પ્રમુખ સુધવાળા કેટલાએક (પિતાના)
સ્વધર્મીઓને લેવાન માટે નિમંત્રિત કર્યા. તે સાધર્મીઓના ભોજન અવસરે એક
મદિનાના ઉપવાસના પાશ્વે કોઈ મદામતધારી મુનિ આવી પહોંચ્યા. આ સાધર્મી-
ઓથી આ યતિ ઉત્તમ પાત્ર છે એવો નિશ્ચય કરી તે ગ્રાહ્યો જલુમાન તથા
મદાપૂર્વક તે મુનિને અન્નપાન વિગેરે આપ્યું. જે પ્રારભથી કહું છે કે—

“ મિથ્યાદૃષ્ટિસહસ્રેષુ વરમેકો દ્યાણવ્રતી ।

દ્યાણવ્રતિસહસ્રેષુ વરમેકો મહાવ્રતી ॥ ૧૪ ॥

મહાવ્રતિસહસ્રેષુ વરમેકો દિ તાત્ત્વિકઃ ।

તાત્ત્વિકેન સમં પાત્રં ન જૂતં ન જીવિષ્યતિ ” ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ—“દુર્ગતરો મિથ્યાદૃષ્ટિઓથી એક આત્મવ્રતધારી (સાધુ) એટ ગણાય-
છે. દુર્ગતરો અનુવ્રતધારીઓથી એક મદામતધારી (સાધુ) એટ ગણાય છે ॥૧૪॥

દુર્ગતરો મદામતધારીઓથી એક તાવવેતા એટ ગણાય છે, તત્ત્વવેતાની
સમાન [ઉત્તમ] પાત્ર થયું નથી અને થવાનું નથી. ॥ ૧૫ ॥ ”

કાળે કરી આયુષ્યની સમાપ્તિ થતાં પાત્રમાં દાન આપનાર તે જન શ્રાદ્ધને દાનના પ્રભાવથી પ્રથમ દેવલોકમાં દેવતા થયો, ત્યાંથી અગ્નિને ગજગદનમરમાં નંદિપેષુ નામે શ્રેષ્ઠિક રાજાનો પુત્ર થયો, તેણે યોગન વચમાં પાંચમેા રાજકુળમાંની સાથે પાણિમહાજી કર્યું અને તે (નંદિપેષુ) દોશુંદક દેવતાની પડે મનોહર વિષ્ણુખરૂપ સમુદ્રમાં મગ્ન થયો.

આ વરૂં તે લક્ષ્મણ લોજન કરાવનાર શ્રાદ્ધજી પાપાનુગ્રંથીપુણ્યને પુણ્ય કરનાર તેવા પ્રકારના વિવેક રહિત દાનથી ઘણા ભયોની અંદર કાંઈક ભૌતિક મુખોને ભોગવી કોઈક જંગલમાં હાથીપણે ઉત્પન્ન થયો. પૂર્વે યુગપતિએ નારા કર્યા છે હાથીપુત્રો જેના, એવી કોઈ હાથલીએ યુથપતિને વંચન કરી કોઈ તાપસોના આશ્રમમાં એક કલમને જન્મ આપ્યો, અને તેને ત્યાંજ મુકયો. તે ગજકલમ (હાથીનું બચ્ચું) તાપસોના કુમારોની સાથે વૃક્ષોને પાણી સિંચતો દોવાથી તાપસોએ તેનું મેથાનક એવું નામ પાડ્યું. કોઈક અવસરે પોતાના યુથપતિ પિતાને મારી પોતે યુથપતિ થયો, અને હાથલી-એના ટોળાને શ્રદ્ધજી કરી લીધું. તે હાથી પોતાની માતાના પ્રપંચને પ્રથમથીજ ભણતો હતો, તેથી તેણે તાપસોના આશ્રમને ભાંગી નાખ્યો. એક પામેલા તાપસોએ શ્રેષ્ઠિક રાજાને તે હાથી બતાવ્યો. તે હાથી આ પ્રમાણે હતો—સાત હાથ ઉંચા, નવ હાથ લાંબા, ત્રણ હાથ પોહોલો, દશ હાથ વિસ્તારમાં અને વીંચ નખોએ સુશોભિત હતો. ચડાવેલા ધનુષ્યના જેવા તેના ઉંચા કુભરથક હતા, કંડમાં લધુ હતો, મધુ સમાન પિંગલ નેત્રો હતાં, ચળકતા ચંદ્રના જેવી ઉજ્જવલ કાંતિ હતી, ચારથો ને આઢીસ સારાં લક્ષણ મુકત હતો. તે ભદ્ર જાતિનો હાથી સાતે અંગેમાં સુશોભિત હતો, શ્રેષ્ઠિક રાજાએ તેને અતિ યત્ન પૂર્વક પકડીને પોતાનો પટહસ્તિ કર્યો. રાજયોગ્ય આદાર તથા વસ્ત્ર ઓઢાડવા વિગેરેની તેની બરહાસ થવાથી તે સુખી થયો. કોઈક અવસરે તાપસોએ “ જો ! આ અમારા આશ્રમને ભાંગવાનું ક્વ છે,” એમ તે હાથીને કહ્યું અને માર્ગિકળીના યાદ કરાવી તેથી આત્માન સ્થાને ઉઘેડી ત્યાંથી નિકળ્યો અને બીજી વાર તાપસોના આશ્રમનો નારા કર્યો. પરિવાર સહિત શ્રેષ્ઠિક રાજા તેની પાછળ ગયો પરંતુ તે દુઃખે કરી વશ થાય તેવો હાથી કોઈ નાથી પણ વશ કરી શકાયો નહીં. પછી રાજાની આજ્ઞાથી નંદિપેષુ કુમારે તે હાથીને હંકાર્યો. નંદિપેષુ કુમારને જ્યેષ્ઠ આ કોઈ પણ મહારા સંભધી છે, એમ વિચાર કરવાથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, એટલે તે શાંત થઈ ઉભો રહ્યો. પછી

નંદિપેલ કુમારે તેને લાવી આલાનરત્ને બાંધ્યો, તેથી ઔણિક વિગેરેને આશ્ચર્ય લાગ્યું. આ અરસામાં થી મહાવીર રવામી ભગવાન વૈભારગિરિ ઉપર પધાર્યો, (તે વૃત્તાંત સાંભળી) ઔણિકરાજ અભયકુમાર અને નંદિપેલ વિગેરે તેમને વંદન કરવા માટે ગયા. ધર્મદેશનાના અંતમાં રાત્રએ પ્રભુને હસ્તિ ઉપરસાંતાદિ બાબત પ્રશ્ન કર્યો. પ્રભુએ પૂર્વ ભવમાં લશ પ્રહ્લ ભોજન કરાવનાર તથા સાધુને દાન વિગેરે આપનાર પ્રાહ્લજોનો વૃત્તાંત કહી મંભજાવ્યો. બીજી વખત તેમના આગ્રામિક ભવના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી જોડ્યા કે—“હું રાજા! આ નંદિપેલ કુમાર ન્યાયથી મેળવેલા દ્રવ્યનો મુપાત્રમાં ઉપયોગ કરવાથી અનેક દેવ મનુષ્ય વિગેરેના મહા ભોગોને ભોગવી, આરિત્રને મદલું કરી દેવપણને મેળવી અનુક્રમે મોક્ષ મુખને પામશે અને હાથીનો છવ તો તેના પ્રકારના દ્રવ્ય અને પાત્રાપાત્રનો વિચાર કર્યા સિવાય (કરેલા) દાન પ્રમુખથી ભોગોને પ્રાપ્ત થયો, પરંતુ પરલોકમાં પ્રથમ નરકમાં જનાર છે,” એવું કહ્યું કરી નંદિપેલ કુમાર પ્રતિજોધ પાડ્યો અને આવક ધર્મને અંગીકાર કર્યો. અનુક્રમે દીક્ષા મદલું કરતી વખતે “દલું પલ્લ તારે ભોગાવતી કર્મ ધણું બાકી છે” એવા વચનોથી (શાસન) દેવતાએ નિષેધ કર્યા છતાં પલ્લ તેણે દીક્ષા મદલું કરી. પૂર્વના નિકાચિત્ત ભોગ કર્મના દૃઢયથી પ્રેરાયેલા નંદિપેલ દીક્ષાનો ત્યાગ કરી બાર વર્ષ વેરયાના ઘરમાં રહ્યા, અને આંનિરંતર દશ દશ (મનુષ્ય) ને પ્રતિજોધ પમાડ્યા, ઇત્યાદિ નંદિપેલની કથા બીજા સ્થળે બાલુવી.

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે દાનની નીતિમાં કુશળ અને ન્યાયથી દ્રવ્યને ઉપાલ્ન કરનાર તથા સત્પાત્રનું પોષણ કરનાર ગૃહસ્થ મુદર ભોગોને પ્રાપ્ત કરી અનુક્રમે મોક્ષલભીના મુખને પામે છે.

ન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલ દ્રવ્યે કરી જેવા તેવા પાત્રને પોષણ કરવારૂપ બીજે ભગ બાલુવો. આ ભોગો ન્યાં ન્યાં સંસારમાં માત્ર ભોગનું કૃષ્ણ આપનારો થાય છે, પણ છેવટે લશ પ્રહ્લભોજન કરાવનાર પ્રાહ્લજીની પેઠે કટુક કૃષ્ણ આપનારોજ છે, જે કારણથી કાનું છે કે—

“ દાનેન જોગાનાપ્નોતિ યત્રતત્રોપપદ્યતે ”

શબ્દાર્થ—“ દાને કરી ન્યાં ન્યાં (ભવેમાં ભગનાં) ભોગો પ્રાપ્ત થાય છે ”
(ખજ્ર મોક્ષ મુખ મળતું નથી.)

અન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યે કરી સત્પાત્રને પોષણ કરવારૂપ ત્રીજો ભોગો લેવાનો. આરા ક્ષેત્રમાં વાવેલા સામાન્ય શીજના કૃષ્ણરૂપ અંકુરની પેઠે તે દ્રવ્યનું બવિધકાળમાં સુખની ઉત્પત્તિમાં સહચારીપણું હોવાને કારણે ઘણા આરંભથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરનાર રાજાઓ તથા વેપારીઓના સંજ્ઞામાં આ ત્રીજો ભોગો લેવાયો છે. અર્થાત્ રાજાઓ અને વેપારીઓ મહારંભથી દ્રવ્યને મેળવે છે અને ઉત્તરકાળમાં તે દ્રવ્ય તેમને સુખ આપનારૂં થાય છે, તેમ અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યનો સત્પાત્રમાં વિનિયોગ થવાથી પરિણામે સુખ આપનારૂં થાય છે. કહ્યું છે કે—

“લ્લોપિ ગતિ કુમ્ભં સ્યાદુગ્ધમપ્યુરગે વિપમ્ ।

પાત્રાપાત્રવિશેષેણ તત્પાત્રે દાનમુત્તમમ્ ॥ ૧ ॥”

શાસ્ત્રાર્થ—“ભોગ પત્ર ગાયને વિષે (ગાયને ખવડાવવાથી) કુધ ઉત્પન્ન કરે છે અને કુધ પછી સર્પને વિષે (સર્પને પાવાથી) ઝેરને ઉત્પન્ન કરે છે. પાત્રાપાત્રના વિશેષે કરી આપું કૃષ્ણ થાય છે તેથી પાત્રને દાન આપવું ઉત્તમ છે ॥૧॥”

તેથીજ કીને તેજ સ્વાનિ નક્ષત્ર અને તેજ જગમાં પાત્ર વિશેષથી મોટો અંતર છે. સર્પના સુખમાં પરેલું ઝેર થાય છે અને છીપમાં પરેલું માંસિક થાય છે.

મદા આરંભરૂપ અનુચિત વૃત્તિથી મેળવેલું દ્રવ્ય આરા ક્ષેત્રમાં વાવવાં વિના મમ્માત્મેય વિગેરેની પેઠે દુર્ગાનિના કૃષ્ણનેજ આપનારૂં થાય છે. કહ્યું છે કે—

“વયસાયફલ્લં વિહવો, વિવદસ્સ ફલ્લં સુપત્તવિણિઘ્નોગો ।

તપજાત્રે વયસાઘ્યો, વિહવોવિ ય દુગ્ધાનિમિત્તં ॥ ૧ ॥”

શાસ્ત્રાર્થ—“વ્યાપાર કરવાનું કૃષ્ણ વૈભવ અને વૈભવનું કૃષ્ણ સત્પાત્રમાં વિનિયોગ કરવો ને છે, પરંતુ તેના અભાવે વ્યાપાર અને વૈભવ પણ દુર્ગાનિના હેતુ થાય છે ॥ ૧ ॥”

અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યે કરી કુપાત્રના પોષણ વિગેરે કરવારૂપ ચોથો ભોગો લેવાનો ॥ આ અનુચ્છા બ્રાહ્મણ યોગમાં અનુરૂપોને નિહનીક હોવાથી અને પરદેશમાં દુર્ગાનિનેજ હોવાથી વિવેકી પુરુષોએ અન્યાય કરવો યોગ્ય છે. કહ્યું છે કે—

“અન્યાયોપાત્તવિત્તસ્ય દાનમત્યંતદોષકૃત્ ।

ધેનું નિદ્રસ્ય તન્માંસેઘ્વાંઘ્રાણામિવ તર્પણમ્ ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ—“અન્યાયથી મહત્ત્વ કરેલા દ્રવ્યનું દાન (કુપાવને) કરવું તે અત્યંત દોષ ઉત્પન્ન કરવાવાળું છે જેમ કેઈ ગાયને ભારીને તેના માંસથી કાગળએને વસિ કરાવે તેના બેડું છે ॥ ૧ ॥ ” વળી અન્ય દર્શનમાં પણ કહ્યું છે—

“અન્યાયોપાર્જિતૌર્વિત્તૈર્યત્ શ્રાવ્ત્વં ક્રિયતે જનૈઃ ।

તુષ્યંતે તેન ચાંમલા વુક્તસા દાસયોનયઃ ॥ ૨ ॥”

શબ્દાર્થ—“અન્યાયથી કુપાવન કરેલા દ્રવ્યોથી જે લોકો આદ કરે છે તેનાથી ચંદાળો, વર્ણશૂદ્ર તથા દાસની યોનિમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ થાય છે (પિતૃ વસ થતા નથી) ॥ ૨ ॥ ”

જેમી ન્યાયથી કુપાવન કરેલું દ્રવ્ય ઘોડું આપેલું પણ કચ્ચાણને માટે થાય છે અને અન્યાયથી આપેલું દ્રવ્ય પુષ્કળ આપ્યું હોય, તોપણ કૃષ્ણ રક્તિલ થાય છે. અન્યાયની વૃત્તિથી અર્જન કરેલું દ્રવ્ય આલોક અને પરલોકમાં અદિતના અર્થજ થાય છે, કેમકે આલોકમાં લોકવિદ્વજાચરણ કરવાવાળા પુરુષને વધબધનાદિ દોષો પ્રાપ્ત થાય છે, અને પરલોકમાં નરકમાં પડવા વિગેરે દોષો થાય છે. કદાપિ કોઈ માનુષ્યને પાપાનુબંધીપુણ્યકર્મના ફળને લઈને આલોકની વિપત્તિ દેખાતી નથી, તથાપિ પરિણામે તે અવગ્રહ થવાનીજ. જે કારણથી કહ્યું છે કે—

“પાપેનૈવાર્થરાગાંધઃ ફલ્લમાપ્નોતિ યત્કચિત્ ।

યન્નિશામિયત્તત્તમવિનાશય ન જીર્યતિ ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ—“અર્થના શોધે કરી અંધ થયેલો મનુષ્ય પાપવડે કરી કોઈ વખત કૃષ્ણને પામે, તોપણ માંસના માંસની જે જેમ તે માંસમધ્યનો નારા કયાં વિના રહ્યું નથી, તેમ અન્યાયથી મેળવેલું મન શરૂઆતમાં કોઈકે કૃષ્ણ આવે છે, પરંતુ પરિણામે તે (મન) ગદગ્ન કરનારનો નાશ કરે છે ॥ ૧ ॥ ” વળી કહ્યું છે કે—

“અન્યાયોપાત્તવિત્તેન યો દિત્તં દ્વિ સમોદ્ધતે ।

જદ્દાણાત્કાલ્લકૂટસ્ય સોઽજિયાંઙતિ જીવિતુમ્ ॥ ૨ ॥”

શબ્દાર્થ—“ જે પુરુષ અન્યાયથી અહણ કરેલા દ્રવ્યે કરી (પોતાના) હિતને ઇચ્છે છે તે પુરુષ કાળકૂટ ઝેરના સફાણથી છવવાની ઇચ્છા રાખે છે ” ॥ ૨ ॥

તેથી રીતે આલોકમાં અન્યાયથી પેદા કરેલા દ્રવ્યવટે પોતાના નિર્વાહ કરનાર ગૃહસ્થ વિગેરેની પ્રાથે કરી અન્યાય, કલેશ, અહંકાર અને પાપબુદ્ધિમાંજ રંકશ્રેષ્ઠિ વગેરેની પેઠે પ્રવૃત્તિ થાય છે. તે રંકશ્રેષ્ઠિની કથા આ પ્રમાણે છે.

મરુસ્થળમાં પક્ષી (પાક્ષી) નામે ગામની અંદર કાફ અને પાતક નામે બે ભાઈઓ હતા. તે બેમાં નાનો ભાઈ ધનવાન હતો, અને મોટો ભાઈ નિર્ધન હોવાથી તે નાનાભાઈના ઘરમાં રહી મેવક વૃત્તિથી નિર્વાહ કરતો હતો. એક વખતે વધારૂંતુમાં દિવસના કાર્યથી થાકેલો કાફ રાત્રે સુતો હતો, તે વખતે પાતકે કહ્યું કે—હે ભાઈ ! પાક્ષીના સમૂહથી આપણા ક્યારાઓની પાળો તૂટી ગઈ છે અને તું નિશ્ચિંતપણે સુતો છે, એમ કપકો આપ્યો. તે વખતે તે કાફ પધારીનેા ત્યાગ કરી દરિદ્રી અને પરના ઘરનું કાર્ય કરનાર પોતાના આત્માને નિંદતો કોદાળાને અહણ કરી જેટલામાં ત્યાં ભય છે, તેટલામાં તુટેલી પાળોને બાંધવાની રચના કરવામાં તત્પર નોકરોને બોધ તેણે પૂછ્યું કે—“તમે કોણ છો ?” તેઓએ ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે અમે તારા ભાઈના નોકરો છીએ. કોઈ ઠેકાણે મહારા નોકરો છે ? એમ કાફએ પ્રશ્ન કરે અને તે બોલ્યાકે વહ્નમીપુરમાં ત્હારા નોકરો છે. એ વાત થયા બાદ કેટલાક કાળ પછી કુટુંબ મુદિન વહ્નમીપુરમાં ગયો. ત્યાં દરવાજાની પાસે રહેનાર ભરવાટોની નજીકમા વમના અન્યંત દુર્બળપણાને લઈ ભરવાટોએ તેનું રંક એવું નામ પાડ્યું. તે રંક વનિક તે આબોરોના અવજનનથી ઘાસનું ઝુંપડું કરી ત્યાં દુકાન માંડીને રહ્યો. એક વખતે કોઈ બાગાનું (કાર્પટિક) કંપની રીતે (રસ સાધવાના વિધાન) પૂરંક ગિરનાર પર્વતથી સિદ્ધરસની તૃબગીને સમ્યક્ પ્રકારે અહણ કરી રસ્તામાં ગયા તે સિદ્ધ રસમાંથી કાફ તૃબગી એવી શરીર વિનાની (અદ્રશ્ય) વાણીનું શ્રવણ કરી ભય પામ્યો. તેથી વહ્નનીનમરીના સમીપમાં તે તૃબગીને તે કપટી વાણીઆના ઘરમાં અનામત મુકી અને તે બાગાનું (કાર્પટિક) સોમનાથની યાત્રા કરવાંગયો. કોઈ પર્વના દિવસે સ્વયં કપર મુકેલી તાવડીમાં તૃબગીના છિદ્રમાંથી પડેલા રસના બિંદુએ કરી સુવર્ણ રૂપ થયેલી (તાવડી) બોધ તે વનિકે આ સિદ્ધરસ છે, એમ નિશ્ચય કરી તે તૃબગી મુદિન ઘરની સાર વસ્તુને બીજે ઠેકાણે સ્થાપન કરી પોતાના ઘરને બાળી નાખ્યું, અને બીજે દિવસે ઘર કરીને રહ્યો, ત્યાં રહેનાર અને પ્રચુર ધીને ખરીદ કરનાર

તે મહાશ્વ કોઈએ વેચવા લાવેલા ધીનું પોને માપ કરતાં તે ધીને અખટ દેખી ધીના બાજન નીચે કાળા ચિત્રકની ઇટાણી છે, એમ નિશ્ચય કરી તે ઇટાણીને કોઈ પણ કપટથી એડાવું કરી લીધી. એવી રીતે કપટથી ખોટાં ગ્રામ્યમાં અને માપના વેપાર વિગેરેથી પાપાનુબંધિપુણ્યના બળે કરી વેપારમાં તત્પર રહે એછિને યજ્ઞ દ્રવ્ય મળ્યું.

એક વખતે કોઈ મુવર્ણની મિદ્ધિ કરનાર તે રહે એછિને મળ્યો. તેને પણ કપટનૃત્તિથી કાગી લીધા અને તેની મુવર્ણ મિદ્ધિ એડાવું કરી લીધી. એવી રીતે ગ્રહ પ્રમાણની મિદ્ધિથી તે કાફ અનેક કોટિ ધનનો સ્વામી થયો, પરંતુ અન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલા વૈભવના એવનથી પૂર્વે નિર્ધન હોના તેથી અને પછી ધનની મ'પત્તિ થઈ તેની આમલિને લઈ કોઈ પાનું નીચેમાં, સંપાત્રમા અને અનુક'પાના સ્થાનમાં પોતાની લકમીનાં ત્યાગ તો દૂર રહ્યા પણ કલટો સ'પૂર્ણ લોકોને ઉચ્ચાટન કરવા, નવા નવા, કંદાનું વધારણું, અદ્ધ'કારનું પાષણ અને બીજા શ્રીમંતોની સ્પર્ધા તથા અદેખાઈ વિગેરેથી મર્વ ભૂંગાના સંદારૂપ કાલરાત્રિ જેવી તે કાફ પોતાની લકમી લોકોને દેખાડના હોના, તે પછી કોઈ વખતે પોતાની પુત્રીની સ્તનથી જટલી કાંસડી રાત્રે પોતાની પુત્રી માટે માગી પરંતુ તેણે આપી નહિ, તેથી બ્રાહ્મણથી હરણ કરી લીધી. તે વિરોધથી પોને ક્લેશના દેશમાં જઈ કોટિ મુવર્ણ આપી મુગલોને લાંબો. તે મુગલોએ દેશનો નાશ કર્યે હતે તે રહે વનિકે રાત્રના સૂર્યમંડળથી આવતા અશ્વના રશ્મીને લાંચ આપી ફેટ્યા અને ખોટો પ્રપંચ કરાવ્યો. પૂર્વે તે રાત્ર સૂર્યના વરદાનથી પ્રાપ્ત થયેલા દિવ્ય ઘોડા ઉપર ચડતા તે પછી સંકેત કરેલા પુરૂષે પાંચ શબ્દના વાણત્રે વમાડતા, પછી ઘોડા આકાશમાં જતા તેના ઉપર આરૂઢ થયેલો રાત્ર શત્રુઓને મારતો, અને સંભામ પૂર્ણ થવા ઘોડા સૂર્યમંડળમાં પ્રવેશ કરતો; પણ આ વખતે રહે એછિએ ફેટલા પંચ શબ્દ વાણત્ર વગાડનારાઓએ રાત્રને ઘોડા ઉપર સ્વાર થતા પહેલાં પંચ શબ્દ વાણત્રનો નાદ કર્યો એટલે ઘોડા ઉડીને ચાલ્યો ગયો, તે વખતે હવે શું કરવું એવા વિચારથી મૂઢ થયેલા શિલાદિત્ય રાત્રને તે મુગલોએ મારી નાંખ્યે. તે પછી મુજે કરી વસ્ત્રગીપુરીના બાજ કરાવ્યો. કહ્યું છે કે—

“પણ સયરી વાસસયં, (વાસાઈ) તિન્નિ સયાઈ અદ્ધમેઝાણં ।

વિકમકાલાઓ તઓ, વલ્લજીજંગો સમુપ્પન્નો ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ—“વિક્રમ રાજના સમયથી વ્રજગેશ પદ્માનેર ૨૭૫ (મદારીર રવામીથી ૮૪૫) વર્ષ અનિક્ષમયુ થયે વગેરેના ભંગ થયો.” ॥ ૧ ॥

(વસ્તુઓના ભંગ યાંથી કેટલાંકેક મનમાનનાં ને અન્ય પ્રાણી અને પ્રાચીન લેખોથી જાણી લેવા. આ શિલાદિન્ય પ્રથમ શિલાદિન્ય દેવાનાં મંભા છે. કારણ આ ગાથામાં જે મંવત્ જનાયો છે તે મદતવાદીના સમયને પ્રાચીન માન્ય આયે છે.) તે રંક શ્રેષ્ઠિય મુખલોને પત્ન સ્વપ્નમાં પાડીને મારી નાખ્યા હ્યારિ. રંક શ્રેષ્ઠિ કથા સમાપ્ત.

એવી રીતે અન્યાયવિત્તના વિજ્ઞાનને જાણી ન્યાયથી અર્થ ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થવું, વળી વ્યવહાર પૂરક પ્રાપ્ત થયેલ વિત્તથી આટલિક કરનારનો ખોરછ, પ્રકૃતિ (સ્વભાવ), ધર્મ અને કર્મ વિગેરે પણ ગુદજ હોય છે. જે કારણથી આગમમાં કહ્યું છે—

“વવહારસુઘી ધમ્મસ્સ, મૂઢં સઘ્વન્નુજાસણં ।

વવહારેણ તુ સુઘેણં, અતથસુઘી જઘ્ઘો ભવે” ॥ ૧ ॥

“સુઘેણં ચેવ અતથેણં, આહારો હોઢ સુઘેણં ।

આહારેણ તુ સુઘેણં, દેહસુઘી જઘ્ઘો જવે” ॥ ૨ ॥

“સુઘેણં ચેવ દેહેણ, ધમ્મજુગ્ગો ય જાયઈ ।

જં જં કુણ્ણ કિચ્ચંનુ, તં તં તે સફલં ભવે” ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—“સર્વજ્ઞ ભગવાન્ ધર્મવું મૂળ વ્યવહારની ગુદિ કહે છે અને ગુદ વ્યવહારે કરી અર્થની ગુદિ થાય છે ॥ ૧ ॥ ગુદ અર્થે કરીનેજ આહારે ગુદ થાય છે અને ગુદ આહારથી દેહની ગુદિ થાય છે ॥ ૨ ॥ વ્યાખ્યા-ગુદ અર્થે કરીનેજ આહાર એટલે અશન પાન ખાદિમ સાદિમ વિગેરે ગુદ (હોય રહિત) થાય છે, અને તે ગુદ આહારે કરી દેહની ગુદિ થાય છે. કારણ કે બાહ્ય મલ (મલિન શરીરદિ) હોય તોપણ જીવેશની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન કરવાથી કર્મરૂપી મેલ દૂર થવાથી દેહની ગુદિ ગણાય છે. ॥ ગુદ દેહે કરીનેજ ધર્મને ચોચ થવાય છે, અને જે જે કાર્ય કરાય તે તે તેવું કાર્ય સફળ થાય છે. ॥ ૩ ॥ વ્યાખ્યા-ગુદરથ ગુદ કહે કરીનેજ ધર્મને ચોચ થાય છે. જેમકે અંગોને

પ્રકાશન કરનાર એક અલંકારને યોગ્ય થાય છે, તેમ આ શુદ્ધ દેહવાળો એવ ધર્મ
રૂપી અલંકારને યોગ્ય થાય છે, અને પછી દેવપૂજા, તથા ઇનાદિ અનુક્રાન વિગેરે ને
ને કાર્ય એવ કરે છે, તે તે તેને સફળ એટલે સ્વર્ગ અને મોક્ષના પ્રાપ્તિ આપનાર
થાય છે.

ભાવાર્થ—અર્થ એનેમર ભગવાને ધર્મનું મૂળ વ્યવહાર શુદ્ધિ છે એમ
જણાવ્યું છે, તેથી વ્યાપાર કરતાં જોણું આપણું વધારે લેવું, માપવાનાં
ઠાટલાં પ્રમાણથી વધારે જોણાં રાખવાં, વાજવામાં ઘટો વિગેરે રાખવે, સારો માલ
દેખાડી ખરાબ આપવો, સારો પદાર્થ નબળા પદાર્થની સાથે મેળવી સારા માલના
પસા લેવા, દેવદ્રવ્ય વિગેરે ઉપાપત્ત કરવું, લાંચ ખાવી, વિશ્વાસપાત કરવો એ
વિગેરે અન્યાયોથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવું શુદ્ધરથાને યોગ્ય નથી; કારણ કે શુદ્ધ વ્યવ-
હારથી ઉપાર્જન કરેછું દ્રવ્ય તેજ અર્થશુદ્ધિ છે, અને તથાપ્રકારનો જે શુદ્ધ અર્થ
(દ્રવ્ય) હોય તોજ તેનાથી ખરીદેલો આદાર શુદ્ધ સાત્ત્વિક ગુણ ઉત્પન્ન કરનારો
થઈ શકે છે. કહેવત છે કે ‘જેવો આદાર તેવો જોડકાર’ એટલે જે ન્યાયથી દ્રવ્ય
ઉપાર્જન કરેછું હોય અને તેનો આદાર વિગેરેમાં જે ઉપયોગ થાય તો તે વ્યવહાર-
ની શુદ્ધિથી અર્થની પ્રાપ્તિ થઈ ગણાય છે, અને તે દ્રવ્યનો સત્પાત્ર, દીન, અનાથ
વિગેરે ધર્મકાર્યમાં વ્યવહારમાં આવ્યો હોય તો તે અત્યંત આનંદ આપનારો
થાય છે. સાથે ધર્મની પણ પુષ્ટિકર્તા થાય છે, અને તે દ્રવ્ય જેના ઉપલોગમાં
આવ્યું હોય તેના વિચારો પણ વ્યવહાર શુદ્ધિમાં પ્રવર્તન કરાવનારા થાય છે,
તેમજ અન્યોની વિગેરેને વધારનાર વિચારોનો લય થાય છે, તેથી વ્યવહાર શુદ્ધિથી
વ્યવહાર શુદ્ધ આદાર કરવાથી શરીરના પરમાણુઓ પણ નિર્મળ થાય છે, જેથી
ધર્મ અને દ્રવ્ય મનના પરમાણુઓ શુદ્ધ થવાથી એનેમર ભગવાનની આશાનુસાર
ધર્મથી કર્મભજ નાશ થાય છે, તેથી આત્મા ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ દશાને પામી પા-
ત્ર સ્વરૂપને પ્રગટ કરવા પ્રયત્નવાન થાય છે, અને યોગ્ય સમયે દ્રવ્ય, દોષ, કાળ,
પણાનું આરાધન કરી અપમાદિ ગુણરથાને અંગીકાર કરી અને પછી સર્વ
પાત્ર, કેવળદર્શનને પ્રગટ કરી અતે મોક્ષપદને પામે છે. દરે ઉપર કોટ્ટી બીના
કથી દરોણે છે—

“ અન્નદા અપત્નો હોઈ, જં જં કિચં તુ સો કરે ॥

વવહારસુદ્ધિરહિતો ય, ધમ્મં સિંસાવણં જત્તો ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“અન્યથા વ્યવહાર શુદ્ધિરહિત પુરૂષ જે જે કાર્ય કરે છે, તે તે કાર્ય કરી પગરતું થાય છે, અને તે ધર્મની લપુતા કરાવે છે ” ॥ ૧ ॥ વિવેક રહિત લોકો નિંદા કરે છે.

લપુતા જે થાય છે તે કહે છે—

“ ધમ્મસિંસં કુણંતાણં અપ્પણો અપરસ્સ ય ॥

અવોદ્દી પરમા હોઈ ફફ સુત્તે વિજ્ઞાસિયં ॥ ૨ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ ધર્મની હેલના કરવાવાળા પોતાના આત્માનો અને બીજા બોધિબીજ (સમ્યક્ત્વ)નો નાશ કરે છે, એમ સૂચમાં પણ કહેલું છે ” ॥ ૨ ॥

લોકમાં પણ કહેવાય છે કે જેનો જેવો આહાર હોય છે તેનો તેવો શરીરનો બોધો અને સ્વભાવ થાય છે; જેમ બાલ્યાવસ્થામાં લેસોનું દુધ પીનાર ઘોડાઓ પાણીમાં પડે છે, અને ગાયોનું દુધ પીનારા જળથી દૂરજા ઉભા રહે છે તેવીજ રીતે મનુષ્ય પણ બાલ્યાવસ્થામાં ભોજન કરેલા આહારને અનુસરતી પ્રકૃતિ (સ્વભાવ)વાળો થાય છે. તે કારણથી ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય છે, તેમ ધર્મની વૃદ્ધિનું કારણ થાય છે. અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય આખરે રાક્ષસોર, અગ્નિ, જળ વિગેરેથી હરાઈ જનારું હોવાથી તે ઘણો કાળ સ્થિર રહેતું નથી અને તે પોતાના શરીરના ઉપભોગ અને પુણ્ય કાર્યમાં વ્યય વિગેરેનું કારણ થતું નથી. કહ્યું છે કે—

“ અન્યાયોપાર્જિતં વિત્તં, દશવર્ષાણિ તિષ્ઠતિ;

પ્રાપ્તે ત્વેકાદશે વર્ષે, સમૂહં ચ વિનશ્યતિ ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય દશ વર્ષ મુધી રહે છે, અને અમ્યં ૬ મું વર્ષ પ્રાપ્ત થયે મૂળ સંહિત (સર્વથા) તે નાશ પામે છે ” ॥ ૧ ॥ જેને માટે વર્ષ મેષિનું દર્શન છે—

કોઈ ગામમાં દેશેક નામે સેષિ હતો અને તેને દલી નામે બાઈ અને હાલાક નામે પુત્ર હોતો તે દેશેક સેષિ મીઠા આવાપોથી, ખોટાં ત્રાજવાથી, ખોટા માપથી, નવી અને પુરાણી વસ્તુ મેળવી રસનો ભેદ કરવાથી અને ચોરના લાવેલા (પદાર્થ) નું મદલ કરવા વિગેરે પાપના વ્યાપારથી જોળા અને ગામડીવાચ્યોને ઠગવાના ધંધાથી ધન ઉપાર્જન કરતો હતો. અહીં રીતે તો તે શેડીએ પરને ઠગવાથી પોતાના સ્વાર્થને ઠગનારાજ હોતો. કહ્યું છે કે—

“ કૌટિલ્યપટવઃ પાપા, માયયા યકયુત્તયઃ ।

ભુવનં ધંચયમાના, ધંચયન્તે સ્વમેવ હિ ॥ ૧૫૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“કપટ કરવામાં નિપુણ અને માયાએ કરી ભગવાના મેલી વૃત્તિવાળા પાપી પુરુષો જગતને ઠગવા જતાં પોતાના આત્માને ઠગે છે. ” ॥ ૧ ॥

મળેલું દ્રવ્ય પણ અન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલ હોવાથી વર્ષની અંતે ચોર, અગ્નિ, રાજા વિગેરેથી હરાઈ બાક છે અને ઘરમાં કોઈ પણ એકકુટુંબનું નથી (રહેતું નથી).

અનુક્રમે ધાવન અવરથા પ્રાપ્ત થતાં પુત્રને બીજા ગામમાં વસનાર ઉત્તમ આવક શેડની પુત્રીની સાથે પરણાવ્યેલ વહુ ઘરમાં આવી તે ધર્મની બાલુકાર આવેલા હતી. શેડની દુકાન ઘરની સમીપમાં હતી. ઉક્ત શેડ મદલ કરવાના અને આપવા વિગેરેના અવસરે પૂર્વના સંકેત કરેલા પંચપોકર ત્રિપોકર માપના સંબંધથી પુત્રને પણ પંચપોકર ત્રિપોકર રૂપ બીજા નામથી આમંત્રણ કરે છે. અનુક્રમે તે વૃત્તાંત લોકોના બાલુકામાં આવ્યાથી લોકોએ તે શેડનું ‘વચ્ચમેષિ એનું’ બીજું નામ પાડ્યું. એક વખતે શેડના પુત્રની વહુએ પોતાના સ્વામીને પ્રાર્થનું કે, ‘મા કારણથી પિતા વખતે બીજા નામથી બોલાવે છે?’ તે શેડના પુત્રે પોતાની ભાથાને વ્યાપાર સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. તે ધર્મિષ્ઠ વહુએ શેડને વિનંતી કરી કહ્યું કે ‘આવી રીતે પાપના વ્યાપાર વિગેરેથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય ધર્મકાર્ય માટે અને જોગમાટે થતું નથી અને ઘરમાં પણ રહેતું નથી, તે કારણથી અન્યાયથી અર્થને ઉપાર્જન કરવો કલ્યાણકારી છે.’ શેડે કહ્યું, ‘અન્યાયથી વ્યાપાર કરતાં કેવી રીતે નિર્વાહ થાય અને કોઈ પણ લોક વિશ્વાસ ન રાખે.’ પછી વહુએ કહ્યું કે ‘વ્યવહારથી શુદ્ધ હોય તો શેડનું પણ દ્રવ્ય ધણું ધાય છે અને ઘરમાં ટકી રહે છે, વધા સારા જોત્રમાં વાહેલા બીજની પેઠે ધણું ફળવાળું ધાય છે અને નિઃશંકપણે તેને નિઃશંકપણે વાપરી શકાય છે.’

મુખ અને સમાધિના લાભ થાય છે. જો તમને નિવાન ન હોય તો જ મરીના મુખી મુચ્છ પ્રધાનો ત્યાગ કરી ન્યાય વૃત્તિથી વ્યાપાર કરે. પછી શ્રેષ્ઠિએ વદુના વચનથી તેવી રીતે કહ્યું. છ મરીનામાં તેણે પાંચગેર પ્રમાણ સુવર્ણ ઉપાર્જન કર્યું. તે શ્રેષ્ઠિના સત્યવાદીપદ્માથી અને મત્યક્ષરીપદ્મા નિગેરથી અર્થે ગરકો તેની દુકાને આપ લે કરવા લાગ્યા, લોકોમાં તેની કીર્તિ પ્રસરી અને લોકોમાં વિશ્વાસ થયો. તે શ્રેષ્ઠિ સુવર્ણ લાવીને વદુને આપ્યું. વદુએ કહ્યું પરિણા કરે. પછી તે સુવર્ણની પાંચગેરી કરાવી તેને આમણથી મરી અને પોતાના નામથી જાંઘિન કરાવી ત્રણ દિવસ મુખી રાજમાર્ગમાં મુકી પણ કોઈએ કેળી નહિ; પછી તેને તાવી કોઈ મ્હોટા જગાણમાં નાખી તેને કોઈ મચ્છ મળી ગયો, તે મચ્છ કોઈએક માછીની જાળમાં પડ્યો; માછીએ તેને ફાંડ્યો કે તરવજ તેના ઉદરમાંથી પાંચગેરી નીકળી, તે માછીએ નામથી તેને ઓળખી. ત્યાર પછી તે માછી તે પાંચગેરી શેડની દુકાને લાગ્યો, શેડે કાંઈક આપી મદલ કરી લીધી, અને શ્રેષ્ઠિને વદુના વચન ઉપર વિશ્વાસ થયો. પછી શુદ્ધ વ્યવહારમાં તત્પર તે શ્રેષ્ઠિએ ઘણું વિત્ત ઉપાર્જન કર્યું, અને મત્ત ક્ષેત્રમાં અનેક પ્રકારે વ્યય કરતાં ઉત્કૃષ્ટ મોટાઈને પામ્યો. તે પછી સર્વપૂર્ણ લોકો આ શેડનું ઉત્તમ દ્રવ્ય છે એવો વિચાર કરી વ્યાપારાદિને અર્થે વ્યાજ આપવા નિગેરથી મદલ કરવા લાગ્યા. વદલા ભરવામાં પણ વિખની નિવૃત્તિને અર્થે તેનાજ દ્રવ્યને નાખવા લાગ્યા. કાળે કરી તેના નામથી સર્વજન વૃદ્ધિ થાય છે એવા વિચારે કરી વદલા ચક્રવર્ણી વખતે લોકો હજી મુખી હેલક હેલક એમ બોલે છે. એવી રીતે શુદ્ધ વ્યવહાર આ લોકમાં પણ પ્રતિષ્ઠાને હેતુ થાય છે તેથી ન્યાય છે તેજ પરમાર્થથી અર્થોપાર્જનના ઉપાયમાં સહાય છે. કહ્યું છે કે—

“ સુધીરર્થાર્જને યત્નં, કુર્યાન્ન્યાયપરાયણઃ ।

ન્યાય एवानपायोऽयमुपायः संपदांपदम् ॥ ૧ ॥ ”

સામ્બાર્ય—“ ન્યાયમાં તત્પર થઈ સારી જુદિવાળા પુરૂષે અર્થ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રયત્ન કરવો. ન્યાય છે તેજ સંપત્તિના વિશ્વ રહિત ઉપાય અને સ્થાન છે. ॥ ૧ ॥ ”

સત્જનપણને ભજવાવાળા પુરૂષને વેલવથી સહિતપણુ વધારે સાફ છે, પરંતુ વધારે ખરાબ આચરણથી ઉપાર્જન કરેલી અને વૃદ્ધિ પામેલી સંપત્તિઓ

સારી નથી. પરિણામે મુંઢર એવું સ્વભાવથી કૃષાપણું હોય તો તે શોભે છે; પરંતુ ક્ષણમાં (પરિણામે) વિરસ અને સોજાથી થયેલું સ્થુળપણું હોય તો તે શોભતું નથી.

તપસ્વી લોકોનો વિદ્યાર, આદાર (જોરાક), વચન અને વ્યવહાર શુદ્ધ ભોવાય છે, અને ગૃહસ્થોનો તો વ્યવહારજ શુદ્ધ ભોવાય છે, તેમજ અન્યાય, ઉપતક્ષણથી દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, પાખંડી અને પાસત્યા વિગેરેના દ્રવ્યથી વેપાર કર્યો અને તે દ્રવ્યનું બાજથી મંડણ કરવું વિગેરે પણ મહા દોષકરનાર છે. જે કારણથી કહ્યું છે કે—

“ અન્યાયદેવપાલંકિ, તજ્જનાનાં ધનેન યઃ ।

વૃદ્ધિમિચ્છતિ મુગ્ધોઽસૌ વિપમત્તિ જિજીવિષુઃ ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“જે પુરૂષ અન્યાયના, દેવના, પાખંડીઓના અને આ ત્રણેના દ્રવ્યથી વેપાર કરનારની પાસેથી પૈસા લઈ તે દ્રવ્યે કરી પોતાના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ ઇચ્છે છે તે લોળો પુરૂષ એવું બક્ષણ કરી છવવાની ઇચ્છા કરે છે. ॥ ૧ ॥ ” લોકિક શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ દેવહવ્યેણ યા વૃદ્ધિ, ગુરુહવ્યેણ યદ્દનમ્ ।

તજ્જનં કુક્ષનાશાય, મૃતોઽપિ નરકં મજેત્ ॥ ૧ ॥ ”

પ્રજાસ્વે મા મતિં કુર્યાત્પ્રાણૈઃ કંઠગતૈરપિ ॥

અમિદગ્ધાઃ પ્રોહંતિ, પ્રજાદગ્ધો ન રોહતિ ॥ ૨ ॥

પ્રજાસ્વં મહાદત્ત્યા ચ, દરિદ્રસ્ય ચ યજ્ઞનમ્ ॥

ગુરુપત્ની ગુરુહવ્યં, સ્વર્ગસ્યમપિ પાતયેત્ ॥ ૩ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“દેવના દ્રવ્યથી ને વૃદ્ધિ થાય અને ગુરુના દ્રવ્યથી ને ધન પ્રાપ્ત થાય તે દ્રવ્ય કુળના નારા મારે થાય છે અને મૃત્યુ થયા પછી નરકે જાય છે ॥ ૧ ॥ પ્રાણોકંક મુખી બાવ્યા હોય તો પણ દેવદ્રવ્યમાં વૃદ્ધિ કરવી નહીં. અગ્નિથી રાજેશા ઉગે છે પણ દેવદ્રવ્યથી રાજેશો ઉગે નો (ઉદય પામતો) નથી. તારા દેવદ્રવ્ય, મહાદત્ત્યા, દરિદ્રીયું ધન, ગુરુની બાધા અને ગુરુદ્રવ્ય એ સર્વે સ્વર્ગમાં સહેલાને પણ નીધે પાડે છે. ॥ ૩ ॥ ”

મુખ અને સમાધિનો લાભ થાય છે. જો તમને વિશ્વાસ ન હોય તો છ મહીના મુખી તુચ્છ ધ્યાનો ત્યાગ કરી ન્યાય વૃત્તિથી વ્યાપાર કરો. પછી શ્રેષ્ઠિએ વદુના વચનથી તેવી રીતે કહ્યું. છ મહીનામાં તેને પાંચગેર પ્રમાણ મુવર્જ ઉપાર્જન કયું. તે શ્રેષ્ઠિના સત્યવાદીપણાથી અને સત્યકારીપણા વિગેરેથી અર્થે ઘસાકો તેની દુકાને આપ લે કરવા લાગ્યા, લોકોમાં તેની કીર્તિ પ્રચરી અને લોકોમાં નિશ્વાસ થયો. તે શેડે મુવર્જ લાવીને વદુને આપ્યું. વદુએ કયું પરિણા કરે. પછી તે મુવર્જની પાંચગેરી કરાવી તેને આમડાથી મદી અને પોતાના નામથી અગ્નિ કરાવી યજ્ઞ દિવસ મુખી રાજમાર્ગમાં મુકી પણ કોઈએ કેળી નહિ; પછી તેને લાવી કોઈ મોટા જગ્યાપમાં નાખી તેને કોઈ મચ્છ ગળી ગયો, તે મચ્છ કોઈએક માછીની જાળમાં પડયો; માછીએ તેને કાઢ્યો કે તરવજ તેના ઉદરમાંથી પાંચગેરી નીકળી, તે માછીએ નામથી તેને ઓળખી. ત્યાર પછી તે માછી તે પાંચગેરી ચેકની દુકાને લાગ્યો, શેડે કોઈક આપી શ્રદ્ધ લૂ કરી લીધી, અને શ્રેષ્ઠિને વદુના વચન ઉપર નિશ્વાસ થયો. પછી શુદ્ધ વ્યવહારમાં તત્પર તે શ્રેષ્ઠિએ ઘાતું વિત્ત ઉપાર્જન કયું, અને સમ ક્ષેત્રમાં અનેક પ્રકારે વ્યય કરતાં ઉત્કૃષ્ટ મોટાધન પામ્યો. તે પછી સંપૂર્ણ લોકો આ શેડનું ઉત્તમ દ્રવ્ય છે એવો વિચાર કરી વ્યાપારાદિને અર્થે વ્યાજ આપવા વિગેરેથી શ્રદ્ધ કરવા લાગ્યા. વદાણુ ભરવામાં પણ વિધની નિવૃત્તિને અર્થે તેનાજ દ્રવ્યને નાખવા લાગ્યા. કાળે કરી તેના નામથી સર્વત્ર વૃદ્ધિ થાય છે એવા વિચારે કરી વદાણુ ચક્ષુ-વવાની વખતે લોકો હજી મુખી હેલક હેલક એમ બોલે છે. એવી રીતે શુદ્ધ વ્યવહાર આ લોકમાં પણ પ્રવિધાનો હેતુ થાય છે તેથી ન્યાય છે તેજ પરમાર્થથી અર્થોપાર્જનના ઉપાયમાં રહસ્ય છે. કહ્યું છે કે—

“ સુધીરર્થાર્જને યત્નં, કુર્યાન્ન્યાયપરાયણઃ ।

ન્યાય ઇવાનપાયોડયમુપાયઃ સંપદાંપદમ્ ॥ ૧ ॥ ”

રાખ્ધાર્ય—“ ન્યાયમાં તત્પર થઈ સારી બુદ્ધિવાળા પુરૂષે અર્થ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રયત્ન કરવો. ન્યાય છે તેજ સંપત્તિનો વિગ્રહ રહિત ઉપાય અને સ્થાન છે. ॥ ૧ ॥ ”

સમજનપણાને ભજવાવાળા પુરૂષોને વેલવથી રહિતપણું વધારે સારું છે, પરંતુ વધારે જરાબ આચરણથી ઉપાર્જન કરેલી અને વૃદ્ધિ પામેલી સંપત્તિઓ

સારી નથી. પરિભ્રમિ મુંઢે એવું સ્વભાવથી કૃશખનું હોય તો તે શોભે છે; પરંતુ રૂઝમાં (પરિભ્રમિ) વિરમ અને મોજથી થયેલું રુગળખનું હોય તો તે શોભતું નથી.

તપશ્ચી તોહોનો વિદાર, બાદાર (ખોરાક), વનન અને વ્યવહાર મુદ્દ ભોવાય તો, અને મૃદશ્ચોનો તો વ્યવહારજ મુદ્દ ભોવાય છે, તેમજ અન્યાય, ઉપતક્ષણથી દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, પાપથી અને પાસત્યા વિગેરેના દ્રવ્યથી વેપાર કરવો અને તે દ્રવ્યનું બાજથી મેદમ કરવું વિગેરે પણ મદા દોષકરનાર છે. જે કારણથી રહું છે કે—

“ અન્યાયદેવપાત્રંનિ, તત્કનનાનાં ધનેન યઃ ।

દૃષ્ટિમિચ્છતિ મુગ્ધોઽસો વિપમત્તિ જિજીવિષુઃ ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ જે પુરૂષ અન્યાયના, દેવના, પાપથીઓના અને આ ત્રણેના દ્રવ્યથી વેપાર કરનારની પાસેથી પૈસા સર્પિતે દ્રવ્યે કરી પાતાના દ્રવ્યની દૃષ્ટિ ઈચ્છે છે તે ભોળો પુરૂષ એવું બક્ષણ કરી છવવાની કમળા કરે છે. ॥ ૧ ॥ ” લોકિક શાસ્ત્રીમાં પણ રહું છે કે—

“ દેવહવ્યેણ યા દૃષ્ટિ, ગુરુહવ્યેણ યદ્ધનમ્ ।

તત્કનં કુલ્લનાશાય, મૃતોઽપિ નરકં વ્રજેત્ ॥ ૧ ॥ ”

પ્રજ્ઞાસ્વે મા મર્તિ કુર્યાત્પ્રાણૈઃ કંઠગતેરપિ ॥

અમિદગ્ધાઃ પ્રરોહંતિ, પ્રજ્ઞાદગ્ધો ન રોહતિ ॥ ૨ ॥

પ્રજ્ઞાસ્વં વ્રદ્ધહત્યા ચ, દરિદ્રસ્ય ચ યદ્ધનમ્ ॥

ગુરુપત્ની ગુરુહવ્યં, સ્વર્ગસ્યમપિ પાતયેત્ ॥ ૩ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ દેવના દ્રવ્યથી જે દૃષ્ટિ થાય અને ગુરુના દ્રવ્યથી જે ધન પ્રાપ્ત થાય તે દ્રવ્ય કુળના નાશ માટે થાય છે અને મૃત્યુ થયા પછી નરકે જાય છે ॥ ૧ ॥ પ્રાણોડક મુખી બાબા હોય તોપણ દેવદ્રવ્યમાં શુદ્ધિ કરવી નહીં. અમિથી રાજોક્તા ઉચ્છે પણ દેવદ્રવ્યથી રાજોક્તા ઉત્તરો (ઉચ્ચ પામનો) નથી. ॥૨॥ દેવદ્રવ્ય, વ્રદ્ધહત્યા, દરિદ્રીનું ધન, ગુરુની બાધો અને ગુરુદ્રવ્ય જે સર્વે સ્વર્ગમાં રહેલાને પણ નીચે પાડે છે. ॥ ૩ ॥ ”

મુખ અને સમાધિનો લાભ થાય છે. એ તમને વિશ્વાસ ન દોષ નો છે મદીના મુ-
ખી તુચ્છ ધધાનો ત્યાગ કરી ન્યાય વૃત્તિથી વ્યાપાર કરો. પછી શ્રેષ્ઠિએ વદુના વચ-
નથી તેવી રીતે કહ્યું. છે મદીનામાં તેણે પાંચગેરે પ્રમાણ મુવર્ગ ઉપાર્જન કયું તે શ્રે-
ષ્ઠિના સત્યવાદીપણાથી અને મત્તકારીપણા વિગેરેથી મર્થે ઘસાકે તેની દુકાને આપ
લે કરવા લાગ્યા, લોકોમાં તેની કીર્તિ પ્રગટી અને લોકોમાં વિશ્વાસ થયો. તે શ્રે-
ષ્ઠિ મુવર્ગ લાવીને વદુને આપ્યું. વદુએ કયું પરિણામ કરે. પછી તે મુવર્ગની પાંચગેરી
કરાવી તેને ચામડાથી મટી અને પોતાના નામથી અક્ષિ કરાવી ત્રણ દિવસ મુખી
રાજમાર્ગમાં મુકી પણ કોઈએ કેળી નહિ; પછી તેને લાવી કોઈ મોટા જગ્યાશયમાં
નાખી તેને કોઈ મચ્છ ગતી ગયો, તે મચ્છ કોઈએક માછીની જગ્યામાં પડ્યો; મા-
છીએ તેને ફાડ્યો કે તરવજ તેના ઉદરમાંથી પાંચગેરી નીકળી, તે માછીએ નામથી
તેને ઓળખી. ત્યાર પછી તે માછી તે પાંચગેરી શેકની દુકાને લાગ્યો, શેકે કાંઈ
આપી શકેલું કરી લીધી, અને શ્રેષ્ઠિને વદુના વચન ઉપર વિશ્વાસ થયો. પછી શુદ્ધ
વ્યવહારમાં તત્પર તે શ્રેષ્ઠિએ ધાતું વિત્ત ઉપાર્જન કયું, અને મત્ત ક્ષેત્રમાં અનેક પ્ર-
કારે વ્યય કરતાં ઉત્કૃષ્ટિ મોટાઈને પામ્યો. તે પછી સંપૂર્ણ લોકો આ શેકનું ઉત્તમ
દ્રવ્ય છે એવો વિચાર કરી વ્યાપારાદિને અર્થે વ્યાજ આપવા વિગેરેથી શ્રદ્ધ
કરવા લાગ્યા. વદુના ભરવામાં પણ વિપ્લવની નિવૃત્તિને અર્થે તેનાજ દ્રવ્યને નાખવા
લાગ્યા. કાળે કરી તેના નામથી સર્વત્ર વૃદ્ધિ થાય છે એવા વિચારે કરી વદુના ચક્ર-
વવાની વખતે લોકો હજી સુધી હેલક હેલક એમ બોલે છે. એવી રીતે શુદ્ધ વ્યવ-
હાર આ લોકમાં પણ પ્રતિષ્ઠાનો હેતુ થાય છે તેથી ન્યાય છે તેજ પરમાર્થથી અ-
ર્થોપાર્જનના ઉપાયમાં રહસ્ય છે. કહ્યું છે કે—

“ સુધીરર્થાર્જને યત્નં, કુર્યાન્ન્યાયપરાયણઃ ।

ન્યાય ઇવાનપાયોઽયમુપાયઃ સંપદાંપદમ્ ॥ ૧ ॥ ”

રાજાર્થ—“ ન્યાયમાં તત્પર થઈ સારી શુદ્ધિવાળા પુરૂષે અર્થ ઉપાર્જન
કરવામાં પ્રયત્ન કરેવો. ન્યાય છે તેજ સંપત્તિનો વિપ્ર રહિત ઉપાય અને
સ્થાન છે. ॥ ૧ ॥ ”

સત્તત્તપસુને ભજવાવાળા પુરૂષોને વેલવથી રહિતપણું વધારે સારું છે,
પરંતુ વધારે ખરાબ આચરણથી ઉપાર્જન કરેલી અને વૃદ્ધિ પામેલી સંપત્તિઓ

રાજાર્થ—“જોમ સમુદ્ર વાથકપણને પ્રાપ્ત થતો નથી અને પાણીથી ભરાય છે તેમ આત્માને પાત્રપણને પધારવો તેથી પાત્રમાં સંપત્તિઓ પાતાની મેળે આવે છે. ૥૧૧૧”

તે શુદ્ધ જાત્રુ વ્યવહાર ધાર પ્રકારનો છે તે કહે છે. યથાર્થ કહેવું ૧. અવચન ક્રિયા ૨. અવિધ્યાના અપાધને (અનર્થને) પ્રકાશ કરવો. ૩. અને મિત્રી ભાવનો સહભાવ ૪. જાત્રુ એટલે મરણ, શુદ્ધ એટલે રોષ રહિત એવો વ્યવહાર નામનો શુભ ધાર પ્રકારનો છે, તે બતાવે છે. યથાર્થ કહેવું એટલે ધર્મમાં, લેવડ દેવડમાં અને સાક્ષી કે બીજા વ્યવહાર વિગેરેમાં વિદોષ રહિત વચનનું જોતલું, અર્થિ આ તાત્પર્ય છે,—નિરાંતર ધર્મ અને અધર્મને જાણી ભાવ આવકો પરને કમવાની ભુદ્ધિથી જોઈતા નથી, અને તેઓ સાચું અને મધુર જોલે છે. ખરીદ કરવાના અને આપવાના સાદામાં પણ એાણી વધારે કિંમત કહેતા નથી અને સાક્ષીમાં નિયુક્ત કંઈ હોય તોપણ અસત્ય વચન જોઈતા નથી. રાજાની સભા વિગેરેમાં જઈ કોઈ પણ મનુષ્યને અસત્ય વચનથી ક્ષુભિત કરતા નથી, અને ધર્મમાં આસક્ત એવા ભાવ આવકો ધર્મના ઉપદેશજનક વચનનો કમજ એકિ વિગેરેની ચેટ ત્યાગ કરે છે. આ જાત્રુ વ્યવહારનો પ્રથમ ભેદ થયો.

૨ અવચન ક્રિયા એટલે પરના દુષ્ટમાં અકારણજન્ય એવી મન વચન અને કાયાના વ્યાપાર રૂપ ક્રિયા તેને અવચન ક્રિયા કહે છે. સદૃશ વિધિથી અને ત્રાજવાં અને પાસા વિગેરેથી એાણું આપી અને વધારે લઈ શુદ્ધ ધર્મનો અર્થો બીજાને કો નહીં. અવચન ક્રિયા ઉપલક્ષણથી અદાર પ્રકારની પ્રસિદ્ધિના ત્યાગપૂર્વક, ચોરાણું લાવેલું અને તેના (ચોર સંજમી) પ્રયોગ વિગેરેનો ત્યાગ કરવો તે આ પ્રમાણે છે,—ચોર, ચોરી કરાવનાર, ચોરનો સજાદાર, ચોરના ભેદનો જાણી, ચોરીના માલને ખરીદનાર, ચોરને ચોરાઈ આપનાર અને અને ચોરને સ્થાન આપનાર એ સાત પ્રકારના ચોર કહેવાય છે. તેમાં કાણુકથી એટલે ચોરનું લાવેલું ઘણી ઉંમરનું પણ કાણુક એટલે આ ખરાબ છે એમ કહી ચોરી કિંમતથી ખરીદ કરી લે તેને કાણુકથી કહે છે. હવે અદાર પ્રસિદ્ધિઓનું વર્ણન કરે છે.

સકલ ૧, કુશળ ૨, તર્ક ૩, રાજ્યોગ ૪, અવલોકન ૫, અમાર્ગદર્શન ૬, શય્યા ૭, તથા પદભંગ ૮, વિશ્રામ ૯, પાદપતન ૧૦, આસન ૧૧, તથા ગોપન ૧૨, ખંડનું ખાદન ૧૩, તથા વગી મહાતંત્રિક ૧૪, યત ૧૫, અગ્નિ ૧૬, ઉદક

અહિં લોકિક કથા કહે છે—પૂર્વે શ્રી રામના રાજ્યમાં એક વખતે રાજ-
માર્ગમાં કોઈ શ્યાન બેઠો હતો, તેને કોઈ બ્રાહ્મણના પુત્રે કાન ઉપર પથ્થર
માર્યો. રૂધિર નીકળતો શ્યાન ન્યાયના સ્થાનમાં જઈ બેઠો. રાજાએ (રામે) તેને
બોલાવીને પુછ્યું એટલે તે શ્યાન બોલ્યો કે ‘મને નિરપરાધીને તે બ્રહ્મપુત્રે શામાટે
માર્યો?’ પછી તેને મારનાર બ્રહ્મપુત્રને ન્યાયસ્થાનમાં બોલાવી રાજાએ તેને કહ્યું,
‘તને મારનાર આ બ્રહ્મપુત્ર છે? બોલ, એને શું દંડ કરીએ?’ કુતરાએ કહ્યું કે ‘આ
નગરમાં શંકરના મઠના અધિપતિ તરીકે નિયોજન કરે.’ રાજાએ પુછ્યું, ‘આ દંડ
કેવો કહેવાય?’ ત્યારે કુતરાએ ફરીથી કહ્યું. ‘હું’ આ ભવથી સાત ભવ પહેલાં નિરંતર
શંકરની પૂજા કરી દેવદ્રવ્યના ભયથી મહારા બન્ને હાથોને ઘોષ લોજન કરતો હતો.
એક વખતે શંકરના લિંગમાં ભરવા માટે લોકોનું ભેટ કરેલું કઠિન થી તેને વેચતાં
તે કંઈ હોવાથી મહારા નખની અંદર ભરાઈ ગયું, તે ઉપ્પુ લોજનથી ગળી ગયું
અને અંતરમાંથી મહારાથી તેનું ભક્ષણ કરાયું. તે દુહા કર્મથી હું’ સાત વખત
કુતરા થયો છું! હે રાજન! આ સાતમા ભવમાં મને ભતિ સ્મૃતિ જ્ઞાન થયું છે,
અને હમણાં તમારા પ્રભાવથી મને મનુષ્ય સંજ્ઞાથી વાળી ઉત્પન્ન થઈ છે.’ એવી
રીતે અજ્ઞાનથી ભક્ષણ કરેલું દેવદ્રવ્ય દુઃખનું કારણ થાય છે. આ કારણથી વિવેકી
પુરૂષોએ તે દ્રવ્યનું પોતાની શક્તિ અનુસાર રક્ષણ કરવું. પશ્ચિત પુરૂષો ઝેરને ઝેર
કહેતા નથી; પરંતુ દેવદ્રવ્યને ઝેર કહે છે. “વિષ ભક્ષણ કરનાર એકનેજ હલો
છે, અને દેવદ્રવ્ય પુત્ર તથા પુત્રના પુત્રોને હલો છે,” એમ સ્મૃતિકાર કહે છે.

અહિં કોઈ એમ શંકા કરે કે ‘જો એવી રીતે વ્યવહારનો નિષેધ કરશે તો
મૃદસ્યને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિજ નહીં થાય, અને પછી આશ્ચર્યિકાનો વ્યવચોદ થતાં ધ-
ર્મનો હેતુજન ચિત્ત સમાધિનો લાભ કેવી રીતે થશે?’ એવી આશંકા કરી કહે છે,
“ન્યાય એજ અર્થની પ્રાપ્તિમાં ઉચ્છ્રેષ્ઠ રહસ્ય છે, અને ન્યાય એજ પરમાર્થથી દ્રવ્ય
ઉપજન કરવાના ઉપાયનું તાત્પર્ય છે. જેમ દેહકાઓ જ્ઞાપાયમાં આવે છે, અને
પત્નીઓ સરાવરના પૂરમાં આવે છે તેમ ગુણકર્મને વશ થયેલી સર્વ પ્રકારની
સંપત્તિઓ સારા કર્મવાળા પુરૂષોની પાસે આવે છે.” તેવીજ રીતે કહ્યું છે કે—

“નોદન્વાનર્થિતામેતિ, ન ચાંજોર્જિર્ન પૂર્યતે ।

આત્મા તુ પાત્રતાં નેપઃ, પાત્રમાયાંતિ સંપદઃ ॥૨૧॥”

એટલે પ્રગટ કરવું તે આવી રીતે — હે ભદ્ર ! આવોક અને પરલોકમાં અનર્થ કરવાવાળાં ચોરી વિગેરે પાપોને કરીશ નહીં; એમ બીજાઓને જણાવે. અહીં તેજ પ્રતિપાદન કરે છે. —

“અન્નાયણ વિટૂત્તં, દવ્વમસુદ્ધં અસુદ્ધદવ્વેણં ।
આહારોવિ અસુદ્ધો, તેણ અસુદ્ધં સરોરંપિ ॥૧॥
દેહેણ અસુદ્ધેણં, જંજં કિઝ્ઝર કયાંવિ સુહકિચં ।
તંતં ન હોરુ સહસં, વીયંપિવ ઝસરનિહિત્તં ॥૨॥”

શબ્દાર્થ — “અન્નાયથી ઉપજાવેલું કરેલું દ્રવ્ય અશુદ્ધ મધ્યાય છે અને અશુદ્ધ દ્રવ્યથી (અરાન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્યમ રૂપ) આહાર પણ અશુદ્ધ થાય છે. ૧. તે અશુદ્ધ અને તે આહારથી (ખોરાકથી) પાપાએલું શરીર પણ અશુદ્ધ થાય છે. ૨. તે અશુદ્ધ શરીરે કરી ને ને શુભ કાર્યકાંઈ વખતે કરવામાં આવે તે તે કાર્ય ઉપર ભુમિમાં નાખેલા બીજની જે નિષ્ફળ થાય છે. ૨” આ જાણુ વ્યવહારનો ત્રીજો ભેદ થયેલ તેવીજ રીતે ‘મિત્તીજાતોય સત્તાવત્તિ’ એ જાણુવ્યવહારના આધારોને વળવે છે. મિત્રનો ભાવ અથવા તો મિત્રનું કર્મ તેને મિત્રી કહે છે. નિષ્કપટપણે તે મિત્રી ભાવનું થવું; એટલે ઉત્તમ મિત્રની જે કપટ રહિતપણે મિત્રી કરે, પણ બોમુખ આમૃત્તિથી (મુખે માથ જેવી અને વર્તનમાં વાઘ જેવી તૃત્તિથી) વ્યાપાર કરે તો સર્વ લોકમાં અવિશ્વાસનું પાન અને પાપનો ભાગી થાય તેવી રીતે કપટ મિત્રના જેવાડી લોકોને ઠગે નહીં. એવું જાણી વિવેકી પુરૂષ ચાર પ્રકારે જાણુવ્યવહાર કરનાર થાય. આ (આગળ કહેવાયે તે) વ્યાપારનો વ્યવહાર આ પ્રમાણે છે. —

જે વેપારીને વાતીની ઈચ્છા હોય તો કરીયાણાને વગર ભેથે બહાનું આપે. અને જે બહાનું આપે તો થણાઓની સમજાવણે. જ્યાં મિત્રપાનની હાજરી હોય ત્યાં અર્થનો સંબંધ કરે; પાતાની પ્રતિપાના ભંજનો ભય રાખનાર પાતાની પ્રમાણે (મિત્ર જ્યાં વેપાર કરે તો દોષ ત્યાં) હોય પણ ન રહે. વાતીની હાજરી ઉત્તમ વેપારીએ કરી પણ શ્રાદ્ધાળુ વેપારીઓ અને શત્રુધારી લોકોના વેપાર કરવો નહીં. દ્રવ્યની રક્ષા કરવામાં વાતી એવા વેપારીએ નહીં, વેપાર અને ધર્મ પુરૂષને ઉદ્યોગ આપવું નહીં. જે પાતાના ધર્મને બાંધ કરનાર અને જે બદનામી કરનાર હોય તેવું કરીયાણું થણા ભાગ આપનાર દોષ તો.

૧૭, રજ્જુ ૧૮ વિગેરેનું જાણપૂર્વક આપવું. આ અદાર પ્રસિદ્ધિએ બુદ્ધિમાન પુરુષોએ જાણવી. એ અદાર પ્રસિદ્ધિએનો અનુક્રમે સંક્ષેપમાં અર્થ બતાવે છે. તેમાં (તે કાર્યમાં) તમારે ડરવું નહીં તે વિષયમાં હુંજ ખાત્રીદાર થાઉં છું, ઇત્યાદિક વાક્યોથી ચોરી કરવાના વિષયમાં ઉત્સાહ વધારવો તેનું નામ ભક્ત કહે છે ॥ ૧ ॥ ચોર જ્યારે મળે ત્યારે સુખ તથા દુઃખ વિગેરેની વાતો પુછવી તેને કુશલ કહે છે ॥ ૨ ॥ ચોરને હસ્ત વિગેરેથી ચોરી કરવા માટે જવાની ઇચ્છાસ્ત કરવી તેને તર્જ કહે છે ॥ ૩ ॥ જેમાં રાજનો ભાગ હોય તેવું રાજભોગ દ્રવ્ય ચોળવવું તેને રાજભોગ કહે છે. ॥ ૪ ॥ ચોરી કરતા ચોરોને (માલ લેવાની) ઇચ્છાપૂર્વક જેખવું તેને અવલોકન કહે છે ॥ ૫ ॥ ચોરના માર્ગ પુછનારને બીજે રસ્તો બતાવવાથી તે ચોરોને છુપાવવા તેને અમાર્ગદર્શન કહે છે ॥ ૬ ॥ ચોરને સુવાની વસ્તુ વિગેરેનું આપવું તેને શય્યા કહે છે ॥ ૭ ॥ (ચોરના આવ્યા ગયા) પછી ચાર પગલાં જનાવરોને તે રસ્તામાં ફેરવવાથી પગલાં ભાંગવાં તેને પદભંગ કહે છે. ॥ ૮ ॥ ચોરને પોતાના ઘરમાંજ રહેવા વિગેરેની આજ્ઞા આપવી તેને વિશ્રામ કહે છે ॥ ૯ ॥ ચોરને નમસ્કાર વિગેરે બહુમાન કરવું તેને પાદપતન કહે છે ॥ ૧૦ ॥ ચોરને ગાદી તરીકે આપવો તેને આસન કહે છે ॥ ૧૧ ॥ ચોરને સંતાડવો તેને ગોપન કહે છે ॥ ૧૨ ॥ ચોરને ખાંડ રોટલી વિગેરેનું ભોજન આપવું તેને ખંડ ખાદન કહે છે ॥ ૧૩ ॥ ચોરને ઉપયોગી લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવું ચૂર્ણ આપવું તેને મહારાજિક કહે છે ॥ ૧૪ ॥ અને ચોરને પથ અગ્નિ ઉઠક દોરડું વિગેરે આપવું, એટલે કે ચોરને પગ ધોવા અને શરીરે ઘોળવા માટે ફર માર્ગથી આવવાથી ઉત્પન્ન થયેલા શ્રમને ફર કરવાના હેતુરૂપ ઉપ્પ જળ અને તેજ વિગેરે પગને દિવકારી પથનું આપવું તેને પથ-પ્રદાન કહે છે ॥ ૧૫ ॥ સ્મૃત્ કરવા માટે ચોરને અગ્નિ આપવો તેને અગ્નિપ્રદાન કહે છે. ॥ ૧૬ ॥ ચોરને પીવા વિગેરેના માટે શીતળ જળનું આપવું તેને ઉઠક-પ્રદાન કહે છે ॥ ૧૭ ॥ અને ચોરી કરીને લાવેલાં ચતુષ્પદવાળાં જનાવરોને બાંધવા માટે દોરડું આપવું તેને રજ્જુપ્રદાન કહે છે ॥ ૧૮ ॥ ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ બહુને આપવી એમ દરેક ઠેકાણે જોડવું, કેમકે અજ્ઞાનનાં આપે તો તેનો અપરાધ નથી. આ પ્રમાણે અવચનક્રિયાનું વર્ણન જાણવું.

‘દુર્ગાવાયગાત્રી’ એ પદનો અર્થ કરે છે. અશુદ્ધ અવદારથી ઉત્પન્ન થયેલ: રાજદંડ અને નરકમાં પડનારૂં જે ભાવી અપાયો (અનર્થ) તેનું પ્રકારણ

એટલે પ્રગટ કરવું તે આવી રીતે — હે ભદ્ર ! આલોક અને પરલોકમાં આ કરવાવાળાં શરીર વિગેરે પાપોને કરીશ નહીં; એમ ભીમએને જણાવે. અને તેજ પ્રતિપાદન કરે છે. —

“અન્નાપણ વિટ્ટત્તં, દવ્વમસુદ્ધં અસુદ્ધદવ્વેણં ।
આહારોવિ અસુદ્ધો, તેણ અસુદ્ધં સરીરંપિ ॥૧॥
દેહેણ અસુદ્ધેણં, જંજં કિઙ્કરં કયાંવિ સુહકિચ્ચં ।
તંતં ન હોરં સહસં, ધીયંપિવ ઋસરનિહિત્તં ॥૨॥ ”

શબ્દાર્થ — “અન્નાપણ વિટ્ટત્તં” દ્રવ્ય અશુદ્ધ તથાપ ઇ અને અશુદ્ધ દ્રવ્યથી (અશાન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય ૨૫) આહાર પણ અશુદ્ધ થાય છે. અને તે આહારથી (ખોરાકથી) પોષાએલું શરીર પણ અશુદ્ધ થાય છે. ૧. તે અશુદ્ધ શરીરે કરી જે જે શુભ કાર્યકોઈ વખતે કરવામાં આવે તે તે કાર્ય ઉપર ભૂમિમાં નાખેલા ધીબ્બી જેટ નિષ્ફળ થાય છે. ૨. આ ઋણ વ્યવહારનો ત્રીજો ભેદ થયો. તેવી રીતે ‘મિત્તિજાવોય સત્તાવત્તિ’ એ ઋણવ્યવહારના ચોથા ભેદને વર્ણવે છે.

મિત્રનો ભાવ અથવા તો મિત્રનું કર્મ તેને મેત્રી કહે છે. નિષ્કપટપણે તે મેત્રી-ભાવનું થવું, એટલે ઉત્તમ મિત્રની જેટ કપટ રહિતપણે મેત્રી કરે, પણ ગોમુખ વ્યાપ્તવૃત્તિથી (મુખે ગાય જેવી અને વર્તનમાં વાઘ જેવી વૃત્તિથી) વ્યાપાર કરતો સર્વ લોકમાં અવિશ્વાસનું પાત્ર અને પાપનો ભાગી થાય તેવી રીતે કપટ મિત્રતા દેખાડી લોકોને હાગે નહીં. એવું ભાણી વિવેકી પુરૂષ ચાર પ્રકારે ઋણવ્યવહાર કરનાર થાય. આ (આગળ કહેવાયે તે) વ્યાપારનો વ્યવહાર આ પ્રમાણે છે:—

જે વેપારીને લશ્મીની ઈચ્છા હોય તો કરીયાણાને વગર ભેથે ખડાનું આપે નહીં. અને જો ખડાનું આપે તો ઘણાઓની સમજ આપે. જ્યાં મિત્રપણની ઈચ્છા ન હોય ત્યાં અર્થનો સંબંધ કરે; પોતાની પ્રતિષ્ઠાના લગ્નનો ભય રાખનાર પોતાની મરજી પ્રમાણે (મિત્ર જ્યાં વેપાર કરતો હોય ત્યાં) હલો પણ ન રહે. લશ્મીને ઈચ્છા હોય ઉત્તમ વેપારીએ કંઈ પણ ગ્રાહણ વેપારીઓ અને ચાલધારી લોકોની સાથે વેપાર કરવો નહીં. દ્રવ્યની રક્ષા કરવામાં વત્તપર એવા વેપારીએ નટ, વેચણ, ગારી અને ધૂન પુરૂષને ઉધારે આપવું નહીં. જે પોતાના ધર્મને બાંધ કરનાર, અને જે બદનામી કરનાર હોય તેવું કરીયાણું ઘણું લાભ આપનારું હોય તો—

પણ પુન્યના અર્થી પુરૂષોએ મહત્વ કરવું નહીં. જે કંઈ દ્રવ્ય જોતાં માપ અને ત્રાજવોથી ઉપાર્જન કરાય છે તે દ્રવ્ય પ્રથમ જોવામાં આવે છે, પણ ઉપન્ય પાત્રમાં પડેલા જાત્રિદુની પેઠે પાછલથી જોવામાં આવતું નથી. દાક્ષિણ્યતાથી કોઈના ભગીન કે સાક્ષી થવું નહીં અને જ્યાં ત્યાં સોમર્મ (સમ) વિગેરે ખાવા નહીં. જે પુરૂષ જુગારથી અને કીમીયાદિકના પ્રયોગથી દ્રવ્યની ઇચ્છા રાખે છે, તે પુરૂષ મેગના કૃતકથી પેનાતું ઘર ધોતું કરવાની ઇચ્છા કરે છે. આ લોકમાં પ્રાપ્ત કરી લેવાની આકુળતાથી ઘણા આરંભોવાળા, અને આવકોને અનુચિત જોવો જે પગવાળાં અને આરપગવાળાં પ્રાણીઓનો તેમજ લોકો, ગણી, તલ, વિગેરે ખરાબ પદાર્થનો વેપાર, તથા ધંત્ર-મોંઢિકે હલકો વેપાર કરવાથી અને ધર્મકાર્યના ખર્ચમાં સંશ્લેષ વિગેરે કરવાથી ધનની વૃદ્ધિ થતી નથી. કારણ કે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ તો શુભકર્મોથી પ્રુપ્ત થયેલા ધર્મને અનુસારે રહેલી છે. કહ્યું છે કે:—

“ યત્નાનુસારિણી વિદ્યા, લક્ષ્મી: પુણ્યાનુસારિણી,
દાનાનુસારિણી કીર્તિ: , બુદ્ધિ: કર્માનુસારિણી ॥૬૫॥ ”

શબ્દાર્થ—“ વિદ્યા ઉદ્યમને અનુસારે પ્રાપ્ત થાય છે, લક્ષ્મી (પૂર્વ) પુન્યને અનુસારે મળે છે, કીર્તિ દાનને અનુસારે પ્રસરે છે અને બુદ્ધિ કર્મોને અનુસારે થાય છે.”

ભાવાર્થ—“ યત્નાનુસારિણી વિદ્યા ”—વિદ્યા યત્નસાધ્ય છે છતાં કેટલાએક પુરૂષો કર્મોના દોષ કાઢી અભ્યાસ કરવામાં પ્રમાદી થાય છે. પરંતુ પ્રમાદ નહીં કરતાં આત્મામાં તિરોભાવે રહેલાં મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનનો દોષ કરનાર મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મને આત્મપ્રદેશથી દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો. જ્યારે પ્રયત્ન કર્યા શિવાય જ્ઞાન (વિદ્યા) પ્રગટ થવાનું નથી, ત્યારે તેનો નાશ કરવા માટે શો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે જેથી વિદ્યા (જ્ઞાન) પ્રાપ્ત થાય ? આ પ્રમાણે કોઈ આશંકા કરે તેના પ્રત્યુત્તરમાં જણાવવાનું કે, પુસ્તક સંરક્ષણ, છલ્લું પુસ્તકોદ્ધાર, પુસ્તકના નવીન લાંઠાર, જ્ઞાનપથમ્યાદિનું આરાધન, વપસ્યા, જ્ઞાનાભ્યાસીને સહાય, લોકોપયોગી નવીન પુસ્તકોની રચના અને જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનો વિનય બહુમાન કરવારૂપ પ્રયત્નથી મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય કે ક્ષયોપશમ થાય છે. માટે ઉપરોક્ત સર્વ કાર્ય અતઃકરણની ખરી લાગણી પૂર્વક કરવાથી અને સતત વિદ્યાભ્યાસ આશુ રાખવાથી વિદ્યા પ્રાપ્ત થતાં વિલંબ થતો નથી; વિદ્યા તો શું પણ માસ તુષ યુનિ કે

જેનાથી મા રૂપ મા તૃપ્ત ને બદલે માસ્તૃષ્ જોવાતું' હવે તોપણ તેમણે
 રૂ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે વિદ્યાભ્યાસનો પ્રયત્ન ચક્રે રાખ્યો તો તે કેવળ જા
 ન મેળવા લાગ્યથાળી થયા હતા તેમજ અને રાજકાર્યનો વ્યવસાય છ
 વાં મહારાજા કુમારપાલે એકાવન વર્ષની પુખ્ત ઉંમરે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી વીવ-
 રાગસ્તવ, યોગશાસ્ત્ર અને શબ્દશાસ્ત્ર વિગેરે કંઠાએ ક્યાં-હવાં, એટલુંજ ન-
 હી પણ તેઓથી સાદિન્યશાસ્ત્રમાં પણ નિપુણ હતા, તેની સાબિતી તેમના
 બનાવેલા સર્વજ્ઞિન સાધારણસ્તોત્રના કાંચે ઉપરથી થાય છે. વળી સતત વિ-
 ધ્યાભ્યાસ કરતાં કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ દેવમંદ્રાચાર્યના સ્વાધ્યાયી શ્રીમદ્ રા-
 મચંદ્રસૂરીનું 'એક નેત્ર નાથ પામ્યું' હવે, તોપણ પ્રયત્ન બરી રાખી સાદિન્ય
 અને ધર્મ શાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવી તેમણે સો પ્રજાએ દયા દતા તેમજ
 શ્રીમદ્ યોગવિજયોપાધ્યાય તથા શ્રીમદ્ વિનયવિજયોપાધ્યાયજીએ વિદ્યાભ્યાસ
 માટે કરેલો પ્રયાસ જગ બહાર છે. અને તેઓથી પોતાને અને જગતને ઉપ-
 કાર થાય તેવા સંખ્યાબંધ પ્રશ્નો સ્વપાને શક્તિમાન થયા હતા આ શિવાય-
 નાં સે'કંટો ઉદાહરણથી સિદ્ધ થાય છે કે પ્રયત્નથી જ્ઞાનાવસ્તીય ધર્મ ત્રુટે છે,
 અને વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી 'હું' અચક્રા છું, જુદા છું, અને શાસ્ત્ર સમ-
 બતાં નથી' ઇત્યાદિ ખ્દાનાં કાઠી પ્રમાદનું મેવન ન કરતાં સતત વિદ્યાભ્યા-
 સ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

“સદ્ગુપ્તિ: પુણ્યનુસારિણી” — તરમી પૂર્વકૃત શુભ કર્મને બનુશકે
 પ્રાપ્ત થાય છે. આ રથજે પ્રયત્નની મુખ્યતા નથી, કારણ પ્રાગ.કાળથી સાચકાળ
 પર્થવ પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્ય વિગેરેને સ્વરૂપ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સ્વરૂપ
 પ્રયત્ન કરનારને ધનુ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થતી જગ બહાર છે. માટે કેઈ એમ સમજીને
 ય કે હું પુણ્ય પ્રયત્ન કરવાથી મનુષ્ય દ્રવ્ય મેળવી શકીશ, તો તે વિચાર શુદ્ધ
 રેલો છે. ત્યારે શુદ્ધરથએ પોતાના નરીજ ઉપર આધાર રાખી શું જોરી રહેતું ?
 એ કેઈ પ્રશ્ન કરે તો તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે આ પ્રશ્નમાં તેમજ બીજા પ્રશ્ન
 માં પોતાના આત્મહિનને ન બમાડતાં વ્યવસાયારિક કેવી રીતે પ્રમાણિત પડે
 , તથા કયા કયા ધર્મો આવકોને કરવા હચિન છે, તે તથા પ્રાપ્ત થએલા દ્રવ્ય
 ધર્મકાર્યમાં અને સાંસારિક કાર્યમાં કેટલું દ્રવ્ય ખર્ચવું તેના નિર્ધારણનાં
 ને તે પ્રમાણે વર્તનાર આવકો. યોગ્ય શુખી દોષજ એવી પિદ્ધરથંદી

માન્યતાં છે, તે શાસ્ત્રોક્ત રીતિએ પ્રયત્ન કરતાં જે દ્રવ્ય મળે તેનાથી, શતોષ્માનને ચોગ્ય છે.

આ ગ્રંથમાં આગળ આપેલા ધનશ્રષ્ટિના દ્રષ્ટાંતથી આ વાત સિદ્ધ થાય છે, તેથી — સદ્ધર્મી: પુણ્યાનુસારિણી એ યથાર્થજ છે.

“દાનાનુસારિણી કીર્તિ:” — કીર્તિ દાનને અનુસારે થાય છે, આ સંબંધમાં જણાવવું જોઈએકે કેટલાએક ગૃહસ્થો પોતાને ત્યાં કોઈના ધર્માદાના પૈસા જોડાય, અથવા પોતે ધર્માંદા નિમિત્તે કાઢ્યા હોય તે ન વાપરતાં પોતાને ત્યાં જે જમે રાખ્યા હોય તે પૈસાથી કોઈ દાનાદિ કાર્ય કરી પોતાની કીર્તિ થાય તેવું ઇચ્છે છે તે ચોગ્ય નથી; આવા દાનાદિકે અવસરે પણ ન્યાયનું અવલંબન કરી યથાતથ જણાવવું ચોગ્ય છે. કારણ કે કપટથી દાન કરતાં જ્યારે કપટ ખુલ્લું થાય છે ત્યારે દાન કરનારની કીર્તિને બદલે અપકીર્તિ થાય છે, પોતાના પૈસાનું દાન કરવાને અવસરે કીર્તિની ઇચ્છા રાખ્યા વિના શુદ્ધપાત્રમાં શુદ્ધદ્રવ્ય અને શુદ્ધભાવથી દાન કરવું ચોગ્ય છે, આ પ્રમાણે કરેલા દાનથી ચોગ્ય કીર્તિ ફેલાયા વગર રહેશે નહીં.

“બુદ્ધિ: કર્માનુસારિણી” — કર્મને અનુસારે કાર્ય કરવાની બુદ્ધિ થાય છે. જેમ કોઈ માણસને અમુક વસ્તુથી લાભ થવાનો હોય તો તેને તે વસ્તુનો વેપાર કરવાની ઇચ્છા થાય, અને તેમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં તે વસ્તુ તેને મળી આવી દ્રવ્યને લાભ થાય. આ ઠેકાણે અમુક વસ્તુનો વેપાર કરવા કે જે બુદ્ધિ થઈ તે પૂર્વકૃત કર્મને અનુસારે થઈ; તેમજ “તાદૃશીમાયતેષુદિર્દર્શી જ્ઞાતિવ્યત્તા” જેવું કાર્ય થવાનું હોય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાની અભિલાષા થાય છે. આ સંબંધમાં વાસ્તવિક રામાયણમાં કહ્યું છે કે:—

“ન નિર્મિત: કૈનંચ દષ્ટપૂર્વ: , નશ્રૂયતે હેમમય:કુરદ્ધ: ।

તથાપિજાતા રણનન્દનસ્ય, વિનાશકાલે વિપરીતવૃદ્ધિ : ॥૧૧॥ ”

તાત્પર્ય એ છે કે— “સુવર્ણમય હરણુ કોઈએ બનાવેલ નથી, પૂર્વે કોઈએ રેખ્યું નથી અને કોઈના સાંભળવામાં પણ આવતું નથી; તોપણ વિનાશ કાળે રામચંદ્રજીની બુદ્ધિ વિપરીત થઈ ” તો આ પ્રમાણે બુદ્ધિ, ભાવી કાર્યને અનુસારે થાય છે. તે ઉપરથી ફક્તિતાર્ય એ નીકળે છે કે ગુભાશુભ કાર્યમાં વિદ્વાનોએ સમ પરિણામ રાખવો અને હરેક પ્રયત્નને જેનાથી કર્મબંધ થાય એવાં તીવ્ર કષાયજનક

કાર્યો કરતાં અટકવું, પુનઃ પુનઃ વિચાર કરવો અને મ્હારી નિશ્ચિત કાર્ય કરવાની કેમ થાય છે, એમ વિચારી દુર્મતિનો બનતો પ્રયત્ન ત્યાગ કરવો. ભરમીના સ્વપ્નમાં પૂર્વે સૂચવેલું ધન એકદિનું ઉઠાડરણુ પ્રમાણે છે.

કાંચનપુરમાં મુદરશ્રેણિના ધનશ્રેણિનામે પુત્ર નવાણું લાખ દ્રવ્યનો સ્વામી હતો પંચાવન લાખ પૂર્વજોના કમથી આવેલા હતા અને મુન્નાક્ષીરા લાખ પોતાના પિતાએ ઉપાર્જન કરેલા હતા. જ્યારે પોતાના પિતા પરલોકે ગયા ત્યારે તે ધનશ્રેણિએ કોડ દ્રવ્ય મેળવવાની ઇચ્છાથી મુદકાર્ય અને ધર્મકાર્ય વિગેરેના ખર્ચમાં એક લાખ દ્રવ્યનો ઘટાડો કર્યો; તોપણ વર્ષની અંતે દ્વિત્રાણ (સરવેયુ) તપાસતાં કેટલાંએક કરીયાણાના ભાવ ઉતરી જવાથી તેટલુંજ (નવાણું લાખ) દ્રવ્ય રહ્યું. ખર્ચ ઘટાડવાથી પણ અધિક દ્રવ્ય થયું નહીં. પછી બીજા દેશોમાં જઈ પંદર પ્રકારના કર્મોદાનોથી વેપાર કરતાં તેણે એક કોડથી અધિક દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું. દેશાંતરથી પાછા ફરતાં રસ્તામાં બીલોએ તેણે સપથું દ્રવ્ય છુટી લીધું અને કાંઈક શુભ રાખેલાં આજુપણુ વિગેરે સારવસ્તુને લઈ તે ધનશ્રેણિ પોતાને ઘર આવ્યો. અને બીજાવાર દ્વિત્રાણ (સરવેયુ) તપાસતાં પણ પૂર્વે હતું તેટલુંજ (નવાણું લાખ) દ્રવ્ય રહ્યું. પછી પણ લોભથી આકુળ બ્યાકુળ મનવાળા તે ધનશ્રેણિએ પક્ષી અને તેની આજુબાજુના ગામોમાં જઈ, ચોરોએ ચોરી કરીને આવેલી વસ્તુઓ સસ્તા ભાવથી લેવી, ચોરોને મદદ આપવી અને રાજકાયદાનું ઉલ્લંઘન કરવું વિગેરે પ્રકારોથી તેણે સવાકોડ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું. પછી કોઈ ગામમાં અભિધી તે સપથું બળી જવાથી પોતાના આત્માની નિંદામાં વતપર થયેલો તે ધનશ્રેણિ ઘર આવ્યો; તેને ક્રિનદત્ત નામના તેના મિત્રે પ્રતિજ્ઞા કર્યો કે “હું મિત્ર ! ખરાબ વેપારથી દ્રવ્ય અને ધર્મની દાનિ તું ન કર, અને ઘર વિગેરેના ખર્ચ પણ પૂર્વે જેટલો કરતો હતો તેટલોજ કર” પછી તે ધનશ્રેણિ પૂર્વની પંઠે ખર્ચ વિગેરે કરી વેપાર કરવા લાગ્યો. એક વખતે તેણે લાખ દ્રવ્યના સ્વામીઓથી કરાતી કોટીધન ધાળા ગૃહસ્થોની અભ્યુત્થાનાદિ ભક્તિવને જોઈ, ૧ સાધન (મંત્રાદિ,) ૨ વાદન વણકરી પ્રથમ યોગનો વેપાર કરવા માંડ્યો. પછી મિત્ર પ્રમુખે તે ધનશ્રેણિને વાર્યો પણ તે વદાણે ચઢ્યો, ત્યાં તેણે ઘણા કોટાપ્રમાણુ દ્રવ્ય મેળવ્યું. પછી એક કોડની વતું રત્ન પોતાની જવામાં ઘાલી પાછા આવતાં તેણે વદાણુ ભાંગી મથું અને

તેના હાથમાં એક પાટીયું આબું. તે પાટીયાથી સમુદ્ર ઉતરી ઘેર આબું; અને ફરી હિસાબ ભેતાં પલ્લુ નવાણું લાખજ રહ્યા. કારણકે જમ્બાની અંદર હુપાવેલા કોડ મૂંઝવના રત્નને શરીરની ગરમી વિગેરે લાગવાથી રત્નનું તેજ મંદ થઈ ગયું, તેથી તેની એક લાખ દ્રવ્ય જેટલી કિંમત ઝોણી થઈ ગઈ. પછી તે શ્રમિત થયેલા ધનશ્રેષ્ઠિ પુણ્ય ઉપર આધાર રાખી ઘર તથા ધર્મકાર્ય વિગેરેમાં અધિક ખર્ચ કરવાને તત્પર થયે. તેમ કરતાં ઘરમાં રહેલી વસ્તુઓના લાવમાં વધારે થવાથી કેટલાએક દિવસે તેને કોટી દ્રવ્ય પલ્લુ પ્રાપ્ત થયું. તે પછી અનેક મંદિરોના છોડાદાર અને નવીન જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા વિગેરે મોટાં પુણ્યકાર્ય કરવામાં પ્રયત્નવાન થયેલા તે ધનશ્રેષ્ઠિને એક કોટીથી અધિક દ્રવ્ય થવા લાગ્યું; પરંતુ તેમાંથી કોઈ પણ ઝોણું થયું નહીં. કારણ કે “ઉત્તમ ધર્મ કરનારાઓની સર્વ ઠેકાણે વૃદ્ધિ થાયછે,” એવી ઉક્તિ છે. અનુક્રમે ધનશ્રેષ્ઠિ પોતાના સુપુત્રને વિષે ધરનો ભાર આદેશ કરી પોતે ચારિત્રી (સાધુ) થયો. પછી અતિ તીવ્ર તપશ્ચર્યાથી ધાતિ કમોતો ના કરી કેવળશાંતિ થયો, અને મોક્ષપદને પામ્યો. એવીજ રીતે અત્યંત કલેશ વિગેરેનો ત્યાગ કરી શુદ્ધ વ્યવહારના આચરણ કરનારનેજ પ્રાપ્ત કરી દ્રવ્યવૃદ્ધિ અને વૈભવની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગૃહસ્થપણમાં ‘ન્યાય સંપન્ન વિભવ’ની મુખ્યતા છે, તેથી શરૂઆતમાં તે શુભનું વર્ણન કરવામાં આબું છે.

હવે અધિકાર મહારાજ પ્રથમ શુભનો ઉપસંહાર કરતાં ઉપદેશદ્વારા મર્મ યોગ્ય પુરૂષને ઓળખાવે છે.

“इच्छं न्यायोपगतविजवः पुण्यकार्याण्यनेका-

न्यातन्वानो विशदविधिना प्राप्तकीर्तिप्रतिष्ठः ।

लोकैः श्लाघापदमधिगतः शुद्धगार्हस्थ्यधर्मे,

योग्यः प्रोक्तो मुनिजिरुदयत् सच्चिवेकिप्रवेकः ॥ ૧ ॥”

इति न्यायसंपन्न विजवनामा प्रथमो गुणः समाप्तः ॥ ૧ ॥

રાજાર્થ—“ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ન્યાયથી પ્રાપ્ત થયેલ વિભવવાળો, નિર્મળ વિધિથી અનેક પુણ્ય કાર્યો કરનાર, હીતિ તથા પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્તો, લોકમાં પ્રશંસા પાત્ર થયેલો. અને સદ્વિવેકની શ્રેષ્ઠતાને પ્રગટ કરનાર પુરૂષને મુનિઓએ શુદ્ધ ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય કહ્યો છે. ૧” ન્યાય સંપન્ન વિભવ મુક્ત હોય તે ધર્મને યોગ્ય થાય, કલ્યાણિ વિરનારૂપેક માર્ગનુસારીના પાંચીસ ગુણ પૈકી પ્રથમ ગુણનું વર્ણન મુ

દ્વિતીય ગુણ વર્ણન, શિષ્ટ પુરુષોના આચારની પ્રશંસા.

વે કમ આપ્ત શિષ્ટ પુરુષના આચારની પ્રશંસા કરે
રૂપ બીજા ગુણવૃં વર્ણન કરે છે.

શિક્ષાને પ્રાપ્ત થયેલા અર્થાત્ જ્ઞતામાં રહેલા અને જ્ઞાનથી વૃદ્ધ એવા સત્પુરુષોની સેવાથી પ્રાપ્ત કરી છે નિમંજ શિક્ષા જેમણે તે શિષ્ટ પુરુષો કહેવાય છે, અને તેના ઉત્તમ પુરુષોનો આચાર—જેમ આચરણ રૂપ વર્ણન—તેની પ્રશંસા કરનાર અર્થાત્ તેમની ઉપવૃંદ્ધા કરવી, ઉત્સાહ વધારવો, ઘણા લોકોની આગળ તેમના ગુણો ગાવા અને સહાય આપવા વિગેરે કાર્યોથી જ્ઞાપા કરનાર હોય તેને શિષ્ટાચાર પ્રશંસક કહે છે. આ પ્રમાણે કરવાથી ખરેખર પુન્ય માર્ગની વૃદ્ધિ થાય છે, ગુણી પુરુષોમાં માન્યતા થાય છે, ગુણવાન પુરુષોની પ્રવૃત્તિ દ્રષ્ટિ ગોચર થાય છે, ઉત્તમ માર્ગને અનુસરણ છે અને નિરંતર સર્વ લોકોનો મહાન ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે છે, ઇત્યાદિ. વળી આ સહાયાર કેવો છે તે કહે છે.—

“લોકાપવાદજીરુત્વં, દીનામ્યુષ્કરણાદરઃ ।
કૃતજ્ઞતા સુદાક્ષિણ્યં, સદાચારઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૧ ॥

સામાર્થ્ય—“લોકોના અપવાદથી ભય રાખવો, દીન પુરુષોનો ઉદાર કરવામાં આદર કરવો, કરેલા ઉપકારને ભણવો, અને દાક્ષિણ્યતા (સારમ) રાખવી; આ ચારને સહાયાર કહેલો છે. ૧.”

સામાર્થ્ય—“લોકાપવાદજીરુત્વં” — જે કાર્ય કરવાથી લોકોમાં નિંદા થાય તેવું કાર્ય કરવાં ભય રાખવો તે અહીં લાતપર્ષ એવો છે કે પ્રાચ્ય ધનાદિકના લોકથી અપવાદ દ્રવિયોના વિષયને આધીન થઈ કોઈ અસત્ પ્રવૃત્તિ કરવાનું ઇચ્છે

તેને લોકાપવાદનો ભય છે, અને જે ધર્મિષ્ઠ હોય તેજ એવા ભયની દરકાર રાખે છે. તેથી તેમની અધર્મમાં પ્રવૃત્તિ થતી નથી. માટે આવકપણામાં 'લોકાપવાદ ભીરૂત' શુલ્કની ખાસ આવશ્યકતા છે.

“દીનામ્યુદ્ધરણાદરઃ”—દીન પુરૂષોનો ઉદ્ધાર કરવામાં આદરવાળો એટલેકે, પોતાના સ્વધર્મિ-ભતિ બંધુ કે દેશ બંધુ કોઈ પણ પ્રાણી આપત્તિમાં આવી પડ્યો હોય તો તેની ઉપેક્ષા નહીં કરતાં યથાશક્તિ તેને સહાય આપવામાં અથવા તો તેનો બનતા પ્રયાસે ઉદ્ધાર કરવામાં આદરયુક્ત થવું જોઈએ.

“કૃતજ્ઞતા”—કરેલા શુલ્કને ભણવો તે—આ સામાન્ય શુલ્ક ફરેક બ્યક્તિને લાગુ પડે છે; ફુનિયામાં પણ કરેલા શુલ્કને બૂલી જનાર અધમ ગણાય છે. તેથી ફરેક પ્રકારે પોતાની શક્તિ અનુસાર ઉપકારીના ઉપકારનો બદલો વાળવા સુકવું નહીં. હવે જો કોઈ એક પુરૂષમાં ઉપકારીના ઉપકારનો બદલો વાળવાની કોઈ પણ રીતે શક્તિ ન હોય તોપણ તેણે તેનો બદલો વાળવા હમેશાં ઈચ્છા રાખવી જોઈએ કે જેથી કૃતજ્ઞતા પ્રાપ્ત થાય નહીં, તેમજ ઉપકારીનો બદલો આપવાને શક્તિમાન પુરૂષે એવો પણ વિચાર ન કરવો જોઈએ કે મ્હારા ઉપર ઉપકાર કરનાર કોઈ પણ આપત્તિમાં આવી પડે તો હું તેમને આપત્તિમાંથી મુક્ત કરી જાણુ મુક્ત થાઉં. એવો વિચાર કરવો તે માથું કાપી ખાધડી બધાવવા જેવું છે; તેથી વિચાર-શીળ પુરૂષ આ પ્રમાણે વિચાર કરે નહીં. પરંતુ ઉપકારીના ઉપકારનું નિરંતર સ્મરણ કર્યા કરે અને ચિંતવે કે, મ્હારા ઉપર જેવી આપત્તિ આવી પડી હતી તેથી આપત્તિ મ્હારા ઉપકારી પુરૂષપર મા આવી પડે.

“મુદાશિણ્ય”—મુદાશિણ્યતાવાળો એટલે કેટલાએક સારા માણસો, મહા-જન, સાંતિજન તથા ગ્રામ કે દેશના માનનીય પુરૂષો અમુક સુકૃત કાર્ય કરવા બલામણુ કરે, અને તે કરવામાં પોતાને મહેનત પડતી હોય, દ્રવ્યને વ્યય થતો હોય, અગર બીજું કંઈ કष्ट સહન કરવું પડતું હોય તોપણ તે કાર્ય સરમને લઈને કરી આપે. કદિ ઉપરોક્ત પુરૂષો અકાર્ય કરવાની બલામણુ કરે તો તે કરવું કે નહીં? એવી કોઈ આશંકા કરે તેને કહેવાનું કે પ્રથમ તો ઉત્તમ પુરૂષો તેવા અકાર્યની બલામણુ કરેજ નહીં. કદિ તેવા સજ્જોને કાંઈ અકાર્ય કરવાનું કહેવામાં આવે તો તેવા કાર્યમાં હાશિણ્યતા રાખવી યોગ્ય નથી. આ શુલ્કવાળો પુરૂષ ફુની-

યાને પ્રિય થાય છે તેથી આ શુભની શ્રાવકપણામાં આવરવડાઉં. ઉપર જ
આર શુભોને સદાચાર કહેલો છે. ૧ વગી કહ્યું છે કે:—

“સર્વત્ર નિન્દા સન્ત્યાગો, વર્ણવાદસ્તુ સાધુષુ ।
ઘાપચદેન્યમત્યન્તં, તદ્વત્સમ્પદિ નમ્રતા ॥૨॥”

સાધુષુ—“સર્વ કોણે નિંદાનો સર્વથા ત્યાગ, સત્પુરુષોની પ્રશંસા, આપ
ક્રમાં અદીનપણું અને તેથીજ રીતે સંપત્તિમાં નમ્રતા રાખવી ॥ ૨ ॥”

આવાર્થ—“સર્વત્ર નિન્દા સન્ત્યાગો” —કોઈ પણ માણસે કોઈ પણ વ્ય-

ક્તિની નિંદા કરવી નહીં. પરંતુ વિપરીત આચરવું કરનારને જોઈ તેના ઉપર કંઈક
લાવી તેને ધોને બનતા ઉપાયે વિપરીતકર્મ કરતાં અટકાવે, અને સ્વમાર્ગે અત્યાચાર
પ્રેરણા કરે, અને જો તેમ કરતાં અસત્ય અવૃત્તિને ને ત્યાગ ન કરે તો તેના ઉપર
ઉદાસીનતા ધારણ કરે; પણ તેના ઉપર કેવળ ધારણ કરી નિંદા ન કરે; નિંદા કરવાથી
નિંદા કરનાર પુરુષના આત્માને કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ થતો નથી. પરંતુ જે
પુરુષની નિંદા કરવામાં પ્રવર્તમાન થયો તેણે તેના અવશ્યુભમાં ચિત્તની રક્ષા
થવાને લીધે આત્મામાં તે અવશ્યુભોનું પ્રતિબિંબ પડવાથી આત્મા મરીતી ને જે
છે જેમ જિનેશ્વર કે મહર્ષિઓના શુભોક્તિર્જન પ્રવાથી શુભોક્તિર્જન કરનારનો
આત્મા નિર્મળતાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ તે ન્યાય આ દેશમાં લાગુ કરી કોઈ પણ
વ્યક્તિની નિંદા કરી આત્માને કુતુખિત કરવો નહીં. તેમા રાજા, મંત્રી, દેવ, દુર,
સંપ્ર અને સત્પુરુષોની નિંદાનો ત્યાગ તો અવશ્ય કરવો જોઈએ. નહીં તો કાલિદાસની
કહે નરક અને નિર્ધયનાં અગ્નિ તીલ કુ બોનો અનુભવ કરવો પડે એમ જાણી
નિંદાથી નિવર્તવું એજ ઉચિત છે.

“વર્ણવાદસ્તુ સાધુષુ” —સત્પુરુષોની પ્રશંસા કરવી—નમ્રતા શાન્તતા, મર્જિતતા,
પ્રાયતા, નમ્રતા, સહનશીલતા, વિષયવિમુખતા, વચનમાધુર્યતા, નિર્ભિન્નતા,
ભુક્તતા, નિપુણતા, સંજ્ઞતા, નિઃસ્વર્ગ, દાહિયતા, અદીનતા, સવચનવદનતા,
માનિકતા, નિઃસંગિતા, નિઃકાતા, નિઃકાલતા, પરીપક્ષિતા, લીધાદિત, રમકડાતા,
મારવિમુખતા તથા આદ્ય, ધર્મ, સાંજન્ય, આશિષ, વિનય, વિદ્ય, અનુભવ,
આર અને પાપશીલતા વિગેરે અનેક શુભોગુ નિર્વાહ રમણ કરવું, અને તેમને

પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા શક્તિ અનુસર યોગ્ય પ્રયાસ કરવો. કેમકે મહાત્માઓના આવા ઉત્તમ ગુણો ધાર્મિક તેમજ નૈતિક અવનતિના પ્રસંગે ખરેખર એક પુષ્ટ આલંબન રૂપ થઈ પડે છે. વળી તેમની પ્રેમ પૂર્વક કરેલી પ્રશંસા ઉત્તરોત્તર ગુણ પ્રાપ્તિ, પુણ્યવૃદ્ધિ, નરેન્દ્રપણું સ્વર્ગ તથા ચાવત અપવર્ગના ફળને પણ આપનારી થાય છે. માટે સંત પુરૂષોના ગુણો દૃષ્ટિગોચર કરી તેમની પ્રશંસા કરવામાં ઉદાસીનતા ધારણ કરવી નહીં, કારણ કે આગળ કહેવામાં આવનાર સાધુ પુરૂષોના ગુણોની પ્રશંસા કરનાર તથા ઉદાસીનતા રાખનાર બે ચોરોના ઉદાહરણની પેઠે શુભાશુભ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી વિશેષ ધર્મલિલાથી પુરૂષોએ ઉદાસીનતાનો ત્યાગ કરી તેમના ગુણોની પ્રશંસા અવશ્ય કરવી જોઈએ.

“આપદ્યદૈન્યમત્યન્તમ્”—ગમે તેવી આપત્તિ આવે તો પણ અતિશય દીનપણું ધારણ કરવું નહીં. પણ એવી વખતે આત્માની શક્તિનો વિચાર કરી મનન કરવું કે, પૂર્વ ભવ સંબંધી કોઈ નિકાચીત કર્મ ઉદયઆચ્યું છે; તો તેને સમલાવથી વેદવું—સોગવવું જોજી આ આપત્તિના વિનાશનો પ્રતિકાર છે. માટે મ્હારે દીન થવાની કે ચાચના કરવાની કોઈ પણ પ્રકારે જરૂર નથી. આ કર્મ પોતાનું ફળ આપી નષ્ટ થતાં આત્મા પોતાની મેજે કર્મજનિત આપત્તિથી મુક્તિ થશે એટલે મ્હારા પોતાના આત્મામાં રહેલાં અનંત સુખો પ્રગટ થવાથી સર્વ કલેશો નાશથશે, એવો વિચાર કરી સમભાવમાં રહેવાની પ્રવૃત્તિ કરે. પરંતુ સંવંધાદીનતા કરે નહીં. કારણકે દીનતા કરવાથી પોતાની નિર્બળતા બહિરમાં લાવવા શિવાય બીજી કંઈ પણ કાર્ય-શ્રિદ્ધિ થતી નથી.

“તદ્વત્સમ્પદિ નમ્રતા”—તેવીજ રીતે સંપત્તિમાં નમ્રતા રાખવી કંઈ પુન્યોદયથી અર્પણ પ્રાપ્તિ થાય તોપણ અહંકાર ન ધારણ કરતાં હમેશાં નમ્રતા રાખે. એવા જાણ્યોદયના વખતે વિચાર કરે કે મ્હારા પૂર્વ પુન્યનો ઉદય થવાથી આ સંપત્તિ, સ્વજન, અને સંતાનિ વિગેરે અનુકૂળ પદાર્થો મને પ્રાપ્ત થયાં છે; તો આવા અનુકૂળ અવસરે મ્હારે સમપરિણામે રહી અધિર સંપત્તિથી મદાંધ ન થતાં નમ્રતા ધારણ કરવીજ યોગ્ય છે. તેમજ આ સંપત્તિને ચિર કરવાનો ખરેખરો પ્રતિકાર તો એ છે કે પોતાની લાશ્મીના જનનમ તથા જનનમંદરનો છુર્જોદાર, દીનોદાર, સતપાત્ર, અને જનદાન આદિકમાં વિનિયોગ કરવો તેજ છે. કારણકે પુન્યને અનુસારે પ્રાપ્ત

યનારી લક્ષ્મીનો જ્ય સત્કાર્યમાં કરવાથી પુ યના કદિ થાય છે, અને પુ-યની કદિ થવાથી લક્ષ્મી સ્થિર થાય છે નહિ તો ચક્રવર્તી અને ઇદ્રાદિકની કદિ પણ સ્થિર રહી નથી તો આ મનુષ્ય સંજ્ઞાથી અસ્થિર લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થવાથી તે કેન્દ્રિની જે અદંતાર કર્તવ્યોએ સર્વથા અનુચિત છે. કથુ છે કે:—“નર્પન્તિ સપ્તા દુઃસઃ (જ્યારે વૃદ્ધો દુઃશે છે ત્યારે તે નમ્રીજૂન થાય છે.) તેથી રીતે જેમ જેમ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થતી જાય તેમ તેમ વિદેશ નમ્રતા રાખવામાં જ રોજા રહેલી છે. પરંતુ આમાં પણ ધનમદ્યો ધનનાથ, માન હાનિ, દરિદ્રતા વિગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. માટે ધનનો અદંતાર પર-લોકમાં પણ હિતકારક નથી, તેથી નમ્રતા જ્યે સંપત્તિનું જૂવણ છે. એ થુણ ઉત્તમ પુરુષને અવશ્ય બદલુ કરવા યોગ્ય છે. વળી કથુ છે કે—

“ પ્રસ્તાવે મિતજાપિત્વમવિસંવાદનં તથા ।
પ્રતિપન્ન ક્રિયા ચેતિ, કુલધર્માનુપાસનમ્ ” ॥ ૩ ॥

રાખાથ—“ પ્રસંગ આવે જરૂર પુરતું જોતણું, તથા વિદેશ ન કરવું, ક્રિયા અંગીકાર કરવી અને પોતાના કુળ ધર્મનું પાલન કરવું. ॥ ૩ ॥ ”

ભાવાર્થ—“ પ્રસ્તાવે મિતજાપિત્વમ્ ”—પ્રસંગ આવે જરૂર પુરતું જોતણું જોઈએ, કેમકે અસંજ્ઞાવાળાં અથવા સંજ્ઞાવાળાં પણ વાકયો વિદેશ જોતવાથી ધનની ખન જોતાઓ કંટાળી જાય છે, તેથી ધારેલી અથવા થતી નથી. કદિ કોઈ જેમ કે ત્યારે શાસ્ત્ર સંજ્ઞાથી જાણજુ પણ વિદેશ કરવાં સારાં કેમ મળ્યાં છે ? તેને માટે જોઈએ કે જિનેશ્વરની વાણીમય અગાધ શાસ્ત્રોમાંથી જેટલું ન જોવાય તેટલું છે. માટે પ્રયોજન પુરતું અને અસરકારક જોતણું જોઈએ જોતણાં પડેલાં રંગ વિચારે થવાથી મનમાં સંકરપ વિકા ની જાગ ઉત્પન્ન થાય છે. પછી જો જોવાવર્ગીજાનાં પુરુષો શ્રદ્ધા કરી મુખદાસ પ્રમદ કરે છે, જેટલે અથા કે પ્રામંગિક પણ વિદેશ જોતવામાં આવેલી બધી ખટપટમાં આમતને પડે છે. તેથી પ્રસંગે પણ મિતજાપિત્વ રાખવું યોગ્ય છે.

“ અવિસંવાદનં તથા ”—કોઈ પણ સાચે વિદેશ કરવો નહિ કેમકે વિદેશ વિર પદ પડા વધે છે, અને આત્મ તથા દેહદાન થવાથી મનુષ્ય અનુનું

ણતે પણ હોડવા ભેદજી નહીં. આ દેહાણે અસત્ કુળાચારની હવેશ કરી આવકના કુળનો સંબંધ હોવાથી આવકના કુળાચારનું મદદનું કરેલું છે. વળી કહ્યું છે કે:—

“અસદ્વ્યયપરિત્યાગઃ, સ્થાને ચેવ ક્રિયા સદા ।

પ્રધાનકાર્યે નિર્વન્ધઃ, પ્રમાદસ્ય વિવર્જનમ્ ॥ ૪ ॥”

શબ્દાર્થ—“કુળ વિનાના અર્થનો ત્યાગ કરવો, ઉચિત સ્થાનમાંજ દમેશાં ક્રિયા કરવી. શ્રેષ્ઠ કાર્યમાં આમદ્દ રાખવો અને પ્રમાદનો ત્યાગ કરવો તથા”

ભાવાર્થ—“અસદ્વ્યય પરિત્યાગઃ”—નિષ્કુળ અર્થનો ત્યાગ કરવો ભેદજી. કારણકે તેમ થવાથી દ્રવ્યનો નાશ થઈ પાપની વૃદ્ધિ થાય છે, તેથી આ લોકમાં દરિદ્રતા તથા અપકીર્તિ અને પરલોકમાં દુર્ગતિ વિગેરેના અતિવીર દુઃખ સહન કરવાં પડે છે. વળી અસત્ કાર્યમાં દ્રવ્યનો વ્યય થઈ જવાથી મનુષ્ય જાવને યોગ્ય પ્રશ્નનું પુન્ય કાર્ય જે દ્રવ્યથી કરવાનું છે તે રહી જાય છે, જેથી પરીણામે પચ્ચાતાપ કરવો પડે છે, માટે અસત્ કાર્યમાં દ્રવ્યનો વ્યય કરતાં પહેલાં ખાસ શુભાશુભ ફળનું મનન કરી ભવિષ્ય કાળમાં આપત્તિ વિગેરે કાંઈ ખમણું નપડે તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ કરે. તેમજ માત્ર ખાલી નામના કરવાની ઇચ્છાથી લગ્નાદિ પ્રસંગોમાં પણ બીજા ધનાઢયોની સાથે સ્પર્ધામાં ઉતરવા પ્રયત્ન નહીં કરતાં સમયોચિત અને શક્તિ અનુસાર વ્યય કરવો યોગ્ય છે.

“સ્થાને ચેવ ક્રિયા સદા”—દરેક ક્રિયા દમેશાં યોગ્ય સ્થાનેજ કરવી ભેદજી, અનુચિત સ્થાનમાં ક્રિયા કરવાથી કાર્યની જેવો ભેદજી તેવી સફળતા થઈ શક્તિ નથી. જેમ સિદ્ધગિરિ આદિ પવિત્ર હોત્રમાં પ્રબુદ્ધિ, પ્રહાર્ય, સામાયિક પ્રતિક્રમણ, તપ, જપ, ધ્યાન અને મુનિદાન વિગેરે જેવું સ્થિર ચિત્તથી થઈ શકે છે તેવું ચોતાના ગામમાં કે ઘરમાં પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. વળી સાધુની સમીપમાં કે ઉપાશ્રયમાં જેવી ધર્મ ક્રિયા થઈ શકે છે, તેવી શૃદ્ધાદિક અન્ય સ્થાનમાં થઈ શકતી નથી. માટે વિચારશીલ પુરૂષે યોગ્ય સ્થાને યોગ્ય ક્રિયા કરવી.

“પ્રધાનકાર્યે નિર્વન્ધઃ” શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરવામાં આમદ્દ રાખવો ભેદજી, કારણકે આ અ-
રાચર જગતમાં પ્રણી માત્રને અનેક કાર્ય કરવાનાં છે છતાં તેનો ધર્મ, અર્થ, કામ

અને એ શરૂપ આર વિભાગમાં સમ વેશ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં પણ અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ જો કે ધર્મ કરવાથી થાય છે તો પણ વિવેક વિના તેનું (અર્થ અને કામનું) સેવન કરનાર દુર્ગતિનું લાજન થાય છે. તેથી તેના સંબંધમાં આવેલાં સર્વ કાર્ય અવશ્ય કરણીય ન હોવાથી તે પ્રધાન કાર્ય નથી, માટે તેને અંત્યકર્તાએ તેને શોધવામાં રાખી અનંત રતનત્રય, અનંત વીર્ય અક્ષય સ્થિતિ અને અનંત સુખ આપનાર શ્રોશરૂપ પુરુષાર્થને પ્રધાન કાર્ય ગણેલું છે, અને તે ધર્મરૂપ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી ધર્મ એજ પ્રધાન કાર્ય છે. કહ્યું છે કે—

“ ત્રિવર્ગસંસાધનમન્તરેણ, પશોરિવાયુર્વિફલ્લં નરસ્ય ।

તત્રાપિ ધર્મં પ્રવરં વદન્તિ, ન તં વિના યદ્વત્તોડર્યકામો ॥૧॥ ”

વાતપ્રધાન:—“ધર્મ અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગનું સાધન કર્યો શિવાય મનુષ્યનું આયુષ્ય પશુની પેઠે નિષ્ફળ છે, તેમાં પણ પડિત પુરુષો ધર્મને પ્રધાન કહે છે, કારણકે તેના વિના અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ૧” માટે વિવેકી પુરુષે ધર્મરૂપ પ્રધાન કાર્યને બાધ ન આવે તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવી એ ઉચિત છે.

“ મપાદસ્ય વિર્તનમ્ ”—પ્રમાદનો ત્યાગ કરવો તે ત્યાગ કરવાનું કારણ એ છે કે પ્રાણી માનવનો કદો શત્રુ પ્રમાદજ છે, અને જો શત્રુ હોય તેનો ત્યાગ કરવો એ મુશ્કેલી. એક રા.ખ.વિક નિયમ છે તો પ્રમાદ શત્રુનો ત્યાગ કરવાને બદલે તેની મેલા કરવી એ નિયમથી કેટલું નિરૂદ્ધ છે? કદિ કોઈ રાજા હુકમ કરે કે મદારી તમામ મદારીને દંડમાં એક કવક મદારી મેલા લેવાવવી, રાજાના આ હુકમને સોડ જુદાથી હુકમ મળે અને તેને (હુકમને) રાજા પમે પાછો ખેંચાવવા વિદ્વાત, ધનવાન અને સમસ્ત પ્રજાવર્ગ અને તો પ્રયાગ કરવા ચુકશે નહીં. તો જ્યારે પ્રમાદરૂપી રાજા તેને મેલામાં નાંખી અનિદિન થવા કડાકો મેલા કરાવે છે, ત્યારે તેની મેલામાંથી મુજબ શરૂ કરે અને પ્રમાદ પ્રયાગ કેમ ન કરવો એમ? જો પ્રમાદ રાજાની આજ્ઞા તમામ સોડ પ્રમાદને મ નોડ કરાવે છે ને પ્રમાદના મુખ્ય પાત્ર બેઠ છે, અને માનવાએ કદો પ્રમાદને નાંખી વિચિત્ર મનને ને લીધે અને કબેલો થાય છે. પરંતુ તે મર્ચે ત્યાગ કરવા હોય છે. આ પ્રમાદ કરે વખતે અને કેવા રૂપમાં આવશે તે મુકરર નથી. માટે માનવ અમર અવશેષે પ્રમાદ શત્રુની ન વધતી રહી, દંડમાં આગમ મા બાંધતી રાખી

તેને લેશમાત્ર પણ સ્થાન આપવું નહીં. કારણ કે સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર અને પુનઃ-
ધરોને પણ છેક નિગોદ સુધી પહોંચાડનાર તેજ છે. કવુ છે કે:—

“ મજં વિસયકસાયા, નિદા વિગદ્ધા ય પંચમીતણિયા ।
एए पंच पमाया, जीवं पारंति संसारे ॥ ૧ ॥ ”

તાત્પર્ય:—“આડ મડ, પાંચ દરિયોના ઝેરીય વિષય, મેળા કષાય, પાંચ પ્રકારની
નિદ્રા અને ચાર વિકાર જે પાંચ પ્રમાદ જીવને મંત્રારમાં પાડે છે । ૧૪ ” આગ. થાનું
મનન કરતાં જેમ તાગે છે કે કોઈ બન્ય પ્રાણી સંસારી કાર્યભાગી અવકાશ મેળવી
ધમ કરવાને નાપર થાયછે, તેટલામાં ઉપરોક્ત પ્રમાદ આડ આવી તેને તેમ કરતાં
અટકાયછે, તો તેનાથી પાછા નહીં દાન્યા આમવીધને પ્રકાશમાં લાવી, પ્રમાદનો
પરાજયકરી, ધર્મ કરવામાં નાપર થવું, અને એ કાર્ય આગે કરવાનું હોય તેને આ-
વવી કાલ ઉપર મુજબની રાખવું નહીં. કવુ છે કે:—

“ કમ્પકરણસો આજ કર, આજકરણમો અચ ।
अयसर पिता जातह, फिर करेगा यय ॥ ”

આ કવિનાનો વિચાર કરી એ શુભકાર્ય કરવાનું હોય તે શીઘ્ર કરવું જોઈએ,
કેમકે:—“ધિયોસિ વદ્યુવિદ્યાનિ ” શુભ કાર્યમાં થતું વિદ્ય ભાગ્યે જ, અટે
શુભ કાર્ય કરવામાં વિલંબ કરેા નહીં. વળી કવુ છે કે. —“ધર્મયથ સ્વચિન્તામતિ”-

ધર્મની ગતિ શીઘ્ર હોય છે. તેથી ધર્મ કરતી કરવામાં કાળ માત્ર પણ પ્રમદ
કરેા નહીં. બગવાન દેવાપીઠેવ મહાવીરવતી મહાનરે પ્રથમ મનથી દેવદ
માત્રમત્તામી કે જેઆ પ્રાચે અપ્રમત્તાપ] વર્તતા હતા, તેમ જ નેમ્તામીને દેવદ
જેનામમાં હરમાન્યુ છે કે:—“સવર્ષે માયય મા પમાવણ” — ૯. માત્રમ ?
મમપમાત્ર પણ તું પ્રમાદ કરીય નહીં. આ મહાનાયક ઉપરથી પ્રમદનું નાશ કેવુ
મજબૂત છે તે સ્પષ્ટ લગાઈ આવે છે. માટે હુ મુશાવક મું અથવા સંવેગમ સુ મુ
એવો નકામો અદ્ધકાર નહીં કરતાં પ્રમાદ ત્યાગ કરવામાં સતત અવસર કરેા, નહીં
તો કંઈરીક અને મંગ્લાવાર્થ વિચારની પેઠે દુર્મતિના દુઃખ સહન કરવ ને. એકે
આવશે. વળી કવુ છે કે:—

“લોકાચારાનુવૃત્તિશ્ચ, સર્વત્રોચિત્યપાત્રનં ।

પ્રવૃત્તિર્ગર્હિતે નેતિ, પ્રાણેઃ કણ્ઠગતેરપિ ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ:—“લોકાચારાનુ” અનુકરણ કરવું, સર્વ ઠેકાણે ઔચિત્યનું પાલન કરવું અને કંઈ પ્રાણ આવે તોપણ નિહિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી. ॥ ૧ ॥”

ભાવાર્થ:—“લોકાચારાનુવૃત્તિશ્ચ”—લોક એટલે મહાજન તેમના જે આચાર તે લોકાચાર તેને અનુસરી વર્તન કરવું. કશું છે કે:—“મહાજનો યંન ગતઃ સ પંથાઃ”—મહાન પુરૂષ જે માર્ગે ગયા હોય તે માર્ગ કહેવાય છે, અને તેમાર્ગ અન્ય પુરૂષોને અનુકરણીય છે. માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો વિચાર કરી લોકાચારનું પાલન કરવા પ્રયત્ન કરવો. આ સ્થળે કહેવું જોઈએ કે, કેટલાએક લોકો દેશાચાર તથા કુળાચારને લોકાચાર ગણી તે આચાર લોક વિરૂદ્ધ કે શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ હોય તો પણ તેનો ત્યાગ કરવાને આનાકાની કરે છે, તે ચોગ્ય નથી. જેનાથી ઉલ્લેખ લોકના હિતની હાનિ થતી હોય, અને જિનાશાનો ભંગ થતો હોય તેવા આચાર લોકાચાર થઈ શકે નહીં. તેથી એવા મન કલ્પિત લોકાચારનું અનુકરણ કરવું સર્વથા અપ્રયત્નિત છે. શુદ્ધલોકાચારનું પાલન પ્રાણીમાત્રને ધર્મ પ્રાપ્તિ અને આત્મ હિતનું ધારણ ભૂત થઈ પડે છે. માટે બનતા પ્રમાણે વિવેકી પુરૂષે શુદ્ધ લોકાચારનું ઉદ્ભવન ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી.

“સર્વત્રોચિત્યપાત્રનમ્”—સર્વ ઠેકાણે ઔચિત્યનું પાલન કરવું, કેમકે કંઈ સાંસારિક કાર્યમાં સમયાનુસાર ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરવામાં ન આવે તો લોકમાં માન હાનિ, મહાંધતા અને વિવેક શૂન્યતા પ્રગટ થાય, અને ધર્મની પણ અપમાનના થવાનો પ્રસંગ આવે, તેથી વિવેક પુરસ્કાર પ્રવૃત્તિ કરવી. કશું છે કે:—“વિવેકો વરમો નિધિઃ” એ વાક્યાનુસાર વૃદ્ધ, રાત્રી, અભ્યાગત ન્યેષ્ટ તથા કનિષ્ઠ બંધુ અને સત્પુરૂષોનું ઔચિત્ય સાચવવા અને કોઈ પણ વ્યક્તિને અપ્રિય લાગે તેવી પ્રવૃત્તિ કદિ પણ નહીં કરવા વિવેકીપુરૂષોએ ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

“પ્રવૃત્તિર્ગર્હિત નેતિ”—કંઈ પ્રણ આવે તોપણ નિહિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી નહીં. કેમકે જે કરવાથી આત્મગુણહાનિ, જિનાશાભંગ, લોકાપવદ અને રાજ્ય વિરૂદ્ધતા થાય તેવાં કુલ્યસનનું સેવન અને પ્રમાદ તથા કથાવાદિક નિહિત કાર્યોનો પ્રયત્ન પૂર્વક ત્યાગ કરવો, કારણ કે નિહિત કાર્ય સત્યકી વિવાધરની પે

આ લોક તથા પરલોકના અદ્વિતને માટે થાય છે.

ઉપરોક્ત સર્વ પ્રકારનો સદાચાર આચરણ કરવા લાયક છે. માટે વિશેષ ધર્મ-
સિતાથી પુરૂષે સદાચાર અદ્વલ કરવા સુચન નહીં. કહ્યું છે કે:—

“વિપચુચ્ચૈઃ સ્થેયં પદમનુવિધેયં ચ મહતાં,
પ્રિયા ન્યાય્યા વૃત્તિર્મલ્લિનમસુજ્જ્વલપ્પસુકરમ્ ।
અસન્તો નાભ્યર્થ્યાઃ સુહૃદપિ ન યાચ્યઃ કૃશધનઃ,
સતાં કેનોદિષ્ટં વિપમમસિધારા વ્રતમિદમ્ ॥ ૬૦ ॥”

રાખાર્થ:—“આપણે વખતે ઉચ્ચ સ્થિતિમાં રહેવું; મહાન પુરુષોના પગલે
ચાલવું; ન્યાય વૃત્તિને પ્રિય કરવી, પ્રાણનો નાશ થતાં પણ અલિન કાર્ય ન કરવું;
કુર્લનની પ્રાર્થના ન કરવી અને પોતે નિર્ધન થયા છતાં પણ મિત્રની પાસે યાચના
કરવી નહીં. એવું અતિ વિપમ અને ખડગની ધારા જેવું આ વ્રત સાંપુરણને કહેવું.
બતાવ્યું હશે ? ૬”

આ ‘શિલાચાર પ્રશસા’ ધર્મરૂપી બીજનો આધાર અને પરલોકમાં ધર્મ પ્રા-
પ્તિનું કારણ હોવાથી મોક્ષરૂપ કાર્યનું કારણ થાય છે. તેને ચોરના દ્રવ્યતંથી બચાવે છે—
કોશબીપુરીમાં સદ્બૂદ ગુણોના ઉત્તમ લંકાર રૂપ અને જન ધર્મના આસ્વા-
દથી ઉત્સાહ પામેલો જિવારિ નામે પ્રખ્યાત રાજા હતો, અને તેજ નગરીમાં મોટી
દ્વિવાળા ધન અને યશ નામના બે શેડીયા રહેતા હતા. તેમાં ધન મેષીને પેલાના
ને આનંદ આપનાર ધર્મપાત્ર નામે પુત્ર હતો, અને યશ મેષીને દ્રવ્યની વૃદ્ધિ
નાર વસુધાત્ર નામે પુત્ર હતો. અનુક્રમે તે બન્ને મનોહર એવી ચોવન વચને પ્રાપ્ત
અને પૂર્વ જન્મના સંસ્કારને લીધે બાલ્યાવસ્થાથીજ તે બન્નેને દીર નીર પેડે
વ આશ્ચર્યકારક મિત્રતા થઈ. તે બે મિત્રોમાંથી એકને જે રૂબે તે બીજને પણ
હવું. તેથી લોકમાં આ બન્ને એક ચિત્ત વાળા છે એવી પ્રસિદ્ધિને પામ્યા.
પોતાના કુળને હચિવ કાર્ય કરતાં તે બન્નેના દિવસો નિર્ગમન થતા હતા.
એક વખતે તે નગરીના ઉદ્યાનમાં જગત્પત્સજ્ઞ ઓમાન મહાવીર સ્વામીનું
થયું; અને દેવોએ સમોસરણની સ્વનાકરી આ વાતની ખબર પડતાં નમ-
ની સાથે કોશબીનો રાજા જિવારિ વીરપ્રભુને વંદન કરવા ગયેલ. કેટલ-
ર તે બે શેડીઆના પુત્રો પણ જગવાન મહાવીરને વંદન કરવા ગયા. તે

વળને જિનેશ્વરે ધર્મ દેશનાનો પ્રારંભ કર્યો. પછી તે બે વલ્લિકના પુત્રોમાંથી એક
ને જિનેશ્વરની વાણી મળી રૂપ થાય છે, અને તેના મનને રૂપ છે, તેથી વિશાળ નેત્ર
વાળો, મસ્તક ધુણાવનો અને સોમાંચિત શરીર વાળો તે વલ્લિક પુત્ર ઠહરૂપ પત્રના
પત્રમાં અપેક્ષા કરાએલા જિનેશ્વરના વાણ્યને અમૃતની ખેડે પાન કરે છે. બીજાને તે
તે જિનેશ્વરન દેહીના કોળીના સદૃશ નિરૂપણ લાગતું હતું. આથી તે બન્ને મિત્રો
એક બીજાના આશય સારી રીતે સમજી ગયા હતા. પછી તે બન્ને મિત્રો
સન્નિવૃત્તમાંથી હડી પોતાને ચેર ગયા. ત્યાં બેમાંથી એક એવી રીતે બોલ્યો કે "હે
ભાઈ, તું જિનેશ્વરની ખરેખર ભાવિત થયો છે અને હે ! મિત્ર હું ભાવિતન થયો
તેનું શું કરવું હશે ? વગી લોકમાં આટલા કાળ સુધી આપણે બે એક ચિત્તાના
અનિદ્રા થઈને પશુ હમણા આ બાજતમાં આપણા બન્નેનું ચિત્ત ભુલા વિચાર
વનું કરું તે. તેનું શું કરવું હશે ?" આ વાત સાંભળી ચકિત થયેલા બીજા મિત્રે
મ્હુ કે "હે ભાઈ, તારું કરવું મત્ત છે અને પશુ આ બાજતમાં સંકરપ નિરૂપ
કર કરે ને. પરંતુ આ વિષયમાં આપણા બન્નેનો નિર્ણય ફક્ત પ્રશ્ન કરવાથી તેમ
જેવજ નીકળે." તે હેતુથી 'આવની કારો તેમની પામે અધગુ' એવી રીતે નિર્ણય
કરી, બે બન્ને મિત્રો. અભાગ થતાં મદાનીરક્ષાથી પામે ગયા. ત્યાં નિત્ય પૂરક તેમનું
અનુભવ કરી તેમને પેનાનો સદેહ પુણ્યો. તેથી ભગવાન મદાનીરક્ષાથીએ જીતાર
આવે કે "પૂરક નમ્રા નેમ.થી એક જો મુનિની પ્રશંસા કરી હતી. તે વર્તન
આ જોઈને ને—

કે ૧૭. ૬. ૧૦ ને બન્ને કોઈ મરીમ અનુષ્ઠાના પુર દેવા. અનુક્રમે મુંઝતાના
બે જાડકે બે બે બે પ્રથમ થયેલી તમોને લગના વિચારને પ્રાપ્ત થયા. પરંતુ અંપતિના
ભાગ પડે દેહ બે વચકા. બને. ૧૫ કે કરીને પૂનું થના નીકળા, તેથી તમે મોરી રૂપ
અનુભવ કરે તમે. આ. ૧૫ કરે. પછી કે. ૧૬ થઈને સચિમાં બીજા ગામની અંદર જઈ
આઈ દો કાંઈ રહે અને નુદન થઈ તેથી તમને ફાંતી દેવાનું કામ કરનાર પુરુષોએ
કે ૧૭. ૬. ૧૦ ને બે બે બે પ્રથમ થયેલી તમોને લગના વિચારને પ્રાપ્ત થયા. પરંતુ અંપતિના
ભાગ પડે દેહ બે વચકા. બને. ૧૫ કે કરીને પૂનું થના નીકળા, તેથી તમે મોરી રૂપ
અનુભવ કરે તમે. આ. ૧૫ કરે. પછી કે. ૧૬ થઈને સચિમાં બીજા ગામની અંદર જઈ
આઈ દો કાંઈ રહે અને નુદન થઈ તેથી તમને ફાંતી દેવાનું કામ કરનાર પુરુષોએ
કે ૧૭. ૬. ૧૦ ને બે બે બે પ્રથમ થયેલી તમોને લગના વિચારને પ્રાપ્ત થયા. પરંતુ અંપતિના
ભાગ પડે દેહ બે વચકા. બને. ૧૫ કે કરીને પૂનું થના નીકળા, તેથી તમે મોરી રૂપ
અનુભવ કરે તમે. આ. ૧૫ કરે. પછી કે. ૧૬ થઈને સચિમાં બીજા ગામની અંદર જઈ
આઈ દો કાંઈ રહે અને નુદન થઈ તેથી તમને ફાંતી દેવાનું કામ કરનાર પુરુષોએ

ધિષ્ટાશ્વો આપાનો નાશ કરનારા અને મૃત્યુ પામ્યા પછી કંઈ ગતિમાં જવાના ? અને દુઃખી દાતાને લીધે અને દબલ લોક વિદ્વદ્ધ કર્મ કરનારા થયા છીએ. જેવી રીતે આ મૃતિનું આચરણ પાપરહિત અને નિર્મળ છે. તેવીજ રીતે અમારું આચરણ આ મહાત્માથી નિર્પદીન છે; તે આવા વિદ્વદ્ધ આચરણથી અમારું કટ્યાણ રી રીતે શરૂ ? આ પ્રભાતે ધર્મપાત્રે સાધુની પ્રશંસા કરી અને બીજે વસ્તુપાત્રે તે મૃતિ તરફ ઉદાસીન દૃષ્ટિરાજો થયો. તે બેમાંથી એક ગુણના રાગથી બોધિણીજ પામ્યો, અને બીજાને તે પ્રાપ્ત થયું નહીં. પછી કથાપત્રી મંદનાને લીધે જાન દેવામાં તે પર થયેલા તમે બન્ને મિત્રોએ મનુષ્ય બંને ચોખ્ખા પ્રશસ્ત્ય કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. અનુક્રમે ન્યાયી કાજ કરી એક આચારવાળા અને વલ્લિકે ધર્મમાં પરાધણ તમે બન્ને આ દેશાંથી નમરીમાં વલ્લિકા પ્રુપત્રે ઉત્પલ થયા છે. ઉપરોક્ત કારણથી આ બંનેમાં એકલા આ ધર્મપાત્રને એક બોધ રૂપ બોધિણીજનું કૃણ પ્રાપ્ત થયું છે, અને બીજાને બોધિણીજના અભાવથી બોધ રૂપ કૃણ પ્રાપ્ત થયું નથી. ૧ એવી રીતે 'પૂર્વભવનું' વૃતાંત જાણ કરવાથી ધર્મપાત્ર જાણિ રમણ પામ્યો, અને દ્રઢ નિશ્ચય થવાથી ભાવ-પૂર્વક જિનેશ્વરના કથન કરેલા ધર્મમાં તત્પર થયેલો ધર્મપાત્ર શોભામાં જશે. અને બીજો વસ્તુપાત્રે તે બોધિણીજના હેતુગુણ શિષ્ટાચારમાં ઉદાસીનતાને લીધે સંસાર-માંજ પરિજમણ કરશે. ૨ ઇતિ ચાર દ્રશ્ય સમાપ્તઃ ૨

ઉપરોક્ત કૃણાકૃણેના સારી રીતે વિચાર કરી મુદ્રાવકે શિષ્ટાચાર અને તેમના શુભાદિકની પ્રશંસા કરનાર થયું જોઈએ. કહું છે કે:—

“અકુર્વન્નપિ સત્પુણ્યં, શિષ્ટાચારપ્રશંસયા ।

દમ્નસંરજ્મમુકાત્મા, પ્રાણી પ્રાપ્નોતિ તત્કલ્પં ॥ ૭”

સામાર્થ—“પુન્યકાર્યને નહીં કરનાર પણ કપા અને કોપથી યુક્ત થયેલો પ્રાણી શિષ્ટાચાર પ્રશંસાથી બોધિણીજના કૃણને પ્રાપ્ત કરે છે. ૭”

ભાવાર્થ—કોઈ પુરૂષ અત્યંત કર્મના ઉદયથી પુન્ય કાર્ય ન કરી ચક્રતો હોય તોપણ તેને શિષ્ટાચારની પ્રશંસા કરવી ચોખ્ખી છે. કારણકે તે પ્રશંસાના બળથી શિષ્ટાચારમાં પ્રવૃત્તિ કરવાની પ્રજા ધૃષ્ટા પ્રગટે છે, અને તેથી બોધિણીજની પ્રાપ્તિ થાય છે. બોધિણીજની પ્રાપ્તિ થતાં અનુક્રમે અનંતાનુબંધી કથાય અને દર્શન શોધ-નીય કર્મોના હય થવાથી, તત્ત્વ બોધરૂપ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ આત્મામાં પ્રગટ થાય છે અને અનુક્રમે અવરોધ રહેલા કથાપત્રી મંદતા થતી બાધ છે, તેથી જિન કથિત ધર્મ-

નિરોધ આરાધન અને ઉત્તરોત્તર આત્મ શુદ્ધિ થવાથી દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેનાથી સ્વર્ગ અને મોક્ષના મુખને એજવી શકાય છે. તેથી મોક્ષ પત્ર પ્રકરે પ્રિયાચારની પ્રથમ આ કૃતિના મુકુટ નહીં. વળી ઠણું છે કે:—

“विद्यालोऽपि गुणश्रेणी—रन्येषु गुण मत्सरी; ।

निमज्जत्येव संसारे, मुग्धो दुःखाकुट्टाशयः ॥ ८”

રાખાયું—“ ગુણની એજિને ધારણ કરના હોય તોયણ બીજાના ગુણની ખોટા
ખરેખારે રાખના. રાખથી આગળ દેવવાળો તે ગુણ ગુરુ સત્સારમાં નિમગ્ન
થાય છે.”

[illegible]

4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 8

અતો વિવેકહાજનેનશિષ્ટા—ચારપ્રશંસા પ્રવણેન જાણ્યમ્ ।
 વિશુદ્ધધર્મોગ્વસવીર્તિસામાઽ—ભિક્ષાપિણાઽત્રોચિત્તટ્ટિયુક્ત્યા૥૥
 દત્તિ દ્વિતીયો ગુણઃ

શબ્દાર્થઃ—“ઉપરોક્ત દેવુથી મુદ્ધ ધર્મ અને નિર્મળ કીર્તિની અભિપ્રાય
 રાખનાર વિવેકી પુરૂષ ઉપિન વર્તન પુર્વક શિષ્યાવાસ્વી પ્રશંસા કરવામાં આસક્ત
 થયું.” આ પ્રમાણે આશક્તના પાંચીસ ગુણ પૈકી બીજા ગુણનું વર્ણન કર્યું.

ત્રીતીય ગુણ વર્ણન

વે સમાન કુળ તથા શીશિવાળા પછી અન્ય ગોત્રી સાથે વિવાહ મા-
વાર્ય ત્રીજા ગુણનું વિવરણ કરે છે.

‘કુલ્લગોસ્થયૈઃ સાર્વજનિકો હાહોઽપ્યગોત્રૈઃ’—પિતા અને પિતામહ
(દાદા) વિગેરે પૂર્વ પુરુષના વંશને કુળ કહે છે. અને મહિરા, માંસ, રાત્રિમેળન
અને અનંત જાડિયા ઉપયોગનો ત્યાગ કરવા કૃપ આચાર, જળના તો સમાન રેવ,
કુટા અને કિચા ઝાડા (અમીનુધાન) ના આમેનનકૃપ આચારને શીળ કહે છે.
તેનું કુલ તથા શીશિ જેમનું એક સરખું હોય તેઓ સમાન કુળ શીશિવાળા કહેવાય
કે કુલ અને શીશિના કહેવાને વપત્રપ્રજ્ઞથી સંપત્તિ, વેપ અને આપાકિનું પણ
અલગ કાનું. તેજ અહીં કહેવાય છે. એ મંપત્તિ વિગેરેમાં વિષમતા હોય તો કન્યા
કેવળ પિતાના મહત્ત્વ વેચવાથી અગ્ર વેચવાવાળા પિતાના સ્વામીની અવગણના
કરે છે. અને કેવળ પિતાના પ્રચુર વેચવાને આધીન થઈ અલંકારને પ્રાપ્ત થયેલો
જો અલંકાર પિતાની નિષ્કલતાને શીશિ પિતૃ પક્ષના કુર્જાળ દેશવાળી કન્યાની
આગમતા કરી જે અનુર પુરુષથી આત્રી આવેલી વંશ પરંપરા તે ગોત્ર, અને તેમાં
કેવળ કન્યા છે તેને વે વેચવા છે. તેમનાથી જે અન્ય ગોત્રવાળા હોય તેમની સાથે
વિવાહ કરે તે જાહેર, અહીં ત્રીજા આ પ્રકારે છે.—

આ ગોત્રને કન્યા અને ગોત્ર વર્તેલા પુરુષ તે બન્ને વિવાહ બોલ્ય પ્રત્યક્ષ છે
કેવળ વિવાહ પૂર્વક કરે છે. અહીં કન્યાના કન્યા અને પાત્રન કરવા કૃપ અલંકાર
અને આગમ કરે તે કુટીર અલંકાર છે. અહીં અને તેવ દિકની સાક્ષી પૂર્વક પત્તિ
અલંકાર કાનું કે વિવાહ કરેલ છે, અને તે વિવાહ કે કન્યા વિલે અલંકાર પ્રકારનો પ્રકાર
કેવળ કે અલંકાર કરેલ છે. અહીં તેને પ્રકાર વિવાહ, કે વેચવા આપેલ અલંકાર
અહીં તેને પ્રકાર અલંકાર કરેલ છે. અહીં તેને પ્રકાર અલંકાર કરેલ છે. અહીં તેને પ્રકાર અલંકાર કરેલ છે.

વિવાહ અને ૪ જાનાં મજાને અર્થે ઋત્વિજને કન્યાદાનનીજ દક્ષિણ આપવી તેને દેવ વિવાહ કહે છે. એ ચારે વિવાહ ધર્મ વિવાહ કહેવાય છે. અને ૫ માતા પિતા અથવા ભ્રાતૃવર્ગને પ્રમાણ નથી હોવાથી પરસ્પરના અત્યંત રાગથી એક છીંતની સાથે ભ્રાતૃવર્ગ તેને ગાંધર્વ વિવાહ, ૬ મૃત્યુ લઈને કન્યા આપવી તેને આશુર વિવાહ, ૭ બળાત્કારથી કન્યાનું અહણ કરવું તેને રાક્ષસ વિવાહ, અને ૮ કુતેસી અથવા પ્રભાવ વશ થયેલી કન્યાનું અહણ કરવું તેને પૈશાચ વિવાહ કહે છે. આ ચારે અધર્મ વિવાહ કહેવાય છે. એ વર અને કન્યાને પરસ્પર પ્રેમ હોય તો તે અધર્મ વિવાહ પણ ધર્મ વિવાહ થાય છે. પવિત્ર પત્ની વિગેરેની પ્રાપ્તિના ફળવાળા વિવાહ કહેવાય છે. એ કારણથી કહ્યું છે કે :—

“કન્યાં સતીમુત્તમવંશજાતાં, સઙ્ગ્વાઽધિકાં યાતિ ન કઃ પ્રતિષ્ઠાસ્ ।
હીરોદકન્યાં ગિરિરાજપુત્રીં, ગોપસ્તથોમ્રક્ષ યથાઽધિગમ્ય ॥૧૧॥”

શબ્દાર્થ :—“હૃષ્યમહારાજે સમુદની પુત્રી લક્ષ્મીને અને રાંઠેરે દ્વિમાસયની પુત્રી પાર્વતીને પ્રાપ્ત કરી જેમ અધિક પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી, તેમ સતી અને ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી કન્યાને મેળવી કથા પુરૂષ અધિક પ્રતિષ્ઠા નથી પામતો ?”

જેની લબ્ધિ રસવાળી છે, જાણે સતી અને રૂપાળી છે, અને લક્ષ્મી ત્યાગવાળી છે, તે પુરૂષનું અવિવશ સફળ છે. આ લેખમાં હમેશાં કલેશાદિકના કારણને લીધે અપયશ તમા દુઃખની પ્રાપ્તિ અને દુષ્ટ વિચારોથી ઉત્તમ થયેલ કર્મના બધે પ્રાપ્ત થવાથી પરસોડમાં દુર્ગતિનું કારણ થાય છે. તેથી અપવિત્ર પત્નીનો સંયોગ છે તેજ નરક છે. એ કારણથી કહ્યું છે કે :—

“કુમાસવાસઃ કુનરેંદ્રસેવા, કુજોજનં ક્રોધમુલ્લી ચ નાર્યા ।
કન્યાબહુત્વં ચ દરિદ્રતા ચ, પદ્મ જીવસોકે નરકાન્નવન્તિ ॥૧૨॥”

શબ્દાર્થ :—“કુમારમાં વાસ, કુનરેંદ્ર સેવા, કુજોજન, ક્રોધ મુજામુખવાળી ભાર્યા, ધણી કન્યાઓ અને દરિદ્રતા એ ૪ મૃત્યુસોડમાં નરક કહેવાય છે. ૨”

૧૧ કે કન્યાની પવિત્રતાનું સુક્રમ જ્ઞાનતો વર અને કન્યાનાં મુલ્ય તથા લક્ષણાદિકને જાણી થાય છે. તેમાં પ્રથમ કુળ, આચાર, સનાયપણું, વિદ્યા, દ્રવ્ય, શરીર અને ઉમર એ સાત ગુણો વરની અંદર જોવા થોડા છે. તે ઉપરાંત તો કન્યા આચાર, વતી હોવી ભ્રમરો, વરનાં લક્ષણો આ પ્રમાણે છે.—

હાતી, મુખ અને કપાળ એ ત્રણ વિશાળ હોય, અને નાભિ, સત્વ અને શર
એ ત્રણ મંદીર હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે. કંઠ, પીઠ, પુરુષચિન્હ અને જંઘામુગલ એ ચાર
જે પુરુષનાં લય હોય તે નિરંતર પૂજનિક થાય છે. અંગુલી સહિત અંગુલી પર્વ, કેય,
નખ, હાંત અને ત્વચા એ પાંચ જેનાં સૂક્ષ્મ હોય તે મનુષ્ય મુખભોગવે છે. બે હાત
અને બે નેત્રનો મધ્યભાગ, બે બુઝાઓ, નાસિકા અને જડણુ એ પાંચ જેનાં દીર્ઘ
હોય તે પુરુષ શ્રેષ્ઠ અને પુરુષોત્તમ ગણાય છે. નાસિકા, કંઠ, નખ, કક્ષા, હૃદય
અને મુખ એ છ જેનાં ઉચ્ચ હોય તે હમેશાં ઉદય પામે છે. નેત્રના ખુણા, નિષ્ઠા,
ત.ગ્રહ, નખ, ઓઠ અને હાથ તથા પગનાં તળીયાં એ સાત જેનાં રક્ત હોય તો તે
સિદ્ધિને માટે થાય છે. ગતિથી વર્ણ, વર્ણથી સ્નેહ, સ્નેહથી સ્વર, સ્વરથી કાંતિ અને
કાંતિથી સત્વ એમ ઉત્તરોત્તર એક બીજાથી શ્રેષ્ઠ છે. ઉપરોક્ત બીજા લક્ષણોથી
શત્રુ સર્વોત્તમ છે. સત્વગુણી પુરુષ પુન્યશાળી અને દાની હોય છે, રમેયુષી પુરુષ
વિવશઃસખ અને પ્રાંતિ મુખ હોય છે, અને તમેયુષી પુરુષ પાપી અને લોભી હોય
છે. જા મજુમાંથી સત્વગુણી ઉત્તમ છે. મૂર્ખ, નિર્ધન, દૂર રહેનાર, શરવીર, મેઠા-
મખો, બનધ અને શીતલીન પુરુષને કન્યા આપતી નહીં. અતિ આશ્ચર્યજનક મન-
વંશ, બ.નયુ કે શીનાદિક દોષશાળા, અપંગ અને રોગી પુરુષોને પણ કન્યા આ-
પતી નહીં. બહિર, નપુંસક, મુગા, લાંગડા, અધ, શન્ય હૃદયવાળા અને એકમ
સદા કરનાર પુરુષને પણ કન્યા આપતી નહીં. અધમ પુત્ર અને અધમ ભત્રિયાળા,
અનુષ્ઠિતના વિશેષવાળા અને પત્ની તથા પુત્ર મુક્ત પુરુષને પણ કન્યા આપતી
નહીં. વેદ અને અભ્યાસવાળા, હમેશાં પેદા કરે તેટલું ખાઈ જનાર અને પ્રમા-
દથી હજુ એકા મનવાળા પુરુષને પણ કન્યા આપતી નહીં. એક ગોત્રવાળા, જુગાર
અને કે દી વિવેચના અમતથી આત્માનો નાશ કરનાર અને પરદેશીને પણ પગિ
પુત્રે કન્યા આપતી નહીં. પેર જખાબ્યા પ્રમાણે વરના શુભ દોષ ભજવા. હરે
અન. હરપ અને મુત્ર દોષનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે.—

“વીરોઃ વીરગણના સધુમમદશના વચ્ચનેશાન્નરક્તા,
શિવોદી તુંકનાશા મગરનિગમના વક્ષિણાવર્તનાજિઃ ।
સ્તિભદ્રાદી દમવદા વ્યુમૃદુમવના મુમ્બરા ચામ્લેચી ,
જાણે દમ્યાઃ કિત્તિજો જવનિ ચ મુનગા પુત્ર માતા ચનારી ॥૧૫”

રાખાઈ:—“ પુષ્પધા, લશવાદાર ગાંત, લપુ અને સરખા કાંત, લાલખૂ-
લાવાળા કમળ સમાન નેત્ર, ત્રિબંદન સમાન ઓઘ, ઉત્તત નાસિકા, ગંગેદની પેઠે
ગાંત, રક્ષિણાવર્ણનાશ, રિનચ શરીર, છતાકાર મુખ, વિશાળ અને કેમળ જમન
(કેમળી નીચેના વામ) મધુર સ્વર અને સુંદર કેશવાળી કન્યાનો સ્વામી રાજ થાય
છે, અને સૌભાગ્યવતી એવી તે સ્ત્રી પુત્રવતી થાય છે.૩” આ પ્રમાણે કન્યાનાં લક્ષણ
જણવાં હવે કુલક્ષણોનું વર્ણન કરે છે.—

“શુષ્કાક્ષી કૂરગણા પ્રધિરસદશના શ્યામતાલ્વોદ્વિજિહ્વા,
પિહ્નાક્ષી વક્ત્રનાસા સ્વરપુરુષરવા વામના ચાતિદોર્ધા ।
શ્યામાક્ષી સન્નતમ્નઃ કુચયુગલિપમા રોમજહ્વાતિકેશી,
સા નારી વર્જનીયા ધનસુતરહિતા પોઢશાઽસ્રજ્જાણાઢયા ॥૪॥”

રાખાઈ:—“ જો સ્ત્રીનું અંગ શુષ્ક હોય, કૂપની માફક ઉંઝ ગાંત હોય,
પુઝા પુઝા કાંત હોય, તાળવું ઓઘ અને અલ્હા રયામ હોય, નેત્ર પીળાં હોય,
મીંગળી હોય અને જો અંતિ ઉંચી હોય, શરીર ઘણું હોય, બહુટી નમેલી હોય,
રતનનું યુગલ વિષમ હોય, રોમજહ્વાત વધા હોય અને ઘણા કેશ હોય, તેવી
સૌભાગ્ય કુલક્ષણવાળી સ્ત્રી ધન અને પુત્ર રહિત હોય છે. તેથી તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.૪”
આ સ્ત્રીઓનાં સૌભાગ્ય કુલક્ષણ સમજાવ્યાં.

જો કન્યા જમુ (સ્વજન,) સારાં લક્ષણ, લાવણ્ય, ઉત્તમ કુળ અને જાતિ
વિગેરેથી જુવિત, રૂપવતી અને શરીરના સંપૂર્ણ અવયવવાળી હોય તેવી કન્યાની
સાથે લગ્ન કરવું જોઈએ. આઠમા વર્ષથી લઈને કન્યામુખી અગીયારમું વર્ષ સંપૂર્ણ થાય-
ત્યાં મુખી લોકમાં કુમારિકા ગણાય છે. ત્યારબાદ તે ન્યાય પૂર્વક વિવાહને યોગ્ય થાય-
છે. ઇત્યાદિ પરીક્ષા પૂર્વક સમાન આચાર અને કુળથી ચોસિત એવા વર કન્યાનો
યોગ થયે છે તે ધર્મ, ચોલા, દીર્ઘિ અને આ લોક સંજાથી મુખ વિગેરેની પ્રાપ્તિ થાય-
છે, નહિ તો પરંપરની અસમાનતાને લઈને મુલદાની પેઠે કંઠક કલકેદિ ઉત્તત થાય
છે. તેનું જ દહન અગ્નિ પ્રતિષ્ઠાન કરે છે.—

વસંતપુરમાં જિતયતુ નામે રાજા હતો, અને તેજ નગરમાં સમ્યક્ પ્રકારે
જીવાજીવાદિક નવવત્તવેના જાણુ અને શાંઠા, આકાંક્ષા, વિચિકિત્સા, મિથ્યાદષ્ટિની
પ્રશંસા તથા મિથ્યાદષ્ટિના પરિચય કરવા રૂપ પાંચ અભિચાર રહિત એવા
સમ્યક્ત્વ રૂપ જૂલજુથી જુવિત થએલો જિનકર્તા નામે એકો રહેતો હતો. તે

આવક હતો. તેને અનુક્રમે સુભદ્રા નામે પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ. તે રૂપ, શાસ્ત્ર અને શાસાચ રૂપી અમૃતનો બાલે સમુદ્રજ હોય નહીં તેવી ઉત્તમ મુદ્રાવિષ હતી. તેને વરવા માટે અનેક વરોનું આગમન થતું હતું. પરંતુ જિનદત્તમેથી આવક શિવાય બીજાને તે કન્યા આપવા ઇચ્છતો ન હતો. કહ્યું છે કે:—

“વિવેકીના ધર્મયશોઽજિવૃદ્ધો, સમં કુસાચાર મિદ્ધાવદ્નોક્યા
વરાય શુદ્ધાય સુતા પ્રદેયા, નેયા તથાઽન્યાપિ સુખોદયાય ॥૧૧”

શબ્દાર્થ—“વિવેકી પ્રથમે ધર્મ અને કીર્તિના દેશાવા માટે આ લોકમાં સમાન કુળ અને આચારનું અવસોક્ત કરી પાવન વરને પોતાની પુત્રી આપવી ઇચ્છે; અને તેવીજ રીતે સુખની વૃદ્ધિ માટે [પુત્રાર્થ] બીજા કન્યા લાવવી ઇચ્છે. ૫”

એક વખતે અંપા નગરીથી બાદ્ય ધર્મની ગ્રાધાવાંગેા લુધ્ધદાસ નામે વણિક વેપાર અર્થ વસંતપુદમાં આવ્યો. ત્યાં સુભદ્રાને જોઈ તેના રૂપથી મોહિત થયેલો કપટવૃત્તિ આવક થઈ હમેશાં જોવી રીતે ધર્મનું અવલુ કરવા લાગ્યો કે જેથી અનુક્રમે તરવોનો બલુ થઈ તે લાવઆવક થયો. તેના અધ્યવસાયને સમજી જિનદત્ત એકીએ પોતાની પુત્રી તેને આપી; અને પાણિમદલ મહોત્સવ કર્યો. કેટલોએક કાળ વ્યતીત થયા પછી તે લુધ્ધદાસ અવદારી સુભદ્રાને લઈ અંપા નગરીમાં આવ્યો. ત્યાં પણ સુભદ્રા નૈનધર્મ પાળવા લાગી. સુભદ્રાની સામુ અને નલુદ જોધની ભક્ત હતી, તેથી હમેશાં સુભદ્રાની નિંદા કરતી. આથી લુધ્ધદાસે પૃથક્ ઘર કર્યું. ત્યાં સાધુ સાધ્વીઓ શિક્ષાર્થ આવતા હતા તે જોઈ તેની સામુ વિગેરેને તેના પર દ્રેષ થઈ આવ્યો, તેથી તે કહેવા લાગી કે આ સુભદ્રા સાધુમાં આસક્ત છે. પરંતુ આ વાત તેના સ્વામીને વિશ્વાસ કરવા હાયક લાગી નહીં. એક વખતે બલ, રૂપ અને શુભયુક્ત અને બાલે સૂત્રિમાન ચારિત્ર જ હોય નહીં જોવા કેાઈ જિનકથા સાધુ તેને ઘેર આહાર લેવાને અર્થ આવ્યા. તે વખતે પવનથી પ્રેરાએલું તરલું કેાઈ પ્રકારે તે સાધુના નેત્રમાં પ્રવેશ કરી ગયું. તે સુનિશ્ચી પોતાના ચરીરનો ઉપચાર કરવામાં વિમુખ હોવાથી તેમણે તે તરણને નેત્રમાંથી દૂર કર્યું નહીં. પણ આહાર આપતી વખતે સુભદ્રાએ આ સુનિશ્ચીનું નેત્ર વિનાશ ન પામે એમ ધારી તેને ચાતુર્યથી તે સુનિ મહાશયના નેત્રમાંથી છુદ્ધાએ કરી તે તરલું ઉપાડી લીધું. તે અવસરે સુભદ્રાના લલાટનું તિલક સુનિશ્ચીના લલાટમાં સંક્રમણ થયું, તે સુભદ્રાની

જાણ્યાં જાણ્યું નહીં. જ્યારે મુનિશ્રી ત્યાંથી ઘાટી નીમ્યા ત્યાં
 મુનિશ્રીએ તેના પત્નિને જાણ્યું કે જો ! ત્હારી સ્ત્રીનું વિલક મુનિ
 મુનિશ્રીએ થયું છે. તે જોઈ જુલ્હાસ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ
 વિશાળી આવી વિપરીત વાત કેમ સંભવે ? અથવા વિષયો બલવાન છે, કે
 ને મુનિશ્રી વરૂં મંદ રહેલવાયો થયો. મુનિશ્રીએ આ વૃત્તાંત કોઈ
 જાણી લીધો. પછી મુનિશ્રીએ તે અસત્ય અપવાદ દૂર કરવાને રાત્રિમાં શા
 સાનિષ આટે કાષોત્તમ કરી લઈ રહી. તેના શીતની જાણનાર
 પત્ની મુનિશ્રી પામે આવી, અને કહ્યું કે, ' હે ભદ્રે ! હું ત્હારું મિ
 ત્ર વચન સાંભળી મુનિશ્રી જોતો કે, હે દેવિ ! શ્વાસ અપવાદને દૂર કર
 સેનશાસનની પ્રભાવના પ્રેર. રેવીએ જ્વાળા આપ્યો કે, હું પ્રભાતે જ
 રીના દરવાજાએ જઈ કરી નગરીના લોકો જ્યારે આજુબાજુ થયો
 આકાશમાં વહીને આ પ્રભાતે જોહીય કે, ' જો સ્ત્રી મન, વચન અને કા
 નિર્મળ શીજવાળી હોય તે જાણીમાં જળ સ્થાપી તે જળથી દરવાજાનાં કમ
 ત્રાજુ વાર છાટે એટલે કમાટો ઉઘડી જશે. ' અને જ્યારે નગરની બીજી સ્ત્રીએ
 સાક્ષીમાં જળ ન રહે ત્યારે તેમની સમક્ષ ' તેમ કરી બતાવજે, એટલે ત્હારો અ
 વાદ દૂર થશે અને કીર્તિ ફેલાશે ' પછી મુનિશ્રીએ રેવીના આદેશ પ્રમાણે નગરી
 ત્રણ દાર ઉઘાડી ઘોડું દાર કોઈ પણ અન્ય સર્વો હશે તે ઉઘાડ્યો, એમ પારી ત્યાં
 પાછી ફરી. આમ જવાથી જ પાનગરીમાં સેનશાસનની પ્રભાવના થઈ, અને મુનિશ્રીને
 અમુરવર્ગ, રાજા અને સંપૂર્ણ નગર પ્રતિજોધ પામ્યું.

આવા પ્રકારની કેટલીએક ઉત્તમ સ્ત્રીઓ હોય છે, તેથી પરીક્ષા પૂર્વક
 તેથી ઉત્તમ કન્યાઓ સાથે લગ્ન કરવામાં પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમ કરવાથી
 વધુના સ્ફુલ્લને ઉપાય કરનાર પુરુષને મુલત અને અતિશય જેવી સુવ સંતતિ
 રૂપ ઉત્તમ રૂણ પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે સંતતિથી શુદ્ધસ્થો પિતાના ત્રણથી
 મુખ્ય થાય છે; તેમને મર્મ કાર્યમાં સદાય મળે છે, હંમેશાં મનને સ્વસ્થતા
 અને વિશ્વાસ મળે છે, સંપૂર્ણ આર્થિક વેપારમાં વિશ્વાસ પ્રાપ્ત થાય છે, વખત
 આવે ધરનારનું આરોપણ કરવાથી ઇચ્છા મુજબ પોતાની પુન્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ
 થાય છે, અને ચિત્તને વિવે ચિંતવેલા મનોરથો પૂર્ણ કરવા વિગેરેથી મદ્દિમા
 અને ઉત્તમ થાય છે. શ્રી ઉદયનમંત્રીને વાગ્યું અને આમદેવ વિગેરેથી જેમ
 આલોકનું રૂણ થયું હતું, તેમ સંતતિ પરલોકના ઉદય માટે પણ થાય છે.

મધુમતી (મહુવા) ના રહીશ ભાવક શ્રેષ્ઠીની તેના પુત્ર ભવક શ્રેષ્ઠીએ કલ્યાણની વૃદ્ધિ કરી હતી. તેવા પ્રકારના પોતાના ઉત્તમ પિતાના કલ્યાણની વૃદ્ધિ કરવાથી પરલોકમાં પણ ઉદય થાય છે. કહ્યું છે કે—ભાવશ્યેક કોઈ પર્વને વિષે સિદ્ધાચલ ઉપર ગયો હતો. ત્યાં સ્નાત્ર કરવા યોગ્ય જિનપ્રતિમાના અભાવને લીધે સ્નાત્રાદિક થયું નહીં તેથી તે અશ્વયુક્ત થયો, તેને અશ્વયુક્ત ભેદ એક વખત તેના પુત્ર ભવકે તેનું કારણ પૂછ્યું એટલે ભાવશ્યેકે અશ્વપાત થવાનું સાચું કારણ કહ્યું. તે સાંભળી ભવશ્યેકે પ્રતિજ્ઞા કરીકે “મ્હારે આ પર્વત ઉપર પાવાણુમય એક જિનપ્રતિમા સ્થાપન કરવી.” પછી ભવશ્યેકે કારમીરહેશના નવકુલ પત્તનમાં જઈ નવ લાખ સોનામોહરથી શ્રી નયબહેવ, પુ’ડરીક, અને ચક્રેશ્વરી એ ત્રણ મૂર્તિઓ લાવી દશલાખ સોનામોહરનો ખર્ચ કરી વિક્રમ સંવત્ ૧૦૮ માં શત્રુજય ઉપર પાવાણુમય ત્રણ જિભેનું સ્થાપન કર્યું. નીચ અને કુલાંગાર (કુળને વિષે અંગારા સમાન) રૂપ સંવતિથી કોણિકાદિક પુત્રોથી શ્રેણિક વિગેરેને જેમ બનેલું છે. તેમ આલોકમાં દુઃખ અને પરલોકમાં દુર્ગતિ વિગેરેનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે—

“ પ્રિયામ્નોષિં વિધિં વાચા, દેવ્યા વ્યાસોક્ત્ય વિશ્રુતમ્ ।

હુપુષ્પહઃલાભાર્કંદૂ તાપમદ્ગ્નં ચ મુચ્ચતઃ ॥ ૬ ॥ અથવા—

“ કામં શ્યામવપુસ્તથા મલ્લિનયત્યાવાસવસ્ત્રાદિકમ્,

લોકં રોદયતે જનકિ જનતાગોષ્ઠીં કૃણેનાઽપિ યઃ ।

માર્ગેઽપ્યહ્નુલિગ્નગ્ન એવ જનકસ્યાન્યેતિ ન શ્રેયસે,

હા ! સ્વાહાપ્રિય ! ધૂમમદ્ગ્નજમમું ભૂત્વા નર્કિ વીન્નિતઃ ॥૭॥

શબ્દાર્થ—“ સરમી દેવીથી અમુકને અને સરસ્વતીથી બ્રહ્માને પ્રસિદ્ધ થયેલા ભેઈ, સૂર્ય અને ચંદ્ર પોતાના દુષ્ટ પુત્રોના દુઃખથી અનુક્રમે તાપ અને કલંકને છાડતા નથી. ૬” અથવા—“ હે અગ્નિ ! આ ધૂમ રૂપી પુત્ર કે જે કાલા સારીરનો છે, આવાસ અને વસ્ત્ર વિગેરેને મલિન કરે છે, લોકોને રૂદન કરાવે છે, સજ્જવાતમાં જનસમૂહની ગોષ્ઠીનો નાશ કરે છે, અને માર્ગમાં પજ (પિત્રોની) અગુણીએ વળગેલા છતાં પિત્રના કલ્યાણને માટે થતો નથી, તેવા પુત્રને પાત્રી તનેકેમ લગ્ન આવતી નથી” લોકમાં પુત્રને વૃક્ષની ઉપમા આપેલી છે. ૭ કહ્યું છે કે—

“ સદ્ધકારં હિ સુજાતં, કુપ્માણદં ધીજપુરમતિ જાતમ્ ।

વદતસફલં કુજાતં, જવતિ કુલાક્ષરમિક્ષુ ફલમ્ ॥૭૧॥ ”

શબ્દાર્થ—“ સુખત—મનોહ પુત્ર આમ્રવૃક્ષ સમાન છે, અતિ જાત—ઉત્તમ પુત્ર, કોળા તથા બીજોરા સમાન છે, કુખત પુત્ર વડના ફળ સમાન છે, અને કુળ-માં અગારા રૂપ પુત્ર રોડડીના ફળ સમાન છે. ૮ સીમદ જિનામમ પણ એજ પ્રમાણે કહે છે.

“ પુત્રે ચાર પ્રકારના કહેલા છે તે આ પ્રમાણે છે. અતિજાત—પિતાથી ચઢી-યાતા, સમાનજાત—પિતાના સરખા, નીચ—પિતાથી ઉતરતા, અને કુળાગાર પોતાના કુળનો નાશ કરનાર. ”

આવાર્થ—“ સુજાત: ”—આ કહેણે ચામ્રકારે ચાર પ્રકારના પુત્રોની ખુશ્લી રીતે સમજાવે છે તેને માટે ચાર જાતનાં વૃક્ષોની સાથે સરખામણી કરી છે. તેમાં પ્રથમ સુખત—મનોહ પુત્રને આમ્રવૃક્ષ સાથે સરખાવ્યા છે. જેમ આંખાની ગોટલી વાવવાથી જે જાતની તે ગોટલી હોય તેજ જાતનું આમ્ર ફળ થાય છે, પણ વિશેષ સાફ કે તેનાથી ઉતરતું થતું નથી; તેવી રીતે મનોહ અથવા તે પિતા તુલ્યપુત્ર પિતાને પગલે ચાલે, પિતાની કરેલી મર્યાદાને ટકાવી રાખે એટલે કે પિતાના ધાર્મિક કે સાંસારિક કાર્ય ન્યૂનાધિક કરે નહીં, તેવા પુત્રને સુખત અથવા તે સમાનજાત પુત્ર કહેવામાં આવે છે.

“ જાતિજાત: ”—પિતાથી ચઢીયાતા પુત્રને કોળા અને બીજોરાના ફળ સાથે સરખાવ્યા છે. જેમ કોળાની વેલડી અને બીજોરાનું વૃક્ષ પ્રમાણમાં નાનું હોય છે છતાં તેનાથી ઉત્તમ થયેલું કોળું તથા બીજોરારૂપ ફળ મોટું હોય છે. તેમજ પિતાની સામાન્ય સ્થિતિહોવા છતાં જે પુત્ર વેપારમાં પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવી, અનેક સમૃદ્ધિ કરી પિતાથી અધિક થઈ આખા કુટુંબને સામાન્ય સ્થિતિમાંથી ઉચ્ચ સ્થિતિમાં લાવે છે તે પુત્ર અતિજાત ગણાય છે.

“ કુજાત: ”—નીચ અથવા તે પિતાથી ઉતરતા પુત્રને વડના વૃક્ષના ફળ સાથે સરખાવ્યો છે. જેમ વડનું જાડ થતું મોટું, છાયા શુકળ અને નાપા-રિક કરને સહન કરી અગિય થયેલા પાંચજનોને જ્ઞાનદે આપનારૂ થય છે, પણ તેનું ફળ અતિશય તણુ, અસ્વદિષ્ટ, તુષ્ક અને ઉપચાર રહિત હોય છે.

તેમ જે પુત્ર સત્કૃત્ય અને પરોપકારાદિવટે યેજવેલી પિતાની વિશાળ કિંતિને અયોગ્ય વર્તણૂક ચલાવી, દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરી, સત્કૃત્ય અને પરોપકારાદિ ગુણ કાર્યોથી વિમુખ થઈ પોતે મલીન કરે છે તે કુળના પુત્ર કહેવાય છે.

“કુલાદ્ધારઃ”—આથી પણ અધમ કુલાંગાર પુત્રને શેલડીના ફળી ઉપમા આપી છે. જ્યાં સુધી શેલડીને ફળ આપ્યું હોતું નથી ત્યાં સુધી તે આળાદ રહે છે, અને અર્થ રીતે ઉપયોગી થઈ પડે છે; અને જ્યારે તેને ફળ આવે છે ત્યારે તે તદ્દન નાશ પામે છે તેની પેઠે કુળમાં કલંક સમાટે તેવા કાર્યો કરનાર કુપુત્ર ઉત્તમ થવાથી આખા કુળનો નાશ થાય છે. લોકો પોતાના કુળની વૃદ્ધિને માટે પુત્રની ઇચ્છા કરે છે. તેમજ તેને માટે અનેક પ્રયત્ન કરે છે અને જ્યારે કમનસીબે આ ચોથા પ્રકારનો (કુળનો નાશ કરનાર) પુત્ર ઉત્તમ થાય છે ત્યારે ખરેખર પોતાની પુત્રપ્રાપ્તિની ઇચ્છા અને પ્રયત્નાદિની નિંદા કરી પોતે કદેલી મૂર્ખાઈનો પશ્ચાત્તાપ કરે છે, અને ચિંતવે છે કે ‘આના કરતાં જો મેં ધર્મ દે શુભ કાર્યની ઇચ્છા કરી હોત તો આવા અધમાધમ પુત્રથી મ્હારા કુળનો હાથ થઈ હું આ સ્થિતિએ પહોંચત નહીં’ આ ઉપરથી ‘પુત્રથી જ કદ્યાણુ છે,’ એમ માનવું અને તેને માટે પ્રયાસ કરવો એ ધર્મોચિત્તાપીઓને કોઈ પણ રીતે ઉચિત નથી.

અંધકાર પ્રસંગોપાત સંવતિતું વર્ણન કરી હવે સ્ત્રીના પ્રસ્તુત વિષય ઉપર આવે છે.

સ્ત્રીની મનોવૃત્તિ સ્વેચ્છમાત્ર પણ ખડિત થઈ નથી તેથી સર્વમાં પ્રધાન એ-કું ઉચિતપણું, વિનય અને વિવેકને અગાડી કરી સંપૂર્ણ વ્યવહારને કરવા કરાવવાથી, પતિને અનુકુળ આચરણ કરવાથી અને પતિની આજ્ઞાનુસાર સમગ્ર કાર્યોની અંદર પોતે પ્રવૃત્તિ કરવાથી શ્રેષ્ઠ રાજ્યને ચેલવણા અને ઉદાયન રાજ્યને પ્રભાવલીતા-રૂપીની પેઠે નિરંતર હર્ષ તથા મુજનો ઉદ્ઘાસ કરનારી થાય છે, વળી જર સંજમી સપજા પ્રસંગોમાં નાના પ્રકારનાં ઘરનાં કાર્યો કરવા વિગેરેની સ્ત્રીને આવડત હોય હજી છે કે—

“પૃથ્વીન્વાજ્ઞરહરણં, મતિવિતરણમસિદ્ધપાત્રસત્કરણમ્ ।

કિં કિં ન પક્ષતિ શદિષાં, ગૃહિણી ગૃહકસ્યવક્ત્રીવ પ્રણા”

રાખાયું—“ ધરની ચિનાના સમુદ્રને દૂર કરનારી, સારી ભુદિ આપનારી અને સમય પામેનો સગાર કરનારી સ્ત્રી બહેન ધરની કલ્પવૃક્ષતા જ હોય નહિ તેમ ને શૂદ્રધોને શું શું કળ નથી આપતી ? [અર્થાત્ સર્વ કળ આપે છે.] ૯ ”

સાચાં—આ જગતમાં પ્રાણીઓને અનેક પ્રકારની ચિંતા હોય છે અને તે ચિંતા ચિનાની પેઠે પ્રાણીમાત્રને દબિયાં બાળવા કરે છે. તેમાં શૂદ્રધોને પ્રાપ્ત કરી ધર સંજોગી અને વ્યાપાર સંજોગી જેમ બે પ્રકારની ચિંતા હોય છે. આપણા દેશમાં પુરૂષોનું કામ બેવસાય બધવા નેકરી આદિકથી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરી તે દ્રવ્યથી પોતાના કુટુંબ અને શરીરનું પોષણ કરવાનું હોય છે. જેમને કોઈ નથી દોતી બધવા કોઈ વિશેષ શૂન્ય હોય છે તેમને આ બન્ને કાર્યો બનેજ કરવા પડે છે, તેથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા ઉપરાંત પુરૂષને બે ચિંતાઓ હોવાને કીધે મુખ્ય પ્રાપ્ત થવું નથી, અને પુરૂષ ચિંતામય હોવાને કીધે નવીન યોગ, અપૂર્વ શાસ્ત્રાભ્યાસ અને અપૂર્વ કળા કૌશલ્ય વિગેરેથી પોતાને ભ્રષ્ટ્ર તેવા ઉત્કર્ષ કરી શકતો નથી. પરંતુ જો સ્ત્રી કેળવાયેલી અને વિચેત્રવાળી હોય તો ‘ધરસંજોગી’ બેવસાય કરવી જોઈએ ‘શરીર’ દરજ્જા છે’ જેમ ધારી તે બોલે પોતે ઉપાધી લઈ પતિને તે ચિંતામાંથી દૂર કરે છે. જેમ પાશ્વિ-માત્ર પ્રજામાં સ્ત્રીઓ વિચેત્રશીલ અને કેળવાયેલી હોવાને કીધે તેમના પતિઓ ધરસંજોગી ચિંતામાંથી મુક્ત થયેલા છે તેથી તે લોકોએ નવી નવી યોગ્ય શાસ્ત્રાભ્યાસ અને કળા કૌશલ્યમાં આગળ વધી પોતાનો ઉત્કર્ષ કર્યો છે, અને દબિયા કરે બધ-છે. તેવીજ રીતે શાસ્ત્રકારના “ શૂદ્ર ચિંતાજર હરણમ્ ” આ વાક્યને અનુસાર પ્રથમ આ દેશમાં પણ સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવામાં આવતી હતી એમ સિદ્ધ થાય છે. શૂદ્રધોનો ઉત્કર્ષ તો કેળવાયેલી અને મુશીલ સ્ત્રીઓને આશ્રયીને રહેલો છે, માટે દરેક પ્રકારે સ્ત્રીઓને અમુક ધાર્મિક અને બેવહારિક શિક્ષણ તો ફરજિયાત તરીકે આપવું જ જોઈએ, અને તોજ તે યથોચિત સાંસારિક અને ધાર્મિક કાર્યમાં મવર્તી પોતાના અને પતિના સંસારને સુખમય બનાવી પોતાનું ‘ મૃદિણી ’ એવું નામ સાર્યક કરે છે.

સ્ત્રી પતિને ઉત્તમ મતિ આપનારી હોવી જોઈએ, અર્થાત્ પોતાનો સ્વામી વ્યાપારમાં અથવા રાજકાર્ય સંજોગી મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો હોય તો તેને સીધ-વતી અને અનુષંગિકીની પેઠે સારી મતિ આપી મદદ કરવી જોઈએ. કાચિત્

પોતાના સ્વામી કુળ મર્યાદાનું ઉદ્ધરણ કરી અવળે રસ્તે ચાલતો હોય તો પણ તેના વિનયાર્થનું ઉદ્ધરણ કર્યા શિવાય સારી શિખામણ આપી આ લોક અને પરલોકના અતિ તીવ્ર દુઃખ વિપાકોને સંભળાવી ‘મહંનરેખા’ તથા લીલાવતીની પેઠે હરેક પ્રકારે તેની મતિ સુધારી ઔદ્ધિક અને પારલૌકિક સુખનો ભાગી બને તેમ પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. ગૃહસ્થોને આવા પ્રકારની ઓંના જ સંચરૂ કરવો ઉચિત છે.

‘પુરૂષ હમેશાં વ્યવસાયાર્થિ કાર્યમાં વ્યગ્ર હોવાને લીધે પોતાના ભતિજયુ, પ્રમંથુ અથવા મુનિમહાશય પોતાને ઘેર પધાર્યા હોય તો પણ તેમનું આતિથ્ય યથોચિત કરી શકતો નથી. પણ જો સ્ત્રી, દ્રવ્ય, સેવ, કાળ અને ભાવની ભણુ હોય તો પોતાના આંગણે કંઠપટ્ટ સમાન સત્પાત્રો પ્રાપ્ત થતાં, યોગ્ય આગત સ્વાગત કરી આલોકમાં પોતાના પતિના કુળમાં યશ અને કીર્તિનો વધારો કરે છે, અને પરલોકમાં પોતે અખંડિત પુણ્યની ભાગીદાર થઈ પતિને પણ પુણ્યને ભાગી બનાવે છે. આ કાર્ય ખાસ કરીને સ્ત્રીનું છે, અને તે વિદુષી સ્ત્રી સારી રીતે કરતી હોવાથી પતિને આવી ચિંતામાંથી દુર રાખે છે.

આવી રીતે ગૃહસ્થોને કંઠપટ્ટતાની પેઠે સ્ત્રી યુ યુ સંપાદન નથી કરતી? અર્થાત્ જો કંઠપટ્ટતા મનોવાંછિત આપી સુખી કરે છે તેમ શુભવતી સ્ત્રી પણ પોતાના સ્વામીને અનુકુળ વર્તન કરી આ લોકમાં જ સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખને આપનારી થાય છે. વળી કહ્યું છે કે—

“વદ્ધા તુષ્ટા પ્રિયાઝ્ઞાપા, પતિચિતાન્નુવર્તિની ।

કુલોચિત્યાદ્યયકરી, સા લક્ષ્મીરિવ ચાપરા ॥ ૧૦ ॥”

શબ્દાર્થ—“શાળી, સતોષ પામેલી, પ્રિય બોલનારી, પતિના ચિત્તને અનુસરનારી અને [પોતાના] કુળને ઉચિત ખરચ કરનારી સ્ત્રી બને બીજી લક્ષ્મી હોય નહીં? [તેમ ધરને ચોખાવે છે.] ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ—સ્ત્રી વિદુષીજ હોવી જોઈએ, અને તેવી હોય તો જ હરેક કાર્યમાં વિશેષ પુરસ્ક વર્તન કરનારી સ્ત્રી પતિના વલવમાં સતોષ માનનારી હોઈ શકે છે. ગમે તેટલી ઐશ્વર્યના, દિવ્ય સંપત્તિ અને માનપ્રતિષ્ઠા હોય તો પણ ન્યાંસુધી સતોષ પ્રાપ્ત થયે નથી ત્યાં સુધી ઐશ્વર્યના વિગેરે દુઃખદાયી થાય છે. કારણ કે ઐશ્વર્યદિની પ્રાપ્તિ તો પૂર્વ પુણ્યને અનુસરીને ફલેલી છે, માટે પુણ્યાનુસાર પ્રાપ્ત થયેલા ઐશ્વર્યદિની અમતોષ

માની વધારે ઈચ્છા કરતી ઉચિત નથી; કેમકે તેમ કરવાથી કંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી, અને ઉત્કૃષ્ટ અસતોષને લઈને એવી ઈચ્છા રાખનાર હંમેશાં દુઃખી જ રહે છે. કેટલીએક સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામી તરફથી મળેલાં વસાણૂંપણૂંથી સતોષ નહીં માનતાં બીજા ધનાદયની સ્ત્રીઓનાં અતિ ઉત્તમ વસાણૂંપણૂં જોઈ તેવાં મેળવવા પોતાના પતિને હેરાન કર્યા કરે છે, આથી સતોષ શિવાયની સ્ત્રી સાથેના ગૃહસંસાર મુખમય થતો નથી, પણ જેની સ્ત્રી સતોષી હોય તેને આ દુનીયાંજ સ્વર્ગ કૃપ થાય છે.

જે સ્ત્રી સાક્ષર હોય છે તે ગમે તેવા પ્રસંગે પણ કોઈ મર્મભેદક અને બિભત્સ શબ્દ વિગેરેનો ઉચ્ચાર કરી પણ કરતી નથી. અને અવસરે પણ મહાન-સ્તુંદરીની પેઠે મધુર, પરિમિત અને સમયોચિત બોલનારી હોય છે. મધુર આલાપ પણ એક જાતનું વશીકરણ છે અને તે જેની પાસે હોય તેને આ જગત લીલા માત્રથી વશ થાય છે. પ્રિયભાષીપણાથી આ લોકમાં આહર, યયોવાહ, ધર્મચોખ્ખા અને પરલોકમાં મુખ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે મહાન બાગ્યોદય પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્યજનને સાર્થક કરવા હરેક સ્ત્રીએ પ્રિયભાષીપણું મેળવવા સતત પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પતિના ચિત્તને અનુસરીને વર્તનારી સ્ત્રી મલિ, મંત્ર, આપધિ અને કામલુ દુમલુ વિના પણ પોતાના પતિને વશ કરી લે છે; માટે જે સ્ત્રીને પોતાના પતિની વશ કરવાની ઈચ્છા હોય તેણે શુભમણી અને દ્રોષદીની પેઠે તેના અભિપ્રાયને અનુસરીને વર્તન કરવું કે જેથી પતિ સહજે વશ થયે. આ શુભ પદ્યુ હરેક સ્ત્રીએ જાન્યુર કરવા યોગ્ય છે જે સ્ત્રીમાં આ ગુણ હોય છે તે સ્ત્રી પતિની માનનીક દોષાથી હંમેશાં મુખી થાય છે.

પોતાના કુળને ઉચિત હોય તેટલોજ ખર્ચ કરનારી સ્ત્રી હોય તો તે કુટુંબમાં પ્રિય થઈ પડે છે, અને વિશ્વાસ પાત્ર થાય છે. જો પતિપામે જોઈએ તેટલા પૈસાની જોગવાઈ ન હોય, અને સ્ત્રી વિશેષ ખર્ચાકુ હોય તો તે ઘર જલદી હુંદ્યાને પ્રાપ્ત થાય છે, માટે સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિની સંપત્તિને અનુસાર ખર્ચ કરવો, કે જેથી દિવસો આનંદથી નિર્જામન થાય, આવી સ્ત્રી કુટુંબનું ધનું માન મેળવવા બાબતમાં થાય છે. ઉપરોક્ત સર્વ ગુણોપેત જે સ્ત્રી હોય તેને તરમી તુલ્ય ગણવામાં આવે છે, અને તેવીજ સ્ત્રીઓ હલક કુળને પ્રકાશમાં લાવે છે. માટે ગૃહસ્થોએ ઉપરના જે પ્રલોકમાં જણાવેલા શુભગુણ જે સ્ત્રી હોય તેવી સ્ત્રીને સંબંધ કરવો ઉચિત છે.

સમસાના કહેવાથી દીપકને કરનારી વડુની પેઠે ઘર કાર્ય કરવામાં ઉદારીનતા ધારણ કરનારી સ્ત્રી ન હોવી જોઈએ. પરંતુ જેમ તેજપાલ મંત્રીની ભાર્યો અનુપ-માદેવી ઘર કાર્યમાં કુશળ હતી તેવી સ્ત્રી હોવી જોઈએ. અને કલક કરનારી ભાર્યોથી તો ખરેખર ઘરનો નાશ જ થાય છે. તે વિષે દાહ્યાં આ પ્રમાણે છે—

કોઈ ગામમાં શિવ નામે ગ્રાહ્ય રહેતો હતો. તેને કચ્છાખોર અને મર્ધર્થથી બદાર કરેલી સાવત્રી નામે લાચી હતી. તેના ઘર આગળ એક વડનું ઝાડ હતું તેમાં એક વ્યંતર રહેતો હતો. સાવત્રી વડના મૂળમાં ક્યારેક પેશાબ વિગેરે નાંખતી હતી તેથી ઉદ્વેગ પામેલો તે વ્યંતર પલાયન કરી કોઈ એક ગામના ઉપવનમાં જઈ રહ્યો. સાવત્રી અને શિવને પરસ્પર આ પ્રમાણે કલહ થતો હતો.

“आः किं सुन्दरि ! सुन्दरं न कुरुषे किं नो करोषि स्वयम्,
धिग् त्वां क्रोधमुखीमङ्गीकमुखरस्त्रतोऽपि कः कोपनः ।

आः पापे प्रतिजह्यसि प्रतिपदं पापस्त्वदीयः पिता,

दम्पत्योरिति नित्यदन्तकनहकभ्रेशार्त्तयोः किं सुखम् ॥१६॥

શામળા—‘શિવ—‘અરે મુંદરિ ! તું મુંદર કેમ કરતી નથી ?’ સાવત્રી—
‘તું જાનેજ કેમ મુંદર કરેલો નથી ?’ શિવ—‘કેપમુખી તને પિત્તાર છે.’ સાવત્રી
—‘જામન્ય બેઠવામાં વાચાત ત્હારાથી બીજા કોણ ક્રોધી છે.’ શિવ—‘અરે
જાજણી ! તું હરેક વાણમાં સામું બોલે છે.’ સાવત્રી—‘ત્હારો બાપ પાપી’ આ
કેવલું નિરંતર કંતકસદ અને કસેરાથી દુઃખી થયેલાં કંપનિને મુખ
કાંઈ દેખે ??’

[illegible]

વખત વ્યંતરે શિવને કહ્યું કે 'હવે પછી ત્હારે મને કાઢવાનો ઉપાય કરવો નહીં. જો તું તેમ કરીશ તો પશુ દુઃસ્વામી નીકળીશ નહીં. તેથી ત્હારો અપયશ થશે.' પરંતુ ધનમાં આસક્ત થયેલો તે પ્રાદાણ ઉપચાર કરતો વિરગ્યો નહીં. એક વખતે તે અંતર દોષ ધનત્રાણ પુરૂષના પુત્રને વળગ્યો. શિવ ત્યાંજઈ મંત્રબળ કરવા લાગ્યો. વ્યંતરે મુઠ્ઠી ઉઘામી કહ્યું કે 'હું તને મારી નાખીશ.' ત્યારે લયભીન થયેલ પ્રાદાણ બોલ્યો કે 'હે વ્યંતર ! હું તને કંઈ જાણાવવા માટે અહિં આવ્યો છું.' વ્યંતરે કહ્યું કે 'તે શું છે ?' શિવે કહ્યું કે મહારી સ્ત્રી સાવત્રી અહિં આવી છે. 'એ વાતી અવલુ કરીનેજ વ્યંતર પડાયન કરી ગયો અને તે પ્રાદાણને દ્રવ્ય તથા ધનની પ્રાપ્તિ થઈ, કહ્યું છે કે—

"કસહિન્યા ગેહિન્યાઝ્ઞ, કે કે નોષ્ઠેજિતા જનાઃ ।

સામ્રાગતેતિ શ્રુત્વૈવ, લ્યસ્ત્વા પાત્રં ગતોઽમરઃ ॥ ૧૨ ॥"

શબ્દાર્થ—''કહવાબાર સ્ત્રીથી આ લોકમાં કયા કયા પુરૂષો ઉદ્ભવે નથી પામ્યા ? (અર્થાત સર્વે પામ્યા છે) 'તે અહિં આવી છે' એટલું સાંભળીને વ્યંતરે દેવતા પાત્રનો ત્યાગ કરી નાશી ગયો. ॥ ૧૨ ॥"

વળી કુસીનયા, આચારની વિશુદ્ધિ, ઉત્તમ કુળાચાર અને દેવ, અનિધિ તથા બાંધવનો સત્કાર કરવામાં નિર્દોષપાત્ર વિગેરે ઉત્તમ કુળ વધના ગુણો છે. માટે તેવી સારી બાધો મેળવવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

વધૂ રક્ષણુના ઉપાયો આ પ્રમાણે છે.

પધારી ઉપાડવી, ઘરમાંથી કચડો કાઢી સાફ રાખવું, જળને ગાળી પવિત્ર રાખવું, રંગોડાનું કાચું કરવું, વાસણો ધોઈ સાફ રાખવાં, ધાન્યોને રાખવાં, ગાય દોહવી, દહીંનું મધન કરવું, રંગોઈ કરવી, મોઝ્ય રીતે બોજન પીરસવું, પાત્ર વિગેરેને સાફ કરવાં અને સામ, સ્વામી, નાનુંદ તથા દેવરનો વિનય કરવા વિગેરેથી વધુ જીવંત જીવે છે. આ પ્રમાણે જીને ઘડકાર્યમાં જોડવી, તેને પરિમિત (પાકું) દ્રવ્ય આપી મુકવું, સ્વર્ગના થવા દેવી નહીં અને એક આચાર કૃપ માતાના સરખી જીને દોહી રાખવી. અર્ધાનુ જેમ સારા આચાર કૃપી માતાને સત્યકૃષ્ણ પોતા પામેથી જ્યાં ત્યાં જવા દેતા નથી તેમ જીને પાનુ જવા દેવી નહીં. વળી કહેવું છે કે—

ઉત્તમ કુળની જીઓને નિવંતર ઘરના દ્વારમાં બેસવું, નાટક વિગેરેનું જોવું અને ગપાણમાં (ગિણમાં) બેસવું નિવેધ કરવું છે, શરીરના અવયવોને રક્ષા કરવા,

ક્રીડા કરવી, કુતુહલ કરવું, પરપુરૂષની સાથે બોલવું, કામલુ કરવું અને ઉતાવળ ચાલવું એ કુલીન સ્ત્રીઓને યોગ્ય નથી. પરિમાત્રિકા, વેશ્યા, દાસી, વ્યભિચારણી અને કારીગરની સ્ત્રીની સાથે કુલીન સ્ત્રીઓએ કદિ પણ સંસર્ગ રાખવો યોગ્ય નથી. (એકાકી) જવું, જાગરણ કરવું, દૂરથી જળ લાવવું, માતાને ઘેર રહેવું, વસ્ત્ર માટે ધોળી પાસે જવું, દ્વિતીની સાથે મેળ રાખવો, પોતાના સ્થાનથી અટક થવું, સખિના વિવાહ (લગ્ન) માં ગમન કરવું અને પતિનું દેશાંતર ગમન વિગેરે વ્યાપારો ખરેખર સતીઓના પણ શીળ રૂપ જીવિતને પ્રાપ્ત કરનારાં થાય છે. તાંબુલ, શૃંગાર, મર્મકારી વચન, ક્રીડા, સુગંધની ઇચ્છા, ઉદ્દલટ વેષ, હાસ્ય, ગીત, કૌતુક, કામક્રીડા, શય્યા, કુસંબી વસ્ત્ર, રસ સહિત અન્ન, પુષ્પ અને કેશર તથા રાત્રિમાં ઘરથી બહાર જવું આ સર્વનો કુલીન અને મુશીલ ઓવી વિધવા સ્ત્રીઓએ નિરંતર ત્યાગ કરવો જોઈએ. હે મુંદર બકુટી વાળી સ્ત્રી ! તું વારા પતિ તરફ નિષ્કપટી, નણુકો તરફ નમ્ર, સાસુ તરફ ભક્તિવાળી, સ્વજનો પ્રત્યે સ્નેહવાળી, પરિવાર તરફ હેતુવાળી, શોક્યો સાથે હસમુખી, પતિના મિત્રો સાથે (નિર્દોષ) હાસ્ય વચન બોલવા વાળી અને તેના હૃદયનો પ્રત્યે ખેદ ધરનારી થયે. આ સર્વે સ્ત્રીઓને પતિવશ કરવાને મંત્રોપધિ રૂપ છે. હવે અંધકાર પ્રસ્તુત ગુણનો ઉપસંહાર કરતાં ઉપદેશ દ્વારા કૃણ દર્શાવે છે.

“ एवं गृहस्थः सुकलत्रयोगाज्जनेषु शोचां व्रजते सुखी च,
देवातिथिप्रीणनपुण्यकर्मा, जनेः परत्रापि गतिं विशुद्धाम्॥१३॥”

રાખ્યાર્થ—“ ઓવી રીતે ગૃહસ્થ સારી સ્ત્રીના યોગથી લોકોમાં શાન્તા પામે છે, અને સુખી થાય છે. તેમજ દેવ તથા અતિથિને તૃપ્ત કરવા રૂપ પુણ્ય કર્મોને ઉપાજન કરી પરલોકમાં પણ મુગતિનું ભાજન થાય છે. ૧૩૧ ” આ ઠેકાણે માર્માનુસારીના પાંચીસ ગુણ પૈકી ત્રીજા ગુણનું વર્ણન સમાપ્ત થયું. ॥

ચતુર્થ ગુણ વર્ણન.

જે કમથી પ્રાપ્ત થયેલ 'પાપ ભીરૂ' નામે ચતુર્થ ગુણને વર્ણવે છે.

“પાપજીમરિતિ” — દહેલા અને નદી દહિલા અનર્થના કારણજૂત કર્મ તે પાપ અને તેથી ભય રાખનારને પાપભીરૂ કહે છે. તેમાં ઘોરી, પરસ્ત્રીગમન અને જુગાર રમવા વિગેરે દેએલા અનર્થના કારણો છે તે આ લોકમાં પણ સર્વ મનુષ્યોમાં વિકલ્પનાનાં રથાન તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. કહ્યું છે કે—

“યુતાઙ્ગાઙ્ગવિનાશનં નક્ષત્રપઃ પ્રાસોઽથવા પાણ્ડવા—

મથાત્કુળનૃપશ્ચ રાયવપિતા પાપર્ષિતો દૂષિતઃ ।

માંસાત્ત્રેણિકજૂપતિશ્ચ નરકે ચૌર્યાઘ્નિનશ્ચ ન કે

વેશ્યાતઃ કૃતપુણ્યકો મતધનોઽન્યસ્ત્રીમૃતો રાવણઃ ॥૧૧॥”

રાખનાર “નજ રાજા અને પાંડવોએ જુગારના વ્યસનથી પાતાના રાજ્યનો નાશ કર્યો, કૃષ્ણ મહારાજ મદિરાથી નાશ પામ્યા, રામચંદ્રજીના પિતા દશરથ શિ-કાર કરવાના વ્યસનથી દેવિન થયા, શ્રેષ્ઠિક રાજા માંસના વ્યસનથી નરકે ગયા, ઘોરીના વ્યસનથી કેમ નાશ નથી પામ્યા ! કૃતપુણ્યશ્રેષ્ઠી વેરયાના વ્યસનથી નિર્ધન થઈ ગયા અને રાવણ પરસ્ત્રી ગમનના વ્યસનથી મૃત્યુ પામ્યા ॥૧૧” આ લોકોના અનર્થનાં કારણો છે.

શાસ્ત્રમાં કહેલા નરકાર્થ દુઃખનું કુળ આપનાર મદિરા અને માંસનું આમે-વન કરવા વિગેરે કાર્ય તે નદી દહિલા અનર્થનાં કારણ છે. જે કારણથી નીતાગમમાં કહેલું છે કે, “મોટા આદંબથી, મોટા પરિમદથી, માંસાહારથી અને પંચેદ્રીનો વધ કરવાથી છુટો આ ચાર પ્રકારે નરકનું આયુષ્ય બાધે છે.” વળી બીજે કહેલું કહેલું છે કે “પંચેદ્રીનો વધ કરવામાં આમકન, માંસાદાર કરવામાં આદરવાળા

“ ન ગ્રાહ્યાણિ ન દેયાનિ પંચ વસ્તૂનિ પંચતૈઃ ।

અગ્નિર્વિપં તથા શસ્ત્રં, મયં માંસં ચ પચ્ચમં ॥૨૥”

શાસ્ત્રાર્થ—“ અગ્નિ, ઝેર, શસ્ત્ર, મદિરા અને પાંચમું માંસ એ પાંચ વસ્તુઓ પશ્ચિમ પ્રદેશમાં દેશમાં આપવી નહીં, અને મદ્ય પણ કરવી નહીં. ૥ ૨ ॥

તે ઠારણથી હું ગ્રાહ્યતા પણ અગ્નિ નહીં જ આપું. વિમળના આવા વચનો અચળ ઠરી રાહસતું રૂપ પારણ કરનાર દેવ તેના પદાક્રમથી સંતુષ્ટ થયેલો પોતાના સ્વાભાવિક રૂપને પ્રગટ કરી બોલ્યો કે, “ હે વિમળ ! ત્હારી પ્રશંસા સ્વર્ગમાં ધંદ્ર મહારાજે કરી હતી કે, વિમળ જેવો કોઈ બીજો પાપ ભીરુ પુરુષ છે જ નહીં” તે ઠારણથી તમને જાણ થમાડવા મેં દેડકી વિગેરે ક્યું હતું” પણ તમે જાણ પામ્યા નહીં. માટે તમે વરદાન માગો. ” વિમળે વરદાન માગ્યું નહીં તોપણ તે દેવ વિષ કરનાર મત્સી આપી સ્વર્ગમાં આપ્યો ગયો. પછી વિમળ અને સહદેવ કનકપુરમાં ગયા. આ અરસામાં નગરને વિષે પડેલો વાગતો હતો કે, ‘ સર્પથી ડંચેલા રાજપુત્રને જે કોઈ છુટાડ્યો તેને રાજ્ય અર્ધું રાજ્ય આપશે. ’ એવું સાંભળી વિમળે નિષેધ કર્યો તોપણ સહદેવે પશુદાને મદ્ય (સ્પર્શ) કરી મણિના પ્રભાવથી રાજકુમારનું વિષ ઉતારી દીધું. એટલે રાજ્યએ તેને અર્ધું રાજ્ય આપવા માંડ્યું ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે, ‘ મહારા મોટો ભાઈ વિમળ છે તેને આપો. ’ રાજ્યએ તેમ ક્યું પણ વિમળે અધિકારણના ભયથી રાજ્ય મદ્ય ક્યું નહીં તેથી રાજ્યએ સહદેવને અર્ધ રાજ્ય અને વિમળને એકી પદ આપ્યું. પછી અધિકારને પ્રાપ્ત કરી સર્વ ઠેકાણે ન્યાય પૂર્વક વર્તન કરતો અને પદાપકારમાં તત્પર એવો વિમળ ધર્મ કરવા લાગ્યો કહ્યું છે કે—

‘આજ્ઞા કીર્તિઃ પાસનં ધાર્મિકાણાં, દાનં જોગો મિત્રસંરક્ષણં ચ ।
પામેતે પદ્મગુણા ન પ્રવૃત્તાઃ, કોડ્યસ્તેપાં પાર્થિવોપાશ્રયેણ ॥૩૥”

શાસ્ત્રાર્થ—“ આજ્ઞા, કીર્તિ, ધર્મપુરુષોનું પાસન, દાન, જોગ અને મિત્રનું રક્ષણ આ ૭ ગુણો તેના પ્રવર્તમાન થવા નહો તેમને રાજના આશ્રયથી શુ પ્રયોગ્ય છે । ” અર્થાત્ જેને રાજનો આશ્રય હોય તેણે આ ૭ ગુણો અપરચ કરવાં જોઈએ.

સહદેવ તો રાજ્ય મેળવી લોકોને અત્યંત દુઃખ આપવા વિગેરે પાપોને નિશંકપણે કરવા લાગ્યો. વિમળ તેમ કરતાં અટકાવ કરતો હતો, પણ સહદેવ તેમ કરતાં વિરમ્યો નહીં ઠારણ કે, “ ઉપદેશથી કોઈના સ્વભાવ ફેરવી શકાતો નથી.

છ મહીના ગુધી વાંસની ભુંગળીમાં રાખેલું કુતરાનું પુછડું જડાર નીકળ્યું કે પાંડુ વાંકુંને વાંકું જ રહે છે.” પછી ગ્રહદેવને ઠોધ ગયુંએ મારી નાખ્યો. ત્યાંથી મરણ પામી નરકે ગયો. અને વિમળ તો ધર્મ કરી સ્વર્ગમાં ગયો, ત્યાંથી સ્થળી એક લગ્ન કરી સાધુ થઈ મોક્ષમાં ગયો. ઇતિ વિમળ દૃષ્ટાંતઃ

અંધકાર અતુર્ય ગુણનો ઉપસંહાર કરતાં ઉપદેશ દ્વારા તેનું કૃત દર્શાવે છે.

“ વિમલ્લવદિતિ યઃ સ્યાત્પાપજીરુપ્રવૃત્તિઃ,

સતતસદયચિત્તો ધર્મકર્મેકચિત્તઃ ।

સ સુરનરસુખાનિ પ્રાપ્ય જામ્રહિવેકઃ,

કલયતિ શિવલક્ષ્મીનાયકત્વં સુખેન ॥ ૪ ॥”

શબ્દાર્થ—“ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વિમળની ધેડે જે પુરૂષ પાપ રહિત પ્રવૃત્તિ કરવાવાળો, નિરંતર દયાળુ હૃદયવાળો, ધર્મરૂપ કાર્યમાંજ એક ચિત્તવાળો અને સ્ફુરણમાન વિવેકવાળો હોય તે પુરૂષ દેવ અને મનુષ્ય સંબંધી મુખોને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષરૂપ લક્ષ્મીના નાયકપણાને કદાચિના મેળવે છે.” હવે ઠોકાણે અતુર્ય ગુણનું વર્ણન સમાપ્ત થયું.

પંચમ ગુણ વર્ણન.

તે ક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલ ‘પ્રસિદ્ધ દેશાચાર’ને આચરણ કરવારૂપ પંચમ ગુણનું વર્ણન કરે છે.

“પ્રસિદ્ધં ષ દેશાચારં મમાચરન્” — તથા પ્રકારના અન્ય શિષ્ટ પુરૂષોને તે આચાર માન્ય હોવાથી લોક રૂઢીમા આવેલો હોય તેને પ્રસિદ્ધ કહે છે. અને મદાનુ પુરૂષને યોગ્ય ભોજન, વસ્ત્ર અને ગૃહકાર્ય વિગેરે નાના પ્રકારની ક્રિયારૂપ આપ્યા દેશનો વ્યવહાર તેને દેશાચાર કહે છે. તેવા પ્રસિદ્ધ દેશાચારને આની રીતે આચરનાર ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય થાય છે, અર્થાત્ પુર્વોક્ત રીતિથી વર્તન કરનાર પુરૂષ વિશેષ ધર્મ મેળવવા અધિકારી થાય છે. દેશ — ઉપસરણથી પાતાના કુળમાં ઉપજાયેલા અને સર્વ લોકો પ્રસિદ્ધિને પામેલા લોકાચાર અને ધર્મોચારનું આની રીતે આચરણ કરનાર હોય, તેનું આચરણ તો તેનાથી વિરુદ્ધ આચારનો ત્યાગ કરવાથી થાય છે. કરુ ઇ કે —

“લોકઃ સ્વલ્પાધારઃ, સર્વેષાં ધર્મચારિણાં યસ્માત્ ।

તસ્માલ્લોકવિરુદ્ધં, ધર્મવિરુદ્ધં ચ સંત્યાજ્યમ્ ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ — “જે કારણથી અંદર અંદર સમગ્ર ધાર્મિક લોકોનો આપાર લોક છે, તે મારે લોક વિરુદ્ધ અને ધર્મ વિરુદ્ધ [આચાર]નો ત્યાગ કરવો જોઈએ. ૧” ૧મ અને લોકાદિક વિરુદ્ધ તો આ પ્રમાણ છે. —

“દ્રવ્યના પ્રમાણ કરતા અધિક વેશ રાખનાર, અધિક દ્રવ્ય રાખી સીનરેશ રાખનાર અને પાતે શક્તિ રહિત છતાં શક્તિવાળાની મારે બેર કરનાર પુરૂષનું મદાનુ પુરૂષ ઉપદ્રાવ્ય કરે છે. મારી વિગેરેથી દ્રવ્યની આશા અપનાવ, રા. ૧. રૂપાયેમાં સંસય રાખનાર અને પાતાની શક્તિ છતાં ઉદાસ રહિત થત રૂ. ૨૫૫ને

લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતી નથી. રોગી છતાં અપચ્ચનું સેવન કરનાર, હિતશિક્ષા આપનાર ઉપર દ્રેષ રાખનાર અને નિરોગી છતાં આપધ ખાનાર પુરૂષ ખરેખર મરવાને ઇચ્છે છે એમાં સંદેહ નથી. જકાત આપી ઉલટે રસ્તે ચાલનાર, લોજન વળતે કોષ કરનાર અને પોતાના કુળના અહંકારથી સેવા નહીં કરનાર આ ત્રણેને મંદ બુદ્ધિ સમજવા. બુદ્ધિહીન છતાં કાર્યની સિદ્ધિ ઇચ્છનાર, દુઃખી છતાં સુખતા મનોરથ કરનાર અને કરજ કરી સ્થાવર મીલકતને ખરીદનાર આ ત્રણેને મુર્ખ પુરૂષોના સરકાર જાણવા. મનોહર સ્ત્રી છતાં પરસ્ત્રીની ઇચ્છા કરનાર, લોજન તથા છતાં ગમન કરનાર અને નિર્ધન છતાં ગોષ્ઠિ કરવામાં અત્યંત આસક્ત હોય, તેઓ પુરૂષ મુર્ખોના શિરોમણી ગણાય છે. કીમીયામાં દ્રવ્ય જોનાર, રસાયનમાં રસિક થનાર અને પરીક્ષા માટે વિષ ભક્ષણ કરનાર આ ત્રણે અનર્થને પ્રાપ્ત થાય છે. જેના હોય જાણીતા હોવા છતાં તેની પ્રજ્ઞા કરનાર, શુભીના શુભની નિંદા કરનાર અને રાજ્ય વિગેરેનો અવર્ણવાદ જોડનાર પુરૂષ તત્કાળ અનર્થનું ભાજન થાય છે કદિ શ્રમ થયો હોય તો પણ આત્માનું કષ્ટ. છુ ઇચ્છનાર પુરૂષે મહિષ, ખર અને ગાયોની ઉપર આરોહણ કરવું નહીં કેદખાનામાં તથા વધસ્થાનમાં, જુગાર રમવાના સ્થાનમાં, પરાભવના સ્થાનમાં, ભાંડાગારમાં અને નગરના અતેડરમાં જવું નહીં. ઇત્યાદિ ઉત્તમ લોકાચારનું મેવન કર્યું હોય તો તેનાથી પ્રાપ્ત કરી આલોકમાં ખરેખર યથા, મ્હોટાઇ અને શોભા વિગેરેની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમજ લોકોને તે માન્ય હોવાથી કરવા ધારેલાં ધર્મ કાર્યોની સિદ્ધિ પણ મુખેથી થાય છે; અને જો તે લોકાચારનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે તો તે દેવના રોધવાથી લોકોની સાથે વિરોધ થવાનો સંભવ દેવાથી ધર્મકામમાં વિષ્ણુ આવી પડે છે. કળું છે કે—

‘વ્યસીકમસ્તુ મા યાસ્તુ, લોકોક્તિસ્તુ સુદુસ્સહા ।

જાગ્યનાં જાજનં મા વા, ટણત્કારસ્તુ મારયેત્ ॥ ૨ ॥”

રાજાર્થ—“અમન્ય હોય અથવા તો સત્ય હોય પરંતુ લોકોક્તિ તો અતિ દુઃસહ હોય છે. પણ (વામજ) ભાંગે કે ન ભાંગે પણ લોકો તો ભોરો મારે છે જ ૧”

જોને જિને લોક કહે છે, અને તે પ્રવાહથી સાચા છે, તેના આચારથી વિરૂદ્ધ દેવ તેને લોક વિરૂદ્ધ જાણે. લોકાચારથી વિરૂદ્ધ કરનાર મનુષ્ય એકદમ તપુનને પ્રમ થાય છે અને તપુનને પ્રાપ્ત થયેલો મનુષ્ય પણ તરણની પડે નહીં થાય છે.

પોતાના સ્થાનમાં સંતુષ્ટ થયેલા ત્રણેયને ત્રેસડ પાખંડીઓ દ્વેષમાં જે લોકાચારનું પાલન કરે છે. તે લોકાચાર કેવી રીતે હવુ થાય ? જ્યારે સર્વ પ્રકારના સંજનો ત્યાગ કરનાર મુનિઓ પાત્ શરીર અને અંચમનું રક્ષણ કરવા મટે લોકાચારને અનુસરે છે ત્યારે બીજાની તો ગળુગીજ શ્રી. ? ઘણા લોક સાથે વિરોધ રાખનારનો અસંગ કરવો, દેશાચારનું ઉલ્લંઘન કરવું, અગ્નિ ઉપસંગ બોગ કરવો, દાનાદિતો નિષેધ કરવો, સંગ પુરૂષોને કષ્ટ આવે ખુશી થવું અને અગ્નિ જ્ઞાં તેમના કદને દર કરવા ઉપાય ન કરવો, ઇન્દ્રિય બીજા પાત્ ઉલ્લંઘ્યેક લોક વિરૂદ્ધ કર્યો બાળી લેવાં હવે અંચકાર પંચમ ગુણનો ઉપસંગદાર કરનાં ઉપદેશ દારા કૃષ્ણ દર્શાય છે.

“સમાચરન્ શિષ્ટમતસ્વદેશાચારં યથોચિત્યવશેન લોકે ।
સર્વાજિગમ્યો લજ્જતે યજ્ઞાંસિ, સ્વકાર્યસિઙ્ગિચ વૃદ્ધાશ્રમસ્યઃ॥૩॥”

શબ્દાથ — શુદ્ધસ્થાશ્રમમાં રહેલા પુરૂષ શિષ્ટ પુરૂષને માન્ય એવા પોતાના દેશાચારને યોગ્ય રીતે આચરણ કરે. લોકમાં સર્વને માનનીય થાય છે. અને યજ્ઞ તથા પોતાના કાર્યની શિદ્ધિને પાત્ મેળવે છે. ”

। કનિ પંચમો ગુણઃ ।

પટ્ટ ગુણ વર્ણન.

નુકુમથી આવેલા 'કોઈનો પણ અવર્ણવાદ નહીં બોલવા' રૂપ છઠા ગુણને વર્ણવે છે.

અવર્ણવાદી નકાડવિ— અવર્ણ એટલે નિંદા, તેને બોલવાના સ્વભાવવાળો પુરૂષ અવર્ણવાદી કહેવાય છે. તેણે અવર્ણવાદને કોઈ પણ ઠેકાણે બોલનાર નહોતો, અર્થાત્ જ્યોત્સ્ન, મધ્યમ અને ઉત્તમ ભેદવાળા પ્રાણીઓનો પણ અપવાદ બોલનાર ન હોય, કેમકે બીજાનો અવર્ણવાદ બોલવામાં ઘણું દોષ રહેલા છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“ પરપરિજવપરિવાદાદાત્મોકર્પાશ્ચ વધ્યતે કર્મ્મ ।

નીચૈર્ ગોત્રં પ્રતિજવમનેકજવકોટિદુર્મોચમ્ ॥૧॥”

શબ્દાર્થ—“બીજાનો પરાભાવ તથા અપવાદ અને પોતાનો ઉત્કર્ષ કરવાથી પ્રત્યેક ભવમાં અનેકભવ કોટીથી પણ છુટી ન શકે તેવું નીચ ગોત્ર કર્મ બધાય છે.”

પોતાની પ્રશંસા, બીજાની નિંદા, મહાન્ પુરૂષોના ગુણને વિષે ભ્રસર અને સંજોગ વગર બોલવું એ સર્વ આત્માને નીચે પાડે છે. બીજાનો અવર્ણવાદ કરવાથી ખર, નિંદા કરનાર જ્ઞાન, પરંતુ જ્ઞાનાર કૃમિ અને બીજાના ઉપર દ્રેષ રાખનાર ક્રીડી પછે ઉત્પન્ન થાય છે. પરના અછતા અથવા તો છતા પણ દોષો કહેવાથી અને સાંભળવાથી કંઈ પણ ગુણ થતો નથી, પણ કહેનાર ઉપર વેર વધે છે, અને સાંભળનારની અન્ત કુણુદ્ધિ થાય છે. ઉત્તમ પુરૂષની મતિ દૂષણને પ્રાપ્ત થતી નથી, અર્થાત્ દૂષણ તરફ લક્ષ આપતી નથી. મધ્યમ પુરૂષની મતિ દૂષણને સ્પર્શ કરે છે, પરંતુ દૂષણને પ્રગટ કરતી નથી. અધમ પુરૂષ દૂષણ બેધ બીજ પાસે પ્રગટ કરે છે. અને અધમાધમ પુરૂષ તો દુષણ બેધ એકદમ જૂમ પાડી ઉઠે છે. પોતાનો

ગુણ અને બીજાનો દોષ કહેવા માટે, પરની યાચના કરવા માટે અને યાચકને નિ-
રાસ કરવા માટે સત્પુરૂષોની જીવ્હા જડ બની જાય છે, અર્થાત્ આવા પ્રસંગે સત્પુ-
રૂષો માનજ ધારણ કરે છે. કારણ કે પરની નિંદા કરવી એ એક મહાન્ પાપ છે.
વળી વધારે આશ્ચર્ય તો એ છે કે પોતે નર્હી કરેલા પણ બીજાના પાપો, નિંદા કરના-
રી વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીની પેઠે, નિંદા કરનારને લાગુ થાય છે. તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીનું દર્શાત
આ પ્રમાણે છે—

કોઈ સારા ગ્રામમાં દાનેશ્વરી અને લોકપ્રિય સુંદર નામે ઝંઘરી રહેતો હતો.
કહ્યું છે કે— “ પ્રજાને દાતાજ પ્રિય હોય છે, પણ ધનવાન પ્રિય હોતો નથી. લોકો
આવના વર્ષોદને ઇચ્છે છે; પણ સમુદ્રને કોઈ ઇચ્છતું નથી; ” અર્થાત્ જેમ વર્ષોદ
જળ આપીને, અને દાતા દાન આપીને, પ્રાણીઓના પ્રાણનું રક્ષાન કરે છે, તેથી
લોકો તે બંનેને ઇચ્છે છે; તેમ સમુદ્ર પામે પુષ્કળ જળ, અને ધનવાન પામે પુષ્કળ
દ્રવ્ય છતાં કોઈના ઉપયોગમાં આવતું નથી, તેથી લોકો આ બંનેને
ઇચ્છતા નથી.

તે સુંદર શેઠની એક પાટોશાળુ બ્રાહ્મણી શેઠની આ પ્રમાણે નિંદા કરવા લાગી
કે “ આ શેઠને ઘેર પરદેશી લોકો આવે છે, અને તે આ શેઠને ધર્મી જાણી પાળાનું
દ્રવ્ય થાપણુ સુધી જાય છે, અને કેટલાએક આ શેઠને વ્યાજે આપી જાય છે. જ્યારે
તે પરદેશમાં મરણ પામે છે ત્યારે આ શેઠને ઘેર ઉત્સવ થાય છે. માટે એ ધર્મી
છે તે જાણ્યો. ” એક વખત શત્રિના મમયમાં કુધાથી પીડાયેલા કોઈ કાર્પટિક (યા-
ત્રાળુ) સુંદર શેઠને ઘેર આવ્યો, પણ તે વખતે આ શેઠના ઘરમાં બાજન કે
પાન કરવા જેવું કંઈ હતું નહિ, તેથી તે દાન મગને ધારણ કરનાર દાતાએ બરવા-
ડાનું ઘેરથી છાશ લાવી તેને પાઈ. આથી તે અધ્યાત્મક મરણ પામ્યો; કારણ કે
બરવાડાનું મરણક નિપર મેલેલા છાશના બાજનમાં મમડીએ નીચે પકડી રાખેલા
મોઢોટા સર્પના મુખમાંથી પડેલા ઝેરથી તે છાશ મિશ્રિત થયેલી હતી. સવારમાં તે
કાર્પટિકને મરણ પામેલો જોઈ તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણી ખુશી થઈ કહેવા લાગી કે, ‘ દ્રવ્યના
લોભથી વિષ આપનાર આ દાતાનું ચરિત્ર જોયું કે ? ’ આ દાસમાં તે યાત્રાળુની
દયા બમે છે, અને વિચાર કરે છે કે હું ‘ હોને વળગું ? ’ દાતાનો આત્મા નિર્મલ
છે, મર્પ અત્યાચાર અને પરવશ છે, મમડી પણ સર્પને બહાણ કરનારી છે અને બરવા-
ડાનું અત્યાચાર છે તો મોઢોટા હોને વળગવું ? ’ એવી રીતે વિચાર કરતી દયા તે નિંદા

પષ્ટ ગુણ વર્ણન.

નુકમથી આવેલા 'કોઈનો' પણ અવર્ણવાદ નહીં બોલવા
રૂપ છઠા ગુણને વર્ણવે છે.

અવર્ણવાદી નકાડવિ” — અવર્ણ એટલે નિંદા, તેને બોલવાના સ્વભાવવાળો પુરૂષ
અવર્ણવાદી કહેવાય છે. તેવા અવર્ણવાદને કોઈ પણ ઠેકાણે બોલનાર નહોય, અર્થાત્
જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્તમ લેહવાળા પ્રાણીઓનો પણ અપવાદ બોલનાર ન હોય,
કેમકે બીજાનો અવર્ણવાદ બોલવામાં ઘણા હોય રહેલા છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“ પરપરિજવપરિવાંદાદાત્મોકર્પાચ્ચ વધ્યતે કર્મ્મ ।

નીચૈ ગોત્રં પ્રતિજવમનેકજવકોટિદુર્મોચમ્ ॥૧॥”

શબ્દાર્થ—“બીજાનો પરાભવ તથા અપવાદ અને પોતાનો ઉત્કર્ષ કરવાથી પ્ર-
ત્યેક ભવમાં અનેકભવ કોટીથી પણ છુટી ન શકે તેવું નીચ ગોત્ર કર્મ બધાય છે.”

પોતાની પ્રશંસા, બીજાની નિંદા, મહાન્ પુરૂષોના ગુણને વિષે મત્સર અને
સંબંધ વગર બોલવું એ સર્વ આત્માને નીચે પાડે છે. બીજાનો અવર્ણવાદ કર-
વાથી ખર, નિંદા કરનાર જ્ઞાન, પરવું જ્ઞાનાર કૃમિ અને બીજાના ઉપર દ્વેષ રાખનાર
કીટી પછે ઉત્પન્ન થાય છે. પરના અછતા અથવા તો છતા પણ દોષો કહે-
વાથી અને સાંભળવાથી કંઈ પણ ગુણ થતો નથી, પણ કહેનાર ઉપર વેર વધે છે,
અને સાંભળનારની અન્ત કુણુદ્ધિ થાય છે. ઉત્તમ પુરૂષની મતિ દૂષણને પ્રાપ્ત થતી
નથી, અર્થાત્ દૂષણ તરફ લક્ષ આપતી નથી. મધ્યમ પુરૂષની મતિ દૂષણને પ્રાપ્ત
કરે છે, પરંતુ દૂષણને પ્રગટ કરતી નથી. અધમ પુરૂષ દૂષણ ભેદ બીજા પાસે પ્રગટ
કરે છે. અને અધમાધમ પુરૂષ તો દૂષણ ભેદ એકદમ જૂઠા પાડી ઉઠે છે. પોતાનો

મુળ અને ખીજનો દોષ કહેવા માટે, પંચી યાચના કરવા માટે અને યાચકને નિ-
રાસ કરવા માટે સત્યરૂપોની છાન્દા બડબની જાય છે, અર્થાત્ આવા પ્રસંગે સત્ય-
રૂપો માનવ ધારણ કરે છે. કારણ કે પંચી નિંદા કરવી એ એક મહાન પાપ છે.
વળી વધારે આશ્ચર્ય તો એ છે કે પોતે નહીં કરેલા પણ ખીજના પાપો, નિંદા કરના-
રી વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીની પેઠે, નિંદા કરનારને લાચુ થાય છે. તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીનું દશાત
આ પ્રમાણે છે—

કોઈ સારા ગામમાં દાનેશ્વરી અને લોકપ્રિય સુંદર નામે એકી રહેતો હતો.
કહ્યું છે કે— “ પ્રજાને દાતાજ પ્રિય હોય છે, પણ ધનવાન પ્રિય હોતો નથી. લોકો
આવતા વર્ષોદને ઇચ્છે છે; પણ અમુકને કોઈ ઇચ્છતું નથી; ” અર્થાત્ જેમ વર્ષોદ
જળ આપીને, અને દાતા દાન આપીને, માણીએના પ્રાણનું રક્ષણ કરે છે, તેથી
લોકો તે બન્નેને ઇચ્છે છે; તેમ સત્યુદ પામે પુષ્કળ જળ, અને ધનવાન પામે પુષ્કળ
દ્રવ્ય છતાં કોઈના ઉપયોગમાં આવતું નથી, તેથી લોકો આ બન્નેને
ઇચ્છતા નથી.

તે સુંદર રોડની એક પાટોચળ બ્રાહ્મણી રોડની આ પ્રમાણે નિંદા કરવા લાગી
કે “ આ રોડને ઘેર પરદેશી લોકો આવે છે, અને તે આ રોડને ધર્મી જાણી પોતાનું
દ્રવ્ય થાપણ મુકી જાય છે, અને કેટલાએક આ રોડને વ્યાજે આપી જાય છે. જ્યારે
તે પરદેશમાં મરણ પામે છે ત્યારે આ રોડને ઘેર કેસવ થાય છે. માટે એ ધર્મી
છે તે જાણ્યો. ” એક વખત રાત્રિના સમયમાં કુધાથી પીડાયેલો કોઈ કાર્પેટિક (યા-
ત્રાજી) સુંદર રોડને ઘેર આવ્યો, પણ તે વખતે આ રોડના ઘરમાં બોજન કે
પાન કરવા જેવું કંઈ હતું નહિ; તેથી તે દાન લેવાને ધારણ કરનાર દાતાએ ભરવા-
નરવાડણના મસતક ઉપર રહેલા છાશના ભાજનમાં સમડીએ નીચે પકડી રાખેલા
કોટા સર્પના મુખમાંથી પટેલા ઝેરથી તે છાશ મિશ્રિત થયેલી હતી. સવારમાં તે
પંડિકને મરણ પામેલો જોઈ તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણી ખુશી થઈ કહેવા લાગી કે, “ દ્રવ્યના
અધી વિષ આપનાર આ દાતાનું અર્ચન જોઈ કે ? ” આ અવસામાં તે યાત્રાજીની
મા ભમે છે, અને વિચાર કરે છે કે હું કોને વળતું ? “ દાતાનો આત્મા નિર્મળ
સર્પ અઘણ અને પરવશ છે, સમડી પણ સર્પને ભક્ષણ કરનારી છે અને ભરવા-
અઘણ છે તો મારે કોને વળતું ? ” એવી રીતે વિચાર કરતી હત્યા તે નિંદા

કરનારી બ્રાહ્મણીને વળગી પડી, એટલે તે તત્કાળ રથામ, કુળડી અને કુટ્ટ રાગથી દુષિત થઇ ગઇ. પાત્રી આકાશમાં રહેલી હત્યાએ લોકોને આ પ્રમાણે કંઈ કે—

“કુમ્ભજિન્નયુગ્મેન કિદ્વિપં, વાલ્લકસ્ય જનની વ્યપોહતિ ।

કાઠતાલુરસનાનિરુજ્જતા, હર્જનેન જનની વ્યપાકૃતા ॥ ૨ ॥”

રાજકથા—“માતા બાળકની વિદ્યાને કુરેલા ધણના ઠીકરાથી દૂર કરે છે, પણ કંઈ, તાણ અને છબ્બાથી અવર્ણવાદ રૂપ વિદ્યાને બહાર રેંકનાર દુર્જને તો માતાને પણ હરાયો છે. ૨”

તે કારણથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સમય લોકોને પાત્ર અવર્ણવાદ કસ્યાણુ-કારી નથી, તો “રાજાદિયુ વિરોધતઃ” એ વચનથી ઘણા લોકોને માન્ય એવા રાજા, મંત્રી, દેવ, શુદ્ધ અને સંઘ વિગેરેનો અવર્ણવાદ કેવી રીતે કસ્યાણુકારી થાય? અર્થાત્ ન જ થાય. રાજાદિકોનો અવર્ણવાદ બોલવાથી આ લોકમાં દ્રવ્યાદિકોનો વિનાશ અને ભવાંતરમાં નીચ ગોત્ર તથા કલંક વિગેરે દોષોની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેને માટે જૈનાગમમાં આ પ્રમાણે છે—

“પોતાનું હિત ઇચ્છનાર પુરૂષે અશ્રુત્ય, અભ્યાખ્યાન (કલંક,) મુગ્ધી અને મર્મ લેહક વિગેરે દુઃખનાં કારણભૂત વચન બોલવાંજ ન જોઈએ. પંડિત પુરૂષોએ બીજાનો છતો દોષ પણ ન કહેવો જોઈએ, તો લોકોને વિષે પ્રગટ અથવા તો છાનો એવો અવિદ્યમાન દોષ તો બોલાવજ કેમ? જે દુર્બુદ્ધિ બીજા પુરૂષને કલંક આપે છે, તે પુરૂષ આ લોકમાં નિંદનીક થાય છે અને ભવાંતરમાં તીવ્ર દુઃખોને મેળવે છે. જે દુઃષ્ટમતિ માત્સર્યના દોષથી પાંચ સમિતિ યુક્ત, શુદ્ધ ભાવયુક્ત અને બ્રહ્મચર્ય યુક્ત યતિને (સાધુને) કલંક આપે છે, તે અતિ તીવ્ર પાપને ઉપાર્જન કરી, પૂર્વ ભવમાં મુનિને કલંક આપનારી સીતાની પેઠે અનંત દુઃખને પામે છે.” તે વિષે સીતાનું દર્શન આ પ્રમાણે છે —

આ સરત ક્ષેત્રમાં મિણાલકુટ નામે નગરમાં શ્રીભુતિ નામે પુરોહિત રહેતો હતો. તેને સરસ્વતી નામે સ્ત્રી હતી, અને તે જન્મેને વેગવતી નામે એક પુત્રી હતી. એક વખતે તે નગરના ઉદ્યાનમાં એક મુનિશ્રી પધાર્યા. પ્રતિમા રૂપ કાઠિન્યમધ્યાનમાં રહેલા તે મુનિશ્રીને લોક ભક્તિપૂર્વક વંદન કરવા લાગ્યા. તે જોઈ મત્સરથી વેગવતી લોકોને કહેવા લાગી કે ‘બ્રાહ્મણોને છોડી આ મુંડ પાખંડીને કેમ પૂજો છો? મેં આ સાધુને ઓની સાથે ફીડા કરતાં જોયો છે’ એ પ્રમાણે મુનિ-

ઉપર વેગવતીએ અસત્ય કલંકનો આરોપ મુક્યો. તેથી ભોળા લોકો મુનિશ્રીની પૂજા કરતા અટક્યા. મુનિશ્રીએ પણ પોતાના ઉપર લોકોનો અભાવ જોઈ તે અસત્ય કલંકના આરોપને જાણી લીધો. પછી તેમણે ‘ મહારા નિમિત્તે જિનશાસનની દ્વાનિ મા યાએ ’ એ વિચાર મનમાં રાખી ‘ જ્યાં મુખી આ કલંક ઉતરે નહીં ત્યાં મુખી મહારે ભોજન કરવું નહીં, ’ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી કાઠિસ્સગ ધ્યાને રહ્યા. પછી શાસન દેવતાની સહાયથી વેગવતીના શરીરમાં અતિતીવ્ર વેદના ઉત્પન્ન થઈ, અરતિ પ્રગટ થઈ, અને તાડાળ તેનું મુખ શૂન્ય થઈ ગયું. પછી તેને પશ્ચાત્તાપ થવાથી સાધુ પાસે જઈ સર્વ લોકની આગળ પોતાના આત્માની નિંદા કરતી બોલી કે, ‘ મેં દ્વેષભાવથી સાધુને ‘જોડું’ કલંક ચડાવ્યું છે. ’ એ પ્રમાણે ઠણી મુનિને ખમાવી તેમને પગે લાગી. પછી શાસનદેવતાએ સન્ન કરેલી વેગવતી ધર્મ સાંભળી દીક્ષા અંગીકાર કરી તેને ચિરકાળ પાળી સાધમદેવલોકે દેવી થઈ. ત્યાંથી સ્થવી જનકરાજની પુત્રી સીતા નામે થઈ. પૂર્વજન્મમાં ‘જોડું’ આળ આપ્યું હતું તેથી સીતા અહિં કલંકને પાત્ર થઈ, પછો કલંકથી મુક્ત થયેલા સાધુની પણ લોકોએ પૂજા કરી અને જિનશાસનની પ્રભાવના થઈ. વળી જે ખીજના અવર્ણવાદ સાંભળે છે તે પણ પાપી ગણાય છે. કહું છે કે—

નિવાર્યતામાહિ ! કિમપ્યયં વદુઃ, પુનર્વિવક્તુઃ સ્ફુરિતોત્તરાધરઃ।

ન કેવલં યો મહતાં વિજ્ઞાપતે, શ્રુણોતિ યસ્માદપિ યઃ સ પાપજાક્રાશ્।”

શબ્દાર્થ—“ હું સખી ! ઉપરના સ્ફુરતામાન દેહવાળા અને કંઈ પણ બીજા વખત કહેવાની ઇચ્છાવાળા આ બદુકને નિવારણ કર. કારણ કે જે મહાત્મ પુરોવાની નિંદા કરે છે તે એકલોજ પાપી ગણાય છે એમ નહીં, પરંતુ જે નિંદા સાંભળે છે તે પણ પાપનો ભાગી થાય છે. ૩ ”

આ ગુણની સમાપ્તિ કરતાં અંતકાર મહાશય ઉપદેશદ્વારા આ ગુણને મેળવનાર ગૃહસ્થધર્મને યોગ્ય થાય છે એમ દર્શાવે છે.

“ઈત્યં સદા નિન્દ્યમવળર્વાદં, ત્યજન્પરેપાં શ્રવણં ચ તસ્ય ।

જગજનશ્લાઘ્યતયા ગૃહસ્યઃ, સઘર્મ્મયોગ્યો મવતીહ સમ્યક્।।૪।।”

શબ્દાર્થ—“ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નિરંતર નિંદવા યોગ્ય એવો ખીજનો અવર્ણવાદ અને તેનું અપણુ એ બંનેને ત્યાગ કરના ગૃહસ્થ જગતના સોડોને પ્રશસનોય થવાથી આલોકમાં સારી રીતે સદ્ધર્મને યોગ્ય થાય છે. ૪ ” इतिपठः ॥

સત્તમ ગુણ વર્ણન.

વે ક્રમ પ્રાપ્ત સપ્તમ ગુણનું વર્ણન કરે છે.

“ અનેકનિર્ગમદ્વારચિવાર્જિતનિકેતનઃ ”—ગૃહસ્થ અનેક પેસવા નિકળવાના દારથી રહિત મકાનવાળો હોય. કારણકે જો ઘરમાં પેસવા નિકળવાનાં ઘણાં દાર હોય તો જેઓના આગમન અને પ્રવેશની ખજર પડતી નથી તેવા દુષ્ટ લોકોના આવવાથી સ્ત્રી વિગેરેનો પરાભવરૂપ ઉપદ્રવ થાય છે. આ ઠેકાણે ઘરનાં અનેક દારોનો નિષેધ થવાથી ગૃહસ્થ નિયમિત દારથી સારી રીતે રક્ષણ ઠગાએલા ઘરવાળો રોયો જોઈએ એવો અર્થ નાતપડે છે. તેવા પ્રકારના ઘરને પાનુ અનુચિત સ્થાનમાં નહિં બાંધના ઉચિત સ્થાનમાંજ બાંધવું યુક્ત છે. તે સ્થાન આ પ્રમાણે છે. શસ્થ (અરિય), ગાળ ખાતર વિગેરે હોય અને નિષેધ કરેલ આવથી રહિત હોય તથા પાણી દ્વાર, અંકુશ, દર્બનો ચુરડો, મુંદર વર્ણ તથા અંધવાળી માટી હોય, સાં રા સ્વાદયુક્ત પાણીનો ઉદ્દગમ હોય અને નિધાનવાળું હોય તેને યોગ્ય સ્થાન કહે છે ૧૫ છે કે—

“ શીતમ્પર્શોષ્ણકાલે યાત્યુગ્ણસ્પર્શા હિમાગમે ।

વર્ષાસુ ચોનયસ્પર્શા, સા શુન્ના સર્વદેહિનામ્ ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ ઉષ્ણ કાળમાં શીત સ્પર્શવાળી, શીત કાળમાં ઉષ્ણ સ્પર્શવાળી અને વર્ષા ઋતુમાં ઉષ્ણ તથા શીત એ બન્ને સ્પર્શવાળી રોય તે ભુમિ સર્વ પ્રાણીઓને કલ્યાણકારી થાય છે. ૧ ”

પ્રથમ ભૂમિને એક દાન પ્રમ. ન. એ.દી ખડી તે ખાતરને તે રેતીથી પુરી રેતી એ રેતી વધી પડે તો અઠ. એ.છી રેતીની દીન, અને બરોજ થાયતો માથ રન

(મધ્યમ) ભૂમિ સમજાવી. જે જમીનમાં વાવેલી યંચેર વગેરે ત્રણ દિવસમાં, પાંચ દિવસમાં અને સાત દિવસમાં ઉગે તે ભૂમિ અનુક્રમે ઉત્તમ, મધ્યમ અને હીન એમ ત્રણ પ્રકારની છે; અથવા જે જમીન દિગ્બુદ્ધ કરનારી ન હોય, અર્થાત્ જે જમીનમાં હોમા રહેવાથી દિશાઓની ચોક્કસ ખબર પડતી હોય, ચારે બાજુ સરખી હોય, મુંઠર આકૃતિ હોય, ત્રીજે દિવસે બીજને ઉગાડવાવાડી હોય અને પૂર્વ, ઈશાન તથા ઉત્તર દિશા તરફ જળાશય યુક્ત હોય તે જમીન મેદ ઝણાય છે; ઇત્યાદિ સ્થાન માટે અન્ય શાસ્ત્રથી જાણી લેવું. સ્થાનના ગુણ દોષોનું જ્ઞાન તો શકુન, સ્વપ્ન, દૈવ-પ્રશ્ન અને નિમિત્ત વિગેરેના બળથી થાય છે. સ્થાન સંબંધી નિષેધ તો આ પ્રમાણે છે.

“ જે સ્થાનમાં વૃક્ષ અને ધ્વજ વિગેરેની પહેલા તથા છેલ્લા પહોર શિવાયની બીજા અને ત્રીજા પહોરની છાયા પડતી હોય તો તે છાયા નિરંતર દુઃખ આપનારી થાય છે. ખજુરી, હાડમ, કેળ, જોરડી અને બીજાંતનું વૃક્ષ જે ઘરમાં ઉત્પત્ત થાય છે તે ઘરનો મૂળથી નાશ થાય છે. ઘરમાં દુધવાણું વૃક્ષ હોય તો તે લડેલીના નાશ કરનાર, કાંઠાવાણું વૃક્ષ હોય તો શત્રુથી લય આપનાર અને કૃષ્ણ આપનાર વૃક્ષ હોય તો સંતાનનો નાશ કરનાર થાય છે. નેથી આવૃદ્ધેના કાઠનો પલ્લુ ત્યાગ કરવા કાંઈ કહે છે કે ઘરની પૂર્વ દિશાએ વડ, દક્ષિણ તરફ કેમરડો, પશ્ચિમ દિશાએ પીંપળા અને ઉત્તર તરફ પીંપર હોયનો તે પ્રશસ્ત્રનીય છે. ગૃહસ્થ તીર્થકરની પીઠ, શંકર તથા સૂર્યની દક્ષિ, વામુદેવની ડાબી બાજુ અને બ્રહ્માની દક્ષિણ બાજુનો ત્યાગ કરી મક્કાન બધાવે = બીજે સ્થળે પલ્લુ કહેલું છે કે, “ જિનેશ્વરની પીઠ, સૂર્ય તથા શંકરની દક્ષિ અને વિષ્ણુની વામ બાજુનો ત્યાગ કરવા જોઈએ. ચંડી અને દિશાએ અગુણ છે, અને બ્રહ્મા સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. અસ્તિત્વની દક્ષિ તથા દક્ષિણ બાજુ અને શંકરની પીઠ તથા વામ બાજુ હોય તો કટવાણું કરનાર, અને તેથી વિપરીત દિશાએ હોયનો ઘણું દુઃખ આપનાર થાય છે. પરંતુ જો વચમાં માર્ગ હોય તો કાંઈ પલ્લુ હોય લાગુ થતો નથી. સ્થાન ત્રાહ્ન હોય તોપણ ઘર નિર્દોષ કરવું જોઈએ. ” કહ્યું છે કે—

“ પુરિસ્ત્વ ગિહસ્સંગં, હીણં અહિચં ન પાવણ સોદં ।

તસ્દા મુક્તં કીરણં, જાણ ગિહં હવણ રિચ્છિકરં ॥૨૧॥ ”

શબ્દાર્થ—“ ન્યૂનાધિક શરીરવાળા પુરુષની પીઠ ધરતું શરીર ન્યૂનાધિક હોય તો શોભા પામતું નથી. તેથી જોયર નિર્દોષ કર્યું હોય તો તે કદિ દરનાર થાય છે. ” ૨

વગી " હજી, યાન, ગંભી, અરઘટ, ચંત્ર, કાંટાળુ, વૃક્ષ, પાંચ બલનાં ઉપર
વૃક્ષ અને દુધરાળાં વૃક્ષ એ સર્વેનાં કાષ્ટ ઘર બધાવનાર ગૃહસ્થે ત્યાગ કરવાં ભેઠ્યે.
બીજી, કેળ, દારિમ, જાંબીર, દોહલિદ્ર, આંબડી, બાવળ. ભારડી અને ધંતરાન
કાષ્ટનો પલુ ત્યાગ કરે ઉપર બહુવેલા વૃક્ષોનાં મૂળીયાં પડોયને લીધે જેના ઘરમાં
અચાં હોય, અને તેમની છાયા જેના ઘર ઉપર પડતી હોય તેના કુળને નાશ થાય છે
ખટલમય સ્તંભ, પાટલ, છત, બારસાખ અને ઉત્તરંગ એ સર્વે ગૃહસ્થેને હનિ
કારક છે, પણ ધર્મ સ્થાનમાં તે સુખ આપનાર છે. પાષાણમય પ્રાસાદ કે ઘરમાં
કાષ્ટના સ્તંભાદિકનો અને કાષ્ટમય પ્રાસાદ કે ઘરમાં પાષાણના સ્તંભાદિકનો મુર-
શ્વેત્યે પ્રવનથી ત્યાગ કરવો ભેઠ્યે. દેવમંદિર, કૂપ, વાપિકા, રમશાન, મઝ, અને
સજમદિસ્ય પાષાણ, કંટા અને કાષ્ટ ગૃહસ્થે બાંધકામમાં સરસંગમાત્ર પણ તેમાં
રેળ નથી એવામર, જુવારદિત, સાંકડું, એક બે કે ત્રણ ખૂણાનાગું અને કાંઈક
તથા નામ જાણુ રીઝે હોય એવા ઘરમાં વાસ કરવો યોગ્ય નથી. જે ઘરનાં દ્વાર આ
રે. જા. બધે થાય છે, અને તિથડે છે તે અશુભ ગણાય છે; અને ઘરનાં મૂળ દ્વારમાં
ચિર નયઃ જગમ જાદિની વિશેષ શોભા કરવી તે શુભ ગણાય છે. ભેગળીનાં નારક
જાસુ, રાખવળ, જાળનાં મુદ્દ, જાનિયરિત્ર અને દેવચરિત્રનાં ચિત્રો ઘર ઉપર ચિત્ર
સ્થાં રે. જા. નથી ફાળવુજા વૃક્ષ, કુખ, બેગડી, ગરસતી, નવનિધાન મુખ તામી
જગમ, વધામજાં અને સખોની એજી એ મજાન ઉપર ચિત્રમાં હોય તો તે શુભ
ગણાય છે મજાન પુરંગરૂ ઉત્તમ હોયતો દ્રવ્યની હનિ કરનાર, હસિખ તરફ ઊભા મે. પ
ને દ્રવ્યની નષ્ટિ કરનાર, પશિમ તરફ ઊભા હોય તો વૃદ્ધિ કરનાર અને પૂનર
વનર વજા દે. જા. તે જગીનો નાશ કરનાર થાય છે. નમર કે મામના ઇશાનાદિ
દે. જા. ઘર જા. પડું નહીં. કારણ કે તે મનુકુપોને માટે અશુભ ગણાય છે. પણ
જા. જા. જા. ને મા. કે તે વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે. "

[illegible]

- એ વચ્ચે પેલિસિ દેવ ન દેવ, અવિયો કાટમાલ નવો દેવ, ધર્મી દેવ
 દેવ, અવિયો વચ્ચે દેવ, અવિયો પૂજના દેવ, અવિયો પૂજના વચ્ચે દેવ,
 અવિયો વચ્ચે દેવ, અવિયો દેવો અવિયો કવચો દેવ, અવિયો દેવ, અવિયો
 દેવો અવિયો અવિયો દેવ, અવિયો અવિયો અવિયો ન કવચો દેવ, અવિયો
 દેવ, અવિયો અવિયો અવિયો અવિયો અવિયો અવિયો અવિયો અવિયો
 અવિયો અવિયો અવિયો

[illegible]

Figure 1

“પૂર્વસ્યાં શ્રીદ્વં કાર્ય—માગ્નેય્યાં ચ મહાનસમ્ ।

જાયનં દક્ષિણસ્યાં તુ, નૈઋત્યામાયુધાદિકમ્ ॥ ૩ ॥

જુજિક્રિયા પશ્ચિમાયાં, વાયવ્યાં ધાન્યસદ્ગ્રહઃ ॥

ઉત્તરસ્યાં જલસ્થાન—મીશાન્યાં દેવતાદ્દમ્ ॥ ૪ ॥”

इति विवेकविलासे ॥

શબ્દાર્થ—“હાલમીનું” સ્થાન પૂર્વ દિશામાં, રસોડું અગ્નિ કોણમાં, રાયન દક્ષિણ દિશામાં, રાસોડું નૈઋત્ય કોણમાં, ભોજન ક્રિયા પશ્ચિમ દિશામાં, ધાન્ય સમગ્ર વાયવ્ય કોણમાં, જળનું સ્થાન ઉત્તર દિશામાં અને દેવતાદે દક્ષિણ કોણમાં કરવું. ૩-૪”

વળી સ્થાન કેવા મકાનનું હોયું જોઈએ. તે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે.

અતિ પ્રગટ અને અતિ શુભ સ્થાનનો નિષેધ હોવાને લીધે સ્થાન અતિ પ્રગટ અને અતિ શુભ ન હોયું જોઈએ. તેમાં અતિ પ્રગટ હોય તો નિશ્ચયે સમીપમાં બીજાં ઘર ન હોવાને લીધે અને વ્યારે તરફ ખુલ્લું હોવાને લીધે ચોરાદિકથી પરાભવ થાય, અને અતિ શુભ હોય તો વ્યારે તરફના બીજાં મકાનોથી ચોરાએકું હોવાને લીધે ચો-લાને પામતું નથી, અને અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવ વખતે મકાનમાં ચુરકેલીથી પેસી કે નિકળી શકાય છે.

વળી મકાન કેવા સ્થાનમાં હોયું જોઈએ તે જતાવે છે.

“મુષાતિ વેત્તકે” —ન્યાં મુદર શીજ વિગેરેથી અલંકૃત પાટોશીવસવા હોય તેવા સ્થાનમાં મકાન હોયું જોઈએ. જો અરાજ શીજ [આચાર] વાળા પાટોશી હોય તો ખરેખર તેમના આજ્ઞા સાંભળવાથી અને યેદા વિગેરે જોવાથી સદ્ગુણી પુરૂષના પક્ષે ગુણની દાની આપે આપ થઈ જાય છે. જિતમ સંપુના ઉપાસ્યની પાસે રહેલા દામીને સાધુના દર્શનથી દયાના પરિણામ થયા હતા, અને પાછળથી સુકરોના રહેણાણ પાસે કરેલી દસ્તીશાળામાં રહેવાથી તેજ દાથી દયા રહિત થયેા હતા, વળી આવેા ચરાવનાર સંગમને સારા પાટોશીને યોગ મળવાથી તે પરલોકમાં અધિભક્ત-પણે જિતમ થયેા હતા.

આગમમાં નિષેધ કરેલા દુષ્ટ પાટોશીઓ તે આ પ્રમાણે છે.

“સ્વરિયા તિરવ્વજોણી, તાદ્ધાયરસમણમાદ્ધણસુતાણા ।

વગ્ગુરિયવાદ્ધુમ્મિય, હરિણસુ પુમ્મિન્દમાર્ચિયા ॥ ૧ ॥

જૂયારવેસં નમ નદ્દ જદ્દ તદ્દ કુકમ્મકારીણં ।

સંવાસં વજિજ્ઞા, ઘરહદ્દાણં ચ મિત્તી ય ॥ ૬ ॥”

શબ્દાર્થ—“ દારી. તિર્યચોઘી પોપણ કરનાર, તાલાચર [તાલાયા પાડીને કરવા માળા મરકરા,] સાધુ, બ્રાહ્મણ, રમશાન, મૃગલાં વિગેરેને કાંચામાં નોખનાર (પારાધી), વ્યાધ, શિકારો વિશેષ (જનાવરોની મદદથી શિકાર કરનાર), હરિકેશ ચંડાલ વિશેષ, ભિક્ષુ લોક, ગાંધી, લુગારી, વેરયા, નદ્દજાતિ વિશેષ, ભાટ અને કુર્મ કરવાવાળા પુરુષોના ઘર તથા દુકાનનો પાડોશ અને મિત્રીનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. ૫-૬ ”

વળી ઘર દેવળની પાસે હોયતો હુઞ, ચતુષ્પથ [ચોક] માં હોય તો હાનિ, પૂર્તના મકાન પાસે હોયતો પુલનાશ અને મંત્રીના મકાન પાસે હોય તો દ્રવ્યનો નાશ થાય છે. મૂર્ખ, અધર્મી, પાખંડી, મર્યાદા રહિત, ચોર, રોગી, કોપી, અત્યજ, અહંકારી, ગુફની શત્રુ સેવનાર, શત્રુ, સ્વામિવંચક, શિકારી, અને સાધુ, શ્રી તથા બાળકનો ઘાત કરનાર અધમ પુરુષોનો પાડોશ આત્માનું હિત ધ્વજાનાર બુદ્ધિમાન પુરુષે ત્યાગ કરવો જોઈએ. ખરાબ પાડોશીને વિરે અંગીકાનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે.—

શ્રી ગિરનાર પર્વતની નજીક કુમેરપુરમાં દેવલકટ અને દેવીલાનો પુત્ર સોમલકટ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સ્વભાવથીજ દાનપ્રિય અંગિકા નામે ભાયાં હતી. તે બન્નેને સિદ્ધ તથા બુદ્ધ નામે બે પુત્રો હતા. એક વખતે બ્રાહ્મના દિવસે અંગિકાએ એક માસના ઉપવાસી સાધુને ભક્તિ, શ્રદ્ધા અને આનંદથી દાન આપ્યું. અંગિકાના તે દાનને જોઈ બંને સાક્ષાત્ રાક્ષસીજ હોય નહીં અને બંને કલહની મૂર્તિજ હોય નહીં, એવી તેની કોઈક પાડોશલુ ઉચો હાથ કરી એકદમ ઘરમાંથી નિકળી મોટા શબ્દોથી જેમતેમ બોલવા લાગી. તે અરસામાં કોઈ ઠેકાણે ગયેલી તેની માસૂ આવી પહોંચી. તે પાડોશલુનાં વચનો સાંભળી ક્રોધયુક્ત થયેલી તેની માસૂએ સોમલકટને જણાવી દીધું. સોમલકટ બોલ્યો કે, “ અરે પાપિણી ! હજી મુખી કુળદેવતાની પૂજા થઈ નથી, પિતૃપિંડ ભર્યાં નથી અને બ્રાહ્મણોને પણ જમાવ્યા નથી અને તે આ શું કર્યું ? ” ઈત્યાદિ આક્રોશ વચનોથી તિરસ્કાર કરી ઘરમાંથી કાઢી મુકી, અંગિકા પણ પોતાના બે પુત્રોને લઈ એકદમ ત્યાંથી નિકળી ગઈ. ગામમાં કોઈપણ ઠેકાણે સ્થાન નહીં મળવાને લીધે નગરની બહાર જતાં ચાલવાથી થાકી ગયેલી અંગિકા પામે તેના બન્ને પુત્રોએ જળ માપ્યું. આગળ એક શુષ્ક સરોવર જોવામાં આવ્યું, તે તેના શીળના પ્રભાવને લીધે જળથી ભરાઈ ગયું, અને એક શુષ્ક આસ્ર વૃક્ષ હતું તે પણ ક્ષણ યુક્ત થઈ ગયું. હવે જળ તથા ક્ષણ વિગેરેથી મુખી

થયેલી અભિષેક આમ વૃક્ષની છાયામાં વિશ્રામ લે છે, તેટલામાં ઘરમાં ગયેલી તેની માસૂ શીંગના મદિમાથી તથા મુનિદાનથી પ્રસન્ન થયેલ શાસનદેવતાના પ્રભાવથી મુનિને દાન આપવાની જગ્યામાં રહેલાં આસનો મુવર્ણમય થયેલાં તથા સિક્કથી આભિષેક થયેલાં અને રમેાઈનાં ભાજનો જેવાં ને તેવાં જરેલાં જોઈ ખુશી થઈને પુત્રને દેવેલા લાગી કે, “હે પુત્ર ! પતિવ્રતા અને ગુણવતી વદ્ધને એકદમ તેની પાછળ જઈ પાછી તેડી લાવ.” સોમજટ પશુ તેનું આદાત્મ્ય જોઈ પશ્ચાત્તાપ કરતો તેની પાછળ ગયેલ જસારને આવનો જોઈ બધ પામેડી અભિકા પોતાના પુત્રો સાથે ન- છુટના કૂવામાં પડી. જન મુનિને આપેલા દાનના ધ્યાનમાં તત્પર થયેલી તે ગુણ ધ્યાનથી કોઈક નામના વિમાનમાં ઘેડી ઋધિવાળી અભિકા નામની દેવી થઈ. લોકોના અપવાદથી બધ પામેલા સોમજટ પશુ તેજ કૂવામાં અપાપાત કયેલ તે પશુ મરીને તેજ વિમાનમાં અભિયોગિક ઠમના ઉદયથી સિંહરૂપ ધારી દેવ થયો, અને તે અભિકાના વાદન તરીકે થયો. ॥ ઇતિ અભિકા ઉદાહરણ સમાપ્ત.

હવે આ ગુણની મહાભિ કરનાં અથગર ઉપદેશદ્વારા સારો પાટોશ રાખવા આમદ કરે છે.

“દ્વિપ્રમ્યિકાવદિહવન્દસમત્સરાદીન્,

કુપ્રાતિવેશિમકતયા પ્રતિજાવ્ય દોપાન્ ।

શ્રાઘ્નઃ સદા સ્વપરસૌલ્યસમાધિદેતોઃ,

સુપ્રાતિ વેશિમકદ્દે વિદધીત વાસસ્ ॥ ૭ ॥ ”

રાખ્ધાર્થ—“ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આ લોકમાં અભિકાની પેઠે અશબ પાટોશથી અપવાદ અને અદેખાઈ વિગેરે દોષોની પ્રાપ્તિ થાય ॥ એમ વિચારી આવક નિરંતર પોતાની અને પરની મુખ સમાધિ આદે સારા પાટોશવાળા મકાનમાં વાસ કરે. ૭ ” ઇતિ સપ્તમઃ ॥

અષ્ટમ ગુણ વર્ણન.

વે ક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલ “ સારા આચારવાળાનો સંગ કરવા ” રૂપ અષ્ટમ ગુણનું વર્ણન કરે છે.

“ કુતસહ્ન : સદાચારૈઃ ”—ચુંદર આચાર અર્થાત્ આ લોક તથા પરલોક ના હિતવાળી પ્રવૃત્તિ તેને સદાચાર કહે છે. તેવા સારા આચારવાળા પુરૂષોની સાથે સંગ કરનાર હોય. પરંતુ જીભારી, ધૂર્ત, બદમાસ, ભાટ, ભાંડ, અને નટ વિગેરેનો સંગ કરે નહીં. કારણકે તેમનો સંગ કરવાથી સદાચાર હોય તે પણ નાશ પામે છે. કહ્યું છે કે:—

“યદિ સત્સહ્નનિરતો, જીવિષ્યસિ જીવિષ્યસિ ।

અથાઽસજ્જનગોષ્ઠીયુ, પતિષ્યસિ પતિષ્યસિ ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ—“ જો તું સત્પુરૂષની સંગતિમાં આસક્ત થઈશ તો મુખી થઈશ અને જો તું દુર્જનની સંગતિમાં પડીશ તો દુઃખમાં પડીશ. ૧ ”

(નિશ્ચય નયથી) સંગતિ સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. જો તે સર્વથા ત્યાગ ન કરી શકાય તો સત્પુરૂષોની સાથે સંગ કરવો યોગ્ય છે, કારણકે સંત પુરૂષો સંગતિનું આપદ છે. વળી કહ્યું છે કે “ તું સત્સંગનું મદાત્મ્ય તો જા ! પાર્શ્વમહિના સંગથી લોકું સુવર્ણ થાય છે, અને કાચ સુવર્ણની સંગતિથી મહિની ગણતરીમાં આવે છે. જેમ જળમાં ઉત્પન્ન થયેલો શબ અગ્નિના સંગથી દાહ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો પુરૂષ પણ કુસંગતિથી વિકારને પામે છે. મનુષ્યાદિક સચેતનનો મંગલો દૂર રહે, પરંતુ વૃક્ષમાં પણ સજ્જન દુર્જનપણું રહેલું છે. કારણકે અચોક્કશ ચોકનો નાશ કરે છે, અને કલિ (જહિશનું) વૃક્ષ કલેશ ઉત્પન્ન કરે છે. જેમ અન્ધ પાતળો હોય છે તો પણ શોભાને પામે છે, અને રાસલ પુટ હોય તો પણ શોભાને પામતો નથી; તેમ સજ્જન નિર્ધન હોય તો પણ તે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે,

પણ અધમ પુરૂષ ધનવાન હોય તો પણ તે યજ્ઞ ગણાતો નથી. ઉપાધિજન્ય દોષ તો દૂર રહે, પરંતુ જેમ જ્ઞાનની સંગતિ થવાથી પ્રાણીનાં કર્મ નાશ પામે છે, તેમ સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થયેલો પણ દોષ આરી સંગતિથી આટ્યો બાય છે.”

જે પોપટના માતા પિતા એકજ હોવા છતાં બિલ્લોના સંગથી એકને અવગુણ થયો હતો, અને મુનિયોના સંગથી બીજાને ગુણ થયો હતો, એમ સંબંધાય છે. “હે રાજન ! આરા અને તે પક્ષીના માતા પિતા એકજ છે અને મુનીઓ લાભ્યા છે, અને તેને બિલ્લ લોકો હાથ મ્યા છે. હે રાજન ! તે પક્ષી બિલ્લોની વાણી અવાજ કરે છે, અને હું મુનિ પુત્રોની વાણી અવાજ કરું છું. સંસંગથી દોષ અને ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, એ તમે પણ પ્રત્યક્ષ જોયું.” વાણી કહ્યું છે કે :—

“ધર્મ ધ્યસ્તદયો યશશ્ચ્યુત્તનયો વિત્તં પ્રમત્તઃ પુમાન્,
કાવ્યં નિષ્પ્રતિજસ્તપઃ શમદયાશૂન્યોઽદ્યમેધાઃ શ્રુતસ્ ।
વસ્ત્વાલોકમસ્રોચનશ્ચલમના ધ્યાનં ચ વાઙ્મત્પસૌ,
યઃ સર્ગં ગુણિનાં વિમુચ્ય વિમતિઃ કલ્યાણમાકાલ્કતિ ॥૨૧॥”

રાખાર્થ—“જેમ નિર્ધય પુરૂષ ધર્મને, અન્યાયી વશને, પ્રમાદી પુરૂષ દ્રવ્યને, શુદ્ધિહીન કાવ્યને, સમતા અને કષારહિત પુરૂષ તપસવાને, અદ્ય જીવિ મુનને, નેત્રહીન પદાર્થ જોવાને, અને અસચિત્તવાળો ધ્યાનને કરે છે તેમ હુર્મન મુળીના સંગને ત્યાગ કરી કલ્યાણની ઇચ્છા રાખે છે. ૨”

આરી સંગતિનો ઉપદેશ જેવી તેવી રીતે પ્રાપ્ત થયો નથી, આ સંબંધમાલેકમા પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રભાકરની કથા આ પ્રમાણે છે.—

વીરપુર નગરમા પદકર્મમાં તત્પર દ્વિવાકર નામે પ્રાધ્યાન કરેલો હતો. તેને પ્રભાકર નામે એક પુત્ર હતો. તે ક્ષીનીયાગર, જુગારી, કણ્ડાખોર અને અવ દેખાતું નિર્ધક્ય હાથીની પંડે ઇચ્છા પ્રમાણે જમણું કરનાર હતો. તેના પિતાએ તેને આ પ્રમાણે શિખામણ આપી કે, “હે વત્સ ! તું વ્યમનનો ત્યાગ કર. જેને મારે રહ્યું તે કે—

“વૈરવૈશ્વાનરવ્યાધિ—વાદવ્યસનલક્ષણાઃ ।

મદ્દાનર્થાય જાયન્તે, વકારાઃ પન્થ યર્જિતાઃ ॥ ૨ ॥”

રાખાર્થ—“વૈર, વૈશ્વાનર (અગ્નિ), વ્યાધિ, વાદ અને વ્યસનરૂપ આ પાંચ રહારો શુદ્ધિ પ્રમાણથી મદ્દાન અર્થ થાય છે. ૩”

માટે દે વત્સ ! શાસ્ત્રોનું અવગ્રહન કર, ઇન્ધ્રિયસંહાર અમૃતનું પાન કર, અને

એનો અભ્યાસ કર, ધર્મ કર અને પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કર. ” એવી રીતે તેના પિતાએ શીખામણ આપી તો પાલુ તેને સામે ઉત્તર આપ્યો કે—

“ ન શાસ્ત્રેણ ક્ષુધા યાતિ, ન ચ કાવ્યરસેન તૃદ્ ।

एकमेवार्जनीयं तु, अविणं निष्फलाः कदाः ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—“ શાસ્ત્રાભ્યાસથી કંઈ ક્ષુધા મટતી નથી, કાવ્યરસથી કંઈ તૃષ્ણા મુ-
જાતી નથી, માટે એકલા દ્રવ્યનેજ ઉપાર્જન કરવું જોઈએ; બીજી કળાઓ તો ફળ
વિનાની છે. ૪ ”

આ પ્રમાણેની તેની ઉદ્વેગથી ભરેલી સુક્તિઓથી દુઃખી થયેલો દિવાકર માન
રહ્યા, પછી દિવાકરે પોતાના મૃત્યુ સમયે બીજી વખત સ્નેહથી પુત્રને બોલાવી આ
પ્રમાણે કહ્યું, “ હે પુત્ર ! યદપિ મ્હારા વચન ઉપર તને શ્રદ્ધા નથી તોપણ મ્હારું
સમાધિથી મૃત્યુ થાય તે માટે આ એક શ્લોક તું શ્રદ્ધા કર;—

“ કૃતઙ્ગસ્વામિસંસર્ગ-મુત્તમસ્ત્રીપરિમહસ્ ।

कुर्वन्मित्रमज्ञोजं च, नरो नैवावસिदति ॥ ૫ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ કૃતઙ્ગ સ્વામીનો સંસર્ગ, ઉત્તમ સ્ત્રીનો સંગ્રહ અને નિર્દોષી
પુરુષની મૈત્રી કરનાર પુરુષ કદિપણ દુઃખી થતો નથી. ૫ ” ઉપરના શ્લોકના તાત્પર્ય
ને મજાતા આ બીજા શ્લોકનો અર્થ આ પ્રમાણે છે “ ઉત્તમ પુરુષોની સાથે સંગતિ
કરનાર, પંડિતોની સાથે ગાંધી કરનાર, અને ઉદાર પુરુષોની સાથે મૈત્રી કરનાર પુરુષ
કદિ પણ દુઃખી થતો નથી. ”

આ શ્લોક પ્રમાણે પિતાના આશ્રયથી શ્રદ્ધા કર્યો. કેટલેક વખતે તેનો પિતા
મૃત્યુ પામ્યો. પછી પ્રભાકરે તે શ્લોકની પરિક્ષા કરવાના ધરિદ્રાથી દેશાંતર જતાં કેર્મ-
એક ગામમાં જન્મ અને નુચ્છ પ્રવૃત્તિવાળા સિંહુ નામના ઠાકોરની સેવા કરવા લાગ્યો.
પ્રભાકરે તેજ ઠાકોરની સંઘથી અધમ દામીનો ભાવો તરીકે સ્વીકાર કર્યો, અને તેજ
ગામના રહેવાસી, નિર્દોક્ષિણ્ય શિરોમણિ તથા કેવળ દ્રવ્યભાંજ લુબ્ધ થયેલા
સોભનદી નામે વલ્લુકને પોતાનો મિત્ર કર્યો. એક વખતે ઉપરી રાજાએ મિંદને બો-
લવવાથી તે પ્રભાકરની સાથે રાજા પામે ગયો. પ્રભાકર રાજાને પંડિત પ્રિય સમજ
આ પ્રમાણે બોલ્યો કે,—મુખોં સુખેંતી સાથે, વૃષભ વૃષભની સાથે, હરિજો હરિ-
જોની સાથે અને સદગુદિવાળા સદગુદિવાળાની સાથે સંજનિમાં આવે છે. મારે
મિત્રના સમાન શીશવગાની સાથેજ હોવી જોઈએ. ” પ્રભાકરની આ સુગ્નિથી સંતૃપ્ત

અષ્ટમ ગુણ વર્ણન.

તા રાજ્યે ધણા ગામે સહિત એક નગર આપવા માંડ્યું પણ તે નહીં તેતાં પ્ર-
કારે સિદને અપાવ્યું.

એવી રીતે પ્રભાકરે સિંહને અનેક પ્રકારે ઉપકારો કર્યાં, હાથીને મુવર્ણનાં આ-
મરણ વિગેરે આપ્યાં, લોભન'દીને પણ મરદિંક બનાવ્યો. હવે સિંહ પાસે પોતાના
છત્રી પણ અધિક વડાલો એક મયૂર હતો. તેનું માંસ ખાવાનો દોહડ પ્રભાકરની
હાસી ભાયાંને ગર્ભના પ્રભાવથી હતપત્ત થયો. પ્રભાકરે પોતાના આપેલા શ્લોકની પ-
રીક્ષામાટે રાજના મયૂરને કોઇ કોઇલે સંતાડી બીજ મયૂરના માંસથી દોહડ પૂર્ણ
કર્યો. હવે સિંહે લોભન વખતે મયૂરનો ચાર તરફ તપાસ કરતાં કોઇ પણ ઠેકાણેથી
મળી આવ્યો નહીં, ત્યારે તેણે ગામમાં પડેલા વગડાઓ કે, 'જે પુરૂષ મયૂરની ખબર
આપશે તેને રાજ એકસો આઠ સોનામોડાર આપશે,' એવી રીતનો પડેલા સાંભત્રી
'મને બીજો સ્વામી મળી આવશે,' એમ ધારી દ્રવ્યમાં લુબ્ધ થયેલી હાસીએ રાજને
કહ્યું કે, "હે રાજનું! જે અટકાવ્યા છતાં પણ અત્યંત વિષયાસક્તિમાં નષ્ટ થયેલા
આ પ્રભાકરે મ્હારો દોહડ પૂર્ણ કરવા માટે બીજો મયૂર નહીં મળવાથી તમારા
મયૂરને મારી નાંખ્યો છે." એવું હાસીનું કહેવું સાંભળી સિંહની પેટે ક્રૂર અને
કોપયુક્ત થયેલા સિંહે પ્રભાકરને પકડવા મુજટો મોકલ્યા. તે વૃત્તાંત બહુી બધ-
બીત થયેલો પ્રભાકર ભિત્રને ઘેર ગયો, અને કહેવા લાગ્યો કે, 'હે મિત્ર! મ્હારી
રક્ષા કર! રક્ષા કર! એમ બોલતાં પ્રભાકરને લોભન'દીએ કહ્યું કે, 'તે' રાજનું
શું નુકસાન કર્યું છે?' પ્રભાકર-મ્હે' મ્હારી સ્ત્રી માટે રાજનો મયૂર મારી નાંખ્યો
છે.' મિત્રાધમ લોભન'દી- 'સ્વામીનો દોહડ કરનાર, ત્હારે માટે સ્થાન ક્યાં
છે? બળતા પુજાને પોતાના ઘરમાં કેણું નાખે?' ઇત્યાદિ બોલનાર મિત્રના
ઘરમાં યાવનુ પ્રવેશ કરે છે તેટલામાં લોભન'દીએ જીભાશ્વ કર્યો એટલે રાજના
મુજટો આવી તેને પકડી રાજ આગળ લઈ ગયા. તેને જોઈ શ્રુતી થકાવી સિંહ
વિરસ્કાર પૂર્વક બોલ્યો કે, 'હે વિપ્રાધમ! મ્હારા મયૂરને આપી કે અથવા છપ્
દેવતાનું સ્મરણ કરી લે.' તે વખતે પ્રભાકર દયામણો થઈ બોલ્યો કે, 'હે રાજનું!
તમે મ્હારા પિતા, સ્વામી અને યશસ્વ રૂપ છો તેથી તમ્હારા આ સેવકનો એક
અપરાધ ક્ષમા કરો.' એ પ્રમાણે વિનંતિ કરી તોપણ અધમ પ્રકૃતિને લીધે
તેને મારી નાંખવાને મુજટોને સોંપી દીધો. તેઓએ તેનું કાંઈ પણ અનિષ્ટ કર-
વાની તૈયારી કરી તેટલામાં પ્રભાકરે યથાર્થ સ્વરૂપ નિવેદન કરી મયૂર સોંપી દીધો.
તે પછી પ્રભાકર બોલ્યો કે, 'પિતાનું' વચન દેવ સમાન કહેવું છે, જેનું ઉલ્લંઘન

કરવાથી મને તત્કાળ આવું ફળ પ્રાપ્ત થયું.’ આ પ્રમાણે કહી સિદ્ધની રત્ન હર્ષ પ્રભાકર આગળ ચાલ્યો. રસ્તામાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—

“વરં વિહતું સહ પન્નગૈર્જવેચ્છટાત્મજિર્વા રિપુભિઃ સહોપિતમ્
અધર્મયુક્તૈશ્ચપલૈરપણિરતૈર્ન પાપમિત્રૈઃસહ વર્તિતું ક્ષમમ્ ॥૬॥
ફલેવ હન્યુર્નુજગા હિ રોપિતા, ધૃતાઽસયશ્ચિદ્ધમપેક્ષ્ય વાઙ્મયઃ
અસત્પ્રવૃત્તેન જનેન સક્લતઃ, પરત્ર ચૈવેહ ચ હન્યતે જનઃ ॥૭॥
નૃણાં મૃત્યુરપિ શ્રેયાન્, પણિડતેન સહ ધ્રુવમ્ ।
ન રાજ્યમપિ મૂર્ખેણ, લોકઘ્નયવિનાશિના ॥ ૮ ॥”

રાખાધર્મ—“સર્પોની સાથે વિચરવું અને શઠ પુરૂષો તથા શત્રુઓની સાથે વાસ કરવો સારો છે, પણ ધર્મહીન, અપણ, મૂર્ખ અને પાપી મિત્રોની સાથે વર્તન કરવું યોગ્ય નથી. ૬. ગુરુસે થયેલા સર્પો અને ખડ્ગને ધારણ કરનાર શત્રુઓ તો હિંદને ભેદ આ લોકમાંજ હણનારા થાય છે; પણ અસાધ્યરૂતિવાળા પુરૂષની સાથે સંગતિ કરનાર પુરૂષ ઉભય લોકમાં હણાય છે. ૭ પાનિની સાથે રહેતાં મનુષ્યોનું મરણ થાય તે પણ ખરેખર કલ્યાણકારી છે; પરંતુ વિતથ લોકનો નાશ કરનાર મૂર્ખની સાથે રહેતાં રાજ્ય હોય તે પણ સાફ નથી.”

અનુક્રમે પ્રભાકર મુંદરપુરમાં ગયો. ત્યાં હેમરથ નામે રાજા હોય, તેને કુન્વચનનો ત્યાગ કરનાર, કૃતજ્ઞ, વિદ્યાનુપ્રિય અને લોકોનો પ્રેમ સંપાદન કરવામાં કુશળ એવો શુભશુંદર નામે પુત્ર હોય. શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવામાં તત્પર થયેલ; તેને પ્રભાકર નગરની બહાર જોયો. તેની પામે જઈ પ્રભાકરે વિનય પૂર્વક પ્રસ્તાવ કર્યો. તે ભેદ કુમારે પાનુ પ્રસન્ન દષ્ટિથી અવલોકન કરવા રૂપ પૂજાથી પ્રભાકરની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે:—

“પ્રસન્નાદ્યમ્ મનઃ શુદ્ધં, લક્ષિતા યાગ્ નતં શિરઃ ।

સદ્ગર્જાયિષ્વિયં પૂજા, વિનાપિ વિજયં સતામ્ ॥ ૯ ॥”

રાખાધર્મ—“પ્રસન્ન દષ્ટિ, નિર્મળ અંતઃકરણ, કંઈકે વાળી અને નમ્રોત્તર

રાજાની પરીક્ષા કરવા માટે કુમારને સંતાડી દીધા. રાજાએ બેઝન વખતે કુમારની સર્વ ઠેકાણે તપાસ કરાવી પરંતુ કોઈ પણ ઠેકાણેથી તે મળી આવ્યો નહીં. તેથી શ્રમિત થયેલાની પેઠે રાજા સ્થિર થઈ ગયો, અને રાજાનો સઘળો પરિવાર પણ સ્થામ મુખ બની ગયો. આ અરમામાં કોઈએ શંકા કરી કહ્યું કે “કુમાર મંત્રીને ઘેર ગયો હશે.” તેથી સર્વ લોકોના ચિત્તમાં મંત્રી ઉપર શંકા થઈ આવી. મંત્રી પણ રાજસભામાં ગયો ન હતો તેથી તેની બાયાં બોલી કે “હે સ્વામિન્! આજે રાજસભામાં કેમ ગયા નથી.” મંત્રીએ જવાબ આપ્યો કે “હે પ્રિયે! હું રાજાને મુખ દેખાડવાને સમર્થ નથી; કારણ કે આજે મેં રાજકુમારને મારી નાંખ્યો છે.” બાયાંએ કહ્યું કે “હે નાથ! એ શું? ” મંત્રીએ જવાબ આપ્યો કે “ગઈ કાલે ત્હેં કહ્યું હતું કે ‘ગર્ભના પ્રભાવથી આ રાજાનો પુત્ર યતુની પેઠે મ્હારા નેત્રોને દાહ ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી મેં ત્હારી ચિત્તની સમાધિ માટે તેને મારી નાંખ્યો છે.” તે પછી ચિત્તમાં બળાપો કરતી મંત્રી પત્ની એકદમ વશંત મિત્રને ઘેર જઈ તેને સર્વ વૃતાંત કહી સંભળાવ્યો. મિત્ર અત્યંત કૃતજ્ઞ હોવાથી “આ વાતમાં કાંઈ નથી. હું પોતેજ રાજાને લેગો થઈશ.” એવી રીતે મંત્રી પત્નીને આશ્વાસન આપી પોતે રાજા પાસે ગયો, અને રાજાને વિનંતિ કરી કે “હે દેવ! આ બાબતમાં મંત્રીનો ખીલકુલ અપરાધ નથી. કિંતુ આ વિષયમાં મ્હારો પોતાનોજ અપરાધ છે.” એવી રીતે યુક્તિથી કાંઈક બોલે છે તેટલામાં મંત્રીની પત્ની પણ આવી પહોંચી અને તેણે જણાવ્યું કે “મ્હારો દોહડ પૂર્ણ કરવા માટે આ ખીના બનેલી છે.” તે પછી મંત્રી પણ આવી પહોંચ્યો અને કંપાયમાન યરી-વાળા તેણે વિનંતિ કરી કે “હે રાજન્! મ્હારા દુઃખથી દુઃખી થયેલો વશંત અને મ્હારી પત્ની પોતાનો અપરાધ જાહેર કરે છે, પરંતુ સઘળો અપરાધ મ્હારોજ છે, તેથી મ્હારા માણે મ્હલ કરવા જોઈએ.” તે પછી રાજા વિચાર કરવા દાખ્યો કે, “આ મંત્રી બધી રીતે મ્હાડું હિંત કરનાર અને આમળાં આપી મને ભવિષ્ય દાન આપનાર છે.” એમ વિચારી રાજાએ લોક સમક્ષ મંત્રીને કહ્યું કે “હે મિત્ર! તે વખતે જો ત્હેં મને આમળાનાં કૃણ ન આપ્યાં હોત તો હું ક્યાંથી, આ રાજ્ય ક્યાંથી, પુત્ર ક્યાંથી અને પરિવાર પણ ક્યાંથી હોત.” મંત્રીએ કહ્યું કે, “હે સ્વામિન્! આમ કહેવાથી તમારી કૃતજ્ઞતા પ્રગટ થાયછે; પણ તમારા પુત્રકાંક્ષી રત્નનો નાશ કરનાર મને તો દંડ આપવોજ જોઈએ.” ત્યારે રાજાએ કહ્યું, “જોએમ છે તે ત્રણ આમળામાંથી એક આમળું વંચી ગયું.” એટલે મંત્રિ બોલ્યો કે, “હે દેવ! હે સર્વ ગુણધાર! જો

કે પ્રભુ હો તે નો વળ આપનાં કરેવા રો અને તમે કુમારની સાથે ચિરામળ સુખી
 રાખ્યો ૩૧. " જેમ યોદી કુમારને લાવી રાખને અર્પણ કર્યો તે અવસરે કુમા-
 રને યોદી અર્પને આનંદ થયો. " એ અર્ચન ! આ શું ? " જેમ રાજાએ પુછ્યું
 એવે અર્ચને પિતાના આદેશથી લાવે પાતાનું અર્પણ વૃત્તાં કરી અંજલિઓ.
 તેના આ અર્પને અમી સખા પામેલા રાજાએ અંત્રીને અદ્વાયન ઉપર બેસાડી
 કર્યો કે " એ અર્ચન ! એને અર્પણ આપનાંની પુત્ર અમાન તુલના કરી તે
 અર્પણ કર્યું. " ઇત્યાદિ પ્રીતિપુર્ણ વાક્યોથી પ્રભાકરને મુગ્ધી કર્યો પણ ઉત્તમ
 સ્વામી વિશેષની પરીજ્ઞા બેઠે કરી છે એવા પ્રભાકર અંત્રીએ રાજા સાથે કરી
 ચિરામળ રાખ્યું પાતન કર્યું. હવે અર્ચના આ શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશ
 દ્વારા અભ્યર્ચનનો અંત કરવા આવેલો છે તે.

“ પ્રજાવત્સ્યેવ સમીક્ષ્ય સાદારત્વભિ સહાસ્તદસજનનાનામ્ ।
 વિવેચિન્ના મૌન્યગુણાઘવાપયે, કાર્યઃ સદાસજનસહરહઃ ॥૧૦॥ ”

અર્થ—“ વિવેચી અનુભવે સખાન તથા દુર્ગતના સમઘી ને કર્યો પ્રાપ્ત
 થાય છે તેને પ્રભાકરની યો સાક્ષાર બેઠે શુભ અને શુભ વિશેષને મેળવવા માટે
 હવેનાં અભ્યર્ચનનો અંત કર્યો ઉચિત છે. ૧૦ ” હા અર્ચન ॥

નવમ ગુણ વર્ણન.

૬ જે ક્રમથી પ્રાત્ર થયેલ “ માતા પિતાની પૂજા કરવા ”
૩૫ નવમા ગુણનું વર્ણન કરે છે.

“ માતાપિત્રોશ્ચ પૂજકઃ ”—ગૃહસ્થોએ માતાપિતાની પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન અને સાયંકાળે પ્રણામહિકે કરી પૂજા કરનાર થવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:—

“ માતૃપિત્રાદિષ્ટદાનાં, નમસ્કારં કરોતિ યઃ ।

તીર્થયાત્રાફલં તસ્ય, તત્કાર્યોઽસો દિનેદિને ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ જે પુરૂષ માતા પિતા તથા વડીલ વર્ગને નમસ્કાર કરે છે તેને તીર્થ યાત્રા જેટલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, તે હેતુથી તેમને નિરંતર નમસ્કાર કરવો જોઈએ ”

ભાવાર્થ—પૂજ્ય વર્ગમાં અગ્રેસર માતાપિતા છે. જેમ દેવપૂજા ત્રણ વાર કરવાની શાસ્ત્રમાં આજ્ઞા છે, તેમ માતાપિતા, વડીલ બંધુ વર્ગ અને વૃદ્ધ કુટુંબ વર્ગ વિગેરેને પણ દિવસમાં ત્રણ વાર નમસ્કાર કરવાની આજ્ઞા છે. માટે તેમને હંમેશાં નમસ્કાર કરવો જોઈએ. જે પુરૂષો પોતાના પરોપકારી પૂજ્ય વર્ગની અવગણના કરે છે તે કદિ પણ ધર્મ અંગીકાર કરવાને લાયક થતો નથી. જે માતાપિતાએ આપણા ઉપર અગાધ ઉપકાર કરેલો છે તેના બદલો કોઈ પણ રીતે વાળી શકતો નથી. તેને માટે જેનાગમમાં જણાવેલી ધીના આજ ગુણમાં આગળ જણાવેલી છે, તેથી અહીંયાં એટલું જ કહેવું બસ થયે કે માતા પિતાનું પૂજન કરનાર ઘેર જોડાં તીર્થયાત્રાનું ફળ પ્રાપ્ત કરે છે; માટે હંમેશાં ત્રણ વાર ન બની શકે તો પ્રાતઃકાળમાં તો માતાપિતા વિગેરે પૂજ્ય વર્ગને ધર્મ જિજ્ઞાસુ પુરૂષોએ અવશ્ય નમસ્કાર કરવા ચુકવું નહીં. સાંપ્રત કાળમાં સુજ્ઞાત દેશમાં માતાપિતાને નમસ્કાર કરવા ૩૫ પ્રચાર બહુધા હુપ્ત થઈ ગયો છે. પરંતુ આ પ્રચાર દક્ષિણ, મારવાડ અને પંજાબ

નિગેર દેશોમાં દષ્ટિગોચર થાય છે. પાત્ર જેવી રીતે શાસ્ત્રકાર દ્વંદ્વાએ છે તેવી રીતે મોઢા અને વિનય પૂર્વક જોવામાં આવેલો નથી. તો જેને શાવક ધર્મને યોગ્ય થવું હોય તેણે શાસ્ત્રકારના દ્વંદ્વાન મુજબ માતાપિતાદિક પૂજ્ય વર્ગનું નમસ્કાર રૂપ પૂજન અવશ્ય કરવું જોઈએ. ‘ માતાપિતાને નિરંતર નમસ્કાર કરનાર,’ એ વિશેષ-જુગી ૨૫૪ જન્માઈ આવે છે કે તેઓની આજ્ઞાનો બંધ તો કરી શકાયજ નહીં. કારણકે જુગીની આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરવું તેનેજ આગળ ઉપર શાસ્ત્રકારે પૂજન ક્ષેત્રું છે.

કેટલાએક કુપુત્રો સહેજ વાતમા માતાપિતાની સામે થઈ તેમનાં હિતકારી અને અમૃત્ય વચનોની અવજા કરે છે. તેમનું નમસ્કાર અને આજ્ઞા પાલન રૂપ પૂજન તો દર રહું, પણ અવસર આવે તેમના શરીર ઉપર પ્રહાર કરતાં પણ અચકાતા નથી. આવા છંદો પ્રાચે કરી ધર્મને અયોગ્ય હોય છે, અને તે પરલોકમાં જરૂર દુર્ગતિને આપીન થાય છે. તો વિવેકી પુરૂષોએ માતાપિતાની અવજા કરનાર અધમ પુરૂષનો મંસર પાત્ર કરવો વ્યાજ્ઞથી નથી. કેઈ કારણસર અથવા અજ્ઞાનનાને લીધે માતાપિતાની પ્રકૃતિ દુઃસ્વરૂપ હોય તોપણ ઉત્તમ પુરૂષોએ તો તેમની નમસ્કારાદિ પૂજા કરી જેવી રીતે તેમના ચિત્તને સમાધિ રહે તેવી રીતે વર્તન કરવું એ ઉચિત છે. ‘ આ માતાપિતાનો બંધ છે ’ એમ લોકોને બતાવવા ખાતર નહીં, પણ અંતઃકરણની ખરી ભક્તિથી પૂજ્યવર્ગની પૂજામાં જોડાવું જોઈએ; કારણ કે પ્રાણી માત્રને સંસારમાંથી તારનાર સ્થાવર અને જંગમ એમ બે તીર્થો કહ્યાં છે; તેમાં સ્થાવર તીર્થોની સાથે માતાપિતાની સામ્યતા બતાવી છે. જો કે અધર્મકર્તાએ શ્રમ્તિ પુરાણાદિકનાં વચનો ટાંકી માતાપિતાને સ્થાવર તીર્થોથી પણ અધિક શ્રેષ્ઠ બતાવ્યા છે, તોપણ ઉપરનો શ્લોક જોતા માતાપિતાની શત્રુજ્યાદિ તીર્થોની સાથે સામ્યતા બતાવી છે તેને તો કોઈ પણ ના કહી શકે તેમ નથી. આ કેઝણે વાતપર્યં એવો છે કે, જે પુરૂષ દુઃમેશાં માતાપિતાની નમસ્કાર રૂપ પૂજા કરનાર હોય તેજ પુરૂષ વિધિપૂર્વક તીર્થયાત્રા અને તીર્થોત્સવ જનુમાન વિગેરે કરી શકે છે. માટે માતાપિતાના પૂજક થઈ દુઃમેશાં તીર્થયાત્રા જેટલું ફળ પ્રાપ્ત કરવા સામ્ય-શાળી થવું જોઈએ.

વળી તેમને પરલોકમાં હિતકારી અનુષ્ઠાનને વિષે જોડવાથી, આલોક તથા પરલોકના સંપૂર્ણ વ્યાપારોની અંદર તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાથી, ઉત્તમ વર્ણ અને ગૃહયુક્ત પુષ્પ તથા ફળ વિગેરે વસ્તુની ભેટ મુકવાથી અને નવીન

અન્ન તથા વસ્ત્રાદિ તેમના ઉપયોગમાં આવ્યા પછી ઉપયોગમાં લેવાથી માતા-પિતાની પૂજા થાય છે. આથી વિપરીત કરવું તે અનુચિત છે. " માતાપિતૃ " એ વાક્યમાં ઈદ્ર સમાસ થયેલો છે. તેથી માતૃ યજ્ઞમાં આ ઉમેરાય છે, અને પિતાથી માતા વિશેષ પૂજનીક હોવાથી માતા યજ્ઞનો પૂર્વમાં નિષાદ કથો છે. જે કારણથી મનુ કહે છે કે:—

" ઉપાધ્યાયાદશાચાર્ય, આચાર્યાણાં શતં પિતા ।

સહસ્રં તુ પિતુર્માતા, ગૌરવેણાઽતિરિચ્યતે ॥ ૩ ॥ "

શબ્દાર્થ—" દશ ઉપાધ્યાય કરતાં એક આચાર્ય, સો આચાર્ય કરતાં એક પિતા અને હજાર પિતા કરતાં એક માતા ગૌરવતામાં અધિક છે. ૧ "

વળી અડસઠ તીર્થો, તેત્રીશ કોડદેવતા, અને અઘ્યાશી હજાર ઋષિઓ માતાના અરણ્યમાં વસે છે. વડીલો પતિત થયા હોય તો તેમનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે; પરંતુ માતા ગર્ભ કારણ અને પોષણ કરવાથી વિશેષ ઉપકારી છે, માટે માતાનો કંઈ પણ ત્યાગ કરવો નહિ. હે ભારત ! સ્મૃતિઓમાં જે અડસઠ તીર્થો કહ્યાં છે તેનાથી મંગા શ્રેષ્ઠ છે, અને માતા તેનાથી પણ અધિક શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. શ્રાદ્ધના અધિકારમાં પ્રથમ માતાનું, તે પછી પિતાનું અને તે પછી માતામહ વિગેરેનું શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે વૃદ્ધના શ્રાદ્ધ કરવામાં ક્રમ ભતાઓ છે. વળી કથું ૭ કે:—

"આસ્તન્યપાનાઞ્જનની પશૂના—માદારલમ્જાવધિ ચાધમાનામ્ ।

આગેહકર્મ્માવધિ મધ્યમાના—માજીવિતા ચીર્યમિવોત્તમાનામ્ ॥૩॥"

શબ્દાર્થ—" પશુઓને જ્યાં સુધી સ્તન્યપાન કરાવે ત્યાં સુધી, અધમ પુરુષોને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી, મધ્યમ પુરુષોને ઘરનું કામ કરે ત્યાં સુધી અને ઉત્તમ પુરુષોને જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં સુધી માતા તીર્થ રૂપ છે. ૩ " વળી આગમમાં પણ કથું ૭ કે:—

" તિર્ણ દુષ્ટદિગ્ધારં સમળાઠ સો તેમહા અંબાપિઝ્ઞો મદિદાપગસ્ત ષમ્માપરિયસ્ત " ઇત્યાદિ હે શ્રમણ ! હે આયુધ્યમાન ! માતાપિતા, સ્વામી અને

અન્ન તથા વસ્ત્રાદિ તેમના ઉપયોગમાં આન્યા પછી ઉપયોગમાં લેવાથી માતૃ-
પિતાની પૂજા થાય છે. આથી વિપરીત કરવું તે અનુચિત છે. " માતાપિતૃ " એ વાક્યમાં ઈંદ્ર સમાસ થયેલો છે. તેથી માતૃ શબ્દમાં આ ઉમેરણ છે, અને પિતાથી માતા વિશેષ પૂજનીય હોવાથી માતા શબ્દને પૂર્વમાં નિષાત કર્યો છે. જે કારણથી મનુ કહે છે કે:—

" ઉપાધ્યાયાદશાચાર્ય, આચાર્યાણાં શતં પિતા ।

સહસ્રં તુ પિતુર્માતા, ગૌરવેણાતિરિચ્યતે ॥ ૩ ॥ "

શબ્દાર્થ—દશ ઉપાધ્યાય કરતાં એક આચાર્ય, સો આચાર્ય કરતાં એક પિતા અને હજાર પિતા કરતાં એક માતા ગૌરવનામાં અધિક છે. ૧ "

વળી અસંકલ્પીયો, તેત્રીશ કોડદેવના, અને અઘ્યાસી હજાર ઋષિઓ માતાનું કારણમાં વમે છે. વડીલો પતિન થયા હોય તો તેમનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે; પરંતુ માતાનું કારણ અને પોષણ કરવાથી વિશેષ ઉપકારી છે, માટે માતાને કંઈ પણ ત્યાગ કરવો નહિ. દે ભારત ! સ્મૃતિઓમાં જે અસંકલ્પીયો કહ્યાં છે તેનથી મંથન થાય છે, અને માતા તેનાથી પણ અધિક શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. શાકના અધિ-
કારમાં પ્રથમ માનવું, તે પછી પિતાનું અને તે પછી માતામદ્ય વિગેરેનું શાક કરવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે વૃદ્ધના શાક કરવામાં ક્રમ બન્યો છે. વડી મનુ છે કે:—

" આસ્તન્વસનાઋનની પશૂના—માદારલન્જાવધિ વાપમાનામ્ ।

માગેદ્વકર્માવધિ મપ્યમાના—માજીવિતા સ્તીર્યમિવોત્તમાનામ્ ॥૩॥ "

શબ્દાર્થ—પશુઓને ભ્યાં મુખી સ્નાનપાન કરાવે ત્યાં મુખી, અપમ પુરોને એની કંઈ પણ ભાવ ત્યાં મુખી, અપમ પુરોને પરવું કામ કરે ત્યાં મુખી અને ઉત્તમ પુરોને ભ્યાં મુખી એવે ત્યાં મુખી માતા તીર્થ રૂપ છે. ૩ " વળી આગમમાં પણ કહે છે કે:—

" મિત્રં દુષ્ટવિત્રારં મપગાત માં તંમદા કંપાવિત્તો મદિદાવત્તમ
વન્નવરિવન્ન " એવડિ દે શમનુ ! દે અનુષ્ઠાન ! માતાપિતૃ, સ્વામી અને

ધર્મોચાર્ય એ તથુ જલનો ખડલો દુષ્ણે કરી વાળી શકાય છે. તેમાં કોઈ કુટીન પુરૂષ હમેશાં પ્રાતઃકાળમાં માતા-પિતાના શરીરને શતપાક તથા સહસ્રપાક તેવથી મર્દન કરી, મુગધીવાળા ચૂર્ણથી ઉદ્ધર્તન કરી, ગંધોદક, ઉષ્ણોદક અને શીતોદક એ ત્રણ પ્રકારના જળથી સ્નાન કરાવી, સર્વ અવકાશથી વિભૂષિત કરી, અઢાર પ્રકારના વ્યંજન (શાક દાળ) વિગેરે યુક્ત અને મનોહર તથા તપેલી વિગેરેમાં સંધવાથી બદોબર પરિપક્વ થયેલું જોડન જમાડી જ્યાં સુધી જીવે ત્યા સુધી માતાપિતાને પોતાની પીઠ ઉપર ઉપાડીને રહે તો પણ માતાપિતાનો પ્રયુપકાર થયો નથી, અર્થાત્ માતાપિતાના ઉપકારનો ખડલો વળતો નથી. વળી જો તે કુટીન પુરૂષ માતાપિતાને ધર્મ સંભળાવી, ધર્મનો જોષ કરી અને ધર્મના ભેદો સમજાવી કેવળજાનીના કથન કરેલા ધર્મમાં સ્થાપન કરે તો માતાપિતાના ઉપકારનો ખડલો વળે. (સ્વામી મેવકના સંબંધમાં પણ ઉપરની માફક યથાયોગ્ય ભણી લેવું).

વળી કોઈ મુગળ પુરૂષ ઉત્તમ ગુણવાળા સાધુ અથવા ધાવક પામેથી શાસ્ત્રાનુસાર ધર્મ સંભળી ઉત્તમ વાક્ય શ્રવણ કરી તથા મનથી ધારણ કરી આયુષ્ય સમાપ્ત થતાં મરણ પામી કોઈ પણ દેવલોકમાં દેવ પણ ઉપ્પત્ત થયો હોય તે વખતે તે દેવ પોતાના ધર્મોચાર્યને દુર્લિપ્ત દેશથી મુલિપ્ત દેશમાં લાવીને મુકે, છાયા તથા જળ સંહિત અરણ્યમાંથી મુપ્રદેશમાં લાવી મુકે, અને લાગા કાળના વ્યાધિથી આકુળ વ્યાકુળ થયેલાને રોગ સંહિત કરે તો પણ તેમનો પ્રયુપકાર થયો નથી. પરંતુ જો તે મુગળ પુરૂષ પોતાના ધર્મોચાર્યને કેવળજાનીના કથન કરેલા ધર્મથી ગ્રહ થયેલા જોષ વારંવાર ધર્મ સંભળાવી, ધર્મનો જોષ કરાવી અને ધર્મના બીજા ભેદો સમજાવી કેવળજાનીના પ્રદેશ ધર્મમાં સ્થાપન કરે તો ધર્મોચાર્યના ઉપકારનો ખડલો સારી રીતે વળે છે. તેજ કારણથી ત્રિબુવન શુદ્ધ અને કેવળજાનદિવાકર શ્રીમન્ વીર વિભુ પોતાના બ્રાહ્મણ માતાપિતાને પ્રતિજોષ કરવા માટે બ્રાહ્મણકુંડ ગામના ઉપવનમાં પધાર્યા હતા. તે સાંભળી તેમને વંદન કરવા માટે દેવાનંદા અને ઋષભદત્તજી ત્યાં આગમન થયું હતું. તે અવસરે શ્રીમન્મહાવીર સ્વામીનું દર્શન થતાજ દેવાનંદાના સ્નાનમાંથી કૃપની ધારા છૂટી તે જોઈ ઇદ્રદિક દેવોની સલામી અંદર શ્રી જ્ઞાતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો કે, “હે ભગવન્! આમ થવાનું શું કારણ હશે ?” તેમણે જવાબ્યું કે “હે જ્ઞાતમ! આ દેવાનંદા પ્રથમની મહારી માતા છે.” શ્રી જ્ઞાતમસ્વામીએ બીજી વાર પૂછ્યું કે “હે ભગવન્ આ દેવાનંદા કેવી રીતે આપની માતા છે ?” ભગવાને પોતાનું દેવાનંદાના ગર્ભમાં આગમન અને ઇદ્રના આદેશથી દરિયુગમેષિ દેવે કરેલું ગર્ભનું દરમિયાન વિગેરે પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી તેમના માતાપિતાને પ્રતિજોષ પામી તેમણે કીર્ત્તિ મેદલ કરી, અનુક્રમે અગીયાર અંગુળ પાંડન કરી કેવળજાન પ્રાપ્ત

કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા. એજ નિયમમાં કહ્યું છે કે:—

“વીરજિણપુલ્લપિયરો, દેવાનંદા ઉસજ્જદત્તો ય ।

ફક્કારસંગ વિઠણો, હોઝણં સિવસુહં પત્તા ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ—“ મહાવીર સ્વામીનાં પ્રથમનાં માતાપિતા દેવાનંદા અને ઝવજ્જ-
દત્તા અગીયાર અંગના બાળ થઈ મોક્ષમુખને પ્રાપ્ત થયા. ૪ ”

એવીજ રીતે લીલમપિતામહે માતાપિતાની આજ્ઞાનું પાલન કરવા, તેમના મનને સમાધિ કરવા અને તેમને ખુશી રાખવા માટે પાશ્વિકદ્રવ્ય નહીં કરવું વિગેરે બાબતની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. પ્રથમ રાજાના પુરોહિત શ્રી આર્યરશ્મિન યાદ દિધાનું અધ્યયન કરી દશપુર નગરમાં આવ્યા, તે વખતે રાજા પ્રમુખ લોકોએ તેમનો મહોત્સવપૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો, તે જોઈ ભવં લોકોને આનંદ થયો, પરંતુ માતાનો હવે જોવામાં ન આવતાં તેમને માતાના મનની સમાધિ માટે તેનું કારણ પુછી માતાની રજા લઈ તોપણી પુત્રાચાર્યની પાસે દૃષ્ટિવાદનો અભ્યાસ કરવા માટે ગયા. ત્યાં તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અનુક્રમે પોતાના માતાપિતા ભાઈ વિગેરેને પ્રતિશ્રાધ કર્યો. માતા પિતાના ઉપસક્ષણથી ઠકાચાર્ય, શ્રેષ્ઠી, અને ધર્મગુરુ વિગેરેનું અહ્વણ કરવું. કહ્યું છે કે:—

“ માતા પિતા કક્ષાચાર્ય, एतेषां ज्ञातयस्तथा ॥

वृद्धा धर्मोपदेष्टारो, गुरुवर्गः सतां मतः ॥ ૪ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ માતા, પિતા, કક્ષાચાર્ય, તથા તેમના ગોત્રીય, વૃદ્ધ અને ધર્મોપ-
દેશ આપનાર એટલાને સત્પુરુષોએ ગુરુ વર્ગ માનેલો છે. ૫ ” વળી કહ્યું છે કે—

“રાજ્ઞઃ પત્ની ગુરોઃ પત્ની, મિત્રપત્ની તથૈવ ચ ।

શ્વશ્રૂર્માતા ચ, માતા ચ, પઞ્ચેતા માતરઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૬ ॥

જનેતા ચોપનેતા ચ, યશ્ચ વિદ્યાં પ્રયચ્છતિ ।

અન્નદાતા જયત્રાતા, પઞ્ચેતે પિતરઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૭ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ વગી રાજપત્ની, ગુરુપત્ની, મિત્રપત્ની, સાસુ અને પોતાની માતા એ પાંચ માતા કહેવાય છે. ૬ જન્મ આપનાર, સંસ્કાર કરનાર, વિદ્યા આપનાર, અન્ન આપનાર અને ભયથી રક્ષણ કરનાર એ પાંચ પિતા કહેવાય છે. ૭ ”

“ સહોદરઃ સહાધ્યાયી, મિત્રં વા રોગપાલકઃ ।

દશમ ગુણ વર્ણન.

—❀❀❀—

વક્ત્રના પાંચીસ ગુણુ પેઢી નવમા ગુણુનું વિવરણ પૂર્ણ કરી
 “ ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરવા ” રૂપ દશમા ગુ
 ણુનું વર્ણન કરે છે.

—❀❀❀—

અતન્નુત્પન્નું જ્ઞાનમ—પણી પર્મની ચોગ્યતા મેળવનાર શૂદ્રસ્થ સ્વયંક પં
 ૬.૩૦: પંચી કુપાળ, મગ્ધી, માત્ર દુનિમો અને પ્રમત્તા પરસ્પર કલેશથી ઉપદ્રવવાળા
 ૮ મ કે નવમ સ્થાનનો ત્યાગ કરનાર હોય. જો તેના સ્થાનનો ત્યાગ કરામા ન
 ૨૦ જેનો: પ્રથમ વચાજન કરે તો પર્મ, અર્થ અને કામ વિગેરેના નાશ જોવાથી અને
 નવેન પર્મ અર્થ કામનું વચાજન નહીં થવાથી તેના કેમય સ્થાનનો નાશ થાય છે.
 જે ન હોય ન. ઉપદ્રવ વખતે દાનિતાના અને વજીનીના બે ન વખતે વજીનીના સ્થાનના
 નાશ થાય. ન મુ અર્થ: દેવો, નમત્તા પર્મ, અર્થ અને કામ વિગેરેને નાશ થાય ક
 ન નિરુ પડે કેવલ મ અને દેવગુરુની આમથીથી સંદિત નવગણિને વજીગુ
 ને છે તેના ન્ય નર્મ પર્મ, અર્થ અને કામની દુશ્ચ રાજના પુરૂષ વાન ને નહીં
 ન ને ને અત્તમા દેવ થી માંદ, બીજા પદ અને દુષ્ટ નાશ વિગેરેના નાશથી
 પર્મ અને અર્થની દુનીજ થાય છે તેમજ દેવગણ, ગુરુનું આનમન અને નાપર્મ
 ન નાપર્મ વિગેરેના નાશ થાય તેથી નહીંન પર્મકિલ્લુ ઉપદ્રવને પાન થાય મ ગ
 ન ને છે છે—

મદમંદુરંમુશ્ચામિત્યવમાયજ્ઞેન્ધને ।

અજ્ઞાનિજ્ઞાનકમ્યં ચ દેશે પ્રાયઃ મદા વમેન ॥૧॥

ગુણિનઃ સુઘૃત્તં શૌચં. પ્રતિષ્ઠા ગુણગૌરવં ।

અપૂર્વજ્ઞાનજ્ઞાજઘ્ન. યત્ર તત્ર વસેત્સુધીઃ ॥ ૨ ॥

યત્ર દેશે ન સન્માનં. ન યુદ્ધિર્ન ચ વાન્ધવાઃ ।

ન ચ વિદ્યાગમઃ કશ્ચિન્ન તત્ર નિવસેદુધઃ ॥ ૩ ॥

અનાયકે ન વાસ્તવ્યં. ન વાસ્યં વાસનાયકે

ઓનાયકે ન વાસ્તવ્યં. ન વાસ્યં ઘટુનાયકે ॥ ૪ ॥

વાસરાજ્યં જવેદ્યત્ર. ઈરાજ્યં યત્ર વા જવેત્ ।

ઓરાજ્યં મૂર્વરાજ્યં વા. યત્ર સ્થાત્તત્ર નો વસેત્ ॥ ૫ ॥

રાશ્ત્ર. ર્થ—ક્રિષ્ણર્થ, કિશોર, સારો સ્વામી, વેપાર, જગ, હંધન, અને પોતાની જાનના કોઈપણ મનોહર હોય એવા દેશમાં ગાયે કરી ધર્મોર્થો પુરૂષ હમેશાં વાસ કરે ૨૧ ॥ જે દેશમાં મુલ્લિખના સ્તેષા હોય, પુષ્કરાર્થ થતાં હોય, પવિત્રતા હોય, માન જગવાનું હોય, મુનિનું જાહેર ઘનું હોય અને અપૂર્વ જ્ઞાનનો સાગ્ર થતો હોય તેવા દેશમાં યુદ્ધિમાન પુરૂષ વાસ કરે. ૨૨ ॥ જે દેશમાં સન્માન, યુદ્ધિ, બાંધવો અને કોઈ પ્રકારની વિદ્યાની પ્રાપ્તિ ન હોય તેવા દેશમાં પંડિત પુરૂષ વાસ કરે નહીં. ૨૩ ॥ જે દેશમાં નાયક ન હોય, બાગ નાયક હોય, સૌ નાયક હોય અને ધનુ નાયક હોય તેવા દેશમાં વાસ કરે નહીં ૨૪ ॥ જે દેશમાં બાગકર્ત્ત્વ રાજ્ય હોય, ક્યાંએ રાજ્યોનું બેશું રાજ્ય હોય અને ક્યાં મૂર્ખનું રાજ્ય હોય તેવા દેશમાં વાસ કરે નહીં ૨૫ ॥

આ બીજાને રાજ્યનાર કોઈકદન આપી રૂપડે ડીને જ નાચે છે તે આ પ્રમાણે છે.

પદ્મપુર નગરમાં નિર્વિચાર ન એ રાજ્ય અને તેને પત્તાજુનેરી નામે મંત્રી હોય એક વખતે માગવ.ધિષિની કી વિક્રમરાજ ઓના રાજ્ય તરફ જતાં પદ્મપુરમાં આવી ઘાથો. અને ત્યાં કેટલાક દિવસ રહ્યા હોય તે એક વખતે રાજસભામાં ગયો હોય તે વખતે નિર્વિચાર રાજ્યની પાસે એક ચેત્ત્રી માતા આ પ્રમાણે બોલી રહી હતી ‘હે રાજનું ? મારો પુત્ર પાંચ પ્રકારના ચોરના આચાર્યની ચોરી કરતો હોય તેને ધન્યદેહીના ઘરમાં ખાન પાળા ત્રુટિ પડતી જીવે મારી નાખ્યો છે. તેથી હું તમારી આગળ ન્યાય માગું છું ’ આ વાત સાંભળી રાજ્યએ ક્યેહીને બોલાવ્યો અને ચોર માર્યા વિગેરેના વૃત્તાંત પુછ્યો. ક્યેહીએ કહ્યું કે ‘તેમાં મહારો ચોર હોય ? તે તો જીવ અજીનારા મીઠીઓ જાણે ’ રાજ્યએ તેમને પત્ર બોલાવ્યા. તેએએ જવાબ આપ્યો કે ‘ ધર ચાલતી વખતે એક વેગા હમાણ જોવામાં આવી અને તેના કૂપથી હમાણાં ચિતો

વિહ્વળ થવાને લીધે ભીંત ઘરોબર ચણી શક્યા નહીં તેમાં હમારો શો દોષ ?' રાજ-
એ વેશ્યાને જોતાવી પુછ્યું. વેશ્યાએ જવાબ આપ્યો કે ' રસ્તામાં જતાં મહારા સામે
કોઇક દિગંબર (નિર્વશ પુરુષ) આવ્યો તેની મને લગ્ન આવવાથી તે માર્ગ છોડી
જ્યાં ભીંત ચણતી હતી તે માર્ગથી દુઃ ગઈ હતી. ' આ વાત સાંભળી વેશ્યાને રા-
જાએ છોડી દીધી. પછી રાજાએ દિગંબરને જોડાયો અને તેને પુછ્યું પણ તે કંઈ
જાણ્યો નહીં, એટલે રૂદ્ધ થયેલા નિર્વિચાર રાજાએ તેને શૂળીએ ચઢાવવાની આજ્ઞા કરી
તે પછી કોઇએ રાજા પાસે આવી કહ્યું કે તે શૂળીમાં માનો નથી. રાજાએ આદેશ કર્યો
કે શૂળી ઉપર જે માથે તેને શૂળી ઉપર ચઢાવો આ પ્રમાણે આદેશ થતાં રાજાના
શાળાને શૂળી ઉપર ચઢાવી દીધો. હજુ છે કે—

❑ વિચારયતિ કસ્તત્ત્વં, નિર્વિચારે નૃપે સતિ।

રાજોક્ત્યા રાજશાસ્ત્રોઽપિ, શૂલ્લાયામધિરોપિતઃ ॥૬॥

શબ્દાર્થ:—“ જ્યાં રાજા નિર્વિચાર હોય ત્યાં તત્ત્વનો વિચાર કોણ કરે ? જુઓ
રાજાની ઉક્તિથી રાજાના શાળાને પણ શૂળી ઉપર ચઢાવી દીધો ॥ ૬ ॥ ”

આ પ્રમાણે જોઈ આ નગરની પ્રજા કેવી રીતે મુખી થતી હશે ? એમ વિચાર
કરતો શ્રીવિક્રમરાજ પોતાના કાર્ય માટે આવ્યો ગયો, આવા નગરમાં વામ કરવો તે
લાભકારક નથી, કહ્યું છે કે—

“ યદિ વાંચ્છતિ મૂર્ધત્ત્વં, વસેદ્રામે દિનત્રયમ્ ।

અપૂર્વસ્યાગમો નાસ્તિ, પૂર્વાધીતં વિનશ્યતિ ॥ ૭ ॥

તથા—

જત્ય પુરે જિજ્ઞાસવણં, સમયવિહ સાદુસાવયા જત્ય ।

તત્ય મયા વસિયદ્ધવં, પછરજદ્ધં કંધાણં જત્ય ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ—જો મૂર્ખતા કેળવવાની ક્ષત્રી હોય તો જે ગામમાં અપૂર્વ માનની
પ્રાપ્તિ નથી અને પૂર્વનું ભલુંનું નાશ પામે છે તેવા ગામમાં જઈ દિવસ વાસ કરવો કે
જગી જ્યાં જિજ્ઞાસવણું મંદિર હોય, જ્યાં સિદ્ધાંતના જાણુ સાધુ અને આવડો વસે
હોય, અને જ્યાં પ્રચુર જળ તથા કંઈક મળતાં હોય ત્યાં દંભેશં રહેવું જોઈએ, તો

કદી સાધુઓના વિન્દવાળો દેશ ધનના અનુવાળો હોય તો પણ ધર્મથી પુરે
તેવા દેશમાં રહેવું જોઈએ નહીં. અથવા દુષ્ટાળ, પશ્ચકનો ઉપદ્રવ, મરડી વિગેરેને
મરણનાં અને કન્યાઓની પગલવ પામેલા અપાતને ઉપદ્રવ કરે છે તે આ પ્રમાણે

છે—જ્યાં દેવની મૂર્તિઓ અને પર્વતો કંપના હોય, જ્યાં દેવની મૂર્તિઓ પરોવા-
વાળી થતી હોય અને હાસ્ય કરતી હોય, જ્યાં નદી કોઈક વખતે ડૂબી જાય જ્યાં
વદન કરતી હોય; તથા નિમિત્ત શિવાય વૃક્ષો ઉપરથી ડૂબી અને દેવ વિગેરેની વૃદ્ધિ
થતી હોય, જ્યાં સ્ત્રીઓને મરતક રંદિત પડે ઉપલ્લવ થયું હોય, ત્યાં ઘોર દુઃખાળ અને
પન્થકના ઉપદ્રવ સાથે અત્યુપદનો નાશ થાય. જ્યાં બે માયાં ચાર કાન અને ચાર
નેત્રવાળો જાગૃક ઉત્પત્ત થયો હોય તેવા દેશમાં પરચકુન આગમન થાય અને
ફળિયું પડે એમ સૂચ્ય છે. ઇત્યાદિ અવિસ્તર જણાવી દશમા ગુણનો ઉપસંહાર કરતાં
શ્રીધર દ્વંદ્વેશમાં સારાશ જનાય છે.—

“ ઉપદ્રુતં વૈરવિરોધમારિ—સ્વચક્રમુલ્યેનગરાદિ યત્સ્યાત્ ।
ન યત્ર ચૈત્યં ચ સુસાધુયોગો, ન તત્ર ધીમાન્ વિદધીત
વાસમ્ ॥ ૯ ॥” इति दशमो गुणः ॥

શબ્દાર્થ—એ નગરાદિક શત્રુ, વિરોધ રાખનાર, મરતક અને સ્વચક્ર વિગેરેથી
ઉપદ્રવ ધુમ્મસ હોય; અને જ્યાં જિનમંદિર તથા સારા સાધુનો યોગ ન હોય તેવા
નગરાદિકમાં બુદ્ધિમાન પુરુષ વાસ કરે નહિ. ॥ ૯ ॥ इति दशमो गुणः ॥

एकादश गुण वर्णन.

-ॐ-ॐ-ॐ-

वे ગૃહસ્થોને ' નિર્દિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ નહીં કરવા રૂપ ' અગીયારમા ગુણનું વર્ણન કરે છે.

' અમૃતસ્ય ગર્હિતે '—વગી દેશ, જાનિ, કુલ અને કાળ વિગેરેની અપેક્ષાએ જે નિર્દિત કાર્ય હોય તેને ગર્હિત કહે છે. તેવા કાર્યમાં (ધર્મી પુરુષ) પ્રવૃત્તિ કરનાર ન હોય, તેમાં દેશગર્હિત કર્મ આ પ્રમાણે છે. સૌથીરહેશમાં કૃષિ કર્મ અને હાટ દેશમાં મહિરા ઉત્પાદન કરવાની ક્રિયા કરવી તેને દેશગર્હિત કહે છે. ગ્રામનુને મહિરાપાન કરવું તથા તલ, લુલુ, લાખ અને લોહા વિગેરેના વેપાર કરવો એ જાનિની અપેક્ષાએ નિર્દિત કર્મ ગણાય છે. તથા કુળની અપેક્ષાએ ચોલુક્યોને મહિરાપાન કરવું તે કુળથી નિર્દિત કર્મ છે. કાળની અપેક્ષાએ ગ્રાહ્યોને નિર્દિત કર્મ આ પ્રમાણે છે.—

• અગ્નિહોત્રં ગવાસમ્જં, સંન્યાસં પક્ષોપેતૃકમ્ ।

દેવરાય મુતોત્પત્તિ, કસો પત્ર ચિવર્જયેત્ ॥ ૧ ॥

સંન્યાસ— દોષ, ગાપના વધ, સંન્યાસ, પૂર્વજ્ઞેને માંસના પિંડ અને દીવ રથી પુત્રની ઉપલ્પિ કરવી એ પાંચ કલિયુગમાં (ગ્રાહ્યો) ત્યાગ કરે ૧ "

વગી જાનપૂર્વકે જિનધર્મે અગીકાર કરનાર આવકોએ પંદર કર્મદાનથી વેપાર કરવો, કાલ વચ્ચે કે રાત્રિએ ભોજન અને અમૃત વસ્તુનું ભક્ષણ કરવું વિગેરે કાલ કેને ગર્હિત કર્મ કહેવાય છે. તેવા ગર્હિત કર્મ કરનાર આવકોનાં જીવન પત્ર ધર્મોપો દષ્ટ સ્થને મારે થાય છે. દષ્ટ છે કે—

• અનુચિતકર્માગમ્તઃ, પ્રકૃતિવિરોધો વક્ષીયસા સ્પર્ધા ।

પ્રમદાજનવિશ્વામો, મૃત્યુચારાણિ ચત્વારિ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—“અપોમ્ય કર્મનો આરંભ, પ્રજાની આદિ વિગત, અગત્યના સ્પર્શ અને સ્ત્રીઓનો વિચાર આ આદે મૃત્યુનાં દાર છે. ૪ ૧ ૪

ભાવાર્થ—“અનુચિતકર્મોગ્નિઃ એ કાર્ય પોતાને ઉચિત ન હોય તે દાર

સાનો આરંભ કરવો તે મૃત્યુના દાર સમાન છે. જેમકે મુનિપત્રું મદત કરીને નિષાત, મૃષાવાદ, ઘોરી, મૃત્યુન અને પદ્મિવદ વિગેરેમાં નિમગ્ન થતું, દેવવગેરે વ દારા પ્રયાજી કરતું, મંત્ર, જાત્ર, તંત્ર આદિ કામનું, દુષ્ટનું, વશીકરણનું કરતું થતું, છતાં અદઃકારને વશ થઈ પોતાના અર્થમત કર્યાંવળે બુદ્ધી જઈ પર્મકાર્યને જ જાતી આપી શુદ્ધિને કરવા ચોખ્ખા કાર્યમાં શુદ્ધિની સાથે અટપટમાં ઉતરતું, એક પક્ષમાં ઉભા રહી બીજાના પરાજય કરવા પ્રયાસ કરેલા પોતાનો કોઈ ખરો દુષ્ટ લોકોની ખુશામત કરી પોને ધારેલા કાર્યને પાર પાડવા નિગૂંતર મધ્યા હોતું, ઉપર ઉપર અસત્ય આશંકો મુદ્દી તેમજ બહોરેમાં દલકા પાડવા પ્રયાસ કરેલા શુદ્ધિ ના શુભો ઉપર દ્રવ્ય ધારણ કરી તેની નીંદા કરવામાં મધ્યા હોતું, પીર મુની પુષ્ટી કરી કોનાઓને પાછી ચડાવતું, વ્યાખ્યાનમાં મુમાર્ગિક દસતું પોષણ કરી કોનાઓને વૈભવ બનાવવા, સ્ત્રી વિગેરેની ચિકિત્સા કરી પોતાના અમૃત્ય સમયને શુભાર્થી રહેલા સ્ત્રીઓના સંસારમાં આવતું, જાનિના અગત્યમાં જાત લઈ તેના કેમકે આપવા રાજ વિરહ કાર્યને ઉત્તેજન આપતું, અને પોતાના કે પડના આત્માને દદાર મજાતું જે મુખ્ય કાર્ય છે તેને બુદ્ધી જતું વિગેરે વિગેરે કાર્યો મુનિઓને અનુચિત મળ્યા છે તેમજ શુદ્ધિઓ પશુ દ્રવ્ય કોમ કામ અને ભાવના વિચાર કરી પોતાની જાતિ જે જેમાં ખરેખરો આત્મ લાભ સમાર્થનો હોય તેવા ઉચિત કામમાં મુનિ કરી બેઠેલા અમુક વખતે અમુક કાર્ય અનુચિત બન્યા છે અને તેજ કામ અમુક કાર્યોમાં બેઠેલા વિચાર કરી કાર્યોના આરંભ કરેલા પર્મ વિરહ, રાજ વિરહ, દેશ વિરહ, અને કે.ક વિરહ વિગેરે અને બીજાં પશુ આ લોક અને પડોશને દાનિ ખરો ચાત્રક કરેલો આરંભ કરનાં પડેલાં મન સાથે વિચાર કરવામાં આવે તે કોઈ વખત પશુ અનુચિત કાર્ય કરવાનાં પ્રમાણ આપેલ નહીં. આ શિલાબના શુદ્ધિને બીજાં કષ્ટ કાર્યો અનુચિત છે તે કાર્યકારે જુદા જુદા શુદ્ધિમાં પ્રસંગોપાત જણાવ્યા છે તેથી અને ઉચ્ચ નથી પણ અનુચિત કાર્યના આરંભ કરનાર શુદ્ધિના દાનને કેમ થાય છે તે વાત અ નમાં રાખી પોતાના અને બીજાના આત્માનું કલ્યાણ કેમ સમજે તે જાણ અને અ બજ સંજની તથા ભવાંતર સંજની નાના પ્રમાણની વિગતના સદન ન કરી જે તે ઉચિત કાર્યમાં મુનિ કરવી અને અનુચિત કાપવી તે. દુષ્ટ કરેલું બેઠેલું

મહત્તિવિરોધઃ—પ્રજ્ઞાનની સાથે વિરોધ કરવો તે પણ ધર્મી પુરુષોને હિત

નથી. કારણ કે ગમે તેટલી માવજતની છતાં પણ માનવ જાતની ભુવ થવા પ્રિય રહેતી નથી. કારણ કે પ્રાણી માત્રને કર્મોની સાથે અનર્હિનો મંગલ છે. અને તેને લઈને હમેશાં ભુવ થવા મંગલ છે. બીજા પ્રાણીઓ કરતાં મનુષ્ય જાત વિશેષ સમજી છે, તેપણ અનાદિકાલના અભ્યાસને લઈને ભુવ થતાં વાર લાગતી નથી. શુભદો જેવા મદા જાતી પુરુષો જેઓ સંસારની સંપૂર્ણ અસારતાને સારી રીતે સમજે છે, અને તેવા અમાર સંસારથી મુક્ત થવા અતિ તીવ્ર ઉપયોગથી ધર્મકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. છતાં પ્રમાદને વશ થઈ તેઓથી પણ ભુવ થઈ જાય છે. તે અસ્પૃશ્યની ભુવ થાય તેમાં નવાઈ જેવું નથી; તેથી આવી વખતે પ્રજ્ઞાવર્ગવિરોધી હોવાથી તેઓ આવી ભુવનો લાભ સ્વધન, આગર અને શરીરાર્થકે અડચણ કરવા ચુકના નથી; તેથી પણ વધીને રાજ અને અમલદાર વર્ગના કાન ભરી ભુવ કરનારને ખરાબ કરવા માટે જનની કોરીકા કરી ખરાબ કરે છે. માટે પ્રજ્ઞાવર્ગ કે અમુક સમુદાય સાથે વિરોધ કરવો યોગ્ય નથી. તેવો વિરોધ કરનારને મૃત્યુનું દ્વાર સમીપમાં છે એમ આરી રીતે સમજવું. પ્રજ્ઞાવર્ગ કે સમુદાયની સાથેનો વિરોધ તો દૂર રહે. પણ એક વ્યક્તિની સાથે પણ વેરવિરોધ રાખવો ઉચિત નથી. સાક્ષીની દૃષ્ટિએ જોતાં સમસાદિત્ય જેવા મહાત્માને એક પક્ષના વિરોધને લઈને કેટલું મહન કરવું પડ્યું છે. આ પ્રસિદ્ધ બીના પ્રાચી કોષથી અજ્ઞાન નથી, માટે વિરોધ કરતાં પહેલાં આવા મહાત્મા પુરુષોનાં ચરિત્રો ધ્યાનમાં લાવી સર્વથા વિરોધ કરતાં અટકવું જોઈએ, અને તેમ કરવાથી સંસારીક અને ધર્મિક કાર્યમાં પ્રજ્ઞાવર્ગ અડચણ કરતા થતો નથી.

વક્ત્રીયતા સ્પર્ધા—જળવાન સાથે હરીફાઈ કરવી તે પણ યોગ્ય નથી. કારણ

કોઈ કારણને લઈને હરીફાઈ થઈ જાય તો નિર્જાને પોતાનો બચાવ કરતાં ઘણી અડચણ પડે છે. તેથી જાણી જોઈને જળવાનની સાથે હરીફાઈ કરવાથી દૂર રહેવું ધણું સાઈ છે. અને જો તેમ કરવામાં ન આવે તો પોતે નિર્જા છતાં જળવાન સાથે હરીફાઈ કરનારને મૃત્યુનું દ્વાર કાંઈ દૂર નથી. જો કે મનજળ, વચનજળ, ક્રયજળ, જ્ઞાનજળ, ધનજળ, કુદ્ગંજળ, અને રાજજળ વિગેરે જળ ગણાય છે, તો આ બધામાંથી જે જળની સાથે સ્પર્ધા કરીએ તેમાં સામે માણસ વિશેષ જળવાન હોય તો પાછું હાથ પડે છે. અને તેની સાથે વિરોધ થાય છે. કદી કોઈ માણસમાં શરીરજળ વધારે હોય અને ધનજળ ન હોય તો એકાદ વખતે તે શરીરજળથી ધનવાનનો પરાજય કરી શકે છે. પણ પાછળથી તે પરાભવનો જલો લેવા ધનવાન પોતાના ધનજળથી શરીરજળવાળાને ભાડે રાખી અથવા તો બીજી મુશ્કેલી કરી તેનો પરાભવ કરતા ચૂકતો નથી. માટે પ્રથમ તો

કોઈની સાથે પણ સ્પર્ધા કરવી યોગ્ય નથી તેમાં પણ વિશેષ હોય તેની સાથે તો હરી-
શાઈમાં ઉતરવાથી ઘણું ખમતું પડે છે.

મયદાજન વિવાસ:—પ્રાચે સ્ત્રી વર્ગની કદી પણ વિચાર્યું કરવા યોગ્ય નથી,
કારણકે સ્ત્રી ગમે તેવી બુદ્ધિશાળી હોય તો પણ તેનું મન: પુરૂષના જેટલું મંભીર,
વિચારશીલ અને સહનશીલનાવાળું હોવાને અશક્ય થોડો છે. તેથી પૂર્તપુરૂષો તેમને
અનુકૂળ લાઘવ આપી દરેક રીતે ફાયદાથી પડાવી તેના હૃદયમાં સ્તેષ્ટી શુભ બીજાને
સહેલાઈથી મેળવી શકે છે, તેમજ તેના ઉપર થોડું પણ ધાર્મિક જાણ આપી પડના
પોતાના મન ઉપરના કાચુ શુભાવી દે છે અને પોતાના પતિને કે સ્વજનને ગમે તેટલી
હાનિકારક વાત હોય તો પણ તેવી વાતને પ્રગટ કરવામાં બીજકુટ્ટ વિચાર કરતી નથી.
માટે અતિ શૂદ્ધ વાત કે જે પ્રગટ થવાથી પોતાને ગામને કે દેશને હાનિ થાય તેવી
અથવા તો જોનાથી પોતાની આજીવિકા ચાલતી હોય તેવા વેપાર ઉદ્યોગની શુભ વાત
સ્ત્રી પાસે કદી પણ કરવી યોગ્ય નથી. ઉપર જણાવેલી બીજા ધણે ભાગે મળીશ્રીઓને
એવો સ્વભાવ હોવાથી અત્રે લખવાની જરૂર પડી છે. નહીં તો ઇતિહાસિક નજરે જોતાં
શીશવતી અને અનોપદેવી જેવી અનેક સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને રાજકાર્યમાં સક્રિય
આપનારીઓ અને મંભીર, સહનશીલ અને વિચારશીલ વિગેરે ઉત્તમ શુદ્ધવાતીઓ
જોવામાં આવે છે. ઉપરાંત ભાગ્ય માટેના ઉદાહરણો શાસ્ત્રકારોએ ઘણે કેમણે જા.
પેલાં છે તેથી તેનાં ઉદાહરણો અત્રે લખ્યા નથી.

ઉપરાંત ગર્ભિણ કબોં પ્રાચે કદી વિવેકી અને ધર્મની યોગ્યનાવાળા પુરૂષો મારે
છે. પણ અપર્મા માટે નથી. તેને માટે કાલ છે કે:—

“પૌરોહત્યં રત્નચરિતં ગ્રામણીત્વં નિયોગો,
માઝાપત્યં ધિતયવચનં સાઙ્ગિયાદઃ પરાસત્મ્.
ધર્મિષ્ઠેષઃ સ્વસ્રજનરતિઃ પ્રાણિનાં નિર્દયત્વં,
મા જૂદેવં મમ પગુપતે જન્મજન્માન્તરેણિ” ॥ ૧ ॥

સામ્યાર્થ:—પુરોહિતપણું, દાત્રિએ (સંસ્કારો) ખમતું, ગ્રામનું નાણાપણું,
અધિકારીપણું, મનનું અધ્યક્ષપણું, અસંચ વચન, માણિ આપવી, બીજનું અન્ન
ખાવું, ધર્મો ઉપર દ્રેષ સખવા, દુર્જન ઉપર પ્રેમ સખવેશ અને પ્રાણીઓ ઉપર
નિર્દયતા સખવી એ સર્વે તે મદરિય (શિવ) અને દરેક જન્મમાં પ્રાપ્ત ન થાયેલા કસ્ર
વગી ખરાબ વેપાર કરનારને અર્થિ હોઈ રથને કાલુ તે કે:—

“હસ્તો દાનવિવર્જિતો શ્રુતિપુટો સારસ્વતઞ્જોહિણો,
 લંચાલુચ્ચિતવિત્તપૂર્ણમુદરં ગર્વેણ તુઙ્ગાં શિરઃ ।
 ચક્ષુઃ સાધુવિલોકનેન રહિતં પાદો ન તીર્થાધ્વગો,
 ભ્રાતઃ કુક્કર મુઞ્ચ મુઞ્ચ સહસા નિન્દ્યસ્ય નિન્દ્યં વપુઃ ॥૪૧॥”
 અધિકારાત્ત્રિજિર્માસેર્માઞ્ગપત્યાત્રિજિર્દિનેઃ ।
 શીઘ્રં નરકવાઙ્મ્બા ચેત્ દિનમેકં પુરોહિતઃ ॥ ૫ ॥
 દશ ગૂનાસમશ્વક્રી, દશ ચક્રિસમો છિજઃ ।
 દશ છિજસમા વેસ્યા, દશ વેસ્યાસમઃ નૃપઃ ॥ ૬ ॥”

શબ્દાર્થ:—“દાનથી રહિત બે હાથ, શામ્બ્રોહી બે કાન, રસવાળી હુઠ્ઠા દ્રવ્યે ભરેલું પેટ, અહંકારથી ઉંચું થયેલું મસ્તક, સાધુના કર્શનથી પરમુખ નેત્રો, અને તીર્થ તરફ ગમન નહીં કરનાર પગએવા આ ત્હારા નિંદનીકમાં પણ નિંદનીક શરીરનો એકદમ ત્યાગ કર ॥ ૪ ॥” ત્રણ મહીનાનો અધિકાર ભોગવવાથી અને ત્રણ દિવસ મહત્ત્વ અધ્યક્ષપદ કરવાથી દુર્ગત થાય છે. જો આથી પણ શીઘ્ર નરકમાં જવું હોય તો એક દિવસ પુરોહિત થા. ॥ ૫ ॥ દશ કસાઈ સમાન એક કુંભાર, દશ કુંભાર સમાન એક કલાસ, દશ કલાસ સમાન એક વેસ્યા, અને દશ વેસ્યા સમાન એક રાજા ગણાય છે. ॥ ૬ ॥ વળી કહ્યું છે કે—

અર્કર્તવ્યં ન કર્તવ્યં, પ્રાણેઃ કણ્ઠગતૈરપિ ।

કર્તવ્યમેવ કર્તવ્યં, પ્રાણેઃ કણ્ઠગતૈરપિ ॥ ૭ ॥”

શબ્દાર્થ:—“કંઠ મુખી પ્રાણ આવે તો પણ જો કરવા યોગ્ય નથી તે કરવું નહીં અને કંઠ મુખી પ્રાણ આવે તો પણ જો કરવા યોગ્ય છે, તે કરવું જ જોડાયે. ॥ ૭ ॥”

ભાવાર્થ:—પ્રાણિએ દમેશાં પોતાના કર્તવ્યનો વિચાર કરવા યોગ્ય છે. જેમ અન્યસ્થિત ચિત્તે સ્થાનનિર્ણય કર્યો શિવાય ગતિ કરનાર કરતાં, સ્થાનનો નિર્ણય કરી તે તરફ ગતિ કરનાર માણસ પોતાના ઇચ્છિત સ્થાનને જલદી મેળવી શકે છે. તેવીજ રીતે હું કોણ, મારે શું કર્તવ્ય છે, દેશ કાલ કયો છે. માનુષ્ય કે પ્રતિજ્ઞા કોણ છે, તપા મદાડ કર્તવ્ય શું છે, મદાડ કળ અને જ્ઞાન કેવી છે, કયું કાર્ય કરવાથી મહારા આત્માને હાલ થશે હન્યાદિ બાળનોનો વિચાર કરી પોતાનું કર્તવ્ય નક્કી કરે છે.

અને જે પોતાના આરંભેલા ઉત્તમ કાર્યનો પ્રાણુને પાત્ર ત્યાગ કરતા નથી તેમજ અકર્તવ્યને પણ કોઈ પ્રકારે અગ્રીકાર કરતા નથી તે પોતાની ધારેલી નેમ શીઘ્ર પાર પાડી શકે છે, હાલ તો કર્તવ્યનો વિચાર ક્યાંસિવાય અજ્ઞાનથી ગનાનુગતિક પ્રવૃત્તિ કરવામાં પેલાનું કર્તવ્ય માને છે તેથી કર્તવ્યને બદલે અકર્તવ્યને કર્તવ્ય સમજી તેનો આરંભ કરવામાં આવે છે, માટે પોતાની ધારેલી નેમ પાર પાડી શકતા નથી; માટે પોતે આરંભેલા ગમે તેવા કાર્યને વચ્ચમાંજ મુકી દેવું પડે છે અને તેથી અતો-શ્રેષ્ઠ તતોશ્રેષ્ઠ થાય છે. માટે કાર્ય કરતાં પહેલાં ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે વિચાર કરવો અને પછી આરંભેલા સારા કાર્યને પ્રાણુન થતાં પણ તે કાર્યનો ત્યાગ કરવો નહીં. તેથીજ રીને પોતાને, સ્વચ્છનને, દેશને, જાતિને અને રાજને જે અહિનકારી કર્તવ્ય હોય તેને કદી પણ અગ્રીકાર કરવા પ્રયાસ કરવો નહીં. આ ઠેકાણે આરોગ્યદિગ્ગજુ ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે.—

ઉદાહરણ નગરીમાં બાલ અવસ્થાથીજ થતો રોગી હોવાથી રોગ એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલો એક બ્રાહ્મણ હતો. તે સમ્યક્ત્વ પૂરુંક અનુભવ વિગેરે આવકના શુદ્ધ આચારોને માલજી કરવામાં તપશ્વ હોવાને લઈને એક ઉત્તમ શાવક હતો. તેણે રોગના પ્રતિકારની સામગ્રી પ્રાપ્ત થતી હતી તો પણ તેણે રોગને સદન કરવાનોજ આશ્રય લીધો અને વિચાર ક્યાં કે—

“પુનરપિ સહનીયો દુઃસ્વપાકસ્ત્વયાર્ય,

ન ચલુ જવતિ નાશઃ કર્મણાં સંચિતાનામ્ ।

इति सद् गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक् ,

सदसदिति विवेकोऽन्यत्र जूयः कुतस्ते ॥ ૫ ॥

अथरयमेव जोक्तव्यं कृतं कर्म शुचाशुचम् ।

नाजुह्क्तं क्षीयते कर्म कक्ष्यकोटिशतैરपि ॥૬॥”

રાખાઈ—હે આત્મન ! તારે આ દુઃખના ફળનું પરિણામ બીજી વખત પણ સદન કરવાનું છે. કારણ સચિત્ત કરેલાં કર્મોના ખરેખર બોગમ્યા શિવાય નાશ થતો નથી. તેથી કર્મો સાધે છે એમ નહીંને જે જે આપણે આવી પડે તેને સારી રીતે સદન કર. બીજે ઠેકાણે બીજી વાર હે આત્મન ! તને સાદસદિવેક ક્યાં મળવાનો છે ? ॥ ૫ ॥ કરેલું શુભ અથવા નો અશુભ કર્મ અવરય બોગમવૃંજ પડે છે. કારણ તે કર્મ બોગમ્યા શિવાય કશાની સંકેતો દેતીએ. થઈ બધ તોપણ નાશ થતું નથી. ॥ ૬ ॥

એવી રીતે સદન કરનાર તે રોગ દિવની ઇદ્ર આ પ્રભાણે પ્રથમે કરી 'અહો આ રોગ દિવ મદાસત્વ વાળો છે. જેની પાસે રોગના અનેક પ્રત્યુપારો પ્રાપ્ત થયેલા છે તે પછી તેની ઉપેક્ષા કરી રોગની પીડાને સદન કરે છે ' પણ આ વાતની પ્રકા ન થવાથી જે દેવતાઓ વેદ યદ્ય પૃથ્વી ઉપર આવી બ્રહ્મા કે 'હે રોગ પ્રાકાશ ! અમે તને રોગમાંથી મુક્ત કરીએ પરંતુ રાત્રિમાં મધ, મંદિરા, માંસ અને માખણનો ઉપભોગ કર્યો પડ્યો. ' એવું વેદનું દહેવું સાંભળી, સુરેન્દ્રથી પણ અધિક પ્રતિષ્ઠાવાળો રોગ પ્રાકાશ વિચાર કરવા લાગ્યો ' કેવળ સામાન્ય કુળમાં ઉત્પન્ન થયે હોય તો પણ પુરુષને લોક અને લોકોત્તરમાં નિહિત કર્મનો ત્યાગ કર્યો તેજ પ્રતિ દાનો હેતુ છે. ' કહ્યું છે કે--

“ ન કુસં વૃત્તહીનસ્ય પ્રમાણમિતિ મે મતિઃ ।

અન્યેષ્વપિ પ્રજાતાનાં વૃત્તમેવ વિશિષ્યતે ॥ ૧૦ ॥ ”

અર્થઃ—“ મારા આચરણથી રહિત એવા મનુષ્યનું કુસ ઉત્તમ હોય તો પણ તેનું કુળ કાંઈ પ્રમાણુપુત્ર થતું નથી એમ મદાર માનવું છે. કેમકે યાગ્યતાથી જીવનમાં દિવનન થઈતાનું કુળ આત્મ છે, તો પણ તેનું આચરણ સારું હોય તો તે કૌંસ મળાય છે ॥ ૧૦ ॥ ”

‘ પણ પ્રકાશ કુળમાં જન્મ્યા થયેલાની મદારી તો વાતજ રીતે નેમ પણ નિરંકર કરી દમ ના જનપદોને અંગીકાર કરનાર મદારાથી આ નિહિત કર્મ કહ્યું કેમ કહિયો નવય ? ’ વળી કહ્યું છે કે--

“ નિન્દન્તુ નીતિનિપુણા યદિ વા સ્તુવન્તુ.

સમ્પ્રીઃ સમાધિગતુ મચ્છન્તુ વા યયેષ્ટં ।

અદૈવ વા મારણમન્તુ મુગાન્તરં વા,

ન્યાપ્યાન્વયઃ પ્રવિવ્રજન્તિ પર્દ ન ધીરાઃ ॥ ૧૧ ॥ ”

અર્થઃ—“ નીતિયા નિપુણ એવા પુરુષો નિંદા કરે અથવા તો, સ્તુતિ કરે, કાંઈ કાંઈ એવું નું વાતના પ્રવેશ કરે અથવા જાણે અને આગેજ અથવા તો કુલેશ્વરનાં સન્નિધિ નાં સન્નિધિના પૂર્વે ન્યાય મારીથી એક પવનું પણ અપાવ નહીં કરે નહીં ॥ ૧૧ ॥ ” કેવળ પ્રવાનું જિનાર કરી કેવળ પ્રાકાશને લોકો કે દેવો કે દુઃખિયો પણ પવનનાં દેવો કેવળનાં દેવો કેવળનાં નથી તો વળી મોં દેવ અને મનુષ્યો નિંદિત અને કવર્ત પૂર્વેજને અત્યાચાર્યો આ નિંદાથી

મ્હારે શું પ્રયોજન છે ? વળી કહ્યું છે કે—

“મયે માંસે મધુનિ ચ, નવનીતે તત્કતો વહિર્નિતિ।
ઉત્પદ્યન્તે વિપદ્યન્તે, સસૂક્ષ્મા જન્તુરાશયઃ ॥ ૧૨ ॥

સતપ્રામેષુ યત્પાપમગ્નિના જસ્મસાહ્યતે ।

તદેતજ્ઞાયતે પાપં, મધુવિન્દુપ્રજઙ્ઘાત્ ॥ ૧૩ ॥

યો દદાતિ મધુ શ્રાદ્ધે, મોહિતો ધર્મક્ષિપ્તયા ।

સ યાતિ નરકં ઘોરં, શ્વાવકૈઃ સહ લમ્પટૈઃ ॥ ૧૪ ॥

શબ્દાર્થ—“ અહિંસા, માંસ, મધ, અને છાશથી જુદા કરેલા માખણમાં સ
એવા જંતુને સમૃદ્ધ ઉત્પન્ન થાય છે અને મરણ પામે છે ॥ ૧૨ ॥ અગ્નિ
સાગ ગામ બાગનાં જે પાપ થાય તેટલું પાપ મળના એક પ્રિદુના ભક્ષણ
થાય છે. ॥ ૧૩ ॥ જે પુરૂષ ધર્મની હિંસાએ મોહિત થયેલા માદ્રમાં મધ આપે
તે પુરૂષ લોકપુષ એવા ખાનારાઓની સાથે ધાર નરકમાં પડે છે. ॥ ૧૪ ॥ ” હિંસા
રોગપ્રાણી વેરોને કહે છે, તે તે બને વેરોએ રોગપ્રાણીના સ્વજનોને તે
બીના જખાવી દિધી અને તેઓએ રાત્રે જખાવી. તેથી સ્વજન અને રાત્રિક
સમુદાય ભેગા થયો અને અને તે રોગદિગ્ગને સામ્રસંબંધી વાર્તાસાથે કરી
રોગનો ઉપાય કરવામાં મટ્ટિ કરાવવા લાગ્યો. તે આ પ્રમાણે છે—

“શરીરં ધર્મસંયુતં રક્ષણીયં પ્રયત્નતઃ ।
શરીરાચ્ચૂયતે ધર્મઃ, પર્વતાત્સલ્લિલં યયા ॥ ૧૫ ॥ ”

શબ્દાર્થ—“ ધર્મ સહિત શરીરનું પ્રયાતની રક્ષણ કરેલું નેહ્યું. કારણકે
જો શરીરનું રક્ષણ કરવામાં ન આવે તો જેમ પર્વત ઉપરથી જળ ખરી નીકળે
તેમ શરીરમાંથી ધર્મ ખરી જાય. ॥ ૧૫ ॥ અરેખર શરીર ધર્મસાધનનું એક મુખ્ય
કારણ ગણાય છે. વળી કહ્યું છે કે—

“યસ્મિન્ સર્વજનીનપીનમહિમા ધર્મઃ પ્રતિષ્ઠાન્નતો—
યસ્મિન્શ્ચિન્તિતવસ્તુસિદ્ધિસુખદઃ સોઽર્થઃ સમર્થઃ સ્થિતઃ ।

યસ્મિન્કામમહોદયો શમરસીકારાનિરામોદયો
સોઽયં સર્વગુણાલયો વિજયતે પિણ્નઃ કરણહો ધિયામ્ ॥ ૧૬ ॥ ”

શબ્દાર્થ:—“ જે શરીરમાં સર્વ જનોને હિતકારી અને પુણ્ય મહિમાવાળો ધર્મ પ્રતિષ્ઠાને પામ્યો છે, જે શરીરમાં મનવાંચ્છિત વસ્તુની સિદ્ધિના મુખને આપનાર અર્થ સમર્થપણ રહેલો છે, અને જે શરીરમાં શમરસ અને આપૃત્તિ સંહાર્યતાના ઉદયવાળા કામ અને મોક્ષ રહેલા છે તેવા સર્વ ગુણોનું સ્થાન રૂપ અને સુધિઓના કરંડીઆ રૂપ શરીર વિષય પામે છે. ॥ ૧૬ ॥ ”

એવી રીતે રાજ્ય વિગેરેએ રોગગ્રાહણને ઠહેવામાં આનું તો પણ તે ધર્મમાં દૃઢ હોવાથી શરીર વિગેરેની અભિલાષાને ત્યાગ કરી, મોક્ષના મુખનોજ અભિલાષી થયે. ઠહું છે કે:—

“ જં અજસુહં જવિણો, સંજરણીયં તવં જવેકલ્લં ।

મગ્ગંતિ નિરુવસગ્ગં, અવયગ્ગસુહં વુહા તેણ ॥ ૧૭ ॥ ”

શબ્દાર્થ:—“ લબ્ય છયોને જે મુખ આજ છે, તે મુખ આવતી કાલે શા કરવા લાયક થાય છે. તે કારણથી પશ્ચિત પુરૂષો ઉપદ્રવ રહિત મોક્ષમુખની અવેક્ષા કરે છે. ॥ ૧૭ ॥ ”

ભાવાર્થ:—‘ જં અજસુહં જવિણો ’—જે મુખ લબ્ય પ્રાણીને આજ હોય છે તે મુખ આવતી કાલે માંત્ર સંભારવા રૂપ થાય છે. એટલે કે મુખનો અનુભવ ક્ષિયિત માત્ર આત્માને જે ક્ષણે થાય છે તેની બીજી ક્ષણે તે અનુભવ નષ્ટ થાય છે. પછીથી માત્ર સ્મૃતિનો વિષય રહે છે. જગનમા મુખ ઠહેવામાં આવે છે તે વસ્તુને લઈને નથી પણ મનની માન્યતાને લઈને છે. જો વસ્તુને લઈને મુખ હોત તો તે ચિરસ્થાયી ગણાત. કારણ કે વસ્તુની અમુક સ્થિતિ હોય છે, તેટલી સ્થિતિમુખી મુખ કાયમ રહેવું જોઈએ, પરંતુ તેમ દેખાતું નથી. જ્યારે દેશાંતરથી ઘણે કાળે પુત્રાદિનું આગમન થાય છે ત્યારે જે આનંદ થાય છે તે આનંદ ત્યારપછીના સમયમાં રહેતો નથી જુઓ? પુત્રરૂપ દર્શનું કારણ વિદ્યમાન છતાં આનંદમાં ફેર પડી જાય છે. એટલે કે આવી માન્યતાવાળા મુખોમાં મોહ પામવા જેવું નથી. કારણ કે માન્યતાવાળા મુખમાં સામાજિક ઉપાધીને લઈને તે મુખ દુઃખરૂપ થઈ જાય છે. માટે તત્વાકિં કના જલુ એવ. પશ્ચિત પુરૂષો દમેશાં અન્યાયાથ અશ્વય એવા મોક્ષ મુખની ઇચ્છા રાખે છે. મોક્ષનું મુખ અવર્તનીય છે, વચનાતીત છે, આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવરૂપ છે, એમ અનુભવ થાય છે. જ્યારે વિભાવને મુકીને એક ક્ષણવાર પણ આત્મામાં સંમલના થાય છે, ત્યારે તે જીવનમુક્ત દશાનું મુખ અર્ટીયાં પણ અનુભવાય છે માટે વિભાવ એટલે પુદ્ગલ (વિષય) જન્યમુખ તેવા મુખની કોઈ પણ પ્રકારે ઇચ્છા ફર કરી કર્મથી આનંદરિત થએલા આત્માના શુદ્ધોને ગત કરવા માટે

શાસ્ત્રોક્તિ રીતિએ હમેશાં સદા આપવું.

તે પછી રાગ ગ્રાહ્યો શરીર અને અર્થની પીડાનું વૃત્તાંત કહ્યું કે—

“ આપદયેં ધનં રક્ષેદ્દારાન્ રક્ષેદ્ધનૈરપિ ।

આત્માનં સતતં રક્ષેદ્દારૈરપિ ધનૈરપિ ” ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—“ આપત્તિને માટે ધનનું, ધનથી કીર્તિનું અને ધન તથા કીર્તિથી આત્માનું નિરંતર રક્ષણ કરવું. ” ૧૮ ॥ ”

આવાર્થ—‘ આપદયેં ધનં રક્ષેત્ ’ ધર્મની સદાયથી વ્યવસ્થા ધનની પ્રાપ્તિ પામ છે, ત્યારે માણસ ધર્મ અને પેનાના કર્તવ્યને જુદી બધ છે, અને વિચાર કરે છે કે આવીજ રીતે ધનની પ્રાપ્તિ હમેશા થયાં કરશે એમ કલ્પના કરી પ્રાપ્ત થયેલા ધનનો આંખ મીચીને વ્યય કરે છે. વખતે લોભને લાગે પ્રાપ્ત થયેલું ‘મુલ્ય’ ધન વ્યાપારમાં ફાંટી દે છે, તેનું પરિણામ એ આવે છે કે, પેનાનું ‘મુલ્ય’ ધન જનું રહે છે, અને પાતે આપત્તિમાં આવી પડે છે. તેથી આપત્તિના વચાવ માટે ધન કેવી રીતે વધારવું તથા તેની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી વિગતે આ શાસ્ત્ર કારે પાતેજ આગળ જણાવ્યું છે. અંગે એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે—અધિકારીની આપત્તિના વિચાર કરી તેને માટે આવકમાંથી અમુક દિશ્મો અવગણ બચાવી ગાંધેા જોઈએ.

‘ દારાન્ રક્ષેદ્ધનૈરપિ ’ એ શ્રી ઉપર આપત્તિ આવે તો તે વખતે ધનનો વ્યય કરી કીર્તિ રક્ષણ કરવું જોઈએ. આ સંબંધમાં હાલમાં કેટલેક કેસો મેરમ મળેને લાગે ઉકેલો પ્રચાર થાલે છે. જ્યારે કે જેઓને સરકારાથી ક્યા મળી થકે છે, તેઓ પાતાની સ્ત્રી શત્રુદિકથી પીડાની દોષ, તોપણ જેથી જોઈએ તેવી સાત્ત્વા કરવામાં શિથિલ જની ધન વ્યય કરવામાં કંજુસાઈ કરે છે, અને તેથી પેનાના પતિ તરફની બેદરકારી જોઈ રાગ પ્રલપ્ત સ્ત્રી હમેશા જિતાનુર જની બધ છે, અને તેની સમાધી નાશ પામે છે; તેથી તેનો આ બધ સ્વમુર પડેનો અનાદર જોઈ બેદરકાર થાય છે, તેથી તેનું સમાધીથી મરણ થવું નથી પરંતુ પત્નિ પ્રાપ્તે બચકે છે. તો હરેક રીતે સ્ત્રી ઉપર આવી પડતી આપત્તિનું નિવારણ કરવા ધન વ્યય ઉપર જક નહીં આપનાં જુદિમાનુ પ્રક્રિયાએ તેના આત્માને શાન્તિ અને તેણે ઉપદેશો જોઈએ જોઈએ.

‘ આત્માનં સતતં રક્ષેત્ ’ આત્માનું અર્થિત ન દ.ય તેની દરિયા: ૮.૩૦

રાખવી એટલે કે સ્ત્રીનો તથા ધનનો પ્રતિગ્રહ નહીં રાખતાં એકાંતે આત્માનું દિન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવા ઉચુક્ત થવું. આત્માનું રક્ષણ થવાથી ધન અને સ્ત્રી તે રક્ષણ પાતાની મેળેજ થશે. કારણ કે ધન અને સ્ત્રી મળવી એ પુણ્યાધિન છે, અને પુણ્ય કરવું તે આત્માને આધીન છે, તો જે આત્માથી સ્વર્ગ અને મોક્ષ બન્ને સાધી શકાય છે, તે આત્માનું અદ્વિત ધન અને સ્ત્રી માટે થવા હેવું યોગ્ય નથી. સ્ત્રીના વિયોગથી અથવા ધનનો એકદમ નાશ થવાથી બંને પોતે તે રૂપજ હોય નહીં! એમ ધારી સ્ત્રી અને ધનની પાછળ આત્મહન્યા કરવા ચુક્તા નથી, આ અજ્ઞાનનું કારણ છે. આ-મા પોતેજ સ્ત્રી અને ધનાદિક મેળવી શકે છે, તો તેનું અદ્વિત આત્મા કારણે થવા હેવું એ જુદામાન પુરૂષોનું કામ નથી, માટે ધન અને સ્ત્રીના ત્યાગપૂર્વક પત્ન સંયમાદિક મંદુર કરી આત્માની ઉત્તિ કરવી યોગ્ય છે, તેમ સર્વથા ન બને તો દેશવિસ્તીર્ણન લઈને પશ્ચ અમુક અંશે સ્ત્રી ધનાદિકના ઉપરનો મોહ છોડી સ્ત્રી આ-માનું રક્ષણ કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી ઉચિત છે.

૧લી ધર્મી પુરૂષોને શરીર ધન તુલ્ય છે, અને આત્મા શરીર તુલ્ય છે, એવી રીતે થએ છને શરીરની પીડાની ઉપેક્ષા કરી આત્માની રક્ષા કરવી એકાંતે. ઇન્દ્રિયોના પ્રભુને તે રોગ ગ્રાહકનું પાતાની પ્રતિજ્ઞામાં નિર્લેખણપત્ન બાબુવામાં આત્માથી તે બન્ને હેવાને મંદાન દર્શ થયો. અહો! આ ગ્રાહકનું સાત્વિક પુરૂષોમાં શિશુમળી તો, અને શહેર તેની માગી પ્રશંસા કરી છે, એવો નિચાર કરી તે પછી તે બન્ને હેવાને પતનનું સ્વાભાવિક રૂપ પ્રગટ કર્યું અને શહેરે કરેલી પ્રશંસા વિગેરે વૃત્તાંત તેમજ પ્રતિજ્ઞા કર્યો, તથા હેવાએ તેના સર્વ રોગનું દર્શન કર્યું અને રત્નોથી તેનું શોભા ટીકું. પછી મર્મ ઉકાળી તે ગ્રાહકનું આરોગ્ય દ્વિજ એવું નામ રૂકિમાં આપ્યું, અને તે અર્થનું પુરૂષાર્થ (ધર્મ, અર્થ અને કામ) ને સાધવાનાં થયો, અને હેવાએ પતનના સ્થાન તરફ અમન કર્યું. એવી રીતે નિર્લેખકર્મના ત્યાગ કરતાં એક બાજુએ ને ધર્મનાં તિથના થાય છે, અને પાતાના આત્માનું સંસારથી નાજુક દિલ્લિ દિલ્લિ. વિગેરે વૃત્તે પ્રાપ્ત થાય છે, તથા નિર્લેખકર્મના ત્યાગથી અનિર્લેખકર્મ પતન તેમજ આત્મજીવન કે સ્ત્રી અને મુખી થવાય. કહ્યું છે કે—

મત્તોષ્ટનિર્મલ્યા ચ, પૂરેણ વયમાયુષા ।

તદ્ગોણ વિદ્યાનત્યં, યમ્યાન્તે મુલ્યમેધતે ॥ ૧૬ ॥

દિવમેનંત્ર તત્કાર્યં, યેન રાત્રો મુલ્યીતયેત્ ।

તત્કાર્યમષ્ટનિર્માર્ગેષાંમુ સ્યાત્ મુલ્યીયઃ ॥ ૧૭ ॥

પૂર્વે વયસિ તત્કાર્ય, યેન વૃદ્ધઃ સુખીજવેત્ ।

સર્વવયસા ચ તત્કાર્યં યેન પ્રેત્ય સુખીજવેત્ ” ॥ ૨૧ ॥

શાસ્ત્રાર્થ—આઠ મહીનાએ, એક દિવસે, પ્રથમની અવસ્થાએ અને આશુષ્યે કરી મનુષ્યે તેણું કાર્ય કરવું જોઈએ કે આઠ મહીનાની, એક દિવસની, પ્રથમ વયની અને આશુષ્યની અતિ મુખને પામે ॥ ૧૯ ॥ દિવસે તેણું કાર્ય કરવું કે જોધી રાત્રિએ મુખી થવાય. આઠ મહીનામાં એણું કાર્ય કરવું કે વર્ષા ઋતુમાં મુખી થવાય ॥ ૨૦ ॥ પ્રથમ વયમાં એણું કાર્ય કરવું કે જોધી વૃદ્ધાવસ્થામાં મુખી થવાય. સપ્તર્ષ વયથી એણું કાર્ય કરવું કે જોધી પરોક્ષમાં મુખી થવાય ॥ ૨૧ ॥

ભાવાર્થ—કાર્ય કરતાં પહેલાં મનુષ્ય માટે વિચાર કરવો જોઈએ કે આ કાર્યનું ફળ ભવિષ્યમાં કેવું મળશે. આમ વિચાર કર્યાથી પ્રાપ્ત અશુભ થતાં નથી, વર વિરોધ થતો નથી અને જીવને ભવિષ્યમાં શાંતિ મળે છે. વગર વિચારે કાર્ય કરવાથી જાભદારી કાર્યથી પણ દુઃખ થાય છે. કેમકે એનું પરિણામ ક્યારે અને કેવું આવશે તે અનિશ્ચિત હોય છે, માટે કાર્ય કરતાં પહેલાં વિચાર કરવાનો કે આ કાર્ય પ્રાપ્તિ આટલી મુશ્કેલીમાં હું કરું છું તે કરવા સમર્થ છું, દેશકાળાદિ અનુકૂળ છે. આ કાર્યથી મને કાંઈ પણ ઉપાધી થશે નહીં. એમ સમજી કાર્ય કરે તો દિવસના કરેલા કાર્યથી રાત્રિએ ચિત્તાર્થિન હોવાથી નિદ્રા આવવામાં અડચણ નથી નહીં, તેમજ આઠ મા સમાં કરેલા કાર્યથી મનુષ્યમાં ધર્મસાધન વિગેરે ફિસામાં વિઠા આવી પડે નહીં. એજ પ્રમાણે પ્રથમની અવસ્થામાં એણું કાર્ય કરવું કે જોધી વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર્મસાધન કરી શકાય. અને આખી જીંદગી એવી રીતે વ્યતીત કરવી જોઈએ કે જોધી આગામિ ભવમાં મુખપૂર્વક ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. આ હેતુથી જેનું પરિણામ મોડા કાળમાં સમજાય તેણું ન હોય એવાં તથા બીજાની સાથે વિરોધ થાય તેવાં કાર્યો કદિ પણ કરવાં નહીં. હમેશાં ચિન્તા છે તે ચિન્તા સમાન છે, એણું આજ ક્ષણમાં કરી આવ્યા છીએ, માટે જે કાર્ય કરવાથી ચિન્તા ઉભી થાય અને હમેશાં ચિત્ત કલ્મશ રહે તેવા કાર્ય ધર્મી પુરુષોએ કદિ કરવાં નહીં. જેમાં વસ્તુની આપ લે છેજ નહીં, પણ કેવળ ભાવ ખાંડી ધનની આપ લે કરવામાં આવે છે, એવા સદા સત, જુગાર વિગેરેથી મન ઉપર ખરેખરી અમર થાય છે, અને મન હમેશાં ચિન્તાતુર રહે છે, તો આવા વેપારથી જરૂર વિરામ પામવો. વળી ખરેખર વસ્તુની આપ લેતો વેપાર પણ પાતાની શક્તિ ઉપરાંત કરવાથી ચિત્તને અસમાધી રહે છે, અને વખતે નફાને બદલે નુકસાન થઈ જાય છે, તો ગજ કપરના વેપાર કરવાથી પણ મનુષ્ય મુખી થતો નથી,

માટે જે કાર્ય દિવસે કરવાથી રાત્રિ મારી રીતે ગુણથી બચીને કરી શકાય તથા અડ
માસમાં કરેલા કાર્યથી મનુષ્યમાં મારી રીતે નિર્વિઘ્નપૂર્વક થઈ શકે, અને વૃદ્ધાવસ્થા
તથા આગામિક જન્મ મુખ્યે જેવાં કાર્ય કરવાં સ્વયંભૂ.

અગીયારમા ગુણને મમામ કન્યાં મથરાગ પદ્મપિત્રાદી જનારે જે

“દેશજાતિકુલ્લગર્હિતકર્માણ્યાદરાત્પરિહરન્ ગૃહમેધી ।

આચરેન્ન તદગર્હિતમાર્યેર્ધર્મકર્મણિ જયેદધિકારી” ॥૧॥

શાબ્દાર્થ:—વૃદ્ધસ્થ દેશ, જાતિ અને કુળથી નિરતિ કર્મોને આસર પુણ્ય
ત્યાગ કરતો અને આર્ય લોકોથી અનિરતિ કર્મોને આગરણુ કરતો ધર્મ કાર્યમાં
અધિકારી થાય છે ૧. રૂતિ વક્ષાદ્યમો ગુણ: ॥ સમાપ્ત ॥

છાદશ ગુણ વર્ણન.

—❖❖❖—

વે આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખવારૂપ આરમાગુણનું
વિવરણ કરે છે.

તથા પોષ્ય વર્ગનું પાપન કરવામાં, પોતાના ખાવા પીવા વિગેરેના ભોગમાં અને દેવ તથા અતિથિના પૂજન વિગેરેના પ્રયોજનથી દ્રવ્યનો ખર્ચ કરવો તેને વ્યય કહે છે. તથા ખેતી, પશુને પાત્રણ કરવાની વૃત્તિ, વેપાર અને ગભની સેવાથી કપલ થએલો દ્રવ્યનો ભાગ તેને આય કહે છે. તે આવકનો રીતસર ખર્ચ કરતો શુદ્ધ અર્થપરમને ચોખ્ખા ધાવ છે, અર્થાત્ તે પુરૂષ આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખે છે. તે પુરૂષ શુદ્ધ અર્થની મનુષ્ય ધાવ છે. કહ્યું છે કે—

“જ્ઞાતોચિયદાણે, જ્ઞાતોચિયજોગે, જ્ઞાતોચિયનિહિકરેસિયા”

શુદ્ધ નિરંતર આવકને અનુમાર હાનમાં તથા ભોગમાં ખર્ચ કરે અને આવકન અનુમાર નિધાનમાં સ્થાપન કરે. અર્થાત્ આવકના તલ ભાગ સરખા કરી દ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરે. અને કેટલાએક આવકને હિચિત ખર્ચના આર વિભાગ કરી વ્યવસ્થા કરવાનું કહે છે. તેમાં નિર્ધન પુરૂષોના ખર્ચનો વિભાગ આ પ્રમાણે છે.

“પાદમાયાન્નિર્ધિં કુર્યાત્, પાદં વિત્તાય શોધયેત્ ।
ધર્મોપજોગયોઃ પાદં. પાદં જર્તવ્યપોષણે ॥ ૧ ॥

આયાદદ્વં નિયંજીત, ધર્મે યદ્ધાધિકં તતઃ ।
શોષેણ શોષં કુર્યાત્. યત્નતસ્તુચ્ચમેહિકમ્ ॥ ૨ ॥

તઃ—

ચત્વારો ધનદાયાદા, ધર્મચોર્યાન્નિજૂનૃતઃ ।

જ્યેષ્ઠેષ્પમાનિતે પુસાં, હરન્ત્યન્યે વદ્વાન્નમ્ ” ॥ ૩ ॥

રાખ્યાર્થ—નિર્ધન પુરૂષ આવકમાંથી ચોથો ભાગ નિધાનમાં સ્થાપન કરે અને ચોથો ભાગ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા માટે વેપારમાં રોકે, તેમજ ચોથો ભાગ ધર્મ તથા પોતાના ઉપભોગમાં ખર્ચે અને ચોથો ભાગ પૌત્ર વર્ગના પોષણમાં ખર્ચે ॥ ૧ ॥ ધનવાન પુરૂષોને તો ખર્ચ કરવાનો વિભાગ આ પ્રમાણે છે, ધનવાન પુરૂષ આવકમાંથી અડધો અડધ અથવા તો આવકથી અધિક ધર્મમાં વિનિયોગ કરે (ખર્ચે) પછી શેષ રહેલા દ્રવ્યથી આ લોક સંખ્યાથી બાકીનાં તુલ્ય કાર્યો યતનાથી કરે ॥ ૨ ॥ વળી કહ્યું છે કે ધર્મ, ચાર, અગ્નિ અને રાજ એ ચાર દ્રવ્યના ભાગીદારો છે. તેઓમાંથી મોટાભાગીદાર ધર્મનું અપમાન થએ છતે પુરૂષોના ધનને ચાર, અગ્નિ અને રાજ આ ત્રણ ભાગીદારો ખસાવકારે હરણ કરી લે છે. ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—“ પાદમાયાન્નિધિ કુર્યાત ” દરેક ધર્મીએ અથવા સુખી થવાની ઇચ્છાવાળા સામાન્ય પુરૂષે પોતાની આવકના ચાર ભાગ કરવા જોઈએ અને તેમાંથી ચતુર્થાંશ ધર્મના ઉપભોગમાં વાપરવું, કારણ કે ધન પ્રાપ્તિ હમેશાં ધર્મથી થાય છે. માટે જે ધર્મથી ધનની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેવા ધર્મને સર્વથી મુખ્ય ગણી સામાન્ય પક્ષ વાળા પુરૂષે પણ આયતમાંથી જોછામાં જોછો ચતુર્થાંશ ધર્મ કાર્યમાં વ્યય કરવા ચુકવું નહીં.

આવકનો ચોથો ભાગ વેપારમાં રોકવો તથા ચોથો ભાગ સાચવી રાખવો અને ચોથા ભાગથી સ્વજન વર્ગનું પોષણ કરવું આવી રીતે જો વર્તન કરવામાં આવે તો ચિત્તની સમાધીનો ભંગ થવાનો પ્રસંગ કોઈ પણ વખતે ઘણું ઠરીને આવતો નથી. અને વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવી શકાય છે. કેટલીએક વખત આવકનો વિચાર કર્યા શિવાય ખર્ચ કરવામાં આવે છે, અને તેથી થએલી દ્રવ્યની હાનીવટે સારાં કુટુંબો પણ છિન્ન ભિન્ન થએલાં જોઈએ છીએ. સામાન્ય લોકો આવકના પ્રમાણથી અધિક ખર્ચ કરે, અને તેથી તેમની અવસ્થા ચોચનીય થાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. રાજ્યો પણ પોતાના રાજ્યની આવક ઉપર ધ્યાન આપ્યા શિવાય પોતાની કીર્તિ જાહેરમાં લાવવા પોતાના ગજ ઉપરાંત દાનાદિકમાં લક્ષ્મીનો વ્યય કરી પોતાનાં રાજ્યને ગુમાવી દે છે, એમ ઘણાં ઉદાહરણો શાસ્ત્ર દૃષ્ટિથી તથા ઇતિહાસિક નજરે જોતાં માત્રમ પડે છે, માટે આવકને અનુસારે ખર્ચ કરવામાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રવર્તિ કરવી.

ઉપર જણાવેલી બીનાતો સામાન્ય ધન વાલા માટે બતાવીએ પણ જેની પામે વિશેષ મમ્મદિ હોય અને આવકનું સાચું સાધન હોય તેને તો આવકમાંથી અડધો અડધ ધન ધર્મમાં વ્યય કરવું જોઈએ. કારણકે ભવિષ્યની આપત્તિના અવાવમાટે

એની પાને ભેડએ તેટલું ધન છે, અને આવક પન્નારી છે તેથી ભવિષ્યની આપ-
તિનો સંભવ થવું ભાગે થાકે સંદે છે તેવા પુરૂષ આ બતની પેઠે આવેતા બર પત્ર
મુખરૂપ થાય તેને માટે આવકમાંથી અડધા અડધ ધન દર વર્ષે દીકરાને કરી ધર્મ
કાર્યમાં ખર્ચવું ભેડએ તેથી પત્ર કોઈ અવગર અધિક ખર્ચ કરે તો પત્ર તેને
અડધાન આવી પડતી નથી બાકી આકોશના કાર્યોં છે તેને અવગર સંદેશા ધનમાં ઘન
પૂરેક કરવા, વગી કદુ છે કે—દુનીયામાં વગર કરે ધનના ચાર બાગીદાર થઈ બપોં છે
અને તેમાં એ મુખ્ય બાગીદાર એ ધર્મ છે, તેના ઉપર દુર્લભ કંવામાં આવેતા બાકી
સંદેશા એ પત્ર બાગીદારે મળ, ચાર અને અધિક એ પ્રાંથ ધનવાનની દેવડા વિના
પત્ર તે ધનનો બહાનકારથી પત્ર નાશ કરે છે, માટે ધનવાન પુરૂષએ ધર્મ ઉપર
વધારે લક્ષ આપી તેમાં ધન અચ્ચવા પ્રયાગ કરેલા ભદ્રમ્.

એ આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ કરવામાં ન આવે તેને કૃષકના કૃષ થાપીની
પ્રાપ્તિ થાય છે, અને કૃષકના તો દર્મમાં થાપન કરવા લાયક થવાના આત્મને ઠી
દ્રવ્યનેજ બેસુ કરે છે; પરંતુ તે કન્યથી ધર્મને ઉપાર્જન કરતા નથી તેજ કન્યથી
કદુ છે કે—

“ નેત્ર લોકે નાન્યલોકે, ન ધર્મે નાર્યકામયોઃ ।

નોપકારે નાપકારે, વદર્ય છપતિદને ” ॥૪૪॥

સમર્થ—“ કૃષક પુરૂષ આકોશના, પદસાકના, ધર્મના, અર્થ નથા કામના,
ઉપકારના કાર્યમાં ઉર્ભા રહેતા નથી. ” ૪૪ ૪

સાચાર્ય—આ મંત્ર ધર્મ નોપકાર નિવરતી એક કોઈકોટી સુવર્ણન અર્થના
મિત્ર કૃષકને કંઈનું ઉદાદમ્ છે તે આ પ્રમાણે છે

ઉદભવિની નગરીમાં વિક્રમ કરતી રાજ્ય કરતા દેવો એક જગતે રાજ્યકર્તા
નરોએ અપૂરે નાદક કર્યો તે વખતે રાજ્યકર્તામાં લોકો એક બાગીદારીમાં ભોળે એક
બીજેકું એક ભાષ્યુ. તે અવગર નરોએ કદુ કે, “ એક જગતે રાજ્ય કરતે
ગતું પુત્રા. ” આ વાક્ય રાજ્ય કરી રાજ્યકર્તા પુત્રુ કે આ દેવ કાલે ? એકે નરોએ
કદુ કે—નોપકારે નાપકારે કૃષકના થઈ ભર્મને બુદ્ધિ. પારી કોનું ભવનના પાસે
રાજ્ય સંપાદામાં પ્રાંથ, ત્યાં રોકે પારે કૃષકના ધનની ચૂખા કરી. તે કે એ કદુ કે,
તેના ધનને એમજ નાખ તેનું નામ પત્ર લાગે નહી, આજ તમે કો જગતે અર્થ કે
નહી ? તેનો પત્ર અર્થ એ, એમ કરી કોઈકોએ તેને ત્યાં ભગ. ભગવાને તે પત્ર
જગતે એક મેલ, ત્યાં કૃષકને ઉદારમાં થઈ જા. વિગતે ૧૧૬ ના ૪૪ નો એકે ભગ

તેની નજીક સ્તૂપને રાજ્યએ તેનું બોજન તથા આગ્રહન (કપડાં) પ્રમુખ જોઈ લીધું. પછી સાયંકાળે ઉતારા કરવાની ઈચ્છાવાળો અને મારંગી શ્રમિત થયેલા રાજ દરબ (કૃપણ) ના ઘરની નજીકમાં દાન દેવાની શ્રદ્ધાવાળો ખસ્વાટ (તાળીયા) એવું બીજું નામ છે જેનું એવા ગોર્વીદનામના ગ્રાહ્યની કૃપામાં ગયે, ત્યાં અભ્યાગતની ઈચ્છા રાખનાર ગોર્વીદગ્રાહ્યને રાજને ઈચ્છન સ્થાનમાં બેસાડ્યાં, અને ગોર્વીદ રાજના થાકને દુર કરવાને અર્થે તેજની માગના કરવા માટે કદર્યનીપામે ગયો અને તેજ માગ્યું. પણ તે આપતો નથી ઘણું કહ્યું ત્યારે તેજના પુણ્યને યાદો બાગ મળી લઈ એક ક્ષણે યાદો ભાગ (સાગ માસા) ઘણી મુશ્કેલીથી આપ્યું, તે તેજથી રાજના શરીરે મર્દન ક્યું અને ઉપલુ જળથી રાજને સ્નાન કરાવ્યું, તે પછી આપસ આપસમાં આવવા વિગેરેનું કારણ પુછતાં રાજએ ગોર્વીદને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. ગોર્વીદ પોતાના ઘર આગળ રહેલા વડ વૃક્ષની ઉપર પ્રથમની પરિચયવાળી દેવીને પુછ્યું, એટલે દેવીએ ખરી વાત કહી બતાવી. પછી ગોર્વીદે રાજની આગળ આ પ્રમાણે કહ્યું. તને ગોંવાળીયાના “એક ગણ” દાન અને સદસ ગણ પુણ્ય” વચનનો નિશ્ચય નવ મહીનાને અંતે કાંતિ નગરીમાં થશે. વળી આ રાત્રોના પાછલા પેહોરે મહાકં સર્પના દંશથી મૃત્યુ થશે અને અતિસારના વ્યાધિથી કદર્યનું પણ મૃત્યુ થશે. આ વાતનો નિર્ણય કરી તમારે કાંતિ નગરીમાં આવવું પ્રભાતે તેજ પ્રમાણે બનાવ બન્યો તેથી ગોર્વીદની કહેલી વાત ઉપર પ્રતિભાવેલો રાજ પણ કોઈ એક વનની અંદર જતાં તેના રૂપથી પરાધીન થયેલી કોઈ વ્યવસ્થી સેવા કરાવેલા રાજ્યને નવ મહીના પૂર્ણ કર્યા પછી કાંતિ નગરી તરફ જવાની ઈચ્છાવાળો તે રાજને દેવીએ ઉપાડીને કાંતિ નગરી પામે મુદી હીધો, ત્યાં કાંતિ નગરીના દરવાજામાં પ્રવેશ કરતાં કોઈ દરિદ્ર ઓ પોતાની બાંધકાનો ત્યાગ કરતી જોવામાં આવી. રાજ્યે પુછ્યું આ શું? તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે પ્રથમ પણ મહારે હુલંભા એવી સાતકન્યાઓ છે અને આ આક્રમી કન્યા થઈ તેનો ત્યાગ કર્યું, આ વાત સાંભળી દયાળુ વિક્રમ રાજ્યે સવા લાખ રૂપીઆની કિંમતની પોતાની મુદ્રિકા (વીટી) આપી તે બાંધકાની રક્ષા કરી, પછી રાજ નગરીની અંદર ગયો ત્યાં રાજ માર્ગમાં પડેલા વગડાવવામાં આવતો હતો “રાજને પુત્ર થયો છે તે સ્તનપાન કરતો નથી અને બોલે છે કે તમે મને મિત્ર કરાવો. એ પ્રમાણે પડેલે સાંભળી વિક્રમ રાજ પડેલને વગડતાં અટકાવી રાજના મહેલમાં રાજપુત પાસે આણ્યો, તે વખતે વિક્રમ રાજને જોઈ બાળક બોલ્યો હે મિત્ર વિક્રમ ! પધારો તમારો સદેહ ટળી ગયો? ચિત્તમાં ચમત્કાર (આશ્ચર્ય) પામેલો રાજ પણ બોલ્યો હે મિત્ર બાળક ! જે કહેવાઈ હોય તે તમે કહે, બાળકે કહ્યું કે હું ગોર્વીદ ગ્રાહ્ય છું અભ્યાગત થયેલા તમેને તેજ મર્દન કરવાનાં પુણ્યથી હું કાંતિ નગરીના રાજનો પુત્ર થયો છું અને તે દરબ

દરિદ્ર સીની પુત્રીપણે થએલો છે. તેણે તેલના ઝેરા ભાગનું પુણ્ય માંગી લેવા-
થી અને તમારું તેને દર્શન થવાથી તમે તેને સચાકાષ રૂપીયાની કિંમતની મુ-
દ્રિકા અર્પણ કરી તેથી તેણીને હૃદયિત પ્રાપ્ત થયું. આ કારણથી “એક મહા” દાન
અને સહસ્ત્ર ગણું પુણ્ય” એ વાક્યને નિર્ભય થયો. પછી તે બાળકને અભિગન
કરી હૃદયિત થએલો રાજા પોતાના નગર તરફ આવી નિકળ્યો.

જેવી રીતે આ વક્રને અનુસરી ખરચ નહીં કરનાર મનુષ્યને લોકમાં શોભા,
શીલ્પ અને ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી નથી અને આગમિક કાગમાં પણ કદાચની પેઠે
સારું પરિણામ આવતું નથી. કહ્યું છે કે—

“ત્યાગો ગુણો વિત્તવતાં, વિત્તં ત્યાગવતાં ગુણઃ ।

પરસ્પરવિયુક્તૌ તુ, વિત્તત્યાગૌ વિમમ્યના ॥ ૧ ॥”

શબ્દાર્થ—દ્રવ્યવાન પુરુષને ત્યાગ (દાન) હોય તો તે ગુણ છે. અને દાન
કરવાવાળા પુરુષને દ્રવ્ય હોય તો તે ગુણ છે. દ્રવ્ય અને ત્યાગ આ બંને આપસ
આપસમાં લુપ્ત હોય તો એ બંનેની વિરોધના થાય છે. ૥ ૧ ॥ (અર્થાત્ મનાસ્વ
દાતા ન હોય અને દાતા મનાસ્વ ન હોય તો વિરોધના સિવાય બીજું શું છે ?)

દાતાને દુરધીજ રૂપતાની સાથે વર્ષાકલ્પના મેળવી પછે જનમમુદ ઉત્કટરિત
(આનંદિત) થાય છે. વખતે વખત દાનરૂપ વૃદ્ધિની પ્રવૃત્તિ કરનાર દાતા જેમ
મહોદા હાથીની પેઠે નીચ પુરુષોથી પરાભવ પામતો નથી. તેમજ દેહાર મનુષ્ય
દાનરૂપ અંકુશથી હાજવામાં હાથીની માફક રાજાઓને પણ દરે છે, જેમ સૂર્યને
અંધકારનાં પ્રહારો પરાભવ કરી શકતાં નથી, તેમ દાતાને દુષ્ટ જ મનુષ્યોનાં વચનો
પરાભવ કરી શકતાં નથી. તથા દાતા દેશ અને કાગથી નહ થયો હોય તો પણ તે
વિક્રમાદિત્ય વિમેની પેઠે અધિનાશી યશસ્વ શરીરથી બળે ? આમજ સુશાસનાન
ન હોય તેમ પ્રકાશ છે. વધારે કહેવાથી શું ? કહ્યું છે કે—

“સંપદિ વિપદિ વિવાદે, ધર્મે ચાર્થે પરાર્થસંઘટ્ટને ।

દેવગુરુદૃષ્ટ્યજાતે સ્ફુરત્યુદારઃ પરં સોકે ॥ ૬ ॥”

શબ્દાર્થ—આ લોકમાં ઉદાર આત્મસત્વરિતામાં, વિપત્તિમાં, વિવાદમાં ધર્મ-
માં અને અર્થમાં બીજાના અર્થને સાધવામાં તથા દેવ અને ગુરુ સંબંધી કાર્ય માટે
થતાં સ્ફુરત્યુદાર થાય છે. ૥ ૬ ॥

આથી આવકને અનુસાર ખરચ કરનાર થયું જોઈએ. એ આવકથી અનુચિત
ખરચ હોય તો તે ખરચ જેમ દેશ શરીરને હુમ્મ કરી સંપૂર્ણ કાર્યમાં અશક્ત બ-
નાવી દે છે, તેમ મનુષ્યના વૈભવરૂપ સારને હુમ્મ કરી પુરુષને સંપૂર્ણ અવસાથમાં
અસમર્થ બનાવી દે છે. કહ્યું છે કે—

“ ધ્યાયવ્યયમનાલ્લોચ્ય, યસ્તુ વૈશ્રમણાયતે ।

અચિરેણૈવ કાલેન, સોઽત્ર વૈ શ્રમણાયતે ॥ ૭ ॥ ”

શબ્દાર્થ—જો પુરુષ આત્મક અને ખરચનો વિચાર ક્યાં શિવાય કુબેરભંડારીના જેવી આચરણ કરે છે, તે પુરુષ યોગજ વખતમાં ખરેખર આ લોકમાં સદા જેવો બની જાય છે. ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ—આત્મક અને ખરચનો જે પુરુષો બદામર વિચાર કરતા નથી તેમને બહુ સહન કરવું પડે છે. કેટલાએક પોતાની આવકના પ્રમાણથી, બીજાની દેખાદેખીથી અને સ્વાર્થાભિાની ખોટી પ્રશંસાથી કુલાઈ જઈ ગળ ઉપરાંત દાન દે છે. અથવા લોગાદિકમાં લક્ષ્મીનો બ્યય કરે છે અને તેથી જ્યારે તેની પાસેથી ધન ઘટી જાય છે, ત્યારે તે પોતે દાન લેવા યોગ્ય થઈ જાય છે. માટે દાનલોગાદિકમાં લક્ષ્મીનો બ્યય કરવો તે આવકનો વિચાર કરી કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના ફરમાન ‘સુજબ દ્રવ્યના વિભાગ કરી પછી બ્યય કરવો ઉચિત છે. માત્ર ધન ખરચી કીર્તિ સંપાદન કરવાથી કિંવા લોગ લોગવવાથી આ મનુષ્યજન્મનું સાર્થક થતું નથી. ધન પુરુષ પ્રમાણે મળે છે. તે બીજાની ઇર્ષ્યા સ્પર્ધા ન કરતાં પોતાની શક્તિ અનુસાર દ્રવ્યનો બ્યય કરવો. શક્તિ અનુસાર બ્યય કરનારને પ્રાયઃ ચિત્તાની સમાધી રહેવાથી ધર્મધ્યાનાદિક કરવામાં વિઘ્ન આવતું નથી. આત્માની ઉચ્ચતા એકાંત ગળ ઉપરાંત દ્રવ્ય ખરચ્યા કરતાં સમભાવમાં રહેવાથી વિશેષ થાય છે. તેમજ કર્મક્ષય પણ ધ્યાનાદિક કરવાથી શીઘ્ર થઈ શકે છે. તેથી એકાંત દ્રવ્ય ખરચવાથીજ ધર્મ થાય છે, એમ માનવું અયોગ્ય ગણાયો. જેમકે ત્રિજગત્પૂજ્ય શ્રી તીર્થંકર ભગવાન એક વર્ષ સુધી હંમેશાં એક કોઠ અને આઠ લાખ સોનેયાનું દાન કરતા હતા, છતાં પણ તે દાન તેઓશ્રીને સકલ કર્મ ક્ષય કરવામાં તથા સંપૂર્ણ સમાધી મેળવવામાં સાધનભૂત થયું નહીં, પણ કર્મનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરવા માટે તથા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરવા માટે બાર વર્ષ સુધી ઘોર તપસ્યા અને ધ્યાન કરવાં પડ્યાં. કોઈ જીવ ધર્મ કાર્યમાં ધન ખરચવાથી ધન મળયો, એવી આશા રાખી પોતાના ગળ ઉપરાંત અગર આવકના સાધન ઉપરાંત ધન ખરચે છે; તે દુઃખી થાય છે. તેણે ભાવ પૂર્વક ધર્મ કાર્યમાં ખરચેલા ધનનું ફળ કોઈ નહીં નથી. પણ તે ફળ અંતરાય કર્મના ઉદયથી તત્કાળ નહીં મળવાથી અને પોતાની પાસેના દ્રવ્યનો બ્યય થઈ જવાથી પ્રાપ્ત થએલા દ્વારિદ્રને લઈને વખતે ધર્મ ઉપરથી પણ આસ્થા ઉઠાવી નાખે છે. માટે સાસ્ત્રકાર મહારાજાએ જે રીતે દ્રવ્યનો બ્યય કરવાની આજ્ઞા ફરમાવી છે તેનું ઉલ્લંઘન કરવું નહીં, અને સાસ્ત્રકારની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનાર વખતે વૈશ્રમણ્ય (કુબેર) જેવો હોય તોપણ પોતાના ગળ ઉપરાંત ખરચ કરનાર જ શ્રમણાયતે એટલે ખરેખર તે સાધુ જેવો થઈ જાય છે.

વળી લક્ષ્મી પુણ્યને અનુસારે પ્રાપ્ત થાય છે. એવો નિશ્ચય કરી કદી આવક થાય હોય તો પણ ધરના ખર્ચમાં સંકોચ કરી પુણ્ય કર્મમાં ખર્ચ કરવો જ નોંધવો. કારણ થોડો પણ પુણ્ય કર્મમાં ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય તો તે કાળે કરી એક કોડ દ્રવ્ય નેટલો થાય. જેમ થી તેજપાલ મંત્રિના ઘર દેરાસરમાં ત્રણ વર્ષના પુણ્ય કાર્યનો ખર્ચ છત્રીશ હજાર રૂપિયા પ્રમાણ થયો હતો, તે દ્રવ્યથી મંત્રીએ બાઉન્ડ ગામમાં જિનમંદિર કરાવ્યું હતું.

હવે અંચકાર બારમા ગુણની સમાપ્તિ કરતાં દ્રવ્યના પ્રમાણમાં વ્યય કરનાર શુદ્ધરથને શુદ્ધ થાય છે તે બતાવે છે—

एवं एहस्यो विजवानुरूपं, व्ययं वितन्वन् व्रजते प्रतिष्ठाम् ।
यशांसि पुण्यं सुखसंपदश्च, धर्मार्थकामाजिमत्तोरुसिद्धम् ॥ ૮ ॥

સાબ્યાર્થ—કેવળ જાણનાર પ્રમાણે વૈભવને અનુસાર ખર્ચ કરનાર શુદ્ધરથ પ્રતિષ્ઠા, યશ, પુણ્ય, સુખ અને સંપત્તિને મેળવે છે. તથા ધર્મ, અર્થ અને કામને અભિમત મહોદી સિદ્ધિને પણ મેળવે છે. ॥ ૮ ॥ इति द्वादशः गुण समाप्तः ॥

ત્રયોદશ ગુણ વર્ણન.

તે ક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ વૈભવને અનુસાર તેમ રાખવારૂપ
તેરમા ગુણનું વર્ણન કરે છે.

તથા વેળ એટલે વસ્ત્ર અન્નકાર વિગેરે બોમ્બ પદાર્થો. નિત એટલે વૈભવ
ઉપલક્ષણથી, વય, અવસ્થા, દેશ, કાળ, જાતિ, પુરૂષ અને સ્ત્રી વિગેરેના સંગ્રહ
તદનુસાર એટલે વૈભવના સરખો વેળ ધારણ કરતો મૃદસ્થ ધર્મનો અધિકારી થા-
ય છે. જો વૈભવ વિગેરેની અનુચિત વેળ ધારણ કરવામાં આવે તો લોકોમાં ઉપ-
હાસ્યપણાને, તુચ્છપણાને અને આ અન્યાયી છે એવી શંકા વિગેરેના દોષો
પાત્ર થાય છે. કહ્યું છે કે—

“ આત્મવિત્તાનુમાનેન, કાલોચિત્યેન સર્વદા ।

કાર્યો વસ્ત્રાદિશૃદ્ધારો, વયસશ્ચાનુસારતઃ ॥ ૧ ॥

અર્યાદધિકનેપથ્યો, વેપહીનોઽધિકં ધર્મી ।

અશક્તૌ વૈરકૃત્ શક્તૈર્મહઙ્ગિરુપહસ્યતે ॥ ૨ ॥

ન ધાર્યમુત્તમૈર્જીર્ણ, વસ્ત્રં ચ ન મઙ્ગીમસમ્ ।

વિના રક્તોત્પલં રક્તં, પુષ્પં ચ ન કદાચન ॥ ૩ ॥

આકાઙ્ક્ષાત્મનો લક્ષ્મી, વસ્ત્રાણિ કુસુમાનિ ચ ।

પાદત્રાણાનિ વાન્યેન, વિધૃતાનિ ન ધારયેત્ ॥ ૪ ॥

રાખાથ—પરધોએ નિરંતર દ્રવ્ય, કાળ અને અવસ્થાને અનુસારે વસ્તુ
જરેનો મુજાર કરવો જોઈએ ॥ ૧ ॥ દ્રવ્યના પ્રમાણથી વધારે સારો વેપ રાખ
વિશેષ મનવાન છતાં ખરાબ વેપ રાખનાર અને નિર્ભળ છતાં બગવાનની
વેર કરનાર એવા પુરુષોનો મોટા પુરુષ ઉપહાર્ય કરે છે ॥ ૨ ॥ તથા ઉત્તમ પુરુ
એ કરીપણુ હજુ અને મલીન વસ્તુ ધારણ કરવું નહીં. તેમજ લાલ કમળ શિવ
બીજી લાલ પુષ્પ ધારણ કરવું નહીં. ॥ ૩ ॥ જે પુરુષ પોતાને માટે લક્ષ્મીની
મહા રાખતો હોય, તે પુરુષ બીજાએ ધારણ કરેલાં વસ્તુ, પુષ્પ અને ઉપાનહ (પ
ગરબાં) ધારણ કરે નહીં ॥ ૪ ॥

અથવા આવકને અનુસાર ખરચ કરનાર અને વૈભવને અનુસાર વેપ ધારણ
કરનાર ધર્મના અધિકારી થાય છે. એમ બીજો પણ અર્થ થાય છે. જે માણસ આ
વા છતાં કૃપણતાથી ખરચ કરતો નથી અને દ્રવ્ય હોવા છતાં ખરાબ વસ્તુ વિગેરેને
ધારણ કરનાર થાય છે. તેથી લોકોમાં નિંદિત થએલો તેપુરુષ ધર્મમાં પણ અધિકા
રી થતો નથી અને મગમગ રોડની પેઠે ક્યેસનો લાગી થાય છે. તથા વૈભવને અ
નુસાર વેપ કરે છતે પણ વિશેષ કરી રેવની પૂજના વખતે અને નિન મંદિર તથા
ધર્મસ્થાનમાં જવાના વખતે નિરંતર પહોંરાતા વેપથી અધિક ઉત્તમેત્તમ વેપ અને
અલંકારનો ઉપભોગ કરવો. કહ્યું છે કે—નિર્ભળ અને ઉત્તમ વેપ ધારણ કરનાર પુ
રુષ મંગલ મુર્તિ થાય છે. તેથી તેવા પ્રકારના પુરુષને લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ થાય છે. તે
આ જે સ્ત્રીકોથી બતાવે છે—

શ્રીર્મક્ષાત્ પ્રજવતિ, પ્રાગ્દન્યાત્ત્વ પ્રવર્જતે ।

દાદયાતુ કુરુતે મૂઠ્ઠાં, સૈંયમાત્પ્રતિષ્ઠતિ ॥ ૫ ॥

શિરઃ સપુષ્પં ચરણો સુપૂજિતૌ, નિજાક્ષ્ણાસેવનમલ્પજોજનમ્ ।

અનમ્રશાયિત્વમપર્વમેથુનં, ચિરપ્રનદાં શ્રિયમાનયન્ત્યમી ॥ ૬ ॥

રાખાથ—લક્ષ્મી મંગલ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, બુધ્ધિથી વૃદ્ધિ પામે છે,
નિપુણતાથી મૂલ કરે ॥ અને દરિયોના નિમજ્જ વિગેરે નિયમોથી રિથર થાય છે. ॥ ૫ ॥
પુષ્પ સહિત મેરતક, સારા પૂજેલા ચરણ, સ્વસ્તી સત્તાપ, ઘોડાં ભોજન, વસ્ત્ર સહિત
શાયન અને પર્વ દિવસમાં મેથુનનો ત્યાગ આ સર્વે વસ્તુ કાળથી નહ થયેલી લ
ક્ષ્મીને પાછી લાવે છે. ॥ ૬ ॥

આ સંબંધમાં કહ્યુંદેવતું વૃત્તાંત આ પ્રમાણે છે—

કહ્યુંદેવ રાજાને દેવ પૂજા વખતે અગ્નિથી ધોએલાં ધાતીયાં, અંદાદિત્ય નામે
રુદ્રો, પાપ દાયકર નામે હાર અને શ્રી તિલક નામે બાબુજીય વિગેરે અલંકાર
ધારણ કર્યા શિવાય દેવપૂજાને વિધિ કરવામાં આવતો નહીં.

હવે અંધકાર મહારાજ ઉપદેશદ્વારા ધર્મને ચોખ્ખું દેખી હોય તે બતાવી તેરમી ગુણની સમાપ્તિ કરે છે.—

एवं वितन्वन् विज्ञवानुसारिवेषोपचारं रुचिरं विवेकी ।

स्वधर्मशોचोन्नतिकृद् ग्रहस्यो, विशेषधर्माहृतया विजाति ॥૭॥

શાબ્દાર્થ—ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જે વિવેકી જુદાસ્થ મનોહર એવા વૈશવને અનુસાર વેષનો વ્યવહાર કરે છે તે પુરૂષ પોતાના ધર્મની શાસાદૃપ ઉન્નતિ કરનાર થાય છે. અને પોતે વિશેષ ધર્મની ચોખ્ખતાને મેળવી શોભાને પામે છે. ॥૭॥

इति त्रयोदशः ॥

ચતુર્થવશ ગુણ વર્ણન.

વે કમથી પ્રાપ્ત થએલ 'બુદ્ધિના આઠ ગુણો મેળવવારૂપ' થી.
હમા ગુણનું વિવરણ આર ભે છે.

તથા બુદ્ધિના આઠ ગુણો છે. તે જે પુરૂષમાં હોય તે પુરૂષ ધર્મ મેળવવાને
અધિકારી થાય છે. તે આઠ ગુણો આ પ્રમાણે છે.

શુશ્રુષા ૧ શ્રવણં ૨ ચેત્ત્વ, ગ્રહણં ૩ ધારણં ૪ તથા ।

ઝહો ૫ ડ્વોહો ૬ ડ્યૈવિજ્ઞાનં, ૭ તત્ત્વજ્ઞાનં ૮ ચ ધીગુણાઃ ॥૧॥

શુશ્રુષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણ, ઝહો, ડ્વોહો, ડ્યૈવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન
જે બુદ્ધિના આઠગુણો જાણવા. ૧ તેમાં સાંભળવાની ઇચ્છા તેને શુશ્રુષા કહેવાય
છે. શુશ્રુષાની ઇચ્છા શિવાય શ્રવણાદિક ગુણોની પ્રાપ્તિ નથી. ૧ શ્રવણ એટલે
સિદ્ધાંતાદિકનું સાંભળવું. આ સાંભળવું મોટા ગુણના સંયોગને માટે થાય છે. ૨
તેને માટે કહ્યું છે કે—

દ્વારામ્નસ્ત્યાગતો યદ્વત્, મધુરોદકયોગતઃ ।

ધીજં પ્રોહમાદત્તે, તદ્વત્તત્ત્વશ્રુતેર્નરઃ ॥ ૨ ॥

દ્વારામ્નસ્તુદ્ય ઇહ ચ, ભવયોગોઽભિલ્લો મતઃ ।

મધુરોદકયોગેન, સમા તત્ત્વશ્રુતિઃ સ્મૃતા ॥ ૩ ॥

ખાસ જાળને ત્યાગ થવાથી અને મીઠા જાળને સંયોગ મળવાથી જેમ ધીજ
અંકુરને ધારણ કરે છે તેવી રીતે તત્ત્વનું શ્રવણ કરવાથી પુરૂષ દોષનો ત્યાગ કરી
ગુણને ગ્રહણ કરે છે. ૨ અહિં સંસારનો સંપૂર્ણ સંયોગ ખારા જાળના સમાન માન્યો
છે, અને તત્ત્વનું સાંભળવું તેને મીઠા જાળના સમાન કહ્યું છે. ૩ સાંભળવા પૂર્વક

શાસ્ત્રોનું ઉપાદાન કરવું તે અહણ કહેવાય છે. ૩ અહણ કહેલાં શાસ્ત્રોને સ્મૃતિમાં રાખવાં તેને ધારણા કહે છે. ૪ બાણેલા પદાર્થનું અવલંબન કરી તેવા પ્રકારના ધીજ પદાર્થોમાં વ્યાપ્તિ વિગેરેના વિતર્ક કરવો તેને ઉહા કહે છે. ૫ અનુમાન અને ઉક્તિ (કથન) વડે વિરૂદ્ધ એવા હિંસાદિક પદાર્થથી પાપ લાગે છે. એમ બહુવાચી પાછા હઠવું તેને અપોહ કહે છે. ૬ અથવા સામાન્ય જ્ઞાનને ઉહ કહે છે અને વિશેષ જ્ઞાનને અપોહ કહે છે. ઉહાપોહના યોગથી અજ્ઞાન, સંશય અને વિપરીતતાનો ત્યાગ કરવાથી જે જ્ઞાન થાય તેને અર્થ વિજ્ઞાન કહે છે. ૭ ઉહાપોહ અને અર્થ વિજ્ઞાનથી વિશુદ્ધ (નિર્મળ) એટલે આ પ્રમાણે જ છે. એવો નિશ્ચય તેને તત્ત્વજ્ઞાન કહે છે. ૮ આ બુદ્ધિના આઠ શુભો યથા સંલપ બહુવા. આ શુભો વિગેરેથી બુદ્ધિના ઉત્કર્ષવાળો પુરૂષ નિરંતર વિચાર પૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરનાર હોય તો કદિપણ અકલ્યાણને પ્રાપ્ત થતો નથી. પરંતુ સંપૂર્ણ ધર્મ અને વ્યવહારના પરમાર્થના વિચાર કરવામાં તત્પર થાય છે. કહ્યું છે કે—

બુદ્ધિજુઓ આલોચક, ધમ્મઝાણં જવાહિ પરિસુદ્ધં ।

જોગત્તમપ્પણોચ્ચય. અણુવંધં ચેવ જત્તેણં ॥ ૪ ॥

બુદ્ધિમાન પુરૂષ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવરૂપ ઉપાધિથી નિર્મળ એવા ધર્મસ્થાનનો તથા પોતાના યોગ્યપણાનો અને ઉત્તરોત્તર ફળરૂપ અનુભવનો પણ મહોદા પ્રયત્નથી વિચાર કરે છે. ૪ ઉપરની ગાથાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે.

બુદ્ધિના ઉપલક્ષણથી બુદ્ધિના શુભવાળો પુરૂષ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એવાં વિશેષણરૂપ ઉપાધિથી દોષરહિત એવા ધર્મસ્થાનની તેમજ પોતાના આત્માની યોગ્યતાનો પણ વિચાર કરે. એકલા ધર્મસ્થાનનીજ આલોચના કરે છે એમ નહીં એ અપિ શબ્દનો અર્થ છે. જેમ કે કયા ધર્મસ્થાનને હું યોગ્ય છું. તેને માટે કહ્યું છે કે :—

કઃ કાલઃ કાનિ મિત્રાણિ, કો દેશઃ કો વ્યયાગમો ।

કશ્ચાહં કા ચ મે શક્તિ, રિતિ ચિન્ત્યં મુહુર્મુહુઃ ॥ ૫ ॥

કયો કાળ વર્તે છે ? કોણ મિત્રો છે ? કયો દેશ છે ? ખર્ચ અને આવક કયાં છે ? હું કોણ છું ? અને મહારી શક્તિ શી છે ? એવી રીતે વારંવાર ચિંતવવું પ તેવીજ રીતે ઉત્તરોત્તર ફળરૂપ અનુભવ (ફળસાધન) નો મહોદા પ્રયત્નથી વિચાર કરે છે. અહિં ક્રિયાપદનો છેલ્લો પદનો સાથે સંબંધ કયો છે. વળી કહ્યું છે કે—

ચુપ્પજ્ઞસ્ય જહાવિસયં, સત્ત્વં ધમ્મંતિ પર્યુદાહરણં ।

વેદજયણપરિચ્છા, ઘટુકદુગં ગાગધાયંમિ ॥ ૬ ॥

બોધ કરવાને ઇચ્છેલ જોવા સર્વ ધર્મોદિક વસ્તુને બોધ થાય છે. તે બોધ જાણવાને અર્હોયા વેદાભ્યાસની પરીશામાંના બે છાત્રોનું બકરાને મારવા વિષે ઉદાહરણ છે. ઉપલી ગાથાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે.—બોધ કરવાને ઇચ્છેલ જોવા સર્વ ધર્મોદિક વસ્તુને, વિપરીત વિગેરે દોષના ત્યાગપૂર્વક બોધ થાય છે. સમ્યક્ અને તેનાથી વિપરિત અસમ્યક્ બોધને વિષે વેદાભ્યાસની પરીશામાંના નારદ અને પર્વત નામના બે છાત્રોનું ઉદાહરણ છે. તે આ પ્રમાણે:—

શુદ્ધિમતી નામે નગરીમાં ક્ષીરકંઠક નામના ઉપાધ્યાય પાસે વસુ, પર્વત અને નારદ આ ત્રણ છાત્રો વેદોના અભ્યાસ કરતા હતા. એક વખતે બે મૂન મુનિઓ ભિક્ષા લેવા માટે ક્ષીરકંઠક ઉપાધ્યાયના ઘરે આવ્યા. ત્યાં અભ્યાસ કરતા છાત્રોને જોઈ તે બે મુનિઓમાંથી એક જ્ઞાની મુનિએ બીજા મુનિ પ્રત્યે કહ્યું કે, આ ત્રણ વિદ્યાર્થીઓમાંથી વસુ છે, તે સભ્ય થશે અને આ બે બ્રાહ્મણ છાત્રોમાંથી એક નરકમાં અને બીજાને સ્વર્ગે જશે. એવી મુનિની આ વાર્તાને કોઈ ઠેકાણે પઠાંતર રહેલા ઉપાધ્યાયે સાંભળી લીધી. પછી ચિંતાયુક્ત જોવા ક્ષીરકંઠક ઉપાધ્યાયે તે છાત્રોની પરીક્ષા કરવાને પ્રારંભ કર્યો. કોઈક વખતે લાખના રસથી ભરેલું બકરાનું આમળું બકરાની આકૃતિ જેવું કરી કૃષ્ણપક્ષની આકૃતિની રાત્રિએ ઉપાધ્યાયે પર્વતને બોલાવીને આપ્યું અને કહ્યું કે આ બકરાને ત્યારે તેવી જગ્યામાં મારી નાંખવો કે ત્યાં કોઈપણ તેને જોઈ શકે નહિ. આમ કરવાથી વેદ સાંભળવાની યોગ્યતા થાય છે. પછી તે બકરાને ઉપાધીને શુભ પ્રદેશમાં ગયો અને વિચાર વગરના તે પર્વતે તેને મારી નાંખ્યો. તે પછી બકરાના શરીરમાંથી નિકળેલા લાખના રસથી ભિન્નબેટો પર્વત આ રૂપિર છે, એમ માની સદોવરમાં સ્નાન કરી શુદ્ધિ પામે અને શુદ્ધિ આ વૃત્તાંત નિવેદન કરી દીધો. પછી તેના પિતા ક્ષીરકંઠક ઉપાધ્યાયે તેને કહ્યું કે તમે બકરાને કેમ માર્યો? કારણ કે સર્વ ઠેકાણે ફરનારા તિયગ્નુલક દેવતાઓ અને આકાશમાં તારાઓ જીવે છે અને તેને તું પોતે પણ જોતો હતો. ત્યારે તું કેમ કહે છે કે કોઈ ન જીવે તેવી રીતે આ બકરાને મારી નાંખ્યો છે. અહો! ત્હારી કેવી મૂઢતા છે? પછી કૃષ્ણપક્ષની અનુદર્શીના દિવસે પૂર્વોક્ત વિધિએ નારદને બકરા મારવા વિગેરેનું કહેવામાં આવ્યું. એટલે નારદ પણ શુદ્ધિ વાક્યને બહુ-માન કરતો વન અને જીવન વિગેરે જે જે સ્થાનમાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં આ નારદ વન-રૂપિ અને દેવતાઓ જીવે છે; એમ જાણી તેણે વિચાર કર્યો કે કોઈપણ જીવું સ્થાન નથી કે કોઈને કોઈ ન દેખી શકે, તેથી ખરેખર આ બકરાને મારવાની શુદ્ધિ આજ્ઞા નથી, એમ ધારી શુદ્ધિ પામે તેને પોતાના આત્માની સર્વ પરિણતિનું નિવેદન કરી દીધું. પછી ઉપાધ્યાય તેની સારી અને ઉચિત શુદ્ધિ સંતોષને પ્રાપ્ત થયા અને કહ્યું કે:—

લદીરિતોઽર્થઃ પશુનાપિ ગૃહ્યતે, હયાશ્વનાગાશ્વવહન્તિનોદિતાઃ ।
અનુક્રમપ્યૂહતિ પશ્નિતોજનઃ, પરેક્ષિતજ્ઞાનફલ્લાહિ વુદ્ધયઃ ॥૭॥

પ્રેરણા કરાએલા અર્થને પશુ પણ ગ્રહણ કરે છે. અર્થાત્ સમજે છે. અને પ્રેરણા કરાએલા અર્થો તથા હસ્તિઓ આવે છે. પરંતુ પંડિત પુરૂષ તે કયન નદી કરાએલા અર્થને પણ વિતરકથી ગ્રહણ કરે છે. કારણકે ભુદિ તે બીજાના અભિપ્રાયને જણાવનાર શરીરની ચેષ્ટારૂપ ઇંગિત જ્ઞાનના કૃણવાળી હોય છે. ૧૧જી પછી ઉપાધ્યાયે નારદને કહ્યું કે આ બીના કોઈને જણાવવી નહીં. તે પછી પર્વતને વેદનું શ્રવણ કરતાં અટકાવ્યો અને નારદ ઉચિત ભુદિવાળો છે, એમ બાપી તેને વેદ સાંભળવાની આજ્ઞા આપી. હવે અંચકાર મહારાજ શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા જે ભુદિયુક્ત હોય તે ધર્મને યોગ્ય થાય છે. એમ બતાવે છે—

इच्छं पुमयेषु विशुद्धबुद्धि, गुणैः समेतः सुविचारसारम् ।
प्रवर्त्तमानो लज्जते निजार्थ, सिद्धिं जनो धर्मरसोचितत्वम् ॥८॥
इतिचतुर्दशः

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નિર્દોષ એવી ભુદિના શુભોદયી યુક્ત તથા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષરૂપ પુરૂષાર્થને વિષે પ્રવૃત્તિ કરનાર પુરૂષ સારા વિચારના સારભૂત એવી પોતાના અર્થની સિદ્ધિને અને ધર્મરૂપ રસની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત કરે છે. ૮

પંદરમા ગુણનું વિવરણ.

આવકના પાંત્રીશ ગુણ પૈકી ચોદમા ગુણનું વર્ણન પૂરું કરી કમ પ્રાપ્ત “નિરંતર ધર્મને અવળું કરવારૂપ” પંદરમા ગુણનું વિવરણ કરવાનો પ્રારંભ કરે છે.

તથા હમેશાં ઉત્પત્તિ અને મોક્ષનાં કારણભૂત જોવા ધર્મને અવળું કરતો ગૃહસ્થ શ્રાવકધર્મને યોગ્ય ધાય છે. તથા પ્રતિદિન ધર્મ સાંભળવામાં તત્પર રહેનારો પુરૂષ મનના ખેદને દૂર કરવામાં સમર્થ ધાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

હ્યન્તમિહો (ઘ્વપો) યતિ સ્વેદં, તસં નિર્વાતિધુધ્યતે સ્વેદં (મૂઠં)
સ્થિરતામેતિ વ્યાકુલ, મુપયુક્ત સુજાપિતં ચેતઃ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સાર: ક્યનમાં ઉપયોગવાળું મન મગ્નિત થએલાના ખેદને દૂર કરે છે, પરિતાપ પામીશાને શાંત કરે છે, મૂઠ થએલાને ઘોષ કરે છે અને આકુલ થએલાને સ્થિર કરે છે. ૧ હમેશાં ધર્મનું અવળું કરતું એ ઉત્તરેત્તર ગુણની પ્રાપ્તિનું સાધન હોવાથી પ્રધાન છે. એટલા આ અવળું ગુણથી યુદ્ધિના ગુણ માંહેસો અવળું ગુણ સુરો છે.

વળી નિરંતર ધર્મ સાંભળવાનો અભાષ થતાં પ્રાપ્ત થએલો પણ ધર્મ મલ્લિકાર એકીની પેઠે આદ્યો જાય છે. તે મલ્લિકાર એકીનું ઉદાહરણ આપ્રમાણે છે:—

જોકે વખતે સજગૃહિ નગરમાં થી મહાવીર સ્વામી ભગવાન્ પધાર્યો હતા, તે વખતે ત્યાં સોધર્મ દેવલોકનો રહેવાસી અને ચાર હજાર સામાનિક દેવતાઓ થી પરિવરેલો દુર્દુરાંક નામા દેવ સૂર્યોભ દેવની પેઠે ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીની આગળ બત્રીશ પ્રકારનાં નાટકો કરી પોતાના સ્થાનપ્રત્યે આદ્યો મયો. તે પછી થી ગોતમસ્વામીએ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીને પુછ્યું કે હે ભગવાન્! દુર્દુરાંક દેવ આટલી બધી ઋદ્ધિ કયા પુણ્યથી પ્રાપ્ત કરી? આવો પ્રશ્ન થતાં ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ જવાબ આપ્યો કે, આજ નગરમાં મહોટી રુદ્રિબાળો મલ્લિકાર નામે ઇન્દ્ર રહેતો હતો. તેણે જોકે વખતે મહારા ગુણથી ધર્મ અવળું કરી, ધર્મને અગ્ની-

કાર કયો હોતો અને તે ધર્મને ઘણા કાળસુધી પાળ્યો; પરંતુ તેવા પ્રકારના ધર્મ-
પદેશક સાધુ પાસે ધર્મનું શ્રવણ નહીં કરવાથી તે મિથ્યા બુદ્ધિવાળો થયો. એક
વખતે ગ્રિધ્મ ઋતુમાં તેણે અઠમ કરી ત્રણ દિવસનો પોષધ કયો હતો. ત્રીજા દિવ-
સની રાત્રિમાં તૃષાથી પીડિત થએલો અને આત્મધ્યાનને પ્રાપ્ત થએલો તે શેડી
યો વિચાર કરવા લાગ્યો કે જે પુરૂષો વાપી, કુપ વિગેરેને કરાવે છે, તે પુરૂષોનેજ
ધન્ય છે. હું પણ પ્રાતઃકાળે એક વાવડીને કરાવીશ. ઇત્યાદિ ચિંતન કરી પ્રાતઃકાળે
અઠમનું પારણું કરી શ્રેણિક રાત્રના આદેશથી વેલારગિરિની સમીપમાં તેણે એક
વાવડી કરાવી અને તેની આરે દિશાઓમાં ભોજનશાળા, મઠ અને દેવાલય સહિત
ઉદ્યાનો કરાવ્યાં. પછી ધર્મનો ત્યાગ કરનારા તેમજોડીયાને સોળ મોટા રાગો ઉત્પન્ન
થયા. તેની પીડાથી દુઃખાન કરી તે મૃત્યુ પામ્યો અને તેજ વાપિકમાં દેડકો થયો.
વાપિકાને જોતાંજ તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું, તે જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પોતે
ધર્મની વિરાધના કરી હતી તેનું આ કૃત્ય છે એમ તેના જાણવામાં આવતાં તેને
વેરાગ્ય થયો. હવેથી મ્હારે છઠ્ઠો તપ કરવો અને તેના પારણામાં વાવડીને કીનારે
રહેલું નિહોંપ લોકોના સ્નાનનું જળ તથા મૃતિકાદિકનું ભક્ષણ કરવું; એવો અ-
ભિચાર ધારણ કર્યો. આ અરસામાં વાપિકાની અંદર પ્રાપ્ત થએલા લોકો પરસ્પર
વાર્તાલાપ કરે છે કે આજે ભગવાન મહાવીરસ્વામી પધાર્યા છે. તેમને વંદન કરવા
જઈશું એવી જનોક્ષિતને શ્રવણ કરી તે દેડકો અને વંદન કરવા માટે ત્યાંથી
નીકળ્યો. રસ્તામાં ચાલતાં શ્રેણિકરાત્રના ઘોડાના ખુરશી અગદાર્ધમરણ પામી, દેવ
થયો છે. ત્યાંથી ચાલી મહાવિદેહમાં મનુષ્ય થઈ મોક્ષમાં જયો. ઉપર જણાવ્યા
પ્રમાણે હે જ્ઞાતમ ? હવેશાં ધર્મનું શ્રવણ નહીં કરવાથી ઉત્પન્ન થએલા વિચારને
જાણી, નિરંતર ધર્મનું શ્રવણ કરવામાં તત્પર થવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:—

પરમાગમ સુસ્સૂતા, અણુરાલં ધમ્મસાહણે પરમો ।
જિણગુરુ વેયાવચ્ચે, નિયમો સમત્તલિંગાઈ ॥ ૨ ॥

પરમાગમ એટલે દ્વાદશાંગીરૂપ સિદ્ધાંત તેને સાંભળવાની ઇચ્છા, પરમાગમનું
શ્રવણ કર્યા શિવાય સમકિત અને વિવેકાદિકના ગુણનો સમૂહ પ્રાપ્ત થતો નથી. ૧
તથા ધર્મસાધનને વિષે ઉત્કૃષ્ટે અનુરાગ અને જિનેશ્વર ભગવાન તેમજ ગુરુની
વેયાવચ્ચ કરવાનો નિયમ આ ત્રણ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના સિંગો છે. તેને મારે હરિમંત્ર-
સાથ મહારાજો કહ્યું છે કે:—

દ્વારાન્નસ્ત્યાગતો યદ્વત્, મધુરોદકયોગતઃ
વીજંપ્રરોહમાદત્તે, તદ્વત્તત્ત્વશ્રુતેર્નરઃ ॥ ૩ ॥

દ્વારામ્નસ્તુલ્ય ફહ ષ, જવયોગોઽસ્તિત્રોમતઃ ।

મધુરોદક યોગેન, સમા તત્ત્વ શ્રુતિઃ સ્મૃતા ॥ ૪ ॥

વૌદ્ધામ્નઃ શ્રોતસ શ્વેષ, સિરાતુલ્યા સતાં મતા ।

અન્નાવેઽસ્યાઃ શ્રુતં વ્યર્થ, મસિરાવનિ કૂપવત્ ॥ ૫ ॥

ખારા જળનો ત્યાગ થવાથી અને મધુર જળનો સંયોગ મળવાથી જેમ
ખીજ અંકુરને પાણી કહે છે, તેમ તત્ત્વનું અવજ કરવાથી પુરૂષ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ
કરી સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. ૩ અહિં સંસારનો સંપૂર્ણ સંયોગ ખારા જળની
સમાન માન્યો છે અને તત્ત્વનું અવજ કરવું તેને ખીજ જળના સમાન કહ્યું છે. ૪
આ શ્રુતિ વ્યાપક જળના પ્રવાહની સિરા સમાન છે. તે સત્પુરુષોને માન્ય છે.
તત્ત્વ શ્રુતિના અભાવે સિરા વિનાની પૃથ્વીમાં કુપની જે છે તે શ્રુતજ્ઞાન નકામું
છે. ૫ ઇતિ શુભપાત્રું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે:—

તરુણો સુહૃ વીર્યઘ્નો, રાગો પિય પણ ફળી જુઓ સોઈ ।

ફલ્લ જહ સુરગીયં, તઈ હિયા સમય સુસ્સૂતા । ૬ ॥

યૌવન અવસ્થાવાળો, નિરંતર શુભી, નિપુણ, પદ્મહિ રાગોને જાણુ અને
શ્વાહી પ્રાણપ્રિયાથી યુક્ત એવો કોઈ પણ પુરૂષ જેમ રેવતાના ગીતને અવજ કર-
વાની ઇચ્છા રાખે છે, તેનાથી પણ અધિક લેનામમને અવજ કરનારની ઇચ્છાવાળો
હોય. ૬

સુંદર ધર્મરૂપ શુભના સમૂહમાં અતિશય રમણ કરનારી ચિત્તની વૃત્તિ-
વાળા સુદર્શન શ્રેષ્ઠી આ ઠેકાણે ઉદાહરણમાં મુક્યા. તે સુદર્શન શ્રેષ્ઠીનો વૃત્તાંત
આ પ્રમાણે છે:—

મગધદેશમાં રાજગૃહ નામે પ્રધાન નગર હતું. તે નગરમાં પ્રભાત પાલન
કરવામાં અતિશય ઇચ્છાવાળો શ્રેષ્ઠિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. જેના શુદ્ધ
સમ્યક્ત્વને પાલન કરવાનું ત્રણ જગતને વિષે વિદ્વાનો ખીલને સમ્યક્ત્વની વૃદ્ધિને
માટે દૃષ્ટાંત આપતા હતા. તે નગરમાં અર્જુન નામે એક માણી વસતો હતો. તેને
રૂપની સંપત્તિવટે પ્રથમ કરવા લાવક જંપુમતી નામે ભાર્યો હતો. તે અર્જુન
માણી નગરના ઉદ્યાનમાં રહેલા અને પ્રાતીકાર્યયુક્ત મુદ્રરપાણિ નામે યશનું
દર્શન પ્રાપ્તના સમૂહથી પૂજન કરતો હતો. એક દિવસે તે નગરમાં અપભ્રંશના
સાગરરૂપ અને ચિત્તના ઉત્સાહવાળા નગરના લોકો કોઈક સારા મહોત્સવને
પ્રારંભ કરે છે. તે પ્રાતઃકાળે મહારાં પુષ્પો ઘણાં એવા થયે એવો નિયાર કરી તે
અર્જુન માણી પોતાની ભાર્યાની સાથે પુષ્પના જમીયામાં ગયો. ત્યાં પુષ્પના સમૂ-

દશી કરીયાને ભરી સાયકાએ વાસ કરવાની ઇચ્છાથી તે અર્જુન માગી યજ્ઞ મંદિરમાં ગયો. ત્યાં વળને કોઈ દુષ્ટ દૃઢયવાળા છા ગોડીતા પુરુષોએ વિચાર કર્યો કે ત્યાંપણે ત્યાં માગીને ભાંધી તેની ભાર્યાને તેના દેખતાં ઇચ્છા પ્રમાણે જો મરીએ. એમ વિચાર કરી યજ્ઞના મંદિરમાં પ્રથમથીજ કોઈ ગુપ્ત પ્રદેશમાં તેણે સંતાઈ રહ્યા હતા. અર્જુન માગી યજ્ઞના મંદિરમાં પ્રવેશ કરી હજી વાર જોયે વિનયેથી થઈ નિઃશંકપણે જેટલામાં યજ્ઞની પૂજા કરવામાં તત્પર થાય છે તે-લામાં તે છ ગોડીતા પુરુષોએ જાહાર નિકળી એકદમ તે માગીને ૬૬ બંધનથી ભાંધી લીધો અને તેના દેખતાં તેની ભાર્યા સાથે રહેઠાથી તેઓ ભોગભોગનવાતામાં તેના પ્રાર્થના તે આ કાર્યને જોઈ રોષથી ભયંકર બનેલો. અર્જુન માગી મંત્રથી ત્યાં જોડા સંપંની પેડે પ્રહાર કરવાને અસમર્થ હતો. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

पितृषातादि दुःखानि, सहन्ते यस्मिनोऽपि हि ।

प्रिया धर्मणजं दुःखं, रङ्गोऽपि न तितिक्षति ॥ ७ ॥

આત્મ—મનના પુરો પજ પિતા પ્રમુખના ચાલના દુખને સવન કે
 કે. પદ્મ પાત્રની આવાના પરામણી ચર્ચના દુખને રંક આજુસ પજ સવન કે
 રાત્રો નથી. ૭

[illegible]

જગવાનું મહાવીર સ્વામીને વંદન કરવા માટે જવાની ઇચ્છા કરતો નથી. આ તરફ તે નગરમાં સ્થિત શુદ્ધ સમ્યક્જવાનું અને નિર્ભીમાની સુદર્શન નામે શેષી રહેતો હતો. તે શેષી જગવાનું મહાવીરસ્વામીના વચનામૃતનું પાન કરવાની ઇચ્છાવાળો હતો, તેથી તે શેષીએ પોતાના માતા પિતાને જગવંતને વંદન કરવા નિમિત્ત જવાની વિરમિ કરી; આશોત્ત્વમાં જવાની આજ્ઞા માંગી, પછી તેના માતા પિતાએ કહ્યું કે તે વત્સ ? હા તે માર્ગમાં જતાં તને અર્જુન માગીએ કહેલો મહાન ઉપસર્ગ થયો. તેથી તે વત્સ ? આજે તું અર્ધિ રત્નને જ જિનનાયકને વંદન કર અને પૂર્વે થયેલું કહેલી જગવાનની દેશનાની ભાવના ભાવ. પછી સુદર્શને પોતાના માતા પિતાને કહ્યું કે જગદગુરુ મહાવીરસ્વામી અર્ધિ આવે છતે તેમને વંદન કર્યા શિ-વાય બોલ્યું હરણુ તે પાપ ચોખ્ય નથી. અને અર્જુન માગીને કહેલો ઉપસર્ગ પણ નહીં થાય, કારણ કે જિનેશ્વરનું ધ્યાન કરનારાઓને કદિ પણ વિગતે પ્રાપ્ત થતાં નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

उपसर्गाः क्षयंयान्ति, विद्यन्ते विज्जवद्भयः ।

मनः प्रसन्नतामेति पूज्यमाने जिनेश्वरे ॥ ૮

सर्वेताद पसन्ना, सुमिणा सठणा गहाय नखत्ता ।

तिठयण मंगल निस्सयं, द्वियण जिएं वहं तस्स ॥ ૯

જિનેશ્વરની પૂજા કરતાં ઉપસર્ગો નાશ પામે છે. વિનશ્વ વેલડીઓ ઉઠાઈ જાય છે. અને મનપ્રસન્નતાને પામે છે. ૮ જે પુરૂષ ત્રણ જગતનાં મંગલોના સ્થાન-રૂપ એવા જિનેશ્વર જગવાનને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે, તે પુરૂષને સર્વ સેવકો, શત્રુઓ, મઠો અને નક્ષત્રો પ્રસન્ન થઈ જાય છે. ૯

આ પ્રમાણે પોતાના માતા પિતાને જેનામમનાં વચનો સંભળાવી અને પોતે જેનામમને સાંભળવાની ઇચ્છામાં ઉત્સુક હૃદયવાળો તે સુદર્શન એક જગતનું વાત્સલ્ય કરનાર એવા જગવાનું મહાવીર સ્વામીને વંદન કરવા માટે ગયો. જેવામાં તે માર્ગમાં આવતો હતો, તેવામાં અર્જુન નામની પોતે સુદરને ઉગ્રામી ચમસલની પેઠે તેના સન્મુખ આવ્યો, તેને તેવી રીતે આવતો એક સુદર્શન એક જિનેશ્વરના ધ્યાનમાં તત્પર થઈ તેજ ઠેકાણે કાયોત્સર્ગ કરી ઉભો રહ્યો. તે વખતે તે પરમેશ્વી મહામંત્રના જાપથી અસહ્ય-તેજવાળા અને વિસ્તારસુકેત ધૈર્યવાળા તે સુદર્શન એકીને પસંજવ કરવાને જસમર્થ થએલો, શિવ સહિત થએલો અને ભય પામેલો યજ્ઞ પોતાના સુદરને ચઢવું કરી, એકે દમ અર્જુન માગીના ચારીરને ત્યાગ કરી પોતાના સ્થાનમત્યે આવ્યો ગયો. તેનાથી

મુકત થએલો તે માળી છેઢાએલા વૃક્ષની પેઠે ભૂમિ ઉપર પડી ગયો. ક્ષણવારમાં ચેતન્ય આવ્યું. એટલે પોતાની આગળઉભારહેલા મુદ્દર્શનને જોયો. તે અર્જુનમાળી-એ મુદ્દર્શનને પુછ્યું કે તમે કોણ છો ? અને ક્યાં જાઓ છો ? ત્યારે મુદ્દર્શન તેના કર્ણને અમૃત જેવી પ્રિય લાગે તેવી વાણી બોલ્યા. હું અમણોપાસક છું અને ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીને વંદન કરવા જાઉં છું. હે અર્જુન ? જો તમારી પણ સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરવાની ઇચ્છા હોય તો તમે પણ ચાલો. તે પછી ઉત્સુક થએલા તે બન્ને સમોસરણને વિષે આવ્યા. ત્યાં ભક્તિપૂર્વક જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરી ભગવાનની દેશનાને શ્રવણ કરે છે. તે દેશના આ પ્રમાણે છે.

માનુષ્યમાયં વિષયઃ સુકૃત્તપ્રસૂતિઃ,

શ્રદ્ધાહુતા ગુરુવચઃ શ્રવણં ત્રિવેકઃ

મોહાન્ધિતે જગતિ સંપ્રતિ સિદ્ધિસોધ

સોપાન પદ્ધતિરિયં સુકૃતોપલજ્યાઃ ॥ ૧૦ ॥

અથવા—તિકાલં જિણવંદનં પદ્ધિણં પૂઞ્યા જહાસત્તિઠં ।

સક્ષાઠં ગુરુવંદનંચ વિદિણા દાણં તદ્દાવસ્સયં ।

સત્તીણ વયપાઞ્ણં તદ્દ તવો અપુઞ્વનાણ્ણણં ।

પ્ણસો સાવયપુંગવાણ્ણજણિઠં ધમ્મો જિણં દાગમે ॥૧૧॥

માંત્રગણમાં મોદયી અંધ બનેલા આ જગતને વિશે મનુષ્યજન્મ, આર્ષ દેશ, સારો કુળમાં જન્મ, મહાકુળ, ગુરુના વચનનું શ્રવણ અને વિવેક એ પુણ્યથી પ્રાપ્ત થએલી મોક્ષાર્થ પ્રાપ્તિમાં જવાની પગથીયાંની એવી છે. ૧૦ ત્રિગણ જિનવંદન, નિરંતર વયાગજિ જિનપૂજ, સ્વાધ્યાય, વિધિપૂર્વક ગુરુવંદન, દાન, પ્રતિભક્ત, ગજિ પ્રમાણે પ્રતનું પાત્રવું, તપસ્યા અને અપૂર્વ જ્ઞાનનું ઉપાર્જન આ ઉત્તમ સાધકોના ધર્મ જિનેશ્વર ભગવાનના આગમને વિશે કહેલો છે. ૧૧

આ પ્રમાણે જિનેશ્વરની દર્શન પૂર્વક દેશના માંત્રગણી મુદ્દર્શન એકીએ ભાવપૂર્વક શક્તિ પ્રમાણે અભિપ્રેક્ષે શ્રદ્ધાનું કર્યો. તે પછી જિનેશ્વરને વંદન કરવાથી પોતાના અન્ધારને દૂર થઈ મનનો ધર્મ માંત્રગણવાની ઇચ્છાના ઉદયથી રંગાએલો મુદ્દર્શન દેશને ધરે આવ્યો. અર્જુને પણ અમૃત મધાન ઉત્તમજ એવી અરિકંતની દેશનું પાન કરી, વૈભવના રંગથી ભગવાન્ શ્રી મહાવીરસ્વામી પાસે રીણા પ્રવેશ કરી ભરે જયવચી નિરંતર છડી તપસ્યા કરવી. આ પ્રમાણે અભિપ્રદને શ્રદ્ધા કરી પરીવરેને સદન કર્યો અને સંલેખના કરવામાં તત્પર એવા અર્જુન માળી

મુનિએ આઠ મહિના સુધી ભવ ચાલ્યું. તે પછી ક્રમને કવચથી સુગન્ધ રસન
રૂપ પ્રાપ્તને પ્રાપ્ત થયો. મુદ્રાનંદ્રેણી પદ્મ નિર્દોષ અને દેવમ કવચપ્રાપ્તને આકર્ષી
દેવતાનું મુખ મેગવી ક્રમને કવચથી અનુકરને ક્રમમાં કરે.

દેવે કવચપ્રાપ્ત મહાસત્ત્વ પદ્મમ મુદ્રાનું વિષમ્બુ ઉત્પન્ન કરે છે. રસન રસન
પ્રાપ્તીએ નિરાંતર ધર્મ કવચ કરવાની ભલામણ કરે છે—

દ્વયાગમપ્રવણસાદગ્માનસમ્ય,
ધૃત્તં નિરામ્ય ઘણિજોડમ્ય મુદ્ગનમ્ય ।
સંતારવારિનિધિતારગ્નોનિમાયાં,
ધર્મધૃતો ધૃત્ત જગ્યજનાઃ પ્રયન્નમ્ ॥૧૬॥

જાણાર્થ—ઉપર કવચાભ્યા પ્રમાણે ર્જનામથને કવચ કરવામાં આવે છે. રસ
યાગ્ર આ મુદ્રાનંદ્રેણી પદ્મનંદ્રેણી કવચ કરી ક્રમમાં મુદ્રાનું કવચને મુદ્રાનંદ્રેણી
સમાન ર્જિયા ધર્મ કવચમાં છે. અર્થ પ્રાપ્તીએ નિરાંતર કવચ કરે. નવ-રસન
મામની મુદ્રાપ્રાપ્ત મહાસત્ત્વના પ્રિય વિષે મુદ્રાનંદ્રેણી કવચ કરે છે. ૧

પોન્નગુણવર્ણન.

— ૦૨ —

હવે આવકના પાંત્રીયા ગુણ પેકી પંદરમા ગુણનું વિવરણ પુરું કરી કમથી પ્રાપ્ત થએલ “અલ્પુ”માં લોજનનો ત્યાગ કરવારૂપ ” સોળમા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

તથા અલ્પુ એટલે પ્રથમ કરેલા લોજનનું પાચન ન થયું હોય ત્યાં મુધી અથવા પૂર્વલોજન પરિપાકને ન પામ્યું હોય ત્યાં મુધી નવા લોજનનો ત્યાગ કરવાના સ્વભાવવાળો ગૃહસ્થ આદર્શને યોગ્ય થાય છે. તથા અલ્પુમાં લોજન કરવામાં આવે તો સર્વ જાતના રોગોના મૂળરૂપ અલ્પુની વૃદ્ધિ કરેલીજ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—અર્જીર્ણપમવા રોગા इति । સર્વ રોગો અલ્પુથી ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે અલ્પુ શરીરના ચિન્હોથી જાણી લેવું. તે ચિન્હો આ પ્રમાણે છે—

मलवातयोर्विगन्धो, विदूज्जेदो गात्रगौरवमरुच्यम् ।

अविशुद्धश्चोजारः, पङ् जीर्णो व्यक्तलिङ्गानि ॥૧॥

શબ્દાર્થ—વિષ્ટા તથા વાયુમાં દુર્ગંધ છુટે, વિષ્ટામાં ફેરફાર થાય, શરીર ભારે થાય, લોજન ઉપર અરૂચી થાય, અને ખરાબ જોડકાર આવે એ ૭ અલ્પુ થવામાં રૂપ છિન્હો છે. ॥૧॥

ભાવાર્થ—વળી અલ્પુમાં ગ્રહણ કરાએલો આહાર મનુષ્યના વાત, પિત્ત કફના દોષને એકદમ પ્રકોપ કરાવે છે. ખરેખર રોગની ઉત્પત્તિ અલ્પુથી થાય છે અને તે અલ્પુ રસરોષ, આમ, વિષાબ્ધ, અને વિષકવ નિગેરના લેદથી ચાર પ્રકારે કહેલું છે. રસરોષ અલ્પુમાં ખગાસાં, આમ અલ્પુમાં જોડકાર, વિષાબ્ધ અલ્પુમાં અંગલંગ, અને વિષકવ અલ્પુથી ધૂમાડાના જેવો જોડકાર થાય. તથા અલ્પુના ઉપલક્ષણથી રોગાદિકના ઉદયમાં, સ્વજન, દેવ, અને ગુણદિકના ઉપસર્ગમાં તથા દેવ શુરના વંદનના અભાવમાં વિવેકી પુરુષોને લોજન કરવું યુક્ત નથી. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

દેવસાધુપુરસ્વામિસ્વજનવ્યસને સતિ ।

મદ્દણે ચ ન જોક્તવ્યં, સત્યાં શક્તૌ વિવેકિના ॥૧॥

તથાગમઃ—

અદ્વ ન જમિજ્જ રોગે, મોદ્દુદયે સયણમાદ્ ઇસ્સગે ।

પાણિવયાતવદ્દેહં, અંતે તણુમાયણઢં ચ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—દેવ, સાધુ, નમરનાથક, અને સ્વજનોને કદ પ્રાપ્ત નથે હતે તથા ચંદ્ર સૂર્યાદિકના મદ્દળમાં વિવેકી પુરૂષે શક્તિ હતાં ભોજન કરવું નહીં. ॥ ૨

આવાર્થ—તેવીજ રીતે આગમમાં પણ કહેતું છે કે—જયવા રોગમાં, મો-
હોદયમાં સ્વજનાદિકને કદ થતાં પ્રાણીઓની કમાથી, વપસ્થાના કારણથી અને અંત
જામતે શરીરનો ત્યાગ કરવા માટે ભોજન કરવું નહીં. ॥ ૩ ॥ તથા વિશેષ પ્રયોગમાં
શ્રી સત્તિશાલ અને કુમારપાત્ર સજ્જની પેઠે ભોજનનો ત્યાગ કરવો ભેદીએ.
હવે અચકાર ગુણની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા ધર્મને યોગ્ય બતાવે છે.

વિશેષકારણેરેવમજોજનપરાયણાઃ ।

સદારોગ્યગુણોલ્લાસી, ધર્મયોગ્યો યદ્દી જવેત્ ॥ ૪ ॥

ઉપર જખામ્યા પ્રમાણે વિશેષ કારણથી ભોજનનો ત્યાગ કરવામાં તાપર અને
નિરંતર આરોગ્યતાના ગુણથી ઉદ્દાસ પામેલો પુરૂષ મદ્દસ્થધર્મને યોગ્ય ધાવે. ॥૪॥

સપ્તદશગુણવર્ણન.

વે આવકના પાંત્રીશ ગુણ પેકી ઝોજના ગુણનું વિવરણ
પૂર્ણ કરી ક્રમથી આવેલા “ કાળે સોજન કરવારૂપ ”
સત્તરમા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે—

તથા અત્તારિકથી ઉપજાવન કરનાર જુદરથ જ્યારે ખાવાની ઇચ્છા થાય તે
કાળે લોહુપતા વિગેરેનો ત્યાગ કરી જઠરાગ્નિના બળ પ્રમાણે દ્વિતકારી અને
પ્રમાણોપેત સોજન કરે. કથું છે કે—

કણ્ઠનાર્ગમતિક્રાન્તં, સર્વં તદ્દશનં સમમ્ ।

દ્વાણમાત્રસુખસ્યાર્થે, લૌલ્યં કુર્વન્તિ નો બુધાઃ ॥૧॥

જિદ્ધે પ્રમાણં જાનીહિ, જોજને વચને તયા ।

અતિચુક્તમતિચોક્તં, પ્રાણિનાં મરણપ્રદમ્ ॥૨॥

શબ્દાર્થ—કંઠનાડીનું લોહન કરી ગયા પછી તે તમામ ખાવાનું સરખું છે;
તેથી પકિત પુરૂષે ફાળમાત્રના સુખને અર્થે લોહુપતા કરતા નથી. પ્રાણાદે મિલ્હે
સોજન કરવામાં તથા વચને બોલવામાં છું પ્રમાણ સખજે, કારણ અતિ સોજન
કરેલું અને અતિ બેલાએનું પ્રાણિઓને મરણ આપનારૂં થાય છે. ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—અધિક કરેલું સોજન ખરેખર વખન, વિરેચન, અને મરણ વિ-
ગેરે કરનાર લેવાથી સારૂં નથી. જે પુરૂષ પ્રમાણોપેત બેજન કરે છે, તે વધુ
સોજન કરે છે. બુધા વગર ખાધેલું અમૃત પન્ન વિપરૂપ થાય છે તથા બુધાને, ગળ
ઉલ્લંઘન કરવાથી અત્ર ઉપર દેવ થાય છે અને શરીર સીધાય છે. અગ્નિ જુગી મવા
પછી ઉપજી શું કરશે ? કથું છે કે—

પાનાદારાદયો યસ્યાવિરુદ્ધાઃ પ્રકૃતેરપિ ।

મુલ્હિત્વાયાવકલ્પન્તે, તત્સાત્મ્યમિતિ ગીયતે ॥ ૩ ॥

જાણાર્થ—એની પ્રાપ્તિને વિરૂદ્ધ મેઘાં આદાર પાણી વિગેરે જે શુભને ખરે
કષ્ટપાત્ર તેને આત્મક કહે છે. ॥ ૩૩ ॥

જાણાર્થ—એવા તત્ત્વજ્ઞાતા આત્મકથી જન્મથી માંડીને સાત્ત્વિક વડે
બોજન કરેજુ' વિષય પણ પચ્ય થાય છે. પરંતુ અસાત્ત્વિક દોષ તોપણ જે પચ્ય
દોષ તે કોઈકુ' પરંતુ આત્મકથી પ્રાપ્ત થયેલ પણ અપચ્ય દોષ તો તે સેવકુ' નહી.
તત્ત્વજ્ઞાનુ પુરૂષને જાણેલે પચ્ય છે એમ જાણી કાળકુટ વિષય ન ખાણુ'. વિષય તંજ
(જોઈથી) ને નાળનારો શુભિચિત્ત દોષ તોપણ કદાચિત્ત વિષયથી જ મરણ
પામે છે. એવી રીતે જાણુ'માં બોજનનો ત્યાગ ન કરે અને અસાત્ત્વિકથી બોજન
કરે અને પ્રાપ્તે કરી દમિયાં રોગ વિગેરેની ઉત્પત્તિથી આકુલ વ્યાકુલ થનાર અને
તેથી નિરંતર આત્મધ્યાનમાં તત્પર રહેનાર પુરૂષને ધર્મની યોગ્યતા દેવી રીતે
જાય ? આથી શુદ્ધ પુરૂષે સમ્યક્ત શુભજ્ઞાના ચર્ચુ એકજે. બોજન કરવાની
વિધિ આ પ્રમાણે છે—

ઉત્તમ પુરૂષોએ પિતાને, માતાને, જાતકોને, સગાંસગીને, વૃદ્ધને, અને રાગિ-
જોને પ્રથમ બોજન આપી પછી પોતે બોજન કરે, તથા ધર્મનો જાણુ પુરૂષ પિતા-
નાં શયેનાં પશુઓની તથા નોકર વિગેરે મનુષ્યોની જિંતા કરી પોતે બોજન કરે
તેમ કયો સિવાય બોજન કરે નહીં. તથા મૂળમાં કાસે એકુ' વાક્ય છે. તે ઉપર-
થી જાણનો ત્યાગ કરવો એમ સૂચવે છે. એટલે પ્રાતઃકાળ, સાયંકાળ અને રાત્રિના
તત્ત્વજ્ઞાણે જાણ કરેવાય છે. તેવા કાળમાં બોજન કરવું સર્વ શાસ્ત્રમાં નિર્વિદ્ધ
દેવાથી અને મહાનુ દોષ તથા મહાનુ પાપનું કારણ દેવાથી સુકત નથી તેને
ખરે કહ્યું છે કે—

ચત્વારો નરક દ્વારાઃ, પ્રથમં રાત્રિમોજનમ્ ।

પરછીગમનં ચૈવ, સંધાનાનન્તકાલિકે

॥ ૫ ॥

જાણાર્થ—પહેલું રાત્રિમોજન, બીજું પરછીગમન, ત્રીજું ભોજન અઘાણુ'
અને ચોથું અન્નંતકાલનું બદલુ એ ચાર નરકમાં પ્રવેશ કરવાનાં દ્વાર છે. ॥ ૫ ॥

હે શુભિચર ? રાત્રિમાં પાણી પણ પીવું યોગ્ય નથી. તેમાં વિચેરે કરી તપસ્વી
અને વિવેકી ગૃહસ્થને તો બીલકુલ યોગ્ય નથી. જે સારી શુદ્ધિવાળા પુરૂષે હમેશાં
રાત્રિમાં અઘારને ત્યાગ કરે છે તે પુરૂષને એક માસમાં પંદર ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત
થાય છે. આ લોકમાં કોઈ એવો કાળ છે કે જે કાળમાં બોજન ન થાય તેથી જે
પુરૂષ જાણનો ત્યાગ કરી કાળે બોજન કરે છે, તેને ધર્મનો જાણુ સમજવો. જે
પુરૂષ હમેશાં રાત્રિમોજનનું પચ્યખાણુ કરે છે તે પુરૂષને ધન્ય છે. કારણુ લોકમાં
આશુખ્ય સો વર્ષનું કહેવામાં આવે છે તેથી રાત્રિમોજનનું પચ્યખાણુ કરનાર પુરૂષ

આયુષ્યના અડધા ભાગે ઉપોષિત ગણાય છે. જે પુરૂષ અર્ધઘટી અથવા ફક્ત એક ઘટીનું મત ધારણ કરે છે તે પુરૂષ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્તર થાય છે. તે જેને ચાર પોહોરનું મત ધારણ કર્યું હોય તેની તો વાતજ થી ? જે કારણોને લઈ પ્રાણીઓનું જીવિતવ્ય અનેક કષ્ટોથી વ્યાપ્ત થએલું હોય છે તેમાં કથંચિત્ સ્થાન્યને યોગ થાય તો પ્રાણી રાત્રિમાં ભોજન કરનાર ન થાય તથા—રાત્રિભોજનના દોષને જાણનારો જે પુરૂષ દિવસના આદિમાં અને દિવસના અવસાનમાં બે બે વારે ત્યાગ કરી ભોજન કરે છે તે પુરૂષ પુણ્યના ભોજનરૂપ થાય છે. આ લોક સંભળી રાત્રિભોજનના દોષો આ પ્રમાણે છે—

કીડી ખાવામાં આવે તો શુદ્ધિનો નાશ કરે છે, કાટો ખાવામાં આવે તો તાળવાનો ભેદ કરે છે, ગળામાં વાળ લાગ્યો હોય તો કંઠને ખમીડે છે. સંસજ જંતુઓની સંતતિ અને સંપાતિમ અનેક પ્રાણીઓના વિનાશનો હેતુ હોવાથી રાત્રિ ભોજન મહાન્ પાપનું મૂળ છે. તેથી ત્યાગ કરવું યોગ્ય છે. તેને માટે વિરેક વિલાસમાં કશું છે કે—

અતિ પ્રાતાઃકાળે, સાયંકાળે, રાત્રિએ, અન્નની નિંદા કરતાં, માર્ગમાં ચાલતાં જમણા પગ ઉપર હાથ મુકી તથા ખાવાની વસ્તુ ડાબા હાથમાં લઈ ભોજન કરવું નહીં. ખુદી જગ્યામાં, તડકામાં, અધકારમાં, વૃક્ષના અધોભાગમાં અને તર્જની આંગળીને ઉઘી કરી કદિપણ ભોજન કરવું નહીં. મુખ, હાથ અને પગ ધોવા વિના, નમ્ર અવસ્થામાં, મલિનવસ્ત્ર પહેરી અને ડાબા હાથથી યાજ્ઞી ઉપાદ્રિને કરી પણ ભોજન કરવું નહીં. વિચક્ષણ મનુષ્યે એક વસ્ત્ર પહેરી, બીનાવસ્ત્રથી મસ્તાને વીંટાળી, તથા અપવિત્ર છતાં ખાવાની વસ્તુ ઉપર લોલુપ થઈ કદિ પણ ભોજન કરવું નહીં. પગરખાં સાથે, વ્યગ્રચિત્તે, કેવળ જમીન ઉપર બેસી, પલંગમાં રહી, અન્નિ, નૈર્જાત, વાયવ્ય અને ધિશાનરૂપ વિદિશા તથા દક્ષિણદિશા તરફ મુખ રાખી અને ટુંકા આસન ઉપર બેસી ભોજન કરવું નહીં. આસન ઉપર પગ રાખી, ચંદાગ કે ધર્મજટ પુરૂષોના દેખનાં અને ભાંગેલા તથા મલિન ભોજનમાં ભોજન કરે નહીં. આ ભોજન દેના તરફથી અભ્યુ છે એમ જાણવામાં ન હોય, અજાણ્ય હોય અને બીજી વખત ગરમ કરેલું હોય તેવું ભોજન કરે નહીં. તેમજ જમતાં જમતાં બચ બચ એવા ટુકડાએ સહિત અને મુખનો વિકાર કરતો ભોજન કરે નહીં. ભોજન નિમિત્તે આમંત્રણ કરવાથી પ્રીતિને ઉત્તર કરતો અને ભોજનની યાજ્ઞાતમાં ઇદેવન નમનું રમરણ કરતો સરળા વિચાર અને અતિ ઉચું નહોય તેવા રિવર આસન ઉપર બેસી ભોજન કરે માત્રી, માતા, બ્હેન અને ભાઈ વિગેરે સ્ત્રીઓએ ખાતર પૂર્વક પકાવેલું, ભોજન કરી નિવૃત્ત થએલા પવિત્ર પુરૂષોએ પીરમેણું અને સર્વ દેહે ભોજન કરી રજા પછી પોને ભોજન કરે. આ લોકમાં પાનપાનું પેદ કેમ ભરવું નથી ? માટે જે વાત જાણે તેના આધાર હોય તેજ પુરૂષ પુરૂષ મનુષ્ય

છે. તેથી લેખન વખતે પ્રાપ્ત થએલા આંધવાદિકને લેખન કરાવે. જે પુરુષો સુખ
 અને દાન આપી અથવા તો અધિક અદાથી સુધાનનું સ્મરણ કરી લેખન કરે છે
 તે ધન્ય છે. તે શિવાયના કેવળ પોતાનું પેટ ભરનારા નરાધમોથી શું ? અતિ
 ધિઓને ભક્તિથી, અર્થિઓને શક્તિ અનુસાર અને દુઃખીઓને અનુકંપાથી
 યોગ્યતા પ્રમાણે કૃતાર્થ કરી પછી મહાત્મા પુરુષોને લેખન કરવું યોગ્ય છે. યાચ-
 ના કરનારા સંન્યાસી અને બ્રહ્મચારિઓને શિક્ષા આપે. જે શ્રાસ પ્રમાણ હોય,
 તેને શિક્ષા કહે છે અને ચાર શ્રાસને અગ્ર કહે છે. ઉત્તમ બ્રાહ્મણો ચાર અગ્રને
 હંતકાર કહે છે. અથવાતો લેખનને હંતકાર કહે છે અને શિક્ષાને અગ્ર પણ કહે
 છે. અતિથિ, વિદ્વાન, શાતિષ્ઠુ અને અર્થિઓની પૂજા કરી પોતાના વૈભવપ્રમા-
 ણે તેમને આપ્યા શિવાય લેખન કરવું નહીં. જે વખતે દક્ષિણ નાસિકા વહેતી
 હોય તે વખતે યોગ કરી, ચરીરને સિંધુ સખી, દરેક ખાવાની વસ્તુ સુધીને અને
 દક્ષિણના વિકારને ટાળીને ખરાલ સ્વાદથી, સ્વાદ વગરથી અને વિકારથી વર્તિત
 થએલું તથા શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલા સંપૂર્ણ આહારના ત્યાગ કરવાથી મનોહર એવા
 અભ્યાસિકનું લેખન કરવું જોઈએ. તથા લેખન કરતાં ચારી સ્તિમ્બ, મધુર અને
 રસ સુખ વસ્તુ પ્રથમ ખાવી. પ્રવાહી, ખાટી, અને ખારી વસ્તુ વચમાં ખાવી, તીખી
 તથા કડવી વસ્તુ લેખનના અંતમાં ખાવી. મનુષ્યે લેખન કરી રહ્યા પછી રસથી
 ખરાબ એવા હાથે પાણીનો એક કોગળો હાથમાં પીવે. વળી લેખન કરી રહ્યા પછી
 જળથી નિભાએલા હાથે જે ગાત્રને, બીજા હાથને અને જે ચક્ષુને સ્પર્શ ન કરે
 કિંતુ કસ્યાણને માટે પોતાના જે હાથે સ્પર્શ કરે. કહ્યું છે કે:-

મા કરેણ કર્ત્યાર્થ, મા ગણો મા વ ચક્રુષી ।

જાનુની સ્પૃશ રાજેન્દ્ર, જર્તવ્યા ઘટ્વો યદિ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-હે પ્રધિજિર રાજેન્દ્ર ! જે ત્હારે ઘણા માણસોનું પાપણ કરવું હોય
 તે લેખન કર્યા પછી હીના હાથે બીજા હાથનો, જે ગાત્રનો અને જે નેત્રનો સ્પર્શ
 કરીશ નહીં પરંતુ ત્હારા જે હાથે સ્પર્શ કરે. ॥ ૫ ॥
 હવે અંતકાર મહાસજ શુભની સમાપ્ત કરવાં વિધિથી લેખન કરનારને

વિધિનૈવં વિશુદ્ધાત્મા, વિદધાનઃ સુજોજનમ્ ।

અહિધર્માર્હિતામાત્મ-ન્યારોપયતિ સત્તમઃ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ-ઉપર જણાવેલી વિધિથી વિશુદ્ધ આત્માવાળો ઘણા સારો લેખ-
 ન કરતો અતિશય મેઘ પુરુષ પોતાના આત્મામાં ધર્મની યોગ્યતાનું આ-
 ન કરે છે. ॥ ૬ ॥

અષ્ટાદશગુણવર્ણન.

વે ધ્યાવકના પાંત્રીશ ગુણ પૈકી સત્તરમા ગુણતું વિવરણ સમાપ્ત કરી ક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ “ત્રિવર્ગના સાધન કરવું” અઠારમા ગુણનું વિવરણ કરે છે.

તથા-ત્રિવર્ગ એટલે ધર્મ, અર્થ અને કામ તેમાં જેનાથી અભીષ્કાર્યને ઉદય અને મોક્ષની સિદ્ધિ થાય તે ધર્મ કહેવાય છે. જેનાથી સર્વ વસ્તુના કાર્યને સિદ્ધિ થાય તે અર્થ કહેવાય છે. અને જેનાથી અભિમાનના રસથી પ્રેરાએલી સર્વ ઇદ્રિયોને પ્રીતિ થાય તે કામ કહેવાય છે. તેથી પરસ્પર એક બીજાને (ધર્મ અને કામને) વિધાત (નાશ) અથવા તો બાધા ન થાય તેવી રીતે ધર્માભિલાષી પુરુષ ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગનું સાધન કરે. પરંતુ એકલા ધર્મને અથવા તો એકલા અર્થ કે કામને સાધે નહીં. કહ્યું છે કે:-

यस्य त्रिवर्गशून्यानि दिनान्यायान्ति यान्ति च ।

सत्तोहकारजस्त्रેવ, શ્વસન્નપિ ન જીવતિ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ-જે પુરુષના ધર્મ અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગના સાધન શિવાયના વિવરણ બાવે છે અને જાય છે, તે પુરુષ હૃદયારની ધમનની પેઠે શ્વાસ લે છે તો પણ તે જીવે છે એમ કહેવાય નહીં. ॥ ૧ ॥

તેમાં ધર્મ અને અર્થને વિનાશ થવાથી અવિચારણીય એવા ઉત્પન્ન થએલા પદાર્થને બચ કરવારૂપ તાદાત્મિક વિષય સુખમાં લુપ્ત થએલા વનહસ્તિની પેઠે કયો પુરુષ આપત્તિના સ્થાનરૂપ થયો નથી ? જે પુરુષને કામ ઉપર અત્યંત આસક્તિ હોય છે તે પુરુષને શ્રદ્ધાદત્ત વિજેરની પેઠે ધન, ધર્મ, અને શરીરનો નાશ થાય છે. તથા ધર્મ અને કામનું ઉદ્ધાન કરી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યનો બીજાએ અનુભવ કરે છે. અને પોતે તો હસ્તીનો નાશ કરનાર સિંહની પેઠે અથવા મગ્ગલ વિજેરની પેઠે ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ભોજન થાય છે. તથા અર્થ અને કામનું ઉદ્ધાન કરી

એકલા ધર્મની સેવા કરવી તે યતિઓનો જ ધર્મ છે. પરંતુ અર્થકામની ઉપેક્ષા કરી દેવજ ધર્મ કરવો એ શુદ્ધધર્મનો ધર્મ નથી. તથા બીજા બોલન કરનાર કલુ-
ષીની પેઠે ધર્મને બાધા કરી અર્થ અને કામની સેવા કરે નહીં. તથા અધર્મિ પુ-
રુષને આગામી કાળે કાંઈપણ કલ્યાણકારી નથી. જે પુરુષ પરલોકના સુખથી અ-
વિરોધી આ લોકના સુખનો અનુભવ કરે છે, તે પુરુષ અભયકુમારની પેઠે ખરખર
સુખી થાય છે. એવી રીતે અર્થને બાધ કરી એકલા ધર્મ અને કામને સેવનારા પુ-
રુષને ઘણું કરજ થાય છે. અને કામને બાધ કરી એકલા ધર્મ અને અર્થને સેવ-
નારા પુરુષને શુદ્ધરથપણનો અભાવ થાય છે. અર્થાત્ શુદ્ધરથધર્મ આલી શકતો
નથી. આ પ્રમાણે તાદાત્વિક મૂળદર અને કલ્યાણને વિશે ધર્મ, અર્થ અને કામની
પરસ્પર બાધા થવી મુશ્કેલ છે. એ ત્રણે પુરુષોનાં તણવો આ પ્રમાણે છે.

જે પુરુષ કાંઈ પણ વિચાર કર્યો સિવાય ઉત્પત્ત થએલા દ્રવ્યનો બ્યય કરે છે,
તે તાદાત્વિક કહેવાય છે. જે પુરુષ પિતા અને પિતામહના યોગવેલા દ્રવ્યને અ-
ન્યાયથી ભક્ષણ કરે છે, અર્થાત્ ઉગ્રચે છે તે મૂળદર કહેવાય છે. અને જે પુરુષ
નેકરેને કે પોતાના આત્માને કષ્ટ આપી દ્રવ્યનો સંચય કરે છે, પરંતુ કાંઈપણ
બ્યય કરતો નથી તે કલ્પ્ય કહેવાય છે. તેમાં તાદાત્વિક અને મૂળદર આ બન્નેના
દ્રવ્યનો નાશ થવાથી તેમના ધર્મ તથા કામનો નાશ થાય છે. તેથી તેમનું કલ્યાણ
નથી, કલ્યાણ દ્રવ્યસંગ્રહ તો રાજા, ભાગીદાર અને ચાર વિગેરેના બંદાર કહેવાય
છે તેથી તે દ્રવ્યનો સંગ્રહ ધર્મ તથા કામનો હેતુ થતો નથી. છત્યાદિ. આમ કહે-
વાથી શુદ્ધરથને ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગને બાધા કરવી ઉચિત નથી એમ
પ્રતિપાદન કર્યું. ક્યારે ભાગ્યના યોગથી ધર્મ, અર્થ અને કામમાંથી કોઈને બાધા
થવાનો સંભવ થાય ત્યારે ઉત્તરોત્તર બાધા થયે છતે પૂર્વ પૂર્વેની બાધાતું રક્ષણ
કરવું. તેનુંજ આ ઠેકાણે પ્રાતપાદન કરે છે.—

ક્યારે કામને બાધ આવે, ત્યારે ધર્મ તથા અર્થને બાધા થવા દેવી નહીં.
કારણ ધર્મ તથા અર્થ અબાધિત હોય તો કામને સ્વેચ્છાથી મેળવી શકાય છે.
અને કામ તથા અર્થને બાધ આવે તો ધર્મનું રક્ષણ કરવું. કારણ કે, અર્થ તથા
કામની પ્રાપ્તિ થવામાં મૂળ કારણ ધર્મ છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

ધર્મશ્ચેન્નાવસીદિત, કપાલેનાપિ જીવતઃ ।

પ્રાદ્યોઽસ્મીત્યવગન્તવ્યં, ધર્મવિત્તા હિ સાધવઃ ॥૨॥

તથા—ત્રિવર્ગસંસાધનમન્તરેણ, પશોરિવાયુર્વિફલ્લં નરસ્ય ।

તત્રાઽપિ ધર્મ પ્રવરં વદન્તિ, ન તં વિના યજ્ઞવતોઽયં

કામૌ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—હાથમાં કપાલ લઈ બિશ્વાધી જીવનામાં પુરુષોને જોઈને મીઠાનો ન હોય તો હું ધનાઢ્ય છું એમ જાણવું. કારણ ગાયુ (અંશ) પુરુષો અરેખર ધર્મ-રૂપી પૈસાથી જ યુજા હોય છે. ૨ વર્ગી કહ્યું છે કે:—

ધર્મ અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગના સાધન સિવાય પુરુષનું આયુષ્ય પશુની પેઠે નિષ્ફળ છે. ધર્મઅર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગમાં પણ પડિન પુરુષો ધર્મને શ્રેષ્ઠ કહે છે. કારણ તે ધર્મ સિવાય અર્થ તથા કામની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ૩

તથા ધર્મ ધનાધિ પુરુષોને ધન આપનારો અને સર્વ કામાધિ પુરુષોને કામિત આપનારો છે. હવે અંશકાર મહારાજ ગુણની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા ધર્મારાધનનું કૃણ જતાવે છે:—

અન્યોન્યાવાધયા, શુદ્ધોપધયારાધયન્સુધોઃ ।

ત્રિવર્ગં ક્રમતઃ સ્વર્ગાપવર્ગસુખમાશુ જીવેત્ ॥૪॥ દ્વિતિ અષ્ટાદશઃ॥

શબ્દાર્થ—સદ્ બુદ્ધિવાળો પુરુષ શુદ્ધ ધર્મ, અર્થ અને કામથી દરેક વસ્તુનું પરિશોધન કરી અને પરસ્પર આધા સિવાય ત્રિવર્ગનું સાધન કરતો અનુક્રમે દેવ-લોક તથા ભાક્ષના મુખને લાગી થાય છે. ૪

પ્રકોનવિંશગુણવર્ણન.

તે ભાવકના પાંત્રોશ ગુણપેકી અદારમા ગુણનું વિવરણ પુરું કરી અનુક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ "અતિથિ વિગેરેની ભાક્ત કરવારૂપ" ઓમણીશમા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

તથા હમેશાં અતિનિર્ભળ અને એક સરખી વિદ્યારૂપક ક્રિયાની પ્રવૃત્તિને તપને જેને તિથિ વિગેરે દિવસોનો વિભાગ ન હોય તે અતિથિ કહેવાય છે. કશું છે કે—

તિથિર્વૈત્તતયાઃ સર્વે, ત્વક્ષા યેન મહાત્મના ।

અતિથિં તં વિજાનીયાત્. શેષમન્યાગતં વિદુઃ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ:—જે મહાત્માએ સર્વ તિથિ, પર્વ અને ઉત્સવોનો ત્યાગ કર્યો છે, તે મહાત્માને અતિથિ બજવા અને બાકીના શ્રીભક્તોને અવશ્યાયત ભગુપા ૧

ભાવાર્થ:—જે મહાત્માને રૂપાર્થ, સુવર્ણમાં, અને ધન તથા ધાન્યમાં લોભ ન હોય તે મહાત્માને અતિથિ બજવો. તથા શિષ્ટાચારમાં તત્પર અને સર્વ સોકોથી પ્રશસિત હોય તે સાધુ કહેવાય છે. તથા હીન્દુ ધાતુ હય અર્થમાં હોવાથી સર્વ ધર્મ, અર્થ અને કામને આરાધન કરવાની શક્તિથી હીણ હોય તે દીન કહેવાય છે. અતિથિ સાધુ અને દીન (રંક) પુરૂષોને વિષે હિતશિષ્ટા અને મૌન્ય અવસરે અજ્ઞાનાદિક આપવારૂપ તથા યથાયોગ ઉચિતતાનું ઉદ્ધેધન કર્યા શિવાય પ્રતિપત્તિ (ગૌરવ) કરનાર હોય તે પુરૂષ ધર્મનો અધિકારી થાય છે. અંબિલતાને માટે કહું છે કે—

ઓચિત્યમેકમેકત્ર, ગુણાનાં કોટિરેક્તઃ ।

વિષાપતે ગુણગ્રામ, ઓચિત્યપરિવર્જિતઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ:—એક તરફ કેવળ ફક્ત ઉચિતતા અને એક તરફ ગુણોની કોટી હોય તેપણુ ઓચિત્યથી રહિત એવો ગુણોનો સમૂહ વિષરૂપ ભગુપા છે. ૨ વળી કહું છે કે—

અર્દત્તજ્યઃ પ્રથમં નિવેદ્ય સર્વકલ્પં સત્સાધુવર્ગાયચ,
પ્રાસાય પ્રવિજાગતઃ સુવિધિતા દત્ત્વા યથાશક્તિઃ ।
દેશાયાતસધર્મવારિજિરક્ષં સાર્દ્ધં ચ કાશ્ચે યથા ।
હુઙ્ગોતેતિ સુજોજનં ગૃહવતાં પુણ્યં જિનેર્જાપિતં ॥૩॥

શ્લોકાર્થઃ—પ્રથમ સર્વ વસ્તુ તીર્થકરને નિવેદન કરી અર્ચાનું નિવેદન કરાવી પછી પ્રાણ ધ્યાનના સાધુપદને વિધિ પૂરક વિલાસ કરી રાત્રિ પ્રમાણે દાન આપી દેશાંતરથી આવેલા સધર્મીઓની સાથે ભોજનકાળે ઉત્તમ ભોજન કરે એ પુસ્તકોને ધર્મિય ભોજન છે, એમ જિનેશ્વરે કહેલું છે. ૮.

આ અતિથિદાન થેડું આપેલું હોય તો પણ તત્કાલ ધણા ફળને આપનાર હાય છે, તે વિષે જોકે દર્શનના આ પ્રમાણે છે.

કોઈક ગામમાં દાન દેવાની યુદ્ધિવાળો અને ભદ્રિક પરિણતિવાળો સુધન નામે થોડું હતો તેને ધનથી નામે ભાથો હતી તે પણ પોતાના સ્વામિના સમાન સ્વભાવવાળી હતી. જોકે વખતે કોઈ નેન સુનિ પાસે તેણે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ધર્મદેશના સાંભળી.

દેવની ભક્તિથી, શુરની ઉપાસનાથી, સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર અનુકંપા કરવાથી, સર્વ પુરુષોની સંપ્રતિથી, અને સિદ્ધાંતનું અવળ કરવાથી હે લોકો, મનુષ્ય જન્મનું ફળ મદલ કરો. સત્પાત્રમાં દાન આપવું તે લક્ષ્મીનું આભૂષણ છે. ચિરંતિ (પરમ આયુ) ધારણ કરવું તે વિદ્યાનું આભૂષણ છે. કેવળ ધર્મને જ ધારણ કરવો તે શરીરનું આભૂષણ છે અને કેવળ સત્ય જ બોલવું તે વાણીનું આભૂષણ છે. પૃથ્વીનું આભૂષણ પુરુષો છે. પુરુષોનું આભૂષણ અતિઉત્તમ લક્ષ્મી છે. લક્ષ્મીનું આભૂષણ દાન છે. અને દાનનું આભૂષણ સુધાત્ર છે, તેમાં સર્વ દાનોમાં અન્નનું દાન અતિશય મોટામાં મોટું ગણાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે-તીર્થંકર જેવા લોકોનાર પુરુષો પણ અન્ન દાતાના હાથની નીચે પોતાના હાથને ધારણ કરે છે, તેથી તે દાન સત્પાત્રમાં આપવામાં આનું હોય તો ધણા ફળવાળું થાય છે. તેને માટે અન્યદર્શનમાં પણ આ પ્રમાણે કહેલું છે. “હે રાજન્ અન્નદાનના જેવું બીજું ઉત્કૃષ્ટ દાન નથી. કારણ આ ચરાચર સર્વજન જન્મત અન્નથી ધારણ કરાવેલું છે.” ઇતિહાસ પુરાણમાં પણ કહેલું છે કે-“હે, પુરુષ એક-રાજન્ સર્વ પ્રાણીઓના પ્રાણો અન્નને વિષે રહેલા છે, તેથી પવિત્ર પુરુષોએ અન્નદાતા પુરુષને પ્રણામ કરવો છે.” પુરુષ એક વૈવસ્વત નામે રાત્રીએ સ્વર્ગ લોકમાંથી આવતા એવા તે કેસરિધ્વજ રાજાને કરુણાથી કહ્યું કે, “હે રાજન્ કઈ ભગિમાં જઈ એ ત્હારે બીજા વાર સર્ગમાં આવવાની ઇચ્છા

દોષ તે તું અત્ર જાપશે, અત્ર જાપશે, અત્ર જાપશે.” એમ ૧૬૫૨૫૫માં કહેવું છે, ત્યાં તે મુધન એથીએ મુનિનીપાસે આવકનાં બાર વ્રતોનો અગ્રીકાર, ત્રિજાળ દિવસ પૂર્ણ, એકાંતર ઉપાસ અને અતિથિને દાન આપ્યા પછી પારણ કરવું હત્યાતિ અભિગ્રહો ગ્રહણ કર્યા, પછી ઘેર આવીને પોતાની ભાર્યાને પોતે ધર્મ અગ્રીકાર કર્યાનું જણાવ્યું. એવી રીતે બન્ને સ્ત્રી પુરુષને પ્રુપથ કાર્ય કરતાં અનુક્રમે કેટલાએક કાળે અંતરાયકર્મના ઉદયથી પૂર્વજીવં દ્રવ્ય ક્ષીણ થઈ ગયું, અને પોતે નિર્ધન થઈ ગયો. આ અરમમાં મુધનને તેની ભાર્યાએ પ્રેરણા કરી કે મહારા પિતાના ઘરથી દ્રવ્ય માંગી લાવી વેપાર કરો, પરંતુ એથી લોકોની ઉપહાસ્ય અને તાત્કાલ વિગ્રેને કારણેથી પોતાના સસરાના ઘેર જવાને ઇચ્છતો નથી તોપણ હમેશાં ભાર્યાની પ્રેરણાથી ઉદ્વેગ પામેલો સમરાના ઘર તરફ જવા નિઃશ્ચયો. માર્ગમાં સાથવાનું જાનું સ્થાયે લિપું લેવું. માર્ગમાં એક ઉપવાસ થયો, બીજો દિવસે એ પોહાર મુખી વિગ્રમ કરી ત્રિજા પોહારે એક મહીનાના ઉપવાસી સાધુને સાથે લોકોશથી તેણે પાતળું કર્મ; ત્રિજો દિવસે વગ્રી ઉપવાસ કર્યો અને ચોથા દિવસે સસરાના ઘેર આવી પહોંચ્યો. સસરા વિગ્રેને તેનો સત્કાર કર્યો, પરંતુ કાંઈ પણ દ્રવ્ય આપ્યું નહીં કારણકે નિર્ધનપણે લઈ અનાદરતાને લાયક અને દ્રવ્ય પામું મજાવાની આશાના અભાવથી તે: ૫૧૫ જાપર કરવું નથી. કહ્યું છે કે:—

ધનમર્જય કાકુસ્ય, ધનમૂલમિવંજગત્ ।

અન્નાન્નિપરયામિ, નિર્ધનસ્ય મૃતસ્ય ચ ॥ ૪ ॥

અર્થ:—એ કાકુસ્ય, તું દ્રવ્યને ઉપાર્જન કર. આ જગતનું મૂળદ્રવ્ય છે. મરણ કે નિર્ધન પુરુષ અને મૃત્યુ પામેલા પુરુષમાં હું કાંઈ પણ તફાવત જોતો નથી. ૪.

અર્થ:—“ભનિ, નિધા અને દ્રુષ એ ત્રણે પણ જીવના વિવરમાં પડે અને એક દ્રવ્યને જ વધારે. કારણકે એનાથી જીવો પ્રગટ થાય છે.” પછી નિધાન કહે છે. મુધન પાછો આવ્યો, અનુક્રમે પોતાના ગામની નજીક રહેતી નદીમાં આવી વિવર દ્રવ્ય લાવ્યો કે “મહારી ભાર્યાએ મહેરતા મનોરમથી અને કોટરમે કોમે ૧૦૦ અને આવી આવેલા ભણી તેનીને મહેરતું દ્રુષ્ય થશે” એવો મનની અંકા વિવર કરી તેણે દાન રંજના અને દોષ નહીના કાંકમ ગદ્ય કરી લીધા અને તે: ૫૧૫ જાપર, તે: ૫૧૫ જાપરને ઉપાગ્રી પોતાને ઘેર આવ્યો, તેની ભાર્યા પણ માંડવીનું જાપરને આ મહેર: ૫૧૫થી દ્રવ્યથી પરિપૂર્ણ થઈને આવ્યો છે. એમ ભણી કર્મ ૫૧૫ જાપરની વચ્ચે આજ ત્રાસ. તે: ૫૧૫ કહેતા ગત્યાવને દાન આપવા પૂરું છે. ૫૧૫ કહેતા અનિગ્રહથી અંતુષ થયેલી શાશનદેવીએ તે: ૫૧૫ પાતળા ૫૧૫ એને રહેતો જાપરની લીધા, તેમાંથી એક ગળ લઈ તેની ભાર્યાને દોષન

અને વસાદિકની ગોઠવણ કરી, પછી તે સ્ત્રીથી સુખનોથ પાછો બીજાવાર પ્રખ્યા-
ત વેપારી થયો. આ લોકમાં પણ સત્પાત્રના ઘાનનું ફળ એક સુખનોથ હમેશાં
અતિથિઓનો સત્કાર કરવામાં તત્પર થયો.

તથા સર્વ વિશિષ્ટ લોકો, સંભત યજ્ઞેલા-માનેલા, પિતામાતા અને અહોદ્ધર
વિગેરે સાધુ કહેવાય છે. તેવા સાધુઓને વિષે પણ એમ્મતા પ્રમાણે ગૃહસ્થ સ-
ત્કાર કરનાર હોય, કહ્યું છે કે—“પુરૂષે મણાં શુભો પ્રાપ્ત કયાં દોષ પણ ને પુરૂષ
સમ્યક્ પ્રકારે યોગ્ય આચરણને બાજુતો નથી તે પુરૂષ લોકમાં સ્થાપાને પ્રાપ્ત
થતો નથી એમ બાણી ઉચિત આચરણ કરે. ઉચિત આચરણથી શું થાય છે?
એવી કોઈ શકા કરે તેને મારે કહ્યું છે કે—

“મનુષ્યપત્નું સર્વને સામાન્ય છે. તે છતાં કેટલાએક પુરૂષો આ લોકમાં ક્ષી-
તિને પ્રગટ કરે છે. તેને તમે ચિત્તરૂપિયાય ઉચિત આચરણનું મહાદમ્ય બોલો.”
તે ઉચિતપણું નવ પ્રકારે યાચ છે, તે આ પ્રમાણે છે—

તં પુણ પિયં માદર સહોયરેસુર પણદણિષ્ઠ ધ્યવચ્ચ સચ-
ણેસુદ. ॥૧॥

શબ્દાર્થ—વળી તે ઉચિત આચરણ પિતા, માતા, મહોદ્ધર-બાંધવ, ભાણી, સં-
તાન, સ્વજન, પુરૂષન, નમસ્કોક અને અન્યદર્શનીઓને વિષે કર્યાં પીં કરે એ
રૂપી એકાદ્ય. ॥૧॥

ભાવાર્થ—તેમાં પ્રથમ પિતા સંબંધી ઉચિત આચરણ કહે છે. પુત્ર પોતે
જ વિનંત પૂર્વક પિતાના શરીરની શુભ્રતા ક્રિકરની પકે કરે તથા પિતાના વાતચ-
ને શુભ્રમોંથી નિકળતાં પહેલાં અંગીકાર કરી લે, તેની આખ્યા આ પ્રમાણે છે.
પ્રથમ પિતા, શરીરનું મર્દન કરવું અને તેમને ઉઠાડવા-બેસાડવા વિગેરે કરવા હવે
અથવા દેશકોળ વિગેરેને બાજુતો શરીરના મુખને બાંધે કરવારૂપ સામ્યની દો
અથાથી જોજન, સપ્પા, વસ્ત્ર અને કેસર, વાંદન, કરગુરી પ્રમુખ શરીરના વિદેપન
વિગેરેને સંપાક કરવારૂપ પિતાના શરીરની સેવા મનની પ્રીતિના ઉત્કૃષ્ટરૂપ વિ-
નયથી કરે પરંતુ બીજાના અપકરને તથા અવસાથી અથવા નેકરોંથી પિતાની
સેવા કરાવે નહીં. આ પ્રમાણે કાયા સંબંધી પિતાની ઉચિત આચરણ બહુરી
મન શંબંધી ઉચિત આચરણ તો પિતાના શુભ્રમોં નિકળતા પહેલાં અર્પી
પિતાના આદેશરૂપ વચનને અદરપૂર્વક અંગીકાર કરે. પરંતુ અવસા કરે નહીં
વે પિતાની મન સંબંધી ઉચિત આચરણ કહે છે. સર્વ પ્રકારના મેલનથી સર્વ

કાર્યોની અંદર પિતાના ચિત્તને અનુસરે તથા બુદ્ધિના ગુણોનો નિર્વાહ કરે અને નિયમના સફળાવને પ્રકાશ કરે તથા પિતાને પુછીને કરવા યોગ્ય કાર્યોની અંદર પ્રવૃત્તિ કરે, પિતાએ નિષેદ કરેલો તે કાર્ય કરતો અટકી જાય. કાર્યમાં સ્થગિત થતાં કઠોર વચનો કહેવામાં આવે તો પણ વિનયનો લોપ કરે નહીં. વળી તે પિતાને ધર્મ સંબંધી થએલા મનોરથોને વિશેષપણે પરિપૂર્ણ કરે ઇત્યાદિ પિતાનું ઉચિત આચરણ જેમ કરવાનું છે, તેમજ માતાનું પણ ઉચિત આચરણ કરવું. તેની બ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. તે પિતાને ધર્મ સંબંધી એટલે દેવની પૂજા, ગુરૂની સુશ્રુષા, ધર્મનું સ્વણ, વિરતિ તથા આવશ્યક-પ્રતિક્રમણનો અંગીકાર, સાત ક્ષેત્રમાં દ્રવ્યનો વ્યય અને તીર્થ-યાત્રા વિગેરે ધર્મ સંબંધી મનોરથોને વિશેષપણે આદર સહિત પરિપૂર્ણ કરે. આ લોકમાં હરિપેણ, મહાપદ્મ વિગેરે ચક્રવર્તીની પેઠે લોકમાં ગુરૂ સમાન પોતાના માતા પિતાને વિષે ઉચિત આચરણ કરવી તે ઉત્તમ સંતાનોનું કર્તવ્ય છે. કારણ કે અત્યંત દુઃખે કરીને જેમના ઉપકારનો બદલો ન આપી શકાય તેમ માતા પિતાને અરિહંતાના ધર્મમાં સારી રીતે ભેટી દેવા સિવાય તેમના ઉપકારનો બદલો આપવાને બીજો ઉપાય નથી. તેને માટે શ્રી જિન્નાગમમાં કહેલું છે કે—

નિન્દં દુષ્ટદિપારં સમણાઝસો ઇત્યાદિ આ વાક્યનું સવિસ્તર વર્ણન પ્રથમ અમે તબિ આખ્યા હીજે ત્યાંથી બાણી લેવું. જેવી રીતે પિતા સંબંધી ઉચિત આચરણ બતાવ્યું છે, તેવીજ રીતે માતા સંબંધી પણ તે સમગ્ર ઉચિત આચરણ બાણી લેવું. પરંતુ પિતા કરતાં માતામાં જે વિશેષ કરવાનું છે તે કહે છે—પિતાથી વિશેષ એટલું છે કે, માતાની અસદૃશ ચિત્તની અનુકૂળતાને વિશેષપણે પ્રગટ કરે અર્થાત્ માતાની ઇચ્છાનુસાર વર્તન કરે. કારણ કે સ્ત્રીઓના સ્વભાવને સુતતઃ એવા પદમવને જનની વહન કરી શકતી નથી, એ હેતુથી માતાનું મન કોઈ પ્રકારે ખેંચી શકાય ન થાય તેવી રીતે વર્તન કરે. હવે સહોદર સંબંધી ઉચિત આચરણ કહે છે. સહોદરને વિષે ઉચિત આચરણ આ પ્રમાણે છે. પોતાના સહોદર-બાઈને પોતાના અન્નમાને સદૃશ ભુવે અને સર્વ કાર્યોમાં બ્યેષ્ટ બંધુ હોય અથવા તો કૃત્રિમ બંધુ હોય તો પણ બટુ માન કરે, બુદ્ધિયુક્તિ દર્શાવે નહીં, વધાર્યું અભિપ્રાયને જણાવે, સહોદરને વધાર્યું અભિપ્રાય પુરે છે, બ્યવહારમાં પ્રવૃત્તિ કરાવે અને મહોદરથી દુઃખ પામુ કબ્ય છાનું રાખે નહીં. આ ઉચિત આચરણ વિનીત સહોદર સંબંધી છે. વળી કદાચિન્ સહોદર ખરાબ આચરણવાળા અને બાર ગુરૂઓ વિગેરેના સંબંધથી અવિનીત પણ થાય, અથવા કારણથી તે કાર્યમાં જે કમવું ભેળવે તે બતાવે છે—અવિનીત સહોદરને અનુકૂળ વર્તન કરે, તેના મિત્રો પાસે એકાંતે ઉપાસન કરાવે અને સ્વચ્છન વગેરે વગેરે બીજાના બ્યવહેરથી ચિખામણ અપાવે. પોતે હાથમાં સ્નેહદુષ્ટા દેવ તે પણ તે અવિનીત સહોદરની ઉપર કુપિત થએલાની જે

પોતાના આત્માને પ્રગટ કરે અને તે જ્યાં વિનયમાર્ગને અંગીકાર કરે, ત્યાં
પદ સ્થિત રહેવું પૂરું તેને જોતાવે. તેની ભાષા અને પુત્રાદિકને વિષે દાન તથા
સન્માન કરવામાં સમાન દિ દાય.

જાતુ મંજાથી ઉચિત આચરણને અમાત્ર કરી ભાર્યો સંબંધી ઉચિત આ-
ચરણ કરે છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જાતુ સંબંધી ઉચિત આચરણ કરી કાંઈક
ભાર્યો, સંબંધી ઉચિત આચરણ કરું છું. રહેલ મહિત વચનથી મન્માન કરી તે-
ની સન્માન કરે. તથા તે સ્ત્રીને શુદ્ધાદિકમાં પ્રવૃત્તિ કરાવે, વસ્ત્ર તથા આભરણ
વિગેરેને યોગ્યતા પ્રમાણે આપે. અને જ્યાં લોકની ભીડ હોય એવા નાટક જેવા
વિગેરે રથાનોમાં જવાનો નિવેધ કરે. રાત્રિમાં ધરથી બાહાર ફરવાનો પ્રચાર અ-
ટકાવે, ખરાબ શીજવાળા અને પાખંડી લોકોના સંસર્ગથી દૂર રાખે, ધરના કા-
લોમાં ભેટી દે અને પોતાથી જુદી પાડે નહીં. તેની બ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. “રાજ-
માર્ગે અથવા બીજાને ઘેર ગમનાગમનાદિક કરવારૂપ રાત્રિના પ્રચારને અટકાવે
પરંતુ ધર્મ તથા પ્રતિક્રમણ વિગેરેની પ્રવૃત્તિના નિમિત્તે માતા, બહેન વિગેરે સારા
શીલવાળી સ્ત્રીઓના સમૂહની અંદર પ્રાપ્ત થએલી હોય તો અટકાવ કરે નહીં.
તથા દાન, સ્વજનનો સન્માન અને સ્ત્રીને સ્ત્રીવિગેરેનો પ્રયોગ કરવારૂપ ધરકાર્યોમાં સ્ત્રીને
અવરણ ભેટી દે. જો શુદ્ધકાર્યમાં સ્ત્રીને જોડવામાં ન આવે તો ઉદાસ રહે અને સ્ત્રી
ઉદાસ રહે તો ઘર સંબંધી કાર્યોનો જમાડ થાય છે. તથા સ્ત્રીનું અપમાન થાય
તેમ જોતાવે નહીં. કોઈ કાર્યમાં ખલાયમાન થાય તો શિક્ષા કરે, કુપિત થઈ
હોય તો મનાવે. અને દ્રવ્યની હાનિ કે વૃદ્ધિ થઈ હોય તે તથા ઘર સંબંધી શ્રમ
અતિકર તેની પાસે પ્રગટ કરે નહીં.” વળી સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થએલી, પરિણત
વયવાળી, નિષ્કપટ, ધર્મમાં તત્પર રહેનારી અને સમાન ધર્મવાળી એવી સ્વજનની
સ્ત્રીઓની આથે પ્રીતિ કરાવે, તેની બ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. “સારા કુળની સ્ત્રીઓ-
ને હીનકુળની સ્ત્રીઓ સાથે મંસર્ગ થવો તે ખરેખર અપવાદરૂપ ‘પુરુષ’ મૂળ
કારણ છે, તેથી ઉચિત આચરણ સેવનાર ધર્મોર્થી પુરુષે સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થએ-
લી અને બંધુઓની સ્ત્રીઓની સાથે પોતાની ભાષાની પ્રીતિ કરાવે. વળી રોગા-
દિકમાં તેણીની ઉપેક્ષા કરે નહીં, અને તેણીના ધર્મકાર્યોને વિષે પોતે સારી રીતે
જાણ કરવાવાળો થાય. ઇત્યાદિક પ્રાથે કરી પુરુષનું ભાર્યો સંબંધી ઉચિત આચ-
રણ જાળવી રાખે. હવે પુત્ર સંબંધી ઉચિત આચરણ જતાવે છે. પુત્ર પ્રત્યે પિતાનું
શુભ પ્રગટ થાય ત્યાં પુત્રને અનુક્રમે કળાઓમાં નિપુણ બનાવે. તેમજ
પ્રાંત દેવ, ગુરુ, ધર્મ, મિત્ર અને સ્વજન વર્ગની સાથે પરિચય કરાવે. અને

ઉત્તમ પુરુષોની સાથે મૈત્રીભાવ કરાવે, આ ગાથાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. “ ગુરુઓ જોડેથી ધર્મોચારી, યથાર્થ સ્વરૂપવાળા દેવ તથા ધર્મ, પ્રિય અને હિતોપદેશ આપનારા મિત્ર, અને પિતરાઈ તથા માનુ-
લ વિગેરેની સાથે પુત્રનો પરિચય કરાવે. એવી રીતે પરિચય કરાવે
છતે આ હમારા દેવ ગુરુઓ વિગેરે છે એવા પ્રકારની આરી વાતનાથી
વાસિત થાય છે; તેથી પુત્રની સાથે ઉચિત આચરણ કરનાર પિતાએ દેવ, ગુરુ, ધર્મ,
સ્વજન વિગેરેની સાથે પરિચય કરાવવો તે ઉચિત છે. તથા કુલ ભતિ અને વર્ત-
ણકથી ઉત્તમ એવા લોકોની સાથે પુત્રને મિત્રતા કરાવે. ” જે કદિ ઉત્તમ પુરુષોની
મિત્રતાથી દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પણ અનર્થનો પરિહાર તો અવશ્ય થાય. ”
વળી સમાન કુળમાં જન્મેલી રૂપવતી કન્યાની સાથે પાણિમહલ કરાવે, ઘર સં-
બંધી કાર્યભારમાં નિયુક્ત કરે અને અનુક્રમે ઘરનું સ્વામીપણ અર્પણ કરે. તેની
વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. “ સરખા વંશની, શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે યોગ્ય વયવાળી અને
સુંદર શરીરના અવયવવાળી કન્યાનું પાણિમહલ કરાવવામાં આનું હોય તે મિ-
ત્રતામાં રતિ-પ્રીતિ થવાનો સંભવ છે. અને જે વિપરીત શુભવાળી કન્યાની સાથે
સંબંધ કરવામાં આવે તો ગૃહવાસ વિડંબનારૂપ થાય છે. તેથી યોગ્ય કન્યા સાથે
પાણિમહલ કરાવવું ઉચિત છે. તથા ખરીદ, વેચાણ, આવક અને ખર્ચના ઉપયોગ
રૂપ લક્ષણવાળા ઘરના બોભને ઉપાડવાની યોગ્યતાને બધી તેને ધરકાર્યમાં નિ-
યુક્ત કરે. તેમ કરવાથી હંમેશાં તે કાર્યો કરવાની ચિંતાથી બચ ચિત્તવાળો હો-
વાથી તથા પોતામાં સ્વાતંત્ર્યપણાના અને ઉન્માદ વિગેરેના અભાવથી તે યોગ્યતા
પ્રમાણે ખર્ચ વિગેરે કરે છે. પછી અનુક્રમે અહંકાર વિગેરે દોષોનો તિરસ્કાર કર-
નાર તે પુત્રને ગૃહસ્વામિત્વ અર્પણ કરે. જેથી તે પોતાના સમાન મનુષ્યોથી
પરાભવને પામે નહીં. ” વળી તેના પ્રત્યક્ષમાં તેની પ્રશંસા કરે નહીં, દુર્બલનોથી
નાશ થએલાની દુર્દશા કહી સંભળાવે અને આવક અને ખર્ચમાંથી બાકી રહેલા
દ્રવ્યનો પોતે જ તપાસ કરે. વ્યાખ્યા-“ પૂર્વભવમાં કરેલા સુદૃઢ-પુણ્યના ઉ-
દયથી પોતાની સમાન શુભવાળા અથવા અધિક શુભવાળા તે પુત્રની પ્રશંસા તેના
પ્રત્યક્ષમાં કરે નહીં તથા દુર્બલનોથી નાશ થએલાનું નિર્ધનપણું તિરસ્કાર અને
તાડના વિગેરે દુર્દશાને અભિપ્રાય પૂર્વક પુત્રને કહી સંભળાવે, જેથી તેવા પ્રકારના
દુર્બલનોમાં પ્રવૃત્ત કરે નહીં. તથા ખરચ અને આવકમાંથી બાકી રહેલા દ્રવ્યનો
પોતે જ તપાસ રાખે, જેથી પુત્રને આડા માર્ગે જવાનો અવકાશ મળે નહિ; તથા
પુત્રને રાજની સલાહ કેળાવે અને દેશાંતરની અવસ્થાઓને પ્રમટ કરે. ઇત્યાદિ પિ-
તાનું પુત્ર-પ્રત્યેનું ઉચિત આચરણ બહુવું. ” હવે સ્વજન સંબંધી ઉચિત આચ-
રણ કહે છે. “ સ્વજન સંબંધી ઉચિત આચરણ એ છે કે, પોતાના ઘરની વૃદ્ધિનાં

કાર્યોમાં હમિયાં સ્વજનોનું અવશ્ય સન્માન કરે, તેમજ હાનિ સંબંધી કાર્યોમાં પણ તેમને સમીપમાં રાખે, વ્યાખ્યાન-“ પિતા માતા અને પત્નીના પદમાં ઉત્પત્ત યજ્ઞેશ્વર સ્વજનોને પુખ્તના જન્મમહોત્સવ વખતે, તેનું નામ પાડતી વખતે, પુખ્તના વાળ ઉતારવાની વખતે અને વિવાહાદિરૂપ ઘરની વૃદ્ધિના કાર્યોમાં જોજન, વસ્ત્ર અને તાંબુલાદિક શુભ વસ્તુઓથી સન્નાર કરે. તેમજ પોતાના કુટુંબમાં મરણ થયું હોય તેવા કાર્યોમાં અને ઉત્તરક્રિયા વિગેરે હાનિજનક કાર્યોમાં પણ તેમને સાથે રાખી કાર્ય કરે. તથા પોતાને પણ સ્વજનોના કદ તથા મહોત્સવ વિગેરે કાર્યોમાં હમિયાં તેમની સમીપમાં રહેવું, તેમજ નિર્ધન થઇ મળેલા અને રાગોથી આકુળ-વ્યાકુળ યજ્ઞેશ્વર સ્વજનોનો ઉદ્ધાર કરવો. તેમની પુત્ર પછવાડે ચાડી ખાધી નહીં, તેમની સાથે શુષ્ક કલેશ કરવો નહીં, તેમના સત્તુઓની સાથે મેત્રી કરવી નહિ અને તેમના મિત્રોની સાથે મેત્રી કરવી. તે ઘરમાં ન હોય ત્યારે તેમના ઘરમાં જાય નહિ, દ્રવ્ય સંબંધી સંસર્ગનો ત્યાગ કરે અને ગુરુ, દેવ તથા ધર્મ સંબંધી કાર્યોમાં તેમની સાથે જોક ચિત્તવાળા થવું.” સ્વજન સંબંધી ઉચિત આચરણ સમાપ્ત કરી ધર્મીયાર્થ સંબંધી ઉચિત આચરણ કહે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સ્વજન પ્રત્યે ઉચિત આચરણ કહ્યું. હવે ધર્મીયાર્થ સંબંધી ઉચિત આચરણ કહીએ છીએ. “ ધર્મીયાર્યોને લક્ષિત અને બહુમાન પૂર્વક ત્રિશાળ પ્રણામ કરે. તેમણે દર્શાવેલી નીતિથી આવરણક મનુષ્ય કાર્યો કરે અને તેમની પાસે શુદ્ધ અદાથી ધર્મોપદેશ અવળ કરે. તેમના આદેશને બહુમાન આપે, મનથી પણ તેમને અવળુંવાદ ચિંતવે નહિ. તેમનાં અવળુંવાદ જોલનારને અટકાવે અને હમિયાં તેમની સ્તુતિને પ્રગટ કરે, તેમના હિત્રો જુવે નહિ, તેમના સુખ દુઃખમાં મિજની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરે, અને તેમના વિદેશીઓના વિધાને સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નથી દૂર કરે, વળી ધર્મકાર્યમાં રખણિત થતાં ધર્મીયાર્થ પ્રેરણા કરે તો તે સર્વ તથેતિ મ્હી માન્ય કરે પ્રમાદથી રખણિત યજ્ઞેશ્વર પોતાના ધર્મીયાર્યને પણ જોક્ષાંતમાં પ્રેરણા કરે. સમયને યોગ્ય તેમને લક્ષિતથી સર્વ વિનયોપચાર કરે. ધર્મીયાર્યના ગુણાનુસારને અત્યંત નિષ્કપટપણે પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે. તે ધર્મીયાર્ય દેશાંતરમાં હોય તો પણ તેમના આયોપચારને હમિયાં યાદ કરે. ઇત્યાદિક ધર્મીયાર્ય સંબંધી ઉચિત આચરણ બતાવ્યું.” નાગર શબ્દનો બ્યુત્પત્તિ પૂર્વક તેનું ઉચિત આચરણ કહે છે.

જે નગરમાં પોતે વસેલો હોય તેજ નગરમાં સમાન વૃત્તિવાળા જે પુરોહિત વસે છે તે નગરજનોને નાગર કહે છે. આ ગામના બ્યાખ્યા રખા છે. દેવળ બ્યાખાર વ્રાતથી છપનાર હોય તેને સ્વ સમાન વૃત્તિવાળો કહે છે. તે નાગરિકનું ઉચિત આચરણ એ છે કે, “ તેમના નરક હમિયાં જોક ચિત્તવાળા સમાન સુખ દુઃખ-

વાળા અને બચસન તથા મહોત્સવમાં સમાન સમાગમવાળા થવું. વ્યાખ્યા—“ચિત્ત-
ના એક સરખા અભિપ્રાયથી. સુખ, દુઃખ, બચસન અને મહોત્સવ વિગેરેને વિરે
તુલ્ય ક્રિયાવાળા થવું. જો નાગરિકો એક સરખા અભિપ્રાયવાળા ન હોય તો રાજા
અને નોકરોથી હમેશાં પરાલવ થવાનો સંભવ છે. સામુદાયિ કાર્યમાં પણ રાજાનું
દર્શન એકલા એકલા જઈ કરવું નહિ. એકાંતમાં મથલત કરવારૂપ મંત્ર તેને
લેઈ કરવો નહિ અને પૈશુન્ય (ચાડીયા) પાતું છોડી દેવું. વ્યાખ્યા—“ જુદી જુદી
મહત્તા અને પ્રભુતા વિગેરે મેળવવાની અભિલાષાથી એકલા એકલા જઈ રાજાનું
દર્શન કરવું નહિ, તેમ કરવાથી ખરેખર બીજાઓને દ્રેષ અને અવિશ્વાસ વિગેરે
ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. કારણ જે ઘણા સ્વામિવાળો સમુદાય હોય તે અવશ્ય
સીદાય છે કહ્યું છે કે:—

સર્વે યત્ર વિનેતારઃ, સર્વે પશિહતમાનિનઃ ।

સર્વે મહત્ત્વમિગ્નન્તિ, તદ્દન્દમવસીદતિ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—જે સમુદાયમાં સઘળા નાયક હોય, સઘળા પોતાને પડિત માન-
નારા હોય, અને સઘળા મહત્તાને ઇચ્છનારા હોય તે સમુદાય સીદાય છે. અર્થાત્
નાશ પામે છે. ૬

વળી આપસ આપસના શુભ વિચારોનો લેઈ કરવો, ચાડી ખાવી અને
ઠાંધને રૂસવન આપવી વિગેરે કાર્યો કરવાં નહિ. વળી કહ્યું છે કે, જો જે પક્ષમાં
તકરાર ઉભી થઈ હોય તો પોતે ત્રાજવાની સમાન મમ્મરથ થવું. પરંતુ રૂસવન
વિગેરે લઈ સ્વજનની સાપેક્ષાથી નીતિમાર્ગનું ઉદ્દેશન કરવું નહિ. વ્યાખ્યા—“ પન
ધાન્ય અને ભૂમિ વિગેરેના સંબંધમાં જે પક્ષ વચ્ચે તકરાર ઉભી થઈ હોય તો મ-
મ્મરથ થવું જોઈએ. પરંતુ સ્વજન સંબંધી રૂમવતનો ઉપચાર (ભક્તિ) કરવા
વિગેરેથી નીતિમાર્ગનો ત્યાગ કરવો નહિ. દાન, કર વિગેરે વધારી બજવાન પુરૂષે
દુર્ભંધ પુરૂષને પરાજય કરવો નહિ. અને સ્વરથ અપરાધમાં ન્યાયની ઠાંડી મુખી
લઈ જઈ દંડ કરાવે નહિ. વ્યાખ્યા—“ સ્વરથ અપરાધ છતાં પણ દંડ અપાવવામાં
અને દાન કે બીજા કરને વધારવામાં પરસ્પર વિરોધ થવાથી સમુદાયનો ભંગ થાય
છે. અર્થાત્ સમુદાયમાં ભંગાળ પડી જાય છે, અને જ્યારે સમુદાયમાં કાંટકુટ થાય
ત્યારે સમુદાયનો પરાજય જ થાય છે. તેથી એકત્વતા બજવવા માટે નાગરિકોએ
વિચાર પુરૂષર દરેક કાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. જેથી ભવિષ્યમાં પક્ષ-
ત્વ કરવાનો વખત આવે નહિ. કહ્યું છે કે:—

મંદન્તિઃ શ્રેયસી પુંસાં, સ્વપદ્મેતુ વિશેષતઃ ।

તુષેરપિ પરિવ્રષ્ટા, ન પ્રોદ્દન્તિ તન્મુલાઃ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ—પુરુષોને ઐક્યતારૂપ સમુદાય છે તેજ કલ્યાણકારી છે, તેમાં થજુ પોતાના ધર્મમાં તો સંદર્ભિત-વિશેષપણે એકધર છે. જેમ ત્વચા (કેતરા) થી બ્રહ્મ ધર્મોત્તમ તંદુલો (ચોખાઓ) અંકુરિત થતા નથી, તેવીજ રીતે સંદર્ભિત-સમુદાય-થી બ્રહ્મ ધર્મોત્તમ પુરુષો ઉત્પત્તિને પ્રાપ્ત થતા નથી. ■

સાવાર્થ—વળી પોતાના આત્મહિતની અભિલાષા રાખનાર પુરુષોએ કાર-જિક પુરુષોની સાથે દ્રવ્ય સંબંધી વહિવટ કરવો નહિ તો રવામીની સાથે દ્રવ્યને વહિવટ કેમ થાય ? બ્યાખ્યા—“ પોતાના હિતને ઇચ્છનાર પુરુષોએ તરૂંમી બંધન, રાજાના, કેવળા અને ધર્મના અધિકારી વર્ગની સાથે તથા તેમનાથી અલ્પવિકા કરનાર અન્ય પુરુષોની સાથે પણ અર્થ સંબંધી-દ્રવ્ય સંબંધી વહિવટ કહિપણુ કરવો નહિ. કારણકે તે પુરુષો દ્રવ્યને ગ્રહણ કરતી વખતે ખરેખર કૃત્રિમ આલાપ વિજે-શથી પ્રસન્નતાને દર્શાવે છે. પરંતુ બ્યારે તે દ્રવ્ય પામું લેવાનો વખત આવે, ત્યારે પોતાના આલેશ દ્રવ્યની ઉપરાણી કરાએલા તે પુરુષો પોતાના નિદાન તુષ જેટલા ઉપકારને પ્રગટ કરી તેજ વખતે દાક્ષિણ્યતાને ત્યાગ કરે છે. તેથી નામરિકોએ અધિકારી વર્ગની સાથે દ્રવ્ય સંબંધી વહિવટ કરનાં વિચાર કરવો. કારણ કે તેમની સાથે દ્રવ્ય સંબંધી વહિવટ કરવામાં તરૂંમીના વિનાશ અને પરિણામે તેમની સાથે વેર અને વિરોધ થવાનો પ્રગ્ન આવી પડે છે, માટે નામરિકોએ વિચાર કરી તેમની સાથે વર્તન કરવું, જેથી ભવિષ્યમાં પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે નહિ. કહું છે કે:—

દ્વિજન્મનઃક્રમામાતુ, હૈંપઃપ્રીતિઃ પાણ્ડિયઃ ।

નિયોગિનથ દાક્ષિણ્યમરિદાનાં ચતુષ્ટયમ્ । ૮

શબ્દાર્થ—ગ્રાહકોની સાથે ક્રમા, માતાની સાથે હૈંપ, વેરવાની સાથે પ્રીતિ અને અધિકારી વર્ગની સાથે દાક્ષિણ્યતા સંબંધી બે વાર અણબનાં કામજ છે. ૮

સાવાર્થ—વળી પ્રભુની સાથે તો વિશેષપણે દ્રવ્ય સંબંધી લેવાદેવડ કરવીજ નહીં. કારણ કે તેમની સત્તા નીચે રહી દ્રવ્ય પામું મેળવવું ત્યાં કરવું પરંતુ પોતાના બનમાલનો પણ નાશ થવાનો વખત આવે છે તેથી નામરિકોએ દ્રવ્ય બંધદારમાં વિચાર પુરસ્કાર પ્રવર્તન કરવું જોઈએ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નામરિક પ્રત્યેના ઉચિત આચરણને સમપ્ર કરનાં પરતીયિક સંબંધી ઉચિત આચરણુ કરે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રત્યે કરી નામરિકોની પરરપર ઉચિત આચરણુ શાસ્ત્રાનુસાર વર્ણન કરું. હવે પરતીયિક પ્રત્યેનું ઉચિત આચરણુ કાંઈક સફેદથી

વર્ણન કરું છું. તેમાં પ્રથમ પરતીર્થિકોને નામ માત્રથી જાણાવાય છે. બૌદ્ધ, વૈષ્ણવ અને શૈવ એ દરેકના ચાર ચાર લેદો છે. અને કપિલ મતાવલંબી તથા કૌલ-મતાવલંબી (વામી) ની અપેક્ષાએ મીમાંસકના બે લેદો છે. હવે ઉપરોક્ત પરતીર્થિકો પ્રત્યેનું કર્તવ્ય કહે છે. ઉપર જણાવેલા પરતીર્થિકો પોતાને ઘેર લિપ્તા નિમિત્તે પ્રાપ્ત થયા હોય તો તેમનું ઉચિત કાર્ય કરવું. તેમાં પણ રાજના પૂજનિકોનું તો વિશેષપણે ઉચિત આચરણ કરવું. અહિં કોઈ શંકા કરે કે અસં-યતી એવા પરતીર્થિકોનું ઉચિત આચરણ શા માટે કરવું જોઈએ ? એવી શંકાના સમાધાનમાં અંધકાર મહારાજ કહે છે કે યદ્યપિ ચિત્તમાં લક્ષિત ન હોય, તેમ-નામાં રહેલા ગુણોની અંદર પસપાત ન હોય તોપણ પોતાને ઘેર આવેલા પરતી-ર્થિકોનું ઉચિત આચરણ કરવું એ ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે. આ વ્યવહાર એક દર્શનવાળાએજ અનુસરેલો છે. અમે નહીં પરંતુ આ વ્યવહાર સર્વ દર્શનવાળાને સમ્મત છે એ હેતુથી કહે છે કે ઘેર આવેલા પરતીર્થિકોનું ઉચિત આચરણ કરવું તથા કદમાં પડેલાઓનો ઉદ્ધાર કરવો અને દુઃખી થયેલા પરતીર્થિકોના ઉપર હયા લાવવી એ ધર્મ સર્વ મતાવલંબીઓને સમ્મત છે. વ્યાખ્યા—“ પુરૂષની અ-પેક્ષાએ ઘેર આવેલા પરતીર્થિકોને મીઠા વચનથી બોલાવવા, આસન આપવું, આમંત્રણ કરવું અને તેમનું કાર્ય કરી આપવું. વિગેરેને ઉચિત આચરણ કહે છે. બાકીનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. ” હવે ઉચિત આચરણના રૂળને પ્રગટ કરે છે. પૂર્વે જણાવેલી યુક્તિથી પિતા અને માતાનું ઉચિત આચરણ કરનારા અને પ્રસન્ન મુખવાળા પુરૂષો જૈનધર્મના અધિકારી થાય છે. અર્થાત્ સમકિત, દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિરૂપ જૈનધર્મને યોગ્ય થાય છે. જે પુરૂષો ઉપર જણાવેલા નવ પ્રકારના લૌકિક એવા પણ ઉચિત આચરણ માત્ર કાર્યને વિષે તંત્રપર થતા નથી, તે પુરૂષો લોકોત્તર પુરૂષની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરી શકાય, તેવા જૈનધર્મને વિષે કેવી રીતે પ્રવીણ થાય ? તેથી સર્વ ગુણોની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ પ્રથમ ધર્મોર્થો પુરૂષે અવશ્ય ઉચિત આચરણ કરવામાં નિપુણ થવું જોઈએ. ઉત્તમ પુરૂષોને ઉચિત આચરણની પ્રવૃત્તિ સ્વાભાવિક હોય છે, તે દેખાડે છે. “ જેમ સમુદ્રો મયો-દાનો ત્યાગ કરતા નથી, પર્વતો પોતાના સ્થાનથી અસ્થાયમાન થતા નથી તેમ ઉત્તમ પુરૂષો કદિપણ ઉચિત આચરણનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી. ” તેજ વાતને દર્શા-તથી દૃઢ કરે છે. જગતના ગુરૂ તીર્થંકરો પણ જુહારમાવરણમાં પોતાના માતા પિતાનું અભ્યુત્થાનાદિક ઉચિત આચરણ અવશ્ય કરે છે. વ્યાખ્યા—“ જેણે ત્રણ જગ-તના લોકોની કાંઈપણ પરવા નથી તેવા જગદ્ગુરૂ તીર્થંકરોએ પણ નયારે ઉપ-રોક્ત રીતિ એ પોતાના માતા પિતા વિગેરેનું ઉચિત આચરણ આચરેલું છે, ત્યારે બીજા સામાન્ય પુરૂષોએ તો અવશ્ય વિશેષપણે તે ઉચિત આચરણ કરવામાં પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. જેથી વિશેષ ધર્મને મેળવવા જાગ્યશાળી થવાય. કહ્યું ”

વિદ્યા: સન્તિ ચતુર્દશાપિ સકલા: સ્વેદંતુ તાસ્તા: કલા: કામં કામિતકામકામસુરત્તિ: શ્રી: સેવતાં મન્દિરમ્ ।
 દોર્દાણઘ્યરુમ્વરેણ તનુતામેકાતપત્રાં મહોમ્
 ન સ્યાત્ કોર્ત્તિપદં તયાપિ હિ પુમાનોવિત્યચચૂર્ન ચેત્ ॥૯૯॥

શબ્દાર્થ—અહીં ચતુર્દશ વિદ્યાઓ હોય, તેને સર્વ કલાઓ કીધ કરતી હોય, આત્મ ત ઇચ્છત કામનાને પૂરનારી કામપેત્ર હોય, અને બે ભુગ દંડના આડંબરથી પૃથ્વીને એક ઇત્ર નીચે વિસ્તારી હોય તો પછી બે પુરુષ ઉચિત આચરણ કરવામાં નિપુણ ન હોય તો તે પુરુષ અવરણ કી-
 તિના આરુપને પ્રાપ્ત થતો નથી. ૯ ॥

વળી અપતસર પ્રાપ્ત થએલા અભ્યાસતોની બરદાસ મ્હોટા ફળને માટે થાય છે. તે ઉપર જેમ લોકોમાં શાસ્ત્રિવાહનનો પ્રગથ પ્રખ્યાત છે, તેમ અંધકાર મહારાજ બતાવે છે.

પ્રતિષ્ઠાન પુરમાં સ્થાપવાહન—શાસ્ત્રિવાહન નામે રાજા દનો. તે એક વ ખતે અમ્બથી હરણ કરાએલો અટવીમાં આવી પડ્યો. તે અટવીમાં એક વડ નીચે બેઠેલા ભિદત્રની સાથે રાજાને મૈત્રી થઈ. આજે આ રાજા મ્હારો અનિયિ છે, એમ વિચારી ભિદત્રે રાજાને સાથવાનું ભેજન આપી સંકાર કર્યો. અનુક્રમે રાત્રિમાં થયી શીત પડતાં ભિદત્રે રાજાને પોતાના ઘરની અંદર વિદ્યામ કરાએલો અને પાને ઘરની બહાર ભુતો. રાત્રિમાં તે ભિદત્ર શીતની અતિ પીડાથી મરણ પામ્યો. તે બેઠે તેની બાથો ભિદત્રી હાથમાં કાતિ બંદણ કરી હું તને સોંપત્યા આપીશ એમ રાજાને કહ્યું. તે અવસરે રાજાએ પણ કશ દંબર સોનામહેર આપી ભિદત્રીને પુરણ કરી પછી તેની સેના આવી પહોંચી. તેની સાથે રાજા નગરમાં પ્રાપ્ત થયો ત્યાં રાજ્યનું પાલન કરતાં રાજાને ભિદત્રનું મૃત્યુ સ્મરણમાં આવવાથી રાજાને ચિંતા થઈ કે 'દાનનું ફળ નથી તો પછી આ લોકમાં અનર્થ થવાનો સંભવ છે.' પછી રાજાએ પંડિતોને યોજાવીને પુછ્યું કે તમે અને દાનનું ફળ અનર્થ બતાવે, નહીં માનવ્યવધી તમારો નાશ કરવામાં આવશે તે પંડિત રાજાને અનુપાર પાવાને 'અસમર્થ' થએલા આપસઆપસમાં વિચાર કરવા લાગ્યા. મ વિચાર કરતાં છ માસ થઈ ગયા પછી પંડિતોમાં મુખ્ય એવા વરદચિ ના પંડિતે સરસ્વતીને પ્રત્યક્ષ કરી પૂછ્યું. સંતુષ્ઠ થએલી તે દેવીએ કહ્યું કે નગરમાં ધનપતિ નામે એક વેપારી છે તેને ઘેર એક મહત્તની બને ઉત્પત્ત થયે, તે બાલક જન્મતાંની સાથે તને બેતાવશે તે જાને

તદાદે રાજાને સામે લઈ ત્યાં જતું તે બાલક દાનનું પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યો. તે પત્ની એક મદીનાની અંતે તે ચોકને ત્યાં પુત્ર થયો, તેણે પ્રગટ અશ્વરયાળી વાળીથી વર-
કૃષ્ણીને બોલાવ્યો તે રાજાને સામે લઈ ધનપતિને ચેર ગયો તે બન્નેની અગત્ય
બાલક બોલ્યો કે “હે મહારાજા તમે જય પામ્યો. જે બિદરે વનમાં તમને આપણું
દાન આપ્યું હતું, તે હું છું અને નવ કોટ સુવર્ણના સ્વામી ધનપતિનો દુઃ પુત્ર
થયો છું તેથી દાનનું કરી આ લોકમાં પલ્લુ છે.” આ વાતને સાંભળી રાજા વિગેરે
અમરદાર પામ્યા અને તે દિવસથી રાજા વિગેરે લોકો દાન આપવામાં તત્પર થયા.

તથા દીન અનાથને દુઃખી વિગેરેને વિષે તો દયાથી દાન આપવું જોઈએ
તેને માટે કહ્યું છે કે: યોશક્ષ્ણના દાનને વિષે પાત્ર તથા અપાત્રની સમાધાન
કરવાની છે, પરંતુ જે દયા દાન છે તેના કોઈ પણ ઠેકાણે તત્ત્વનોએ નિષેધ કરેલો
નથી. હવે અંચકાર મહારાજા શુભની સમાપ્તિ કરતાં કરી દર્શાવે છે. ઉપર જણાવ્યા
પ્રમાણે અતિથિ વિગેરેની પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં તત્પર અને સફળતાથી વાળો ગૃહસ્થ
પોતાના આત્માને વિષે ગૃહસ્થધર્મની યોગ્યતાને આરોપણ કરે છે.

વિંશતિતમઃ ગુણવર્ણન.

હવે માર્ગાંતુસારીના પાંત્રીશ ગુણ પંક્ટી ઓગણીસમા ગુણનું વિવર-
ણ સમાપ્ત કરી અનુક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ “હમેશાં અભિનિવેશ (મિ-
થ્યાચક્ર) નો ત્યાગ કરવારૂપ” વીસમા ગુણના વિવરણ-
નો આરંભ કરે છે.

જે પુરૂષ આમદરહિત હોય તેને અનભિનિવેશ એટલે અનામદી કહે-
વામાં આવે છે અને નીતિમાર્ગને નહીં પ્રાપ્ત થએલા પુરૂષને પણ બીજાથી મદદની
પરાભવ થયે એવા પરિણામથી કાર્યનો આરંભ કરવો તેને અભિનિવેશ (આમદ)
કહેવામાં આવે છે. અને તે અભિનિવેશ નીચ પુરૂષોને જ હોય છે. કહ્યું છે કે:—દુરામદ
નિમ્મળ નીતિ અને શુભરહિત મુરકેટી ભરેલા આરંભે કરાવી નીચ લોકોને મમ આપે
છે. પ્રવાહની સામે તરવાના વ્યસનવાળા મચ્છો તેવા દુરામદથી જ વૃથા પરિધમ કરે છે.

શકતાને લઈને નીચ પુરૂષોને પણ કોઈક વખતના અભિનિવેશપણાનો સં-
ભવ છે. આથી કહે છે કે હમેશાં આમદ રહિત હોય તે પુરૂષ ધર્મપ્રિકાશી થાય છે.
અને આમદવાળો પુરૂષ પ્રાપ્ત કરીને તત્વાદિકના વિચારની ખાદાર હોવાથી જ
માફી વિગેરેની પેઠે પોતાના અંગીકાર કરવાને જ અનિપાદન કરે છે. કરાવું અને
કરેલું એ બન્નેમાં સર્વ પ્રકારે પૃથક્ ભાવજ છે તેમ માનવાથી અભિનિવેશિક ના
મન્ય મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે:—

જેમ અજીર્ણથી નવરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સૂર્યના અભ્યાસે અપેક્ષાર થાય
છે, તેમ નૃસંસ એટલે આત્માના ગુણનો ઘાત કરનાર એવા અભિનિવેશ (આમદ)
થી મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ સમજવું. જાણી જોના મનની અંદર અન્યન
વેગવાળો અભિનિવેશ રૂપી વિષનો વેગ પ્રસરે છે તેને વિષે ગુરૂના ઉપદેશરૂપ
મંત્રને પ્રયુક્ત કર્યો હોય તો પણ સંક્રમણ થતો નથી. જેમ સજીવ અને દુર્બોધને

১৯৩৩ সালের ১২ই আগস্ট তারিখে
 ১৯৩৩

आमही यन निनीयनि मुक्तिं, नत्र नत्र नतिग्न निनिश ।
पद्मपानरहितस्य तु मुक्तिं नत्र नत्र मुक्तिनि निनिशम् ॥१॥

શાખાયાં - જે આમદી પુરૂષની શુદ્ધિ જે પાપમાં આમદવાળી હોય તેમાં આમદી પુરૂષ મુખિને તોડ જવા હજાર જે અને પદાભાવ મંદિત જોવા પુરૂષની મનિ તે જ્યાં પ્રજિ હોય ત્યાં મંદિત કરે જે.

દવે પ્રમંથાત મદાગાજ ગુણની મમલમિ કરનાં કાળે લેખાડે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જે મગા હરવાગા પુરો હાખના રાતમન અખિ-
નિવેશ (વ્યાપક) ને આગ કદે કે તે નિગાગ બુદ્ધિગા અને નિગાગી પુરો
ગુરુદયધર્મને મે.આ આગ કે

પૂજાર્ચનાતિનમઃ ગુણવર્ણન.

તેવે આમાંનું સારોના પાંત્રીશ ગુણ પંકી વીશમાં ગુણનું વર્ણન પુરું
કરી કૃમધી પ્રાપ્ત થયેલ “ગુણમાં પશુપાત કરવારૂપ” એકવીશમાં
ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

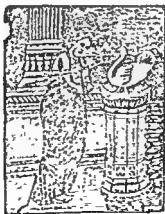
શુભનતા, દોષનતા, દાસિન્યતા વિનય અને ગ્રેમ પૂર્વક પ્રથમ જોતાવ-
શાપત્તું વિગેરે તથા પાનાના કે પાના ઉપકારનું કારણપૂર્વક એવા આત્માના ધર્મ-
રૂપ ગુણો કહેવાય તે તે ગુણોને વિશે પશુપાત કરનાર હોય. પશુપાતનો એ છે કે
ગુણોને વિશે ભલેમાન, તે ગુણોની પ્રશંગ્ગ અને અદામ્ય આપવા વિગેરેથી અનુકૂળ
પ્રવૃત્તિ કરવી તેને પશુપાત કહે છે. તે ગુણોનો પશુપાત કરનારા પુરૂષો ખરેખર કુળ-
શાળા ગુણરૂપ બીજને નિંચન કરવાથી આ લોક અને પરલોકમાં ગુણના સમૃદ્ધી
મંપલિને પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યારે કૃમધાનુ અને તદ્દમનુએ અયોધ્યાથી વનવાસ
કરવાને માટે પ્રયાણ કર્યું તે વખતે આર્મમાં માગવા દેશમાં પ્રવેશ કરનાં માળવ
દેશના અધિપતિ મિરિશદ્ધ રાજાની સાથે મુદ્દમાં ગુરૂ પાને જિનેશ્વર શિવાય બી-
જને મહારે નમસ્કાર ન કરે એવા અભિપ્રદને પ્રહાર કરનાર અને મુદ્દ સમ્ય-
કત્વને પારખુ કરનાર વનકર્તુ રાજાના ગુણનો પશુપાત કરી રામ તદ્દમને સિંહોદ્ધ
રાજાનો નિમ્મદ કરી વનકર્તુ રાજાને મદદ કરી, કર્યું છે કે—

ના ગુણી ગુણિનં વેત્તિ, ગુણો ગુણિપુ મત્તરી ।

ગુણો ચ ગુણરામી ચ, વિરક્તઃ સરક્તો જનઃ ॥૧॥

ભાવાર્થ—તે ગુણ વગરનો છે, તે ગુણિ પુરૂષને જાણનો નથી, અને જે ગુણ-
રામ હોય છે, તે બીજા ગુણિ પુરૂષો ઉપર અદેખાઇ કરનાર હોય છે. તેથી પોતે
ગુણરામ હોય અને બીજાના ગુણની અદર સમ કરનાર અરજ મનુષ્ય તેા કોઈ
વેરનો જ હોય છે. ૧

ભાવાર્થ—હો ભાઈ ! તું પૂર્ણ લક્ષ્મીવાળો હોય તો પણ ગુણોને વિશે અનાદર કરીશ નહિ. ઘટો સંપૂર્ણ હોય તો પણ ગુણ (દોરી) છેદાઈ જવાથી કૂપની અંદર નીચે પડે છે. અંતરંગમાં ગુણોને ધારણ કરનારા પુરૂષો જ અન્ય પુરૂષોના હૃદયમાં રિત્તર થાય છે (વાસ કરે છે.) એ સમગ્ર અર્થને પુરૂષોની માળાઓ દ્વંદ્વ કરી બતાવે છે. જેમ પુરૂષોની માળાઓ પોતાની અંદર ગુણ (દોરી) ને ધારણ કરે ॥ તેથી તે બીજાના હૃદય ઉપર આડૂંઢ થવાને સમર્થ થાય છે, તેમજ જે પુરૂષો પોતાના હૃદયમાં આદાર્યાદિક ગુણોને ધારણ કરે છે, તે પુરૂષો અવશ્ય અન્ય પુરૂષોનાં હૃદયમાં વાસ કરે છે. પ્રથમ સંપૂર્ણ ભૂતજને ભૂષિત કરનારા ગુણિ પુરૂષો તે હર રહો, પરંતુ સાંપ્રતકાળમાં જે પુરૂષોને ગુણોની અંદર અનુરાગ છે, તેવા પુરૂષો પણ દુર્લભ છે. વળી જે ધનુષ્ય સંગ્રામમાં શત્રુના શ્રેનિકોની શ્રેણિઓને વિશે પૃથ દેખાડે છે, જે ધનુષ્ય સંગ્રામમાં જ વકેતાને ધારણ કરે છે, અને જે કઠોર ધનુષ્ય સંગ્રામમાં કઠિન ધ્વનિને ફેંકે છે, તો તેવા પ્રકારના દેવને લજનાર ધનુષ્યના ગુણ (પણથ) ને ગ્રહણને કરતો આ રાજ પ્રગટપણે વિખ્યાત થએલો ગુણઘાદીઓની સીમારૂપ છે. ગુણની અંદર પશ્ચાત કરવામાં ન આવે, તો વસુરાજ વિગેરેની પેઠે અનર્થ જ પ્રાપ્ત થાય છે. હવે અંધકાર મહારાજ એકવીશમા ગુણની સમાપ્તિ કરતાં ક્ષણ બતાવે છે. જે બુદ્ધિમાન પુરૂષો અન્ય પુરૂષોના સદ્ગુણોને ઉદ્દેશ કરનારા છે, તે પુરૂષો સદ્ધર્મના બીજરૂપ સમ્યક્ત્વને આત્માની અંદર આરોપણ કરે છે.

આવિગતનિમઃગુણવર્ણન.

તે આમાંનુંગણીના પાંચીજ ગુણ પેઠી એકવીસમા ગુણ. ને પછીન ગણમાં હરી કુખથી માત્ર થએલ "અદેશ અને અદેશી થયોનો તમાગ દરવાજા" જાવીશમા ગુણના નિષકામનો પ્રારંભ કરે છે.

અદેશ અને અદેશી એટલે નિષેદ કરતા દેશ તથા કાળને વિષે ચર્ચા-ગમનનો તમાગ દરવાજા પુરુષ મુદરથપર્ષને ચોખ્ખા થાય છે. નિષેદ કરતા દેશ તથા કાળન આશય ૧ દરવાજા પુરુષ દાબ અને ચાર વિગેરેથી અવરથ ઉપદ્રવને માત્ર થાય છે. નિષેદ કરતા દેશી નીને પ્રમાણે છે —

કાગજલ તથા વધે દરવાજા રથાનમાં, જુગાર રમવાના રથાનમાં, પરામવના રથાનમાં, બંદાવના મકાનમાં અને બીજાના અતેડરમાં જવું નહીં. ખરાબ રથાનમાં, રમથાનમાં, શુભ રથાનમાં, ચાર રસ્તા જ્યાં એમ થતા હોય તેવા રથાનમાં, પાન્યના દોનરાં તથા શુકાં ધામથી જ્યાં થએલા રથાનમાં, ઉકરદાની જગ્યામાં ઉપર જુમિમાં, બગીચામાં, નદીના કાંઠામાં, મલામાં, ચિત્તમાં, રસ્તામાં અને ચાર ચરથા તથા નદ વિગેરેના રથાનમાં જુદામાન પુરુષ ગમન કરે નહીં, તથા કુખ-દાની, ખરાબ મિત્રની અને રાબતા દૂતની સાથે ગોઠી અને નિષેદ કરેલ કાળમાં ગમન કરી પણ કરે નહીં. માર્ગમાં એકાકી ગમન કરવું નહીં અને જ્યારે સર્વ થયન કરે ત્યારે એકાકી જાગવું નહીં. દારણ રસ્તામાં એકલા ચાલવાથી અનર્થ અથવા તેમ મરણ થાય છે. નીતિને વિષે કહ્યું છે કે, "વખત વખરની ચર્ચા, અથ-દસની સાથે ગોઠી અને કુમિત્રની એવા કરી પણ કરવી નહીં, જુઓ કમગના વનમાં મુનેલા પશીને ધનુષથી છુટા પડેલા જાલે મધું હવું. તેજ વૃત્તાંતને પ્રતિપાદન કરે છે:—

કોઈ વનમાં સરોવરની સમીપમાં મંદરરક્ષા નામે હંસ રહેતો હતો. એક વખતે તે રથાનમાં એક મુખ: પશી આવ્યો. હંમે તેને જોતાંયો કે, તું કોણ છે ?

અને આ વનમાં તું ક્યાંથી આવ્યો છે ? એમ દંડના મુગ્ધાચારી ને મુગ્ધ પશુએ કહ્યું કે, હું તમારા શુભોત્સવનું મનન કરી તમારી માથે મિત્રતા કરના માટે આવ્યો છું. તે પછી દંડ અને મુગ્ધની આપમ આપમમાં મેલી મધ અને ને જાનને પશુએ માથે ફીડા કરે છે. એક વખતે દંડની આજ્ઞા મુગ્ધે કબૂ કે એક વાર તમારે પશુ મદારા સ્થાનમાં આવવું. એવી રીતે કરીને દંડની રજા થઈ મુગ્ધ પશુ પોતાના સ્થાન પ્રત્યે આગ્યો ગયો. પછી કોઈક વખતે દંડ પશુ તેના સ્થાનમાં ગયો ત્યાં ઘણાં સ્થાનોમાં ભેયો પણ મુગ્ધ ભેયામાં આવ્યો નહીં, પછી કોઈ વૃક્ષની શ્વેતભાગમાં પેઠેલા મુગ્ધને ભેયો ત્યારે દંડે કહ્યું કે “તે બદ્ ? તું જાણેલામાંથી બાદાર આવ. હું હંસ છું અને તને મળના માટે આવ્યો છું.” ત્યારે મુગ્ધે કબૂ કે, “હે બાદ ? દિવસમાં હું બાદાર નિકળવાને સમર્થ નથી તેથી તમે અહીં રહો. મત્રિમાં તમારી માથે ગોષ્ઠી કરીશ.” અનુક્રમે રાત્રિ પડનાં જાનને પશુએ મળ્યા અને પરસ્પર ક્રુશાળ વાત્તાઓ વર્તી ગોષ્ઠી મમામ યનાં દંડ ત્યાંજ મુગ્ધ ગયો, તે વખતે તે વનમાં રાત્રિમાં કોઈ સાર્થ પશુ નાંખીને રહ્યો છે, મત્રિના પાછતા પછાદે સાર્થને આતવાના વખતમાં મુગ્ધે ખરાજ સ્વરનાગો શબ્દ કયો અને પોતે નહીં જાવરમાં પ્રવેશ કરી ગયો અને દંડને તે ત્યાંજ મુગ્ધ મુકયો. તે પછી તે મુગ્ધ શબ્દને સાંભળી કોપમુદ્રા થએલા સાર્થપતિએ હુઃહ શકુનની નિવૃત્તિ કરવાને માટે શબ્દવેધી બાણથી દંડને મારી નાંખ્યો. આ કાળથીજ અકાળ સર્પા નકરવી ઇત્યાદિ કહેવામાં આવ્યું છે.—હવે મંથકાર મદાગજ બાવીશમા શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશ આપે છે. ધર્મને અર્થ પોતાના આત્માનું કહ્યાણુ ઇચ્છનાર અને હિંમેશાં સ્થિરતાને ધારણ કરનાર એવા વિચારના બાણ પુરૂષે નિષિદ્ધ કરેલી કેશ-સર્પા અને કાળચર્પાને અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ત્રયોવિંશતિતમઃગુણવર્ણન.

વે માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ શુણુ પેઢી બાવાશમા શુણુનું વ-
ણુન પુરૂ કરી કુમથી પ્રાપ્ત થયેલ “ પોતાના અથવા પરના
બળાબળને બાણુવારૂપ ” ત્રેવીશમા શુણુના વિવરણને
આરંભ કરે છે.

પોતાની અથવા બીજાની શક્તિને એટલે દ્રવ્ય, શેત્ર અને કાળ વિગેરે-
થી કરેલા સામાધ્યને બાણુતો અને તેવીજ રીતે સ્વપરના અસામધ્યને પણ બાણુ-
તો એવો પુરૂષ ધર્મને યોગ્ય થાય છે. પોતાના અને બીજાના બળાબળનું જ્ઞાન
થયે હતે ખરેખર સમજો આરંભ સફળ થાય છે, નહીં તો તે સમજો આરંભ નિ-
ષ્ફળ છે. કહ્યું છે કે:—

સ્થાને શમવતાં શક્ત્યા, વ્યાયામે વૃદ્ધિરક્ષિનામ્ ।

અયથાવલ્લમારંજો, નિદાનં ક્ષયસમ્પદઃ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—શક્તિની યોગ્યતા પ્રમાણે પરિભ્રમ કરવામાં આવે તો ઉપશમ-
વાળા પ્રાણીઓની સખા વૃદ્ધિ પામે છે અને શક્તિનું ઉલ્લેખન કરી જે આરંભ
પરિભ્રમ કરેલા છે તે સખાતિના વિનાશનું કારણ છે. ૧

બાવાર્થ—અનુચિત કાર્યનો આરંભ કરવો, પ્રભાની સાથે વિરોધ કરવો,
બળવાન પુરૂષની સાથે સ્પર્ધા કરવી અને સીબળનો વિશ્વાસ કરવો એ વાદે મુનુ-
નાં દ્વાર છે. સ્વ અને પરના બળાબળ વિગેરેના જ્ઞાન પૂર્વક કાર્યનો આરંભ કરવા-
થી યશ, સ્વાર્થની સિદ્ધિ અને મહિમા વિગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે. લક્ષણાવલી નય-
રીના આધિપતિ લક્ષણુસેન રાબળા અત્રી કુમારદેવની પંડે દીપ્તિ વિગેરે થાય છે.
તેજ વૃત્તાંતને પ્રચકાર મહારાજ પ્રતિપાદન કરે છે.

લક્ષણાવલી નયરીને વિષે લક્ષણુસેન નામે રાબળ રાબળ કરતો હતો અને
તને બીજું અપિત દોષ તેની પંડે કુમારદેવ નામે અત્રી હતો. તેજ કથનમાં

વારાણસીનામા નગરીને વિષે સાઠ લાખ અશ્વોનો અધિપતિ જયંતયંદ્ર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો અને તે રાજાને મહારાજાઓમાં, અન્નદાતાઓમાં અને સલાવાદીઓમાં અગ્રેશ્વર વિદ્યાધર નામે મંત્રી હતો. એક વખતે જયંતયંદ્ર રાજાની સલામાં એવી વાર્તા નીકળી કે લક્ષણાવતી નગરીનો કીડલો મુશીબતથી લઈ શકાય તેવો છે. અને તે નગરીનો રાજા પણ બળવાન છે. એમ એ વાતને ધારણ કરી કાશીના અધીપતિ જયંતયંદ્રે પ્રતિજ્ઞા કરી કે—“અમારે અહિંથી ચઢાઈ કરો તેજ કીડલો કબજે લેવો. જો હું તે કીડલાનો કબજો ન લઈ શકું તો જેટલા દિવસ મુખી હું કીડલાની નજીકમાં રહું તેટલા લક્ષ મુવણું દંડમાં ગ્રહણ કરીશ અન્યથા હું પાછો ફરીશ નહીં.” એવી પ્રતિજ્ઞા કરી જયંતયંદ્ર રાજા નીકળ્યો અને એકક્રમ લક્ષણાવતી નગરીની સમીપમાં આંચો, આ વાતની ખબર પડતાં લક્ષણસેન રાજા એ નગરીના દરવાજા બંધ કરાવી નગરીની અંદર રહ્યો. નગરીની અંદર પ્રથમથી ધાન્યાદિકનો સંગ્રહ કરેલો નહીં હોવાથી સર્વ વસ્તુઓનો સંકેત થઈ પડ્યો. પછી નગરીની અંદર અને નગરીની બહાર રહેલા લશ્કરની વચ્ચે યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. અનુક્રમે યુદ્ધ કરતાં અઢાર દિવસ નીકળી ગયા. તે અવસરે લક્ષણસેન રાજાએ કુમારદેવ વિગેરે મંત્રિઓની આગળ કહ્યું કે, “જો આપણે આ શત્રુને દેશની અંદર પ્રવેશ કરતાં અટકાવ્યો નહીં તે ઘણું ખોટું કર્યું. હમણાં કિલ્લો ઘેરાયેલો હોવાથી નગરીના લોકો દુઃખી થાય છે. તેથી પ્રાતઃકાળે નગરીથી બહાર નીકળી યુદ્ધ કરવું અને તેને હું દંડ તો આપીશજ નહીં.” એવી રીતે પ્રતિજ્ઞા કરી યુદ્ધની સામગ્રીને કરાવે છે, તેજ રાત્રિને વિષે કુમારદેવ નામના મંત્રિએ વિચાર કર્યો કે જયંતયંદ્ર રાજા મહાન સૈન્યથી યુક્ત છે અને પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરવીર છે અને હમારો રાજા પણ પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં શૂરવીર છે તો પણ તેવા પ્રકારની સેનાથી યુક્ત નથી. “શકિતનું ઉદ્ઘોષન કરી આરંભ કરવો છે, તે સંપત્તિના વિનાશનું કારણ છે” તેથી હમણાં જો તે ઉપાયથી શત્રુને પાછો ફેરવવો. એમ વિચાર કરી રાત્રીને વિષે ગ્રુમ વૃત્તિથી કુમારદેવ મંત્રી વિદ્યાધર મંત્રીની પાસે ગયો અને તેને નમસ્કાર કરી તેના ખોળામાં પત્રિકા મુકી તેની આગળ ઉભો રહ્યો. પછી વિદ્યાધર મંત્રીએ પુછ્યું કે “તમે કોણ છો? અને શામાટે આવ્યા છો?” તેણે કહ્યું કે “હું લક્ષણસેન રાજાનો મંત્રી કુમારદેવ છું અને તમને મળવાને આવ્યો છું. મારે તમને કંઈક કહેવનું છે. પરંતુ તે વચનથી કહેવાને અસમર્થ છું. તેથી આ પત્રિકા કહેવું.” પછી વિદ્યાધર મંત્રીએ પત્રિકાને હાથમાં લઈ વાંચી લીધી તેમાં આ શ્લોક જોવામાં આવ્યો.

ઉપકારસમર્થસ્ય, તિષ્ઠન્ કાર્યાતુરઃ પુરઃ ।

મૃત્યૌ યામાર્તિમાચ્છે, ન તાં કૃપણયા ગિરા ॥૨॥

રાખાઈ—ઉપાસ કરવામાં મનર્થ એવા પુરુષની આગળ કાર્વ કરાવવાને આગરે થતેસા પુરુષ ઉભો રહી એ પીડાને કહે છે તે પીડાને કૃપણ વાળીધી કહેનો નથો. ૧૧૬

એ સ્ત્રોતના અર્થનો વિચાર કરી વિદ્યાધર મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે, આ મદાન પુરુષ મ્હારી પાસે આપ્યો છે અને જ્યંતયંદ્ર રાજા અહીંથી પાછો ફરે એમ એ ઈંટે છે તેમજ ઈંડ પણ આપવાને ઇચ્છતો નથી. વળી આ ભાર મ્હારા ઉપરજ આદાપણ કરે છે તે કારણથી આ કુમારદેવ મંત્રીને બસન—કષ્ટરૂપ સમુદ્ભાષી નિસ્તાર કરવો એઇએ. કહ્યું છે કે:—એ પુરુષનો આશય લઇ સર્વ પ્રાણીઓ નિર્ભયતાથી મુખ રહે છે, તેજ પુરુષ લોકને વિષે પુરુષ કહેવાય છે અને તેજ પુરુષ આ લોકમાં પ્રસારાને પ્રાપ્ત થાય છે. એમ વિચાર કરી તે પછી કુમારદેવ મંત્રીને કહ્યું કે, તમે ભય રાખ્યો નહીં તેમજ ઈંડ પણ આપ્યો નહીં. પ્રાતાકાલે અમારું લેનું—લશ્કર આ રથાનમાં રહેયેજ નહીં. તેથી તમે પોતાના રથાન પ્રત્યે આશ્વા ભવ. આ પ્રમાણે કહી તેને સત્કાર કરી વિદાય કર્યો પછી કુમારદેવ મંત્રી પોતાના રથાન પ્રત્યે આશ્વે અયો. વિદ્યાધર મંત્રીએ પણ જ્યંતયંદ્ર પાસે જઇ કહ્યું કે હે રાજેન્દ્ર ! આજે આપણા અદાર દિવસે બ્યતીત થઇ ગયા. કુમારદેવે પોતાની જાતે આવીને અદાર લાખ મુવર્ણ ઈંડના રથાનમાં આપી અયો છે. તેથી તેમને અભય આપો. આપ પ્રસન્ન થાવ અને આપ પોતાના રથાન પ્રત્યે પધારો. તેમનો કિસ્કો હોયો મુશીબત ભરેલો છે. આ પ્રમાણે સવલુ કરી, કારીપતિ જ્યંતયંદ્રે તત્કાળ રાત્રિને વિષેજ પ્રથાલુ કહ્યું. આ વાત સાંભળી લક્ષ્ણાવતીને રાજા ખુશી થયો. તેણે પોતાના મંત્રી કુમારદેવને પુછ્યું કે, જ્યંતયંદ્ર કેમ આશ્વે અયો ? મંત્રીએ જવાબ આપ્યો કે તમને મુદ્દ કરવામાં તત્પર થયેલા સાંભળી બયબીત થયેલો તે પાછો આશ્વે અયો. અનુક્રમે કારી અધિપતિ કારીની નજીક પ્રાપ્ત થયો તે વખતે જ્યંતયંદ્રે મંત્રીને આદેશ કર્યો કે લક્ષ્ણાવતી નગરીના સ્વામીએ આપેલું ઈંડ સંભળી મુવર્ણ ચાલકને આપી દો, જેથી મ્હારા યશની વૃદ્ધિ થાય. વિદ્યાધર મંત્રીએ રાજાને વિજ્ઞાપિ કરી કે કુમારદેવ મંત્રીએ એકજ રત્ન આપેલું છે તેથી તેનું મુવર્ણ એકદમ કેવી રીતે થઇ શકે ? રાજાએ કહ્યું કે એ એમ છે તો તે રત્ન મને જતાયો. પછી મંત્રીએ રાજાને પત્રિકામાં લખેલો સ્લોક જતાવ્યો અને કુમારદેવ મંત્રીના આગમન વિગેરેનો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. એ વૃત્તાંતને જાણી જ્યંતયંદ્ર રાજાએ કહ્યું કે, હે મંત્રી ! વિદ્યાધર ! આ પત્રિકા તે વખતે મને કેમ ન જતાયો ? જેથી આપણે તેઓની ઉપર મ્હોટી કૃપા કરત. પછી જ્યંતયંદ્ર રાજાએ અદાર લાખ મુવર્ણ ચાલક વર્ગને આપ્યું અને અદાર લાખ મુવર્ણ લક્ષ્ણસેન રાજાને તથા અદાર લાખ મુવર્ણ કુમારદેવ મંત્રીને એકઠી

આચ્યુ; પછી પોતે કાશીમાં ગયો. તે સુવર્ણ પ્રાપ્ત થયેલ તે લગ્નગુણેન ગાયત્રી
કહ્યું કે, હે મંત્રી ? આ સુવર્ણ શેનું આચ્યુ ? કુમારદેવે કહ્યું કે હે દેવ ? તમને
જયંતયંદ્ર સભાએ હંડ તરીકે ભેટ મોકલાવ્યું છે તેથી લગ્નલાવતીનો રથમી
પ્રસન્ન થયો અને સર્વ લોકોને કન્યાણની પ્રાપ્તિ થઈ. આથીજ સ્વ અને પરના
બાળાબાળને જાણનાર હોય એમ કહ્યું છે.

હવે ગ્રંથકાર મહારાજ શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા કૃત્ત બતાવે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે બીજાઓના અને પોતાના જાણનારને જાણનાર શુદ્ધિ-
માન પુરૂષ કૃત્તવાળા આરંભના કાર્યવાળો હોવાથી ધર્મરૂપ કર્મને માટે અધિ-
કારી થાય છે. ૨૩

ચતુર્વિંશગુણવર્ણન.

વે માર્ગાનુસારીના પાંચીસ ગુણ પૈકી ત્રેવીસમા ગુણની સમાપ્તિ કરી ક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ “વતમાં રહેલા અને જ્ઞાનથી વૃદ્ધિાની પૂર્ણ કરવારૂપ” ચોવીસમા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

તથા અનાચારનો ત્યાગ કરવો અથવા આરી રીતે આચારનું પાલન કરવું, તેને વૃત્ત કહે છે. તે વૃત્તને વિષે રહેનારા હોય તેને વૃત્તસ્થ કહે છે અર્થાત્ તે વૃત્તમાં રહેવાવાળા કહેવાય છે. અને ત્યાગ કરવા હાયક તથા શ્રદ્ધા કરવા હાયક વસ્તુનો નિર્લય કરવો તેને જ્ઞાન કહે છે. તેવા જ્ઞાનથી જોએ વૃદ્ધ-મોટા હોય તેમને જ્ઞાનવૃદ્ધ કહે છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વતમાં રહેવાવાળા એવા જ્ઞાન વૃદ્ધોની પૂર્ણ કરનાર ધર્મ જોઈએ, કહ્યું છે કે:—

તપઃશ્રુતવૃત્તિધ્યાન-વિવેકયમસંચ્યમેઃ ।

યે વૃદ્ધાસ્તેઽથ શસ્યન્તે, ન પુનઃ પશ્ચિતાદ્ગુરૈઃ ॥૧॥

શબ્દાર્થ—તપસ્યા, શાસ્ત્રની પ્રાર્જ્ઞા, ધ્યાન, વિવેક, પાંચ પ્રકારના અનુમન કે મહામન રૂપયમ અને સત્ત્વ પ્રકારના મંથનથી જે વૃદ્ધો છે તે આ સ્થાનમાં વૃદ્ધ કહેવાય છે. પરંતુ પળીયાંના અંકુશથી કાંઈ વૃદ્ધ કહેવાના નથી. ૧

બાવાર્થ—વૃત્તસ્થ જ્ઞાન વૃદ્ધિાની પૂર્ણ કરવી એટલે તેમની પશ્ચિમી કરવી, હાથ જોડવા, આમન આપવું, ઉભા ધવું અને તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરવું વિગેરે કરવારૂપ પૂર્ણ કહેવાય છે. અરબર વૃત્તમાં મોટા જ્ઞાનવંત પ્રજ્ઞેની પૂર્ણ કરવામાં આવી હોય તો કલ્પવૃક્ષની પેઠે બારા ઉપરેશ રૂપ રૂઝેથી સજાઈ જઈને ઉપરેશરૂપ ફળ આપનારા થાય છે. તેને મારે કહ્યું છે કે—નિર્દોષ ઉપરેશ, દર્શન, ધર્મને પ્રારભ કરનારાઓનું દર્શન અને યોગ્ય રીતે વિનય એ માનુની ગેવાનું મોટું ફળ છે. થી ભાગવતમાં પણ કહ્યું છે કે—મહાન્ પ્રજ્ઞેની ગેવા-ઉપરિત મુક્તિનું દાર કહેવાય છે અને જીવોનો સંમ કરનાર પ્રજ્ઞનો સમ કરવા ને ના કરવું દાર કહેવાય છે. જે સમાન ચિત્તવાળા, શાંતિ પામીલા, કોપરહિન અને શાંત શાસ હૃદયવાળા અને સાધુ પ્રજ્ઞો છે, તે મહાન્ પ્રજ્ઞો કહેવાય છે તેમની પૂર્ણ

અને સેવા વિગેરે કરવાથી સારા ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ આમરાજને શ્રીમદ્ અપ્પભટ્ટ આચાર્યથી પાપની નિવૃત્તિ, પોતાના જીવનું સંરક્ષણ અને ઠેકાણે ઠેકાણે જયની પ્રાપ્તિ વિગેરે થઈ હતી. તેમજ કુમારપાળ રાજાને પણ તેમની સેવા કરવાથી શુદ્ધ ધર્મ વિગેરેની પ્રાપ્તિ થઈ હતી અથવા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યથી કપડી શેડની પેઠે ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઠેકાણે તેજ શેડનું વૃત્તાંત બતાવે છે.

શ્રી પત્તાન (પાટણ) નગરમાં શ્રી કુમારપાળ રાજાના રાજ્યની અંદર કપડી નામે એક નિર્ધન આવક રહેતો હતો. તે આવક દિવસમાં પોતાની આજીવિકાના કાર્યમાં આકુળ બ્યાકુળ હોવાથી રાત્રિને વિષે પોષકશાળામાં આવી પ્રતિક્રમણ કરતો અને રાત્રિમાં ત્યાંજ સુઈ રહે તો સંચારાપોરથી ભણાવ્યા પછી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની વિશ્રામણા—ભક્તિ કરતો હતો. એક વખતે તે કપડીની સીમા વગરની સેવા અને ભક્તિથી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તેના ઉપર અંતુષ થયા અને કહ્યું કે ત્હારો નિર્વાહ કેવી રીતે થાય ? કપડીએ કહ્યું કે પોતકું હાથ ફેરી કરવાથી મહારો નિર્વાહ થાય છે. તે સાંભળી દયાથી આદ્ય થએલા શુદ્ધ મહારાજે તે કપડી શેડને દ્વૃષ્ટાભવન્તં ઇત્યાદિ ભક્તામર સ્તોત્રના અગીયાર માં કાવ્યને આશ્નાય—શુદ્ધમ આપ્યો. તે શ્રેષ્ઠી બ્રહ્મચર્યનું પાલન, પૃથ્વી ઉપર શયન અને એક વખત જોજન વિગેરે કરવામાં તત્પર થઈ તેને ત્રિશળ એકસો આડ વખત સ્મરણ કરે છે એવી રીતે સ્મરણ કરતાં છ મહીના થવા પછી રાત્રિને વિષે કામપેનુના રૂપથી ચક્રેન્ધરી દેવીએ પ્રગટ થઈ કહ્યું કે પ્રાતઃકાળે કોરા ઘડાએ તૈયાર કરી રાખવા. તેની અંદર મહાર્કું દુધ નાંખવાથી તે ઘડાએ સુવર્ણના થઈ જશે. બીજે દિવસે સોજ મળના પ્રમાણવાળા બત્રીસ ઘડાએ કરાવ્યા પછી રાત્રિને વિષે તે કપડી શ્રેષ્ઠીએ કામપેનુને દોહી એક ઘડો સ્થાપન કર્યો. પ્રાતઃકાળે સર્વે ઘડાએ સુવર્ણથી ભરાઈ ગયા. ત્રીજે દિવસે તેણે રાજા વગેરેને જોજન કરવા માટે આમંત્રણ કર્યું. પ્રથમ સ્થાપિત ઘડામાં રહેતા દુધના પરમાત્મથી રાજા વિગેરેને જોજન કરાવ્યું પછી શુદ્ધચર્ય શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યને જોતાં અને તે ઘડાએ જનાર્યા, તે જોઈને સર્વેને વિસ્મય થયો. તે પછી તે કપડી મોટી નિદિવાળે બેવહારી—શેડ થયો. આવી રીતે શુદ્ધમહારાજની ઉપાસના ફળ આપનારી હિ ઇત્યાદિ. અથવા જેમ નાગાર્જુનને શ્રીમદ્ પારિવ્રજાચાર્યની સેવાથી આકાશમાં ગમન કરવાનો લેષ અને આવકના ધર્મ વિગેરેની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. હવે બ્રહ્મકર મહાટજ ગુણની અભાસિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા ફળ બતાવે છે.

આસ વૃત્તમાં રહેવાવાળા જ્ઞાનવંત પુરુષો જે કારણથી સદ્ગુણને આપનારા થાય છે, એ હેતુથી તેમની પૂજાવટે વિવેકી પુરુષ ધર્મને કદ નિવાય પ્રાપ્ત કરે છે.

પંચવિંશ ગુણવર્ણન.

વે આર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણ પેઢી ચોલોશમા ગુણની સમાપ્તિ કરી અનુક્રમે પ્રાપ્ત થએલ “પોષ્ય વર્ગનું” પોષણ કરવા રૂપ” પચ્ચીશમા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

અપહારથી અવસ્થ ભરણ પોષણ કરવા લાયક એવા આન્ન, પિત્ત, જલો અને સંતાન વિગેરે પોષ્ય કહેવાય છે. અને તેમને યોગ તથા ક્ષેમ કરવાથી (નહીં પ્રાપ્ત થએલાની પ્રાપ્તિ કરાવવી તેને યોગ કહે છે. અને પ્રાપ્ત થએલાનું રક્ષણ કરવું તેને ક્ષેમ કહે છે) પોષણ કરે તે પોષક કહેવાય છે. તેથી મુદરથેએ પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરનાર ચતુર્થ ભેદબ્દે. કહ્યું છે કે:—જ્ઞાપરથાને પદોંચિત્વા આન્ન પિત્તજોનું, ઉત્તમ આધાત્વજાળી બ્રાહ્મીનું અને નાના બાળકોનું મેંકદો દિશવ કરીને પચ પોષણ કરવું ભેદબ્દે એમ મનુ ગ્રંથિએ કહ્યું છે. વગી કહ્યું છે કે:—

ચત્વારિ તે તાત ગૃહે વસન્તુ, ધિયાનિજુષ્ટમ્ય ગૃહમ્પથમે ।

મગ્ના દરિદ્રો જાગિનો વ્યપત્યા, જ્ઞાતિશ્ચ વૃદ્ધો વિપત્તિઃ કૃત્તીનઃ ॥૧॥

શબ્ધાર્થ:—હે તાત! મુદરથ વર્ગની અંદર લગભગીથી મેંવાએલા જ્ઞાતિ અને વિપે દરિદ્રી મિત્ર, સંતાન વગરની બહેન, જૂદ થએલા જાગિનો પ્રૃથક અને વિપત્તિ થએલા કૃત્તીન પુત્ર એ આર વાગ કરીને રહે! !

સાચાર્થ:—એ પોષ્ય વર્ગનું પોષણ કરવામાં નબલ વે, ને. દે.ક.વાસ્તવ વદિન પત્ન્યાથી ખરેખર મુદરથેએ અપયશ થાય છે અને ક્ષેમ તથા અદિધાન દ નિ થાય છે. તથા તે પોષ્ય વર્ગનું જરોલર પુરિતથી પોષણ ન કરું દે. વ. તે. એ રો રૂપ અન્યાય વિગેરેમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી અનર્થને આપન શ અને પાત નો કામન પ્રમાણે વર્તન કરનારા થાય છે. એમ સાચર એલીના શિક્ષાએ નો વરુએ પેત ની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તનારી થઈ દલી, તેમ થાય તેનું દર્શન આ પ્રમ થું છે

ચપાપુરીમાં આગર નામે એક રોડ હતો. તેને ચાર પુત્રો અને તેમની ચાર
 વડુઓ હતી. કાળે કરી આગર રોડની ભાગોં મરણ પામી. પેતે કૃષણ દોહાથી વૃ-
 જ્ઞાથી વપસ થયેલી ચિત્તની વૃત્તિવાળો આગર રોડ હમેશાં ઘરમાં જ રહેતો હતો.
 એ ઘરનું કોઈપણ અણસ તેની દૃષ્ટિએ મનોહર ભોજન કરે, મુંદર વસ પહેરે કે
 સ્તન દાન વિગેરે કરે તો તેની સાથે તે અહોનિશ કળઓ કરતો. વધારે તે શું
 પણ કોઈ અનાજની કણવૃત્તિ પણ આપવાને સમર્થ ન હતું. આ પ્રમાણે કરવાથી
 રોડીવાનો સવળો પરિવાર હેરાન થવા લાગ્યો. પછી રોડના પુત્રોની ચારે વડુઓ
 જ્યારે સત્રિમાં રોડ સુધી ભય ત્યારે પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ભોજન કરવા લાગી,
 ઇચ્છા પ્રમાણે કીડા કરવા લાગી અને સર્વ ઠેકાણે જામણ કરવા લાગી. એક વખતે
 ને ચારે વડુઓને એક યોગિની મળી. પછી પ્રસન્ન થયેલી તે યોગિનીએ તે વડુ-
 ઝોને આકાશગમીની વિદ્યા આપી તે પછી પશુને બાંધવાના સ્થાનમાં રહેતા એક
 મ્લેચ્છ કાષ્ટ ઉપર આકૃષ્ટ થઈ આકાશમાં ગમન કર્યું અને સર્વ ઠેકાણે કીડા કરી
 પાટલી રાતે આવી તે કાષ્ટને જ્યાં ત્યાં નાંખી મુકી મુકી. એની રીતે હમેશાં રાત્રિને
 વિવે ગમનનુગમન કરે છે. એક વિષયે પશુને બાંધવાની અને દોહવાની ફિરક કર-
 ન્દર અને કાષ્ટનું જ્યાં ત્યાં પડવાના કારણને જાણવાની ઇચ્છાવાળા નોકરે સત્રિમાં
 મુજ પ્રતિષ્ઠિ એક લીધું અને વડુઓનું ચરિત્ર તેના જાણવામાં આવ્યું. પછી તેણે
 વિચાર કર્યો કે આગની કાળે હું તપાસ કરીશ કે આ વડુઓ કયાં જાય છે? તર-
 નંતર જીવ વિવગની માથાકાળે મળી પશુઓને બાંધી દોડી વિગેરે કાષ્ટ કરી તે
 કાળે કાળમાં પ્રવેશ કરીને મિત્રી થયા. રાત્રિને વિષે પ્રથમની પહે ને કાષ્ટ આ-
 કાષ્ટમાં આવ્યું અને અનુક્રમે મુવર્ણદીપમાં ગયું. ત્યાં ચારે વડુઓ લોકકા ઉપ-
 રાઈ કાષ્ટની વતમાં જામ કરવા લાગી. તે નોકર પણ કાષ્ટની બાકાત નીકળી
 અને જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં મુજ નિર્ભય જાય છે, તે એક વિચાર પાડ્યો. વડુઓના
 અવધાન વચ્ચે કેટલું એક મુજનું અડધું કરી તે નોકર પ્રથમની રીતે પ્રમાણે
 કાષ્ટ પેશવાના પ્રવેશ કરી મળી. અંતમાં તે વડુઓ આવી અને કાષ્ટ વચ્ચે
 દાખલ થઈ મળી મળી વડુઓ કાવુમાત્રમાં પાનાના સ્થાનમાં આવી કાષ્ટને
 જ્યાં જ્યાં કાષ્ટનાની ગાંધીમાં મુકી ગયા. આવી રીતે કાળે કેટલોએક કાળ જ
 ને કાળે એક ને એક મુવર્ણના જગતી મળી કાળે કાળે નાખી અને કાળે
 કેટલો વડુ તે કાળે આવી મળી મળી રોડીવાને વિચાર કર્યો કે, આ ગોરાને
 કાળે વડુ એક વડુ છે એવું અને કાળે છે, પછી ને રોડીવાએ એક વડુને કાળે
 વડુ કેવળ અવધાન એક રીતે કાળે કેવળ ને કાળે વડુઓના વતમાં પાનાં
 પેશવાની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની
 કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની
 કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની કાળેની

જાદાર નીકળ્યો, ત્યાં તેને મર્વ ભૂમિ સુવર્ણમય દેખી તથા તે લોભાકુળ શેષીએ તે કાદના પોલાણને સુવર્ણથી ભર્યું અને પોતે ગ્રહાવ્ય કરી પોલાણમાં રહ્યો. શેષે દેવગુણેક સુવર્ણ પોતાના ભોજામાં ચડવું કર્યું. જે વહુઓ કાદ ઉપર બેસે તો અને જે વહુઓ વહન કરે છે એવી બ્યવસ્થાથી નિરંતર વારા ફરતી વહન કરે છે. આજે તો પાછી આવતી વહુઓમાંથી વહન કરવાવાળી વહુઓને ઘણું ભાર લાગ્યો. જેવામાં સમુદ્ર ઉપર આવી તેવામાં તે યાકી ગઈ, પાછી પરસ્પર કહેવા લાગી કે આ કાદનો ત્યાગ કરી જે જળ ઉપર તરે છે તેને ગ્રહણ કરીએ. આ વાતને સાંભળી કાદના પોલાણમાં રહેલો શેષ બોલ્યો કે હું વહુઓ ? હું કાદની અંદર છું તેથી આ કાદનો ત્યાગ કર્યો નહીં. શેષના આ વચન સાંભળી વહુઓ ખુશી થઈ બેઠી કે આજ આપણા ઘરમાંથી પાપ નીકળવા લે, એમ કહી સાગર શેષને સાગરની અંદર ફેંકી દીધો. પછી વહુઓ પોતાને ઘેર પાછી આવી અને સુખી થઈ. એવી રીતે પોપ્પ વર્ગનું પોપણ કરવામાં ન આવે, તો ગૃહસ્થોને પરિવાર પોતાનો થતો નથી અને ધર્મની યોગ્યતા પણ થતી નથી. પોપ્પ વર્ગનું પોપણ કરવાથી ગૃહસ્થોને પરિવાર સુખી થાય છે તેમને સુખ થવાથી ધર્મકાર્યો મુસાધ્ય થાય છે. પોપ્પ વર્ગના પોપણને બ્યવહારથી વિચાર કરી હવે નિશ્ચયથી વિચાર કરે છે.

નિશ્ચયથી વિચાર કરીએ તો દેવ, ગુરૂ અને પોતાનો આત્મા એ ત્રણ જ પોપણ કરવા લાયક છે. કહ્યું છે કે—જન્મત્તા નાય—તીર્યકર સદ્ગુરૂ અને પોતાનો આત્મા એ ત્રણ પોપણ કરવાં. બીજાનું પોપણ કરવાથી શું પ્રયોજન છે ? ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચયથી તો પોતાનો આત્મા જ પોપણ કરવા લાયક છે. કારણ કે તેનું પોપણ કરવામાં ન આવે તો બીજાનું પોપણ કરવું તે પોપણ જ નથી. કહ્યું તો કે—

પરલોકવિરુદ્ધાનિ, કુર્વાણં દૂરતસ્ત્યજેત્ ।

આત્માનં યો ન સંધત્તે, સોઽન્યસ્મેત્યાત્કર્યંહિતઃ ॥૧॥

ભાવાર્થ—પરલોક સંબંધી વિરુદ્ધ કાર્યો કરનારનો વેગળેથી જ ત્યાગ કરવો અને જે પોતાના આત્માને ધારણ કરી શકતો નથી તે પુરૂષ બીજાના હિતને માટે કેવી રીતે થાય !

હવે ગ્રંથકાર મહારાજ શુણ્વી સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા કૃત જતાવે છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ન્યાયથી વર્તન કરવામાં તત્પર રહેનાર જે પુરૂષ પોપ્પાળનેાનું પોપણ કરે તે પ્રયત્ન કરવા લાયક એવી આત્માની સ્થિતિવાળો થઈ આજ ધર્મરૂપ ધર્મને યોગ્ય થાય છે.

પદ્વિંશગુણવર્ણન.

વે માર્ગાનુસારીના પાંત્રીસ ગુણ પેઢી પચીસમા ગુણનો સમાપ્તિ કરો ક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલ “લાંબા કાળે ધનાર અનથોદિકનો વિચાર કરવારૂપ” છત્રીસમા ગુણના નિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

લાંબા કાળે ધનાર હોવાથી દીર્ઘ એવા અર્થ કે અનર્થને જોનાર અર્થોન પરીક્ષાચન કરવાના સ્વભાવવાળો દીર્ઘદર્શી કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—

આઢવઙ્ દોહદંસો, સયલ્લં પરિણામસુંદરં કજ્જં ।

વહુલામમપ્પકેસં, સલ્લાહણિજ્જં વહુજણાણં ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—દીર્ઘદર્શી પુરૂષ પરિણામે સુંદર, ઘણો લાભ અને અદ્યપકલેશવાળું તથા ઘણા લોકોને પ્રસાદ કરવા લાયક એવા સર્વ કાષ્ટનો આરંભ કરે છે.

જેમકે ધન શ્રેષ્ઠી, તેની કથા આ પ્રમાણે છે.

વસંતપુર નગરને વિષે પુત્ર, પુત્રની વહુ, લોભાઈ, પહેન વિગેરે ઘણા કુટુંબની સંપત્તિવાળો અને મોટી ઋદ્ધિથી વૃદ્ધ ધન નામે એક શેઠ રહેતો હતો. એક વખતે તે નગરના જિતશત્રુ રાજાએ ધન શ્રેષ્ઠીના ઘરની નજીકમાં એક દેવનું મંદિર કરાવ્યું, તે મંદિરમાં રાજાએ નિયુક્ત કરેલા નાચનાર અને નાચનારી વિગેરેના સમૂહથી યુક્ત એવા ગાયેવો પ્રાતઃકાળે અને સાયંકાળે ગીત તથા નૃત્ય વિગેરે કરતા હતા. તે સાંભળવાના રસથી પરાધીન હૃદયવાળો ધન શ્રેષ્ઠીનો મહિલાદિ વર્ગ ઘરના ધંધાનો ત્યાગ કરી ઉભા રહી સાંભળે છે. પ્રથમ તે શરમયુક્ત હોવાથી અપેક્ષા પૂર્વક સાંભળતો હતો, પરંતુ અનુક્રમે તે મર્ચોદા રહિત થયો. તેમનું તેવા પ્રકારનું આચરણ જોઈ, ધન શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે આ સારું થતું નથી. કહ્યું છે કે:—

ચવલ્લા મયલ્લણસીલ્લા, સિણેહપરિપૂરીયાવિ તાવેહ્ ।

દીવયસિહલ્લ મહિલા લલ્લપ્પસરા મયંદેહ્ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ— “ અપણ, મહોન સ્વભાવવાળી અને સ્નેહથી પરિપૂર્ણ બરેલી
તેણે તો પછી સ્વચ્છ વર્તન કરનારી સ્ત્રી પશિષાળી પડે ત્યાં અને બધા આપનારી
થાય તે ॥૧૧॥ ”

તેથી ત્યાંનુપી ચંદ્રમા જેવા સ્હારા નિર્મળકુળમાં મલિનતા પ્રાપ્ત ન થાય
ત્યાંનુપીમાં મધુર વચ્ચેનોથી મમજાવવા જેવ સામ ઉપાયથીજ સ્હારા કુટુંબને અટ-
કાવું એમ વિચાર કરી ધનદેષ્ટિએ પાનાના ઘરના એક ભાગમાં દેવમંદિર કરાવ્યું
અને તેમાં ધનદ યક્ષની મૂર્તિ સ્થાપન કરી. જે વખતે તે ગંધર્વો રાજાના મંદિરમાં
ગાનાદિકનો અભ્યાસ કરે છે તેજ વખતે તે દેષ્ટિ યક્ષની આગળ મૃદંગ, વાંશળી
આદિ વાજિંત્રના શબ્દમય કરાવવા લાગ્યો. આથી ગંધર્વ વિગેરેના ગીત નૃત્યાદિ-
કમાં ગાદ્યાન થવા લાગ્યો. તેથી કાંઈ કાંઈ થણ સાંભળી શકતા નથી એવી રીતે ઉદ્દેગ
પામેલા તે ગંધર્વો રાજા પામે ગયા અને જણાવ્યું કે હે દેવ ! ધનદેષ્ટી અમારા
કલાશામમાં અટકાવ કરે છે. આ પ્રમાણે તેમની વિરોધિ થતાં રાજાએ ધનદેષ્ટિને
બોલાવી કહ્યું કે હે શેક ! શા માટે તેઓને અડચણ થાય તેમ વર્તે છે ? ધનદેષ્ટિએ
જણાવ્યું કે હે દેવ ! શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે ઉપદેશ કરેલ છે કે સંસાર અસાર છે,
યૌવન અપજ છે, લક્ષ્મી નાશવંત છે, પ્રિયનો સમાગમ સ્વપ્ન સરખો છે, પાપના
પશિષાળ દુઃસહ છે, અમે વૃદ્ધ થયા છીએ અને પરલોકગમન નજીક આવ્યું છે.
હવે ધર્મ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“ જં જં કરેહ તં તં ન સોહય જુલ્વણે અદ્વક્તો

પુરિસસ્ત મહિલિયાણ્ હર્કં ધમ્મં પમુત્તૂણમ્ ॥૩॥ ”

શબ્દાર્થ ॥ પુરૂષ અને સ્ત્રીના યૌવન અવસ્થાનું ઉલ્લેખન થયા પછી એક
ધર્મ કાર્ય શિવાય (અવસ્થાઅનુચિત) ને કાર્યો કરવામાં આવે છે, તે શોભતાં
નથી ॥૩॥

આ હેતુથી હે રાજા ! મહારી બુદ્ધથી ઉપાર્જન કરેલ દ્રવ્યથી મેં એક મં-
દિર બંધાવ્યું છે અને તે મંદિરમાં મારા છંદદેવની પૂજા વખતે અનંતફલને
આપનારી નાદ પૂજા (સંગીત પૂજા) કરાવું છું. દેષ્ટિનાં આવાં વચન સાંભળી રા-
જાએ કાંઈક હસીને કહ્યું કે શેકજી જો તમે આવા પ્રકારના વૈરાગ્યથી રગાએલા
છો તો તમારે વનવાસ કરવો થોડા છે. જુદાસ્થાનમાં કેવી રીતે ધર્મ કરી શકાય ?
તે માટે કહ્યું છે કે—

“ પુત્તનિયલાઈં જંમિ ય આસપિસાઈં વિનિચ્છયં છલહા

તત્થ ય ધણ ? ગિહવાસે સુમિણેવિ ન જાઉ ધમ્મગુણો ॥૪॥

સદુપાયનો પ્રકાશ પ્રચંસનીય છે, અને દીર્ઘદર્શીપણું બાવિધમાં દેખાતું કરનારું છે. ઇત્યાદિ પ્રચંસા પૂર્વક રાજાએ ઇંછિને ત્રિપદ ઉપર સ્થાપન કર્યું. અનુક્રમે એજ શુભ વડે ભેલધર્મ પામી મુખી થયો.

દયે પ્રયેશાર પ્રસ્તુત શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપરેથી ઢાંચા દેખ બતાવે છે—

સર્વકાર્યેષુ યો દીર્ઘદર્શી સ્યાદ્દનવજ્રરઃ ।

સ યોગ્યો ભાગ્યતઃ શુદ્ધધર્મકર્મણિ જાયતે ॥૭॥

શબ્દાર્થ:—જે પુરૂષ ધન મેદિની પદ મુલ દાયેમાં દીર્ઘદર્શી હોય તે પુરૂષ ભાગ્યથી નિર્દોષ ધર્મકાર્યમાં યોગ્ય થાય છે ॥૭॥

॥ શ્વિ પદ્ધતિશતિનો ગુણઃ ॥

સત્તવિંશગુણવિવરણ.

વે માર્ગનુસારીના પાંચિશ ગુણ પૈકી છવીસમા ગુણનું વિવરણ પુરૂં કરી ક્રમથી પ્રાપ્ત થએલ “વિશેષ જાણવા રૂપ” મતાવીમા ગુણનો પ્રારંભ કરે છે.

વિશેષજ્ઞ:—એટલે વસ્તુ તથા અવસ્તુના, કાર્ય અને અકાર્યના, પોતાના અથવા પરના વિશેષને અર્થાત્ આંતરને જે જાણે છે, એટલે નિશ્ચય કરી શકે છે તે વિશેષજ્ઞ કહેવાય છે. જે પુરૂષ વિશેષજ્ઞ નથી તે પુરૂષ ખરેખર પશુથી વધી જતો નથી. અથવા તો બીજી રીતે પોતાના આત્માનેજ ગુણ દોષથી ઉપર ચઢવા રૂપ વિશેષને જે જાણે તેને વિશેષજ્ઞ કહેવાય છે. તેને માટે કહ્યું છે. કે—

“પ્રત્યહં પ્રત્યવેક્ષેત નરશ્ચરિત્તમાત્મનઃ

કિન્તુ મે પશુભિસ્તુલ્યં કિન્તુ સત્પુરુપેરિતિ ॥૧॥”

શબ્દાર્થ:—“પુરૂષ પોતાનું કર્તવ્ય હમેશાં જોયા કરે કે શું મહાશ્ ચરિત્ત પશુના જેવું છે કે સત્પુરુષોના જેવું છે ? ॥૧॥ વળી કહ્યું છે કે—

“જો નવિ દિને દિને સંકલેહ કે અજ્ઞ અજ્ઞિઆ મિ ગુણ અગુણેસુ ય ન હુ ખલિઓ કહ સો અ કરિજ્ઞ અપ્પહિયં ॥૨॥”

શબ્દાર્થ:—“આજે કેટલા ગુણો ઉપાર્જન કર્યા એવી સંકળના જે પુરૂષ હમેશાં કરતો નથી. અને અવગુણો મેળવવામાં ઉત્કૃષ્ટ હોય છે, તે પુરૂષ પોતાનું આત્મહિત કેવી રીતે કરી શકે ? ॥ ૨ ॥” વળી કહ્યું છે કે—

“વત્થૂણં ગુણદોસે લક્ષ્ણે અપ્પક્ષવાયભાવેણ ।

પાણ વિસેસન્નૂ ઉત્તમ ધમ્મારિહો તેણ ॥૩॥”

શબ્દાર્થ:—૫ પરાધાન શિવાય વરતુના શુદ્ધ દેહીને જે જ્ઞાનજ્ઞ છે, તે પ્રાપ્ત કરી વિગેરે દેહિવાય છે. અને તેથી તે હૃદય સ્થાને યોગ્ય થાય છે. ૥૩૩૥ તે વિગે બાધના 'વજ્ર'ને શુભ ધીવાળું કરનાર શુદ્ધિ મન્ત્રિનુ દર્શન ॥ તે આ પ્રમાણે—

સંધાનમરીમાં જિનશત્રુનામે રાજ છે. તેને મારી રીતે જિનમનને જાણ શુદ્ધિ નામે મન્ત્રિ છે. એક વખત રાજ્યને રમયુક્ત ગુદર રસોઈ કરાવી ઘણા સામનો અને મન્ત્રિની મામે રાજ્યને લોજન કર્યું. આ રસમાં આસકત થયેલા રાજા અને સામન વિગેરેને પણ અટકા ? રમ અટકા ? ગંધ દ્રવ્યોદિ બોટી રસોઈની પ્રયોજા કરવા લાગ્યા, પરંતુ શુદ્ધિ મન્ત્રિતો મીન રહ્યો; તેથી રાજ્યને પુછ્યું કે— હે મન્ત્રિન ! તમે કેમ પ્રયોજા કરતા નથી ? મન્ત્રિએ જવાબ આપ્યો કે હે રાજા ! પદાર્થોના સ્વરૂપનુ મને જ્ઞાન હોવાથી મનોરૂ અને અમનોરૂ પદાર્થોમાં મને વિસ્મય થતો નથી. કેમકે શુભધીવાળા પુદ્ગલો દુર્ગંધયુક્ત અને રસયુક્ત પુદ્ગલો પણ રસ વિનાનાં થઈ જાય છે. તેથી નિદા કે પ્રયોજા કરવી યુક્ત નથી તો પણ રાજ્યને આ વાનગી શ્રદ્ધા કરી નહીં. કોઈ દિવસે રાજપાટિકામાં જતાં માર્ગમાં ઘણા નિર્જીવ કલેવરીથી દુર્ગંધવાળું, ખરાબ વર્ણવાળું, મલીન અને સૂર્યના તાપથી ઉકળેલું ખાઈતું ખાણી જોઈ રાજ્યને વસ્ત્રથી નાચિકા ઢાંકી બોલ્યો કે અરે ? આ જળ કેવું દુર્ગંધયુક્ત અને ગિભત્સ છે ? શુદ્ધિએ કહ્યું કે હે રાજા ? તમે આ જળની નિંદા ન કરો. કારણ કે ખરાબ પદાર્થો શ્રેષ્ઠ પદાર્થપણે અને શ્રેષ્ઠ પદાર્થો ખરાબ પદાર્થપણે પરિવર્તિત છે. તેથી મહાન પુરૂષને લુપ્તપ્રસા કરવી યોગ્ય નથી. પરંતુ રાજ્યને જે વાત માન્ય કરી નહી. પછી મન્ત્રિએ રાજાને પ્રતિજોધ કરવા. મારે શ્રમ રીતે પોતાના પ્રમાણીક પુરૂષો મામે વસ્ત્રથી ગળેડું તે ખાઈતું પાળી મંગાવ્યું અને પોતાના ઘરમાં લાવી, કોરા ઘડ્યોની અંદર નાખ્યું અને તેને કલકલના ચૂર્ણ વિગેરેથી નિર્ભજ બનાવ્યું. વળી તેને બીજવાર ગળીને નવા ઘડાની અંદર નાખ્યું. એવી રીતે એકવીસ દિવસે તે જળ નિર્ભજ, સ્વાદિષ્ઠ, શીતળ અને જળ રત્ન જેવું થઈ ગયું. પછી તે જળને શુભધી દ્રવ્યોથી વાસિત કરી રાજાના રસોઈયાઓને આપ્યું. લોજન વખતે તેઓએ રાજા પાસે મૂક્યું. તે જળનો લોકોત્તર રમ અને સ્વાદિષ્ઠના વિગેરે શુભોને પ્રાપ્ત કરી ખુશી થયેલા રાજા રસોઈયાઓને કહે છે કે આ જળ દયાંગી પ્રાપ્ત થયું ? તેઓએ જવાબ આપ્યો કે અમને મન્ત્રિએ આપ્યું છે રાજ્યને મન્ત્રિને પુછ્યું. મન્ત્રિએ કહ્યું કે હે રાજા ? જો તમે મને અજયદાન આપો, તો હું આ પાણીની ઉત્પત્તિ જણાવું. રાજા તરફથી અજયદાન મળતાં મન્ત્રિએ તેના ચાર્ણ પૂતાં કહી સંભળાવ્યો, પણ રાજા શ્રદ્ધા કરતો નથી. તેથી મન્ત્રિએ પૂર્વોક્ત વિધિએ ખાઈતું જળ મંગાવી તેવીજ રીતે તે જળને જળ રત્ન જેવું કરી બનાવ્યું. તે જોઈ વિસ્મય થયેલા રાજાએ, મન્ત્રિને પુછ્યું તમે આ કેવી રીતે બોલ્યું ? મન્ત્રિએ જવાબ આપ્યો કે “ પુદ્ગલોનો પરિવર્તન ”

ધયા કરે છે ઇત્યાદિ શુદ્ધના વચનથી, તે ખટ્ટી રાજા પણ સંપૂર્ણ પદાર્થોના અંતરની અભિલાષા કરતો શુદ્ધની સેવામાં તત્પર એવો આવક થયો. અનુક્રમે તે બંને દીક્ષા ગ્રહણ કરી મોક્ષે ગયા. કહ્યું છે કે, સુશુદ્ધિના વચનથી પાણીના દ્રષ્ટાંત વડે નિત્યશુ રાજા પ્રતિબોધ પામ્યો અને અંગીયાર અંગને ધારણ કરનારા તે બન્ને શ્રમણ સિંહો સિદ્ધ થયા.

અથવા આત્માના ગમન અને આગમનાદિકને બાણવારૂપ લક્ષણને વિશેષ કહે છે. કહ્યું છે કે—

“ इहोपपत्तिर्मम केन कर्मणा, कुतः प्रयातव्यमितो भवादिति ।
विचारणा यस्य न जायते हृदि, कथं स धर्मप्रवणो भविष्यति ॥४॥ ”

શબ્દાર્થ:—કયા કર્મના ઉદયથી આ ઠેકાણે મદારી ઉત્પત્તિ થઈ છે, અને આ ભવથી મહારે ક્યાં જવાનું છે? એવી સમાલોચનાને પુરૂષના અંતઃકરણમાં થતી નથી તે ધર્મમાં તત્પર કેવી રીતે થઈ શકે? ॥૪॥ ”

અથવા તો સમયને ઉચિત જે અંગીકાર કરવારૂપ હોય, તેને વિશેષ કહે છે. જેમ કે જે કાળે જે પદાર્થ ત્યાગ કરવાને અથવા ગ્રહણ કરવાને લાયક હોય, તે પદાર્થનું નિપુણ વૃત્તિથી વિચાર કરી ગ્રહણ કરવું જોઈએ. આ કર્તવ્ય નિપુણનું લક્ષણ હોવાથી અને સર્વ પ્રકારની લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરાવવામાં હેતુ હોવાથીજ લોકમાં કહેવાય છે કે—

“ यः काकणीमप्यपथप्रपन्नामन्वेपते निष्कसहस्रतुल्याम् ।
कालेन कोटिपत्रपि मुक्तहस्तस्तस्यानुबन्धं न जहाति लक्ष्मीः ॥५॥ ”

શબ્દાર્થ:—ખરાબ માર્ગમાં પ્રાપ્ત થએલી એક કોડીને પણ જે પુરૂષ હજાર સોનાગહેર ગળી ગમેવના કરે છે, પરંતુ અવસર આવે કોટિરૂપ્ય ખરથવામાં પણ હાથ ખુસ્તો મુકે છે, તેવા પુરૂષના સંબંધને લક્ષ્મી ત્યાગ કરતાં નથી. ॥૫॥

આ ઠેકાણે વહુની બહાર સંબંધી પીડાને દૂર કરનાર મોતી અને પ્રવાળોના ચૂર્ણોને રોટલો કરનાર શ્રેષ્ઠનું દ્રષ્ટાંત છે તે બીજા અંશથી બાણી લેવું.

અથવા સર્વ ઠેકાણે આ લોક અને પરલોક સગાંધી હિતને અનુસરનાર એવા વ્યાપાર તથા ધર્મ વિગેરેના વિધાનમાં વિષમાન ક્ષણના ઉદયનો જે નિર્દોષ એવો ઉત્તરોત્તર નિર્ધય તેને વિશેષ કહે છે. અને તેને જે બાણ તે વિશેષજ કહેવાય છે. એવા પ્રકારના સુણયુક્ત પુરૂષની દરેક ક્રિયાઓ ક્ષણશૂન્ય થતી નથી. જેમ સાગર-દત્ત નામના શ્રેષ્ઠની વિશેષજપણને લીધે સર્વ ક્રિયાઓ ક્ષણવતી થઈ, તે દ્રષ્ટાંત નીચે મુજબ છે—

તામ્રલિપ્તી નામની નગરીમાં સાગરદત્ત નામનો તમામ વિષયમાં ઉદા ઉતરી વિશેષ નિશ્ચય કરનારો એક વ્યક્તિ વસતો હતો. તે ભત્તિસ્મરણ જ્ઞાનને લીધે સ્ત્રીમાં વિરક્ત હોવાથી પરણવા ઇચ્છતો ન હતો. અને તે પૂર્વજન્મમાં બ્રાહ્મણ હતો. પુરુષાંતરમાં આસક્ત થયેલી તેની સ્ત્રીના જેર દેવાથી મૂર્છિત થયેલાને આ મરી ગયો છે, એમ ધારી તે કુલટાએ બહાર દે દી લીધો, પરંતુ કોઇ ગોવાણાનીએ શ્લેષ લાવી તેને છવાડયો. ત્યારબાદ તે બ્રાહ્મણ વંશમયથી પ્રેરાઈ તાપત્ર ધઈ મરણ પામ્યો અને તે અહીં સાગરદત્તપણે ઉત્પન્ન થયો. તે ગોવાણાની થયું લૌકિક ધર્મ એટલે દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ સ્થૂલ ધર્મના નિષેધોમાં અનુરાગ ધરાવતી કાગક્રમે મરણ પામી, તામ્રલિપ્તી નગરીમાં વ્યાપારીની પુત્રી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ. એક વખત માર્ગમાં તેણીને ભેટ સાગરદત્તની દ્રષ્ટિને કાંઈક આનંદ થયો. તેના આગાધિનાએ તેના આ અભિપ્રાયને સમજી લઈ સાગરદત્તને તેણીની સાથે પરણાવ્યો. પરંતુ સાગરદત્તના અંતઃકરણમાં હર્ષને સ્થાન મળ્યું નહીં. તે વ્યવહારીની પુત્રીએ તુલિના બગીચી કદથી લીધું કે આ મહારો સ્વામી ખરેખર ભત્તિસ્મરણ જ્ઞાન ધરાવે છે અને તે પૂર્વજન્મમાં કોઇ સ્ત્રીથી કદરૂપના પામેલો છે, એવા અર્થ નિશ્ચય થયા બાદ તે વિચક્ષણાએ એક વખત આ ગાથા લખી મોકલાવી—

દહસ્ત પાયસેણં જુતં દાદિયંપિ કિમિહ પરિહરિતં ।

લુચ્છોદયસંભવિણો નહુ દુદ્ધે પૂયરા હુંતિ ॥૬॥

સામ્બાર્થ:—દુધથી કાઢેલા અનુખને દહનિ ત્યાગ કર્યો શું પામ્યું છે ? યોગ જલમાં થનારા પાદાઓ શું દુધમાં દોષ શો ? ૥૬॥ તાત્પર્યકે એક સ્ત્રી કુતરા અનુભવવામાં આવી, તેથી શું સમજી તેવીજ છે એમ સંભવ થાય ? નહીં.

ઉપરની ગાથાને ભાવાર્થ પાલન કરી સાગરદત્તને પણ એક સ્ત્રીએ ઉત્પન્ન લખી મોકલ્યો—

કુપાત્રે રમતે નારી ગિરો યર્પતિ પારિદઃ ।

નીચમાધવતે હ્રદમીઃ પ્રાજઃ પ્રાયેણ નિર્જનઃ ॥૭॥

સામ્બાર્થ:—સ્ત્રી નીચની સાથે રમણ કરે છે. પાર્શ્વિક (જાડોબાન ગિયાપના) પર્વત ઉપર વધે છે. અને ઘણું બાંધે પશિત પ્રાણ નિર્જન દેવ ॥ ૭ નેત્રીએ કદીની નેત્ર ગાથા લખી મોકલાવી કે—

પાયવદોસો વત્પ ય ન હોઈ ન દુ પ્તિણ નદાડો ।

અણુરસંપિ દુ સંજ્ઞં પિ દિવસયરો ન માતેદ ॥૮॥

શબ્દાર્થ:—સ્વાભાવિક દોષ કયાં નથી હોતો? માટે એટલા માત્રથી પરિત્યાગ કરવો ઘટતો નથી. અનુસંગવાળી સંધ્યાને પણ મું સૂર્ય પ્રકાશિત નથી કરતો ॥૩॥

આ પ્રમાણે તર્ક વિતર્ક કરતાં સાગરદત્તના ચિત્તમાં આનંદ થયો. આ અરસામાં સાગરદત્તનો શ્વસુરવર્ગ પાટલીપુત્ર નગરમાં ગયો. સાગરદત્ત પણ વહાણ દ્વારા વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. વ્યાપાર કરતાં સાત વખત વહાણો લાભ્યાં અને સઘળું ધન આણ્યું ગયું. એ વખત કુવામાંથી પાણી કાઢનાર પુરૂષને સાત વખત નિમ્જનતા મળવા છતાં આઠમી વખતે પાણી નીકળેલું જોઈ મુકનગ્રંથી ગાંધી ત્રિહલદીપ પ્રત્યે પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં પ્રગલ વાયરાએ તેનું વહાણ ત્રિહલદીપને બદલે રત્નોદીપમાં પ્રાપ્ત કર્યું. આ વખતે તેને સાર વિનાના ફરીયાણાનો ત્યાગ કરી વહાણને રત્નોદીપ ભરી લીધું. અને ત્યાંથી પાછો ફર્યો, પરંતુ રસ્તામાં ખટ્ટાત્રીઓએ રત્નોદીપ લોભથી તેને સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો. પ્રથમ ભાંગેલા વહાણનું પાટીયું મળવાથી સમુદ્રને ઉતરી અનુક્રમે પાટલીપુત્રમાં પહોંચી શ્વસુરવર્ગને મળ્યો. અને વહાણ રત્નોદીપમાં પ્રાપ્ત થયું ત્યાંથી માંડી સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. રાજાની આગળ પણ સાગરદત્તે આ હકીકત પ્રથમથીજ જણાવી દીધી. ભાખ્યોગે તે ખટ્ટાત્રીઓ પણ પાટલીપુત્રમાં આવી પહોંચ્યા. રાજાની આગળ રત્નોદીપ બેઠ સંખ્યા અને સ્વામી વિગેરેનો પ્રશ્ન થતાં તેમનું સઘળું પોગણ ખુલ્લું થયું. રાજાએ તે રત્નોદીપ સાગરદત્તને અપાવ્યાં. પછી સાગરદત્ત કેટલાએક કાળે તામ્રલિપ્તીમાં પ્રાપ્ત થયો. ત્યાં તેણે વિચાર કર્યો કે ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય દોષ સારા સ્થાનમાં ન ખરચાય, તો તે કેવેશ અને દુર્ગતિ વિગેરે ફળનેજ આપનાર થાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે:—

લક્ષ્મીઃ સર્પતિ નીચમર્ણવપયઃ સહ્યાદિવામ્મોજિની

સંસર્ગાદિવ કણ્ટકાકુલપદા ન ક્વાપિ ધત્તે પદમ્ ।

ચૈતન્યં વિપસંનિધેરિવ નૃણામુજ્જાસયત્યજ્જસા

ધર્મસ્થાનનિયોજનેન ગુણિભિર્ગ્રાહ્યં તદસ્યાઃ ફલમ્ ॥૧॥

શબ્દાર્થ:—સમુદ્રજળના સંગથીજ જાણે લક્ષ્મીને નીચ પાસે જવાનો દેવ પડી ન હોય ? કમલિનીના સંસર્ગથી પગમાં લાગેલા કાંઠાથી ઊત્પન્ન થતી વ્યથાને લગ્નનેજ જાણે સર્વત્ર અસ્થિર ન હોય ? હવાહવા વિપની પાસે રહેવાથીજ જાણે મનુષ્યાની સમગ્ર શક્તિને લક્ષ્મી નાશ પમાડતી ન હોય ? તેટલા માટે વિવેકી પુરુષોએ ધર્મસ્થાનમાં ઉપયોગ કરી લક્ષ્મીને સદૃશ કરવી જોઈએ ॥૩॥

ત્યારમાદ મોટા દાનની શરૂઆત કરી ક્યા દેવને સ્થાપન કરવા ઇત્યાદિ વિષયમાં જુદા જુદા મનવાળાઓને પુછ્યું પણ કોઈ સ્થળે એક મન થયો નહીં. તેટલામાં કોઈ પ્રમાણિક માણસે જણાવ્યું કે દે ભદ્ર ? દેવતાઓ ભાવથી વશ કરી

કાશ રો. માટે તેના ચિંતન કરવારૂપ સમાધિમાં તત્પર થા. એટલે રત્નાધિષ્ઠાત્રી દેવના પોતેજ નિશ્ચય કરેછે. આ વાન સાંભળી સાગરદત્ત પણ ત્રણ ઉપવાસ કરી પ્યાનારૂઢ થયો. તેના દૃઢ નિશ્ચયથી જેઆયેલી શાશનદેવીએ જિનપ્રતિમા સ્થાપન કરવા માટે કહ્યું. હવે પૂર્વક સાગરદત્તે તેની માંગની કરી. દેવીએ ભગવાન પાર્શ્વનાથ સ્વામિની મુવર્તુમ્મ પ્રતિમા અર્પણ કરી. કાળક્રમે મુનિનો યોગ મળતાં તેને પ્રથમ કયાં કે આ પ્રતિમા છેતી છે? મુનિ તરફથી જ્વાળા મળ્યો કે વિતરાગની પ્રતિમા છે. સાગરદત્તે ફરી પૂછ્યું કે તે ક્યાં છે? મુનિઓએ જણાવ્યું કે તે પુંડરિકા દેશમાં છે. આ વાન સાંભળી સાગરદત્ત ત્યાં ગયો. તે વખતે કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશથી શાશન સૂર્ય રૂપ થી પાર્શ્વનાથ સ્વામીને સમવસરણમાં બેઠેલા જોઈ તેણે દબ્ય અને બાવળી પ્રજ્વાલ ક્યાં. પછી તેણે દેવના સ્વરૂપની પૂરછા કરી. તે અવસરે નામ, સ્થાપના, દબ્ય અને બાવ એ ચાર નિરોપ દ્વારા ભગવાન જે જે પ્રકારે દેવત્વ સ્વરૂપ કરી બતાવે છે, તે તે પ્રકારે વિશેષપણે નિશ્ચયમાં પરાયણ થઈ તેણે વીનશામને દેવપણે જાણ્યા, અને તત્ત્વજૂતિથી વીતરાગમાં રૂઢિ મગદ થઈ. કહ્યું છે કે—

લોગુત્તરા મ્હુ ઇપ, ભાવા લોગુત્તરાણ સત્તાણ ।

પદિમાસંતે સમ્મં, હિત્તમાણ વ જચ્ચરયણગુણે ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ:—જેમ જાતિવાળા રત્નોના ગુણોની પરિક્ષા સ્વેરી શિયામ બીજાને હોતી નથી, તેમ જે જે અસાધારણ ગુણ લોકોત્તરે પદાર્થો હોય છે તેજુ લોકોત્તરે પ્રાણીઓને અમ્મક પ્રકારે જાન થાય છે.

ત્યારબાદ તેણે રત્નોથી મંદિર કરાવ્યું અને તેમાં પાર્શ્વનાથસ્વામિની પ્રતિમા સ્થાપન કરી. હમેશાં ત્રણ વખત પૂજા કરતાં તેનો કર્મશરણી નાથ પામ્યો. એ પ્રમાણે દરેક વસ્તુની ખાત્રી કરવા રૂપ માત્ર એક વિશેષજ્ઞ ગુણથી છેવટે ચારિત્ર પ્રદણ કરી વિશેષ ક્રિયામાં તત્પર થઈ અનુક્રમે કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયો.

હવે પ્રાંથકાર ગુણની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશ દ્વારા રૂજ બતાવે છે—

एवाविधान् विशेषान् यो विज्ञायात्र प्रवर्त्तते ।

स धर्म योग्यतामात्मन्यारोपयति सत्तमः ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ:—ઉપર જણાવેલા વિશેષને જાણી જે પુરૂષ તેમાં અહીં પ્રવૃત્તિ કરે છે; તેસજ્જનસિરોમણી પેનાના આત્મામાં ધર્મની યોગ્યતાને આરોપણ કરે ૭.૧૧

॥ इति वसुविवर्त्तितमो गुणः ॥

અથ અષ્ટવિંશતિગુણ વર્ણન.

વે સતાવીશમા ગુણનું વર્ણન સમાપ્ત કરી કમથી પ્રાપ્ત થ-
એલ “કૃતજ્ઞ” ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે.

કૃતજ્ઞ:—તેમજ કરેલું એટલે બીજાએ કરેલા ઉપકારને જે બાળે પરંતુ ઓળખે
નહી તે કૃતજ્ઞ કહેવાય છે. એ પ્રમાણે વર્તન કરનારને ખરેખર કૃત્યાણનો લાભ
માય છે. કેમકે કૃતજ્ઞ પુરૂષ ઉપકાર કરનારનું બહુમાન કરે છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

લઘ્મઙ્ગ ન સહસ્ત્રેસુ વિ ઉવયારકરોવિ ઇહ નરો તાવ ।

જો મન્નઙ્ગ ઉવયરિયં સો લક્ષ્વે સુંપિ દુહ્લક્ષ્વો ॥ ૧ ॥

ઉત્તમઅહમવિયારે વીમંસહ કિં મુહા બુહા તુબ્ધે ।

અહમો ન કયમ્ઘાઓ કયન્નુણો ઉત્તમો નન્નો ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ:—આ લોકમાં પ્રથમતો હજાર મનુષ્યોને વિષે પણ ઉપકાર કરનાર
મળી આવેલો દુર્ધટ છે, પરંતુ પોતાનાં ઉપર થયેલા ઉપકારને માનનાર તો લાખોમાં
પણ મળેલો મુરકેલ છે. ॥ ૧ ॥ હું પાંડિતો તમે ઉત્તમ અને અધમના વિચાર કરવા
શ્યા માટે તકવિતર્ક કરો છો ? કારણ કે કૃતજ્ઞ કરતાં બીજો કોઈ અધમ નથી અને
કૃતજ્ઞથી બીજો કોઈ ઉત્તમ નથી. ॥ ૨ ॥

જે કરેલા ઉપકારને ઓળખે છે, તે ખરેખર કૃતજ્ઞની ખરોખરી કરી શકતો નથી
તે બદલ કહ્યું છે કે—

અશનમાત્રકૃતજ્ઞતયા યુરોર્ન પિશુનોઽપિ શુનો લભતે તુલામ્ ।

અપિવહૂપકૃતે સખિતાં સ્વલે ન સ્વલ્લ સ્વલતિ સ્વે લતિકા યથા ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ:—ઉપકારીના ઉપકારને ભૂલી જનાર મનુષ્ય કૃત જોજનના ઉપ-
કારને નહીં જુલનાર કૃતજ્ઞની પણ ખરોખરી કરી શકતો નથી. વળી જેમ આકા-

રામાં વેણી દેસાતી નથી, તેમ ઘણા ઉપકાર કર્યા છતાં પણ ખસ પુરુષમાં મિતતા રહી રાહતી નથી. ॥ ૩ ॥

અહીં તાત્પર્ય એવો છે કે, કૃતખને ઘણી પ્રકારની આપત્તિમાંથી બચાવ્યો હોય, પૈસાની મદદ કરી હોય આ લોક અને પરલોકના હિત માટે હિતશિક્ષા આપી હોય, એ સિવાય ઘણા ઉપકાર કર્યો હોય, છતાં ઉપકાર કરનારનો અહલો વાળવો તો દૂર રહ્યો પણ તેનાં છિદ્રો ભેંધ તેના ઉપર આપત્તિ લાવવામાં પણ મુકતો નથી. ફત્તરો તો એક વખત જેનું અડા ખાય છે તેના ઘરની ચોકી ભરે છે, કોઈ અભણ્યા માણસને ઘરમાં દાખલ થવા દેતો નથી, ચોરાથી પણ બચાવ કરે છે; તેથીજ પ્રથકારે કૃતખને કૃતરાની બરોબરી કરવાને લાયક પણ ગણ્યો નથી અને તે વાસ્તવીક છે.

આ લોકમાં ઉપકારને ઝોળવનાર, ઉપકારને બાણનાર, ઉપકારનો અહલો વાળનાર અને કારણ સિવાય ઉપકાર કરનાર એમ ચાર પ્રકારના પુરુષો હોય છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

અકૃતજ્ઞા અસંખ્યાતાઃ સંખ્યાતાઃ કૃતવેદિનઃ ।

કૃતોપકારિણઃ સ્તોકાઃ દ્વિત્રાઃ સ્વેનોપકારિણઃ ॥૪॥

નહિ મે પર્વતા ભારા ન મે ભારાશ્ચ સાગરાઃ ।

કૃતઘ્નાશ્ચ મહાભારા ભારા વિશ્વાસઘાતકાઃ ॥૫॥

હૃદયોપરક્ષેત્ર શરીર શૈલતુલાં કૃતઘ્નાઃ કલયન્તિ શશ્વત્ ।

સુક્ષેત્રનેત્રાન્મુતશુક્તિષેનુસમાઃ કૃતજ્ઞાઃ પ્રાપ્તિતાઃ પૃથિવ્યામ્ ॥૬॥

શબ્દાર્થઃ—કૃતખો ગજત્રી વિનાના, કૃતજ્ઞો મજત્રીમાં આવી શકે તેટલા, ઉપકારનો અહલો વાળનારો ધોણ અને ધોણાની ઘેલે ઉપકાર કરનારા એ ત્રણ હોય છે. ॥ ૪ ॥ પૃથિવી કહે છે કે, મને પર્વતો કે શમુદ્રોનો બોલો નથી, પરંતુ કૃતખો અને વિશ્વાસઘાતકો મોડા બોલારૂપ છે. ॥ ૫ ॥ આ દુનીયામાં કૃતખો તથા ઉપરક્ષેત્ર, શરીર અને પર્વતની બરોબરીમાં મુકાય છે અને કૃતજ્ઞો એકદંત્ર, ચમ્પુ. આશ્વર્થ-કારી હોય અને તત્કાળ પ્રસન્ન ગાય જેવા દુનીયામાં પ્રસિદ્ધ છે. ॥ ૬ ॥

આ લોકનો તાત્પર્ય એવો છે કે, જેમ પાણી પવન તાપ વિગેરે અનુકૂળ સામગ્રીનો ભોગ મળ્યા છતાં ઉપરજૂમિમાં વાપેલું ઉત્તમ બીજ નિષ્ફળ બાક છે અને જેતી કરવા રૂપ કદ સિવાય કંઈ પ્રાપ્ત થતું નથી; તેમ કૃતખ પુરુષને સંપૂર્ણ સામગ્રી મળ્યાં છતાં હિત બુદ્ધિથી તેનામાં આરોપણ કરેલા તત્ત્વદિ વિચારો નિષ્ફળ થાય છે. જગી જેમ શરીરનું નિરંતર નાના પ્રકારની વસ્તુઓથી અને નેત્રનું

પોષણ કરવામાં આવ્યું હોય તોપણ આખરે પોષણ કરનારને દગો દીધા વગર રહેતું નથી. તેમ કૃત્ત્વ પુરૂષનું પરમાર્થ વૃત્તિથી આશ્રવિકા વિગેરે પુરી પાડી ગમે તેટલું પોષણ કરવામાં આવ્યું હોય, તોપણ તેના ઉપર ઉપકાર કરનારને ઉપકારનો બદલો આપવો તો દૂર રહ્યો, પરંતુ અવસર આવે તે દુષ્ટ માણસ દગો દીધા વિના રહેતો નથી. વળી જેમ પર્વત પત્થર, કાંટા, વિકટ ઝાડી, વિષમ માર્ગ અને વ્યાધાદિ કર પ્રાણીઓનું સ્થાન હોવાને લીધે હુમેશાં ભય આપનાર હોય છે, તેમ કૃત્ત્વ પુરૂષ ઉપકાર કરનારને તમોએ અમુક કાર્ય રાજવિરૂદ્ધ કર્યું છે તેને હું બહાર લાવીશ વિગેરે ખોટી ધમકી આપી હુમેશાં ભય આપવામાં બાકી રાખતો નથી. આથી વિપરીત સ્વભાવવાળો કૃત્ત્વ પુરૂષ તો કોઈ વખત પણ ઉપકાર કરનારના ઉપકારને ભુલતો નથી અને ગમે તેથી આપત્તિ આવી પડે તો પણ સારા ક્ષેત્ર વિગેરેની પેઠે ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ કૃપાનેજ આપનારો થાય છે.

જેની ઉપકાર કરવામાં હુમેશાં ભુલિ છે તે અને બીજો પોતાના ઉપર કરેલા ઉપકારને કદી ભુલતો નથી એવા આ બન્ને પુરૂષોને પૃથિવી ધારણ કરે છે, અથવા તો આ બે પુરૂષોએ પૃથ્વીને ધારણ કરી છે. કૃત્ત્વ પુરૂષો યોગા ઉપકારને પણ ધણો કરી માને છે, જેમકે જંગલમાં ક્ષીરામલકને આપનાર ભીલનો રાજાએ મહાન ઉપકાર માન્યો હતો, તેનું દ્રષ્ટાંત નીચે મુજબ છે.

વસંતપુરનગરમાં જિતારી નામનો રાજા હતો. એક વખત સભામાં બેઠેલા રાજાને દ્વારપાલે વિજ્ઞાપિત કરી કે હે રાજા! બહુ દૂર દેશથી આવેલા મુવર્ણની છત્રી જેના હાથમાં છે એવો એક યોદ્ધાનો વેપારી દરવાજા ઉપર ઉત્તો છે. આ પ્રમાણે કહે છને રાજાએ તેને સભામાં બોલાવ્યો. તે સોદાગર રાજાને પ્રજ્ઞામ કરી રાજાની આજ્ઞામળાં આમન ઉપર બેઠો. એટલે રાજાએ પુછ્યું કે હે ભદ્ર ! કયા કયા દેશોના કયા કયા નામવાળા કૃદલી સંખ્યાવાળા કયા કયા યોદ્ધા લાવ્યો છે તે કદી બનાવ. યોદ્ધાના વેપારીએ જણાવ્યું કે-કંબોજ, સિંધુ, પારસ અને વાત્સીક વિગેરે દેશોના અને કર્ક, શ્રીવત્સ, ખુંગાહ, સેરાહ, કિયાહ, હરિત, હુદનાહ, કુર્ગાઈ, નીલ, દહાહ, કવિલ, અષ્ટમ ગંગ અને પંચમદ્ર વિગેરે નામવાળા યોદ્ધાઓ છે. હે રાજા! વિગેરે કદુ ? એકેક જાનિના સો સો યોદ્ધાઓ છે. અને તે સઘળા સર્વ લશ્કરો યોદ્ધાનિ નેમજ કેળવાએલા છે. ત્યાર બાદ રાજા મંત્રીવિગેરેની સાથે જોવા માટે યોદ્ધાઓની જગ્યા ઉપર ગયો. ત્યાં સઘળા યોદ્ધાઓ જોવા. તેમાંથી કોઈએક લશ્કરગુપ્ત યોદ્ધા ઉપર પરીક્ષા કરવા માટે પોતેજ સ્વાર થયો, અને તેની પાસે પાંચ પ્રકારની ત્રિ કરાલી પેગની પરીક્ષા વખતે કાનની વધે હુલ્લે કે તરતજ ત્યાંથી ઉછળ્યો અને એવી ત્રિથી ચાલ્યો કે એક પ્રદરમાં બાર યોજન નિકળી ગયો. આ યોદ્ધા વિપરીત શિક્ષા પામવા દશે એમ ધારી રાજાએ લગભગ છાત્રી દીધી ને યોદ્ધા ત્યાંજ

ઉભો રહ્યો. એટલે રાજા નીચે ઉતર્યો. બરોગર મધ્યાન્હ વખતે તૃપાથી પિડિત થએલા રાજાએ પાણીની તપાસ કરતાં એક ભિહુને ભેંઈ મદ સ્વરથી કહ્યું કે હે ભિહુ ! તૃપાથી પિડિત થએલા મને પાણી દેખાડ. ભિહુ પણ રાજાની આદૃતિથી વિસ્મય પામેલો પ્રજામાં કરી જોડ્યો કે હે રાજા ! હું ત્યાં સુધીમાં પાણી લાવું છું ત્યાં સુધીમાં તૃપાને ફર કરનાર આ દીરામલકને મુખમાં રાખો. એમ કહી પોતે પાણી લેવા ગયો. રાજા પણ એક વૃક્ષની છાયાનો આશ્રય લઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ભિહુનું મોઢું પરીપકારપણું કેવું આશ્ચર્યજનક છે ? આ ઉપકાર કરનાર ભિહુનું શું કાર્ય કરી તેમજ શું આપીને જોના કરજથી મુક્ત થઈશ; એવો વિચાર કરે છે તેટલામાં તે ભિહુ કમલિનીના પડીયામાં પાણી લઈને આવી પહોંચ્યો અને તેણે હાથ પગ અને મુખનું ચોચ કરાવ્યું. તે પછી પવિત્ર, નિર્ભજ અને શીતળ જળથી રાજાને પીરજ આપી. જેટલામાં રાજા ભિહુને કાંઈક કહેવા ભય છે તેટલામાં પછવાડે રહેલું સૈન્ય આવી પહોંચ્યું. આ વખતે રાજાને ભેંઈ સપજાઓને આનંદ પ્રાપ્ત થયો. રાજાએ તેઓની આગળ પ્રથમની સપજી હકીકત કહી સભાગવી અને વિશેષમાં કહ્યું કે તેવા અણીના વખતમાં આ ભિહુએ આપેલા દીરામલકની બરોગરી કરવામાં મોઢું સમજા રાજ્ય પણ સમર્થ નથી, તો પણ હાથી ઉપર બેસાડી આ ભિહુને નગરમાં પહોંચાડો. રાજા પણ મોટા મોટા સવ પૂર્વક નગરમાં પ્રાપ્ત થયો, ત્યાં તે ભિહુનો તેજમર્દન, સ્નાન, વિલેપન વિગેરેથી ઘણો સત્કાર થયો. અને ઘણા કાળ સુધી પોતાની પાસે મુખમાં રાખ્યો. કેઈ વખતે વર્ષાકાળમાં વનનું સ્મરણ થવાથી તે ભિહુ ત્યાં જવા ઉત્સુક થયો. તેણે અનેકવાર સમજાવ્યો પણ જ્યારે તે રહેવાને કબુલ ન થયો ત્યારે રાજાએ સાચે જઈ ભિહુનું નગર સ્થાપન કરી રાજ્યાભિષેક પૂર્વક તે ભિહુને રાજાગાદી ઉપર બેસાડ્યો. અને પ્રથમ આપેલા હાથી ઘોડા વિગેરે સઘળું તેને અર્પણ કર્યું. એ પ્રમાણે કૃતાર્થ થઈ રાજા પોતાના નગરમાં પ્રાપ્ત થયો. કેટલાક કાળે તે ભિહુ રાજા પણ મદા મનાવી થયો. આ દુનિયામાં ઉત્તમ પુરુષોના ઉપકારનું માહાત્મ્ય કયો પુરૂષ વર્ણન કરવાને સમર્થ થઈ શકે ? કેાઈ પણ નહીં.

ખરી રીતે તો તે કૃતજ કહી શકાય કે જે ધર્મ પ્રત્યે ઉપકારક છે. ધર્મ પ્રત્યેના ઉપકાર તો ધર્મ સંબંધી વિરૂદ્ધોના ત્યાગ કરવાથી થાય છે. તે ધર્મ વિરૂદ્ધ પ્રવૃત્તિઓ નીચે પ્રમાણે છે.

આસવદારમાં પ્રવૃત્તિ, ધર્મકાર્ય કરવામાં અનાદર, મુનિઓ ઉપર દેવ, દેવ દ્વંધનો ઉપભોગ, જિનશાસન ઉપહાસ, સાધ્વીઓનો સંગ કરવામાં સાહસિકપણ, કોલાચાર્ય (શાકિતક) ના ઉપદેશમાં રૂઝી, વિરતિને ત્યાગ, ગુરૂ, સ્વામી, ધાર્મિક સુખી, સ્વજન, મુશતિ અને વિદ્યામીને હમવાનો અવલ. બીજાની સમૃદ્ધિ એવું અ-

દેખાઇ કરવી, હૃદય વિનાનો લોભ કરવો, કૃણ અને દેશને અનુચિત વસ્તુનો હમેશાં કયવિકય કરવો, હૃદયની નિર્દયતા અને ખર કર્મમાં પ્રવૃત્તિ.

વળી શા માટે અહીં આટલો નધો આગ્રહ કરવો જોઇએ એવું કહેનારને માટે કહ્યું છે કે—

કુલરૂવરિદ્ધિસામિત્તળાઙ્ગ પુરિસસ્સ જેણમુવળીયમ્ ।

ધમ્મસ્સ તસ્સ જુજ્જહ્મ કહ્ નામ વિરુદ્ધમાયરિડમ્ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ:—જે ધર્મે પુરૂષને કૃણ, રૂપ, સમૃદ્ધિ અને સ્વામિત્વ વિગેરેની પ્રાપ્તિ કરાવી છે તેવા ધર્મથી વિરુદ્ધ આચરણ કરવું તે કેવી રીતે યોગ્ય કહી શકાય ? ન જ કહેવાય. ॥ ૭ ॥

તે માટે કોઇએ કહ્યું છે કે—

યેનાનીતઃ કુલમમલિનં લમ્ભિતશ્ચારુરૂપં

શ્લાઘ્યં જન્મ શ્રિયમુદયિનીં બુદ્ધિમાચારશુદ્ધિમ્ ।

પુણ્યાન્ પુત્રાનતિશયવર્તીં પ્રેત્ય ચ સ્વઃસમૃદ્ધિ

ધર્મં નો ચેત્તમુપકુરુતે યઃ કુતોઽસૌ કૃતજ્ઞઃ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ:—જે ધર્મ નિર્મળ કૃણ, સુંદર રૂપ, પ્રશંસા કરવા લાયક જન્મ, ઉદયવાળી લક્ષ્મી, શુદ્ધિ, આચારની વિશુદ્ધિ, પવિત્ર પુત્રો અને પરલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્વર્ગની સમૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરાવે છે, તેવા ધર્મને જે ઉપકાર નથી કરતા તે કૃતજ્ઞ યેના કહેવાય ? ન જ કહેવાય ॥ ૮ ॥ આ હેતુથી જે ધર્મને ઉપકાર કરનાર હોય છે, તેજ કૃતજ્ઞ કહેવાય છે. વળી કહ્યું છે કે:—

વિદ્વાંસઃ શતશઃ સ્ફુરન્તિ ભુવને સન્ત્યેવ ભૂમિભૃતો—

વૃત્તિં વૈનયિકીં ચ વિભ્રતિ કતિ પ્રીણન્તિ વાગ્મિઃ પરે ।

દૃશ્યન્તે સુકૃતક્રિયાસુ કુશલા દાતાઽપિ કોઽપિ ક્વચિત્

કલ્પોર્વીરુહવદ્ધનેન સુલભઃ પ્રાયઃ કૃતજ્ઞો જનઃ ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ:—આ દુનિયામાં સેંકડો વિદ્વાનો સ્ફુરાયમાન છે, કેટલાએક રાજાઓ છે. કેટલાએક વિનયવાળી વૃત્તિને ધારણ કરનારા છે, કેટલાએક સુંદર વાણીવડે ખુશી કરનારા છે, કેટલાએક પુણ્ય ક્રિયામાં કુશળ દેખાય છે અને વનમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ કોઇક ટકાવે દાતા પણ હોય છે, પરંતુ પ્રાપ્ત કરીને કૃતજ્ઞ પુરૂષ મળવો દુર્લભ હોય છે. ॥ ૯ ॥

॥ ७ ॥ ०. ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥

[illegible]

॥ १ ॥ अथः प्रथमः सूत्रः ॥ १ ॥

दृश्यते संकल्पयामि कालात् कालात् कालात्

वृत्ति वृत्तिवत् ३ विज्ञाति कति प्रमाणे वाच्यः ॥

विद्यासः प्रातः स्मृतं भुञ्जते भोजनम्-
-

—: ୫ ଓ ୬ର ମଧ୍ୟ 'ଓ' ନାମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ

[illegible]

॥ ८ ॥ : प्रकृति प्रकृति : प्रकृति प्रकृति ॥ ८ ॥

पुष्पाङ्गं पुष्पाङ्गिणीयम् नमः वःस्यति

अथ च म भवपुत्रो वृद्धमचर्यात्म् ।

पुनर्जातः कृतममिति चक्षितश्चक्रत्

—ੴ ਸਿਰ ਲਗਾਇ ਹਾਮ ॥

১১৬ নং কনস্ট্রাক্ট

[illegible][illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

—୫ ଓ ୬ ଥିବା ଅଂଶ

ከገጠናዎች ጋር ጥሩ ጥሩ ጥያቄ ማድረግና ማሟላት ማለት ነው።

Այլևս իշխան չեմ լինի ևս, այս անգամ իմ իշխանությունս ընդհատվեց, և ես իմ անձնական կյանքս ամբողջությամբ նվիրեցի Հայաստանի անկախության պայքարին։

एकोनविंशतगुण वर्णन.

ॐ ॐ ॐ

વે અંતકાર મહારાજ કમથી પ્રાપ્ત થએલા “લોકવલ્લભ”
નામના યોગણુત્રીશામા ગુણુનું વર્ણન કરે છે—

લોકવલ્લભ:—વળી લોકોને એટલે શ્રેષ્ઠ પુરૂષોને દાન અને વિનય વિગેરે
શુદ્ધોપી ને વલ્લભ હોય, તે લોકવલ્લભ કહેવાય છે. આ લોકમાં કયો પુરૂષ શુભવાન
પ્રત્યે પ્રીતિવાળો નથી હોતો? જનવલ્લભપણ છે તેજ સમ્યક્ત્વ વિગેરેના સાધનમાં
પ્રધાન અંગ ગણાય છે. તે માટે શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજ પણ કહે છે કે:—
“સવ્યમણ વલ્લહત્તં, અગરહિમં કમ્મ ધીરયા વસણે।” સર્વજન વલ્લભપણું, અનિ-
હિત કર્મ અને કષ્ટમાં ધીરતા એ સમ્યક્ત્વાદિના સાધનમાં પ્રધાન અંગ ગણેલું છે.
વળી ને લોકપ્રિય નથી હોતો તે ક્ષત પોતાના સમ્યક્ત્વના નાશ કરવામાં કારણ-
ભૂત છે એમ નહીં પરંતુ બીજાઓથી પોતાની ધર્મક્રિયાને દૂષિત કરાવતો બીજા-
ઓના સમ્યક્ત્વના નાશ કરાવવામાં પણ કારણભૂત થાય છે. લોકવલ્લભપણાને
ઇચ્છા રાખનાર મનુષ્યે આ લોક, પરલોક અને ઉભયલોકના વિરૂદ્ધ કાર્યોનો પરિત્યા-
ગ કરવો જોઈએ. આ લોક વિરૂદ્ધ બીજાની નિંદા વિગેરેને કહે છે. તે માટે કહ્યું છે કે:—

सव्वस्स चेव निंदा विसेसओ तह य गुणसमिद्धाणम् ।

उज्जुधम्मकरणहसणं रीढा जणपूअणिज्जाणम् ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ:—સઘજાની નિંદા, અથવા તેા વિશેષ કરી ગુણવાન પુરૂષોની
નિંદા, સરસ મનુષ્યની ધર્મકરબીનો ઉપદાસ અને લોકમાં પૂજ્ય એવા મહાત્મા-
ઓની અવગણ કરવી. આ સઘજાં આ લોક વિરૂદ્ધ ગણાય છે. ૥૧૧

પરલોક સંજોગી વિરૂધ્ધો આ પ્રમાણે નિપણું, રાત્રિએ (સ્વેચ્છાએ)
અમણ કરવું, ગામનું નાયકપણું, અવચન,

કે—“હે વત્સ ! તું જાણે છે કે મહારા જેઠાણા ઉપર અસાધારણ મમત્વ લાવે છે તે માટે મહારા પ્રસન્નતાનો સૂચક એક સ્થંભીઓ મહેલ આ જેઠાણા માટે તૈયાર કરાવે છે તેથી તે મહેલમાં સુખપૂર્વક રહી શકે.” અભયકુમારે પણ જણાવ્યું કે ‘હે દેવ ! આ કાર્ય થએલું જ છે’ એમ કહી હુશીયાર સુધારને વનમાં જવાનો આદેશ આપ્યો વનમાં પરિભ્રમણ કરતા સુધારે એક લક્ષણવાળું વૃક્ષ જોયું અને વિચાર કર્યો કે—આ વૃક્ષ પ્રસ્તુત કાર્યને યોગ્ય છે. પરંતુ અભયકુમારે પૂજા અને પ્રલિધાન પૂર્વક આવા પ્રકારના વૃક્ષનું શ્રદ્ધા કરવાનું કહેલું છે. તેથી સુત્રધારે ઉપવાસકરી ઉત્તમ ગંધ, પુષ્પ અને નૈવેદ્ય વિગેરેથી પૂજા કરી બોલ્યો કે રાજાના આદેશથી આ વૃક્ષને હું પ્રાતઃકાળમાં કાપીશ. તે માટે આ વૃક્ષમાં જે કોઈ શક્તિ અથવા તો યજ્ઞ ગંધર્વ કે ગણ વસતો હોય તો તે મહારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ આ વૃક્ષને છેદવા માટે હુકમ આપે. એ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી સુત્રધાર મુઠ્ઠા ગયો એટલે તે વૃક્ષમાં રહેનાર અંતરે વિચાર કર્યો કે—અભયકુમારનો વિવેક અને વિનય કેવો આશ્ચર્યજનક છે ! જે અભયકુમારના આદેશથી આ સુત્રધારે ઉપર પ્રમાણે ન કર્યું હોત તો મહારા કોપરૂપ પ્રદીપમાં પતંગીયાપણાને પ્રાપ્ત થયો હોત પરંતુ ઉત્તમ પુરૂષો વગર વિચાર્યું કરનારા હોતા નથી. એ પ્રમાણે વિચાર કરી મધ્યરાત્રીમાં જઈ અભયકુમારને કહ્યું કે—વિનય અને પૂજા વિગેરેથી હું તુલ્ય થયો છું. તેથી સર્વ રૂતુના રૂળ અને ફલવાળા વનખંડથી સુચોલિત એક સ્થંભીયો મહેલ હું જ બનાવીશ માટે સુત્રધારેને ઝાડ કાપવાના કામથી એકદમ નિવર્તન કરે. અભયકુમારે પણ અંતરના વચનથી સૂત્રધારેને તે કામ કરનાં એટલા આજ્ઞા આપી કેવળ એક સ્થંભીયો મહેલ તૈયાર કર્યો. અભયકુમારે પણ શ્રેણીકને વિનંતિ કરી એટલે તરત તેવા પ્રકારના મહેલને જોઈ આશ્ચર્યથી વિહસિત વદનવાળા શ્રેણિક રાજા અભયકુમારને પુછ્યું કે આવા પ્રકારનો મહેલ કેવી રીતે થયો ? અભયકુમારે ઉત્તરમાં સમજાવેલ માર્ગ વર્ણવતા કહી સમજાવ્યો. તે પછી જેઠાણા રાજાને તે મહેલમાં રાખી અને કહ્યું કે—વિવાધની પેઠે મરણ મુજબ વિલાસ કરતી હો મુદરી ! આ ઠોંગો રહી તું ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ પુરૂષાર્થ વડે પોતાના જન્મને સફળ કર. આ તરફ અભયકુમાર પણ શ્રદ્ધા કર્યા પ્રમાણે જટસ્થધર્મનું પાલન કરે છે. કોઈ અવસરે રાજાએ રાજ્ય આપવા માંડ્યું પણ સતોષપરાયણ અભયકુમારે તેનો સ્વીકાર નહીં કરનાં વિચારવા લાગ્યો કે જો હું ચરમ (છેલ્લો) રાજા થઈ તો રાજ્યને ‘વુ દરૂ’ પરંતુ આ વાતનો નિશ્ચય તો ભગવાનને પુછવાથી થઈ શકશે એમ રહે છે એટલામાં ભગવાન મહાત્મીર સ્વામી પશ્ચિમ દેશથી વીનમયપત્તનના નરેશ હાલનને દીક્ષા આપી રાજવૃદ્ધમાં પધાર્યા. અભયકુમાર પણ પોતાના પરિવાર સાથે જિનેશ્વરને વંદન કરવા માટે ગયો અને ત્યાં અવસર મળતાં ભગવાન

કે-“હે વત્સ ! તું જાણે છે કે મહારા ચેતુષ્ણ ઉપર અસાધારણ મમત્વ ભાવ છે તે માટે મહારા પ્રસન્નતાનો સૂચક એક સ્થંભીઓ મહેલ આ ચેતુષ્ણ માટે તૈયાર કરાવ કે જેથી તે મહેલમાં મુખપૂર્વક રહી શકે.” અમલયકુમારે પણ જણાવ્યું કે ‘હે દેવ ! આ કાર્ય યજ્ઞેત્રુંજ છે” એમ કહી હુશીયાર મુધારને વનમાં જવાનો આદેશ આપ્યો વનમાં પરિભ્રમણ કરતા મુધારે એક લક્ષણવાળું વૃક્ષ જોયું અને વિચાર કર્યો કે-આ વૃક્ષ પ્રસ્તુત કાર્યને ચોક્કસ છે. પરંતુ અમલયકુમારે પૂછ અને પ્રશ્નિધાન પૂર્વક આરા પ્રકારના વૃક્ષનું ઝડકણ કરવાનું કહેતું છે. તેથી મુત્રધારે ઉપવાસકરી ઉત્તમ મધ્યે પુષ્પ અને નૈવેદ્ય વિગેરેથી પૂજા કરી જોત્યો કે રાત્રના આદેશથી આ વૃક્ષને હું પ્રાતઃકાળમાં કાપીશ. તે માટે આ વૃક્ષમાં જે કોઈ સક્ષસ અથવા તેા વક્ષ મધ્યર્વ કે અણુ વસતો હોય તો તે મહારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ આ વૃક્ષને છેદવા માટે દુક્રમ આપે. એ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી મુત્રધાર મુખ ગયો એટલે તે વૃક્ષમાં રહેનાર જાંતરે વિચાર કર્યો કે-અમલયકુમારનો વિવેક અને વિનય કેવો આશ્ચર્યજનક છે ? એ અમલયકુમારના આદેશથી આ મુત્રધારે ઉપર પ્રમાણે ન કર્યું હોત તો મહારા કેતકપ્ર પ્રતિપદમાં પનગીયાપણાને પ્રાપ્ત થયો હોત પરંતુ ઉત્તમ પુરુષો વગર વિચાર્યું કેમકારા દેવના નથી. એ પ્રમાણે વિચાર કરી મધ્યરાત્રીમાં જઈ અમલયકુમારને કહ્યું કે-વિનય અને પૂજા વિગેરેથી હું તુલ્ય થયો છું. તેથી મર્વ રજુતા રાગ અને કુવચાળ વનમાંકથી મુગેશ્વરિન એક સ્થળીયો મહેલ હુજ બનાવીશ માટે મુત્રધારેને જાક કાપવાના કામથી એકદમ નિવર્તન કરે. અમલયકુમારે પણ જાંતરના વક્ષની સૂચનારેને તે કામ કરતાં અટકાવ્યા એટલે દેવતાએ એકસ્થંભીયો મહેલ તૈયાર કર્યો. અમલયકુમારે પણ એળીકને વિનતિ કરી એટલે તરત તેના પ્રાશ્નના બદલેને જોઈ આશ્ચર્યથી નિરમિત વહનવાળા એજિંક શાભ અમલયકુમારને જાણ્યું કે જવા પ્રાશ્નો મહેલ કેવી રીતે થયો ? અમલયકુમારે ઉત્તરમાં સધયો. બધું જુલન કરી મંજલાળ્યો. તે પછી એળીકા શાળીને તે મહેલમાં શાળી અને રજુ કે વિજુ પાડીને જે મરજી મુજબ વિભાગ કરવી હો સુંદરી ! આ કેશાણે રહી તુ મર્વ, અર્ધ અને કામરૂપ પુરુષાર્થ વડે પાતાના જન્મને સફળ કર. આ તરફ અમલયકુમારે પણ ઝડકણ કર્યા પ્રમાણે જુલકયધર્મનું પાલન કરે છે. કોઈ જગમરે કાળે જન્મ આદેશ આંકનું પણ સંતોષપરાયણ અમલયકુમારે તેનો સ્વીકાર નો કરતો વિચારના કાળે કે એ હું મરમ (છેડો) શર્જિય થઈ તો શાળને કાઢી દે અને તુ આ જાનને નિમિષ તો બચવાનને પુત્રવાળી ધારીશકી એમ વિચારે છે એટલે જાંતરના અટકાવી સ્વામી પશ્ચિમ દેશથી વીનજવાનનતા મહેલ દેવ વનને દેશ આવી સમજવદનું પધાવ્યો. અમલયકુમારે પણ પાતાના જન્મને કાંઈ જિનેંદગીને વહન કહેવા માટે મળે અને ત્યાં અવધક મળતાં જવાન

મહાવીર સ્વામીને પુછ્યું કે હે ભગવન્ ! આ ભરત હોજમાં છેલ્લો રાજર્ષિ કેાણ થયો ? ઉત્તરમાં ભગવાને જણાવ્યું કે—આ ઉદાયન ચરમ રાજર્ષિ છે. હવે પછી આ ઉદાયનથી મ્હોટા કે તેના સરખા રાજાઓ દુઃખમ કાળના પ્રભાવથી સાધુમતને અંગીકાર કરશે નહીં; આ વાત સાંભળી સંસારના ભયથી ભયપામેલા અભયકુમારે રાજના પગમાં પડી પ્રથમ અંગીકાર કરેલું વર રાજાપાસે માંગ્યું. હે તાત ! આટલા દિવસ સુધી ચરમ રાજર્ષિપણાની ઇચ્છારાખનાર મ્હારા વડે મત બદલ કરવા માટે આમંત્ર કરાયો નથી. પરંતુ હમણાં તેવા પ્રકારની ભવિતવ્યતાના યોગથી મને રાજર્ષિપણું પ્રાપ્ત થવાનું નથી. માટે જો આપ પિતાશ્રી મને અનુમતિ આપો તો હમણાંજ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામી પાસે હું મુનિમત અંગીકાર કરું. અભયકુમારની આ વાત સાંભળી ચોકાકુળ દુઃખવાળા શ્રેષ્ઠિકાજાએ કહ્યું કે—હે વત્સ ! તારા જેવા ઉત્તમ પુરુષોને એમ કરવું યોગ્ય છે. પરંતુ મ્હારા રાજ્યનાં સંપૂર્ણ રાજ્યકાર્ય કરવામાં તુંજ પ્રયુ હતો. આટલા દિવસમાં ત્હારી બીજી પ્રાર્થના જો મેં નિષ્ફળ કરી નથી તો આવા ઉત્તમકાર્યમાં વિશ્વ શામાટે કરું ? જે રાજ્યને માટે રાજકુમારો આકાંષો કરે છે તેવું રાજ્ય આપવા માંડ્યું પણ તે બદલ ન ન કર્યું તેથી હે પુત્ર ! તને ધન્ય છે અને ત્હારા ધર્મકાર્યના આર્ગમાં વિષ્ણુ ન મેધની પેઠે પુષ્કળ સુવર્ણની ધારાઓથી વૃદ્ધિ કરતો ભગવાન પાસે આવી પહોંચ્યો. ભગવાને નિધિપૂર્વક દીક્ષા આપી. અભયકુમારની માતા નંદાએ પણ તેની પ્રાર્થના દીક્ષા બદલ કરી. કેટલાએક કાળે અભયકુમાર અંગીયાર અગને ધારણ કરનાર થયો, પછી યજ્ઞ કાળ સુધી નિરતિચાર પ્રમત્ત્યા પાગી સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પત્ત થયો ત્યાંથી ચ્યવી (મનુષ્ય થઈ દીક્ષા બદલ કરી) દીક્ષામાં જશે હવે અંધકાર પ્રસ્તુત શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશદ્વારા ક્ષણ ભગવાને છે—

નયવિનયવિવેકચ્છેકતાયોર્ગુણોઘે:

સકલજનમનાંસિ પ્રીણયન્તો મહાન્તઃ ।

અભયવદિતિ લોકે વહ્નમત્વં દધાના

નિરુપમજિનધર્મે યોગ્યતાં સંશયન્તે ॥૫॥

શબ્ધાર્થ:—ઉપલી કથાના નાથક અભયકુમારની શરૂ નીતિ, વિનય, વિવેક નિપુણતા વિગેરે શુદ્ધિએ કરી આ લોકમાં સમગ્ર લોકોના અંતરમાં સત્યા તારા મહાન્ પુરુષો જનવહ્નભાવવાને ધારણ કરી સર્વોત્તમ જિનધર્મની ધ્યાન મેળવે છે ॥ ૫ ॥

इत्येकोनविंशत्योऽंशः ॥ २९ ॥

ત્રિંશત્ ગુણ વર્ણન.

વે અંથકાર મહારાજ કૃમથી પ્રાપ્ત થયેલા
સલજ્ઞ નામના ત્રીશમા ગુણનું વિવરણ કરે છે—

સલજ્ઞ:—નિર્લજ્જના અભાવ રૂપ લજ્જાએ કરીને જે યુક્ત હોય તે
લજ્જાવાન કહેવાય છે. ખરેખર જે લજ્જાવાન હોય છે તે પોતાના પ્રાણોનો નાશ
તાં પણ અંગીકાર કરેલાનો કદી ત્યાગ કરતા નથી અને અનુચિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ
જી કરતા નથી. કોઈ વખત દૈવયોગથી અકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થઈ ગઈ હોય તોપણ
પાછો ફરે છે. તે માટે કહ્યું છે કે:—

લજ્જયા કાર્યનિર્વાહો, મૃત્યુર્યુદ્ધેષુ લજ્જયા ।

લજ્જયૈવ નયે વૃત્તિર્લજ્જા સર્વસ્ય કારણમ્ ॥ ૧ ॥

લજ્જાં ગુણૌઘજનનીં જનનીમિવાર્યા—

મત્યન્તશુદ્ધહૃદયમનુવર્તમાનાઃ ।

તેજસ્વિનઃ સુખમસૂનપિ સન્ત્યજન્તિ

સત્યસ્યિતિવ્યસનિનો ન પુનઃ પ્રતિજ્ઞામ્ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ:—લજ્જાએ કરી કાર્યનો નિર્વાહ, લજ્જાએ કરી યુદ્ધમાં સુભટોઈ
થો અને લજ્જાએ કરીનેજ નીતિમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેથી સર્વ આવશ્યક
ખતોર્તુ મુળ કારણ લજ્જાજ છે. ॥ ૧ ॥ એણે અને અત્યંત શુદ્ધ હૃદયવાળી મા-
ની પેડે અનેક ગુણોને હેતુજ કરવાથી લજ્જાને અનુસરનારા તેજસ્વી (પરાક્રમી)
ને સત્યની સીમામાં રહેવાની દેવવાળા પુરૂષો સુખેથી પ્રાણોનો ત્યાગ કરે છે,

પરંતુ હરી પણ પેલાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરતા નથી. ॥ ૨ ॥ વળી કહ્યું છે કે—

લઙ્ગાલુઓ અકઙ્ગ વઙ્ગજ દૂરેણ જૈણ તણું અંપિ ।

આયરડ સયાયારં ન મુયડ અંગીકર્યં કહ વિ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ:—આ લેનુથી લઙ્ગાલુ પુરૂષ અને સ્વરૂપ અકાર્યનો પણ દૂરથીજ ત્યાગ કરે છે, સદાચારનું પ્રતિપાલન કરે છે અને કોઈ પણ પ્રકારે અંગીકાર કરતું ઘાતો નથી. ॥ ૩ ॥ તે માટે કહ્યું છે કે—

દૂરે તા અઙ્ગજણો અંગે શિય જાઈં પંચ મૂયાઈં ।

તેસિંપિ ય લઙ્ગિજઙ્ગજ પારઘં પરિહરંતેહિ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ:—અન્ય પુરૂષથી શરૂઆત તો દૂર રહ્યું, પણ શરૂઆત જે પાંચ મૂળો ॥ નેનાથી પણ મારંભ કરેલાનો ત્યાગ કરનાર લઙ્ગાલુ પુરૂષ લઙ્ગા પામે છે. ॥ ૪ ॥ જેમ સીમાન આખરડેવને સજ્જા પ્રાપ્ત થઈ તેનું ઉદાહરણ ત્રીજા અગ્રણ્ય પ્રમાણ છે.

અવધિલુપ્ત પાટણમાં સર્વ કાર્યોનો અવચર છે જેમાં એવી મહામા બેઠેલા શ્રોતુકથ અકવર્તી શ્રીકુમારપાળ રાજાએ કોઈવિધન કૌતુકદેશના મલ્લિકા શું નરાજનું ભાટ દ્વારા કહેવાતું ‘રાજપિનામદ’ એવું વીરૂદ પ્રાપ્ત થયું અને તે સદન નદી થવાથી સભાને નિદાજનાં સભાના આનંદરૂપને અજુનાર આંગડેવ મંવિએ દેખાડેલા કદમ પુત્રને કોઈ અમન્યાર પામેલા રાજાએ મહાપિમાર્જન કર્યાગાદ અંજલિપ્રથ કરવાનું કારણ પુછતા મલ્લિકે વિશ્લેષ કરી કે—આ મન્યા માં કોઈ તેવા પ્રકારનો મુખર છે કે જેને શિક્ષી આ મિશ્વરિભાગી અને નૃપાખાન રાજાનો ગર્વ ઉતારી શકીયે. એવા પ્રકારના તમારા આશયને અજુનાર અને તમારા દુઃખને ઉઘાવવા સમર્થ હોવાથી મેં અંજલિપ્રથ કર્યો હતો. એવા પ્રકારની તની વિશ્લેષ સાંભળ્યા પછી તરતજ તે રાજા તરફ પ્રયાણ કરવા માટે જોનાનો નામક કરી અને પાંચઅંગને પરેશમણી આપી સમસ્ત સામનોની સાથે આજ દરેક વને વિસર્જન કર્યો. પછી તે અંજડેવ અવિછિન્ન પ્રયાણ કરી કુલ્લડેગને પ્રાપ્ત થઈ દુર્વારિ પાણીના પૂરવાળી કોલંગિણી નામની નદીને ઉતરી સામિત્ય કિનારા ઉપર પહોંચ નાંખે છે અને હલુમુથી તે અંજડેવ લડવાને સજ્જ થયો નથી એમ વિચાર કરી મલ્લિકાનું તેના ઉપર અંકટમ બોલિતો દરડો લાવી તેના સેન્યને નસાડી મુક્યું. મલ્લિકાનું ત્રીજું પસાળ પામેલા કયામચડન, કાળાં વરવ, કાનુછવ, કાળા અલંકાર અને કાળા મુકટને ધારણ કરનાર તે અંજડેવ નામનો તેનાધિપતિ પાટણપરેશી નજીકમાં કુષ્મુદશરે નામના સ્થાન વિશે આવી કહેલ રાજા

વાટિકામાં નીકળેલા ચૌલુક્ય શિરોમણી કુમારપાળે તે પડાવ જોઈ પુછ્યું કે આ કોની સેનાનો પડાવ છે ? ઉત્તરમાં કોઈ ઉતાવળાએ જણાવ્યું કે—મલિકાજીનથી પરાભવ પામેલા અને કુંકણદેશથી પાછા ફરેલા આંગડદેવ મંત્રીનો આ સેનાનિવેસ છે. આ વાત સાંભળી તે મંત્રીની અત્યંત લજ્જાથી વિસ્મય થયેલા રાજાએ પ્રસન્ન અને મનોહર દ્રષ્ટિથી મંત્રીનો સત્કાર કરી બીજા બળવાન સામંતો સાથે મલિકાજીનને જીતવા માટે આંગડદેવને ફરીથી મોકલ્યો. અનુક્રમે તે કોલિંગણી નામની નદીને પ્રાપ્ત થઈ તેના ઉપર પુલ જેવો માર્ગ તૈયાર કરી તેજ માર્ગ દ્વારા અનુક્રમે સાવધાન વૃત્તિથી સૈન્યને ઉતારી અસાધારણ યુદ્ધ શરૂ થતાં બહાદુરીથી હસ્તિના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલા મલિકાજીનનેજ ચેષ્ટારહિત કરતો તે આંગડદેવ નામનો સુભટ મૂશળ જેવા દાંતરૂપ પગથીઆવડે હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર આરૂઢ થઈ પ્રયંત્ર રણ રસના આવેશમાં આવી પ્રથમ તું પ્રહાર કર અથવા તો ઇંદ્રદેવનું સ્મરણ કર એ પ્રમાણે જોડી અને તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગના પ્રહારથી મલિકાજીનને પૃથ્વી ઉપર પાડી નાંખી અને મલિકાજીનના નમરને લુટવામાં જ્યારે સામંતો રોકાયા હતા તે વખતે કેશરીસિંહનું બચ્યું જેમ હાથીનો નાશ કરે છે તેની પેઠે આંગડદેવે સહજમાંજ મલિકાજીનનું મસ્તક કાપી નાખ્યું. પછી તે મસ્તકને સોનાથી વીંટીણઈ તે કુંકણદેશમાં કુમારપાળ ભૂપાળની આજ્ઞા વર્તાવી અનુક્રમે અણહિલપુર પત્તનમાં આવી કુમારપાળ નરેશની 'સભામાં જ્યારે ખેંદેતિર સામંતોની હાજરી હતી તે વખતે કુંકણદેશના રાજા મલિકાજીનના મસ્તકની સાથે શુભારકોટી નામની સ્ત્રી, માણિક્ય નામનો પટ, પાપક્ષયંકર નામનો હાર, સંયોગસિદ્ધ નામની છીપ, સોનાના બત્રીશ કળશ, મોતિના ઊંઘા મૂઠા, ચાર દાંત વાળો સેટક નામનો એક હાથી, એકસોવીસ પાત્રો અને ચડેદ કોડ સોના મહોર વિગેરે વસ્તુઓથી પોતાના સ્વામિ શ્રી કુમારપાળરાજાની આંગડદેવ મંત્રીએ પૂજા કરી ઉપર જણાવેલા આશ્ચર્યજનક કાર્યથી ખુશી થયેલા રાજાએ પોતાનાજ મુખથી શ્રી આંગડદેવને 'રાજપિતામહ' એવું બીરૂદ આપ્યું.

હવે યાત્રના વિષયની સમાપ્તિ કરતાં પ્રયત્નકાર ઉપદેશ દ્વારા આ ગુણ પ્રાપ્ત થવાનું ફત્ત બતાવે છે—

સંકટેऽપિ મહતિ પ્રતિપદ્મં લજ્જયા ત્યજતિ યદ્વ મનસ્વી ।

નિર્વહેશ્ચ ચત્તુતેન સલજ્જઃ સમ્મતઃ શુભવિધાવધિકારી ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:—મોટું સંકટ આવ્યા છતાં પણ મનસ્વી પુરુષ અંગીકાર કરેલું સંજ્ઞાથી ત્યાગ કરે: નથી પરંતુ ખરેખર તેને નિર્વાહ કરે છે. તે સેનુપી સમ્મત-પદ પુરુષ ધર્મ કાર્યમાં અધિકારી ગણાય છે. ॥ ૫ ॥

एकत्रिंशत् गुणवर्णन.

વે કુમથી પ્રાપ્ત થએલા સદય નામના એકત્રીશમા ગુણનું
વર્ણન કરે છે:—

સદય:—દુઃખિત પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવાની અભિલાષા રૂપ ક્યાએ કરી ને
ચુકાં હોય તે સદય કહેવાય છે. અને ક્યાએ ધર્મનું મૂળ છે તેથી ક્યાનું જ ધર્મ-
ને ચોખ્ખું છે. કહ્યું તો કે—

દેહિનઃ સુખમીહન્ટે, વિના ધર્મ કુતઃ સુખમ્ ? ।

દયાં વિના કુતો ધર્મસ્તતસ્તસ્યાં રતો ભવ ॥ ૧ ॥

રાખાર્થ:—પ્રાણીઓ મુખની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ ધર્મ વિના મુખ ક્યાંથી
દિર્ઘ રહે ? તેમજ ક્યા વિના ધર્મ ક્યાંથી હોય ? તે માટે હે બચ્ચા ! જીવોનું રક્ષણ
કરવામાં તત્પર થા. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—આ જગતમાં ઇંદ્રથી માંડી કુણે પર્યંત તમામ પ્રાણીઓ મુખની
ઇચ્છા રાખે છે. પરંતુ ક્યાય, અવિરતિ, પ્રમાદ અને રાગદ્વેષની પરિણતિ વિગેરે
પ્રમત્ત કારણોને લીધે મુખનું ખરેખરું કારણ ને ધર્મ છે તેવા જિનોદ્યત ધર્મનું
યથાર્થ આરાધન ક્યાં શિવાય ધર્મથી પ્રાપ્ત થનાર મુખની ઇચ્છા રાખનારને સ્વ-
પ્રમાં પણ મુખ કેવી રીતે મળી શકે ? માટે મુખની ઇચ્છા રાખનાર પુરૂષે યથાશ-
ક્તિ સાવધાન ધર્મ કરવા તત્પર થવું જોઈએ. ધર્મની ઉપાસના કરનારને કેવળ
સંસારનું સંપૂર્ણ મુખ પ્રાપ્ત થાય છે એટલું જ નહીં; પરંતુ ઉત્તરોત્તર મોક્ષના અ-
નંત મુખને પણ મેળવી શકે છે. ધર્મ પણ અહિંસા રૂપ હોય જોઈએ. કારણકે
અહિંસા ધર્મનું મૂળ છે. દરેક પ્રાણીને જીવવાની આશા હોય છે, મરણની વાત
કાને પડતું લયખાંત થઈ જાય છે. એવા અનાય પ્રાણીઓને પ્રાણ લઈ ધર્મની

ધમ્મા કરે છે તો હાલહલ જેર ખાઈ જીવવાની ધમ્મા બરોગર છે. વખતે નિકાચિ-
ત્ત આયુધ્ય હોવાથી જેર જીવિતનો નાશ ન કરી શકે એ કદાચિત્ત બનવાજોગ છે, પરં-
તુ હિંસા કરનારને હિંસાથી ધર્મ થયો તો દૂર રહ્યો પણ નારકીનાં અતિ ભયંકર
દુઃખોનો અનુભવ કરવો પડે છે માટે જિનેશ્વર ભગવાને શ્રાવકોને જીવદયા પાળવા
માટે જે નિયમો બતાવ્યા છે, તે પ્રમાણે તેનું પાલન કરવા દરેક મુખ્યાલિલાથી પ્રા-
ણીઓએ તત્પર થવું જોઈએ. એકલા જોનોજ અહિંસાને ધર્મનું મૂળ કારણ માને
છે એમ નથી. પરંતુ આર્યાવર્ત્તના તમામ દર્શનવાળા " અહિંસા પરમો ધર્મઃ "
આ મહા વાક્યને માન્ય કરી અહિંસાને ધર્મનું પ્રધાન અંગ સ્વીકારે છે. તે માટે
કહ્યું છે કે—

દદાતુ દાનં વિદધાતુ મૌનં વેદાદિકં ચાપિ વિદાંકરોતુ ।

દેવાદિકં ધ્યાયતુ સન્તતં વા ન ચેદયા નિષ્ફલમેવ સર્વમ્ ॥૨॥

શબ્દાર્થઃ—દાન આપો, મૌન મારણ કરો. વેદાદિક અથવા તો બીજા ગમે તે
શાસ્ત્રોને જાણો અને નિરંતર દેવાદિકનું ધ્યાન કરો. પરંતુ એ એક દયા નથી તો ઉ-
પર બનાવેલું સઘળું નિષ્ફળ છે એટલે સખમાં થી હોમયા બરામર છે. ॥૨॥

વિવેકી પુરૂષ દયા પણ પોતાના આત્માની પેડે કરે. તે માટે કહ્યું છે કે—

પ્રાણા યથાઽઽત્મનોઽભીષ્ટા ભૂતાનામપિ તે તથા ।

આત્મોપમ્યેન ભૂતાનાં દયાં કુર્વિત ધર્મવિત્ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થઃ—જેમ પોતાના પ્રાણો અભીષ્ટ છે, તેમ પ્રાણી માત્રને પણ પોતાના
પ્રાણો અભીષ્ટ છે. માટે ધર્મજ્ઞ પુરૂષે પોતાની પેડે બીજા પ્રાણીઓની દયા કરવી
જોઈએ. અર્થાત્ પોતાના પ્રાણો જેવા બીજાના પ્રાણો ગણી તેનું રક્ષણ કરવું
જોઈએ. ॥ ૩ ॥

કૃપાનદીમહાતીરે સર્વે ધર્માસ્તૃણાહુરાઃ ।

તમ્યાં શોષમુપેત્રાયાં કિયન્નન્દન્તિ તે ચિરમ્ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થઃ—કૃપાકૃપ નદીના કિનારા ઉપર સઘળા ધર્મો અંકુશરૂપ છે. જ્યાં
તે નદી મુકાર્ડ જાય ત્યારે તે અંકુશ દેહતા કાળ મુધી રહી રાકવાતા । અર્થાત્ જ્યાં
બીજાકે દયાનો છંદો પડે નથી તો ત્યાંના આપારે રહેનાર ધર્મનું અસ્તિત્વ
ક્યાંયે દોષ ? ॥ ૪ ॥

નિજપ્રાણેઃ પરપ્રાણાન્ યે રક્ષન્તિ દયોઽજ્વલાઃ ।

દિવ્યમ્ને સુરમંમ્નુત્યા દુર્લભાઃ પુણ્યપૂરુષાઃ ॥ ૫ ॥

રાખાઈ—તે દયાળુ પુરુષો પાતાના પ્રાણોએ કરી બીજાના પ્રાણોનું રક્ષણ કરે છે તેવા દુર્લભ તેમજ દેવતાઓથી સ્તુતિ કરાએલા પવિત્ર પુરુષો એ ત્રણ અર્થોનું ગણના ગાંઠા હોય છે. ॥ ૫ ॥

જેમ વિક્રમાદિત્ય નામનો રાજા હતો. તેની કથા આ પ્રમાણે છે—

એક વખતે અથથી દુરજુ કરાએલો અને તૃષાથી પીડિત થએલો વિક્રમ રાજા અરવલમાં પાણીની તપાસ કરતો હતો. તેટલામાં દોઈએક શુદ્ધમાં કાઢવવાગા તણ-વધાની અંદર ખુંચી ગએલી અને દુર્ગંજ એલી એક ગાય તેના જોવામાં આવી. આં મુશી ખરડાએલી આંખોવાળી ગાયે પણ રાજાને જોઈ ગભરા પાડ્યા. તે આંખની દુઃખિ થએલાં પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવામાજ ધ્યાન આપનાર રાજાએ પત્રુ તેને બહાર ખેંચી કાઢવા માટે અનેક ઉપાયો કર્યા પરંતુ દોઈ પણ રીતે ગાય બહાર નીકળી શકી નહીં અને શત્રિ યઈ ગઈ. તેટલામાં દોઈ પણ સ્થળથી ઓશિતો એક જુખ્યો સિંહ તે ગાયનું ભક્ષણ કરવા માટે આગ્યો અને સિંહનાદ કરવા લાગ્યો. તે જોઈ દયાથી સ્તમ્ભ દુઃખવાળો વિક્રમરાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે—જો આ દુર્ગંજ અને બપથી બ્યાકુળ થએલી ગાયને હું અદિયા મૂંડીને ચાલ્યો જાઉંશ તો આ જા-યને સિંહ જલદી મારી નાંખશે. દુર્ગંજ, અનાથ, ભયભીત દુઃખવાળા અને બીજા ઓથી પરાભવ પામેલા સમળા પ્રાણીઓને આશય પાલિવજ હોય છે. તે જેનુંપી મહારા પ્રાણોનો નાશ થાય તો પણ મારે આ ગાયનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. એ પ્રમાણે વિચાર કરી તત્કાલને જગમી ગાયની પાને ઉભો રહ્યો. શત્રિમાં ટાક અને ભયથી ગાય કંપવા લાગી એટલે રાજાએ પાતાના વસ્ત્રોએ કરી નોળીને લાંકી દીધી. આ ત-રફ સિંહ ગાયની સામે ફાળો મારે છે. રાજા તેને તત્કાલથી દરખે છે. એવા પ્રકારે વૃત્તાંત થએ છે તે દેહાએ વડ ઉપર બેઠેલો એક પાપટ બોલે છે કે—હા, આજ વેધર ! પાતાના સ્વભાવજ આજ કે દાઢ મરી જનાર આ ગાયને માટે નાના પાતાનાં પ્રાણોને ગયા માટે અર્પણ કરે છે ? ત્યારી ઈન્ધા પ્રમાણે અદોઈ વાલ્યો જા અથવા તો આ વડ ઉપર જલસી થયી જા રાજાને તેના દુનઃકે જગ્યાનું કે—હું શુકરાજ ! તમારે આ પ્રમાણે જાતનું ન જોડેનું પે મો—ન-જના પ્રાણોએ કરી પાતાના પ્રાણોનું રક્ષણ મળવા પ્રાણીનેાં કરે છે. પરંતુ પાતાના પ્રાણોએ કરી બીજાના પ્રાણોનું રક્ષણ કરનાર એક દુનુતવાનજ છે. એમ સૂર્યના ઉદય થવાથી સૂર્યકાંત ગાળીએ કાંતિયુક્ત થાય છે, તેમ એક દવાઈજ ગાય વિગેરે તમામ જીવો દુનયુક્ત થાય છે. અર્થાત્ સૂર્યકાંત પ્રાણીનેાં સૂર્યના અસ્ત-સિવાય પાતાના જીવોને પ્રકાશમાં લાવી શકતી નથી તેવી રીતે અથવા એનાં પ્રધાનપદ જોગવનારી દવા સિવાય રાજ્ય પ્રમુખ જીવો દુનુતવાનજ છે. તેમજ ધર્મરૂપ કમપુત્રજ બીજા સમગ્ર જગતના પ્રાણીઓને સુખ આપનાર અને અનન્ય દુઃખોનો નાશ કરનાર એ દોઈ હોય તો તે એક દવાજ છે. એક નાકક વડાનું ર-જ

નકામું ગણાય છે, તેમ દેવગુરૂની ચરણોપાસના, તપસ્યા, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, દાન આપવું અને શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવું એ સઘળું એક દયા વિના નિષ્ફળ ગણાય છે. જો આજ કે કાલ અથવા કાળાંતરે મૃત્યુ થવાનું છે એવો નિશ્ચય જ છે તો પછી એક મહારા પોતાનો નાશ થયાથી ઘણા પ્રાણીઓના પ્રાણોનું રક્ષણ થતું હોય તો શું એટલાથી ખસ નથી ? આ હેતુથી મહારા પ્રાણોને પણ અર્પણ કરી આ ગાયને બચાવવી યોગ્ય છે. એવો નિશ્ચય કરી રાત્રીએ આખી રાત તે ગાયનું રક્ષણ કર્યું. પ્રાતઃકાળમાં સૂર્યોદય થતાં સિંહ, ગાય કે પોપટને દેખ્યા નહીં. કેવળ પોતાને જોઈ મનની અંદર આશ્ચર્ય અને તર્કવિતર્ક કરે છે તેટલામાં જ દેવોને પોતાની આગળ જોયા. વિરમધ હૃદયવાળા તે જ દેવો પણ આ પ્રમાણે બોધ્યા-સાંપ્રત કાળમાં પૃથ્વી ઉપર સખાવત કરનાર અને ભગદૂત એવી દયા પ્રમુખગુણોએ કરી શુદ્ધિ કરનાર વિક્રમ રાજના જેવો કોઈ બીજો પુરૂષ નથી. એ પ્રમાણે દેવોની સભામાં હર્ષિત થએલો સાક્ષાત્ ઇંદ્ર પોતે જ તમારી કીર્તિની પ્રશંસા કરે છે. માટે હે નરદેવ ! તને ધન્ય છે. ત્હારી પરીક્ષા કરવા માટે સિંહ, ગાય અને પોપટનાં રૂપો કરી અમો બન્ને દેવોએ દેવમાયા દેખાડી હતી. તારી દયા રસિકતા ઈંદ્રના વર્ણનથી પણ હજાર ગણી અમોએ જોઈ. માટે વર માગો. રાત્ર કંઈપણ ઇચ્છતો નથી. તે પછી તે બન્ને દેવો રાત્રીને કામધેનુ ગાય આપી પોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા. ખુશી થએલો રાત્ર પણ કામધેનુ ગાયને સાથે લઈ નગરીની સન્મુખ આવે. તેવામાં રત્નાની અંદર એક બાળકવાળા બ્રાહ્મણે રાત્રને કહ્યું કે-હે દુઃખી પ્રાણીઓના દુઃખને હરનાર વિક્રમ નરદેવ ! આ બાળકની માતા મરી ગઈ છે. હવે આ બાળક દુધ વગર રહી શકતો નથી. ઘરમાં લક્ષ્મીનો અભાવ હોવાથી હું ગાય મેળવી શકતો નથી. તેથી હું દુઃખી છું. આ બીના સાંભળી દયાથી સ્નિગ્ધ હૃદયવાળા રાત્રએ બ્રાહ્મણને કામધેનુ ગાયને આપી દઈ પોતાના સ્થાનને ભૂષિત કર્યું.

દયે પ્રથકાર મદારાજ પ્રસ્તુત શુભની સમાપ્તિ કરતાં ઉપદેશ આપે છે—

પર્વ દવારસોઢાસિ ધર્મ સામ્રાજ્યશાલિનઃ ।

સંપદઃ સર્વતોર્વાક્ષ્ય સદા ભાવ્યં દયાહુના ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થઃ—એ પ્રમાણે સર્વ દેસાંજે દયાના રસથી શુદ્ધિ પામના ધર્મરૂપ મહાન શબ્દને પ્રભાવનારી સંપદાઓને જોઈ તે બધું લોકો ! તમારે નિરંતર દયાળુ થવું એકમત. ॥ ૬ ॥

॥ इति एकार्जिणमो गुणः ॥ ३१ ॥

દ્વાત્રિંશત્ ગુણવર્ણન.

વે કમથી પ્રાપ્ત થએલા સૌમ્ય નામના જત્રીશમા ગુણનું વર્ણન કરે છે—

સૌમ્ય:—મનોહર આદૃતિવાળો હોય અથવા જેનું દર્શન પ્રિય હોય તે સૌમ્ય કહેવાય છે. અને તે જુહસ્થ ધર્મને ચોખ્ખું હોઈ શકે છે. તેથી વિપરીત જે ક્રૂર આદૃતિવાળો મનુષ્ય હોય એટલે બધાજનક અને અદર્શનીય હોય તે પ્રાયેકરી દોષને ઉદ્દેશનું કારણ થાય છે. અને તે વિશેષ ધર્મને, ચોખ્ખું થઈ શકે નથી. ખરીખરી સૌમ્યતા સર્વને પોતાનાં તરફ ખેંચનારી હોય છે. જેમકે—

અપકારિણ્યપિ પ્રાયઃ સૌમ્યાઃ સ્યુરુપવાગિણઃ ।

મારકેભ્યોઽપિ કલ્યાણં રસરાજઃ પ્રયચ્છતિ ॥ ૧ ॥

રાખ્યાર્થ:—જેમ પારો પોતાના મારનારને પણ સુખર્થ આપે છે તેમ અને હર આદૃતિવાળો અથવા તે સુકુમાર સ્વભાવવાળો પુરુષ પાતું કરી અપમાન કરનાર ઉપર પણ ઉપકાર કરવાવાળો હોય છે. અર્થાત્ આવા સ્વભાવવાળા પુરુષ શ્રેષ્ઠ મનુષ્યને પોતા તરફ ખેંચે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. ॥ ૧ ॥

અથવા સુખેથી આરાધન કરવા લાયક એટલે દુઃખેથી આરાધન કરી શકાય તેવા સ્વભાવનો ત્યાગ કરનાર જે હોય તેને સૌમ્ય કહે છે. અને ખરીખરી તેના પુરુષને સુખેથી અનુકૂળ કરી શકાય તે, આથી હતી મનુષિવાળો દુરાચાર્ય પુરુષને, તીવ્ર સ્વભાવને લીધે પોતાના પરિવારને નારાજ કરનાર અનુક્રમ કદાચ વચરેગી થાય છે. જ્યારે સુકુમાર સ્વભાવવાળો સુખેથી આરાધી શકાય એવી મનુષિ હોવાને લીધે શત્રુપણના લોકોથી પણ સેવાય છે. આ વિષયમાં રાખ્યાર્થક્રમનું કહાવનું મુખ્ય

સિદ્ધ છે. રામચંદ્રજી પોતાના કટ્ટા દુરમન રાવણના પટ્ટકારો વિનીયણ, મુગ્ધીવ હનુમંત વિગેરેથી સેવાયા હતા, તેનું કારણ રામચંદ્રજીનો મુકુમાળ સ્વભાવ અને સરલ પ્રકૃતિ વિગેરે હતું. તે માટે કહ્યું છે કે—

ચન્દ્રઃ સુધામયત્વાદુહુપતિરપિ સેવ્યતે ગ્રહમામેઃ ।

ગ્રહગણપતિરપિ માનુર્ભ્રામ્યત્યેકો દુરાલોકઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થઃ—ચન્દ્રમા નક્ષત્રોના સ્વામી છે તો પણ અમૃતમય હોવાથી અર્ધાન્ સૌમ્ય પ્રકૃતિને લઈ અહોના સમૂહથી સેવાય છે. અર્થાત્ અહોના સમુદાય ચંદ્રનો આશ્રય કરે છે. અને દુઃખેથી ભ્રમી શકાય એવો સૂર્ય અહોના સમુદાયનો સ્વામી છે તો પણ પોતાની તીવ્ર પ્રકૃતિને કીધે ગ્રહગણથી રહિત એકલો પરિભ્રમણ કરે છે. ૨

અથવા જેતુ હૃદય કુર ન હોય તેવા પુરુષને સૌમ્ય કહે છે. અને તેવા પુરુષનો કોઈએ મોટો અપરાધ કર્યો છતાં પણ તેને ખરાબ કરતો નથી. જેમ વીરધવલ નામના રાજાએ કર્યું હતું. તેનું કથાંત જાણવા જેવું હોવાથી નીચે જતાવવામાં આવે છે.

કોઈક વખતે દિવસમાં વીરધવલરાજા ચંદ્રશાળામાં મુતો હતો. તે અવસરે વચ્ચેથી ઢાંકેલા મુખવાળા અને જાગતા રાજાને ઉઘે છે એમ માની તેની પગથંપી કરનાર કોઈક ખવાસે તે રાજાના અંગુઠામાં રહેલી રત્નની અંગુડી લઇને મોઢામાં મુકી, પણ રાણાએ જાણતાં છતાં કંઈ પણ કહ્યું નહીં અને બીજે દિવસે લંકારમાંથી તેવા પ્રકારની જ બીજી અંગુડી કઢાવી અને પહેરીને પાછો ત્યાંજ મુઠ્ઠા ગયો, પગથંપી કરનાર ખવાસે પ્રથમની પેઠે તેને ગ્રહણ કરવા માટે પ્રારંભ કર્યો, પરંતુ રાજાએ કહ્યું કે આ અંગુડી લઈ લેતો નહીં. જે ગઈ કાલે લીધી છે તે તનેજ આપવામાં આવે છે. આ વચન સાંભળી ભયભ્રાંત થયેલો ખવાસ રાજાના પગમાં પડ્યો. તેટલામાં કોઈ એક કાર્ય માટે આવેલા વસ્તુપાલ મંત્રિએ તે ખવાસને હંકાર્યો તે વખતે રાજાએ કહ્યું કે—હું મંત્રિનું આ દોષ આ ખવાસનો નથી, પરંતુ અમારી કૃપણતાનો આ દોષ છે. એમ જાણી ભય પામેલા ખવાસને કહ્યું કે, હે વત્સ ! ડરીશ નહીં. હું જાણું છું કે થોડી આજીવિકાથી ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી. માટે આજથી લઇને અડધો લાખ ત્હારી આજીવિકા માટે અને આ પોઠો તને આરોહણ કરવા માટે અર્પણ કરું છું. આ પ્રમાણે તે ખવાસને આશ્વાસન આપવાથી રાજાનું લોકમાં ‘સેવકસદાક્ષ’ એવા પ્રકારનું ઐરૂદ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યું.

પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિવાળા કરતાં વિપરીત સ્વભાવવાળો એટલે કઠોર પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય તો હિતચિંતા આપનાર ઉપર પણ નાખુશી જતાવનાર પ્રકૃતિને પ્રગટ કરે છે. આ જાગતમાં લક્ષ્મણસેન રાજાનું ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે છે—

ગોહરેશમાં લક્ષ્મણની નામની નગરીમાં સ પૂર્ણ બુદ્ધિના બ હારરૂપ ઉભાપતિ-
પર નામના મંત્રીની જેના રાજ્યની ચિંતા કરાય છે એવો લક્ષ્મણસેન નામનો
રાજા યજ્ઞા રાજા મુખી રાજ્ય કરતો હતો. જેમ મહા-પ થયેલો હાથી હાથછપીને
સંગે કરવાથી કાઢવામાં ફરી પડે છે તેવી રીતે તે રાજા મહા-મત્ત ગજધટાના સં-
સર્ગથી જાણે મર્યાદ ન થયો હોય ? તેમ ચક્રાવર્તીના સ સર્ગરૂપ કાઢવામાં ફરી
ગયો હતો. અર્થાત્ ચક્રાવર્તીની સામે નિષયગુણમાં મગ્ન થયો હતો. આ વૃત્તાંત
ઉભાપતિપર નામના મંત્રીના જાણવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ પોતાના સ્વામિની કૂર
મૃતિ હોવાથી સાક્ષાત્પણે પ્રતિજ્ઞા કર્યો અશક્ય છે એમ વિચાર કરી તે રાજાને
બીજા પ્રકારથી પ્રતિજ્ઞા કરવા માટે સલા મંડળના પાટકા ઉપર, મંત્રીએ શુભપણે
નીચનાં અન્યોક્તિગર્ભિત કાવ્યો લખ્યા--

શૌર્યં નામ ગુણસ્તવૈવ તદનુ સ્વભાવિકી સ્વચ્છતા
કિં ઘ્રુમઃ શ્રુચિતાં ઘ્રજન્ત્યશુચયઃ સ્પર્શત્તવૈવાપરે ।

કિંચાતઃ પરમસ્તિ તે સ્તુતિપદં ત્વં જીવનં દેહિનાં
ત્વં ઘેન્નીચપથેન ગચ્છસિ પયઃ ! કસ્ત્વાં નિરોધ્યું ક્ષમઃ ॥૩॥

રાખ્યાર્થઃ—હે રાજા ! ગુણપણે શીતલતા ગુણ તારોજ છે. તો પછી તારી
સ્વાભાવિક રચ્છતા માટે અમે દાંડ વર્ણન કરી શકતા નથી. કારણ કે તારા સ્પર્શ
માત્રથી જ બીજા અશુચિ પદાર્થો પવિત્રતાને પ્રાપ્ત થાય છે. અને તું 'પ્રાણી માત્રાનુ'
સ્થિતિવ્ય છે આથી પદાર્થ તારી સ્તુતિ શું હોઈ શકે ? આ પ્રમાણે હારામાં ગુણો
હોવા છતાં તું નીચ માર્ગ જતું હોય તો તને રોકવા કોણ સમર્થ થાય ? ॥૩॥ આ
કાવ્યમાં જળને ઉદેશી રાજાને બોધ આપ્યો છે.

ત્વં ચેત્સંચરસે ધૃપેણ લઘુતા કા નામ દિગ્દન્તિનાં
વ્યાલેઃ કક્ષણમૂપણાનિ તનુપે હાનિર્ન હેન્નામપિ ।

મૂર્દન્યં કુરુપે જહાંશુમયશઃ કિં નામ લોકત્રયી-
દીપસ્યામ્બુજવાન્ધવસ્ય જગતામીશોઽસિ કિં ઘ્રુમહે ॥ ૪ ॥

રાખ્યાર્થઃ—હે રાજા ? જો તું ધૃપણ (બળદ) ઉપર બેસી ગમન કરે છે તેથી
હાથીની હલકાઈ શી ! જો તો તું સર્પોવદે કંડુરૂપ આબુપણેને બનાવે છે તેથી
મુવર્ણની હાનિ શી ? અને જો તું મસ્તક ઉપર ચંદ્રને ધારણ કરે છે તેથી ત્રણ
જગત્માં દીપક સમાન સૂર્યને અપવશ થયો ? તું જગતનો ધરણ છે તેથી અમે વંશરે
શું બોલી શકીએ ? અર્થાત્ હસ્તિ મુવર્ણ અને સૂર્ય જેવાં ઉત્તમ સાધનો હોવા

છતાં તું નીચનો આશ્રય લે તેમાં ત્હારી દુરકાર્ય છે. ॥ ૪ ॥ આ કાવ્યમાં પણ મંકરને ઉદ્દેશી રાજાને બ્રતિબોધ કર્યો છે.

છિન્તે વ્રહ્માદિરો યદિ પ્રથયતિ પ્રેતેષુ સત્યં યદિ
ક્ષીયઃ ક્રીડતિ માતૃભિર્યદિ રતિં ધત્તે ઝમશાને યદિ ।

સૃષ્ટા સંહરતિ પ્રજા યદિ તથાઽપ્યાધાય ભક્ત્યા મન-
સ્તં સેવે કરવાણિ કિં ત્રિજગતી શૂન્યા સ एवेश्वरः ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:—યદપિ મહાદેવ બ્રહ્માના મસ્તકને છેડે છે, પિશાચીની અંદર ખ-
રેખર પ્રસિદ્ધિ પામે છે, ઉન્મત્ત થઇ માનાઓ સાથે ક્રીડા કરે છે, રમશાનમાં પ્રીતિ
રાખે છે અને પ્રજાઓને બનાવી સંહાર કરે છે તો પણ નિરૂપાયે કરવું શું? કંઈર
તેજ છે તેના પિના ત્રણે જગત્ મનાં છે માટે તેનામાં બદિનથી મનને સ્થાપન કરી
હું તે મહાદેવની સેવા કરું છું. અર્થાત્ ઉપર જગ્યાવેલા અપવાદોથી પરિપૂર્ણ હોવા
છતાં જગતનો કંઈર હોવાને ક્ષીયે મહારે નાશકાળે આદર કરવો પડે છે ॥ ૫ ॥ આ
કાવ્યમાં પણ શંકરને ઉદ્દેશી રાજાને બોધ કર્યો છે.

સદૃત્તસદ્ગુણમહાર્હમહર્ચ્યમૂલ્ય કાન્તાઘનસ્તનતટો-
ચિત ચારુમૂર્તે ! ।

આ: પામરીકઠિનકણ્ઠવિલગ્ન મમ્ ! હા હાર ! હા-
રિતમહો ! ભવતા ગુણિત્વમ્ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ:—શ્રેષ્ઠ ગોળ આકૃતિવાળા, શ્રેષ્ઠ ગુણ (દોરા) વાળા, લાયકાતવાળા
મોટી કિંમતવાળા અને મુંદર આંખોના ધુટ સ્તન ઉપર ચોખ્ખી રીતે રહેલી મનોહર
મૂર્તિવાળા હો હાર ! અને આશ્ચર્યજનક ખેદ થાય છે કે એક ગરીબડીના કંઠારે ગ-
ળામાં વળગી લગ્ન થએલા તે 'હાર' ગુણિત્વ' ગમાવી દીધું છે. ॥ ૬ ॥ આ કા-
વ્યમાં તો હારને ઉદ્દેશી રાજાને બોધ કર્યો છે.

કોઈ એક પ્રસંગે સલામાં તે સ્વેદકોને બોધ અને તેના અર્થનો બોધ થવાથી
રાજામંત્રિ ઉપર અંતરગમાં દ્રેષ ધારણ કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે—

પ્રાયઃ સંપ્રતિ કોપાય સન્માર્ગસ્યોપદર્શનમ્ ।
વિલૂનનાસિકસ્યેવ ભવેદાદર્શદર્શનમ્ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ:—જેમ નાકકટ્ટાને ઈર્ષ્ય દેખાણું તે ઘણું કરી કોપ માટે થાય છે
તેમ સંપ્રતકાળમાં સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપવો તે પણ ઘણું કરીને કોપ મા-
ટે થાય છે. ॥ ૭ ॥

ને પાત્રી ઇર્ષાવાળા રાજાએ તે મંત્રિને પદબ્રષ્ટ કર્યો. ત્યારબાદ કોણ વખતે રાજાપાટિપાત્રી પાત્રા ફરતા રાજાએ દુર્દશાવાળા એકાકી અને ઉપાયરહિત એવા મંત્રિને જેણે શુભાચી તેના વધ કરવા માટે મહાવત દ્વારા તેની તરફ હાથીને પ્રેર્યો તે જોઈ મંત્રિએ કહ્યું કે ત્યાંસુધી કે કાંઈક બોલુ મુ ત્યાંસુધી મહારા તરફ આવના હાથીને ફાંટી રાખ. તેના વચનથી મહાવત તે પ્રભાણે કરે છતે ઉમાપતિ પણ મંત્રિએ કહ્યું કે—

નમસ્તિષ્ઠતિ ધૂલિપૂસરવપુર્ગોષ્ઠિમારોહતિ,

વ્યાલેઃ મીડતિ નૃત્યતિ સ્વદસ્ટગ્ ચર્મોદ્રહન્ દન્તિનઃ ।

આચારાદ્દહિરેવમાદિચરિતેરાવદ્ધરાગો હરઃ,

સત્યં નોપદિશન્તિ યસ્ય ગુરવસ્તસ્પેદમાચેષ્ટિતમ્ ॥ ૮ ॥

રાખ્યાર્થઃ—મહારાજ નમનપણે રહ છે, પગથી મલિન શરીરવાળો વૃષભ આમદન કરે છે, મથો કાંઈ ઢોઢા કરે છે, લે હાથી દપકના હાથીના ચામડાને ધારણ કરી નાંધે છે. ઈત્યાદિ ચરિત્રોએ કરી આવ્યારથી બહાર થયેલો અને રાગમાં આસક્ત રહ્યો છે તે ખરેખર સત્ય છે. કારણકે જેને શુભો ઉપદેશ આપતા નથી તેણે આવ્યરણ આણું જ દોષ છે. ॥ ૮ ॥

એ પ્રભાણે તે મંત્રિના સાનરૂપ અકુશળી મનરૂપ હાથી વચ થવાને હાથી પોતાના અદિત્રોથી કાંઈક પદ્ધતાપ કરતા અને પોતાના આત્માની ધાગી નિંદા કરતા રાજાએ ધીમે ધીમે તે વ્યસનનો ત્યાગ કરી તે ઉમાપતિપરને ફરિશી મંત્રિપદ ઉપર સ્થાપન કર્યો.

હવે શ્રેયકાર પ્રસ્તુત ગુણની સમાપ્તિ કરતાં સૌમ્ય પુરુષનેજ ધર્મનો અધિકારી કહે છે—

एवं सौम्यः सुखासेव्यः सुखप्रज्ञाप्य एव च ।

यतो भवेत्ततो धर्माधिकारेऽधिकृतो बुधैः ॥ ૯ ॥

રાખ્યાર્થઃ—ઉપર જણાવેલાં બન્ને ઉગ્રહરણાથી સ્પષ્ટ સમજી રાખાય કે સૌમ્ય પુરુષ મુખેથી સેવા કરવા લાયક અને મુખેથી પ્રતિજ્ઞા કરવા લાયક હોય છે, તેથી પદ્ધિત પુરુષોએ સૌમ્ય પુરુષનેજ વિશેષ ધર્મનો અધિકારી ગણવો છે. ॥ ૯ ॥

॥ इति द्वाविंशत्यो गुणः ॥

છતાં તું નીચનો આશ્રય લે તેમાં ત્હારી હલકાઈ છે. ॥ ૪ ॥ આ કાવ્યમાં પણ શંકરને ઉદ્દેશી રાગને પ્રતિબોધ કર્યો છે.

છિન્તે ब्रह्मशिरो यदि प्रथयति प्रेतेषु सत्यं यदि
क्षीयः क्रीडति मातृभिर्यदि रतिं धत्ते श्मशाने यदि ।

સૃષ્ટા સંહરતિ પ્રજા यदि तथाऽप्याधाय भक्त्या मन-
स्तं सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या स एवेश्वरः ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:—યદ્યપિ મહાદેવ બ્રહ્માના મરતકને છેદે છે, પિશાચોની અંદર ખ-
રેખર પ્રસિદ્ધિ પામે છે, ઉન્મત્ત થઇ માતાઓ સાથે ક્રીડા કરે છે, શ્મશાનમાં પ્રીતિ
રાખે છે અને પ્રજાઓને બનાવી સંહાર કરે છે તો પણ નિરૂપાયે કરતું શું? ધર્મ
તેજ છે તેના વિના ત્રણે જગત્ મૃત્ત્વા છે માટે તેનામાં ભક્તિથી મનને સ્થાપન કરી
હું તે મહાદેવની સેવા કરું છું. અર્થાત્ ઉપર જગ્યાવેસા અપવાદોથી પરિપૂર્ણ હોવા
છતાં જગતનો ધર્મ હોવાને લીધે મહારે નાઈલાએ આદર કરવો પડે છે ॥ ૫ ॥ આ
કાવ્યમાં પણ શંકરને ઉદ્દેશી રાગને બોધ કર્યો છે.

सद्वृत्तसद्गुणमहार्हमहर्ष्यमूल्य कान्ताघनस्तनतटो-
चित चारुमूर्त्त ! ।

આ: પામરીકઠિનકણ્ઠવિલગ્ન મમ્ન ! હા હાર ! હા-
રિતમહો ! ભવતા ગુણિત્વમ્ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ:—શ્રેષ્ઠ ગોળ આકૃતિવાળા, શ્રેષ્ઠ ગુણ (દોરા) વાળા, લાયકાતવાળા,
ચોટી કિંમતવાળા અને સુદર ઓળોના પુષ્ટ સ્તન ઉપર ચોમ્ય રીતે રહેલી મનોહર
મૂર્તિવાળા હે હાર ! મને આશ્ચર્યજનક ખેદ થાય છે કે એક ગરીબડીના કઠોર ગ-
ળામાં વળગી બાન્ધ થએલા તે ત્હારું ગુણિત્વનું ગમાવી દીધું છે. ॥ ૬ ॥ આ કા-
વ્યમાં તે હારને ઉદ્દેશી રાગને બોધ કર્યો છે.

કોઈ એક પ્રસંગે સલામાં તે સ્ત્રીકોને જોઇ અને તેના અર્થને બોધ થવાથી
રાગમત્રિ ઉપર અંતરંગમાં દ્રેષ ધારણ કરવા લાગ્યો. કશું છે કે—

प्रायः संग्रति कोपाय सन्मार्गस्योपदर्शनम् ।
विलूननासिकस्येव भवेदादर्शदर्शनम् ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ:—જોમ નાકકટ્ટાને દર્શણ દેખાતું તે ધણું કરી કોપ માટે થાય છે
તેમ આંધ્રનાગમાં સન્માર્ગને ઉપદેશ આપવો તે યજ્ઞ ધણું કરીને કોપ મા-
ટેજ થાય છે. ॥ ૭ ॥

તે પછી દર્શાવાળા રાજ્યે તે મંત્રિને પદબ્રજ કર્યો. ત્યારબાદ દેવે વખતે રાજપાટિશાહી પાછા ફરેલા રાજ્યે દુર્દશાવાળો એકાકી અને ઉપાયરહિત એવા મંત્રિને જોઈ શુરસાથી તેના વધ કરવા માટે મહાવન દ્વારા તેની તરફ દાણીને પ્રેર્યો. તે જોઈ મંત્રિએ કહ્યું કે જ્યાંયુધી હું કાંઈક જોતુ છું ત્યાંયુધી મહારા તરફ આવના હાથીને ચોકી રાખ. તેના વચનથી મહાવન તે પ્રભાણે ફરે અને ઉભાપડિ ધર મંત્રિએ કહ્યું કે—

નમ્રાસ્તિષ્ઠતિ ધૂલિધૂસરવપુર્ગોષ્ટિમારોહતિ,

ઘ્યાલેઃ ક્રીડતિ નૃત્યતિ સ્વવદસ્યગ્ ચમોદ્વહન્ દન્તિનઃ ।

આચારાદ્દહિરેવમાદિચરિતેરાયદ્ધરાગો હરઃ,

સત્યં નોપદિશન્તિ યસ્ય ગુગ્યસ્તસ્યેદમાર્ચેષ્ટિતમ્ ॥ ૮ ॥

સામ્બાર્થ:—મહાકેવનગનપણે ૬૮ છે. ૧૭મી મહિન મહીરવાળો વૃષભ આ-
મદન કો છે. ૨૪મી દાણે કોડા ક- છે. ૩૬મીથી ૨૫૦૦૦ દાણીના આમણને પાંચ
હરી નામે છે. દર્શાવે અંરજોગે હરી આચારથી બદલે કપેલો અને મમર્મા અ
મજા રાંડ છે તે ખરેખર નાચ છે. કારણકે જેને ગુરુજી ઉપરગ આપવા નથી તેનું
આચરણ આજુ ન દેવા છે. ॥ ૮ ॥

એ પ્રભાણે તે મંત્રિના જ્ઞાનરૂપ અકુશળી મનરૂપ હાથી વશ થવાને જોઈ
ધાનાના અરિયોથી કાંઈક પડ્યાનાપ કરવા અને ધાનાના અભાગની થાડી નિદા
કરવા રાજ્યે ધીમે ધીમે તે બચનનો ત્યાગ કરી ને ઉપાધનિધાને કેઈ મંત્રિપર
ઉપર રથાપન કર્યો

હવે અચકાર પ્રવૃત્તિ ગુણની પ્રમાણ કરવા કેવળ પુરુષનેજ ચર્મનું અર્થ
કાઠી કહે છે—

પૃથં સૌમ્યઃ સુગ્વામેઽયઃ સુગ્વપ્રજાપ્ય પૃથ જ ।

યત્તો મયેત્તન્તો ધર્માધિકારઽપિશ્કન્તો હૃષેઃ ॥ ૯ ॥

સામ્બાર્થ:—ઉપર જનાયેલા જાને ઉગાદગેાથી કેવળ મમજ રાજા છે કે
ત્યાર પુરુષ ગુરુથી સેવા કરવા લાગે અને મંત્રીથી મનિરૂપ કરવા લાગે
છે, તેથી પશ્ચિમ પ્રાચીન સેવક પુરુષનેજ વિશેષ મહેતો અર્ચનારી મળે છે ॥ ૯ ॥

॥ ર્દનિ દાર્દનત્તમો વૃષઃ ॥

ત્રયચિંશત્ ગુણવર્ણન.

૯૯૧

વે અંધકાર ક્રમથી પ્રાપ્ત થએલા “પરોપકાર કરવા રૂપ”
તેત્રીશમા ગુણનું વર્ણન કરે છે—

પરોપકૃતિકર્મઃ—પરોપકાર કરવામાં કર્મકંઠ એટલે તત્પર હોય તે વિશેષ
ધર્મની ચોખ્ખતા મેળવી શકે છે. ખરેખર જે પુરૂષ પરોપકારપરાયણ હોય છે તે
સમસ્ત લોકોનાં નેત્રોને અમૃતના અંજનરૂપ ગણાય છે. અર્થાત્ સમગ્ર પ્રાણીઓને
આનંદ આપનાર હોય છે. અને જે નિરૂપકારી હોય છે તે તૃણથી પણ હલકો ગણાય
છે. કહ્યું છે કે—

ક્ષેત્રં રક્ષતિ ચચ્ચા સૌધં લોલત્પટી કણાન્ રક્ષા ।

દન્તાત્તત્તૃણં પ્રાણાન્ નરેણ કિં નિરુપકારેણ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ:—ચચ્ચા પુરૂષ (ક્ષેત્રના રક્ષણ માટે બનાવેલો ઘાસનો મનુષ્ય) ક્ષે-
ત્રનું, ચપલ પગ પ્રાસાદનું, રાખ (બરખ) અનાજનું અને કાંતમાં મદ્ય કરેલું
તૃણ પ્રાણીનું રક્ષણ કરે છે. અર્થાત્ જ્યારે આવા અચેતન પદાર્થો પ્રાણીઓને ઉપ-
કાર કરનાર હોય છે, ત્યારે બાળને ઉપકાર નહીં કરનાર સચેતન પુરૂષો તૃણ વિગેરે-
થી પણ નકામા ગણાય છે. ॥ ૧ ॥

પરોપકાર કરવો તે મોટા પુરૂષોનો સ્વભાવસિદ્ધ ધર્મજ છે. કહ્યું છે કે—

ઉપકર્તું પ્રિયં વક્તું કર્તું સ્નેહમકૃત્રિમમ્ ।

સજ્જનાનાં સ્વભાવોડ્યં કેનેન્દુઃ શિશિરીકૃતઃ ॥ ૨ ॥

કસ્યાદેશાત્ ક્ષિપયતિ તમઃ સત્સત્તિઃ પ્રજાનાં
છાયાં કર્તું પથિ વિટપિનામશાલિઃ કેન વદ્ધઃ ।

અભ્યર્ચ્યન્તે નવગ્રલમુચઃ કેન વા દૃષ્ટિહેતો-
જર્ણિયેતે પરહિતવિધો સાધવો ઘટ્ટકક્ષાઃ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થઃ—પરને ઉપકાર કરવાનો, પ્રીતિવળક બોલવાનો અને વાસ્તવિક રીતે કરવાનો સભ્યજન પુરુષોનો આ સ્વભાવ હોય છે. જેમકે આંદ્રને કોણે શીતળ કષો છે ? કોઈએ નહીં પદ્મ તે તેનો જાતિ સ્વભાવજ છે. ॥ ૨ ॥ સૂર્ય જગતના અધિકારને શું કોઈના દુકમથી દૂર કરે છે ? વૃદ્ધોને માર્ગમાં છાયા કરવા માટે શું કોઈએ અર્ધસિંચાઈ કષો છે ? નવીન ધણને દૃષ્ટિ માટે શું કોઈએ અભ્યર્ચના કરી છે ? કોઈએય નહીં, કિન્તુ પાતાના જાતિસ્વભાવથીજ તે મેઘ પુરુષો પરનું દ્વિત કરવામાં તત્પર થાય છે. ॥ ૩ ॥

અર્થોચા આર પ્રકારના મનુષ્યો હોય છે. તેમાંથી કેટલાએક પ્રયોજન શિવાય પરાપકાર કરનારા અને કેટલાએક પરાપકાર કરનારને ગાદેલો આપનાર આ બંને પુરુષો પ્રથમે લાચક છે. આથી વિપરીત બીજા જે પ્રથમે લાચક ગણાતા નથી તે આ પ્રભાવે છે—

તે તાવત્કૃતિનઃ પરાર્થનિરતાઃ સ્વાર્થાવિરોધેન ચે
યે ચ સ્વાર્થપરાર્થસાર્થઘટકાસ્તેઽમી નરા મધ્યમાઃ ।

તેઽમી માનુપરાક્ષતાઃ પરહિતં ચેઃ સ્વાર્થતો હન્યન્તે

યે તુ ઘ્નન્તિ નિરર્થકં પરહિતં તે કે ન જાનીમહે ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થઃ—જેઓ પાતાના સ્વાર્થને બાધ ન આવે તેવી રીતે બીજાનું કાર્ય કરવામાં તત્પર હોય છે તે પ્રથમ પંક્તિના સાપુરુષો કહેવાય છે. વળી જેઓ પાતાના અને પરના સ્વાર્થને બાધવાવાળા હોય છે, તે પુરુષો મધ્યમ ગણાય છે તેમજ જેઓ પાતાના સ્વાર્થને લીધે બીજાના દ્વિતનો નાશ કરે છે, તે પુરુષો મનુષ્યપુરુષ કહેવાયે ગણાય છે. અર્થાત્ આવા પુરુષોને ક્રોધ કહેવામાં આવે છે. અને જેઓ પાતાના મતલબ શિવાય પરના દ્વિતનો નાશ કરે છે, તેઓને કેવા કહેવા તે અમે જાણતા નથી ? અર્થાત્ તેવા પુરુષોને અધમાબધમ કહેવા બોધ્યે. ॥ ૪ ॥

ધ્રુવાઃ સન્તિ સહસ્રશઃ સ્વમરણવ્યાપારમાત્રોદયતાઃ

સ્વાર્થો यस્ય પરાર્થ ઇવ સ પુમાનેકઃ સુતામગ્રણીઃ ।

દુષ્પુરોદરપૂરણાય પિવતિ સ્રોતઃપતિઃ વાહવો

જામૂતસ્તુ નિદાપસંમૃતજગત્સન્તાપબ્યુચ્છિતયે ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:—આ દુનીયામાં પોતાનું પાતક કર્યા પછી આપણમાં ઉદય કરનાર શ્રી પુરુષ દેવતા છે. પાતક જેને બીજાના પ્રયોજનમાં જ દેવાનું પ્રયોજન જણાય છે તેને મજબૂત મિત્રોમાંથી પુરુષ આ દુનીયામાં દેવતા હોય છે. મુર્તિ, મૂર્તિ બરી મજાથી તેમ જ કારની પુરની મારે આપે વસતાનના મજબૂત પાતક છે. આપે મેષ તેમ જ મીઠામજાનથી નામ મેળવેલા જમનને મેળવેલા નામ કર્યા મારે તરફથી માર છે. આ એ ઉદાહરણ શ્રી અને મજાન પુરુષના મેળાવવાનું મારે નામ છે.

કમ વિ અન્નસ્મુવયાગજાગ્ કૃણંતિ જે પન્નુચ્ચાગ્નુગ્મં ।

ન તેણ તુલ્લો વિમલો વિ ચંદો ન ચેવ માણ્ઝ ન ચ દેવરાગા ॥૬॥

શબ્દાર્થ:—જેઓએ બીજાને અને ઉપકાર કર્યા છે તે પછી જે પુરુષ ઉપકાર કરનારને મેળવે પ્રત્યુપકાર કરે છે આમાં જરૂર છે. આપે છે. તેની બરોબરી નિર્મળ મંદ્ર, મુર્તિ અને કદ પછી કરી મજા નથી. આમાં ઉપકાર કરનાર પુરુષ કરતાં પ્રત્યુપકાર કરનાર પુરુષ આ દુનીયામાં ઉત્તમતામાં મજાર છે. અને તે પછી મેળવે હોય છે. ॥ ૬ ॥

ઉપકાર દ્રવ્ય અને બાળી જે પ્રકારે હોય છે તે આ પ્રમાણે છે—અન્ન અને પાણી વિગેરેનું દાન કરવાપછી હોય તેને દ્રવ્ય ઉપકાર જણાય અને તે અનિશ્ચિત તેમજ અસ્થિર હોવાથી તેને દ્રવ્ય ઉપકાર કહેવામાં આવે છે. કાંઈ પણ કારણ ચિવાય પોતાના આત્માને અને પરને મજબૂતાન નથા આશિષમાં સ્થાપન કરવા તેને તીર્થકરો બાવ ઉપકાર કહે છે. જે કોઈ પુરુષાગિરિ આ જગતમાં પગેપકાર કરે છે, તેઓના યથા રૂપ પટ્ટનો જાનિ મજાથી દિશાઓમાં ફેલાય છે. તેટલા મારે સામર્થ્ય હોય તે મનુષ્યે પદોપકાર કરવામાં ઉદય કરશે જોઈએ. કારણકે પગેપકાર કરવાથી ધર્મ અને ચંદ્ર જેવી નિર્મળ કીર્તિ દુનિયામાં પ્રસરે છે. જેમ વિક્રમરાજની કીર્તિ ફેલાઈ હતી. આ કૌશલે વિક્રમરાજનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે—

એક વખત વિક્રમરાજ રાજપાટિકાથી પાછા ફરતાં રાજમાર્ગમાં દાણા વિણવામાં તરફ યજ્ઞેલા એક દરિદ્રને જોઈ બોલ્યા કે—‘જેઓ પોતાની ઉદરપૂર્તિ કરવામાં પણ સમર્થ હોઈ શકતા નથી તેઓનું આ જગતમાં ઉત્પત્ત યતું શા કામનું છે?’ આ પ્રમાણે રાજ તરફથી કહેવામાં આવતાં તે દરિદ્રી બોલી ઉઘ્યો કે—‘જેઓ સારી રીતે સમર્થ છે છતાં પદોપકાર કરી શકતા નથી તેઓનું જન્મનું પણ આ દુનિયામાં નિરૂપયોગી છે.’ આ પ્રમાણે દરિદ્રી તરફથી કહેવામાં આવતાં મહારાજ વિક્રમરાજએ તે બિંધુને સો હસ્તી અને બે કોડ સેનામંદાર બક્ષીસ કરી વળી પદોપકારનો વિચાર કરતાં કોઈએ કહ્યું છે કે—

येषां न विद्या न तपो न दानं न चापि शीलं न परोपकारः ।
ते मर्त्यलोके भुवि भारभूता मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥७॥

શબ્દાર્થ:—જો પુરુષોને વિદ્યા, તપસ્યા, દાન, શીલ અને પરોપકાર હોતો નથી તે પુરુષો આ મનુષ્ય લોકમાં પૃથિવીને બારમૂળ થઈ મનુષ્યના રૂપને ધારણ કરી મૃગપણે પરિભ્રમણ કરે છે. ॥ ૭ ॥

આ પ્રમાણે કોઈ કંઈ છતે દરિયે ઉત્તર આપ્યો કે—

स्वरे शीर्षं जने नांसं त्वचं च ब्रह्मचारियु ।

शृङ्गे योगीश्वरे दद्यान्मृगः स्त्रीषु म्वलोचने ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ:—હરિષ્ઠ સ્વરને માટે મરુત, મનુષ્યને માંસ, બ્રાહ્મણાદીઓને શર્મા, યોગીશ્વરને શીંગડાઓ અને ઓગાન પાળાનાં લોચન આપે છે. અર્થાત્ દિવ્યજનો કહેવાનો આશય એવો છે કે મહારા ગરીબના સમક્ષ અવધર પદોપકારને માટે છે. અને મનુષ્યનો તે એક પણ અવધવ ઉપયોગમાં આવતો નથી તે મહારા આપે મનુષ્યની બરોબરી કરવી તે ઠીક નથી. ॥ ૮ ॥

વળી અહીં આ પદોપકારના સંબંધમાં વિક્રમશબ્દનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે—

એક વખતે નદીના કિનારા ઉપર ગીરવૃત્તિથી બ્રામ તેમ જ રુના વિક્રમશબ્દને એક બ્રાહ્મણને નદીના પુરમાં યોચાતો તેઈ પદોપકાર કરવામાં સક્ષમ થઈ શકે તેને પાણીમાંથી બહાર કાઢ્યો. તેના બદલામાં બ્રાહ્મણે શ્રી શક્તિનામના પર્વન ઉપર દેવતાના આરાધનથી પ્રાપ્ત થયેલી કાળી ચિત્રાયેલ શક્તિને અર્પણ કરી તે તણ ઉપર ધિની તરફ પાછા ફરતા માર્ગમાં દરિદ્રીને એઈ કૃપાપરાયણ થયેલા મનુષ્યે તે બિહુને કાળી ચિત્રાયેલ આપી દીધી. ત્યારબાદ બ્રાહ્મણે કવું કે—“ જો સ્તંભરિતના શબ્દને દુઃખથી મેળવેલી કાળી ચિત્રાયેલ એક દરિદ્રીને આપી દીધી તેવા તે વિક્રમશબ્દ ? પદોપકાર કરવામાં ત્હારી બરોબરી કરનાર આ પૃથ્વી ઉપર બીજો કોણ તેઈ શકે ? ” કોઈજ નહીં. જુવો અનંત પદાર્થો પણ નીચે જતાબધા પ્રમાણે ઉપકાર કરનારા હોય છે—

स्थानभ्रंशायराधिरापणादिगधिगिराधरधारण-

शुष्यत्पांशुनिवेशपादहननक्रोदाभ्रमायाः क्रियाः ।

धात्रा यद्यपि चाक्रિં મૃદિ તથાપ્યુર્ધ્વમદયાદિયં—

पात्रीभूय परोपकारकृतिभूर्युक्तं दुर्लभं सद्यः । १५ ।

વિચાર કરવા લાગ્યો કે—હું પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા પવિત્ર પુણ્યથી ગર્ભના કરતા ગર્ભ અને અશ્વોની શ્રેણીથી વિલાસવાળી રાજ્યસંપત્તિ વૃદ્ધિ પામેલો આ લોકમાં નરપતિ થયો છું, છતાં અત્યંત દુઃખથી પીડાતા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવા માટે મહારામાં લેશ માત્ર પણ સામર્થ્ય નથી ત્યારે મહારી ત્રણ વર્ગની લક્ષ્મી નિષ્કુળ બેવીજ છે. કારણ કે દુઃખથી પીડાતા પ્રાણીઓના દુઃખને દૂર કર્યા સિવાય માનિ પુરૂષો સામાન્યના મોટા વિલાસોને પણ નકામા ગણે છે. વળી જે રાજા આ દુનિયામાં દુઃખી પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવામાં સમર્થ નથી, તે ખરેખર અંધા પુરૂષથી પણ હલકાઈને પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં ખીલકુલ ગર્વરહિત થયેલો તે રાજા રાત્રિના સુવાના મકાન પ્રત્યે જેટલામાં સુવા માટે જાય છે તેટલામાં આવધાન થએલા રાજાએ પોતાની વિશાળ શય્યામાં નિદ્રાવશ થયેલા અને દિવ્ય આકૃતિવાળા એક પુરૂષને જોયો. તેમજ ઉંચા સુવર્ણની અને જ્યોતિષી વાસુખમિને પ્રકાશ કરનારી એક શુટિકા તેના પડખામાં પડેલી રાજાના લેવામાં આવી. તે જોતાંજ આશ્ચર્ય પામેલો અને નિર્મળ દૃઢયવાળો રાજા વાસુખવનમાં સુતેલા પુરૂષ પાસેથી તે શુટિકાને જેટલામાં લેવાની તૈયારી કરે છે તેટલામાં એકદમ જાગી ઉઠેલો તે પુરૂષ સંભ્રમથી ઉચે આકાશમાં ઉડી તરતજ પાછો પડ્યો અને લયભીત થએલો કણવાર ઉભો રહ્યો. તે પછી પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવામાં તત્પર હારત રાજાએ તે પુરૂષને પૂછ્યું કે—‘તું કોણ છે ? ક્યાંથી આવ્યો છે ? તારું આચરણ આવું કેમ છે ?’ તેના ઉત્તરમાં તે સાહસિક પુરૂષ જણાવ્યું કે—‘હે સ્વામિન ! દૃષ્ટાર્પ સમુદ્રના મધ્યમાં રહેનાર અર્ધાત્મ હયા કરવા લાયક હું અનંગકેતુ નામનો પુરૂષ શુટિકાની સિદ્ધિ થવાથી ઘણા વેગળા આકાશમાર્ગથી શ્રી પર્વત પ્રત્યે જતાં હે રાજા ! છુદ્ધિદીન થયેલા પરંતુ સુંદર દૃઢયવાળાએ આ ખાલી મુખશય્યા જોઈ માર્ગનો ખેદ દૂર કરવા માટે આ શય્યામાં વિદ્યામ લેતાં જેટલામાં હું નિદ્રાવશ થઈ છું તેટલામાં તમારું આગમન થયું. હવે ખટ્ટી તમારા પ્રસાદથી હું અલિપ્તદાન મેળવીશ ’ ત્યાર-બાદ નરપતિએ શ્વેતને મુખ આપનારી વાળીનો ઉચ્ચાર કર્યો કે—‘હે મહાભાગ્યશાળી ! તું નિશ્ચિત દૃઢયવાળો થઈ સુખેથી નિદ્રા લે, જેથી હું તારી પાસે રહી ઘણા કાળ સુધી અલિપ્તને ધારણ કરનાર એવા તને પવન નાંખું ’ એ પ્રમાણે નરપતિના બોલવાથી ખુશી થએલો રાજાના ચરણમાં પ્રણામ કરી તે સિદ્ધ પુરૂષ બોલ્યો કે—‘હે વિશ્વને આધારભૂત ! તું દેવતાઓને પણ નમસ્કાર કરવા લાયક છે તેમજ ઉપકારગુણ સધળા સુલોમાં શિરોમણી ગણાય છે તે ઉપકાર તારામાં મીમારૂપે પ્રાપ્ત થઈ ત્રણ જગત્ની અદર જાગરૂક થયો છે એવા રાજાઓના અધિપતિ અને મને આયુષ્યપર્યંત અલિપ્તદાન આપનાર તારા જગથી આ તૃણ જેવો મનુષ્ય

કેવી રીતે મુખ થનાનો ?' તે પછી તેના વિનયમર્લિત વચનોથી સ્નેહચુકત હૃદયવાળા રાજાએ અગાધારણ આશ્ચર્ય આપનારી ગુટિકા તે સિદ્ધપુરને સ્વાધીન કર્યાની સાથેજ—
 'હે રાજા! મહારા ઉપર પ્રસન્ન થઈ આ ગુટિકાને ગ્રહણ કરી મને અનુગ્રહ કરે.' એ પ્રમાણે સિદ્ધપુરે કહે છને રાજા બીજી વખત આ પ્રમાણે જોડ્યો—'હે કૃતસંશિરો-
 મણિ ! હું કોઈનું કંઈપણ ગ્રહણ કરતો નથી તો હે સિદ્ધપુર ! ત્હારી આ ગુટિકા મહારાથી કેવી રીતે ગ્રહણ કરી શકાય ? પરંતુ હે પડિનપુર ! ઘણા મોટા મહિ-
 માથી આશ્ચર્ય આપનારી અને દુઃખેથી પ્રાપ્ત થનારી આ ગુટિકા ક્યાંથી મેળવી શકાય છે. તે હરીકેત હે કાશ્યાપુર ! મને કહી સંભળાવ્યે' આ પ્રમાણે રાજાને આદેશ થતાં તે સિદ્ધપુર જોડ્યો કે—'હે રાજાઓના મસ્તકોથી મુકુટાયમાન થાય ! તું સાંભળ, દશિણ દિશામાં અસ્તિ ધરાવતો મલયાચલ નામે એક પર્વત છે તેના અતિ ઉચ્ચ અને સર્વ ઋતુમાં પ્રકુલિત થનાર વનવાળા શિખર ઉપર રામ-
 શેખરદેવનું જગતમા આશ્ચર્યજનક એક મંદિર છે. ત્યાં ખાળમાંથી પડતું અને બગતા અગ્નિના જેવું દેવતાનું સ્નાનગળ જે સાહસિકે પુરૂષ પોતાના હાથમાં જ મહિના સુધી ધારણ કરે છે તે પરાક્રમના ખજાનારૂપ તેમજ શુદ્ધવિધિને જાણકાર પુરૂષ દેવની પ્રસન્નતાથી હે રાજા ! આવા પ્રકારની ગુટિકાને મેળવી શકે છે. વળી આ ગુટિકા માટે અનેક કાશ્યાપુરો તે ઠેકાણે આવે છે પરંતુ કોઈએક પુણ્યાત્મા મહારાજ તેણીને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.' આ પ્રમાણે તે સિદ્ધપુરનું મનોહર વચન સાંભળી હૃદયમાં વિસ્મય થએલા રાજાએ તે સિદ્ધપુરને ઘણા માનપૂર્વક ત્યાંથી રવાને કરી તેજ શય્યામાં પવિત્ર અને નિશ્ચિત હૃદયવાળો રાજા મુખરૂપ નિદ્રાથી અર્ધરાત્રિનું ઉલ્લંઘન કરી શય્યામાંથી ઉઠી તરતજ વેશ બદલાવી અત્યંત પરાક્રમી, હાથમાં તરવાર ધારણ કરનાર, કપ્પાણ કરનાર, મહાન્ પુરૂષોની ગતિને અનુસરનાર અને ચારે તરફથી નિપુણ પરિવારથી પણ નહીં જાણવામાં આવેલા તેમજ રાજાઓની અદર હિંમતમાન તે ભરતરાજા પોતાના દેવીપ્રમાન રાજાવનમાંથી બહાર નિકળી ગયો. ત્યારબાદ અત્યંત ઉત્સાહ અને નિરંતર ગતિથી માર્ગમાં ચાલતાં તે વેગવાળા રાજાએ નિર્વિખરણે 'ઘણી પૃથ્વીનું ઉલ્લંઘન કર્યું, તેમ કરતાં કેટલાએક દિવસો પછી રાજા નાપની આપત્તિ દૂર કરનાર મલયાચલના શિખરને સ્તનના મુકુટસમાન અને હાલતા ચંદન તેમજ કંપવૃક્ષની એણીથી ચોભનાર એવા રામશેખરદેવના મંદિરને પ્રાપ્ત થયો. ત્યાં પુષ્કરિણીના જળથી સ્નાન કરી નિર્મળ થએલો, સંજ્ઞાને પ્રીતિ ઉત્પાદક અને ઇદ્રિયોને વશ કરનાર તે રાજાએ કમળોને લઈ મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો અને ત્યાં નિષ્કપટ અનુકાને કરી પવિત્ર થએલા રાજાએ રામશેખરદેવની પૂજા કર્યાબાદ તે નિષ્કપટ રાજા જેટલામાં સ્નાત્રનું પાણી ગ્રહણ કરવા માટે પ્રયત્ન કરે છે તેટલામાં સ્નાત્રના પાણીની ચારે તરફ પરિભ્રમણ કરતા,

કોલાહલ કરતા અને માર્ગનું અવરોધન કરનારા ઘણા મનુષ્યો તેના ભેલામાં આવ્યા. તે પછી કુતુહલથી રાજાએ 'તમે કેટલા છો' એવો પ્રશ્ન કરે છતાં તેઓએ હાથ ઉઠાવી કરી જણાવ્યું કે— 'અમે એક સો અને આઠ છીએ' આવી રીતે વાતો કરવાથી કાંઈ કાર્યસિદ્ધિ થવાની નથી એ પ્રમાણે સુખેથી જોતલા રાજાએ એકદમ અગ્નિના ભેડુ ઉપર સ્નાનનું પાણી કરકમગમાં ધારણ કર્યું પરંતુ તે પાણીની અંતરમાં વગર પડતી ધારાને કરકમગમાં ધારણ કરનાર તે સાહસિક રાજાનું એક રામ માત્ર પણ કંપ્યું નહીં અને તેના નિઃસીમ પરાક્રમથી અંતઃકરણમાં પ્રસન્ન થયેલા દેવે તત્કાલ એક ઉત્તમ ગુટિકારણ રાજાને અર્પણ કર્યું. તે માટે કહ્યું છે કે—

રથસ્યેકં ચક્રં ભુજગદમિતાઃ સસતુરણા નિરાલમ્બો

માર્ગશ્વરણત્રિકલઃ સારથિરપિ ।

રવિર્યાત્પેવાન્તં પ્રતિદિનમપારસ્ય નભસઃ

ક્રિયાસિદ્ધિઃ સત્ત્વે વસતિ મહતાં નોપકરણે ॥ ૧૨ ॥

રાજાર્થઃ—એક પિંનાનો રથ, સર્પથી વસ કરેલા સાત શાપાઓ, આસાન વગરનો રસ્તો અને પગ વિનાના સારથી છે તો પણ સર્પ હમેશાં મર્યાદા વગરના આસાનનો છેડા સાથે છે. તેથી રથ પર જનાર આવે છે કે મહાન પુરુષાની કાર્યસિદ્ધિ પરાક્રમમાં વાસ કરે છે તો કે સાધનમાં. અર્થાત્ એ કે સર્પનાં સાધનો નિર્બંધ છે તો પણ પિંનાના પરાક્રમથી સર્પ આકાશનો અંત સાથે છે. તેમ સત્ત્વવાળા પુરુષાએ પિંનાના મન્યથીજ પારેલા કાર્યની સિદ્ધિ કરવી એમ છે. સાધનો તો કેવળ નિમિત્ત જનક હોય છે. મન્ય વિનાનો પુરુષ ગમે તેટલા સાધનપુત્ર હોય, તો પણ જ્યારે કાર્ય આવી પડે છે ત્યારે તે સાધનો તેને બોળાઈ પડે છે. અને કાર્યસિદ્ધિ કરી શકે નથી. બરી રીતે વિચાર કરીએ તો કાર્યસિદ્ધિ સત્ત્વમાંજ રહેલી છે. ॥ ૧ ॥

જની ગુટિકા માટે આવેલા આ કોકોના મનોરથો અપૂરા રવા છતાં પરાક્રમથી દેવદેવી આ ગુટિકાને ઘડણ કરી દુઃખની રીતે ચાલ્યો જઈ એ પ્રમાણેનિચાર કરી રહેવાર કરવાના મનવાળા રાજાએ એકદમ તે ગુટિકા તેમાંના કોઈએક પુરુષને બહુ દીધો. જની બીજી વખત પાનાના માટે પૂર્વની ધંકે વિધિપૂર્વક તે પાણીને ધણુ કમ્પા પુનઃસ્નાન રાજાએ તેની ત્રીજી ગુટિકા પુરુષથી પ્રાપ્ત કરીકે તરતજ રથેસાર કરવાના અનુત્તર થયેલા અને કુપાળુ પુરુષાની અદર અનાધારણ તે અદરજ મન્યને બીજા કોઈ પુરુષને તે ગુટિકા આપી દીધી. દેવે તે મન્યના મનુષ્યોને એક કાર્યે કદ નિદિ કરવાની ઈચ્છાથી ત્રીજી વખત પણ તે રવાના કર્યો. દેવે એ પાણુ કરવાના અને પ્રથમ જે વખત કુપાળુ જના ધારણ કરવાથી

તેની સઘળી ઓમંગીઓ ખળી જવાને લીધે આ વખતે ઘણું જ બળે છે તો પણ અત્યંત સ્થિર ચિત્તવાળા રાજાના સર્વોત્તમ સાહસથી તેમજ તેની ઉપમારહિત ઔદાર્યતાની લીલાથી હૃદયમાં પ્રસન્ન થએલા અને અતુલ્ય વાત્સલ્ય કરવામાં કદ-
વૃક્ષ સમાન રામચંદ્રદેવ પ્રકટ થઈ બોલ્યો કે— 'હે પ્રભામિય ! ધણું કરીને ઉમહિના સુધી ઉપાસના કરનાર એવા કોણએક સાધક પુરુષને પણ જ્યારે આ ગુ-
ટિકા આપતો જ નથી ત્યારે એ તને એક દિવસમાં બે ગુટિકાઓ અર્પણ કરી
પરંતુ હે ઉત્તમપુરુષ ! તે તો તે બે ગુટિકાઓ લીલા માત્રમાં જ બીજાઓને આપી
રીધી, માટે હે ખીરપુરુષની ધૂસને ધારણ કરનાર એક પુરુષ ! ત્હારી ઔદાર્યતાની
દોસ્તીનો પ્રકાશ આશ્ચર્યજનક છે તેથી હું ત્હારી ઉપર તુલ્ય થયો છું માટે જે તને
કદિ હોય તે કહી દે એટલે તે હું કરી દઉં. ' દેવનાં આવા વચનો સંભળી વિનયથી
નમીપડેલા રાજાએ કહ્યું કે— 'તું જગતને પૂજનિક રૂપે કયાં ? અને તુલ્ય જેવો
હું કયાં ? અર્થાત્ ત્હારી અને મ્હારી બરાબરી થઈ શકે જ નહીં પરંતુ ત્હારા દર્શ-
નથી મ્હારો આ જન્મ સફળ થયો છે તો પણ હે સ્વામિન્ ! મ્હારી એક પ્રાર્થના
સફળ કરવાને તું યોગ્ય છે અને હુમેશાં ત્હારે યરલે આવેલા મનુષ્યોનું મનોવાંચન
પૂર્ણ કરવામાં કામરૂઠ જોવો તું જ પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. તે માટે હે વિપુલ ! જલદી
પ્રસન્ન થઈ મ્હારી સેવાથી આ લોકોની કામના પૂર્ણ કર. ' એવી રાજાની પ્રાર્થનાથી
પુરી થએલા તે રામચંદ્રદેવે તે લોકોને અને રાજાઓને એકદમ ગુટિકાઓ આ-
પીને વિસર્જન કર્યા. ભરતરાજા પણ દેવથી યોગવેલી ગુટિકાને લઈ વગી વિનયપૂ-
ર્વક રામચંદ્રદેવને નમસ્કાર કરી કૃતાર્થ થએલા, પવિત્ર મનવાળા અને વિદ્યાગ-
જુંદિવાળા રાજા આકાશ માર્ગથી જતાં મદારાપુરમાં અડકારરૂપ વિદ્યુર નામના
નર્મદ પ્રત્યે પ્રાપ્ત થયો. તે નગરના ઉદ્યાનમાં ભજ્ય પ્રાણીઓના સમૂહને ખર્મમાર્જ-
નો ઉપદેશ કરતા, આત્મરમણતામાં પ્રીતિ કરનારા મુનીશ્રીથી ભેદ કરતા પ્રકાશ
કરનાર ઉત્તમજ્ઞાન ગુણ, રામરહિત, સંપૂર્ણ પાપોને નાશ કરનાર અને જેમને જોડેલા
સૂરીયરને તે ભરતરાજાએ હર્ષપૂર્વક જોયા. ત્યારમાઠ કુતુહલથી તે રથનમાં બેઈ
પ્રાણીઓને આધારપૂર્વક, સારા વિચાર કરનાર અને પ્રતિષ્ઠા ભરાપરિણિવાર
તે રાજાએ સૂરિને નમસ્કાર કરી ઉચ્ચિત્તસ્થાનમાં બેઠેલ તે અવસરે વિરમય રહેલા
ધણી લોકની તાપા મુજ સૂરીયરે પણ રાજાને ઉચિત ઉપદેશ આપ્યો તે આ
પ્રમાણે છે.—

ચિન્તારત્નં મળીનામિવ દિવિજકરી સિન્ધુરાણાં ઘટાણા—

મિન્દુઃ યદ્દોલિનીનાં સુરસરિદંભરદમાધરઃ પર્વતાનામ્ ।

કલ્પદ્રુઃ પાદપાનાં હરિરમૃતમુજાં ચક્રવર્તીં નરાણામ્,

ધર્માણામન્યજન્તુપકૃતિરપિ તથા રાજતે હ્યુત્તમત્વે ॥ ૧૩ ॥

શબ્દાર્થ:—મળીઓમાં ચિતામણિરત્ન, હાથીઓમાં એરવળહાથી, મડોમાં ચંદ્રમા, નદીઓમાં ગંગાનદી, પર્વતોમાં મેરુપર્વત, વૃક્ષોમાં કદમ્બવૃક્ષ, દેવતાઓમાં વિષ્ણુ અને મનુષ્યોમાં ચક્રવર્તી જેમ ઉત્તમપણે ચોસે છે તેમ સમગ્રધર્મોમાં પરાંપકાર ધર્મ પણ ખરેખર ઉત્તમોત્તમ પણે ચોસે છે. ॥ ૩ ॥

જે પ્રમાણે આચાર્યનો ઇષ્ટઉપદેશ અવળકરી પ્રસન્ન મનવાડા રાત્રીએ આશ્રદ્ય પૂર્વક યથોચિત ઉપકાર કરવા રૂપ ધર્મને શ્રદ્ધા કર્યો. તે પછી અરિહપુર નામના નગરમાં પશ્ચિમમણ્ડ કરતાં વીરવૃત્તિનું આચરણ કરવામાં નિપુણ હૃદયવાળા તે ભૂપતિએ સાક્ષાત્ ઉત્તમશરીરવાળા અને રાજાના મુલક સમુદાયથી વધ્યભૂમિ પ્રત્યે લક્ષ્મીવાતા એક મનુષ્યને જોઈ વિચાર કર્યો કે ખરેખર જેટ કરવા જેવું કે મહારાજાને તેમાં આ પુરૂષને નિર્દયપણે કેવીરીતે મારે છે ? એ મહારાજાને જોવાનું છે. એમ વિચાર કરતાં અત્યંત કંટાળા યુક્ત થયેલા રાજાએ તે સઘળા મુલકોના દેખતાંજ તે પુરૂષને પ્રમળ હાથથી ઉપાડી એકદમ આકાશ પ્રત્યે ઘાટ્યો ગયો અને બીજાથી ન જિતાય એવા પરાક્રમવાળા તેમજ જેના આગમનની પ્રાર્થના કરાય છે તેવા રાજાએ કણ્વ-વારમાં સાતમાંગવાળું પોતાની નગરીમાં રહેલું વાસલવન ભૂષિત કર્યું. તે પછી રાજાનું આગમન થયેલું જાણી ઉઠાસવાળા પરિવારથી વીંટાએકો રાજા જેટલામાં સભાઓજન વિગેરે કિયાને કરવા તત્પર થાય છે તેટલામાં યુવરાજાની સાથે લેગા-થએડા સઘળા સાંમતો અને જાણે હર્ષથી ઉઠાસવાળેલા સમુદ્રો ન હોય ? તેવા નગરના લોકોએ પણ મસ્તકને પૃથ્વી સાથે મેળવી પ્રેમપૂર્વક રાજાને નમસ્કાર કર્યો અને જહુમાન પૂર્વક કુશળવાર્તા પુછી. આ પ્રમાણે આનંદોત્સવ થઈ રહ્યો. તે વખતે અવસરપામી પવિત્ર વર્તનવાળા મંત્રીઓએ જે હાથ જોડી વિનંતિ કરી કે હે દેવ ! કયા કાર્ય માટે આટલાકાળ સુધી કઈ દિશાને આપે પવિત્ર કરી તે હમારા આનંદની વૃદ્ધિમાટે પ્રસન્નથઈ હોમોને કહી સંલગ્નતા. આ સાંમગી મહારાજા આત્માના ગુણ શ્રદ્ધા કરવા રૂપ પાપ કેમ કરવું જોઈએ ? એમ વિચાર કરી લક્ષ્મીવાળો રાજા જેટલામાં મોન ધારણ કરે છે તેટલામાં રાજાની આગળ ઉભેલા કોઈ એક રૂપ-વાન પુરૂષે પ્રધાન કાન્તિવાળો મોતીનો હાર રાજાને અર્પણ કર્યો. એટલે રાજાએ પુછ્યું કે—‘તું કોણ છે ? મને હાર આપવામાં શું કારણ છે ? તે એકદમ પ્રગટ પળે કદીદે’ આપ્રમાણે આદેશચતાં તે પુરૂષે જણાવ્યું કે—‘હે મહારાજા ! ગુણ-રૂપકદમીથી ચોમનવાશ આ હારને અર્પણ કરવાનું કારણ વિગેરે વૃત્તાંત હું કહું છું, તે તમે ધારણ કરો. એ પ્રમાણે કદી વૃત્તાંત શરૂ કર્યું.

ત્રયમિશર મુગ્ધવર્જન

મિત્રતાદોષમાં રત્નપુરનામે નમરમાં પવિત્ર ગુણરૂપ રત્નોને આધારપૂત રત્ન-
 પ્રમ નામે શબ્દ છે, જ્યને તેને વિનાસ કરતી વિન્યાએ કરી ઉન્નવલતેમજ વિદ્યાય
 પામના રીતરૂપ રત્નને ધારણ કરનારી પાર્વતીના જેવી રત્નવતી નામે ભાર્યા છે,
 ડોમન દાવવાની તેલીએ ફેલ્યેકે અવસરે ધર્મ પૂર્વક ગુરુ મહારાજ પાસે અટાપદ
 ઉપર દેવવંદન કરવાનો અદિમા સાંભળી વિવેકરૂપ આમરૂપ પ્રત્યે મેનાજેવી, બિને-
 ફોને નમરકાર કરવાની કમિયાવાતી અને હૃદ નિક્ષયવાતી રત્નવતીએ ભ્યાંમુખી યાત્રા
 ન થાય ત્યાંમુખી ભોક્ષનમાં આસ્થૂત થી વિગેરે વિષયો નહીં લેવા નિક્ષય કર્યો
 અટાપદ પર્વત ઉપર વિવાપરો અને દેવગાએની પ્રતિ છે, પરંતુ મુમિચારિ મતુ-
 યેની પ્રતિ નથી, તેથી અગ્રીકાર કરેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવી યત્ની મુરકેલ છે. જ્યેમ
 જાતાઃકરણમાં માનવી રાજવરુભા વારવાર આ પ્રમાણે ભાવવા લાગી કે—આકાશમાં
 અમન કરવાવાળા તે વિવાપરો અને દેવગાએને ધન્ય છે કે, જેઓ હમેશાં તીર્થ
 જાવાએ કરી પાતાના આત્માને પવિત્ર કરે છે. તીર્થ યાત્રાકર્તા સિવાય મહારો
 આત્મા તો અપુનાર્થ છે, જે પ્રમાણે નિરતર વિચાર કરતી તે રાત્રી અત્યંત બેદ
 કરવા લાગી, તે જોઈ શબ્દ પણ તેનીના દુઃખથી દુઃખી થયેલો આ પ્રમાણે વિચાર
 કરવા લાગ્યો કે, મહારી પ્રિયા રત્નવતીની યાત્રાસિદ્ધિ કેવી રીતે થયો? જેવી રાજાની
 ધિનાને જાણી છાપ મગીએએ કહ્યું કે—‘હે રાજા! આ કાર્યસિદ્ધિ માટે તું યજ્ઞ
 ખેલવાએ ન થયું.’ તે પછી મગીએએ કહેલું સમયેખર દેવની શુદ્ધિકાણું આશ્ચર્યજ-
 નક માહાત્મ્ય સાંભળી મુખ્ય મગી ઉપર રાજ્યમાર આરોપણ કરી શુદ્ધિકા માટે
 ઉન્નુક થયેલો અને રાજ્યોમાં અગ્રગામી તે રાજા સમયેખર દેવના ભવન પ્રત્યે
 આગે ગયો, તેટલામાં હે પ્રજાપતિ! પરાક્રમના સ્થાનપૂત અને પદોપકાર કરવામાં
 અમરૂક થયેલો કોણેકે પુરૂષ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે વખતે તત્કાલ આવેલા તે
 પુરૂષવાતી અને અસાધારણ પરાક્રમરૂપ ક્રીડામાં વિલાસ કરનારા ઉત્તમ પુરૂષે જ્યે-
 કજ દિવસમાં તે શુદ્ધિકા પ્રાપ્ત કરી અને તેજ વખતે દાનેશ્વરીમાં પ્રધાનપદ ભોગ-
 વના તે મહાન પુરૂષે હમાસ સ્થાપી સ્વામી પોતાના નગર પ્રત્યે પાછો આવ્યો
 હાને તત્કાલ દુરાર્થ થયેલો હમારો સ્વામી પોતાના નગર પ્રત્યે પાછો આવ્યો
 કેમકે કાર્વની સિદ્ધિ થતાં ઉત્તમ વિચારવાળો મહાસતી રત્નવતીના અટાપદ મહા-
 રી શક્તો નથી. પછી તે શુદ્ધિકાના પ્રભાવથી મહાસતી રત્નવતીના અટાપદ મહા-
 તીર્થ સળખી યાત્રાનો મનોરથ પરિપૂર્ણ થયો. તેથી તે અવસરે ધર્મ, અર્થ અને
 કામરૂપ ત્રિવર્ગથી વિલાસ પામતો તે નગરીનો સઘળો જનસમુદાય આનંદિત થયો
 અને તે માટે નિષ્કપટ મનોવૃત્તિથી નગરમાં ધર્મ સંભંધી વધામણાં કરાવ્યાં. ત્યાર
 બાદ આકાશ માર્ગમાં અમન કરવાની શક્તિ સિવાય આવો અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો યતે
 મુરકેલ છે જે પ્રમાણે રત્નવતીએ વિચાર કરી નગરની બહાર ચળકતા ચાર દા

વાળાં, રંગ અને પ્રમાણ વિગેરેથી વર્ણન કરવાં હાયકે એવી જિનેશ્વરની પ્રતિમા-
એથી ભૂષિત, અત્યંત ઉચાં અને ભગતના લોકોને આનંદદાયક અર્પણ અવતાર
નામની એક પ્રાસાદ મનુષ્યોની યાત્રાસિદ્ધિ માટે રાજા પાસે કરાવ્યો. કોઈએક દિ-
વસે આંકડામાં વિહાર કરનારા ઉત્તમ ચારણ સાધુઓ તે અર્પણમાં દેવાને વંદન
કરવાની ઇચ્છાવાળા નિચે ઉતર્યા. પ્રાણીઓને હિત કરનારા તે મનુષ્યોને મ્હારા રા-
જાએ વિનયપૂર્વક નમસ્કાર કરી અવસર મળતાં હાય જોડી પ્રશ્ન પૂછ્યો કે—હે મુની-
શ્વરો ! વિશ્વમાં હમેશાં ઉત્પત્તિ કરનારા અને પરોપકાર કરનારા કયા ઉત્તમ
પુરુષે કોરણ શિવાય શમશેખરનાં મંદિરમાં આશ્રય કરનારા અને આંકડા
મંચે ગંભીર કરવામાં અસાધારણ શક્તિને પ્રગટ કરનારી શુટિકાં મને
અર્પણ કરી ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અતિ આશ્ચર્યકારક, આનંદજનક
અને યથાર્થ એવું હે ભરતભૂપતિ ! સ્કાઈ ચરિત્ર મુનીશ્વરોએ કહી સંભ-
ળાવ્યું તે સંસ્કારપૂર્વક હમારા રાજાએ સાંભળીને હે રાજેન્દ્ર ! એરને દૂર કરનાર
આ હાર આપને ભેટલા તરીકે આનંદપૂર્વક મોકલાવ્યા છે. તેથી હે ભગતના
પ્રાણીઓને આનંદ આપનાર ! હે મહારાજ ! પ્રસન્ન થઈ અમારાં અનુગ્રહ માટે
આ હારને પ્રહસ્ય કરો. ભરતરાજાને તેનું વિનયયુક્ત વચન સાંભળી સભાની અંદર
બહુ માનપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યો કે—અહો ! તે રાજાની કૃતજ્ઞતા અહો ! તેની
લોકોત્તર સ્થિતિ ! ને મ્હારાં સ્વત્વ પરોપકારને મેરૂપર્વતથી પણ મોટા માની તે
ઠાઠા અને શિષ્ટ શિશુભણિ રાજાએ મહિમાના સ્થાનભૂત આ હારને પોતે મોકલા-
વ્યા છે, પરંતુ ને પુરુષ બીજાને ઉપકાર કરી તેના પ્રત્યુકારની ઇચ્છા રાખે છે તે
પુરુષ ક્ષણવારમાં પોતાના આત્માને નિઃશ્વર પુરુષોની પશ્ચિમમાં સ્થાપન કરે છે. તે
મોટે કહ્યું છે કે—

इयमुच्चयियामलौकिकी महती काऽपि कठोरंचित्ततां ।

उपकृत्य भवन्ति दूरतः परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥ ૧૪ ॥

રાજાર્થ :—ઉત્તમ બુદ્ધિવાળાં પુરુષોની આંતરિક કઠોરતા મ્હોટી અને કાંઈ
વિલસણજાળ જાણાય છે કેમકે પોને ઉપકાર કરી બીજાનાં પ્રત્યુપકારની શંકાથી દૂર થઈ
ભય છે. અર્થાત્ મેં જેના ઉપર ઉપકાર કર્યો છે, તે પુરુષ મને તેના બદલો આપશે
એવા ભયથી કંટીથી તેના સમાગમમાં આવતા નથી. ॥ ૧૪ ॥

તે કારણથી હે ઉત્તમ પુરુષ ! આ હારને હું પ્રહસ્ય નહીં કરું. એ પ્રમાણે તેની
સાથે સંભાષણ કરી અને સંતોષ પમાડી તે પુરુષને રાજાએ પાછો મોકલ્યો. કોઈ-
એક વખત અસ્થિપુરથી ને પુરુષને ઉપાડી લાવ્યાં હતાં હતાં તે પુરુષને પોતે રાજાએ
પૂછ્યું એટલે તેણે પોતાનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું તે આ પ્રમાણે છે—

કથા કરવાથી આજીવિકા ચલાવનાર, રાજાનો સેવક અને અનેક શાસ્ત્રનો જાણકાર પારાશર નામનો પ્રસિદ્ધિ પામેલો હતું કથક છું. દેવતાના આદેશથી જે જે કથાનક કહું છું તે તે કથાનક અત્યંત આશ્ચર્યકરવાવાળું અને ખરેખર તેણું જ હોય છે અર્થાત્ સત્યભૂત હોય છે. કોઇએક વખતે રાજાની આજ્ઞાથી રાગગ્રસ્ત થએલા રાજ-પુત્રના આરોગ્ય માટે એ મંત્રોપચારનો પ્રારભ કર્યો પરંતુ કુદ કર્યોની ગતિ વિચિત્ર હોવાથી રાજાનો પુત્ર કાલુવારમાં મરણ પામ્યો તેથી લેણામાં મહારો અપવાદ થયો. તે સાંભળી આ પુરુષેજ કુમારને મારી નાંખ્યો છે એમ ધારી કુપિત થએલા રાજાએ અને મારવા માટે સુભટોને સોંપી દીધો. આપ કૃપાળુ તે સુભટોથી ઊંઘાવી અને અહિં લાવ્યા છે તો હવે પછી મહાઈ અવિત તમારા સ્વાધીન છે. એ પ્રમાણે બોલી તે મૌન થતાં રાજાએ ગૌરવપૂર્વક તેના પ્રત્યે કહ્યું કે, તું કોઇએક આશ્ચર્યજનક કથાનક અને કહી સંભળાવ. રાજાનો આદેશ થતાં રાજાના અશયને સમજનાર તે પારાશર નામના પુરુષે સાવધાન થઈ રાજા પાસે યથાર્થ કથાને કહેવા લાગ્યો તે કથા નીચે પ્રમાણે છે—

લક્ષ્મીને આધારભૂત ગંધારદેશમાં વૃદ્ધિ પામતી સંપત્તિથી સ્વર્ગને પણ સેવક બનાવનાર ગંધારનામનું નગર હતું. ત્યાં વિદાયન નામનો કોઈક કુલપુત્ર હતો તેને જગતની અખાના જેવી શંખા નામની ભાર્યા હતી. આપસ આપમના અત્યંત પ્રેમરૂપ સમુદ્ધમાં નિમગ્ન થએલા અને રાજસેવાથી પશ્ચીન વૃત્તિવાળા તે બન્નેનો કેટલોએક કાળ વ્યતીત થયો. કોઇ એક વખતે વિદાયનને ધારાએ મારી નાંખ્યો, જેથી તે મનોહર નંદિગ્રામમાં દામોદર નામના પાંચાદશના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. કોઇએક દિવસે તે દામોદરને જનોઈ દેવાનો મંડોલસવ થઈ રહ્યો છે તેવામાં તેના પૂર્વજવની ભાર્યા શંખા નામની પોતાના પતિનાં હાડકાં ગંધારના પ્રવાહમાં પપણની લોજન વિગેરેને માટે પરિજનમણ કરતી દેવયોગથી ત્યાંજ પ્રાપ્ત થઈ. તેણીએ પાંચ-જોથી મંગળભૂત બનાવેલા દામોદરને જોયો, દામોદરે પણ તેની જ રીતે તેણીને જોઈ. આ પ્રમાણે પરસ્પર જોવાથી તે બન્નેનો પૂર્વજવ સંબંધી અરુખલિન પ્રેમ ઉદ્ભવ પામ્યો તે માટે કહ્યું કે—

यं दृष्ट्वावर्द्धते स्नेहः क्रोधश्च परिहीयते ।

स विज्ञेयो मनुष्येण एष मे पूर्वयांपवः ॥ ૧ ॥

રાજાર્થ:—એને જોઈને સ્નેહ વૃદ્ધિ પામે અને ક્રોધ નાશ પામે તે પુરુષને મનુષ્યે જાણવો જોઈએ કે એ મહારો પૂર્વજવનો સંબંધી છે અનેક સ્વર્ગન કે. યાદ વળી બહાવોહ કરવાથી અર્થાત્ વિચાર કરવાથી દામોદરને બદિરમુદિતન

ઉત્પન્ન થયું તેનાથી શંભાને ઝોગખી લીધી અને તેનામાં એક ચિત્ત થયેલો તેની દષ્ટિ બ્રાહ્મણો મુકાવે છે પણ મૂકતો નથી. આ સ્ત્રીનો સંસર્ગ દામોદરના કુળને કલંકભૂત છે એમ વિચાર કરી બ્રાહ્મણોએ જીવંત શંભાને ત્યાંની કાઠી મૂકી. તે પછી તેના વિયોગરૂપ અગ્નિથી સંતપ્ત થયેલો અને ઉદ્દેગ પામેલો દામોદર પણ મરણ પામી કોઈ એક વનની અંદર હરિણરૂપે ઉત્પન્ન થયો, તે વનમાં તેવીજ અવસ્થાવાળી શંભાને પરિશ્રમણ કરતી હરિણે જોઈ, ત્યાં પણ પૂર્વના પ્રેમથી તે બન્નેને પાછી તેવીજ પ્રીતિ પ્રગટ થઈ આવી; તે પછી સર્વ ઠેકાણે તેની પછવાડે જામણ કરતા અને નિર્ભય મનવાળા હરિણને ફરપણે મારવાથી દુઃખ લોગથી મુક્ત પામી વાંદરો થયો, તે ઠેકાણે પણ તે શંભાને જોઈ પૂર્વની પેઠે સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો તેથી તેણીને ફળ વિગેરે લાવીને આપતાં લોકથી મૃત્યુને પ્રાપ્ત થયો. તે પછી વાણા-રમીની મીમાન્સા પાસેના જામમાં વેદવિદ્યામાં નિપુણ દિલ્લ નામે બ્રાહ્મણનો પુત્ર થયો. તેને કોઈએક દિવસે દસણા માટે વાણારમી પ્રત્યે જતાં ત્યાં રસ્તામાં અન્ય નવાની અને ઇર્ષા સરીસવાળી શંભાને જોઈ તે દિલ્લ બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હે ભદ્રે! તું કોણ છે? એ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો એટલે તેણીએ પણ પ્રથમનું સપ્તનું પોતાનું વૃત્તાંત કહી સભગામ્યું. તેણીએ કહેતું તેવા પ્રકારનું પોતાનું વૃત્તાંત જાણે પ્રથમ સાંભળ્યું ન હોય તેમ તે દિલ્લ નામના બ્રાહ્મણને વૈરાગ્યને ઉત્પન્ન કરનારી પાતાના પૂર્વભવની જાતિસ્મૃતિ ઉત્પન્ન થઈ. તે પછી સંસારથી ભય પામેલા, ઉત્તમ વિચાર કરનારા અને સ્વજનોથી શોભ નહીં પામનાર તે દિલ્લ નામના બ્રાહ્મણે તેજ ઠેકાણે અન્યથા મદલું કરી અનુક્રમે મરણ પામી તું અર્ધો રાજપદે ઉત્પન્ન થયો છે. એ પ્રમાણે પારાચરના કહેલા પાતાના પૂર્વભવ સંબંધી વિસ્મયને આપનારા મુગ્ધા બેસા રાજના સમરણમાં આવ્યા. અર્ધા જાતિસ્મૃતિ જ્ઞાનથી રાજાનુપદે જોવા. તે પછી સમાર્પિત આપના જોતાં ઉત્કૃષ્ટ મયેગરૂપ અમૃતમાં નિમગ્ન થયેલા પ્રેમ પૂર્વ કથા માટે ઉત્કૃષ્ટ થયેલા અને અત્યંત હર્ષિત થયેલા તે રાજાએ પાતાના ન પૂર્વ દેહને કેટલાયના જેવા જિન પ્રદિરોથી અગ્નિ કર્યો, તેમજ નિરાન વગરના એટલે જ્ય દામની જાણારમાં અમુક ફળ અને પ્રાપ્ત થયો એ રી ઇચ્છા વચ્ચે અને પેલાના પ્રમાણે પ્રવર્તવેલા મહા દાનથી દુઃખી, અનાય, અને દેવ પુત્રાવા દુઃખને દુઃખ કરી, પરમાર્થથી ગુરૂરૂપ પારાચર નામના કથક પૂંગ અને સદ્ગુણના પૂર્વક નાના પ્રકારની મહાદેવિ આનંદિત કરી, મહામંદ ના નાના પાત્રના પુત્રને વેદાદિ મહાગુણ પૂર્વક રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કરી પુત્રધર વચ્ચે સ્ત્રી, પત્ની પામે રાજ્યને દીપ્ત મદલું કરી. અનિચારથી વિમુગ્ધ થયેલા રાજાએની નામે સંજ્ઞાનમી, કમ્બુનમી અને મન, વચન, કાવાના યોગથી આ સ્વભાવને મદલું કર્યો અર્ધા પૂર્વક મદલું પાવી લાજમા કેવલેકમાં આ ભરત

સર્વર્ષ દેવના પ્રમાણ પ્રદિવાળે ચાલે દેવના અંજલિ સુખસમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ન્યેતી થયી છે પ્રગટે મેંડાટા સમ્પત્તી પૃથ્વીને ખાસ કરવારૂપ મદાન દાંત્રીને અથવા તે આધુઓની કામા (શાંતિ) ને ખાસ કરવારૂપ મેંડાટી લદ્દીને પ્રાપ્ત કરી અનુ-કરે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ લદ્દીવાળે બોદરૂપ વધુના સ્વાર્થી કરે.

॥ इति श्रीमन्नभूपति कथा ॥

હવે પ્રસ્તુત શુભનો ઉપસહાર કરનાં પ્રયત્નકાર પરોપકારી પ્રધાન્યના મહત્ત્વ કરી પરોપકારી પુરૂષ વિશેષ ધર્મ કરવાને યોગ્ય છે એમ જણાવે છે—

ज्येष्ठः पुंसर्थेषु सदैव धर्मो धर्मे प्रकृष्टश्च परोपकारः ।

करोति यश्चेनमनन्यचेताः स धर्मकर्मण्यमिलेन्द्रिकार्थी ॥૧॥

શબ્દાર્થ—ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ પુરૂષાર્થમાં ધર્મરૂપ પુરૂષાર્થજ દેવગ્રે મેંડાટી ગણાય છે, તેમાં પણ પરોપકાર મેંડાટી ગણાય છે, તેવા પરોપકારી અંતઃકિન્ન વાળા અર્ધને પુરૂષ કહે છે, ને પુરૂષ અપૂર્ણ ધર્મકાર્યમાં અધિકારી થાય છે. ૥૧૥

॥ इति त्रयश्रिंशत्तमो गुणः ॥

ચતુસ્વિંશત્ ગુણવર્ણન.

વે અંતકાર ક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલા અંતરંગારિ પદ્વર્ગનો ત્યાગ કરવા રૂપ યોગીશભા ગુણના વિવરણનો પ્રારંભ કરે છે—

અન્તરંગારિપદ્વર્ગપરિહારપરાયણઃ—અંતરંગારિ પદ્વર્ગ એટલે કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મદ અને હર્ષ રૂપ આ છ ભાવ શત્રુઓનો પરિહાર કરવામાં એટલે તેને નહીં સેવવામાં તત્પર હોય તે પુરૂષ શુદ્ધસ્થ ધર્મને યોગ્ય થાય છે. તેમાં સુક્તિ વગર યોગ્યેલા કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, મદ, અને હર્ષ સારા શુદ્ધસ્થાને અંતરંગારિપદ્વર્ગ (છ ભાવશત્રુઓ) ગણાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—

કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભો હર્ષોમાનો મદસ્તથા ।

પદ્વર્ગમુત્સૃજેદેનં તસ્મિંસ્ત્યક્તે સુખી ભવેત્ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થઃ—કામ, ક્રોધ, લોભ, હર્ષ, માન અને મદરૂપ આ પદ્વર્ગનો ત્યાગ કરે છે તે પ્રાણી સુખી થાય છે. અર્થાત્ કામ વિગેરે ભાવ શત્રુઓજ પ્રાણી માત્રને ચતુર્ગતિ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવે છે અને તે ગતિના ભયકર દુઃખોત્થાં ભાજન કરે જ માટે વિચારવંત પુરૂષ ઉપરના જ શત્રુઓના સંસર્ગથી બચવા બનતો પ્રયાસ કરવો. ॥ ૧ ॥

તેમાં પ્રથમ કામરૂપ શત્રુને વશવે છે—બીજાએ અંગીકાર કરેલી અથવા તે પરણ્યા વગરની સ્ત્રીઓની અદર દુષ્ટ આશય તેને કામ કહે છે અને તે કામ રાવણ, સાહસગતિ અને પદ્મનાભ વિગેરેની પેઠે વિવેક તેમજ રાજ્યનો નાશ કરવામાં અને નરકમાં પાડવા વિગેરેમાં કારણભૂત થાય છે. કહ્યું છે કે—

તાવન્મહત્વં પાપિહત્યં કુલીનત્વં વિવેકિતા ।

યાવજ્જ્વલતિ ચિત્તાન્તર્ન પાપઃ કામપાવકઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ:—હોદાસર્થ, પદ્ધતપણું, કુલીનપણું અને વિવેક ત્યાગથી જોવામાં આવે છે કે જ્યાંસુધી અંતઃકરણમાં પાપક્રમ કામરૂપ અગ્નિ પ્રદીપ્ત પથો નવાં. અર્થાત્ અંતઃકરણમાં કામચિત્તો પ્રવેશ થતાં મહત્વ વિગેરે ગુણગણને બાળીને બ-રમ કરે છે. આટલે આપ કદાશનુને દ્વિપમાં દાખલ થતાં પહેલાં તેનાથી ધતી બ-રાળી વિગેરેનો વિચાર કરી રામ, દમ રૂપ જલના પ્રવાહથી તેને શાંત કરવો જોઈએ. ॥ ૨ ॥

દૃશ્યં વસ્તુ પરં ન પદ્યતિ જગત્યન્ધઃ પુરોઽવસ્થિતં

કામાન્ધસ્તુ યદસ્તિ તત્પરિહરન્ યન્નાસ્તિ તત્પદ્યતિ ।

કુન્દેન્દીવરપૂર્ણચન્દ્ર કલશશ્રીમહતાપહવા—

નારોપ્યાશુચિરાશિષુ પ્રિયતમાગાત્રેષુ યન્મોદતે ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ:—જગત્ની અંદર અંધ પુરૂષ પોતાની આગળ રહેલી રૂપાય એવી વસ્તુને પણ જોઈ શકતો નથી. જ્યારે કામાંધ પુરૂષ તો જે વસ્તુ હોય છે તેના ત્યાગ કરી જે વસ્તુ ન હોય તેને જુએ છે. જેમકે કામાંધપુરૂષ અશુચિના કમતા રૂપ પો-તાની આર્પાના શરીરની અંદર પ્રાપ્તિનું ફલ, કમળ, પુર્ણચંદ્ર, કમલ અને શા-ભાવાળી લતાઓના પાંદડાઓનો આરોપ કરી ખુશી થાય છે. ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—યથાર્થ વિચાર કરવાથી જ્યારે આવે છે કે અંધ પુરૂષને કર્મના દોષથી થયેલો વિષય નહીં હોવાને લીધે પોતાની પાસે રહેલી વસ્તુઓને ન જોઈ શકે એ બનવાજોગ છે. અને તે નહીં જોએલી વસ્તુઓને સ્પર્શદાશ જમે તેવા ક-પમાં તેનું વર્ણન કરે પરંતુ તે હાંસીને પાત્ર થતો નથી. કામાંધ પુરૂષ તો પોતાની થયેલદ્વિધદાસ દરેક વસ્તુઓને તેના શુભ દોષોની સાથે જોઈ શકે છે. છતાં જેના શરીરના બાર દ્વારોથી નિરતર નગરના ખાળની પેઠે અશુચિનો પ્રવાહ વહાય કરે છે, તેવી સ્ત્રીઓ અશુચિની ખાણરૂપ હોવાથી હમેશાં અપવિત્ર છે તેને પવિત્રપણે દેખ-નારા કામાંધ પુરૂષો જેના એક પણ અવયવ પવિત્ર નથી છતાં સ્ત્રીઓના નેત્રોને કમળની, મુખને પૂર્ણચંદ્રની, લલાટને અર્ધચંદ્રની, કીકિને તારાની, બહુચીને ધનુ-ધ્વની, મુખના શ્વાસને કમળની મુગધીની, વાણીને અમૃતની, ફાલને કમળની, જ-વાઓને ફળની અને ગતિને ગમ્મી ઉપમા આપે છે. વાસ્તવિકમાં જેની ઉપમા આપવામાં આવે છે, તેના શુભોને લેશ પણ સ્ત્રીઓના અવયવોમાં હોતો નથી, છતાં મોહ પરવશ થયેલા કામી પુરૂષો તેનીનામાં એક પદાર્થોના આરોપ કરી અપવિ-ત્રને પવિત્ર માની આનંદ માનવાસરોને જન્મમાંથી પણ ઉતરતા દરજ્જાના માન-વામાં હાંધી પણ દોષ નથી. કારણ કે જેઓ અનંતા આત્મિક મુખને મુકી જઈ

થોડા સુખને માટે અસતકલ્પનાઓ કરી પોતાના પવિત્ર આત્માને કર્મદાતા મટીન કરે છે, તેવા કામાંધથી બીજો વધારે અંધ કોણ હોઈ શકે !

નાન્યઃ કૃતનયાદાધિવ્યાધિર્નાન્યઃ ક્ષયામયાત્ ।

નાન્યઃ સેવકતો દુઃખી નાન્યઃ કામુકતોઽન્ધલઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થઃ—અરાખ વર્તનવાળા પુત્ર જેવો બીજો આદિ (માનસિક પીડા) નથી, ક્ષયરોગ જેવો બીજો રોગ નથી, સેવકના જેવો બીજો દુઃખી નથી અને કામી પુરૂષના જેવો બીજો અંધ નથી. ૪

હવે ક્રોધનું સ્વરૂપ બતાવે છે. બીજાના અથવા તો પોતાના કદનેા વિચાર કર્યા સિવાય કોપ કરવો તેને ક્રોધ કહે છે અને તે અંકકૌશિક વિગેરેની પેઠે દુર્ગતિનો હેતુ હોવાથી મહાત્મા પુરૂષોને ક્રોધ કરવો યુક્ત નથી. તે માટે કહ્યું છે કે—

સન્તાપં તનુતે ભિનત્તિ વિનયં સોહાર્દમુચ્છાદય—

ત્યુદ્દેગં જનયત્યવચ્ચવચનં સૂતે વિધત્તે કલિમ્ ।

કીર્તિં કૃન્તાતિ દુર્મતિં વિતરાતિ વ્યાહન્તિ પુણ્યોદયં,

દત્તે યઃ કુગતિં સ હાતુમુચિતો રોષઃ સદોષઃ સતામ્ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થઃ—જે ક્રોધ સન્તાપને વિરતાવે છે, વિનયનો નાશ કરે છે, મિત્રતાને દુર કરે છે, ઉદ્દેગને ઉત્પન્ન કરે છે, પાપવાળા વચનને પેદા કરે છે, કલેશને ધારણ કરે છે, કીર્તિને કાપી નાખે છે, દુર્મતિને આપે છે, પુણ્યના ઉદયને હણે છે અને કુગતિને અર્પણ કરે છે, તેવો કોપયુક્ત ક્રોધ સતપુરૂષોને ત્યાગ કરવા લાયક છે. ૫

અપનેયમુદેતુમિચ્છતા તિમિરં રોષમયં ધિયાપુરઃ ।

આવિભિચ નિશાકૃતં તમઃ પ્રમયા નાંશુમતાઽપ્યુદીયતે ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થઃ—પોતાના અવ્યુદયની ઇચ્છા રાખનાર પુરૂષે પ્રથમ ક્રોધરૂપ અંધ-કારને છુદ્ધિએ કરી દુર કરવો જોઈએ. કેમકે રાત્રિએ કરેલા અંધકારનો પ્રભાતી નાશ કર્યા સિવાય સૂર્ય પણ ઉદય થતો નથી. અર્થાત્ જેમ અંધકારથી ઠંકાયેલા દરેક પ્રદાર્થ પ્રકાશમાં આવી શકતાં નથી તેમ જે પુરૂષ ક્રોધરૂપ અંધકારથી છવાયેલો છે તે પુરૂષ કોઈ વખત પણ પોતાના ગુણો અથવા તો પોતાને પ્રકાશમાં લાવવા શક્તિમાન થઈ શકતો નથી માટે આત્મગુણ પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા રાખનારે કોપ થવાનું કારણ પ્રાપ્ત થયું હોય તો પણ કોપના ભયકર વિપાકનો વિચાર કરી ક્ષાંતિદ્વારા ઉપશમાવેવો જોઈએ કે જેથી કોપરૂપ અંધકારનો પડદો ખરી જવાથી પવિત્ર આત્મગુણો સહેલાઈથી પ્રકાશમાં આવશે. ૬

જિતરોપરયા મહાધિયઃ સપદિ ક્રોધજિતો લઘુર્જનઃ
વિજિતેન જિતસ્ય દુર્મતેર્મતિમન્નિઃ સહ કા વિરોધિતા॥૭૭॥

રાખ્યાર્થઃ—જ્યારે વિરાગ બુદ્ધિવાળા પુરુષો એકદમ કોપના લેગને જિતી જાય છે, અર્થાત્ કોપને પાતાની બુદ્ધિ બગવડે ફાંચી દે છે, ત્યારે તુચ્છ પુરુષને અર્થાત્ નિર્બળ બુદ્ધિના મનુષ્યને કોષ જિતી જાય છે. અર્થાત્ પરાભવ કરે છે. ખરું છે કે વિજેતા એરસે બળવાન સાથે મંદમતિનો એરસે નિર્બળ દુરવચાળા પુરુષને અને બુદ્ધિમાન એરસે ઈંદ્રિયો ઉપર ક્રાંતુ રાખી રાકનારાઓ સાથે પરાભવ પામીશો. એરસે નિર્બળનો વિરોધ રી રીતે હોઈ શકે? ત્યાપર્થ કે—કોષ બુદ્ધિમાન મનુષ્યના વિચારબળ સાથે રહી રાકનો નથી. પરાભવ પામે છે, જ્યારે તેજ કોષ નિર્બળ મનના માણસ સાથે ફાંવી બળ છે. વિરોધ તે સરખા બળવાળાનો રહી શકે. ન્યુનાધિક બળવાળાનો વિરોધ વધારે જબન રહી શકે નથી. જે બળવાન હોય તે જિતે અને નિર્બળ દ્વારી બળ. ॥૭૭॥

વૃશ્ચી ઉત્પત્ત યથેતુ એર વૃક્ષનો નાશ કરતું નથી, સર્પથી પેદા યથેતુ એર સર્પનો નાશ કરતું નથી. પરંતુ આ ક્રોધરૂપ ઉત્કટ દત્તાદ્ય તો જેનાથી ઉત્પત્ત થાય છે, તેનેજ બાળી નાંખે છે એ કેવુ ખેલબત્ત અર્થ છે ?

હવે લોભનુ વર્ણન કરે છે—હાન દેવા લાયક પુરુષોને વિરે પાતાના પૈસાને બચ નહીં કરવો તેમજ કારણ શિવાય બીજાના ધનને લઈ લેવુ તેને લોભ કહે છે. જગી પાપાનું મૂળ પણ લોભજ ગણાય છે. લોભાનની વિનંદે વાળીબાળે સધળા પાપનું મૂળ આ લોભજ યગે. હતાં એ પ્રમાણે સાંભળી લોભ નહીં કરનાં મનૌષ્ય રાખવો જોઈએ. લોભથી જાબરા અનેકા મનુષ્યો આ પ્રમાણે ધસા કરે છે—

લોભ હુમિયાં ચિતન કરવા લાયક છે, પરંતુ લોભી પુરુષોથી નો સર્વકાજમાં બળ દેખાય છે. કેમકે લગ્નમાં તુલ્ય યજ્ઞેતા પુરુષોમાં કાર્યકાર્યનાં વિરેક દાનેયજ નથી તેથી લોભવશ ધર્મ બીજાનુ અદિત કરે એ બનવાબેજ છે. માથા, અપંગાપ, વસ્તુની અદલાબદલી, ખાંતિ, તપાસ અને દુઃકષ્ટ કરવાનુ મૂળ કારણજન. કાંઈક કરવામાં દુષ્ટ પિરાયરૂપ અને સર્વ દુરુષ કરનાર લોભજ છે. લેવડદેવડમાં જાનાં ત્રાજવાં, લાયક ક્રિયા, દેકવુ અને જાવાના જાનાથી ખરેખર દિવમન્ય દેરો અપ વાળીબાળો મહાજન છતા પણ ચારી કરે છે. અનેક પ્રકારનુ વચન્યની રચનાની આખા દિવસમાં લોકોના ધનનુ દુરુષ કરી તે કુપણ ઘરકાર્યમાં વળીનેડેડે દુઃખેલથી આપે છે અને તે કયા સાંભળવામાં રાગી દોષથી દર્શનાં પવિત્ર પુત્રસ સાંભળવા બળ છે, પરંતુ કાળ સર્પથી કંબાર્થોનાની પેરે હાનધર્મની પતાવન કરે છે. જગી વસ્તુના વેચાણ જખતે મોન ધારણ કરનાર ને ધર્મ વાળીબેડે દેરાને ડેન

આપતો નથી, પરંતુ થાપણ મુકવી છે એવા શબ્દ માત્રને સાંભળી તેની સાથે સારી રીતે આલાપચલાપ કરે છે, ઉભો યાય છે, પ્રણામ કરે છે, કુશળ પુછે છે અને સ્થાન આપે છે, તેમજ હાથમાં કેવળ થાપણને જોઈ વાળીઓ ધર્મ સંગ્રામી કથાઓ કરવા લાગે છે. આ સ્થાન તમારે સ્વાધીન છે, પરંતુ ઘણા કાળ સુધી થાપણનું પાલન કરવું મુશ્કેલ છે; દેશકાળ વિષમ છે તોપણ હે શ્રેષ્ઠ પુરૂષ! તારો હું દાસ છું, થાપણનું પાલન કરનાર અને પ્રશંસા કરવા લાયક આ ઉત્તમ દુકાન કોઈ વખત કલંકીત થઈ નથી, એ પ્રમાણે કાર્યના બધા પુરૂષોએ ઘણી વખત અતુલવ કર્યો છે એ વાત તું જાણતો નથી. એ વિગેરે મંદમતિની પાસે પરસ્પર અસમજ-સ વર્ણન કરી આંતરિક મનોરથોથી ખુશી થતો તે પાપી મુવર્ણના સમૂહને શ્રદ્ધા કરે છે. તે પછી તે થાપણ પચાવવાથી ઉત્પન્ન થયેલા લેવકદેવમાં અપરિમિત લાભ થવાથી અને કસ્યાણના સમૂહથી તે વેપારી કુબેચ્છની હાંમી કરે છે, અને સંસારરૂપ જીર્ણ મંદિરમાં ઉત્પન્ન થયેલા ભયંકર મ્હોટા ઉંદરો જેવા તે કૃપણપુરૂષો દાન તથા ઉપહોગથી રહિત એવા દ્રવ્યની રક્ષા કરવામાં હમેશાં આનંદ માને છે. હવે તે થાપણ મૂકનાર પુરૂષ દિશાઓમાં પરિભ્રમણ કરી ભવિતવ્યતાના યોગથી કોઈ પણ રીતે ધનથી અને જનથી રહિત થયેલા ઘણા લાંબા કાલે પોતાના દેશને પ્રાપ્ત થયો. ત્યાં શંકામુક્ત થયેલા તે કર્પણ પુરૂષે કોઈ ને પુછ્યું કે તે મહાપુરૂષ ક્યાં ગયો? તે સાંભળી કોઈ એક પુરૂષ તેની પાસે આવી બોલ્યો કે તે મહાપુરૂષની વિમૂર્તિ તો આજકાલ કાંઈક જુદીજ દેખાય છે. આ પ્રમાણે સાંભળી અત્યંત વિસ્મયથી મસ્તકને પુણાવતો તે તેના ઘર પ્રત્યે ગયો, ત્યાં દ્વારમાં ઘેરાયેલા તે નિર્જુદિ અને જીર્ણ કપડાંવાળો ઘણા કાળ સુધી ત્યાંજ બેઠી રહ્યો. પછી કોઈ પણ પ્રકારે ખીંચે ખીંચે ઘરમાં જઈ એકાંત મળતાં નામ, નિયાની પ્રકટ કરી તે પુરૂષે પોતાનું થાપણ મૂકેલું દ્રવ્ય તે શેડીઆ પામે માગ્યું એટલે તે શેડીયો જૂનું પૂર્વક દાખને કંપાવતો બીજાના ઉપર દ્રષ્ટિ રાખી તેના પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે હમ, પાપી અને આજીવિકા રહિત આ પુરૂષ ક્યાંથી આવ્યો છે. તું કોણ છે? અથવા કોનો પુત્ર છે? તારું દર્શન પણ ચાહ આવતું નથી તો બોલવાની વાતજ રી? અરે! ઘણો ખેદ છે કે ક્યારે? કયા સ્થાનમાં? કેવી રીતે? કયા પુરૂષે કોને મું આપ્યું હતું તે તું કહી દે? તો પણ નિરંતર શકારીત થયેલા પુરૂષે મોટા પુરૂષની અંદર આ જનને પ્રતીતિ કરાવવી તે દિવસ કહી દે અને તે દિવસે શાપદ્યમાં લખેલું સઘનું તું પાને જોઈશ! હું વૃદ્ધ થયો છું. દુકાનનો બોલો પુત્ર ઉપર નંબ્યો છે, માટે મ્હારું લખેલું સઘનું તે જાણે છે. એ પ્રમાણે તે મોડીયાએ વિસ્મયન કરેલા તે ખીંચ વગરના પુરૂષ તેના પુત્ર પામે બલ્ય છે. પુત્ર તરફથી ઉત્તર

મળે છે કે ધનની વાત પિતા બલે. પુત્ર તો સઘળું લખેલું બલે. એ પ્રમાણે તે પુર-
પતું દહાની પેઠે ઘણા કાળ સુધી ગમનાગમન થાય છે. આ પ્રમાણે રાજકુળમાં અને
વ્યાપારમાં વાણીઓ મરણ પામે છે, પરંતુ ધનનો લેશ પણ આપતો નથી, તેમજ
નીચે લખ્યા પ્રમાણે વિચાર પણ કરતો નથી.

દ્રવ્ય કોને પ્રિય હોતું નથી ? દ્રવ્યથી કોનું હૃદય લોભાતું નથી ? પરંતુ યશ-
સ્વ ધનમાં લુપ્થ થયેલા પુરો હુદ કાર્યોથી દ્રવ્યની ઈચ્છા રાખતા નથી. જે પુરો
પોતાના શ્રેષ્ઠ આચારનો સ્વાગ કરી, કુટિલ બુદ્ધિથી બીજાને કહે છે તે મૂઢમતિએ
પુર્ય વગરના પોતાના આત્માનેજ કહે છે. ઘણા ખેદ જ કે દ્રવ્યના અર્થો દાહ્યા
પુરો પણ શું કરતા નથી ? અર્થાત્ ન કરવાનાં સઘળાં કાર્યો કરે છે. નીચ પુરપની
ઘણા કાળ સુધી ખુશામત કરે છે. યત્રુને પણ પ્રભુમ કરે છે, નિર્જીવી પુરપતું ઉચ્ચ
શુભગાન કરે છે. પરાપકારને ભૂલી જનાર કૃતા પુરપની સેવા કરવામાં પણ લેશ
માત્ર ખેદ અનુભવતો નથી. દ્રવ્યના ખરચની શંકાથી મિત્રને વિષે પ્રીતિ પ્રગટ કરતો
નથી. બહલો આપવો પડશે એવા કારણથી બચ પામેલો, સેવાથી શ્રદ્ધા થતો નથી.
અર્થાત્ સેવા કરાવતો નથી, મહારી પાસે દ્રવ્ય માગશે એવી બુદ્ધિથી અસત્ય બાપણ
કરે છે અને ક્તુતિ કરવાથી પણ ખુશી થતો નથી, તો લશ્મીને ખરચ કરવાના
વ્યતિકરથી ત્રાસ પામેલો કૃપણ કેવી રીતે અવિ શકે ? મહાદા લાભથી પણ લોભ
પરાભવ પામતો નથી, કારણ કે જે માત્રાથી અધિક હોય તે માત્રાદિનથી કેવી રીતે
છતી શકાય ?

અત્યંત આત્મહનો ત્યાગ નહી કરવો અથવા તો વ્યાજબી કહેતું શ્રદ્ધા ન
કરવું તેને માન કહે છે. તત્વાતત્વનો વિચાર નહી કરનાર દહામદી પુરોની
દુર્યોધન વિગેરેની પેઠે આ માન ઘણી ખરાબી કરે છે માટે માન યત્રુના સંસર્ગથી
દૂર રહેવું ભીષ્મ. કહ્યું ॥ ૬—

આમહી વત્ત નિનીપતિ ચુર્કિં તત્ર યત્ર મતિરસ્ય નિવિષ્ટા ।
પક્ષપાત્તરહિતસ્ય તુ ચુર્કિયત્ર તત્ર મતિગેતિ નિવેશમ્ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ :- જે આમહી પુરપની મતિ જે દેશજે રહેલી હોય તે દેશજે આમહી
પુરપ ચુક્તિને લઈ જવાને કહે છે. પરંતુ પક્ષપાત રહિત પુરપની મતિ તો જે
દેશજે ચુક્તિ હોય છે તે દેશજે વાસ કરે છે. અર્થાત્ આમહી પુરપનો જે પદાર્થમાં વ્યા-
પ્ત થયો હોય, ત્યાં ચુક્તિને બલાકારથી પણ બંધ બેસાડે છે. અને અપક્ષપાતી
પુરપ તો જે વસ્તુસ્વરૂપ ચુક્તિ પુરસ્સર હોય ત્યાં મતિને લપ્ત બાધ છે. ૫૧૧૧ વર્ગી-

ઓચિત્યાચરણં વિલુપ્તપતિ પયોવાહં નભસ્વાનિવ,
 પ્રધ્વંસં વિનયં નયત્યહિરિવ પ્રાણસ્પૃશાં જીવિતમ્ ।
 કીર્તિં કેરવિર્ણીં મતઙ્ગજ ઇવ પ્રોન્મૂલયત્યજ્ઞતા,
 માનો નીચ ઇવોપકારનિવહં હન્તિ ત્રિવર્ગં નૃણામ્ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ:—અહંકાર પવનની પેઠે મેઘરૂપ ઉચિત આચરણનો હોય કરે છે. સર્પની પેઠે પ્રાણીઓના ઉચિતરૂપ વિનયને નારા પમાડે છે. હાથીની પેઠે કીર્તિરૂપ કમસનીને એકદમ મૂળથી ઉખાડી નાંખે છે. અને નીચની પેઠે મનુષ્યોના ત્રિવર્ગરૂપ ઉપકારન. સમુદ્ધનો નારા કરે છે. અર્થાત્ અહંકાર રૂપ કદો શત્રુ જેવા અંતઃકરણમાં નિરંતર વાસ કરી રહેો હોય તેવા પુરૂષના દુર્યમાંથી વિનય પ્રમુખ ગુણો પસાવન કરી જાય છે. એ બીના વાસ્તવિક છે. કારણકે એક સ્થાન માટે હુમરાં જ્યાં કમકદી થઈ હોય તેવા સ્થાનનો સમજન પુરૂષો પણ કાનુવારમાં ત્યાગ કરી નિરૂપાધિ-સ્થાનનો આશ્રય લે છે. ॥ ૨ ॥

દુઃખ્યાં વિલોકતે નોર્જ સસાદ્ગેશ્વ પ્રતિષ્ઠિતઃ ।

સ્તબ્ધદેહઃ સદા સોપ્મા માન એવ મહાગજઃ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ:—સાને અગોથી સ્થિર થયેલો, અક્ષઃ શરીરવાળો અને હુમરાં મરમોથી ભરેલો અહંકાર રૂપ મહા-મત હાથી નેત્રો વડે ઉંચું પણ જોઈ શકે નથી. અર્થાત્ જેમ હાથી પગ છાતી વિગેરે સાત અગોથી સ્થિરથયેલો હોવાથી તેમજ અક્ષઃ શરીર દેવાને કીધે ઉંચું જોઈ શકે નથી, તેમ માની પુરૂષ પણ જાતિ, કુળ, રૂપ, એવાં વિગેરે મહાધાં ધરાવેલો હોવાથી તેમજ અક્ષઃ શરીર અને અભિ-માનની મરમોને કમને દૃષ્ટિ વડે ઉંચું જોઈ શકે નથી. ॥ ૩ ॥

માનને ત્યાગ થવાથી જ બાહ્યસ્ત્રી મદર્ષિની પેઠે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. મારે અન્નદિનની કમિયા રાખનાર વિવેકી પુરૂષે માનનો અવરૂપ ત્યાગ કરેલો જોઈએ.

કંપે મકનુ વર્ણન કરે છે—ગળ, કુળ, એવાં, રૂપ અને વિદ્યા વિગેરેથી અહંકાર રૂપો અથવા બીજાને દબાવવાને કાનુબૂન હોય તેને મદ કદવામાં આવે છે. તે મારે કમ છે કે:—

નરજા મનુષ્યોના દુર્યમાં સ્થાન કરનાર એક મદરૂપ શત્રુ છે. કારણ કે જો નરજા અસ્થિવાળ થયેલો મનુષ્ય નાંખતી શકે નથી જોઈ શકે નથી અને અક્ષઃ નરજા અર્થાત્ બીજા નાંખવામાં અને વધાર્યું વસ્તુ જેવામાં પ્રતિ-અક્ષઃ નરજા મનુષ્ય જાતિ મારે બધે દુરજ્ઞ માનજ છે. માન પાછળ કરવું,

મુખને બીજાના તરફથી ફેરવી દેવું, ઉપર બેવું, નેત્રોનું બંધ કરવું, શરીરનું મર-
 દવું અને વર્ષિવું આ સઘળું અહકારનું પ્રાથમિક રૂપ ગણાય છે. એટલે ઉપર જ-
 ણવેલી શેષાઓથી અભિમાની મનુષ્ય એકદમ ઓળખાઈ આવે છે. શૌર્યમદ,
 રૂપમદ, શૂભારમદ અને ઉચકુળનો મદ આ સઘળા મદરૂપ વૃક્ષો મનુષ્યોના વિસર્વ
 રૂપ મદથીજ ઉત્પત્ત થએલાં છે. શૌર્યમદ બુદ્ધને, રૂપમદ આરિસા વિગેરેને અને
 કામમદ સ્ત્રીને બુલે છે. પરંતુ આ વિભવમદ તો બલ્યથે હોવાથી કાંઈ ભેદ
 શકતો નથી. અર્થાત્ પ્રથમના મદો બ્યારે અકેક વસ્તુ તરફ મનુષ્યોનું ધ્યાન ખેં-
 ચાવે છે, ત્યારે ધનમદ તો મનુષ્યોને તદન આંધળોજ બનાવી દે છે. મનુષ્યોનો
 ધનમદ તો કાંઈ આત્મારામ (આત્માનંદ) લેવોજ જણાય છે. કારણ કે જેમ આ
 ત્માનંદથી મનુષ્ય આંતરિક મુખના આનંદથી નેત્રો બંધ કરી લે છે અને ધ્યાનારૂઢ
 થઈ જાય છે તેમ ધનમદથી પણ આંખો મીચે છે અને બલે એકાગ્રતાપૂર્વક સ-
 માધી અઢાવી ન હોય તેમ સમાધિમાં લીન થઈ જાય છે. મનુષ્યોનો અધિકારમદ
 હમેશાં જમ્મટી અઢાવવાવાળો હોવાથી વિકાળ, કઠોર ભાવણ કરાવનાર, હકપૂર્વક
 તાડના કરનાર અને સર્વ લક્ષણ કરનાર ફેર શક્ષમ લેવો ગણાય છે. પુરોનો એક
 રૂળમદ તો પોતાના પૂર્વજના પ્રતાપની મોટી મોટી વાતો કરનાર, પોતાનાં બીજાં કા-
 રણમદ તો પોતાના અને જ્ઞાનનો નાશ કરનાર હોય છે. મધળા મદો
 મનુષ્યોનો અને જ્ઞાનનો નાશ કરનાર હોય છે, પરંતુ એક
 કાળ મુખી રહ્યો છે

શુરમદ અર્થાત્ શ્રોતાધના ના...
 અર્થાત્ ધણા લાંબા કાળ મુખી રહી શકે છે. સામતાના ના... પારણ કરવામાં, વૃદ્ધિ
 પામના ધનાઓનો નિશ્ચય દષ્ટિમાં, ધનવાળાઓનો જનમ અને મુખના વિકારમાં
 વિદ વિગેરેનો જે જમરોમાં, ફૂલ અને પંડિતોનો નિરુદ્ધમાં, રૂપવાળાઓનો દાંત,
 કેશ અને વેશમાં, વૈભવો હાકમાં, મોટા અધિકારીઓ અને જ્યોતિષિઓનો ગ-
 જામાં, સુમત્રોનો સ્કંધમાં, વાણીયાઓનો દુદયમાં, કારિગરોનો હાથમાં, તરુ
 સ્ત્રીઓનો સ્તનતટમાં, બ્રાહ્મણોનો ઉદરમાં, ચતુર કામદિવ્યાઓનો જંપાઓમાં,
 હાથીઓનો ગંડકથળમાં, મયૂરોનો પિંચામાં અને હસેનો ગળિની અદર મદ (અ-
 હંકાર) રહેલો છે. વિશાળ દુદયવાળા મનુષ્યોને સર્વથા આપો મદ કરેલાં થોડા
 નથી. કહ્યું છે કે:—

નો નિર્જિત્ય જરાં સ્વભાવમધુરં તારુણ્યમાસ્વાદિતં,
 નો નિર્જિત્ય યમં કૃતા નિજતનુઃ કલ્પાન્તસંસ્થાપિની।
 નો દારિદ્ર્યમુજઃસાજગદિદં સ્વશ્ર્ચર્યતો મોચિનં,
 કિં માચન્તિ વિપદિતોઽપિ હિ મુધા વિદ્યાલયાયુગે:॥૨

શબ્દાર્થ:-જ્યારે વિદ્વાન પુરુષોએ ઘણાં પાત્રોને છની રચનાથી મનોદુર પોષનનો આસ્વાદ પ્રાપ્ત કર્યો નથી, યમને છતિ લગ્ન પાતાના ગરીબને કષ્ટાંત મુખી રિધર કર્યું નથી અને પાતાના વેબરથી આ જગતને દરિદ્રરૂપ સર્જના મુખમાંથી પણ છાદ્યનું નથી, ત્યારે તેઓ વિદ્યા વિગેરે રચના મુજોથી આ મારે અદ્વંકાર કરતા હશે તાત્પર્ય કે અભિમાન કરવા જેવું એક પણ કાર્ય કરી શકતા નથી, છતાં સોડો મિથ્યાભિમાન કરે છે. ॥૫॥

દિગ્વાસાશ્ચન્દ્રમોલિવહતિ રવિરયં ગ્રાહવેપમ્યકષ્ટં
રાહોરિન્દુશ્ચ શક્તિં નિવહતિ ગરુડાન્નાગલોકશ્ચ મીતઃ ।
રત્નાનાં ધામ સિન્ધુઃ કનકગિરિરયં વર્તતેઽપિ મેરુઃ,
કિં વત્તં ? રક્ષિતં કિં ? નનુ કિમિહ જગત્યર્જિતં યેન ગર્વઃ ॥૫॥

શબ્દાર્થ:-મહાદેવ દિશારૂપ કપડાંને ધારણ કરે છે, આ સૂર્ય અશ્વિના વિષમ (એકીને વિષમ કહે છે) પણતું દુઃખ ભોગવે છે, ચંદ્ર શાહુની શકાને વહન કરે છે, નાગસેક ગરુડથી ભય પામે છે, સમુદ્ર રત્નોત્તું જુદ છે, અને આ મેરુપર્વત પણ હજી મુખી સોનાના પર્વત રૂપવિષમભાન છે તો પછી હું મનુષ્યોત્તમોએ મું કાંઈ જાન આપ્યું છે ? શું કોઈનું રક્ષણ કર્યું છે ? શું આ જગતમાં કાંઈ ઉપાર્જન કર્યું છે ? કે જેને લઈને અદ્વંકાર ધારણ કરાય છે. ॥૫॥ વળી ભર્તૃહરિએ કહ્યું છે કે—

પાતાલાન્ન સમુદ્ધૃતો વત ? વલિર્નીતો ન મૃત્યુઃ ક્ષયં,
નોન્મૃષ્ટં શશિલાઞ્છનસ્ય મલિનં નોન્મૂલિતા વ્યાધયઃ ।
શેયસ્યાપિ ધરાં વિધૃત્ય ન કૃત્તો ભારાવતારઃ ક્ષણમ્,
ચેતઃ સત્પુરુષાભિમાનગણનાં મિથ્યા વહલ્લજ્જસે ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ:-એક છે કે પાતાલથી બલિશ્ચમને ઉદરો નથી, મરણનો નારા કર્યો નથી, ચંદ્રનું મલિન લાંછન ભૂરૂપ નથી, રોગાને ઉજેડી ફેંકી દીધા નથી અને પૃથ્વીને ક્ષણવાર ધારણ કરી શેષનાગનો પણ ભાર ઉતાર્યો નથી. તો હે ચિત્ત ! તું સત્પુરુષોના અભિમાનની ગણનાને વહન કરતું નકામું લજ્જત પામે છે. ॥ ૬ ॥
इति अहंकार ॥

હવે હર્ષનું વર્ણન કરે છે—પ્રયોજન વિના વીજને દુઃખી કરવાથી અથવા તો શિકાર અને ભુગદું વિગેરે અનાયારનું સેવન કરવાથી અંતઃકરણમાં પ્રમેદ ઉત્પન્ન થાય તેને હર્ષ કહેવામાં આવે છે અને આ હર્ષ દુર્ધ્યનયુક્ત દુદયવાળા અધમ પુરુષોનેજ મુલભ હોય છે, અર્થાત્ ઉત્તમ પુરુષોએ તો કર્મબંધનના કારણથી

કાંઈમાં કાંઈ જાણતું પણ દર્શક કરવો જોઈ નથી. પણ કાર્યમાં જ્ઞાનકે માનવાથી નિર્ભય ક્રમોના અર્થ સાથે જે જ્ઞાન નેનું ફળ જોગબધા વિના મુટકારો થતો નથી. જ્ઞાનાર્થમાં જ્ઞાનકે માનવો એ અપ્રમથ પુરુષનુજ કામ છે તેમણે કહ્યું છે કે—

પરવસ્તવં અભિનંદદ્ નિરવક્ત્રો નિદઓ નિરણુતાઓ ।
હરિમિજદ્ વચપાવો રુદ્રજ્ઞાણોવગચિત્તો ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—પાપ વિવેકની અવેરક નહીં રાખનાર અને પદ્માનાથ નહીં કરનાર નિર્ભય પુરુષ બીજના કષ્ટને આશ્વ અને હે અને વૈદ્યધ્યાન મુક્ત ચિત્તરાજો પાપ ક-
રોને ખુશી સાથે ૧. ૧ ॥

તુષ્યન્તિ ભોજનેર્વિપ્રાઃ, મયૂરા ઘનગાર્જિતેઃ ।

સાધયઃ પરકલ્યાણેઃ ચલાઃ પરવિપત્તિભિઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ—બ્રાહ્મણ ભોજન કરે, મયૂરો મેવની મર્જનાથી, સભજન પુરુષો બીજના કલ્યાણથી અને દુર્જનો (નાસાયક) બીજની આપત્તિ (દુઃખ) થી ખુશી સાથે છે. અર્થાત્ બીજને દુઃખી દેખી જ્ઞાનકે માને છે. ૨

આ લોકમાં વિવેકી પુરુષોને નિદનીક દોવાથી, અપ્રમથ તેમજ અનર્થોનું કારણ દોવાથી અને પરલોકમાં દુર્મતિના હેતુ દોવાથી ઉપર જીજ્ઞાસા કામાદિ અંતરંગ શત્રુઓ ત્યાગવા સાથે કરેલા છે.

હવે પ્રથમકાર મહાવિ મરુતુ નુશુની સમાપ્તિ કરતાં અંતરંગારિનો ત્યાગ કરનારને મુખ્ય ફળ દેખાડે છે—

આન્તરં પઢરિવર્ગમુદમ્, યસ્યજેદિહ વિવેકમહીયાન્ ।

ધર્મકર્મસુયશઃ સુખશોભાઃ, સોઽધિગચ્છતિ યહાશ્રમસંસ્યઃ

શબ્દાર્થ—જે મોક્ષા વિવેકવાળો પુરુષ પ્રથમ આંતરિક પારિવર્તનો આ લોકમાં ત્યાગ કરે છે તે પુરુષ મુદરમાશ્રમમાં રહ્યા છતાં પણ ધર્મકાર્ય, મુક્તિ, મુખ અને શોભા પ્રાપ્ત કરે છે. અર્થાત્ જે આનસિક દુર્વૃત્તિઓથી બચે છે, તે સર્વત્ર પ્ર-
નિષ્ઠ પાત્રી આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થાય છે.

॥ इति श्री चतुर्विंशत्तमो गुणः ॥

પંચત્રિંશત્ ગુણવર્ણન.

વે અંધકાર મહારાજ કમથી પ્રાપ્ત થએલા પાંત્રીશમા ગુણનું વર્ણન કરે છે.

‘વશીકૃતેન્દ્રિયગ્રામઃ’—વળી જેણે ઇન્દ્રિયોના સમૂહને વશ કર્યો છે એટલે ઇન્દ્રિયોને સ્વચ્છંદપણે પ્રવૃત્તિ કરતાં રોકે છે તે વશીકૃતેન્દ્રિયગ્રામ કહેવાય છે એટલે અત્યંત આસક્તિનો પરિત્યાગ કરી સ્પર્શનાદિ ઇન્દ્રિયોના વિકારોનો શોષ કરનાર હોય છે અને તેજ શુદ્ધસ્થ ધર્મને લાચક ગણાય છે. ખરેખર ઇન્દ્રિયોનો જય કરવો, તેજ પુરૂષોને ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિનું કારણ છે. તેને માટે કશું છે કે—

આપદાં કથિતઃ પન્થા ઇન્દ્રિયાણામસંયમઃ ।

તજ્જયઃ સંપદાં માર્ગોં યેનેષ્ટં તેન ગમ્યતામ્ ॥૧॥

શબ્દાર્થઃ—ઇન્દ્રિયોનું સ્વતંત્રપણું તે આપત્તિનો માર્ગ છે અને ઇન્દ્રિયોનો જય કરવો તે સંપત્તિનો માર્ગ છે એમ વિકાનોનું કહેવું છે, માટે જે રસ્તે જવું ઈષ્ટ હોય તે રસ્તે ગમન કરવું. ૧

ઇન્દ્રિયાણ્યેવ તત્સર્વં યત્સ્વર્ગનરકાણુભૌ ।

નિર્મહીતવિસ્ટૃષ્ટાનિ સ્વર્ગાય નરકાય ચ ॥૨॥

શબ્દાર્થઃ—સ્વર્ગ અને નરક એ બન્ને જે કહેવાય છે, તે સર્વ ઇન્દ્રિયોજ છે. કારણ કે ઇન્દ્રિયો વશ કરવાથી અને છુટી મુક્તવાથી અનૃકમે સ્વર્ગ અને નરકને માટે થાય છે. અર્થાત્ જે જિતેન્દ્રિય હોય છે, તે પુરૂષ અવશ્ય સ્વર્ગમાં જાય છે અને જે ઇન્દ્રિયોને સ્વતંત્રપણે પ્રવૃત્તિ કરાવે છે તે મરણ પામી નરકમાં જાય છે. અને ત્યાં ભયંકર દુઃખોને બોગવે છે. ૨

જિતેન્દ્રિયત્વં વિનયસ્ય કારણં ગુણપ્રકર્ષો વિનયાદવાપ્યતે ।

ગુણાનુરાગેણ જનોઽનુરજ્યતે જનાનુરાગઃ પ્રભવા હિ સંપદઃ ॥૩॥

શબ્દાર્થઃ—જિતેન્દ્રિયપણું વિનયનું કારણ છે. વિનયથી શુભેને પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. ગુણાનુરાગથી લોક રાગી થાય છે અને લોકોના અનુરાગથી ઉત્પન્ન થનારી સંપદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. ૥ ૩ ॥

સંપ્રાપ્તમાં મેળવેલા જયથી પણ ઉદ્વિયોનો જય મોટો ગણાય છે, એટલે ઉદ્વિયોનો જય મેળવવો ઘણો મુશ્કેલ છે. તે આ પ્રમાણે છે—

સો મનુષ્યોમાં એક શૂરવીર, હજારમાં એક પંડિત અને લાખોમાં એક વજ્રા હોય છે, પરંતુ દાનેશ્વરી તો હોય ખરા અથવા ન પણ હોય; અર્થાત્ દાનેશ્વરી દુર્લભ હોય છે. મુદ્રામાં જય મેળવવાથી શૂરવીર, વિવાથી પંડિત. વાદ્યવાનુશ્ચી વજ્રા અને ધન દેવાથી કાંઈ દાતાર કહેવાનો નથી, પરંતુ ઉદ્વિયોને જિતવાથી શૂરવીર, ધર્મનું આસેવન કરવાથી પંડિત, સત્ય બાવણ કરનાર વજ્રા અને બધા પામેલ જંતુઓને અભયદાન આપનાર દાનેશ્વરી, ગણાય છે. ઉદ્વિયોના પ્રમંગળીય મનુષ્ય અવશ્ય દોષ સેવે છે. અને તેજ ઉદ્વિયોને વશ કરવાથી મનુષ્ય જનુકમે સિદ્ધિ મેળવે છે. પુરુષનું બનાવેલું શરીર તે રથ છે, આત્મા નિયંત્રા (મારણી) છે. આ રથના ઘોડા ઉદ્વિયો છે તે ઉદ્વિયરૂપ શેષ અને કુશળ ઘોડાઓને માવધાન થઈ દમનાર પુરુષ મુજેથી ખીર પુરુષની પેઠે ઇન્દ્રિય સ્થાનમાં પડેલો છે. અધુરુદ્વિયે વિજય મેળવવામાં લશ્કરજનો કષ્ટાંત છે, તે આ પ્રમાણે છે—ગીનાને કુંદલ, કંકણ વગેરે છે ઇત્યાદિ પ્રશ્ન થતાં લશ્કરજો જવાબ આપે છે—હું કુંદલને કે કંકણને બાંધું તો નથી પરંતુ હમેશા તેનીના અરણકમગમાં વહન કરતો દેવાથી અંગેરા તિ, તે હું બાંધું છું.

વગી સંપૂર્ણ ઉદ્વિયોના જયનું મૂળ કારણ અર્થાત્ ઉદ્વિયોનો જય છે અને તે અર્થાત્ ઉદ્વિયોનો જય કરવો તે તો નેવા પ્રકારના ઉચ્ચિત આદાર અને સંભાવણી કરવો. જોઈએ. નિહા નહીં કરવા લાયક કર્મથી પ્રાપ્ત થએલો તેમજ પ્રમાણપૂર્વક અને શેષ ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવા માટેજ આદાર કરવો ઉચ્ચિત ગણાય છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

આહારાર્યં કર્મ કુર્યાદનિયં ભોજ્યં કાર્યં પ્રાણસંધારણાય ।

પ્રાણા ધાર્યાસ્તત્ત્વજિજ્ઞાસનાય તત્ત્વં જ્ઞેયં યેન મૃયો ન મૃયાન્ ॥૪॥

શબ્દાર્થઃ—આહાર માટે અનિયમ કર્મ કરવું, પ્રાણને ધારણ કરી અજીવન માટે બોજન કરવું, તત્ત્વોની વિજ્ઞાસ માટેજ પ્રાણને ધારણ કરી રાખવા અને તત્ત્વને અભ્યુષ્કે જેથી કરી જન્મ સંસાર ન પડે. ૥ ૪ ॥

પ્રમાણથી અધિક આહાર લેવાથી નવા નવા મનોરથોની વૃદ્ધિ, પ્રબળ નિદ્રાનો ઉદય, નિરંતર અશુચિપણું, શરીરના અવયવોમાં શુરતા, સઘળી ક્રિયાઓનો ત્યાગ અને ધણું કરી રોગોથી ખીડિત થાય છે; તેટલા માટે હુમેશાં રસનેદ્રિયને અતૃપ્ત રાખવી. રસનાદૃદ્રિય અતૃપ્ત હોય તો બીજી સઘળી ઇદ્રિયો પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી તૃપ્ત થએલીજ ગણાય છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

યત્તત્ક્રિયા હિ કાવ્યેન કાવ્યં ગીતેન વાધ્યતે ।

ગીતં ચ સ્ત્રીવિલાસેન સ્ત્રીવિલાસો બ્રુમુક્ષયા ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:—જે તે ક્રિયા કાવ્યથી, કાવ્ય ગીતથી, ગીત સ્ત્રીઓના વિલાસથી અને સ્ત્રીઓનો વિલાસ ભૂખથી દબાઇ જાય છે. અર્થાત્ ઉત્તરોત્તર એક એકથી બલવંત હોવાથી પુર્વજીવન નકામું થાય છે.

જીવેન્દ્રિય તૃપ્ત હોય તો બીજી સઘળી ઇદ્રિયો પોતાના વિષયની પ્રવૃત્તિમાં ઉત્સુકતા જેવામાં આવે છે તેથી અતૃપ્તજ ગણાય છે. વચનની વ્યવસ્થાનું પણ નિયમિતપણું હોવું જોઈએ તે માટે કહ્યું છે કે—

મદુરં નિરુણં ધોવં કઙ્ગાવડિયં અગવિચમતુચ્છં ।

પુઠ્ઠમઙ્ગસંકલિયં મણન્તિ જં ધમ્મસંજુતં ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ:—મધુર, નિપુણતાવાળું, થોડું, કાર્યને લગતું, અદ્ધકાર વગરનું, પુષ્પાદિ વિનાનું. અને પ્રથમ વિચાર કરેલું જે બોલાય છે, તેજ ધર્મશુક્ત ગણાય છે. ॥ ૬ ॥

ઇત્યાદિ મુહિતથી આદારતી મર્યાદા કરતાં વચનની મર્યાદા અધિક ગણાય છે. કારણ કે વિકારને પ્રાપ્ત થયેલા આદારતો ઔષધાદિકના પ્રયોગથી દૂર કરી શકાય છે, પરંતુ વચનનો વિકાર તો આખા જન્મભાર સુધી હૃદયથી દૂર કરી શકાતો નથી. તેને માટે છે, આ ઠેકાણે કહ્યું છે કે—

જિહ્વાં પ્રમાણં જાનીહિ ભોજને વચને તથા ।

અતિમુક્તમતીવોક્તં પ્રાણિનાં પ્રાણનાશકમ્ ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ:—બોલત કરવામાં અને બોલવામાં હંમનેજ પ્રમાણ જાળવી. કારણકે અત્યંત આર્પણું અને અત્યંત બોલાવેલું પ્રાણીઓના પ્રાણોનો નાશ કરનાર થાય છે. ॥ ૭ ॥

પરંપર ચિતેદ્રિય પુરૂષ કોઈથી પણ બચ પામતો નથી. કહ્યું છે કે—

યસ્ય હસ્તૌ ચ પાદૌ ચ જિહ્વા ચ સુનિયંત્રિતા ।

ઇન્દ્રિયાણિ સુગુપ્તાનિ રુદો રાજા કરોતિ કિમ્ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ:—જ્યેના હાથ, પગ અને જીભ સારી રીતે વશ થયેલી છે, તેમજ ઇન્દ્રિયો કાષ્ટમાં છે તેને કુપિત થએલો રાજા પણ ગુ કરી શકવાનો ? ॥ ૮ ॥

હવે પ્રંથકાર મહર્ષિ પ્રસ્તુત શુભનો ઉપસંહાર કરતાં કહી બતાવે છે—

एवं जितेन्द्रियो मर्यो मान्यो मानवतां भवेत् ।

सर्वत्रास्त्रलितो धर्मकर्मणे चापि कल्पते ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ:—કેવર પ્રમાણે જિતેન્દ્રિય મનુષ્ય માનવાજ્ઞા મનુષ્યોને પણ માનનીય થાય છે અને સર્વત્ર સખલના પાત્રમાં શિવાય ધર્મકાર્યમાં પણ યોગ્ય થાય છે. ॥ ૯ ॥

॥ इति पंचत्रिंशत्तमो गुणः ॥

હવે પ્રંથકાર મહર્ષિ આદ્યશુભ વિવરણ કર્યોને ઉપસંહાર કરતાં કાંઈક વિશેષ બતાવે છે—

સર્વ પ્રકાર ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરવો તે તો યતિ (યુનિ) જ્યેનો ધર્મ છે. જ્યાં સ્થળે તો આવકધર્મને ઉચિત જરૂરયાના સ્વરૂપનો અધિકાર હોવાથી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે. જ્યેના પ્રકારના વિશેષ ધર્મની શોધાને પુષ્ટિ કરનાર સામાન્ય શુભો (ન્યાયજ્ઞ પણ વિભવાદિ) થી વધેલો મનુષ્ય અવસ્થ જરૂરયાનધર્મને જોટલે સમ્યક્ત્વ મૂળ બાર વતરૂપ વિશેષ ધર્મને માટે કપાય છે. અર્થાત્ અધિકારી ગણાય છે. (' ઇષ્ટિપર્માય કલ્પતે ' આ પદ દરેક શુભની સાથે મંજલ પરાયે છે, માટે જ્યાં ન હોય ત્યાં પણ જોડી લેવું.)

य एवं सेवन्ते सुकृतरतयः शुद्धमतयो,

विशेषधर्माभ्युदयदમિમं सद्गुणगणम् ।

सत्सम्पत्ત્વં धर्मं व्रतपरिगतं प्राप्य विशदं

શ્રવન્તે તે શ્રેયઃપદમુદયદેશ્યર્થસુભગાઃ ॥ ૧૦ ॥

.....પ્રાપ્તમાં પ્રીતિ શાખનાર અને મુદ્ધ પુદ્ધિવાજ્ઞા જે મનુષ્યો વિશેષ

૬૨૭૨૨ ૩ ૭૫૦

૫૬ પાગચ્છની આદિમાં ત્રણ જગતના પૂજ્ય અને પ્રશસ્ત જ્ઞાન તથા ક્રિયાવાળા-
૬૨૭૨૨ ૩ ૭૫૦ યોની મધ્યે અગ્રગણ્ય જગત્યંદ્રસૂરિ થયા. ॥ ૧ ॥

તેમની પાટ ઉપર ગૌતમસ્વામિના જેવા પ્રભાવવાળા શ્રીદેવેંદ્રસૂરિ થયા, તે-
મના પછી યુગની અંદર ઉત્તમ શ્રી વિદ્યાનંદ ગુરુ પ્રગટ થયા. ॥ ૨ ॥

ત્યારબાદ જગતને વિરમય પમાડનાર શ્રી ધર્મધોષસૂરિ થયા, તેમની પછ-
વાડે સૂરિવંશમાં પ્રધાન શ્રી સોમપ્રબસૂરિ થયા. ॥ ૩ ॥

તે પછી સત્પુરુષોને કંઈપણ સમાન અને જ્ઞાનરૂપ ભક્તીવાળા શ્રી સોમભિ-
લક ગુરુ થયા, ત્યારબાદ ઘણી કીર્તિવાળા શ્રી દેવમુંદરસૂરિ થયા. ॥ ૪ ॥

તેમના શિષ્ય યુગને વિષે ઉત્તમ, પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા અને જગતમાં
અત્યંત સૌભાગ્યવાળા શ્રી સોમમુંદરસૂરિ થયા. ॥ ૫ ॥

તેમના આત્મજ્ઞશિષ્ય શ્રી જિનમંડનગણિએ યુગની ભક્તિથી આવકના
ગુણોની શ્રેણીના સંગ્રહરૂપ ગ્રંથને બનાવ્યો. ॥ ૬ ॥

અજુદ્ધિગુપ્તપાટળમાં અનેક પ્રકારના ચાર્ત્રાનો સાર શ્રદ્ધા કરી ચૌદશોઅ-
૧૫૬ (૧૪૬૮) ની સાતમી બનાવેલો આ ગ્રંથ ચિરકાળ સુધી વૃદ્ધિ પામે. ॥ ૭ ॥

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरिशिष्य-

श्रीजिनमंडनगणिमहोपाध्यायविरचित

श्राद्धगुणविवरणभाषांतर

समाप्त.

આસ જરીદવા કાચક મયો.
તેન દર્શનના તત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ મય.

“આત્મમંગ્લોધ.”

(ભાષાનર)

આત્મજ્ઞાન એ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાનાર છેવાળી સર્વજનું ઉપકારક છે. એથી આ કથેનું ઉપર મુજબનું નામ આપી જન શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનનો માર્ગ જાણિયે. કૃપે આ કથેના દર્શન મહાન આચાર્ય શ્રીદિનકાશમુરિએ નિરૂપણ કરેલ છે. આ જ્ઞાનમાં ચાર પ્રકાર (પ્રકાર) આપવામાં આવેલ છે. એમાં પ્રથમ પ્રકારમાં સમ્યક્ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ, તેના બેઠ વીચેરેનું જોટલા તથા વિસ્તારથી અને સીતિહાસિક દર્શન તોપી શુદ્ધ સત્તા રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવેલ છે કે, અત્યાર સુધીમાં આ વિષયના પ્રસિદ્ધ પામેલ જ્ઞાનમાં આ કથે એક ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞા મેળવવા સાથે ઉત્તમ નમુના રૂપે મળેલ છે. બીજા પ્રકારમાં દેરાચરિતનું સ્વરૂપ, ત્રીજા પ્રકારમાં ઉત્તમ મુનિવનનું સ્વરૂપ અને ચોથા પ્રકારમાં પરમાત્મ ભાવનું સ્વરૂપ દર્શાવેલ છે. આ આખા કથેના દરેક વિષય માટે અનેક કથાઓ, ઉપનયો અને આચર્ય પ્રાર્થના વિનંદની પ્રશ્ન એ પ્રશ્ન એ અનેક સાદતો આપી કથેનાં જોડે જોડેના લાભાર્થે ઉત્તમ મહદ્ પ્રવાસ કર્યો છે. આ કથે જનિ ઉપયોગી અને દરેક મુનિ મહારાજનાં જોડે અને જૈન બંધુઓને મળવું, મનન નિદ્યાસન કરવા એવો છે. આ કથેના વિશેષ વખાણ કરવા કરતાં તે આસ જાંવી જવા વિનિતિ કરીએ છીએ.

આ કથે ઉચ્ચ સ્તીતેર રત્નોડી ડોરહીય એક કાચનો ઉપર રોચક આડપેણ સુંદર લેની (શાસ્ત્રી આસ) દાખિમાં ઉપાવવામાં આવેલ છે. હજમત ૬૦ શરમ ૧૦૦ પાનાનો સુંદર બાઈકીયથી બંધકેન કરવામાં આવેલ છે. ઉમર ૩૫-૪૦-૦ પેસ્ટ બર્ચ જુલો.

તૈયાર છે.

જલેદી મંગાવો.

તૈયાર છે.

તપોરત્ન મહોદયિ.

(તપાવકી ભાગ ૧-૨)

અનેક કથામાંથી તપામ પ્રકારના તપોને કરેલો સમગ્ર.

શ્રી પ્રવર્તક મહારાજનો કાન્તિવિજય મહાત્મ્ય સિંધુ મુનિરાજનો ભક્તિવિજય મહારાજના અપૂર્વ પ્રવાસનું આ ફળ છે. કે જે તે તે વિભાગમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. પ્રથમ વિભાગમાં ૮૮ પ્રકારના આચાર્યનિરૂપણ વખાણેલા તપોનું તથા બીજા વિભાગમાં ૭૩ પ્રકારના અન્ય કથાઓમાં કરેલા તપોનું વર્ણન આ કથામાં વિધિ-વિધાન સહિત દર્શી ઉપેક્ષા અને સરલ સ્તીકીય આપવામાં આવેલું છે.

જને વિશ્વામમાં તપ અને તેના શુભાશુ વિશેષે મહુજ વિસ્તારથી આપવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથની અંદર અનેક ગ્રંથોનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે, તે ગ્રંથોના નામનું લીસ્ટ પણ સાથે આપવામાં આવેલ છે. વગી દરેક તપનો મદિમા વાંચવાથી હૃદયમાં આસ્વાદ ઉત્પન્ન થાય છે. વગી તપને લગતા પ્રમોનરો દાખલ કરી તેને આગ્ર ઉપયોગી બનાવવામાં આવેલ છે. અનેક ગ્રંથો, શુદ્ધ, તપના ટીપ્પણો અને શુદ્ધ પ્રતો તેમજ આગ્ર પ્રચારથી જે જે તપો બલુવામાં આવ્યા ને તમામનો સંગ્રહ કરેલો છે જે આ ગ્રંથ સાથે તંત્રવા વિચારવાથીજ તેની અર્પુ કિંમત થઈ શકે તેવું છે. ઉચ્ચ એન્ડ્રીક ઈંગ્લીશ પેપર ઉપર મુંદર શાસ્ત્રી દાર્પપથી પ્રતના આકારે મોટા ખર્ચ કરી છપાવવામાં આવેલ છે. આવીશ દારમનો મોટો ગ્રંથ છતાં માત્ર તેની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦ આડ આના રાખવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ભુદં.

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ.

(શ્રીમદ્ વિજયનાંદ અરિ (આત્મારામજી મહારાજ તથા મુનિરાજ શ્રી વક્ષ્મવિજયજી મહારાજ વિરચિત ગ્રંથ પૂજાઓનો સંગ્રહ.)

મહોપકારી શ્રીમદ્ વિજયનાંદ અરિજીવર રચિત પૂજાઓ કે જેને માટે સંગીતના પ્રોફેસરો અને પૂજના બલુકાર રચિતો તેમની રચનાના સંગ્રહમાં અનેક વિધ પ્રચંસા કરે છે, તે પાંચ પૂજાઓ તથા તેમને પગલે આવનારા પ્રસિદ્ધ વક્ષ્મ શ્રીમાન્મુનિરાજ શ્રી વક્ષ્મવિજયજી મહારાજની બનાવેલી ૬ પૂજા કે જે વર્તમાન સમયને અનુસરતા રાગતગલીથી ભરપુર હોઈ આકર્ષક છે. ગયા અને તેની પહેલાના વર્ષમાં મુંબઈ નગરીમાં તેઓશ્રીના આતુર્માત્ર દરમ્યાન તેઓની છેલ્લી બનાવેલી શ્રી પંચપરમેષ્ઠિની પૂજા મુંબઈની જૈન પ્રજાએ વારંવાર ભણાવી, સાંભળી તેની અર્પુ રચિકતા બલ્કી અર્પુ આનંદ અનેકવાર લીધેલ છે, અને તેની ઉપયોગિતા, કૃતિની રચિકતા એકમને સિદ્ધ થઈ સુપ્રી છે, તેની વારંવાર માગફી થવાથી હિંદુ અને મહાત્માઓની કૃતિની તમામ પૂજાઓ સાથે છપાવી છે. પૂજા શોધવામાં મુનિરાજ શ્રી વક્ષ્મવિજયજી મહારાજે કૃપા કરેલી હોવાથી તદન શુદ્ધ છપાયેલ છે.

ઉચ્ચ ઈંગ્લીશ એજ કામગો ઉપર મુંદર શાસ્ત્રી મોટા દાર્પપમાં નિર્ણયનાર પ્રેસમાં છપાવી તેનું એટલું જુદું મુંદર આર્પર્ડિંગ કરાવવામાં આવેલ છે કે તે જોયાં તરતજ વહુલુ કરવાની ઈચ્છા થાય. જેને માટે ઘણા મોટા ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે, જે શુભારે ત્રીસ દારમ સવાચારો પાનાનો દળદાર ગ્રંથ છતાં તેનો મોટો પ્રચાર થવા માટે સુદલથી એકી કિંમતે એટલે માત્ર રૂ. ૦-૮-૦ આડ આના (પોસ્ટેજ ભુદં) ની કિંમત રાખવામાં આવેલ છે, માત્ર જુજ નકલો બાકી છે, જેથી નીચેના સરનામે લખી જલદીથી મંગાવો.

શ્રી જૈન આત્માનાંદ સુભા—માવનગર.

ચોરા હઠીસંગ શ્રવેરચંદ સીરીસ નંબર ૧ સો.

પરમર્ષિ શ્રી જિનપંડનાણિ વિરચિત,

શ્રી

શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ જ્ઞાપાંતર.

(જિન વચનામૃત મહોદધિમાંથી પરમર્ષિ ગીતાધર્મ વચન તારંગ મિન્દુરૂપ
ભાવકમર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષના ઉત્તમ શુભોદ્ગમી પુષ્પોલું દર્શાવેલું મુક્ત
વિસ્તાર વડે વિવેચન.)

અનુવાદક,

(પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય)
શ્રીમાન્મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ.

ચોરા હઠીસંગ શ્રવેરચંદ ભાવનગર નિવાસીની
આર્થિક સહાય વડે.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા-ભાવનગર.

ભાવનગર-થી આનંદ શ્રી પ્રેસમાં રા. મુશળમંદ લગુભાઈએ બ્રમ્હ.

વીરસંવત ૨૪૪૨. આત્મસંવત ૨૧. વિામ સંવત ૧૯૦૨. ઇ.સ. ૧૯૧૧.

અદ્વાલુતાં યાતિ મૃણોતિ શાસનં, ધનં વપેદાશુ વૃણોતિ દર્શનમ્ ।
કૃંતત્ય પુણ્યાનિ કરોતિ સંયમં, તં શ્રાવકં પ્રાદુરમી વિવક્ષણાઃ ॥

ભાવાર્થ—જે અદ્વાલુપણાને દડ કરે, જિનેશ્વર ભગવાનની આરાધના શ્રવણ કરે, શુભ સેવમાં દ્રવ્યને શિદ્ધિ પાવે (બચાવ કરે) જિન દર્શનને (સમ્યક્-ત્વને) વરે, (આદરે), પાપોનો નાશ કરે, અને સંયમ કરે, (મન ઇંદ્રિયોને વશ કરે) તેમને વિવક્ષણ પુરુષો શ્રાવક કહે છે. (શ્રીમદ્ જિનમંડનમણિ.)

(શ્રીમાનુ પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજયશ્રી મહારાજના શિષ્ય.)

શ્રીમાનુ પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજયશ્રી મહારાજ.
(૧૯૫૬ મુજી સંસ્કરણના આધારે કર્યું.)

પરમહુપાગુ શાંતમૂર્તિ શ્રીમદ્ સંસવિજયજી મહારાજ તથા
 શ્રીમાન્ પંચાસજી મહારાજ શ્રી સંપત્તવિજયજી મહારાજ મુ-
 મારે સાત વર્ષ ઉપર આ શહેરમાં પધાર્યા હતા, ધણાંજ થોડા દિવસની
 અન્ને રિયરના છતાં તે દરમ્યાન આ આદ્યજીવિવરણ પ્રથે આખ્યા-
 નમાં પાંચતા હતા, તે વખતે તેઓ સાહેબે આવકવર્ગ માટે
 આ પ્રથમી એટલી બધી ઉપયોગિતા જણાવી હતી અને સાથે
 આજ્ઞા કરી હતી કે, આ આવક ઉપયોગી પ્રથમું ભાષાંતર કરાવી આ
 સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય તો સમાજને ધણેજ લાભ થશે; સાથે આ
 પ્રથમું આર્થિક સહાય આપનાર જુદાંજુદાં વેરાહડીસંગભાઈ ઝવેરચંદ-
 ને પણ આવા ઉપયોગી પ્રથો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આદેશના કાર્યમાં
 લડીને બચ કરવા પ્રસંગાનુસાર ઉપદેશ આપ્યો હતો, જે માટે
 આ બંને મહા-માઓના ઉપદેશરૂપ નિમિત્તથી આ પ્રથમી કંઈ થર-
 જ્ઞાન કરવાની ઇચ્છા થઈ, જે માટે ઉજા બંને મહાત્માઓનો અંતઃકરણ
 પૂર્વક આભાર માનીયે છીએ. ત્યારબાદ કેટલોક સમય વિત્યાબાદ ઉજા
 જુદાંજુદાં વેરાહડીસંગભાઈ ઝવેરચંદની ઇચ્છા આ પ્રથે માટે સહાય
 આપવાની થતાં તેનું ભાષાંતર કરાવ્યું; તે પૂર્વે થયા બાદ અન્ને
 સભાના સામાન્ય ધારા મુજબ તે ભાષાંતર શ્રીમાન્ મુનિરાજ શ્રી
 ચતુરવિજયજી મહારાજને સાથે તપાસી જવા વિનંતિ કરી, જે
 ઉપરથી તેઓશ્રીએ તે તપાસતાં તે ભાષાંતર જોઈએ તેવું માત્રમ
 પડ્યું નહીં, જેથી આ સભાની નમ્ર વિનંતિથી અને તેઓશ્રીની પૂર્વ
 લાગણી દેવાથી આ પ્રથમું ભાષાંતર સભાઉપર કૃપા કરી પોતે

નવેસરથી કરી આપવા મહદ્ કૃપા દર્શાવી. પોતાના જ્ઞાન, ધ્યાન,
 સન્નિધિ અને મુનિધર્મની ક્રિયા વગેરે કરતાં, તેમજ તે સિવાય
 પાટણના જૈન લાંઘરોની પોતાના ગુરુરાજ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી
 ક્રાન્તિવિજયજી મહારાજની સાથે ઉદ્ધાર અને વ્યવસ્થા કરતાં, તેમજ
 આ સભા તરફથી અને બીજાઓ તરફથી તેઓશ્રીની અત્યંત લાગણી
 અને કાળજીથી પ્રયોદ્યારના કાર્યમાં આજો દિવસમાં ધણે ટાઢમ
 તેઓશ્રીને વ્યતિત થતાં છતાં, ઉપરાંત વખત લઈ આ મહદ્ પ્રયત્ન
 ભાષાંતર ઘણીજ તસ્દી લઈ કરી આપી જૈન સમાજ ઉપર મહદ્
 ઉપકાર કર્યો છે. આવું સરજી અને મુંદર સ્ખલના રહિત ભાષાંતર
 તેઓની કૃપા વડેજ પ્રસિદ્ધ થયું છે, જેથી આ સ્થળે આ સભા તેઓ-
 શ્રીને અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે. અને આવી કૃપા તેઓ-
 શ્રીની થવાથી અને સાથે આર્થિક સહાય આપનારની ઇચ્છાથી તે
 ઉપકારની નિશાની તરિકે એ મહાત્માનો ફાટોગ્રાફ આ પ્રંથમાં
 આપી કંઈ ઋણમુક્ત થઈએ છીએ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

નવેસરથી કરી આપવા મહદ્ દૃષ્ટાંતી પોતાના જ્ઞાન, ધ્યાન,
 મુન્યજ્ઞ અને મુનિધર્મની ક્રિયા વગેરે કરતાં, તેમજ તે સિવાય
 પાટણના લેન લાંછવેની પોતાના ગુરૂના પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી
 દાનિવિજયજી મહારાજની સાથે ઉદ્ધાર અને વ્યવસ્થા કરતાં, તેમજ
 આ સુખા તરફથી અને બીજાઓ તરફથી તેઓશ્રીની અત્યંત દાગણી
 અને દાગણથી પ્રયોદારના કાર્યમાં આપો દિવસમાં ઘણા દાગણ
 તેઓશ્રીનો વ્યતિત થતાં હતાં, ઉપરાંત વગત લઈ આ મહદ્ ગ્રંથનું
 ભાષાંતર ઘણીજ તરફી લઈ કરી આપી લેન સુખાજી ઉપર મહદ્
 ઉપકાર કર્યો છે. આતું સરલ અને સુંદર રખવાના રહિત ભાષાંતર
 તેઓની દૃષ્ટા વરેજ પ્રસિદ્ધ થયું છે, જેથી આ સ્થળે આ સુખા તેઓ-
 શ્રીનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે. અને આવી દૃષ્ટા તેઓ-
 શ્રીની થવાથી અને સાથે આર્થિક સહાય આપનારની ધનિદાથી તે
 ઉપકારની નિશાની તરિકે એ મહારાજાને દેવોત્તમ આ ગ્રંથમાં
 આપી કંઈ જલ્પમુક્ત થઈએ છીએ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

શ્રીમદ્દીક્ષિતભાઈ શ્રીચંદ્ર,
 શ્રી હીરોન મેલન કેનહરભાઈ ગિરિધર દમોદર પ્રમુખ ભાઈ,
 ભાવનગર.

અર્પણ પત્રિકા.

શેઠ હઠીસંગભાઈ અવેશચંદ વોરા.

ભાવનગર.

આપ અવહારિક સ્થિતિમાં મીમાન છે. ધર્મના ઉચ્ચ સંસ્કારી કુળમાં આપનો જન્મ થયેલો હોવાથી તે સંસ્કારના બળે, આપને મળેલ ઉત્તમ લક્ષ્મીને અન્ય અન્ય પ્રસંગે તીર્થયાત્રા, ઊપાસન, પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ, અર્ચોદ્ધાર, ગુરુભક્તિ વગેરે ધર્મકાર્યોમાં અંતઃકરણના ધાર્મિક ઉત્સાહથી સારો વ્યવહાર આપે પણ પ્રાપ્ત કરેલ છે; વળી સાધર્મી બંધુઓ પરત્વેની ઉચ્ચ લાગણીને લઈને શહેર ભાવનગરમાં મળેલ શ્રી જૈન કોન્ટ્રેસ્ટ વખતે કોમળી સેવાના તે ઉત્તમ કાર્ય માટે આપે ઉદાર હાયથી દ્રવ્ય વાપર્યું હતું, તે સાથે જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્ય ઉપર આપને ખાસ પ્રેમ હોઈને આ ક્ષણગુણુ વિવરણ જેવા મહાન શ્રંધમાં પણ આપે સારો ઉદારતા બતાવી છે; તેને લઈને તેમજ આ સભા ઉપર પણ પ્રતી પ્રીતિ ધરાવે છે તેથી આ આવકપણના રૂણને પાસણ કરાવનારો અને જ્યોત્ષ્ણીની સિદ્ધિને આપનારો આ અપૂર્વ ગ્રંથ આપણીને અર્પણ કરીએ છીએ.

અસિદ્ધ કર્તા.

—૩૬૬—

અન્યેક મનુષ્યે પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ સમજી ઉત્તમ અધિકારી થવું જોઈએ. તેનો અધિકાર પ્રાપ્ત થઈ શકે તે માટે શિવાય આ વિશાળ સંસારસાગરમાં પોતપોતાની યક્તિ-અનુસાર પ્રયત્ન કરીને અન્યેકને જીવનનોકા માટે જે માર્ગ માર્ગ પડે છે, તે મારી ચક્રાતો નથી આપણી પાછળ અનંતકાળ વીનેલો દોષ છે અને આપણે જીવનદશામાં જેમ જેમ આગળ વધતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણી સમક્ષ વિશાળ અને અમેઘ ભવિષ્યકાળ પણ આજીવ વધતો જ દેખે છે, એવી રીતે આપણી કમેઝિ નીમેકી મર્યાદા દોષ, સાંસુધી એ જીવનયાત્રા ચાલતી રહે છે, અને અતે કાળ આપણને આ સંસારના મહાન્ રજાંજલમાંથી ઉપાડી જાય છે, પણ તે સમયે આપણે મહાન્ સમસંભળુમા કેટલા વિજયી થયા છીએ કે પરાજિત થયા છીએ, એ વાતનો નિર્ણય આપણને અધિકારજ કરાવે છે.

એ ઉત્તમ અધિકાર સંપાદન કરવાનું સાધન મુજો છે. અન્યેક મનુષ્ય પ્રાણીમાં કમીનુસાર બીજાંરૂપે કિંવા વિશેષ રૂપરૂપે એ મુજોની પ્રેરણા રહેતી દોષ છે. તે મુજોનો જ્યારે વિકાસ થાય છે, ત્યારે મનુષ્ય જીવનની જલ્મતા પ્રકાશી નીકળે છે. કર્મ પુણ્યકલા અનાદિ સંબંધથી વિચિત્ર વૈરાગ્યે ધારણ કરી આત્મા આ સંસારની ચતુર્વિધ અતિમાં જમણું કર્યા કરે છે, તેમાં જ્યારે સુકર્મયાગે તેને મનુષ્ય અતિ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે મુજો મેળવવાનો પૂર્ણ અધિકારી થઈ રહે છે. જ્ઞાન, દર્શન અને આદિત્રય આત્માનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જોવાને અને જાણવાને જે મુજોની આવશ્યકતા છે, તે મુજો મનુષ્ય અતિમાં સારી રીતે મેળવી શકાય છે. જમવાનું તીર્થ-દેરાએ પણ મૂલવાણીમાં એજ અરૂપણા કહેલી છે. તેઓ ઉપદેશ છે કે, "આ જીવ વસ્તુતા-એ શુદ્ધ છે પણ તેની શુદ્ધ દશા કર્મને લીધે દગ્ધ જાય છે—આજ્ઞાદન પાત્રી જાય છે, તેથી તે સ્વચ્છાવ દશા બુદ્ધી જાતને વિગ્રાવદશામાં જાતી પડે છે, તેથી તેણે પોતાની પરમ વીર્થ સ્ફુરણા કરી પોતાને શુદ્ધ સ્વચ્છાવ પ્રગટ કરવો જોઈએ." જમવાનું દેવાધિદેવના આ ઉપદેશ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, અન્યેક મનુષ્ય આત્માએ વીર્થસ્ફુરણા કરતી જોઈએ, એ વીર્થ સ્ફુરણા આત્મીય મુજોને લઈનેજ પ્રગટ કરી શકાય છે, અને તેથી ખરેખરી માનસિક ઉન્નતિ મેળવી શકાય છે.

આ સંસારના નિલ જલકારમાં રહીને ધર્મનો અધિકાર જાણવા ધર્મની શેખતા પ્રાપ્ત કરવા માટે તેવા ઉચ્ચ મુજોની પૂર્ણ આવશ્યકતા છે. મનુષ્યને આ સંસારમાં અનેક પ્રકારની

મુદરથવર્મના ઉભય લોકના કિયને સાધનારા આ મંથની જાહેર તેના કર્તા પરમાર્થ શ્રી જિનમંડનગણેશીએ મુદરથવર્મનું પ્રતિપાદન કરવાને આવકના પાંચીસ ગુણેનું વધાર્થ વર્ણન કરી બતાવ્યું છે અને પ્રસંગોપાત મનન કરવા યોગ્ય દર્શાવે આપી મુદરથ જીવનનું પરમ સાધ્ય જે ગુણો છે, તેનું છતાંદાર બ્યાન આપેલું છે. મુદરથવર્મ મુનિધર્મથી સરળ અને સુસાધ્ય છે, તેથી તેની આજ ઉપપોશિત સિદ્ધ કરવાને મંથકારે તે ઉપર અનેક પ્રકારે ઉલ્લેખ કરેલો છે.

મંથના આરંભમાં આવક સખ્દના અર્થનું મૌરવ બરેલું પ્રતિપાદન કરવામાં કર્તાએ પોતાના પાંચિત્યને પ્રભાવ સારી રીતે બતાવી આપ્યો છે. અને આવકના સત્ય લક્ષણો સાચીય પ્રમાણેથી ઉત્તમ પ્રકારે સિદ્ધ કરી બતાવ્યાં છે. તે પ્રસંગે આવકધર્મનું સ્વરૂપ, ધર્મોપદેશ આપવાની યોગ્યતા અને તેના પ્રકારો હૃદયભાગી દર્શનોથી એકા ઉત્તમ પ્રકારે દર્શાવ્યા છે કે, જે વાંચવાથી સામાન્ય વાચકોને ખજૂ તે સરજતાથી પ્રાથ્ય થઈ તેમ છે.

ધર્મના સામાન્ય અને વિશેષ-એકા જે પ્રકાર છે, સમગ્ર વર્તન એ સામાન્ય ધર્મ અને તારતમ્યદિગ્વિષય-એ વિશેષ ધર્મ બજાય છે. તેમાં સામાન્ય ધર્મ દોષ તે જ વિશેષ ધર્મ સુશોભિત થાય છે. આ ભેદમાં કર્તાએ સામાન્ય ધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે, અને તેની જાહેર મુદરથ આવકના ગુણેનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. પ્રથમ મુદરથ સખ્દનો અર્થ 'મૌરવે. એ નિ-શ્ચિત્તિ દત્તિ મુદરથ: ' એટલે સ્ત્રી સાથે થઈ મારીને રહે તે મુદરથ કહેવાય છે. તે મુદરથવાદારની ધ્યાનપતા વૈભવને લાદને બને છે અને તે વૈભવ ન્યાયથી મેળવવો જોઈએ. આદે મુદરથનું પ્રથમ લક્ષણ 'મ્યારદ્વલ્લક્ષણ' એમ બતાવવામાં આવ્યું છે. મુદ્ધ વ્યવહારથી (ન્યાય-પ્રમાણિક-ખાથી) ઉપાજ્ઞન કરેલી સંપત્તિ મુદરથ અને તેના પરિવારને મુખ્યકારી થાય છે, અને તેથી મુદ્ધાવાસના સુખો નિઃશંકપણે ભોગવાય છે. અન્યાયોપાજ્ઞિત સંપત્તિ શંકા અને બપનું સ્થાન રૂપ બની આ લોક તથા પરલોકમાં બનઈનું કારણ થઈ પડે છે. આ વિષે મંથકર્તાએ મ્પટ વિવેચન કરી અને ચરિતાનુયોગના આચીન દર્શનરૂપ કથાનો આપી એ આજ ગુણને દિવ્ય પ્રભાવ સારી રીતે દર્શાવ્યો છે. જેની જાહેર મુદરથના જીવનને ઉત્તમ અને યજ્ઞની બનાવનાર દાનધર્મ વિષે ખજૂ સ્વરો હૃદયરો કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રસંગે અન્યાયોપાજ્ઞિત દબના પ-રિજામને દર્શાવનારું રંકમેલીનું દર્શન થયું સુખોપક આપવામાં આવ્યું છે. અને તેને જાહેર મુદ્ધિનું સ્વરૂપ, ન્યાયનિષ્ઠ જતિનું આદારમ્, દેવદેવદિકના ભક્તજીથી થતી દાનિ, શુદ્ધ ભજુવ્યવહારના પ્રકાર, સમુદીના ચોગથી મુદ્ધિની વિચિત્રતા, તે અર્થે બનઈનીનું દર્શન આપી મંથકારે પ્રથમ ગુણ વિષે ખજૂ રસિક વિવેચન કરેલું છે.

મુદરથ ન્યાયોપાજ્ઞિત વૈભવવાળો દોષ પરંતુ જે તેનામાં શિશુચારનો ગુણ ન દેવ તે. તે યોગ્ય કરેવાય નહિ. તેથી તે પરી "શિષ્ટચારનીકે પ્રશંસા કરેવા રૂપ" બીજા ગુણ વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરોગી ગુણના વર્ણનમાં સદાચરના લક્ષણો આપવા આવ્યા છે કે, જેની જાહેર આવક મુદરથ લોકાપવાદને બધ શખેશ, મરીત-નિરોધિત ભેદને. ન્યાત, જન કે ધર્મનો એક શખેશ વિના ઉદાર કરવા, બીજાને કરેલા ઉપકારની કાર કરવી,

પ્રકૃતિઓના સંસર્ગમાં આવવું પડે છે તેથી પોતાને અવસ્થા કર્તવ્ય જે જે વ્યવહાર હોય તેમાં જે જે પ્રકૃતિનો યોગ થાય તેનો પોતાના વ્યવહારિક કાર્ય જેટલોજ સંબંધ રાખી પોતાના મુખ્ય નિશ્ચયમાં વિશેષ ધ્યાન દેવો નહિ. આપણા શુભ નિશ્ચયને વિરોધી એવા વિચારથી તણાઈ જવા કરતાં, આપણાં શુભ વિચારમાં અન્ય જનો દોષાય તેમ કરવાનો યત્ન રાખવો, મૈત્રી આદિ ઉત્તમ બાવનાઓથી દોષાઈ સર્વ પ્રાણીમાત્ર તરફ વાતસલ્ય પ્રેમ પ્રસારવો અને સર્વોપયોગી શુદ્ધવાસમાં રહીને પણ અનાસક્તિ રાખી, સમભાવે વર્તી મનુષ્યજીવનને ઉત્તમ કરતાં જવું, એ ઉત્તમ શિક્ષણોના પાઠ શુભ મેળવવાથીજ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આદાર, વિદાર, વિચાર, વાંચન, સંગત, વ્યવહાર આદિ સર્વ પ્રકૃતિમાં જે ઉત્તમ ગુણોનો પ્રકાશ પાડવામાં આવશે, તે પછી તમોને આ વિષય સંસાર પણ અમૃતમય લાગશે, કોઈ સ્થાને દુરામદ કે અનાદરની ભુલિ ઉત્પન્ન થશે નહિ, કોઈ પ્રિય પદાર્થને અભાવ કલેશ થશે નહિ, પરજીવનમાં પણ સ્વજીવન એટલે મુખી બળી ગયેલું લાગશે કે અન્યના દુર્લશોકથી તમને દુર્લશોક થયા વિના રહેશે નહિ અને શક્તિ-અનુસાર સર્વને સદાય કરવાની પણ ઇચ્છા થશે. ઉત્તમ વિચારો અને બધા બાવનાઓ શુદ્ધ થયેલા તમારા અંતઃકરણથી દર્શણમાં વધારે સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિબિંબ પામશે. અકસ્માત તમને તમારી ઉમદા આશાઓ અને ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થતી જણાશે; જ્ઞેન-આગમના તત્ત્વોનું જ્ઞાન અને તેના ખુલાસા સ્વતઃ પ્રાપ્ત થઈ આવશે, તમારી દૃષ્ટિજ કોઈ દિવ્ય પ્રકારે ખુલી જશે, શંકા, આકાંક્ષા, જડતા, પ્રમાદ, આલસ્ય, વિષયભોગેચ્છા, મિથ્યાત્વ, અસ્થિરતા, તથા અંધ-ગતા વગેરે દોષો તમારાથી દૂર રહેશે, અને બધા જીવનનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી તમે ધર્મના પૂર્ણ અધિકારી થઈ શકશો.

આવી રીતે ધર્મની સંપૂર્ણ યોગ્યતા ગુણોથીજ મેળવી શકાય છે, એ વાત સર્વ પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે. હવે તે ગુણોનું સ્વરૂપ કેવું છે ? અને તે ગુણો મનુષ્યને તેના જીવનમાં કેટલા લાભકર્તા છે ? તે વિષેનું સંવિસ્તર અને દટાંત સંહિત વિવેચનનું જ્ઞાન અન્યેક આવકે સંપાદન કરવું જોઈએ, અને તે જ્ઞાનને પોતાના નિર્ભજ ચારિત્રમાં ઉતારવું જોઈએ. તેમ કરવાથી શુદ્ધ-સ્થાવાસમાં રહેલા ધર્માધિકારી આવકમાં સાંસારિક ઉન્નતિની, અનુભવસિદ્ધ ધર્મકાર્યની, ની-તિના નિર્ભજ બોધની અને છેવટે આત્મજ્ઞાનની બાવનાઓ સ્ફુરિત થાય છે, તેમજ પોતાના ઉચ્ચ આશયોનું અને મહા પ્રભાવિક સમક્તિનું મહાભળ પણ પ્રગટ થાય છે.

આ માદ્ગુણ વિવરણ અંચ ઉપર્યુક્ત સર્વ માહાત્મ્યથી ભરપૂર છે. અને શુદ્ધ આ-વકને ધર્મનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરવામાં જે ગુણોની આવશ્યકતા છે, તેને યથાર્થ રીતે બતાવનારો છે. અને ધર્મના અધિકારી કોણ ? એ પ્રશ્નનો યથાર્થ નિર્ણય કરાવનારો છે. જેઓએ આવકપ-ણનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા નિશ્ચય કર્યો હોય, એટલે કે જેને આપણે શુદ્ધ આવક કહીએ છીએ, તેઓ આવા અંધના પ્રપંથ પદે અધિકારી છે અને ખાસ કરીને તેઓનેજ ઉદ્દેશીને આપણાં મટાપકારી મહામાઓએ આવા અંધો લખેલા છે. એટલુંજ નહિ પણ સર્વમાન્ય સર્વોપયોગી ધર્મ શકે તેમ પણ છે. આવા અંધો વાંચી, વિચારી શુદ્ધસ્થાવાસીએ પોતાના યથાર્થ સ્વરૂપને સ-મજ્ઞ થો છે અને પરિણામે ધર્મના પૂર્ણ અધિકારિ વર્ગમાં દાખલ થઈ શકે છે.

હદિ પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વર્તતો હોય પણ જો તે શુદ્ધ્યને પરનિંદા કરવ
હોય તો તે ઉપર કહેલો ગુણ નિર્દોષ ગણાવ્યો છે, તેથી તે પછી “કોઇનો અવજન
જોસવા રૂપ” ત્યાં ગુણનો પ્રસંગ સંદોષમાં વર્જી જતાવ્યો છે. નીચ ગોત્ર કર્મ જ
એવાને ત્યાં ગુણનો વિરોધ જોવા થવા માટે મંથકારે કાઢ એક વદ આલખીનું અસરકારક
આપેલું છે.

પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વર્તે અને પરનિંદા પરદરે છતાં પણ જો નાકારા ધરમાં અને
કારા પડોસમાં રહેનાર શુદ્ધ્ય હોય તો તેને અનેક પ્રકારની હાનિ થાય છે, તે બતાવાને “શુ
રૂપ કેવા ધરમાં અને કેવા પડોસમાં રહેલું” કોઈએ ” તે વિષે સાતમા ગુણનું વિવેચન
રવામાં આવ્યું છે અને તે વિષે ચિરનાર પર્વત પાસે આવેલા કુબેરપુરની અખિલા નામની વિ
પ્રપત્નિનો દાખલો આપી નાકારા પડોસથી કેવી હાનિ થાય છે, એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. આ
જ પ્રસંગને પુટ કરવા માટે તે પછી આઠમા ગુણ તરીકે “સત્સંગ રાખવાનો” ઉપદેશ આ
પેલો છે. અને તેને માટે પીરપુર નગરના પ્રમાકર નામના એક વિપ્રકુમારનું હૃદયપ્રાવી દર્શાવ
આપી મંથકારાએ સંકુપરેલોનો ધણે મધુર સ્વાદ અખાઓ છે.

ઉપર કહેલા બધા ગુણો પ્રાપ્ત થયાં હોય છતાં પણ જો શુદ્ધ્ય માતાપિતાનો પરમ ભક્ત
ન હોય તો તે કર્મનો અધિકારી બનતો નથી, તેથી “માતા પિતાની ભક્તિ-સેવા કરવા-
રૂપ” નવમો ગુણ વર્જી જતાવ્યો છે. આ પ્રસંગે મંથકારે સત્યુત્તના હાજોનું સારું વિવેચન
કરી બતાવ્યું છે અને તે ઉપર કેટલાએક મનોરંજક દાખલાઓ આપી એ ગુણની ઉપયોગિ-
તા સિદ્ધ કરી બતાવી છે. ઉપરુક્ત સર્વ ગુણો પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ શુદ્ધ્ય પોતાના જીવનમાં
સાવચેત રહેવાનું છે. કાઈ પણ સ્થળ ઉપદરવાજી” નેવામાં આવે તો તત્કાળ તેનો ત્યાગ કરવો
નંદ્યો, તે ત્યાગને જ દરામા ગુણ તરીકે ગણી મંથકારે “શુદ્ધ્ય કેવા દેશમાં અને કેવા
સ્થળમાં રહેલું” કોઈએ, ” એ વિષે સારું વિવેચન કરેલું છે નાકારા યજ્ઞમાં વાસ કરવાથી
કેવી હાનિ થાય છે, તે વિષે પદ્મપુર નગરના નિર્વિચાર સંજ્ઞન અસરકારક દર્શાવ આપી આ
ગુણની ખરી ઉપયોજિતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે.

સારા યોગ્ય સ્થળમાં વાસ કરનાર શુદ્ધ્ય પણ કોઈનાર નિર્દિત કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થઈ જાય
છે, તેથી તે પછી “નિર્દિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવારૂપ” અગીયારમાં ગુણનું વર્જન કર-
વામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે અયોગ્ય કાર્યનો આરંભ, પ્રગ વખે સાથે વિરોધ, અપવાન્ટી
સાથે સ્પર્ધા અને સ્ત્રી ભતિનો વિશ્વાસ-એ ચાર જે સત્યુત્તના દ્વાર કહેવાય છે, તે વિષે વિવેચન
કરી અને ઉચ્ચપણી નગરીના રોગ નામના આલખીની દર્શાવ-કથા આપી મંથકારે આ સર્વો-
પયોગી મહાન ગુણનો ઉત્તમ મદદિમા વર્જી જતાવ્યો છે. તે પછી સ્વચ્છ, સ્વરેષ, સ્વભાવિ
અને રાત્ર્યને અદિતકારી કર્તવ્યને અગીયાર ન કરવાનો બોધ આપેલો છે. અને તેથી કેવી હાનિ
થાય છે, તે વિષે અનેક પ્રમાણે આપી સારી રીતે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

દક્ષિણતા રાખવી, કાંઈની નિંદા કરવી નહિ, સન્પુરુષોની પ્રશંસા કરવી, વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવું, સંપત્તિમાં નમ્ર થવું, પ્રસન્ન થોડું બોલવું, કાંઈ સાથે વિરોધ કરવો નહિ, અંગીકાર કરેલું કાર્ય પૂરું કરવું, નકામો ખર્ચ કરવો નહિ, હંમેશા યોગ્ય સ્થાને ક્રિયા કરવી, સાચા કામ કરવાનો આગ્રહ રાખવો, પ્રમાદ છોડી દેવો, લોકાચારને અનુસરવું, અને જામાના પ્રમાણે ચાલવું, આ પ્રમાણે શિષ્ટાચારના લક્ષણો જાતારી તે ઉપર કૌચાંગી નગરીના ધર્મપાત્ર અને વમુષાળ ક્રેટીનું અસરકારક દર્શાવે આપી એ બીજા ગુણના વર્ણનની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે.

ગૃહસ્થ શિષ્ટાચાર પાળનારો હોય પણ જો તે વિવાહ સંબંધમાં અવિચારી બની જાય તો તેની કુલ વ્યવસ્થાને ભંગ થઈ જાય, તેથી તે પછી “સમાન કુલ તથા શ્રીલવાક્ષા અન્ય ગોત્રી સાથે વિવાહ સંબંધ લોકવાનો” ત્રીજો ગુણ આપવામાં આવ્યો છે. આ ગુણના વિવેચનમાં ધર્મ અને અધર્મ મળી આઠ પ્રકારના વિવાહનું વર્ણન આપી તે પ્રસન્ન કુલીન કન્યાના લક્ષણો તથા વિવાહને યોગ્ય વધનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરી આવક ગૃહસ્થાવાસના ઉચ્ચ બંધારણ સંબંધે સારો ઉત્તેજ કરવામાં આવ્યો છે. શ્રી અને પુરુષની સમાનતાને લઈને ધર્મ, શોભા, કીર્તિ અને આ લોકના સર્વ સુખો પ્રાપ્ત થાય છે અને વિષમતાને લઈને કષ્ટક્રમેશ પ્રમુખ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષે મંથકારે સુભદ્રાનું દર્શાવે આપી તે દોષનો અહો ચિનાર આપેલો છે. આ પ્રસન્ન આવક કુલીની ઉત્તમ રિયતિ કેવા પુત્રોથી રહે છે, તે વાત દર્શાવવાને મુગ્ધત, અતિમુગ્ધ, મુગ્ધ અને કુર્વાચાર એ ચાર પ્રકારના પુત્રોના લક્ષણો આપ્યા છે. જે ઉપરથી આવક સંસારમાં અપિત્રાદિક પરિવારની વ્યવસ્થા કેવી રાખવી જોઈએ, એ વાત મુચરી તે સાથે યથાથ ગૃહિણી શ્રાવિકાનું સ્વરૂપ પણ કહી બતાવ્યું છે. ઉત્તમ ગૃહિણી સંસારને શોભાવે છે અને અધમ અંગના ગૃહસ્થાને હિમ શિત્ર કરી નાંખે છે. તે વિષય ચર્ચા સ્થાવિત્રી નામની એક હસડી ક્રેટીનું સુખોષક દર્શાવે આપવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે આવક સંસારના શિશુનુરૂપે આ ત્રીજો ગુણ વર્ણવી એ વિષયને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

કદિ આવક ગૃહસ્થ મુગ્ધ બીજા યોગથી મુગ્ધ થયો હોય, પરંતુ જો તે પાપથી ડરતો ન દોષ તો તે યોગ્ય ગણાતો નથી, તેથી તે પછી “પાપભીરુ” નામના ચોથા ગુણનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આ ગુણના વિવેચનમાં જો પુરુષ પાપભીરુ ન હોય તો તેને અનર્થના કારણે પણ અનેક દુર્વિચારો લાગુ પડે છે. એ વાત મંથકારે આ ગુણને અંગે દર્શાવી છે. તે પછી પાપભીરુ ગૃહસ્થને કેવા લાભો થાય છે, તે વિષે કુલચંદ્ર નગરના વિમળ તથા સાદુદેવ નામના બે ક્રેટિકુમારોનું દર્શાવે આપી એ ચોથા ગુણને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

કદિ ગૃહસ્થ પાપભીરુ હોય પણ જો પ્રતિદ્વ દેશાચારથી ઉચ્ચલી રીતે વર્તતા હોય તો તે ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય ગણાતો નથી, તેથી “પ્રસિદ્ધ દેશાચાર” નામના પાંચમા ગુણનું વર્ણન કરી જનસરમાં આવ્યું છે. જો ગૃહસ્થે લોક વિરુદ્ધ કે ધર્મ વિરુદ્ધ આચારનો ત્યાગ કરવા જોઈએ. અન્યથા તે પુરુષ લોકમાન્ય, યશસ્વી અને સિદ્ધકાર્ય થઈ શકતો નથી. આ પ્રસન્ન મંથકારે ગૃહસ્થને શિષ્ટાચાર યોગ્ય કેટલાએક લોક વિરુદ્ધ કાર્યો ગણાવી તેમાંથી દૂર રહેવા મુને ઉપદેશ આપેલો છે.

હદિ પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વર્તતા દોષ પણ ને તે શુદ્ધ અને પર્નિદા કરે
 દોષ તો તે ઉપર કહેલો યુગ નિર્ણય થઈ ગયો છે, તેથી તે પડી છે. આથી આપણે
 યોગેશ્વર રૂપ "હા યુગનો અર્થ અર્થમાં વર્ણવી જવાયો છે. નીચ ગ્રંથ કર્યો
 એવાને આ યુગનો વિશેષ જોવા થયો માટે અંધારે કોઈ એક દેહ આપણી આંખમાં
 આપેલું છે.

પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વર્તે અને પર્નિદા પદ્ધતિ છતાં પણ જે નાના ધર્મમાં આ
 દોષ પડેલોમાં રહેનાર શુદ્ધ દોષ તો નેને અનેક પ્રકારની દાનિ થાય છે, તે બનવાને શ્રેષ્ઠ
 રૂપ કેવા ધર્મમાં અને કેવા પડેલોમાં રહેલું છે? તે વિશેષ શુદ્ધતા મુજબ વિશેષ
 રવામાં આપ્યું છે. અને તે વિશેષ ગિરનાર પર્વત પાસે આવેલા કુપેશ્વરની આજિઠા નામની
 પ્રપત્નિના દાખલો આપી નાસા પડેલોથી કેવી દાનિ થાય છે, એ નિર્દેશ કરી જવાયું છે. આ
 પ્રમંથને પુટ કરવા માટે તે પડી આડા મુજબ નગીકે "અર્થમાં દાખવાનો" ઉપર આ
 પેટા છે. અને તેને માટે વીરપુર નગરના પ્રમાણે નામના એક વિશ્વકર્માનું દર્શન કરી
 આપી અંધકારમાં સંકુપ્તરોનો ધર્મ મુજબ આદ્ય અર્થમાં છે.

ઉપર કહેલો જણા યુગો પ્રાપ્ત થયા દોષ છતાં પણ જે શુદ્ધ આત્મવિદ્યાનો પદ્મ અર્થ
 ન દોષ તો તે ધર્મનો અધિકારી બન્યો નથી, તેથી "આત્મા વિદ્યાની અભિ-ભાષા રૂપ"
 રૂપ "નવમો યુગ વર્ણવી જવાયો છે. આ પ્રમંથે અંધકારે અપુષ્પના કારણે નું માટે વિશેષ
 કરી જવાયું છે. અને તે ઉપર કેટલાએક મનોરંજક દાખલાઓ આપી એ મુજબની ઉપર મિ
 તા સિદ્ધ કરી જવાયો છે. ઉપર આ સર્વ યુગો પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ શુદ્ધ અને નાના
 સાવચેત રહેવાનું છે. કોઈ પણ ધર્મ ઉપર આજીવન જેવામાં આવે તો નાના નેને નાના
 નાના. તે ત્યાગને આ પ્રમાણે યુગ નગીકે મળી અંધકારે "શુદ્ધ દોષ કેવા રૂપમાં અને કેવા
 રૂપમાં રહેલું છે? તે વિશેષ પદ્ધતિ નગરના નિર્ધિષ્ટારે સંસ્કાર નગરના નાના નાના
 કેવી દાનિ થાય છે, તે વિશેષ પદ્ધતિ નગરના નિર્ધિષ્ટારે સંસ્કાર નગરના નાના નાના
 મુજબની આ ઉપર આજિઠા સિદ્ધ કરી જવાયો છે.

આરા ધ્યાન રાખવામાં વાસ કરનાર શુદ્ધ પણ કેટલાક નિર્ધિષ્ટ કાર્યોમાં પ્રવેશ થાય
 છે, તેથી તે પડી "નિર્ધિષ્ટ કાર્યોમાં પ્રવેશ ન કરેલા રૂપ" આ પ્રમાણે
 વામાં આપ્યું છે. આ પ્રવેશને કારણે આ પ્રવેશ થાય છે. આ પ્રવેશ થાય છે.
 સાથે આપ્યું અને સ્ત્રી જાનિનો વિશ્વાસમાં આર ને આ પ્રવેશ થાય છે. તે વિશેષ
 કરી અને ઉપર આજીવન નગરના કોઈ નામના આજીવન ને તે પડી આ પ્રવેશ થાય છે.
 પડેલી મદાન મુજબની ઉપર આજીવન નગરના કોઈ નામના આજીવન ને તે પડી આ પ્રવેશ થાય છે.
 અને સાવચેત અધિકારી કર્મને આજીવન ન કરવાનો ને તે પડી આ પ્રવેશ થાય છે.
 છે, તે વિશેષ અનેક પ્રમાણે આપી આવી રીતે પ્રવેશ થાય છે. આ પ્રવેશ થાય છે.

દક્ષિણના રાખવી, કોઈની નિંદા કરવી નહિ, સત્પુરુષોની પ્રશંસા કરવી, વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવું, સંપત્તિમાં નમ્ર થવું, પ્રગલ્ભ થોડું બોલવું, ક્રોધ ત્યાગે વિરોધ કરવો નહિ, અંગીકાર કરેલું કાર્ય પૂરું કરવું, નકામો ખર્ચ કરવો નહિ, હંમેશા યોગ્ય રથાને ફિલા કરવી, સાચા કામ કરવાનો આગ્રહ રાખવો, પ્રમાદ છોડી દેવો, લોકચારને અનુસરવું, અને જ્ઞાતાના પ્રમાણે ચાલવું, આ પ્રમાણે શિષ્ટાચારના લક્ષણો જતારી તે ઉપર કૌશાંભી નગરીના ધર્મપાળ અને વસુપાળ કૈટીનું અસરકારક દર્શન આપી એ બીજા ગુણના વર્ણનની સમાપ્તિ કરવામાં આવે છે.

ગૃહ્ય શિષ્ટાચાર પાળનાગે દોષ પશુ બે તે વિવાહ સંબંધમાં અવિચારી બની જાય તો તેની કુલ વ્યવસ્થાનો ભંગ થઈ જાય, તેથી તે પછી “સમાન કૃત તથા શીલવાક્ષા અન્ય ગોત્રી સાથે વિવાહ સંબંધ જોડવાનો” ત્રીજો ગુણ આપવામાં આવ્યો છે. આ ગુણના વિવેચનમાં ધર્મ અને અધર્મ મળી આઠ પ્રકારના વિવાહનું વર્ણન આપી તે પ્રસંગે કુલીન કન્યાના લક્ષણ તથા વિવાહને યોગ્ય વયનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરી આવક ગૃહસ્થાવાસના ઉચ્ચ બંધારણ સંબંધે સારો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. સ્ત્રી અને પુરુષની સમાનતાને લઈને ધર્મ, શૌભા, ક્રાંતિ અને આ લોકના સર્વ મુખો પ્રાપ્ત થાય છે અને વિષમતાને લઈને કલક કલેશ પ્રમુખ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષે મંથકારે સુત્રદાનું દર્શન આપી તે દોષનો અહો મિતાર આપેલો છે. આ પ્રસંગે આવક કુલીન ઉત્તમ સ્થિતિ કેવા પુત્રોથી રહે છે, તે વાત દર્શાવવાને મુગ્ધત, અતિમુગ્ધ, કુમુગ્ધ અને કુશાંભાર એ ચાર પ્રકારના પુત્રોના લક્ષણો આપ્યા છે. જે ઉપરથી આવક સંસારમાં ઔપચારિક પરિવારની વ્યવસ્થા કેવી રાખવી જોઈએ, એ વાત મૂલ્યવી તે સાથે યથાથ ગૃહિણી શ્રાવિકાનું સ્વરૂપ પણ કહી જતાવ્યું છે. ઉત્તમ ગૃહિણી સંસારને શૌભાવે છે અને અધમ અંજના ગૃહસ્થને હિમ લિપ્ત કરી નાંખે છે. તે વિષય ચર્ચા સ્થાવિત્રી નામની એક હલકી સ્ત્રીનું સુમેધક દર્શન આપવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે આવક સંસારના શિષ્ટનૃપે આ ત્રીજો ગુણ વર્ણવી એ વિષયને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

હવે આવક ગૃહસ્થ સુઠ સ્ત્રીના યોગથી મુક્ત થયો દોષ, પરંતુ બે તે પાપથી કર્તો ન દોષ તો તે યોગ્ય ગણાતો નથી, તેથી તે પછી “પાપભીરુ” નામના ચોથા ગુણનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આ ગુણના વિવેચનમાં બે પુરુષ પાપભીરુ ન દોષ તો તેને અનર્થના કારણે સ્વ અનેક દુર્લભતા લાગુ પડે છે. એ વાત મંથકારે આ ગુણને અંગે દર્શાવી છે. તે પછી પાપભીરુ ગૃહસ્થને કેવા લાભો થાય છે, તે વિષે કુશાંભી નગરના વિભગ તથા સદુદેવ નામના બે દ્રેતિકુમારોનું દર્શન આપી એ ચોથા ગુણને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

હવે ગૃહ્ય પાપભીરુ દોષ પશુ બે પ્રતિદ્દેશાચારથી ઉલટી રીતે વર્તતા દોષ તો તે ગૃહસ્થ ધર્મને યોગ્ય ગણાતો નથી, તેથી “પ્રસિદ્ધ દેશાચાર” નામના પાંચમા ગુણનું વર્ણન કરી બનાવવામાં આવ્યું છે. જૈન ગૃહ્યે લોક વિરુદ્ધ કે ધર્મ વિરુદ્ધ આચારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. અન્યથા તે પુરુષ લોકમાન્ય વશ રહી અને સિદ્ધકાર્ય થઈ શકતો નથી. આ પ્રસંગે મંથકારે ગૃહ્યને શિષ્ટનૃપે લેવા યોગ્ય કેટલાએક લોક વિરુદ્ધ કાર્યો ગણાવી તેમાંથી દૂર રહેવા સૂચને ઉપદેશ આપેલો છે.

હદિ પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વર્તતો હોય પણ જો તે શુદ્ધરથને પરનિંદા કરી દોય તો તે ઉપર કદેતો ગુણ નિષ્કુળ થઈ જાય છે, તેથી તે પત્ની “કાષ્ઠનો અપમાન કરવા” હુકમ કરે છે. નીચે જોવા કર્મ એવાને આ ગુણનો વિશેષ જોવા થતા માટે મંથકારે કોઈ એક શબ્દ “પ્રાત્નભી” અસરમાં આપેલું છે.

પ્રસિદ્ધ લોકાચાર પ્રમાણે વળે જોને પરનિંદા પરદરે જતાં પણ જો નાહતા પરમાં જાતા પડેલામાં રહેનાર શુદ્ધરથ હોય તો તેને અનેક પ્રકારની દાનિ થાય છે, તે બતાવાને કારણે કેવા ધરમાં અને કેવા પડોસમાં રહેવું જોઈએ ” તે વિશે સાતમા ગુણનું વિવેચન રવામાં આવ્યું છે અને તે વિશે ચિરનાર પર્વત પામે આવેલા કુબેરપુત્રની અધિક નામની પ્રપલિનો દાખલો આપી નામના પડોસથી કેવી દાનિ થાય છે, એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. જો પ્રસંગને પુટ કરવા માટે તે પત્ની આડમા ગુણ તરીકે “સત્સંગ રાખવાનો” ઉપદેશ આપેલો છે. અને તેને માટે ચીરપુર નગરના પ્રભાકર નામના એક વિપ્રકુમારનું શબ્દપ્રમાદી દર્શન આપી મંથકારાંજી સદુપદેશનો ખજો મંપુર સ્વાદ અપાઓ છે.

ઉપર કહેલા જથ્થા ગુણો આત્મ થયાં હોય જતાં પણ જો શુદ્ધરથ માતાપિતાનો પદમ ભજન ન હોય તો તે ધર્મનો અધિકારી બનતો નથી, તેથી “માતા પિતાની ભક્તિ-સેવા કરવા” રૂપ નરમો ગુણ વર્ણવી બતાવ્યો છે. આ પ્રસંગે મંથકારે સ્વપુત્રના સહજોનું સાદું વિવેચન કરી બતાવ્યું છે. અને તે ઉપર કેટલાએક મનોરંજક દાખલાઓ આપી એ ગુણની ઉપયોગિતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે. ઉપર્યુક્ત સર્વ ગુણો આત્મ થયાં જતાં પણ શુદ્ધરથ પોતાના જીવનમાં સાવચેત રહેવાનું છે. કોઈ પણ સ્થળ ઉપદેશચતુર જનમાં આવે તો તત્કાળ તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તે ત્યાગનેજ દશમા ગુણ તરીકે જણી મંથકારે “શુદ્ધરથ કેવા દેશમાં અને કેવા સ્થળમાં રહેવું જોઈએ, ” એ વિશે સાદું વિવેચન કરેલું છે નયત અયગમાં વાસ કરવાથી કેવી દાનિ થાય છે, તે વિશે પદ્મપુર નગરના નિર્વિચાર સન્નનું અસરકારક દર્શન આપી આ ગુણની ખરી ઉપયોગિતા સિદ્ધ કરી બતાવી છે.

મારા યોગ્ય સ્થળમાં વાસ કરનાર શુદ્ધરથ પણ કોઈવાર નિર્દિન કાર્યમાં મગ્ન થઈ જાય છે, તેથી તે પત્ની “નિર્દિન કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવા” અગ્રીયારમાં ગુણનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે અયોગ્ય કાર્યનો આરંભ, મગ્ન વર્ગ સાથે વિરોધ, બતરાત્તી સાથે રૂપમાં અને સ્ત્રી વતિનો વિશ્વાસ-એ ચાર જે મુદ્દાના દાર કહેવાય છે. તે વિશે વિવેચન કરી અને ઉચ્ચપણી નગરીના રોગ નામના આદ્યજની દર્શન-કથા આપી મંથકારે આ સર્વોપયોગી મદાન ગુણનો ઉત્તમ મદિમા વર્ણવી બતાવ્યો છે. તે પત્ની સ્વજન, સ્વદેશ, સ્વગ્ગતિ અને સત્ત્વને અદિતકારી કર્તવ્યને અગ્રીકાર ન કરવાનો જોય આવ્યો છે. અને તેથી કેવી દાનિ થાય છે, તે વિશે અનેક પ્રમાણો આપી સારી રીતે પ્રતિષ્ઠાન કરવામાં આવ્યું છે.

ઉપર કરેલા જથ્થા ગુણે પ્રાપ્ત કર્યા હોય તે છતાં જો પોતાના ધરવ્યવહારની સ્થિતિનો વિચાર કર્યા વગર ઉપાઉપજે ખર્ચ થાયે તો તેની વ્યવહાર નીકા આશી શકતી નથી, તેથી તે પછી જ “આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખવાનો” બારમો ગુણ વર્ણવી જતાવવામાં આવ્યો છે. મુદત્તે ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યમાંથી કેવી રીતે વ્યય કરવો અને ઉપયોગ કરવો, તે વિશે આ પ્રસંગે ધર્મ વિવેચન કરી એક કૃષ્ણ શ્રેણીનું અસરકારક દર્શાવ આપેલું છે. અને વૈભવને અનુસાર ખર્ચ કરનાર મુદત્ત પ્રતિજ્ઞા, યજ્ઞ, પુણ્ય, સુખ અને સંપત્તિ સારી રીતે મેળવી પોતાના મુદત્તધાનને સારી રીતે દીધાવે છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે.

મુદત્ત આયોજિત વ્યય કરનાર દોષ પણ જો તે મુદત્તને જાણે તેજો વેધ પહેરે નહીં તો તે મુદત્ત પોતાની પ્રતિજ્ઞાને યથાર્થ જાગવી શકે નથી, તેથી તે પછી અંધકાર “વૈભવને અનુસાર વેધ રાખવાનો” તેરમો ગુણ વર્ણવી જતાવ્યો છે. આ ગુણને અંગે માંગમ્પના આપ્ત વિવેચન કરી તે વિશે કર્ણદેવનું મનોદર દર્શાવ આપ્યું છે. જો મનન કરવા જેવું છે.

અંત્ય તેથી જારેર સ્વરૂપ વડે સુશોભિત દેખાનો મુદત્ત જુદાના આંતર સ્વરૂપથી ર-
દિન દેવ તે તે ઉત્તમ મજાનો નથી, તેથી “જુદાના આઠ ગુણે મેળવવા રૂપ” યોગ્ય
મુદત્ત વર્ણન કરી જતાવ્યું છે. અને તે ઉપર નારદ અને પર્વત નામના બે વિદ્યાર્થીઓનું સ-
ંવાદ દર્શાવ્યું આપેલું છે.

જન્મ અને જાંતર આપ્તથી યુક્ત યોગ્યો મુદત્તને સતત ધર્મશ્રવણ કરતો ન હોય,
તે તે જન્મ જન્મનો મજાવ છે, તેથી તે મુજની પછી “ધર્મ શ્રવણ કરવારૂપ” પંદરમો
ગુણ વર્ણન કરી તે સંજોગે મજાકાર મટી અને સુદર્શન એટીના દર્શિત આપવામાં આવ્યા
છે. આ રૂપથી જન્મ અને જન્મ-જન્મના મુદત્ત ઉપર ધર્મશ્રવણના મહિમાનું સ્વરૂપ પ્રગટ
કરેલું છે.

જન્મ અને જન્મ આપ્તથી મુદિવામાં મુદત્ત આવક સાથે જાણ કરતો દોષ પણ જો
તે જન્મ ન જન્મને જિન ન જિનને મજાના આ મનુષ્ય સારી તરફ ઉપેક્ષા સાખી અવાર
નિહ-ન નિવે. જન્મ કરે ન દેવ તો તે અધિચારી પૂરૂપ મજાવ છે, તેથી તેને માટે સંપા-
દ-કાર તે જન્મ આપ્તથી દેવજાનને ત્યાગ અને મકાસે જોગ્યન કરવારૂપ”
સેવ ન જન્મ મુદત્ત વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અને તે વિશે ધર્મના સાક્ષી
વિવે. કરેલું છે.

જન્મ મુદત્ત મુદત્તે જન્મ-જન્મને રસને ધર્મ, અર્થ અને કામ મજાના જિનને અને
વેવેરે-જન્મને જન્મ મુદિવે. જન્મ કરે જન્મને. આ વાત નિહ કરા માટે
“જિવે-જન્મ મુદત્ત મુદત્ત” જન્મના અને “અનિચિની વર્ધિત કરવારૂપ”
જો માટે જન્મ મુદત્ત મુદત્ત મુદત્ત મુદત્ત મુદિવે. જન્મ કરે. વિવેચન અને અનિ-

ચિનું સ્વરૂપ જોવા ઉત્તમ પ્રાપ્તિ વર્ણવેલું છે. જે પ્રત્યેક વાચકને મનન જેવું છે. મુદરચના ધર્મમાં પોષ્યવર્ધનમાં કાળ કાળ આવેલ છે અને તે તે વર્ષવાનું છે, તે વિષે મંથકારે સંક્ષેપમાં ધણું સારું સમજાવ્યું છે. અને અતિથિ પ્રતિજ્ઞાનપુરના વિખ્યાત નરપતિ શાલિવાહનનો સુખોદક મંથન આપેલો છે.

વંશવત્સંપત્તિ ધર્મેના શુદરચને ઘેર અનેક ચોગ્ય અતિથિઓ આવે છે, તેમ આશ્રમ સેવાને પણ આવે છે, તેમજ તેની સમ્રાટ સેવાને ધણી ચોગ્ય પુરોષ આ મોટાના અભિમાનને સહ તેનામાં મિથ્યામદ રાખવાનો સ્વભાવ પડી જાય છે અને નિર્બુજમાં પક્ષપાત કરવાની પ્રતિષ્ઠા ધરાવે છે, તેથી મંથકારે તે પછી “ મિથ્યાત્યાગ કરવારૂપ ” અને “ બુજમાં પક્ષપાત કરવારૂપ ” વીરમા અને એકવીરમા શુદરચ દર્શાવ્યું છે. જે ઉપરથી શુદરચ ધર્મની ચોગ્યતાનું વધાર્થ સ્વરૂપ જાણી શકાય છે.

સાંસારિક પ્રતિષ્ઠામાં અનેક જાનના કાર્યો ધરાવે છે, અને તેથી કાંઈકાર અ ઉપાધિઓ પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી ચોગ્ય શુદરચે નિર્વિદ્વેશ અને કાળની અર્પામાં ન જોઈએ, અને પોતાનામાં કેટલી સક્રિય છે, તેનો વિચાર કરે જોઈએ. જે દેશ, કાળ સક્રિયનો વિચાર કરવામાં ન આવે તો પશ્ચાત્તપ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયા વિના રહેતો તેથી તે વિષે “ અદેશ અને અકાળ અર્થના ત્યાગ કરવારૂપ ” અને “ સ્વ તથા અગામ્યને જાણવારૂપ ” જાણીશ અને ચોવીરમા શુદરચ જ્યાં આપવામાં આવ્યું છે, અગામ્ય જાણવા ઉપર સંકુચાવની નમ્રતા રાખી સુદૃઢભૂતસેનના મંત્રી કુમારદેવનું આપી મંથકારે એ શુભની મદદ સારી રીતે પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

પ્રત્યેક શુદરચે મન અને જાનથી વૃદ્ધ એવા પુરોષની સેવા પૂર્ણ કરવી જોઈએ અને પોતાને આશ્રયે રહેવા પોષ્ય વર્ધન પોષણ કરવું જોઈએ. તે સિવાય શુદરચધર્મની ઉપયોગિત મિદ્ધ થતી નથી. તેને માટે “ જનધારી અને જાનકુળની પૂજા કરવા રૂપ અને પોષ્ય વર્ધન પોષણ કરવા રૂપ ” જોવીશ તથા પચ્ચીસમા ગુણોની આવસ્થા દર્શાવી છે અને પ્રસંગે મની, જદ્ધ અને પોષ્યજનોના સ્વરૂપનું સ્પષ્ટીકરણ સારી રીતે કરી જતાવ્યું છે.

નિર્વિદ્વેશ કર્મોના નિવાસવાળા સંસારી જીવનમાં શુદરચને રાખે રાખે આગામી અનર્થોની યજ્ઞ રાખવાની છે અને કાર્યકાર્યના નિર્ણય જાનને મેળવવાનું છે. તેથી તેને માટે “ જ્ઞાને કાલે ધનનાર અનર્થાદિને વિચાર કરવા રૂપ અને વિદ્યુષ્ઠ જાણવા રૂપ ” જોવીશ અને સત્યાવીરમા શુદરચ સ્વરૂપ દર્શાવેલું છે. એ શુભોના માદાત્મ્યને પ્રગટ કરવા ધનકેલી અને મુશુદ્ધિ-મંત્રીનું રસિક દર્શાવ આપવામાં આવેલું છે.

પ્રત્યેક શુદરચે બીજાને કરેલા ઉપકારની કદર કરવી જોઈએ. તેમ ન કરવાથી તે લોભામાં ફત્તન અણાય છે, તેથી તેની તત્કે લોભા માનદર્શિની જોવા નથી. જે શુદરચ કૃત્ય દોષ છે.

લોકપ્રિય થાય છે. અને લોકપ્રિયિ મેં રાજામાંજ મદન્ય જાનની ઉચ્ચત્વ મળે છે. તેથી પ્ર-
થકારે ॥ કૃતજ્ઞા, અને લોકવશીલ થયા કૃષ્ણ ॥ અર્થાત્તિમ્મ અને એ વસ્તુને ક્રમા નું આગ
વિવેચન સાથે દર્શાવ્યા છે. કૃતજ્ઞતાના મુજબ ઉપર વર્ણવ્યામાં વિવિધતા અને ગાંધાર-
ભવજાના મુજબ ઉપર અભયકુમાર મંત્રીને, સમિક દર્શન આપી, મંથકારે એ ઉચ્ચ મુજબ
જોરવ મથાર્ય પ્રતિષ્ઠાન કરેલું છે.

શુદ્ધ કૃતજ્ઞ અને લોકપ્રિય થયો દોષ છતાં પણ જે નેનામાં વચન કે કથા ન દોષ તે
તે ન્યૂનતાવાળો મળાય છે. તેથી ઉત્તમ શુદ્ધ સ્વભાવ અને કથા માગ્ય કરી દેખાએ. તેથી પ્ર-
થકારે તે પછી “ રાજાજ્ઞ અને સદૃશ રૂપે ” નીચે અને એકપ્રકારમાં મુજબનું મથાર્ય વિવે-
ચન કરાવ્યું છે અને તેની પુષ્ટિને માટે અબુદિયારુષાદજીના મદનગત કુમારપાળના મંત્રી
આંખડ દેવ અને મદારાત્ત વિક્રમાદિત્યના સુભાષક દર્શનો આપવામાં આવ્યા છે. અર્થાત્તિ મુજબ
શુદ્ધકથાના વર્ણન સંબંધી મુજબ દર્શાવ્યા પછી મંથકાર તેના આંતરગુણનું વર્ણન કરી જનારે
છે કે જે મુજબ શુદ્ધકથા આવકની માનસિક ઉચ્ચતાને દર્શાવનારા છે. ઉત્તમ અભાવના પ્રભાવને
દર્શાવનાર શુદ્ધકથા પ્રથમ તો સૌમ્ય-મનોહર આકૃતિવાળો દોષો વંદ્ય છે. દર્શનીય, અને પ્રમત્ત
મૂર્તિ શુદ્ધકથા દેખાવ ઉપરથી તેના આંતરગુણો જણાઈ આવે છે. અવગતક આકૃતિવાળો
પુરુષ દુરુષી દોષ લોકોને ઉદ્દેગનું કારણ બને છે. તેથી મંથકારે “ રાજાજ્ઞ ” નામે જતીશમે
મુજબ દર્શાવી રાજા વીરધવજનું આકર્ષક દર્શન આપ્યું છે.

જે સૌમ્ય દોષ તે પદોપકારી દોષો જોઈએ. તેમ વળી પદોપકારના મુજબ વચરની સૌમ્ય-
તા નકામી ગણાય છે, તેથી તે મુજબની પછીજ તેવીકથા મુજબ તરીકે પદોપકારને મળેલો છે. મં-
થકારે આ સ્થળે પદોપકારના માહાત્મ્યને દર્શાવનાર સાઈ વિવેચન કરેલું છે. તે મુજબને આક-
ર્ષક બનાવવા માટે વિક્રમ અને હરજ રાજાના સુભાષક દર્શનો આપવામાં આવેલા છે. જે
વાંચવા ઉપરથી પદોપકારનો અદ્ભુત પ્રભાવ વાંચકના બાજુમાં આવી શકે છે. ઉપર કહેલા
સર્વ મુજબી મુજબ થયેલા શુદ્ધકથાને સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓ વિષય એવા વિષય નામમાં બેઝી
ન બધ તેથી છેવટે “ આંતરંગ શાન્તુ જેવા કામ કોષાદિનો ત્યાગ કરવારૂપ ” મોતીશમે
મુજબ દર્શાવેલો છે. તે પ્રસંગે એ આંતરગુણોનું મથાર્ય સ્વરૂપ બતાવી મંથકારે શુદ્ધકથાને અ-
ધ્યાત્મ માર્ગ તરફ વાળવાની સૂચના કરી છે. અને તેની પછી છેવટે “ હૃદયોને વશ કરવા-
રૂપ ” પાંતીશમા મુજબનું સર્વોત્તમ દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. આ મદન અંતિમ મુજબનો અનુષ્ઠ
પ્રભાવ દર્શાવવામાં મંથકારે પોતાનું અરેખ્ય પાંડિત્ય પ્રગટ કરી બતાવ્યું છે. અને છેવટે આ
માર્ગનુસારી પાંતીશ મુજબ કે જેઓનું મેવન કરવાથી અબુદ્ય આપનારા એકધર્મને પ્રાપ્ત કરી
બધ્ય પુરુષો સમ્યક્ત્વ સહિત નિર્મલ બાર તત રૂપ આવકધર્મને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષપદના અધિકારી
યથ શકે છે.

એકંદર આ મંથ શુદ્ધકથા આવક જીવનના માર્ગદર્શક તરીકે બહુ ઉપયોગી છે. આ મંથ-
ની મદત્તા અને ઉપયોગિતાના સંબંધમાં જેટલું ધારીએ તેટલું કહી શકાય તેમ છે. મંથની

૧૫
સીડી નંદુડ ઉત્તમ છે, તે સાથે પ્રસંગે પ્રસંગે આવેલા વિવિધ સુભાષિનો કંટાળ કરવા
અને મનન કરવા યોગ્ય છે.

આ મંથના કર્તા શ્રીજિનમહાનગણી વિક્રમ મંવર પંનરમા સીકામાં વિવિધમાન હો-
નેઓ: શી તપાસના રૂપી કમગને વિશાલ કરનાર શ્રી જગદ્ગુરુ મરિના પરિચારમાં થયેલા હન
નેઓ: જોઈ મંથમાં પ્રખ્યાત થયેલા શ્રી સોમસુંદર મરિના સિંચ હતા, મહાત્મા સોમસુંદર
ભારતવર્ષમાં એક આરા વિદ્યાન અને લેખક ગણાતા હતા. તેઓએ પપ્પાપર તથા પ્રત્યાખ્યાન
આપ ઉપર રીકા રચેલી છે. તેમજ યોગસાસ્ત્ર, ઉપદેશમાળા, પદ્યવસ્તુક તથા નવતત્ત્વ પ્રમુખ
મથાપર સુત્રોપક હયા રચેલા છે. મંથકારે આ મંથની પ્રસારિતમાં પોતાની યુર પર પરા
કમવારે આપી છે.

ઉપર જોઈ મદરથમર્થના પ્રધાવને પ્રગટ કરનાર અને માર્ગાનુસારીપણાના આદાત્મ્યને દ-
શાંવનાર આ આદ્યુજી વિવરણને મંથ સર્વ સાધર્મિ બુદ્ધિઓના વાંચકમાં આવે અને તેથી
કરીને તેમનામાં શુદ્ધચાવાસની ઉચ્ચતાની, કર્તવ્યનિરૂપ ધર્મકાર્ણની, સદાચાર તથા સદ્ગતિના
નિર્મળ બોધની અને પરંપરાએ અખ્યાત ગાનની ભાવનાઓ રક્ષિત થઈ આવે તેમજ શુદ્ધ-
વાસના ઉચ્ચ આસરોનું અને ખરેખર જોઈનાવનું મદાભગ પ્રગટ થઈ આવે એવા હેતુથી આ
મહાન મંથ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે.

આ આદ્યુજી વિવરણ મૂળ મંથ પણ મુનિરાજશ્રી હસવિજયજી મહારાજના ઉપદેશા-
નુસાર આર્થિક સદાચ મગધથી પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના સિંચ
મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજને તેની બીજી પ્રતે એકવી કરી ગેગરી, સીધી હેવરે મુક વગેરે
તપામી આપવામાં ને રૂપા દર્યાંની કે જોને લાગે તે મૂળ મંથ પણ અમો પ્રસિદ્ધ કરી રાક્યા હોએ.

આ મંથના ભાષાંતરની યોગ્ય ઉત્તમ પ્રકારે કરવામાં આવી છે. મૂળ કર્તાનો આશય
સમજી શકાય તેમ જોઈ સીડીને અનુસરી અર્થનો ઉત્તેજ કરવામાં આવ્યો છે. જનની રીતે સ-
રક્ષતા અને સુમમના રાખવામાં આવી છે. અમો આશય રાખીએ હોએ કે, અપેક્ષા જોઈ શુદ્ધરથને
ઉપરોગી એવો આ મંથ દરેક જોઈ કુટુંબમાં આદરણીય થયા વિના રહેશે નહીં. જો એમ યશે
તો કર્તાનો, અનુવાદકનો અને પ્રકાશકનો જમ સર્વ પ્રકારે સંરક્ષણ થયેલો ગણાશે.

ચહેરે ભાવનમરમાં સં. ૧૯૬૪ ની સાલમાં આપણી શ્રી જોઈ એવાંગર કોન્સ-સંતુ' હનું
પિવેશન કરવામાં આવ્યું તે વખતે આ મદાન પરિપક્વ તમામ ખર્ચ આ ચહેરના અમન-
શુદ્ધરથ વોર હાસિતજીના કવેરથ'દે આપેલો હતો, અને ભારતવર્ષના શીસંધની વધારાકિ
મે કરી હતી. તે માંનિક કાર્ણની પુણ્યલીમાં આ સભાને રા. ૧૦૦૦) એક હનરની રકમ
નો ઉદાર કરવા નિમિત્તે મંથમાળા (સીરીઝ) માટે બેટ આપવાની છન જાણીતેલી તેમજ
એ ધારાની રાએ આ મંથ તેમની સીરીઝના પ્રથમ પુષ્પ તરિકે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.
રીતે આપ ઉપરોગી મથોને પ્રસિદ્ધ કરી યાનોદાર કરવાના ઉચ્ચ કાર્યો કરવાને માટે

પેન્ડમે ઉદાર હાથ વાંચવી મનુષ્ય જન્મનું સર્વોચ્ચ કર્તવ્ય છે. આ આર્થિક સંકટ આપનાર
વડાપને પત્રવદા આજ્ઞામાં આવે છે, અને તેઓનું અનુકરણ કરવાનું શુભ પત્ર પુરું કરવા
જન જોડાઓને મુશ્કેલી કરવામાં આવે છે.

સર: મંત્રી શ્રીને શ્રી વચાવલિ પ્રવલ કરવામાં આવ્યા છે. જનાં દલિતોયથી જે
કેન્ડમે. કે- જુ રજો રજવના જાગુત તે: કામા ચાનીએ છીએ.

જા. જા. નં. ૬ જા. જા.
જે. ૩ જા. જા. ૨૦. જા. જા. જા. ૨૦.
જા. જા. જા. ૨૦.
જા. જા. જા. ૨૦. જા. જા. જા. ૨૦.

ગાંધી વડાજીનાસ ત્રિભુવનનાસ,
શ્રી હરજીવનાસ હીપયંક.
સોરરીઓ.

શેઠ હઠીસંગ અચરચંદ હોરાનું સંક્ષિપ્ત જીવન.

અર્પિત.

૧૮૮૬

ગોરા હઠીસંગ અચરચંદને જન્મ કાઠિયાવાડમાં અખાત શહેર જીવનચરમાં સંવત ૧૮૧૬ ના કારતક વડી એકાદમીને રોજ થયો છે. તેઓ જાતે જીવનધર્મમાં વંશ અને જન્મ વચ્ચે કોઈને તેમજ કુટુંબ ગોરાના આકાંક્ષી એવળ.૧૫ છે. મેદિયકુ-વૃત્તમાં જન્મ (આ રાજ્યના) આઘ મહારાજાની જીવસિંદહીએ જ્યારે જીવન-ચર શહેર વસાવ્યું તે વખતે ગોરા કુટુંબના પૂર્વજ તે શહેર તે જીવનધર્મમાં સામેલ હતા. પ્રથમ શેઠ દેવજી કુંવરજી નામે એક સુદૃઢ રાજ્યપુરથી કાઠિયાવાડમાં આવેલા હતા. તેમની સાથે વસેજીની નેમા બોરાને આઘ મહારાજા જીવસિંદહીએ મળી સન્માન સાથે બોધારી જીવનચર શહેરમાં વસાવ્યા હતા. તેમજ જીવનચરમાં રહી પે નાની બાપાર કળા ખીસવી હતી. નેમા બોરાને જાણી જાણે અને રેવડી નામે બે પુત્ર થયા હતા તેમાં જાણી જાણે અને જાણી નામે બે પુત્ર થયા હતા. એ જ્યારે જાણીમાંથી ગોરા થઈ જઈ પાંચે છે; જેમના નિવાસથી જીવનચરમાં બોરાશરીને નામે એ સ્થળ આવે પિ અખાત છે. ગોરાજીના પુત્ર દેમા ગોરા તથા રેવડી ગોરાના પુત્ર સચંદ બોરાએ ગોરાના બાપાર કળાથી સારી ખ્યાતિ સંપાદન કરી જીવનચરના સર્વે જાણીમાં જન્મ પડતી મેગરી હતી. જિન.થયો જીન ઉપાધયો વગેરે જે જીવનચરમાં થયેલા છે, તેમાં જન્મ જન્મ આ બોરા કુટુંબને જ છે.

ધર્મિક અને આધારિક ઉત્પત્તિને સંપાદન કરનાર દેવજી જ્યારે અચંદ, સુચંદ અને કરજન નામે ત્રણ પુત્ર થયા હતા. તેઓમાં વચ્ચા પુત્ર સુચંદને જીવનચર અને કરજંદ નામે બે પુત્ર થયા હતા. તેઓમાં જે અચંદ બોરા આ જીવનચરના નામક હઠીસંગ જન્મ પિતા થાય છે. તેમના પિતામહ સુચંદ ગોરાનું સિદ્ધિર્થ-પાણી-ગળામાં રિખાવ રિખેરા કુટુંબના વાસજી મહેશની પુત્રી કીર્તીનામી સાથે લગ્ન થયું હતું. તે પરમ અર્ચિત કીર્તીનામી આજમન પછી સુચંદ બોરાની સમૃદ્ધિમાં થજો વધારો થયો હતો. અને ધર્મિક કાંઈ કરી

સુરચંદ ઓદારને રાજમાન અને સંધમાન બંને સંપાદન થયાં હતા અને બાવનગરના મયમ સંધના તેઓ નાયક બન્યા હતા.

સુરચંદ વડોરાના સ્વર્ગવાસ પછી જ્યેષ્ઠ પુત્ર જયરાજ ઓદાર, યુવ પુત્ર ઝંઝરચંદ ઓદાર બંને બ્રાતાઓ બાવનગરના સંધની અગ્ર પદવી પર આવ્યા હતા. તેઓ જાનેમાં ઉત્તમ પ્રકારનો બાનુભાવ હતા. આવક જન્મની સાર્થકતા કરવાને તેમણે અનેક પ્રકારનાં ધર્મકાર્યો કર્યાં હતાં અને જૈન ધર્મના ઉદ્દોત્તમાં અતિથય વૃદ્ધિ કરી હતી. વેરા હડીસંગભાઈની માતાનું નામ લાધીબાઈ હતું. જેઓ વિખ્યાત કુટુંબવાળા શા કથ્યાબજી તેજગીનાં પુત્રી થનાં હતાં. તેમના ઉદરથી ત્રણ પુત્રીઓ ઉપર શેઠ હડીસંગભાઈનો જન્મ થયો હતો. માતાપિતાના લાડમાં ઉછરેલા વેરા હડીસંગભાઈએ પિતાના આશ્રય નીચે રહી ગુજરાતી બાવાનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવી તેમણે પોતાની વેપાર વિદ્યા ઉપર સારું જ્ઞાન આપ્યું હતું. પરંપરાથી ધર્મના સંચાર પામેલા હોવાથી તેમજ શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ, ધર્મને માનનારા પોતાના કુટુંબના સદસ્યોથી શેઠ હડીસંગભાઈ પણ દેવ, ગુરૂધર્મ પ્રત્યે સારો પ્રેમ ધરાવે છે, અને તે સાથે વેપાર કાળાની સારી તાલીમ લઈ પોતાની પેઢીના સર્વ કાર્યમાં સારી પ્રવિણતા પણ સંપાદન કરેલ છે.

વેરા હડીસંગભાઈને તેમનાં એક પ્રથમનાં પત્નિ સ્વર્ગવાસી પુલીયાઈ કે જેઓ બાવનગરના શેઠ બાણજી બીમજીનાં પુત્રી હતાં, તેને હરદાર નામે એક પુત્રી છે. તેને વગાના મેના કુટુંબમાં શેઠ ગુલાબચંદ જીવાભાઈના જ્યેષ્ઠ પુત્ર દુર્લભજી વેરે આપેલાં છે. તેમને દ્વાદશ ચાર પુત્રીઓ અને બે પુત્ર છે. મોટી પુત્રીનું નામ વિજયાર અને નાની પુત્રીનું નામ રંભા વગેરે ચાર પુત્રીઓ છે, અને પુત્રનું નામ પ્રભુદાસ વગેરે બે પુત્ર છે. દ્વાજની બે સ્ત્રીઓ દીવાળી તથા મોતીને કંઈપણ ફરજંદ નથી.

શેઠ હડીસંગભાઈ જ્યારે યોગ્ય વયમાં આવ્યા, ત્યારે તેમના તરફથી જૈન ધર્મને ઉદ્દોત્ત કરનારાં ધણા કાર્યો થયેલાં છે. તેમનું કુટુંબ બાવનગરના જૈન સંધમાં જે ધર્મ અને યાત્રાઓ, વિખ્યાતિ પામેલું છે, તેનું કારણ પણ તેમની ધાર્મિક પ્રવૃત્તીજ છે, આ ભારત વર્ષના ધણા ભાગમાં સર્વેથી સાધુઓનો મોટો પરિવાર મુનિરાજશ્રી છુરેરાવજી મહારાજશ્રી રાધે થયેલો છે. તેમના પરિવારમાં વિખ્યાત થઈ ગયેલા ગણિ જૂઠાચંદજી મહારાજ સંવત ૧૯૦૮ની સાલમાં બાવનગર પધાર્યા હતા તે વખતે તેમણે ઓદાર શેરીમાં આવેલા એક વિશાળ ભાગમાં ઉતરી પોતાના બાપ્પાનનો સારો લાભ ઓદાર કુટુંબને આપ્યો હતો અને સ્વર્ગવાસી નિતિવિજયજી મહારાજનો દિક્ષા મહોત્સવ પણ એ કુટુંબના આશ્રપણા નીચે થયો હતો. તે પછી સંવત ૧૯૧૪ના વર્ષમાં મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિચંદજી મહારાજ પંચમમાંથી આવેલા હતા અને તેમના ઉપદેશનો મહાનલાભ બાવનગરની જૈન પ્રજાને મળ્યો હતો જે લાભ શેઠ હડીસંગભાઈના કુટુંબે ધણા આતુર્માંસ સુધી લીધો હતો. મુનિરાજ વૃદ્ધિચંદજી મહારાજના ઉપદેશથી શેઠ હડીસંગભાઈનાં વડીલ માતુશ્રી તરફથી રૂપાનું ધોડીયાપારણું કરાવી શ્રીસંધમાં મકરામાં આવ્યું છે, જે પ્રતિવર્ષે વીરમજીના જન્મોત્સવ વખતે તેનો સારો ઉપયોગ થાય છે.

શેઠ હડીસંગભાઈ સ્વતંત્ર થયા પછી તેમણે ધાર્મિક યાત્રાઓમાં પોતાની લક્ષ્મીનો સારો સદુપયોગ કરેલો છે તેમના કાકા જયરાજ ઓદારના પુત્ર અમરચંદભાઈ કે જેઓ તેમના વડીલ

૧૫૫ ધામ શ્રી તેમની સાથે રહી શેઠ દહીસંગભાઈએ કેટલાંક પર્વકાર્યો કરેલાં છે જેમાં તેઓ
 ૧૫૫ બાપાએ સરખીની જેમ પુણ્યના ૫૭ સાથેજ ભાગીદાર બનેલા છે.

શેઠ દહીસંગભાઈના પિતામહી ઝીણીબાઈ ઘણા ધર્મીજી હતાં. તેમણે સંવત ૧૬૨૦ની
 રાશમાં સિદ્ધાચલની યાત્રા માટે એક મહાન સંઘ કાઢ્યો હતો. જેમાં તેમના બંને પૌત્રાએ
 સહમીનો સારો અપ કર્યો હતો. નવકારશ્રીનું મહાભોજન કરાવી જતપારીઓને માટે એક મોટી
 રકમ અર્પણ કરી હતી. જેમાંથી પૌત્ર જતપારી ભાવકોને અઘાપિ પારણા ભોજન અપાય છે.

શેઠ દહીસંગભાઈએ સંવત ૧૬૨૩ના વર્ષમાં પોતાના ભ્રેષ્ઠ બંધુ અમરચંદભાઈ સાથે
 કેશરીયાછ-આણછની યાત્રા કરી હતી. એ યાત્રાને પ્રસંગે તારંગાછ-રાણકપુરછ અને મારવાડી
 પંચતીર્થોની યાત્રા થઈ હતી. તે સંકાર્ષમાં તેમણે ધાર્મિક સંખ્યાવતો સારી કરી હતી. તે પછી
 શેઠ દહીસંગભાઈએ પોતાની માતા જયજ્યાદને સાથે સહ સિદ્ધગીરીની નવાણું યાત્રા કરી હતી
 અને એ પવિત્ર તિર્થમાં સરખીની મોટી રકમની સંખ્યાવત કરી હતી. આ પવિત્ર પ્રસંગે હવેયાં
 રમરજીમાં રાખવાને-યાત્રાનું મહાપુણ્ય ઉપાજન કરવાને શેઠ દહીસંગજી તરફથી સિદ્ધવડે
 યાત્રાણુઓને ફાગળ શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે પાયેય (ભાણ) આપવાને એક રકમ કાઢવામાં આવેલી છે.
 આ સિવાય બીજી ઘણી યાત્રાઓમાં તેમની બ્યાપાર સરખીનો સદુપયોગ થયેલો છે. સંવત
 ૧૬૩૪ના વર્ષમાં તેમણે બોયણી, અમદાવાદ, ખેડ, માતર ખંભાત-વડોદરા, સુરત વગેરે
 મોટા અંશેમાં યાત્રા કરી દરેક સ્થાને ઘણો અર્થ કર્યો હતો. સંવત ૧૬૩૩ના વર્ષમાં શેઠ
 દહીસંગભાઈએ પોતાના બંધુ અમરચંદભાઈ સાથે કઠીયાવાડમાં જુનાગઢ તથા પંચતીર્થોની
 યાત્રા કરવા એક મોટો સંઘ કાઢ્યો હતો અને તેમાં બ્યાપાંબોનિધિ શ્રીમદ્ વિન્યાનંદ સ્વરિ (શ્રી
 આત્મારામજી મહારાજ) વિગેરે કેટલાક વિદ્વાન મુનીઓ સાથે પધાર્યા હતા. સંવત ૧૬૪૧ના
 વર્ષમાં દહીસંગભાઈએ સમેતશિખરજી વગેરેની મહાયાત્રા કુટુંબ સાથે કરી હતી અને તેમાં
 દરેક સ્થળે સારી સંખ્યાવત કરી હતી. સંવત ૧૬૪૭ની સાલમાં કેશરીયાછ વગેરે પંચતીર્થો
 કરી હતી તેવીજ રીતે તેમના પિતાશ્રીએ ૫૭ શિખરજીની યાત્રા કરી હતી. આ પ્રમાણે અનેક
 યાત્રાઓમાં શેઠ દહીસંગભાઈએ પોતાના શ્રાવક જીવનની સાર્થકતા કરી છે. અને તે તે પ્રસંગે
 ધાર્મિક સંખ્યાવતોમાં ઊદાર દામ સંખ્યાવે છે.

સરસ હરપના ચેરા દહીસંગભાઈએ પોતાના વડીલ બંધુ અમરચંદભાઈની સાથે મળી
 સંવત ૧૬૨૪ના વર્ષમાં શ્રી ગોડીજીના દેરાસરજીમાં શ્રી સાંતિનાથ ભગવાનના
 પ્રતિમા સ્થાપન દેરાસરમાં બીજા ગિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને તે પ્રસંગે તેમના વડીલે
 અત્યંત પ્રતિષ્ઠા. વીરા સ્થાનક તપનુ જિલ્લાખ કમુ હતું. જેમાં તેમની ઉદારતા પ્રકાશી
 નીકળી હતી. અને ભાવનગરના શહેરમાં બેરા કુટુંબનો વિજયનાદ થઈ
 રહ્યો હતો. સંવત. ૧૬૩૫ ના વર્ષમાં ભાવનગરના મોટા જિનાલયમાં શ્રી સાંતિનાથ પ્રભુના
 બાણમાં સંદર પ્રતિમાનું સ્થાપન શેઠ દહીસંગભાઈ તરફથી થયું હતું. અને તે પોતાના મહંમ
 સધુ ભાતા હરજીવનના નામથી અંકિત કરવામાં આવ્યું હતું. જે સંકાર્ષ પોતાના પૂજ્ય
 માનુશી જયજ્યાદને દાથે ઉજવવામાં આવ્યું હતું. વળી શેઠ દહીસંગભાઈના પિતા અવેરચંદ

વોરાએ સિદ્ધગીરી પર રહેલા ઔમુખજીની દુકામાં આવેલા દેગમરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવેલો તરફેણે તે વોરા હડીસંગભાઈએ પૂર્ણ કરાવ્યો હતો.

બાવનગર સહેરની બહાર આવેલા દાદાસાહેબના સ્થાનથી ઓગખાના બધા જિનાયતમાં ન્યારે પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે શેઠ હડીસંગભાઈએ ઉદાગમાની એ જિનાયત ઉપર જ્વજ્વલંક ચડાવ્યો હતો. અવાપિ તે કાયમ દર વર્ષે પોતાના તરફથી મટે છે. સંવત ૧૯૫૫ ના વર્ષમાં શેઠ હડીસંગભાઈએ ધરેરાસરની સ્થાપના કરી તેમાં રૂપાની જગીમાં પ્રમુતે પધરાવી પ્રતિષ્ઠાનો મોટો ઉત્સવ કર્યો હતો. આ પ્રતિષ્ઠાની શુભ ક્રિયા પન્થાસજી શ્રી ત્રિભુવનજય મહારાજના દ્વારથી કરવામાં આવી હતી. આ મહોત્સવમાં તેમના સૌભાગ્યવંતા પત્નિ દીવાળીમાધને ઉપધાન વહેરાવવામાં આવતાં પ્રથમ માળા તે પછી પૂન્ય પન્થાસજીને દ્વારે પહેરાવવામાં આવી હતી અને તે પ્રસંગે સમગ્ર સંઘર્ષન નિર્ધારદ્વીપની રચના કરવામાં આવી હતી. જે પ્રસંગે મોટો વરંધોડો, રાત્રિભગરણ વીગેરે ઘણી ધામધુમ ચર્ચ હતી. આ જમા પ્રમં-ગોમાં નવકારશી અને સ્વામીવાત્સલ્યના મહોત્સવે ઘણી ઉદારતાથી પોતાના તરફથી ઉજવવામાં આવ્યા હતા.

આ શિવાય તેના પ્રકારના બીજાં કાર્યોમાં એ ઉદાર શેઠ પોતાની લક્ષ્મીને સદુપયોગ કરેલો છે અને તેવી રીતે વર્તમાન કાળે પણ કરે છે.

શેઠ હડીસંગભાઈએ જેવી રીતે દેવ-શુરની મેવામાં પોતાની ઉદારતા દર્શાવી છે, તેવી રીતે તેમણે બીજી ધાર્મિક સંખાવતો પણ કરેલી છે. મં. ૧૯૪૯ ના વર્ષમાં ધાર્મિક સંખાવત. પોતાના ઉપકારી શુર શ્રી શ્રદ્ધિચંદ્રજી પાઠશાળાનું સ્થાપન થયું તે વખતે એક સારી રકમ અર્પણ કરી એ શુભ કાર્યનો સમારંભ તેમના તરફથી થયો હતો. ન્યારે તે બાવનગર સહેરના પશ્ચ ઉપકારી શુરએ સ્વર્ગવાસ કર્યો ત્યારે તેમના અભિલાષના સ્થાપન ઉપર તે શુરની ચરંજીપાદુકાના સ્મરણરૂપ ગુપ્તની ક્રિયા પણ તેમણે બંધ અમરચંદભાઈ સહીત મુખ્ય રીતે કરી હતી.

દાદાસાહેબની વાડીમાં યાત્રાળુઓ ઉતરવા માટે પોતાના ખર્ચ એક મકાન બંધાવી સંધને અર્પણ કરેલ છે જેમાં યાત્રાળુઓ ઉતરવાનો લાભ લે છે, તે શિવાય સિદ્ધગીરીની જાંયામાં આવેલા દેવલા નામના ગામમાં ત્યાંના શ્રી સંઘે કરેલા નરીન જિનાયતમાં પોતાના તરફથી જિનપ્રતિષ્ઠા કરવાને તેઓ મોટો સંઘ લઈને ગયા હતા. અને તે પ્રસંગે સર્વ લોકોને વાહન-બોજન વગેરે સામગ્રીનો તમામ ખર્ચ આપી તે ગામના સર્વ વર્ણને બોજન આપ્યું હતું. એજ વર્ષમાં તેમના તરફથી સારો ધનવ્યય કરવામાં આવ્યો હતો. સ્વર્ગવાસી મહોપકારી શ્રી શ્રદ્ધિચંદ્રજી મહારાજના ઉપદેશથી શેઠ હડીસંગભાઈએ પોતાના વડીલ બંધુ અમરચંદભાઈ સાથે રવી સિદ્ધેશ્વર શ્રી પાલીતાણામાં એક સુંદર ધર્મશાળા બંધાવી છે જે પવિત્ર સ્થાનમાં બંને બાઈઓએ સારી રકમ ખર્ચી પોતાના નિર્મલ નામને એ પવિત્ર ગીરીરાજની જાયામાં ચિરરધાવી કરેલું છે. જેનો લાભ સાધુ, સાધ્વી, આવક, અવિદ્યા એ ચતુર્વિધ સંઘ સદાકાળ લીધા કરે છે. દાદાસાહેબમાં ઉદાગમામાં આવેલ જૈન બેઝીંગમાં તેમના તરફથી અનુક

રકમ અર્પણ થયેલી છે. સંવત ૧૯૫૬ ના વર્ષમાં દુકાનમાં ગરીબ લોકોને સસ્તો ભાવે અનાજ આપવાના તથા પાંચસોપોગના અનાજ અનવરોનો નીજાવ કરવામાં વોરા હડીસંચાલક તરફથી મારફ દર્શાવેલી.

આ શિવાજી કોડીમાવાડ ગ્રામરાજ, કમ્પ, વાગડ, માગરા, પંચમ વગેરે દેશોમાંથી આવેલ મેન્ટાલ્સોદાર, નરીન ગિનાલપોની, ઉપાધ્યોની, ધર્મશાળાઓની અને બીજા તરફેર શુભ ખાતાની રીપોર્ટમાં જોરા હડીસંચાલકને દરેક પ્રસંગે કોઈ કોઈ રકમ અર્પણ કરેલી છે અને લશ્મીને સર્વ રીતે કૃતાર્થ કરેલી છે આજીવનનીના જીવનમાં તે ઉદાર ચુદરથ પોણા લાખની મેરી મંજાવર રકમ સંકલ્પમાં અર્પણ કરી ચુક્યા છે અને હજુ અવિધ્યમાં જોએ પોતાના જીવનમાં લશ્મીનો સદુપયોગ કરવાને તત્પર રહેલા છે.

સં. ૧૯૩૪ ના વર્ષમાં ધ્યાનકરાસી અને લોકાગમ્ય સાથે ભાવનગરમાં મહાન કથક થયો હતો. તે સંવત ૧૯૪૦ ના વર્ષમાં સમયવસરથી રચના શ્રીસંધ જાહેર કાર્યોમાં તરફથી થતાં તે કથકનો ભંગ કરી તેમણે પ્રથમ નવકાર્મીનું ભોજન આપ્યું હતું. તે વખતે વોરા કુટુંબે તન મન અને ધનથી તેમાં ભાગ લીધો હતો અને જોરા હડીસંચાલકને પરસ્પર સંપર્કક્રિને માટે સારો પ્રયત્ન કર્યો હતો. જોરા હડીસંચાલક પોતાના સમાવનના ગુણોથી સંધના માનની સાથે રાજ્ય માન પશુ પ મેળા છે. ભાવનગરના નામદાર મહારાજ સાહેબ સર ભાવસિંહજી તરફથી તેમને દરેક ઉત્તમ પ્રસંગે આમંત્રણ મળે છે. અને પ્રજાવર્ષમાં એક આગેવાન ગણાય છે. તેઓ જ્ઞાન અને જ્ઞાનના સ્વપણને પ્રુષ્ટિ આપનાર દરેક શુભ ખાતાને સારી સલાહ આપે છે. થકા વર્ષ પહેલાં રથપાયેક થી જૈન દિવેન્દ્ર સંસ્થામાં જોડાવાથી તેઓને જ્ઞાનખાતા ઉપર સારી પ્રીતિ થઈ હતી, અને તેથી તેમણે તે વખતે પ્રથમથી જ્ઞાનદેવજીના રાસનું વિષયોથી પુસ્તક છપાવવામાં સારી સલાહ આપી હતી ત્યારપછી તેઓ આત્મારે ભાવનગરમાં રથપાયેક થી જૈન આત્માનંદ સંધાના પ્રથમ લાહરેખર થયેલા હતા. ત્યારપછી થી જૈન જૈનવેત્તાગર જાનર-સ આ ભાવનગર રાજેમાં મળી હતી, કે જે જાનર-સમાં બીજા નહીં મળેલ એટલી (શુભારે પંદર હજાર) જૈન બંધુઓની સંખ્યા એકઠી થઈ હતી. તેઓની દરેક પ્રકારની કલિન તેમજ આ જાનર-સનો તમામ ખર્ચ જે કે શુભારે પંદર હજાર રૂપિયા થયો હતો તે વોરા હડીસંચાલકને ધણીજ ઉદારતાથી તમામ પોને આપ્યો હતો, જેને લઈને સંધસકિન બહુ સારી રીતે કરી હતી સાથે થી સિદ્ધામજીની વાનાનો લાભ આ જાનર-સમાં બહાર ગામથી આવનાર અનેક જૈન બંધુઓને આવા શુભ નિમિત્તથી થયો હતો. તે વખતે રીસેપ્સન કમીટીના પ્રમુખ થી સંધ તરફથી વોરા હડીસંચાલક નિમાય હતા તેઓએ આપું મહાન ઉદાર કાર્પ અને સંધસકિન કરવાને લઈ થી જૈન આત્માનંદ સંધ ભાવનગરના તરફથી વોરા હડીસંચાલકને આ રામનના નામદાર મહારાજના લઘુ બંધુ કુમારસાહેબ મંગલસિંહજીના પ્રમુખપણા નીચે અનેક આગેવાની અગેવા થી મળેલા હાજરી વચ્ચે દગદગ થકું એક માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું અને તેજ વખતે થી જૈન ધર્મ પ્રચારક સમાજે પણ સાથેજ માનપત્ર આપ્યું હતું. જે સમયે તેઓ ઉક્ત સંસ્થાના પેટન થઈ રા. ૫૦૦)ની રકમ આ સંસ્થાને આપી હતી તે સાથે આ સંસ્થાની